

Άννα Αγγελοπούλου - Μαριάνθη Καπλάνογλου
Εμμανουέλα Κατρινάκη

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΩΝ ΤΥΠΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ ΑΤ 500-559

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ–4
ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΥΠΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ ΑΤ 500-559

ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ
ΣΠΥΡΟΣ Ι. ΑΣΔΡΑΧΑΣ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ,
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

Κατάλογος Ελληνικών Παραμυθιών
Εποπτεία Επεξεργασίας: Άννα Αγγελοπούλου

© ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ
Αχαρνών 417, Τ.Θ. 1048, 111 43 Αθήνα
Τηλ. 210.25 99.485, Fax 210.25 99 302

ISBN 960-7138-35-X

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ – 4

ANNA ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ – ΜΑΡΙΑΝΘΗ ΚΑΠΛΑΝΟΓΛΟΥ
ΕΜΜΑΝΟΥΕΛΑ ΚΑΤΡΙΝΑΚΗ

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΩΝ ΤΥΠΩΝ
ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ ΑΤ 500-559

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ

41

ΚΕΝΤΡΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ Ε.Ι.Ε.

ΑΘΗΝΑ 2004

Στους γονείς μας

A.A. - E.K.

Έχω εγώ, έχεις και συ
Ποιος έχει δυο, ποιος έχει έναν,
και ποιος τίποτε, κανέναν

Δημώδες αίνιγμα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ελληνικό παραμύθι παρουσιάζει σίγουρα μιαν ιδιαιτερότητα, που, αν δεν μπορεί να θεωρηθεί ως καθαρά εθνική, τηρεί οπωσδήποτε τη γεωγραφική και πολιτισμική συνοχή δύο αυτοκρατοριών, της οθωμανικής και της βυζαντινής, που αποτελούν την ιστορική ενδοχώρα των παραμυθιών της ελληνικής γλώσσας. Γι' αυτό και μας ενδιαφέρει η διάδοσή του, στο μέτρο που η έκφρασή του καλύπτει, πέρα από την Ελλάδα, και πολλά νέα εθνικά κράτη, με νεοσύστατη ταυτότητα, που δημιουργήθηκαν κατά τον δέκατο ένατο αιώνα στα Βαλκάνια, όπως η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Σερβία, η Αλβανία, η Τουρκία αλλά και άλλες γειτονικές χώρες, όπως η Νότια Ιταλία, η Αλγερία, η Αίγυπτος, περάσματα εμπορικών συναλλαγών και μεταναστευτικών μετακινήσεων. Το ελληνικό παραμύθι είναι απόλυτα συγκρίσιμο με τα παραμύθια των γειτονικών χωρών και οι ιδιαιτερότητές του είναι σταθερές στην ευρύτερη πολιτισμική περιοχή, την οποία μπορούμε μ' αυτόν τον γνώμονα να προσεγγίσουμε. Η γεωγραφική και πολιτισμική ένταξη είναι ασφαλώς λιγότερο εφήμερες από την πολιτική, εφόσον ανήκουν στη μακρά ιστορική διάρκεια.

Το βιβλίο αυτό, τέταρτος κατά σειράν τόμος του *Καταλόγου των Ελληνικών Παραμυθιών*, αποτελεί μια σύγχρονη επεξεργασία της πρώτης ανέκδοτης και πολύτιμης καταλογογράφησης του ελληνικού παραμυθιού από τον Γεώργιο Α. Μέγα, που δημοσιεύουμε εδώ και είκοσι σχεδόν έτη. Ας υπενθυμίσουμε στο αναγνωστικό κοινό ότι έχουν δημοσιευτεί ήδη τρεις τόμοι. Ο πρώτος, που είναι και ο μόνος που πρόλαβε να δημοσιεύσει ο ίδιος ο συντάκτης του, περιέχει τους *Μύθους Ζώων* (ΑΤ 1-299)¹ κι αποτελεί την πρώτη (και μόνη) κωδικοποίηση του ελληνικού παραμυθιακού corpus, που δημοσιεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών.

Πιστεύοντας ότι έπρεπε το έργο αυτό να δει το φως στο σύνολό του αλλά και να ανασυγκροτηθεί με βάση τα πορίσματα της νεότερης διεθνούς έρευνας, αναλάβαμε, μαζί με την Αίγλη Μπρούσκου, από το 1986, να δημοσιεύσουμε μια νέα εκδοχή του *Καταλόγου Ελληνικών Παραμυθιών*², εργασία υποδομής

1. Γ. Α. Μέγας, *Το Ελληνικό παραμύθι. Αναλυτικός Κατάλογος τύπων και παραλλαγών κατά το σύστημα Aarne-Thompson (FFC 184). Τεύχος Πρώτον. Μύθοι Ζώων*, Ακαδημία Αθηνών, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύννης της Ελληνικής Λαογραφίας, αρ. 14, Αθήνα 1978.

2. Άννα Αγγελοπούλου – Αίγλη Μπρούσκου, *Επεξεργασία Παραμυθιακών τύπων και παραλλαγών ΑΤ 700-749, <Γεωργίου Α. Μέγα, Κατάλογος Ελληνικών Παραμυθιών>*,

που υπάρχει προ καιρού στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Με τη συμβολή μας καθίσταται πλήρως δυνατή και στην Ελλάδα η ονομασία και η κατάταξη των παραμυθιών, σύμφωνα με τη διεθνή ταξινόμηση των Aarne-Thompson³, η οποία επίσης αναθεωρείται τακτικά⁴. Βασισμένος στο ανέκδοτο αρχείο Γ. Μέγα, ο Κατάλογός μας αποτελεί μια σύγχρονη επεξεργασία του αρχαιικού υλικού, ουσιαστικά 23.000 δελτίων, σύμφωνα με ορισμένους κανόνες, που θα εκθέσουμε παρακάτω.

Οι πρώτοι ερευνητές της φινλανδικής σχολής, μεταξύ των οποίων κι ο Α. Aarne, επινόησαν τον όρο «παραμυθιακός τύπος», θεωρητικό σύνολο που συγκεντρώνει τις παραλλαγές μιας αφήγησης, που μοιάζουν στα βασικά, διαρθρωτικά τους χαρακτηριστικά. Η Σταχτοπούτα, για παράδειγμα, αποτελεί παραμυθιακό τύπο με παγκόσμια διάδοση (ΑΤ 510Α), αλλά με πολύ διαφορετικές παραλλαγές στις άλλες ηπείρους, ενώ ακόμα και μέσα στα ευρωπαϊκά πλαίσια καταγράφονται αποκλίσεις, π.χ., ανάμεσα στη Γερμανία, στη Γαλλία και στην Ελλάδα, όπου αντί για την τυραννική μητριά έχουμε τις δυο αδελφές της Σταχτοπούτας να τρώνε τη μητέρα τους.

Η φινλανδική σχολή ακολουθεί τη λεγόμενη ιστοριογεωγραφική μέθοδο, που προϋποθέτει μια διαφορετική πατρίδα για τον κάθε παραμυθιακό τύπο, μια κοιτίδα απ' όπου εξαπλώθηκε κι αλλού. Όταν όμως, όπως συμβαίνει συχνά, οι διαφορές μεταξύ παραδόσεων είναι πολύ σημαντικές, προκύπτουν προβλήματα κατάταξης του υλικού σύμφωνα με το σύστημα Aarne-Thompson, ούτως ώστε να υποχρεώνονται οι συντάκτες των εθνικών καταλόγων –όπως και ο Γ. Μέγας– στη δημιουργία οικοτύπων, δηλαδή τύπων τοπικών αφηγήσεων, που επιχωριάζουν σε μια μικρότερη ή μεγαλύτερη ιστορικο-γεωγραφική ενότητα. Αυτός υπήρξε κι ένας από τους λόγους της βραδύτητας στην ταξινόμηση του ελληνικού corpus, που εμφανίζεται δειλά για πρώτη φορά, στη δεύτερη αναθεώρηση του διεθνούς καταλόγου, το 1961, με επαρκή εκπροσώ-

ΙΑΕΝ, αρ. 23, ΚΝΕ-ΕΙΕ, Αθήνα 1994. – Άννα Αγγελοπούλου – Αίγλη Μπούσκου, *Επεξεργασία Παραμυθιακών τύπων και παραλλαγών ΑΤ 300-499* <Γεωργίου Α. Μέγας, Κατάλογος Ελληνικών Παραμυθιών – 3>, τχ. Α'Β', ΙΑΕΝ, αρ. 34, ΚΝΕ-ΕΙΕ, Αθήνα 1999. Οι κατάλογοι αυτοί κυκλοφόρησαν και ηλεκτρονικά ως μέρος CD-ROM του ΙΑΕΝ, Αθήνα 2003 και είναι διαθέσιμοι στον δικτυακό τόπο του ΙΑΕΝ: www.iaen.gr. Ο κατάλογος ΑΤ 700-749 κυκλοφόρησε και γαλλικά: Anna Angélopoulou – Aegli Brouskou, *Catalogue raisonné des Contes Grecs: types et versions ΑΤ 700-749* <Archives Georges A. Mégas. Catalogue du Conte Grec – 2> ΙΑΕΝ, αρ. 26, ΚΝΕ-ΕΙΕ, Αθήνα 1995. Μέρος του παρόντος χειμένου έχει αντληθεί από τις εισαγωγές μας στο δεύτερο και τρίτο μέρος του Καταλόγου.

3. Antti Aarne – Stith Thompson, *The Types of the Folktale*, Academia Scientiarum Fennica, Helsinki 1981. Στο έργο αυτό παραπέμπουμε εφεξής με τα αρχικά των συγγραφέων: ΑΤ και τον αριθμό του παραμυθιακού τύπου, π.χ.: Σταχτοπούτα, ΑΤ 510Α.

4. Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales, A Classification and Bibliography*, FFC 284-286, Helsinki 2004.

πηση των παραμυθιακών τύπων, που είχε κατασκευάσει ο Μέγας.

Ο *Κατάλογος Ελληνικών Παραμυθιών* έχει πίσω του 95 χρόνια περιπετειών, καθυστερήσεων κι αναβολών των εκδόσεών του. Για την πρώτη αυτή περίοδο των αναζητήσεών του μιλάει διεξοδικότερα ο Μέγας στους *Μύθους Ζώων*⁵. Ο δεύτερος τόμος περιλαμβάνει τους παραμυθιακούς τύπους ΑΤ 700-ΑΤ 749, και ο τρίτος περιέχει τους τύπους ΑΤ 300-ΑΤ 499, καλύπτει δηλαδή ένα μεγάλο μέρος των λεγόμενων μαγικών παραμυθιών (ΑΤ 300-ΑΤ 749). Η δημοσίευση ενός εθνικού καταλόγου, παρά τις κατατακτικές δυσχέρειες, είναι βέβαια τεράστιο έργο. Καταρχήν, πρέπει να πιστεύουν οι συντάκτες στο σύστημα της διεθνούς ταξινόμησης (ΑΤ). Η πεποίθηση αυτή κλονίζεται κατά τις δυο περασμένες δεκαετίες, με την ανάπτυξη της σημειολογίας αλλά, κυρίως, με την επίδραση του ρώσσου φορμαλιστή Βλαντίμιρ Προπ⁶, που αλλάζει την οπτική της κατάταξης των παραμυθιών κι έτσι αμφισβητείται η εγκυρότητα της ιστοριογεωγραφικής μεθόδου της φινλανδικής σχολής. Προτείνονται στρουκτουραλιστικές κατατάξεις θεμάτων και μοτίβων κι αναζητούνται νέες, λιγότερο «εμπειρικές» ταξινομήσεις.

Με την πάροδο του χρόνου έγινε όμως κατανοητό ένα απλό γεγονός: ο κατάλογος Aarne-Thompson, πέρα από τις συχνά θεμιτές επικρίσεις κι αμφισβητήσεις, που μπορούμε να του απευθύνουμε, παραμένει το μόνο ισχύον σύστημα αναφοράς, εφόσον δεν βρέθηκε άλλο, κι αποτελεί τη μόνη κοινή γλώσσα μεταξύ των ειδικών. Μιλώντας μια κοινή γλώσσα, μπορούμε να συγκρίνουμε μύθους, αφηγήσεις και παραμύθια, που προέρχονται από διαφορετικές χώρες. Μπορούμε να ονομάσουμε και να κατατάξουμε τα ελληνικά παραμύθια, πολιτογραφούμενοι στη μεγάλη ευρωπαϊκή αλλά και στην παγκόσμια οικογένεια. Τα παραμύθια ανέκαθεν ταξίδευαν πέραν των συνόρων, είναι το πρώτο τους γνώρισμα. Μια αφηγηματική παράδοση υποδεικνύει απλά τις προτιμήσεις του αφηγητή και του ακροατηρίου του μέσα σ' ένα πολιτισμικό πλαίσιο. Έτσι επιλέξαμε να εκδώσουμε τον ελληνικό *Κατάλογο*, χρησιμοποιώντας το Αρχείο Μέγα, αντιπαράβάλλοντας τα δελτία του Μέγα με τα πρωτότυπα κείμενα, όπου αυτό ήταν δυνατό, και πιστεύοντας πως η ημερομηνία έκδοσης δεν είναι σίγουρα και η ημερομηνία λήξης του. Αντίθετα, μπορεί να λειτουργήσει ως ένα όριο ante quem, με βάση το οποίο θα κινηθούν οι μετέπειτα δημοσιεύσεις, προσθήκες κι έρευνες.

Βάση αυτής της έκδοσης⁷, όπως ήδη είπαμε, αποτελούν τα δελτία του Γ. Μέγα, όπου σε χειρόγραφη μορφή, αναγράφεται ο αριθμός κατάταξης του παραμυθιού σύμφωνα με τον διεθνή τυπολογικό πίνακα, ο τόπος προέλευσης του παραμυθιού, το αρχείο κι ο αριθμός χειρογράφου, για τα ανέκδοτα κείμενα, ο

5. Γ. Α. Μέγας, *ό.π.*

6. Βλαντίμιρ Προπ, *Μορφολογία του παραμυθιού*, μετάφρ. Αριστέας Παρίση, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1987.

7. Αγγελοπούλου – Μπρούσκου, *ό.π.*

συλλογέας κι ο τίτλος συλλογής του, για τα δημοσιευμένα. Ακολουθεί περίληψη του παραμυθιού. Για την αντιπαραβολή μας, συγκεντρώσαμε όλες τις δημοσιευμένες καταρχήν παραλλαγές, καθώς και αυτές του Λαογραφικού Φροντιστηρίου (ΛΦ), που προέρχονται από τις «ιδιαιτέρες πατρίδες», όπως λέγεται συνήθως, των φοιτητών του Μέγα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, κυρίως από τη Στερεά, την Πελοπόννησο, τα νησιά, την Κύπρο και πολύ λιγότερο από τη Μακεδονία, τη Θεσσαλία ή τη Θράκη, με αποτέλεσμα να δημιουργείται η εντύπωση πως αυτές οι περιοχές υστερούν σε παραμύθια. Όσο για τα κείμενα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας (ΚΕΕΛ) της Ακαδημίας Αθηνών, επίσης είδαμε τα περισσότερα πρωτότυπα χειρόγραφα (όσα δεν ήταν σε συντήρηση) και μπορέσαμε να τα αντιπαραβάλλουμε με τις πληροφορίες των δελτίων μας. Συμβουλευτήκαμε επίσης τα αρχεία του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών καθώς και του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών.

Αν το υλικό μας το αντλήσαμε από το Αρχείο Μέγα, τη μέθοδο ανάλυσης κι επεξεργασίας την οφείλουμε στους Delarue-Tenèze⁸, τους συντάκτες του καταλόγου γαλλικών παραμυθιών. Πρόκειται για έναν πρότυπο κατάλογο, που δίνει μια ακριβή εικόνα της γαλλικής μορφής του κάθε παραμυθιού, χωρίς να είναι βαρετός, όπως όλοι οι κατάλογοι. Πιστεύουμε ότι ακολουθώντας την αντίστοιχη μέθοδο επεξεργασίας, μπορούμε να ανοίξουμε νέους ορίζοντες στις μελέτες πολλών επιστημόνων στην Ελλάδα, για τους οποίους το παραμύθι ως πηγή είναι ανύπαρκτο. Τα βασικά σημεία της μεθόδου αυτής είναι: ο κάθε παραμυθιακός τύπος εμφανίζεται καταρχήν με τον αριθμό⁹ του Διεθνούς Καταλόγου (ΑΤ) και τον ελληνικό τίτλο του παραμυθιού (που μπορεί να μην είναι ο ίδιος μ' αυτόν του Διεθνούς Καταλόγου). Ακολουθούν ο τίτλος κατά ΑΤ, ο γαλλικός τίτλος κατά Delarue-Tenèze, ο γερμανικός τίτλος κατά Grimm, ο ιταλικός κατά Basile ή άλλος τίτλος (κατά περίπτωση). Στη συνέχεια δημοσιεύουμε μια πλήρη και χαρακτηριστική εκδοχή του παραμυθιού, για να μπορέσει ο αναγνώστης να γνωρίσει ή ν' αναγνωρίσει το παραμύθι για το οποίο γίνεται λόγος, και να έχει τη δυνατότητα να παρακολουθήσει την κωδικοποίηση των επεισοδίων και των μοτίβων της συνθετικής παραλλαγής.

8. P. Delarue - M. L. Tenèze, *Le conte populaire français*, 4 volumes, Maisonneuve et Larose, Paris 1957-1983. Ο α' τόμος (ΑΤ 300-366) υπογράφεται από τον P. Delarue, ο β' τόμος (ΑΤ 400-750) από τον P. Delarue και τη συνεργάτιδά του Marie-Louise Tenèze, η οποία και ολοκλήρωσε, μετά τον θάνατό του, το έργο αυτό με τους γ' και δ' τόμο.

9. Με λατινικά γράμματα μετά τον αριθμό (π.χ. ΑΤ 301 Α, ΑΤ 301 Β) δηλώνονται οι υπότυποι (subtypes) ενός τύπου. Ο αστερίσκος μετά τον αριθμό ταξινόμησης (π.χ. ΑΤ 460Β*) δηλώνει ουσιώδη διαφορά από τον διεθνή τύπο που φέρει τον αριθμό αυτό. Ο αστερίσκος πριν τον αριθμό ταξινόμησης (π.χ. ΑΤ *411) δηλώνει ελληνικό οικότυπο (διηγήσεις που δεν περιέχονται στον Διεθνή Κατάλογο και για τις οποίες οι Aarne-Thompson έχουν αφήσει κενά στην αρίθμηση).

Στις περιπτώσεις που το παραμύθι αναπτύσσει δυο αφηγηματικές διαφορετικές τάσεις, παρουσιάζουμε και μια δεύτερη παραλλαγή.

Ακολουθεί ανάλυση του παραμυθιού στα στοιχεία που το απαρτίζουν, την οποία ονομάζουμε *συνθετική παραλλαγή* κι η οποία περιλαμβάνει την παράθεση των επεισοδίων, των μοτίβων και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, που συμμετέχουν στη συγκρότηση του συνόλου των παραλλαγών ενός παραμυθιακού τύπου. Χωρίζουμε δηλαδή το παραμύθι σε τρία ή τέσσερα επεισόδια, τα οποία αριθμούνται με ρωμαϊκό αριθμό και φέρουν έναν ενδεικτικό τίτλο (π.χ. *I: Γέννηση του ήρωα*).

Τα μοτίβα ή τα στοιχεία, που απαρτίζουν κάθε επεισόδιο σε όλες τις παραλλαγές που διαθέτουμε, παρατίθενται καταρχήν με συντακτική σειρά, ούτως ώστε να γίνεται κατανοητή η ροή της αφήγησης και η συνέχεια των γεγονότων, αλλά και συγχρόνως να καταδεικνύονται παραδειγματικά όλες οι δυνατότητες συγκρότησης της πλοκής. Τα μοτίβα σημασιοδοτούνται με ένα μικρό ελληνικό γράμμα που ακολουθείται, όταν χρειάζεται, από έναν αραβικό αριθμό. Το γράμμα αλλάζει όταν ολοκληρώνεται μια εικόνα ή μια σκηνή. Για παράδειγμα, δίνουμε ένα τμήμα από το πρώτο επεισόδιο της *Ξυλομαρίας* (AT 510B, *Peau d'Ane*):

I. Η μητρική διαθήκη

α: Μια μητέρα (άλλο) πεθαίνοντας· α1: παραγγέλλει στον άντρα της (άλλο)· α2: να μην παντρευτεί, αν δεν βρει γυναίκα που να μπορεί· α3: να φορέσει το γοβάκι της· α4: να βάλει το δαχτυλίδι της· α5: άλλο.

β: Ο χήρος θέλει να ξανσπαντρευτεί· β1: και δοκιμάζει σ' όλες τις νύφες· β2: το γοβάκι· β3: το δαχτυλίδι· β4: άλλο· β5: που δεν ταιριάζει(ουν) σε καμιά· β6: παρά μόνο στην κόρη του· β7: άλλο.

γ: Ο πατέρας προτείνει γάμο στην κόρη του· γ1: με επιχειρήματα· γ2: του δέντρου που μεγάλωσε στο περιβόλι κι έδωσε καρπούς (μήλα), που πρέπει να καταναλωθούν από τον ίδιο τον περιβολάρη· γ3: του μοσχαριού, που μεγάλωσε και πρέπει να φαγωθεί από το αφεντικό του, που το έθρεψε· γ4: άλλο.

Αυτή η φάση της ανάλυσης, που προϋποθέτει την ανάγνωση όλων των παραλλαγών, είναι και η πιο σημαντική. Απ' αυτήν εξαρτάται και η παρουσίαση της κάθε παραλλαγής, που κωδικοποιείται στη συνέχεια με βάση τη συνθετική παραλλαγή. Σε αυτό ακριβώς το διάβημα έγκειται η δυνατότητα ανάδειξης του εκφραστικού πλούτου της προφορικής παράδοσης.

Οι παραλλαγές παρουσιάζονται στη συνέχεια κατά γεωγραφικές περιοχές σε αλφαβητική σειρά, σύμφωνα με τη γεωγραφική κατανομή του Μέγα, που

προέρχεται από τον Ν. Γ. Πολίτη¹⁰. Μέσα στις ενότητες των περιοχών, η κατάταξη γίνεται ως εξής: αρχεία (αλφαβητικά κατ' αύξοντα αριθμό χειρογράφου), περιοδικά (αλφαβητικά), βιβλία (αλφαβητικά κατά συγγραφέα).

Η παρουσίαση κάθε παραμυθιακού τύπου συμπληρώνεται με *Σημειώσεις* σχετικά με την εξάπλωσή του, την παρουσία του στην έντεχνη λογοτεχνία και στην έρευνα, αλλά κυρίως σχετικά με τις ιδιαιτερότητες του στην ελληνική παράδοση. Στις *Σημειώσεις* περιλαμβάνονται κι οι βιβλιογραφικές αναφορές που θα προσανατολίσουν τον ενδιαφερόμενο αναγνώστη προς μία ειδικότερη ερευνητική κατεύθυνση.

Στην πρόταση επεξεργασίας μας περιλαμβάνουμε για την ώρα όλο το λεγόμενο *μαγικό παραμύθι* (ΑΤ 300-749). Χάρη στην υποστήριξη του ΙΑΕΝ, με χαρά παρουσιάζουμε σήμερα τον τέταρτο τόμο, που καλύπτει τους τύπους ΑΤ 500-559 (Υπερφυσικοί βοηθοί) και προετοιμαζόμαστε για την έκδοση των υπολοίπων τόμων.

Θεματολογικά το μαγικό παραμύθι χωρίζεται από τους ΑΤ στις εξής κατηγορίες:

1. 300-399—Υπερφυσικοί αντίπαλοι
2. 400-459—Υπερφυσικοί σύζυγοι κι άλλοι συγγενείς
3. 460-499—Υπερφυσικά ζητήματα
4. 500-559—Υπερφυσικοί βοηθοί
5. 560-649—Μαγικά αντικείμενα
6. 650-699—Υπερφυσική δύναμη και γνώση.

Ο εθνικός αυτός *Κατάλογος*, έρχεται να προσθέσει μια νέα όψη των πραγμάτων, ίσως και να απειλήσει τη στατική αντίληψη της κατάταξης. Συχνά οι τοπικές αφηγήσεις περιγράφονται με τον όρο «αποκλίσεις» σε σχέση με την περιγραφή του κάθε παραμυθιακού τύπου στον *Διεθνή Κατάλογο*. Ωστόσο το σύγχρονο ενδιαφέρον μπορεί να είναι πολύ πιο δυναμικό: το αντικείμενο της έρευνας είναι η μελέτη των ασυνείδητων μηχανισμών, που υποβαστώντας τους μετασχηματισμούς των παραμυθιών, καθώς αυτά κυκλοφορούν από γλώσσα σε γλώσσα, από περιοχή σε περιοχή. Έχουμε πάντα κατά νου ότι οι μετασχηματισμοί δεν συμβαίνουν ερήμην των δρώντων προσώπων, που είναι οι χρήστες των παραμυθιών, αυτοί που διηγούνται κι αυτοί που ακούνε. Οι χρήστες είναι βεβαίως φορείς ενός πολιτισμού. Τα παραμύθια γίνονται αντιληπτά μέσα από δεδομένους μυθικούς και συμβολικούς κώδικες και, προκειμένου να επιχωριάσουν, υποβάλλονται αναλόγως σε ασυνείδητους μετασχηματισμούς σε διάφορα επίπεδα της δομής τους. Η αναφορά στον *Διεθνή Κατάλογο* δίνει τη δυ-

10. Γ. Α. Μέγα, *ό.π.*, XXIV-XXXIII, όπου φαίνεται ότι ακολουθεί τον χάρτη πριν από τη Συνθήκη της Λωζάνης. Δίνουμε στο τέλος του τόμου τον πίνακα αντιστοίχισης των ελληνικών τοπωνυμίων με τα σημερινά τουρκικά και βουλγαρικά.

νατότητα εντοπισμού και σύγκρισης αυτών των μετασχηματισμών, τους καθιστά ορατούς.

Παρόλο που σε γενικές γραμμές ακολουθήσαμε την κατάταξη του Μέγα, χρειάστηκε να διαφοροποιήσουμε ορισμένους τύπους, που με τα υπάρχοντα δεδομένα, δημιουργούσαν προβλήματα στην κατάταξη. Η ερευνητική προσπάθεια, τόσο της πρώτης (Αγγελοπούλου-Μπρούσκου) όσο και της δεύτερης συντακτικής ομάδας (Αγγελοπούλου - Καπλάνογλου - Κατρινάκη) κατέληξε σε ορισμένα κατατακτικά πορίσματα, για έναν αριθμό παραμυθιών, στα οποία δόθηκαν νέοι αριθμοί τύπων και υποτύπων. Οι νέες κατατάξεις ακολουθούν τις πιο πρόσφατες μελέτες για το παραμύθι είτε των δικών μας ερευνών είτε ξένων μελετών, που γνωρίσαμε από τη διεθνή βιβλιογραφία είτε, τέλος, προτείνονται εν όψει της τρίτης αναθεώρησης του Διεθνούς Καταλόγου, που μόλις κυκλοφόρησε.

Έτσι, καταργήσαμε ορισμένους τύπους (AT*532), δημιουργώντας καινούριους, κατασκευάσαμε νέους υπότυπους για ορισμένα παραμύθια (AT 480, *Το καλό και το κακό κορίτσι*) κι εντοπίσαμε προσεκτικά τους μόνιμους στην ελληνική παράδοση συμφυρμούς, όπως στην περίπτωση της *Ξυλομαριάς* (AT 510B), που ενώνεται συστηματικά στην Ελλάδα με την *Κουλοχέρα* (AT 706), ή του *Πολυρεβιθά* (AT 545D*), που ενώνεται με το *Αίνιγμα του διαβόλου* (AT 812), αλλά και κάποιους οικοτυπικούς συμφυρμούς κι οικοτυπικά επεισόδια γενικότερα.

Οι κυριότερες προτάσεις κατάταξης του παρόντος τόμου είναι οι εξής:

– Ο τύπος AT *514D (*Η φαροκεφάλη*) προτείνεται να καταταγεί ως AT 545C, δηλαδή ως υπότυπος της *Αλεπούς Προξενήτρας* (AT 545B)¹¹, λόγω της διαρθρωτικής συγγένειας των δύο αφηγήσεων.

– Ο τύπος AT 514 (*Η Αλλαγή του φύλου*) συσχετίζεται με τη νουβέλλα *Το κορίτσι στρατιώτη* (AT *884C). Συνεπώς επιλέξαμε να παρουσιάσουμε παράλληλα και την ανάλυση των παραλλαγών του τύπου αυτού καθώς και του συγγενικού του (AT *884D), ως προς τις δοκιμασίες του φύλου, που υπαγορεύονται στην ηρωίδα. Τη συγγένεια αυτή είχε παρατηρήσει ήδη ο Γ. Μέγας. Η παράπλευρη παρουσίαση μαγικού παραμυθιού και νουβέλλας εμπλουτίζει έτσι την παραμυθιακή αλλά και την κοινωνιολογική ανάλυση.

– Ο τύπος AT 532 (*Ο Μπιλμέμ*) προτείνεται να καταταγεί ως AT 314 (*Ο Κασίδης*), καθώς η σύγκριση των δυο τύπων δείχνει ότι τα επεισόδια που διηγούνται τις περιπέτειες του ήρωα, από τη στιγμή που φεύγει από το σπίτι του και γίνεται κηπουρός στο παλάτι, είναι τα ίδια στους δυο παραμυθιακούς τύπους, που διαφέρουν μόνον ως προς τα εισαγωγικά τους επεισόδια, τα οποία αφορούν κατά κάποιο τρόπο την προϊστορία του ήρωα.

– Ο τύπος AT*532 (*Το μικρό κόκκινο βοϊδάκι*), ελληνικός οικοτύπος του

11. Τύπος γνωστότερος ως ο *Παπουτσωμένος Γάτος*.

προηγούμενου, με έξι παραλλαγές, προσαρτήθηκε στον μυθικό κύκλο της *Σταχτοπούτας* (ΑΤ 510Α) – *Ξυλομαρίας* (ΑΤ 510Β), με τον αριθμό ΑΤ 511Α, σύμφωνα και με το πνεύμα της κατάταξης της Anna Birgitta Rooth, συγγραφέα της γνωστής μονογραφίας περί *Σταχτοπούτας*¹². Η Rooth αναφέρεται στην αρχαιότητα του μοτίβου της μητριάς με τις αδερφές-κατασκόπους στη Μέση Ανατολή (ΑΤ 511, *Το τρίτο μάτι*), που το χρονολογεί στα 4000 χρόνια από σήμερα. Θεωρεί ότι το αντίστοιχο οικογενειακό πλέγμα, με ήρωα ένα αγόρι, που καταδιώκεται από τη μητριά και τις αδερφές του, πρέπει να είναι μεταγενέστερο, χρονολογώντας το τουλάχιστον γύρω στα 3500 χρόνια και κατασκευάζει έναν αυτόνομο τύπο, που καλύπτει τις αντίστοιχες παραλλαγές.

– Όσον αφορά τους τύπους ΑΤ 551 (*Οι γιοι αναζητούν φάρμακο για τον άρρωστο πατέρα*) και ΑΤ 554 (*Τα ευγνώμονα ζώα*), οι οποίοι εμφανίζονται ως αυτόνομοι στον *Διεθνή Κατάλογο*, δεν υπάρχουν δελτία του Μέγα. Πιθανόν γιατί στην ελληνική προφορική παράδοση οι τύποι αυτοί εμφανίζονται ενσωματωμένοι σε άλλα παραμύθια. Για παράδειγμα στο παραμύθι του *Σπανού* (ΑΤ 531) συναντάμε συχνότατα το θέμα των *Ευγνωμόνων ζώων* (μυρμηγκιών, μελισσών, αετών κ.λπ.) που βοηθούν τον ήρωα στις δύσκολες δοκιμασίες, ενώ το ΑΤ 551 αποτελεί συχνά επεισόδιο του *Κασίδη* (ΑΤ 314 και ΑΤ 532). Σε νεότερες ωστόσο συλλογές φαίνεται πως οι τύποι αυτοί απαντούν και ως αυτόνομα παραμύθια. Πρόκειται ίσως για νεότερη εξέλιξη, την οποία δεν μελετάμε στον παρόντα τόμο, που καλύπτει, όπως έχουμε πει, μόνον την επεξεργασία του αρχείου Μέγα.

Ενα ακόμα παράδειγμα παραμυθιακού τύπου που εμφανίζεται αυτόνομος στον *Διεθνή Κατάλογο*, αλλά πάντοτε ενσωματωμένος σε άλλους τύπους, όσον αφορά το ελληνικό corpus, είναι και ο ΑΤ 513Α. Απαντά κυρίως σε συμφυρμό με τον τύπο ΑΤ 531 (βλ. σχετικά στον παρόντα τόμο), αλλά και τους τύπους ΑΤ 725 (βλ. δεύτερο τόμο), ΑΤ 301Β (βλ. τρίτο τόμο) και ΑΤ 667 (τον οποίο θα εξετάσουμε στον επόμενο τόμο). Στο πλαίσιο αυτού του τύπου εντάξαμε κι ορισμένες λιγοστές παραλλαγές, που ο Μέγας είχε κατατάξει ως ΑΤ 513, επειδή, όπως παρατηρούμε, λείπει απ'αυτές το βασικό μοτίβο που διαφοροποιεί τον ΑΤ 513 από τον ΑΤ 513Α, δηλαδή το μαγικό καράβι που ταξιδεύει σε ξηρά και θάλασσα.

– Όσον αφορά τους τύπους ΑΤ 552 και ΑΤ 552Α, αν και δεν υπάρχουν δελτία του Μέγα για τον δεύτερο, εντοπίσαμε αρκετές παραλλαγές του στα χειρόγραφα του Λαογραφικού Φροντιστηρίου (ΛΦ). Προτείνεται ωστόσο οι παραλλαγές που αναφέρονται ως ΑΤ 552Α, τόσο του ΛΦ όσο και άλλων ανέκδοτων και εκδεδομένων συλλογών, να υπαχθούν στον ΑΤ 552, καθώς αναπτύσσουν με τον ίδιο τρόπο το θέμα της βοήθειας που προσφέρουν στον μικρότερο αδελφό οι

12. Anna Birgitta Rooth, *The Cinderella Cycle*, CWK Gleerup, Lund 1951.

τρεις μαγικοί γαμπροί. Το θέμα αυτό εξάλλου στην ελληνική προφορική παράδοση συνήθως δεν παρουσιάζεται ως ανεξάρτητο παραμύθι, αλλά συμφύρεται με άλλους παραμυθιακούς τύπους.

– Στον τύπο τέλος AT 516 θεωρήσαμε σωστό να εντάξουμε ορισμένες παραλλαγές της *Πιστής αδελφής* που ο Μέγας είχε κατατάξει στον AT 934B (*The Youth to Die on his Wedding Day*).

Μελετώντας τις παραλλαγές που παρουσιάζει ο Μέγας στα δελτία του, αντιμετωπίσαμε το πρόβλημα των πρωτοτύπων χειρογράφων και των αντιγράφων του Κέντρου Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας (ΚΕΕΛ). Πράγματι, υπάρχουν σύγχρονες και μεταγενέστερες του Μέγα παραλλαγές, οι οποίες δεν συμπεριλαμβάνονται στα δελτία του και οι οποίες κανονικά θα έπρεπε να ενοποιηθούν με τον αρχικό του Κατάλογο. Επιπλέον, τα δακτυλόγραφα αντίγραφα ορισμένων παραλλαγών κάθε τύπου είναι κατανεμημένα αριθμητικά, π.χ. AT 501, 1, 2, 3, κλπ., αποτελώντας ομάδες, τις οποίες μπορέσαμε να δούμε, μόνον εφόσον υπήρχε δίπλα ο αριθμός του πρωτότυπου χειρογράφου, όπως, για παράδειγμα, τα χφ. Α. Αδαμαντίου, από την Τήνο. Τα υπόλοιπα αντίγραφα, δυστυχώς, βρίσκονται σε διαδικασία απογραφής και δεν μας δόθηκε άδεια να τα δούμε. Τα συμπεριλαμβάνουμε στον Κατάλογο Παραλλαγών μας, με βάση τις πληροφορίες, που δίνει γι' αυτά ο Μέγας. Ελπίζουμε μια μέρα να γίνουν οι σχετικές δημοσιεύσεις από την Ακαδημία Αθηνών.

Ας επισημανθεί ότι ο αριθμός των παραλλαγών που συγκροτούν έναν παραμυθιακό τύπο στον εθνικό κατάλογο είναι ενδεικτικός μόνο της διάδοσης του παραμυθιού, καθώς η έρευνα φέρνει συνεχώς νέες παραλλαγές που διαφοροποιούν την ερμηνεία του κι ενώ αποκλείαμε, για παράδειγμα από την Ελλάδα, εκδοχή του *Κοντορεβυθούλη*, όπου ο ήρωας να είναι πλασμένος από ζυμάρι, βρίσκουμε τώρα, σε νεότερες αφηγήσεις, κάποιες τέτοιες εκδοχές, με πρωταγωνιστή το «Ζυμαρένιο», που οι παλιότεροι δεν είχαν καταγράψει.

Οι μετασχηματισμοί, όπως τονίζει η συντάκτρια Μαριάνθη Καπλάνογλου¹³, μπορούν επομένως να μελετηθούν σε σχέση με την τοπική χρήση του παραμυθιού, την παρουσία ή την απουσία μοτίβων, τις νέες ερμηνείες παλαιότερων στοιχείων ή τις ορθολογιστικές αντικαταστάσεις τους. Στόχος επομένως δεν είναι να προσδιορισθεί ένα ιδεατά άρτιο σχήμα του παραμυθιού αλλά να ερευνηθούν οι δυνατότητες μετασχηματισμού του και να μελετηθούν οι οικολογικές ιδιαιτερότητές του.

Αν οι παραπάνω παρατηρήσεις αποτελούν μια πιθανή κι ενδιαφέρουσα προοπτική, που κλειδιά της βρίσκονται στα Σχόλια και στις Σημειώσεις των τεσσάρων (και σύντομα πέντε) τόμων του *Καταλόγου ελληνικών παραμυθιών*, υπάρχει και μια άλλη, πιο απτή κι αμέσου ενδιαφέροντος προοπτική: πρόκει-

13. Μαριάνθη Καπλάνογλου, *Κόκκινη κλωστή κλωσμένη. Λαϊκά παραμύθια και αφηγητές του Αιγαίου*, Πατάκης, Αθήνα 2004, σ. 19-22.

ται για τη χρήση του *Καταλόγου* ως εργαλείου, προκειμένου να μπουν σε τάξη δημοσιεύτες συλλογές, ανέκδοτα τοπικά αρχεία ή αρχεία διαρκώς εμπλουτιζόμενα. Όπως επισημάναμε, οι διάφορες γεωγραφικές περιοχές της Ελλάδας, με τις πολιτισμικές τους ιδιαιτερότητες, δεν εκπροσωπούνται επαρκώς κι είναι σίγουρο ότι οι νέες έρευνες προσφέρουν και θα προσφέρουν νέες συγκινήσεις κι εκπλήξεις.

Μια τέτοιου είδους συλλογική δουλειά ενέχει ορισμένους κινδύνους, κυρίως ως προς την ομοιογένεια του συνολικού αποτελέσματος. Έτσι, η επιλογή ορισμένων ιδιαιτέρων κατατάξεων και ανασκευή των παραμυθιακών τύπων έγινε από τις συντάκτριες με τη σύμφωνη γνώμη και των τριών. Η δύσκολη δουλειά της ενοποίησης ορθογραφίας και στίξης¹⁴ καθώς κι οι τυπογραφικές διορθώσεις έγιναν από την Εμμανουέλα Κατρινάκη. Τον συντονισμό και τη γενική επίβλεψη ανέλαβε και στον τόμο αυτόν η Άννα Αγγελοπούλου.

Η μελέτη αυτή εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Ιστορικού Αρχείου της Ελληνικής Νεολαίας της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, φιλοξενούμενου προγράμματος στο Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (ΚΝΕ-ΕΙΕ), στο διάστημα από τον Ιανουάριο του 2000 έως το τέλος του 2004.

Η συμπαράσταση των μελών της Επιτροπής του ΙΑΕΝ, και ιδιαίτερα του κ. Τριαντάφυλλου Σκλαβενίτη, που γνωρίσαμε σε κάθε μας βήμα, σε κάθε δυσκολία, από την αρχική ιδέα έως την υλοποίηση της πρότασης, με την έκδοση κάθε καινούριου τόμου, από την έναρξη της πρώτης φάσης των μελετών της πρώτης συντακτικής ομάδας (Αγγελοπούλου – Μπρούσκου) έως τη σημερινή έκδοση της νέας ομάδας (Αγγελοπούλου – Καπλάνογλου – Κατρινάκη) – κι ας ξανατονίσουμε ότι πρόκειται για δεκαεννέα συναπτά έτη – το ενδιαφέρον αυτό ξεπερνά κατά πολύ την απλή οφειλή αγαστής συνεργασίας. Πιστεύουμε ολόψυχα ότι η ολοένα αυξανόμενη αναγνώριση της ιστορικής αξίας του *Καταλόγου Παραμυθιών*, που θα αποδόσουμε μεταφρασμένον σύντομα και στη διεθνή κοινότητα, θα δικαιώσει τελικά την εξαιρετική τους υποστήριξη.

Ο καθηγητής Μιχάλης Μερακλής υπήρξε πάντοτε ο πρώτος καθοδηγητής

14. Σε όλα τα κείμενα ενοποιήθηκε η ορθογραφία με βάση της αρχές της Νεοελληνικής Γραμματικής του Μανώλη Τριανταφυλλίδη (ανατ. 1996). Στις παραλλαγές που παρατίθενται in extenso, όποτε υπάρχει μεγάλη απόκλιση από την Κοινή Νεοελληνική, όποτε υπάρχουν δηλ. τύποι διαλέκτων ή ιδιολέκτων, διατηρήθηκε η ορθογραφία της πρώτης έκδοσης της εκάστοτε παραλλαγής από τον συλλέκτη. Στους καταλόγους παραλλαγών, μετά τη βραχυγραφημένη αρχειονομική ή βιβλιογραφική παραπομπή, αναγράφονται οι αριθμοί σελίδων στις οποίες ανευρίσκεται, ή / και ο αριθμός με τον οποίο εμφανίζεται η παραλλαγή στην εν λόγω συλλογή (στην περίπτωση αυτή, του αριθμού προηγείται η συντομογραφία αρ.) Ακολουθεί ο τόπος προέλευσης και ο τίτλος.

Στις βιβλιογραφικές παραπομπές που αφορούν τα περιοδικά, πριν από τον αριθμό σελίδων ή παραλλαγής, αναγράφεται, αμέσως μετά τον τίτλο τους, ο αριθμός τόμου ή τεύχους και το έτος έκδοσης. Τέλος, αν μια παραλλαγή απαντάται σε διάφορες πηγές, αυτές δηλώνονται σε παρένθεση πριν από τον τόπο προέλευσης της παραλλαγής.

αυτής της έκδοσης. Τον ευχαριστούμε ιδιαίτερα και στον τέταρτο αυτόν τόμο, για την εμπιστοσύνη του και τις συμβουλές του, σε μια δύσκολη μάλιστα ιστορική στιγμή για τη λαογραφική έρευνα, μετά την απώλεια του αείμνηστου πρόεδρου της Λαογραφικής Εταιρείας, Δημήτριου Λουκάτου, που πάντα κρατούσε ανοιχτό για μας το Αρχείο του Λαογραφικού Φροντιστηρίου.

Από την Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία, πέρα από τον Πρόεδρό της Μιχάλη Μερακλή, ευχαριστούμε εγκάρδια και την κυρία Εύα Δαραδήμου, που τόσο πρόθυμα μας βοήθησε κάθε φορά που είχαμε ν' αντιπαραβάλουμε παραλλαγές με τα δελτία του Μέγα.

Από το Κέντρο της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (KEEL) θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε ολόθερμα τη διευθύντριά του, κυρία Αικατερίνη Καμηλάκη-Πολυμέρου, που μας επέτρεψε να δουλέψουμε στο αρχείο του Κέντρου, να συμβουλευτούμε τα απαραίτητα για τις αντιπαραβολές με τα δελτία του Μέγα χειρόγραφα αλλά και για τη φιλική συναδελφική διάθεση, με την οποία πάντοτε μας υποδέχτηκε.

Επίσης, η καταλογογράφηση των παραλλαγών των παραμυθιακών τύπων AT 552 και AT 552A, που ανήκουν στο Λαογραφικό Αρχείο (ΛΑ) του ΚΕΕΛ, προέρχεται από τη Βάση Δεδομένων των Παραμυθιών του Κέντρου, που συγκροτείται με την επιμέλεια της κυρίας Μαριλένας Παπαχριστοφόρου, ερευνήτριας του ΚΕΕΛ, την οποία και ευχαριστούμε για την ευγενή παραχώρηση των ανέκδοτων στοιχείων του.

Από το Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών (ΙΑ) θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε εγκάρδια τη Διευθύντρια, κυρία Ελευθερία Γιακουμάκη, για τη διάθεση όλου του υλικού προς έρευνα αλλά και για τα δυο παραμύθια του αρχείου του Λεξικού, που ευγενικά παραχώρησε προς δημοσίευση, στην Άννα Αγγελοπούλου την παραλλαγή από τη Μήλο, του παραμυθιού *Ο Ρούσσος*¹⁵ (AT 511A) και στη Μαριάνθη Καπλάνογλου, την άτιτλη παραλλαγή του *Πολυροβιθά* (AT 545D*)¹⁶ από την Κρήτη. Επίσης ευχαριστούμε κι όλους τους συνεργάτες του Ιστορικού Λεξικού.

Ευχαριστούμε ακόμα το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών και ειδικά την υπεύθυνη βιβλιοθήκης κυρία Βαρβάρα Κοντογιάννη.

Τέλος ευχαριστούμε τον καθηγητή Βάλτερ Πούχνερ, που πάντοτε μας διέθετε τα δελτία του Γεωργίου Μέγα και μας συμβούλευε, συμβάλλοντας έτσι ουσιαστικά στην εκπόνηση του Καταλόγου.

Οι προσπάθειές μας, ως Καταλογογράφων, συντελούν στη συναρμολόγηση μιας μαγικής εικόνας, που κατά την έκφραση των αδερφών Γκριμ, αποτελεί τη

15. ΙΑ 847, 121-126 (ΛΑ 2777, 262-267), Μήλος.

16. ΙΑ 850, 64-67, Άνω Αρχάνες Κρήτης, άτιτλο.

βαθύτερη ποίηση της φύσης, που η σύνθεσή της υπάρχει ανέκαθεν, χωρίς να οφείλεται σε κάποιο άτομο, σ' έναν συνθέτη:

Τα παραμύθια απορρέουν από το μύθο, είναι κοινά για όλους μας. Αποτελούν τα ίχνη μιας πίστης που χάνεται ανά τους αιώνες (...)

Ο μύθος αυτός μοιάζει με τα ελάχιστα θραύσματα ενός πολύτιμου λίθου που θρυματίσθηκε, τα οποία έχουν σκορπίσει στο έδαφος, έχουν σκεπασθεί με χόρτα και λουλούδια, και μόνον μια ματιά πιο διεισδυτική από τις άλλες, μπορεί να ανακαλύψει. Το νόημά τους έχει χαθεί εδώ και καιρό, αλλά το νιώθουμε ακόμα. Αυτό το νόημα δίνει ζωή στο περιεχόμενο του παραμυθιού και ικανοποιεί ταυτόχρονα την έλξη μας προς το μαγικό στοιχείο. Αυτά τα ελάχιστα θραύσματα δεν αποτελούν απλό παιχνίδι μιας φαντασίας, χωρίς περιεχόμενο. Όσο πιο πολύ προχωρούμε στα βάθη του παρελθόντος, τόσο βλέπουμε ολοένα να τρανέυει ο μύθος, που προφανώς αποτελούσε την ενιαία ουσία της πλέον πανάρχαιας ποίησης¹⁷.

Αυτόν τον θρυμματισμένο μύθο επιδιώκουν –με πενιχρά μέσα– να συναρτήσουν οι τοπικοί, εθνικοί και διεθνείς Κατάλογοι της παγκόσμιας προφορικής λογοτεχνίας.

A.A., M.K., E.K.

Αθήνα, Δεκέμβριος 2004.

17. Wilhem Grimm, από τον πρόλογό του στη πρώτη έκδοση των *Παραμυθιών* του 1856.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 500

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT 500

Ο Στούπας

AT: The Name of the Helper, Tom Tit, Tot (Το όνομα του βοηθού,
Τομ Τιτ Τοτ)

Delarue-Tenèze: Le nom de l'aide (Το όνομα του βοηθού)

Grimm, no55: Rumpelstilzchen (αμετάφραστο)

Η Τυχερή

Μια φορά κι έναν καιρό είχε να 'ναι μια μάνα και είχε δυο θεγατέρες. Το λοιπόν η μια από δαύτες όση ομορφιά είχε, τόσο ήτουνα οκνή. Η άλλη ήτουνα ασκημη και προκομένη. Μια χρονιά λοιπό τσοι παραμονάδες του Χριστού εξυμώσανε χριστοφώματα, όπως ούλοι οι Χριστιανοί, και σ' ευτούνο το σπίτι. Και κείνο μόλις εφηθήκανε, επήγε κρυφά η όμορφη, που ήτανα γουλόζα, και τα 'φαε. Πάει η κακομοίρα η μάνα τση να βγάλει την κουλούρα, να την κόφουνε, και δεν ηύρηκε τίποτα. Που αρχίνησε να τραβομαλλιέται, τα 'βανε με τη θυγατέρα τση, που εχάλαε ο κόσμος. Φαρμάκι και αγκληούρι τση το έβγαλε.

Οπού εκείνη τη στιγμή ετύχαινε να περνάει το βασιλόπουλο τση χώρας και άκουσε τσοι φωνές. Χτυπάει την πόρτα, λέει: «Πώς κάνετε έτσι;» Η γρία το λοιπό για να μπαλώσει τη θεγατέρα τση: «Ω», λέει, «βασιλέα μου», ετούτη η κοπέλα θα πεθάνει από την πολλή δουλειά. Ένα ζευγάρι σκαρτσούνια την ημέρα φινίρει. Και την ετρωόμουνα να μην κουράζεται. Είναι και τζιλιβι στο φαΐ τση». Τα 'λεγε ανάποδα, που εκατάπινε τα μελαχώνια τση. Το βασιλόπουλο το πίστεφε. «Μωρέ», λέει μέσα του, «ετούτη κάνει για με». Λέει λοιπό στη γρία: «Θέλω», λέει, «τη θεγατέρα σου γυναίκα μου». Λέει: «Ευχαρίστως, βασιλέα μου, ό,τι ορίζεις». Οπού πάλι λέει ο βασιλέας: «Με μια συμφωνία θα ντήνε πάρω όμως. Για ένα χρόνο θα κάτσει κλεισμένη στο παλάτι και κάθε μέρα θα μου πλέκει ένα ζευγάρι σκαρτσούνια κι έπειτα θα είναι ελεύθερη να κάνει ό,τι θέλει». Οπού η κοπέλα χωρίς να πολυσυλλοϊστεί, είπε: «Ναι». Και πραγματικώς την άλλη αυγή, έστελε ο βασιλέας τη βασιλική άμαξα και τηνε πήρε. Τση έστειλε φορέματα, χρυσάφια, βασιλικά πράματα.

Μόλις όμως, επάτησε το πόδι στο παλάτι, δίνει αμέσως μια και την έκλεισε την καχομοίρα στην κάμερα. Οπού εκείνη αρχίνησε να κλαίει. «Ω, συφορά, που μ' εύρηκε», έλεγε. Α! Ελησμόνησα να σου πω πως ο βασιλέας είπε πως, α δεν του βγάνει κάθε μέρα το ζευγάρι τα σκαρτσούνια, θα ντηνε σκότωνα.

Εκεί που έκλαιε, πετιέται από το παρεθύρι έναπραματάκι τότεσο, ένα παρλιακό, σα περγαλιό, ο όξω από δω χωρίς άλλο, και τση λέει: «Σώπα, μην κλαις κι εγώ είμαι εδώ για σένανε. Εγώ θα σου πλέκω τα σπαρτσούνια κάθε μέρα, με τη συμφωνία να μου βρεις, άμα που θα φινίρει ο χρόνος, τ' όνομά μου». Εκείνη η καχομοίρα εσυνήρθε. Σου λέει: «Τώρα εγλίτωσα». «Καλά», λέει, «έγνοια σου, θα το 'βρω τ' όνομά σου». Πού να πάει ο νου τση πως θα 'βγαινε η ψυχή τση, για να ντο πει. Ευτός ο όξω από δω κάθε βράδυ τση πήγαινε το ζευγάρι τα σπαρτσούνια έτοιμο τελειωμένο. «Το βρήκες πώς με λένε;» Εκείνη η καχομοίρα του 'λεγε αφαντάστιχα πότε Νίκο, πότε Γεώργη, πότε τίποτα. «Όχι, τση έλεγε εκείνος. Ακόμη δεν το 'βρήκες». Οπού κοντά να τελειώσει ο χρόνος, τση λέει ευτός ο τότεσος: «αν δεν το 'βρεις τ' όνομά μου, θα σε φάω». Ω! Η καχομοίρα, έπεσε στα μαύρα πανιά. Βουνό έπεσε και τήνε πλάκωσε.

Οπού και παραμονάδες του Χριστού ο βασιλέας ένα βράδι επήε στην κάμερά τση. «Σώνει», λέει, «κυρά μου. Την είδα την προκομάρα σου. Αύριο θα σε βγάλω από δω μέσα, γιορτάδες που έρχονται, για να είμαστε μαζί». Η καχομοίρα εκείνη τα είχε χαϊμένα. «Όπως ορίζεις, βασιλέα μου», του λέει. Οπού εκεί που εκαθόντανε και ελέγανε πολλά και διάφορα, ο βασιλέας ξανάκακα αρχίνησε κάτι γέλοια! «Γιατί γελάς, βασιλέα μου», τον ερώτησε. «Ω», λέει, «κυρά μου, τώρα που ελέγαμε για το πλέξιμο, να σου πω μια ιστορία, που δε θα σου μείνει άντερο. Την αυγή, που πάω περίπατο στην οξοχή, βλέπω κάθε μέρα οπίσω από το φράχτη έναπραματάκι τότεσο, σαν περγαλιό, ανεραϊδικό πράμα, και όλο πλέκει και λέει: «Με λένε Μπόμπιρα, με λένε Μπάμπαλο, με λένε Μπουέμι! Δε βαστάω άλλο από τα γέλια, που το θυμάμαι». Οπού εκείνη εγίνηκε η καρδιά τση περιβόλι. Δεν είπε τίποτα του βασιλέα. Σε λίγο την εχαιρέτησε κι έφυγε. Οπού πετιέται, μόλις έφυγε ο βασιλέας, από το παρεθύρι πάλε τοπραγματάκι εκείνο. Λέει: «Ηύρηκες πώς με λένε;» «Αμή τι», λέει, «τόσο κουτή μ' έχεις; Επίτηδες το 'κανα για να περνάει η ώρα, να σε σταυρώνω. Να στο πω τώρα αμέσως πώς σε λένε;» Λέει εκείνο: «Ναι». «Σε λένε Μπόμπιρα, σε λένε Μπάμπαλο, σε λένε Μπουέμι!» Οπού ετότενες, χωρίς να βγάλει μιλιά, εχάθηκε από ομπροστά τση. Ε, και ησύχασε εκείνη. Επαντρεύτηκε το βασιλέα κι εζήσανε εκείνοι καλά κι εμείς καλύτερα. Αλλά θέλω να σου πω τι είναι η τύχη. Σύμφτωση να ιδεί το παρλιακό ο βασιλέας και να τση το πει.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Η ακαμάτρα κόρη, το φαί και το γνέσιμο

α: Μια κόρη (δυό αδερφές)· α1: πολύ τεμπέλα· α2: πολύ λαίμαργη και τρώει· α3: δίνει στο ζητιάνο (άλλο)· α4: το φαί (εννιά ψάρια, μερίδες κρέας, άλλο)· α5: που ζητιάνεψε· α6: που της εμπιστεύθηκε· α7: η μάνα (μητριά) της, που φωνάζει· α8: «και τα εννιά;» (ή και τα πέντε, κλπ., δηλαδή: έφαγες και τα εννιά κομάτια κρέας)· α9: άλλο.

β: Περνώντας ο βασιλιάς (άλλο) κατά τύχη ακούει τις φωνές και ρωτάει τι συμβαίνει· β1: η μάνα λέει φέματα στο βασιλόπουλο πως η κόρη της δουλεύει πολύ· β2: πως έγενσε τόσα αδράχτια νήμα σε μια μέρα· β4: άλλο· β5: κι ο βασιλιάς (άλλο) τη ζητά σε γάμο (την παντρεύεται) ως προκομμένη.

II. Η αδύνατη δοκιμασία

α: Ο γαμπρός της ζητά· α1: να γνέσει μια τεράστια ποσότητα σε ελάχιστο χρόνο· α2: να κλώσει στουτιά· α3: να δουλέψει σε σαράντα μέρες τρία καράβια λινάρι· α4: άλλο· α5: για να την παντρευτεί· α6: αλλιώς θα της κόψει το κεφάλι.

III. Το στοίχημα με το δαιμονικό βοηθό

α: Στην κόρη παρουσιάζεται· α1: ο δαίμονας· α2: με τη μορφή παπά· α3: ποντικός· α4: διαβολάκι· α5: μικρό ανάποδο πραγματάκι, που πετιέται από το παράθυρο· α6: μια γριά· α7: άλλο.

β: και υπόσχεται να εκτελέσει το έργο της· β1: αν η ηρωίδα βρει το όνομά του (της)· β2: διαφορετικά θα κρατήσει το ύφασμα· β3: θα τη φάει (άλλο)· β4: θα την κάνει εκείνος γυναίκα του.

IV. Ο δαιμονικός βοηθός χάνει το στοίχημα

α: Η κόρη ξεχνάει το όνομα του μετά από κάποιο διάστημα· α1: βλέπει να πλησιάζει η προθεσμία· α2: τυχαία το βασιλόπουλο· α3: ο αδερφός της· α4: το τσοπανόπουλο (άλλο)· α5: η ίδια· α6: πατώντας στο χώμα· α7: κρυφακούει που τον φωνάζουν οι άλλοι διάβολοι· α8: τον (την) ακούει να το λέει· α9: της το μεταφέρει (ουν)· α10: άλλο.

β: Στο άκουσμα του ονόματός του· β1: Τιν Τον· β2: Μπουκαλόγερος· β3: Παπατούμπας· β4: Φαουστουπής· β5: Στούπας· β6: Ντριζόκωλη· β7: άλλο· β8: σκάει· β9: χάνεται.

V. Γάμος κι απαλλαγή από το γνέσιμο

α: Ο βασιλιάς(άλλο) παντρεύεται την κόρη.

β: Ο δαίμονας (άλλο) συμβουλεύει τη βασίλισσα και βάζει στο στρώμα της καρύδια(άλλο)· β1: και όταν πάνε να ξαπλώσουν, το στρώμα της τρίζει· β2: η βασίλισσα παραπονιέται πως τρίζουν τα κόκκαλά της από την πολλή κούραση.

γ: Ο βασιλιάς δεν την αφήνει να ξαναδουλέψει (συμφυρμός με το ΑΤ501, όπου βλέπε ανάλυση), γ1: της λέει ότι εφεξής θα είναι κυρά με δούλες.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΦ 1584, 7-8, Επαρχία Άρτας, «Πώς μια φτωχιά κοπέλα έγινε βασιλοπούλα». *I*: α, α1, α2 (την κουλούρα που έφτιαξε), α4, α6, β, β1, β2 (τριάντα δεκάρια μαλιά λανάρισε), β4. *II*: α, α4 (30 δεκάρια μαλιά ως αύριο), α5. *III*: α, α7 (ο αρχηγός των σαταναρέων), β, β1, β3. *IV*: α1, α5, α7, β, β7 («ο σγρουμπός και κουτσός καλόγερος»). *V*: α, β (τσόφλια καρυδιών), β1, β2, γ.

ΘΡΑΚΗ

2. ΛΑ 2569, 54-56, «Η Ντριζόκωλη». *I*: α, α1, α2, α4 (εννιά κομμάτια κρέας), α6, α7, α8, β, β1, β3 (εννιά οκάδες λινάρι) β4. *II*: α, α3. *III*: α, α6, β, β1, β2. *IV*: α1, α4, α7, β7 (Ντριζόκωλη). *V*: α, β (τσόφλια αυγών), β1, β2, γ.
3. Θρακικά 2, 1929, 155-157, Σωζόπολις, «Η Ντριζόκωλη». *I*: α, α1, α2, α4 (εννιά κομμάτια κρέας), α6, α7, α8, β, β1, β3 (εννιά οκάδες λινάρι), β4. *II*: α, α3. *III*: α, α6, β, β1, β2. *IV*: α1, α4, α7, β7 (Ντριζόκωλη). *V*: α, β (τσόφλια αυγών), β1, β2, γ.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

4. ΛΑ 1326 (ΣΜ 129), 3-5, Γιαννιτσά, «Η πίττα». *I*: α, α3 (μοιράζει στα ζώα και στα παιδιά), α4, α6, α7. *II*: α, α2 (και να σκουπίσει το μαγα-

ζι). *III*: α7 (ένα χάρο, η κόρη δίνει για γνέσιμο τα στουπιά). *IV*: α1, α5, α6, α10 (ακούει Ξανθοστούπης), β9. *V*: β1, β2, γ, γ1.

ΝΗΣΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ

5. ΛΑ 1346, 426-428 (ΛΑ 500, 1), Τήνος, «Η τεμπέλα κόρη». *I*: α, α1, α9 (ζητά ψωμί από τη μάνα της), β, β1, β3 (ότι ζητά μαλλί για γνέσιμο), β4. *II*: α, α4 (να γνέσει ένα καίχι μαλλί). *III*: α, α7 (Αράπης), β, β1, β3. *IV*: α1, α9 (η μάνα της τυχαία ακούει ομιλίες), β, β5, β9. *V*: α, β1, β2, γ.

Δωδεκάνησα

6. Βρόντη Β', 100-101, Ρόδος, «Ο Φαουστουπής» και Klaar, Christos, 79-82. *I*: α, α3, α4 (τέσσερα ποδαράκια αρνίστικα), α6, α7, α9 («και τα τέσσερα;»), β, β1, β3 (τέσσερα αδράχτια). *II*: α, α1, α5. *III*: α, α7 (ο όξω 'που δω, ο Φαουστουπής), β, β1, β3. *IV*: α1, α10 (μια φωνή ακούγεται από τον αλαφάντη του σπιτιού της: «Κλώσε, κλώσε, Φαουστουπή, που θα φάεις την κοπέλα»), β, β7 (Φαουστουπής φεύγει κατασκασμένος). *V*: α, γ, γ1.

ΝΗΣΙΑ ΙΟΝΙΟΥ

7. Λαογραφία ΙΑ', 1934-1937, αρ. 49, 518-520, Ζάκυνθος, «Η Τυχερή». Παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

8. ΛΑ 1279 (ΣΜ 109), 29-30, Γύθειο, άτιτλο. *I*: α, α1, α4, α6, α7, β, β1, β3 (δώδεκα ζευγάρια κάλτσες την ημέρα), β4. *II*: α, α4 (να κάνει το ίδιο), α5. *III*: α, α3 (που είναι ο διάβολος), β, β1. *IV*: α1, α8, β7 (Τομ, Τιτ, Τοτ), β9.
9. ΛΦ 88, 1-2, Λογγά Πυλίας, «Τα εννιά φάρια». *I*: α, α2, α4 (εννιά φάρια) α5, α7, α8, β, β1, β3 (9 αδράχτια μπαμπάκι). *II*: α, α4 (να κάνει το ίδιο), α5, α6. *III*: α, α7 (γέρος), β, β1. *IV*: α1, α4 (ένα χοριτσάκι), α8 (ενώ φωνάζει τα πετούμενα, να φέρουν μπαμπάκι), α9, β, β7 (μπουκαλόγερος), β9.
10. ΛΦ 368, 13-14, Τάλαντες Μονεμβασίας, άτιτλο. *I*: α, α2, α5, α6, α9

(«Όλα μωρή; Όλα;»), β, β1, β2, β3 (είκοσι οκάδες μαλλιά έγενεσε σε μια βδομάδα), β4. *II*: α, α4 (να φτιάξει μαλλί), α6. *III*: α, α7 (άνθρωπος), β, β1, β3. *IV*: α1, α3, α7, α8, β, β5, β8.

11. ΛΦ 1620, 21-23, Χάβαρι, Ηλείας, «Ο Παπατούμπας. *I*: α (δυο αδερφές με μητριά), α1 (δυο καρβέλια κι έναν κόχορα), α5, β, β1, β2, β3 (η μια κόρη ύφανε τρία βηλάρια πανί περισσότερο από την άλλη), β4. *II*: α, α4. *III*: α, α1, α2, β, β1, β3 (θα της πάρει το κεφάλι και θα τη φάει). *IV*: α1, α4 (ένας υπηρέτης της τον παραφυλάει), α8 («Υφάνετε, πουλάκια μου, σιδερώστε, καλή γυναίκα έχει να φάει ο Παταπούμπας»), β, β3, β9. *V*: β1, β2, γ.
12. ΛΦ 1788, 15-19, Πυλία, «Η Τυχερή κόρη». *I*: α, α2 (δεν είναι σαφές), α4 (τη μία από τις 3 πίτες), α5, α7, β, β1, β3 (ένα τσουβάλι μαλλί), β4. *II*: α, α4 (σε σαράντα μέρες ένα δωμάτιο μαλλί), α6. *III*: α, α7 (νεράϊδα), β, β1. *IV*: α1, α4 (ένας γέρος ξυλοκόπος), α8 (την ακούει) «Ξαίνετε! γνέθετε! υφαίνετε!, πού ξέρει η βασίλισσα, Σταρθάκι τ' όνομά μας», α9, β, β7: «Σταρθάκι», β8. *V*: β1, β2, γ. Συμφυρμός με τον ΑΤ *514D, βλ. παρ. αρ. 22. *III*: α, α2, α5 (τη μία από τις 3 πίτες), α9, α11, α13, γ1, γ4, γ5, γ6, γ7, γ8, γ12, γ13. *IV*: α, α2, α3, α5, α7, α12, β1, β5, β6, β9.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

13. ΚΜΣ, Γκιούλ Μπαξέ, 5, 1-7, Τρίγλεια Δαρδανελίων, «Τιν Τον». *I*: α, α2, α4 (7 φωμιά), α5, α7, β, β1, β2, β3 (πλέκει επτά ζευγάρια κάλτσες τη μέρα). *II*: α, α4 (σε σαράντα μέρες, επτά ζευγάρια τη μέρα). *III*: α, α4, β, β1, β4. *IV*: α1, α2, α8, α9, β, β1, β8. *V*: α, γ.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 501

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 501

Η Χερού, η Χειλού κι η Δοντού Οι τρεις κλώστρες

AT: The Three Old Women Helpers (Οι τρεις γριές βοηθοί)
Delarue-Tenèze: Les trois fileuses (Οι τρεις κλώστρες)
Grimm : no 14: Die drei Spinnerinnen (Οι τρεις κλώστρες)
Basile IV, 4, Le sette cotenelle (Οι επτά τζιερόσκεπες)

Και τα πέντε-πέντε-πέντε

Μια φορά ήτανε μια γριά και είχε μία κόρη, που ήτανε φαγάνα και τεμπέλα. Η γριά πήγαινε και ξενοδούλευε και ξενόπλενε κι ήφερνε το βράδι φαί και ητρώανε.

Ένα Σάββατο η μάνα ηγόρασε πέντε φωμιά, τα πήγε σπίτι κι ήφue για τη δουλειά της. Η κόρη, που ήτανε στο σπίτι, τα τρώει και τα πέντε.

Ο βασιλέας σ' αυτό το μέρος είχενε πολλά ντράβαλα κι ήλεγεν ότι κανένας άνθρωπος δεν ήτανε ευχαριστημένος. Κάτι θα 'χει ο καθένας. Ο βασιλέας βγήκε μια νύχτα και περπατούσε απ' όζω από τα σπίτια, να δει αν όλοι έχουνε βάσανα ή μόνο αυτός έχει το δικό του. Σαν πέρασε από το σπίτι της γριάς, ήτανε μόλις γύρισε η γριά από το ξενοδούλεμα και βρήκε την κόρη της, που είχε φάει τα πέντε φωμιά. «Και τα πέντε-πέντε-πέντε;» τη ρωτούσε. «Και τα πέντε-πέντε-πέντε», της λέει.

Ο βασιλέας στάθηκε κι άκουε το «πέντε-πέντε», που το λέανε ολοένα, μάνα και κόρη, κάνοντας ταραχή μεγάλη. Σε λίγο, χτυπάει την πόρτα, για να δει τι συμβαίνει. «Καλησπέρα σας», τους λέει, «τι τρέχει, τι φωνάζετε;» Η γριά, έξυπνη γριά, του λέει: «Ήφηκα την κόρη μου μονάχη κι από την προκοπή της ήνεσε πέντε αδράχτια νέμμα». «Πέντε αδράχτια ήνεσεν; Αν ήνεσεν πέντε αδράχτια, εγώ θα την πάρω γυναίκα», της λέει. «Βασιλιά, φτωχοί είμαστε, όχι όμως και να μου κουράζεται έτσι πολύ. Γι' αυτό κάναμε τον καυγά». Λέει τότε ο βασιλέας ότι θα στείλει τόσες οκάδες μπαμπάκι, για να το νέσουν και να το υφάνουν πανί. Το ήθελε να ντύσει το στρατό. Πρέπει όμως, στις τόσες του μηνός, να το έχουν γινομένο πανί. «Μπράβο», λέει η γριά «θα είναι έτοιμο».

Φεύγει ο βασιλέας κι αρχίζει η γριά να μοιράζει το μπαμπάκι σε μπόλικά

σπίτια, άλλα το γνέθανε κι άλλα το φαίνανε. Της κόρης της είχενε ένα σακ-κούλι γεμάτο σουγλι, δεμένο στο λαιμό της κι ηρούφανε, που και που ήγνεθε καμιά κλωστή. Στις τόσες μέρες το πανί ήτανε έτοιμο και το μηνύσανε στο βασιλιά. Ο βασιλιάς τότε πήρενε την κόρη γυναίκα του.

Προτού βλοήσουνε, η γριά είπενε και της φέρανε πολλά καρύδια κι ηράφενε ένα στρώμα και, στρώνοντας το νυφικό κρεβάτι, έβανε αυτό κάτω-κάτω. Σαν μετά το γάμο ήρθεν η ώρα το ζευγάρι να κοιμηθεί, η κόρη έκανε να γυρίσει στο κρεβάτι και τα καρύδια κάνανε «κρουρ...κρουρ...κρουρ...». Ο βασιλέας ρωτάει: «Τι πράματα είν' αυτά;» Αυτή του λέει:

«Νέσε-νέσε, 'φανε-'φανε, δες τα κοκκαλάκια μου πώς πάνε!»

Τότες ο βασιλέας σηκώθηκε από το κρεβάτι και πήρε πολυθρόνες μαλακές, της πήρε δούλες και υπηρέτες και την 'περετήσανε σαν βασίλισσα στο παλάτι.

Μήτε 'γώ ήμουναι κει, μήτε να το πιστέψεις. Αλλά δίκιο έχουνε σα λένε: «'Οπου ακαμάτα και λωλή, έχει την τύχη την καλή».

Ανδριακό Ημερολόγιο Ε', 1930, σ. 131-132.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Η ακαμάτρα κόρη, το φαί και το γνέσιμο

α: Μια κόρη (δυο αδερφές)· α1: πολύ τεμπέλα· α2: πολύ λαίμαργη και τρώει· α3: δίνει στο ζητιάνο (άλλο)· α4: το φαί (εννιά φάρια, 9 μερίδες κρέας, άλλο)· α5: που ζητιάνεψε· α6: που της εμπιστεύθηκε· α7: η μάνα (μητριά) της, που τη μαλώνει, φωνάζοντας· α8: «και τα εννιά;» (ή «και τα πέντε-πέντε», κλπ., δηλαδή: έφαγες και τα εννιά κομμάτια κρέας;)· α9: άλλο.

β: περνώντας ο βασιλιάς (άλλο) κατά τύχη ακούει τις φωνές και ρωτάει τι συμβαίνει· β1: η μάνα (άλλο) λέει ψέματα στο βασιλόπουλο (άλλο) πως η ηρωίδα δουλεύει πολύ· β2: πως έγινε τόσα αδράχτια νήμα σε μια μέρα· β4: άλλο· β5: κι ο βασιλιάς (άλλο) τη ζητά σε γάμο (την παντρεύεται) ως προκομμένη.

II. Η αδύνατη δοκιμασία

α: Ο γαμπρός(άλλο) της ζητά· α1: να γνώσει μια τεράστια ποσότητα σε ελάχιστο χρόνο· α2: να κλώσει στουπιά· α3: να δουλέψει σε σαράντα μέρες τρία καράβια λινάρι· α4: άλλο· α5: για να την παντρευτεί· α6: αλλιώς θα της κόψει το κεφάλι· α7: άλλο πρόσωπο θέτει τις δοκιμασίες.

III. Οι δύσμορφες κλώστρες βοηθοί

α: Στις δοκιμασίες βοηθούν την κόρη· α1: μια γριά(άλλο)· α2: τρεις γριές· α3: (που είναι) η (οι) μοίρα(-ες) της· α4: άσχημες και δύσμορφες, η μία έχει τεράστιο χέρι (άλλο), για να στρίβει την κλωστή, η άλλη τεράστια χείλια, για να τη σαλιώνει (άλλο) κι η τρίτη, μεγάλα δόντια για να την κόβει (άλλο)· α5: άλλα πρόσωπα· α6: που κάνει(-ουν) τις δουλειές στην ώρα τους· α7: συμβουλευούν(-ει) την κόρη να ρίξει το μαλλί (άλλο) μέσα στο φούρνο α8: κι από χει βγαίνει έτοιμο· α9: άλλο· α10: ανοίγει από περιέργεια το φούρνο πρόωρα και το μαλλί καίγεται.

β: η κόρη γένει η ίδια· β1: ξαπλωμένη έξω από το σπίτι· β2: τρώγοντας ταυτόχρονα (για να μη χάνει χρόνο)· β3: τη βλέπει το βασιλόπουλο (άλλο), που είχε(-αν) χρόνια να γελάσει(-σουν), και βάζει(-ουν) τα γέλια· β4: την ανταμείβει(-ουν) γι' αυτό· β5 : διατάζοντας να της γνέσουν το μαλλί· β6 : της το γνέθουν οι ίδιες οι Μοίρες.

IV. Γάμος κι απαλλαγή από το γνέσιμο

α: Ο βασιλιάς (άλλο) παντρεύεται την κόρη· α1: οι (η) γριές(-ά) βοηθοί (-ός) είναι καλεσμένες(-η) στο γαμήλιο δείπνο· α2: όταν τις (την) βλέπει ο βασιλιάς, τρομάζει από την ασχήμια τους (της)· α3: μαθαίνει ότι παραμορφώθηκαν(-κε) από το κλώσιμο· α4 : άλλο.

β: δασκαλεμένη από τις κλώστρες (άλλο), η κόρη βάζει κάτω από το στρώμα καρύδια (άλλο)· β1: κι όταν πάνε να ξαπλώσουν, το στρώμα της τρίζει· β2: παραπονιέται στον άντρα της πως τρίζουν τα κόκκαλά της από την κούραση· β3: άλλο τέχνασμα.

γ: ο σύζυγος της απαγορεύει να ξαναδουλέψει· γ1: τη διώχνει γιατί βρίσκει τα νήματα καμένα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΘΡΑΚΗ

1. ΛΑ 501, 2, Αίνος, «Της πράτριας η θυγατέρα βασίλισσα». I: α, α1, α2, α4, α7, α8, β, β1, β2, β4. II: α, α1, α5 (40 γυναίκες που της στέλνει η μοίρα της), α6. III: α, β, β1, β2, γ. IV: α, β, β1, β2, γ (η Μοίρα τους καλεί στο σπίτι της και βλέπουν πως γράφει τις μοίρες του κόσμου).

2. ΛΑ 501, 7, Σουφλί, «Παραμύθι της Κουρκούτου». *I*: α, α1, α2, α4 (όλο το κουρκούτι), α7, β, β1 (μια γειτόνισσα λέει πως η κόρη έκλωσε 9 οκάδες βαμβάκι), β3, β5. *II*: α, α1. *III*: α, α1, α3, α7. *IV*: β, β1, β2, γ.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

3. ΛΦ 978, 13-6, Λέσβος, άτιτλο (μόνο για την αρχή). *I*: α, α1, α4, α6, α7, α8, β, β2. *II*: α, α1. *IV*: β3 (δε δουλεύει γιατί λέει πως το είχε κάμει τάμα, όταν το γαϊδούρι κόντεψε να τη ρίξει κάτω).
4. ΛΦ 1558, 42-4, Λέσβος, «Η γριά με τις τρεις κόρες». *I*: α, α1, α2, α4 (τρεις πίτες), α6, α7, α8, β (πραματευτής), β1, β2 (πέντε αδράχτια σε μια μέρα)· β5. *III*: α, α1, α7, α10. *IV*: γ1.
5. ΛΦ 1442, 1-3, Πολιχνίτος Λέσβου, «Οι γ' ακαμάρες τσι γ' ουκνές έχουν τις τύχες τις καλές». *I*: α, α1, α4 (7 πίτες), α6, α7, β (πραματευτής), β1 (7 αδράχτια νήμα), β5. *II*: α, α1, α4 (ένα μαγαζί μπαμπάκι). *III*: β, β1, β3, β4 (ο πατέρας του βασιλόπουλου). *IV*: β (η πονηρή κόρη βρίσκει μόνη της το τέχνασμα)· β1, β2, γ.

β. Δωδεκάνησα.

6. ΙΛ 534, 454-5, αρ. 9 (ΛΑ 501, 4), Λίνδος Ρόδου, άτιτλο (Λαογραφία ΚΑ', 1963-1964, 135-137, «Η καλή μοίρα»). *I*: α, α1, α2, α4 (5 κομμάτια χρέας), α6, α7, α8, β, β1, β2 (5 αδράχτια σε μια μέρα), β5. *II*: α, α4 (σε 3 μήνες, 3 σπίτια μπαμπάκι). *III*: α, α3 (η Μοίρα της), α7 (να πυρώσει 3 φούρνους και να ρίξει μέσα το μπαμπάκι), α8 (ένας φούρνος είχε του γαμπρού φορέματα, ο άλλος της νύφης, ο άλλος είχε ένα τυλιχτάρι πανί). *IV*: α, α1, α2 (βλέπει το μακρύ χέρι της Μοίρας, που πετιέται από την πόρτα στο τραπέζι), α3, γ.
7. ΛΑ 2248, 216-7, Αστυπάλαια, άτιτλο. *II*: α7 (ο βασιλάς βάζει στις φτωχές αδερφές υφάντρες ζητήματα: με μια μπάλα μαλλί, να φτιάξουν φανέλλες, με μια μπάλα ύφασμα, ρούχα, με μια μπάλα κουκούλια, μετάξι, σε μια βραδιά). *III*: α9 (ο Χριστός). *IV*: α4 (τη μεγαλύτερη, και παντρεύει τις άλλες δύο με παλατιανούς).
8. ΛΑ 2279, 133-4, Λέρος, «Η Τύχη». *I*: α, α1, α9 (η φτωχιά γυναίκα λέει στο βασιλιά ότι η ανηψιά της μπορεί να του κεντήσει τα τρία κεντήματα που ζητά), β5. *III*: α, α2. α3, α4. *IV*: α, α1, α3, γ.

γ. Εύβοια - Σποράδες.

9. Πέρδικα II, αρ. 3, 161-2, Σκύρος, «Οι επτά πίττες». I: α, α2, α4, α6, α7, α8 (και τα επτά;), β, β1, β2 (επτά λίτρες μπαμπάκι), β5 (την παντρεύεται). IV: α, β (η μάνα της, καλάμια)· β1, β2, γ.

δ. Κυκλάδες.

10. ΛΑ 1394, 237-246, αρ. 26 (ΛΑ 501, 8), Τήνος, «Η κυρά θάλασσα». Η αρχή in medias res: Ο καπετάνιος φέρνει στη γυναίκα του μαλλιά και λινάρια για να φτιάξει πανιά. III: β, β2 (η ηρωίδα δεν δουλεύει. Τρώει μια κουταλιά, ρίχνει μια σαϊτιά), β3 (τη βλέπουν οι «αγελούδες» - οι αγέλαστες Μοίρες - και γελούν), β4 (ως αντάλλαγμα, ζητά να της κάνουν τα λινάρια πανιά), β6. IV: α, β (από μόνη της), β2, γ. Συμφυρμός με τον τύπο ΑΤ *898 (*Η Κόρη της θάλασσας*). Η ηρωίδα δεν μιλά, παρά μόνον εφόσον ο καπετάνιος την αναγνωρίσει ως κόρη της κυράς θάλασσας.
11. ΛΑ 1396, 388-391, αρ. 92 (ΛΑ 501, 9), Τήνος, «Η βρώμα η φαγάνα». I: α, α1, α2, α4 (πέντε ψωμιά), α6, α7, α8 (όλα;), β, β1, β4 (πέντε μονά ρόκια), β5 (παντρεύεται). II: α, α1. III: β, β2 (ενώ γνέθει, την ταΐζει η μάνα της), β3 (η κόρη των αγελούδων), β4, β6. IV: β, β1, β2, β3 (ορκίζεται: «Κυριακή, Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη, Παρασκευή, Σάββατο, όσο ζω, ποτέ πιά δουλειά να μην πιάσω»).
12. ΣΠ 68, 9-11, Πάρος, «Το σκουπιδάτζι». I: α, α2, α3 (στο γέρο, Χριστό)· α4 (επτά κεφαλές τσίρων και πίττα)· α6, α7, α8, β, β1, β2 (ώστε να μπω, νά βγω, πέντε, τς ώστε να νά 'μπω, δεκαπέντε - ατυλιγαδιές στημόνι), β5 (παντρεύεται). II: α, α1, α4 (σε 24 ώρες, πανί για το στρατό). III: α, α2, α3 (της γεμίζουν σε μια νύχτα μια κάμαρα πανί). IV: α, α1 (της μιανής τα πόδια, της αλληνής τα χέρια βγαλμένα, της τρίτης το στόμα πίσω στ' αυτί - από το γνέσιμο κι από το ύφασμα), α2, α3, β, β1, β2, γ (βάζει να κάψουν τα εργαλεία της γυναίκας του). Συνεχίζεται με τον τύπο ΑΤ *514D (*Η φαροκεφάλη*). Από τον τάφο της μάνας ακούγεται μια φωνή: «Θυγατέρα, τι έκαμες τς επτά κεφαλές των τσίρων τσαι την πίττα;» Οι Μοίρες την οδηγούν στο παλάτι των δράκων, όπου βρίσκει το χρυσό σκουπιδάτζι (σκουπάκι), που είπε πως είναι σαν τα γένεια του άντρα της.
13. *Ανδριακό Ημερολόγιο* Ε', 1930, 131-132, Άνδρος, «Και τα πέντε πέντε πέντε». Παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

14. ΛΑ 501, 1, Κεφαλλονιά, «Η μοίρα». *I*: α, α1, α2, α4, α6, α7, α8, β, β1, β2, β5 (γάμος). *II*: α1, α3, α7, α8. *IV*: β, β1, β2, γ.
15. ΛΑ 2344, 399-402, Οθωνοί, άτιτλο. *I*: α, α3 (ζητιάνα, που της εύχεται να γίνει βασίλισσα), α4 (5 καρβέλια), α6, α7, α8 (και τα πέντε;) β, β1 (ύφανε 5 δεκάρια λινάρια), β2, β5. *II*: α, α1 (να υφάνει 10 λινάρια). *III*: α, α1. *IV*: β, β1, β2 (από τον πολύ κόπανο, έσπασαν τα κόκκαλά της), γ.
16. ΛΦ 170, 23-27, Βιταλάδες Κέρκυρας, «Η φτωχή κοπέλα που έγινε βασίλισσα». *I*: α, α1, α2, α4, α6, α7, α8, β, β1, β2, β5(γάμος). *II*: α1, α3, α7, α8. *IV*: β, β1, β2, γ.
17. Schmidt, 65, αρ. 1, Ζάκυνθος, «Die Faulenzerin (Η ακαμάτρα)». *I*: α, α1. *II*: α, α7 (ο γαμπρός της ζητά να φτιάξει σε μία ώρα τα προικιά της). *III*: α, α2, α4 (Μυτού, Τσαχειλού, Κωλού), α6. *IV*: α, α1, α2, α3, γ.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

18. ΛΑ 501, 3, Κορώνη Πυλίας, «Οι φούρνοι», Για το εισαγωγικό μοτίβο, πβ. τον τύπο ΑΤ 707 (Τα τρία χρυσά παιδιά), όπου η μικρότερη αδερφή τάξει να δώσει στο βασιλιά, εφόσον την παντρευτεί, τρία παιδιά, το ένα με τον ήλιο στο μέτωπο, το άλλο με το φεγγάρι και το τρίτο, μ' ένα άστρο. *I*: α9 (Ο βασιλιάς ακούει τις ευχές των τριών κοριτσιών: της πρώτης, να παντρευόταν τον φούρναρη του βασιλιά, της δεύτερης, να έπαιρνε το μάγειρα και της τρίτης, να παντρευόταν τον ίδιο το βασιλιά, για να ντύσει μ' ένα αδράχτι νήμα όλην τη δωδεκάδα). *II*: α, α1 (να κάνει αυτό που έταξε). *III*: α, α1, α3 (η Μοίρα της), α7 (να κτίσει 40 φούρνους, να τους κλείσει, να τους χρίσει απ' έξω και μετά να τους ανοίξει και μέσα τους θα βρει ό,τι χρειάζεται), α8. *IV*: α, β, β1, β2, γ.
19. ΛΑ 501, 5, Κορώνη Πυλίας, «Η θειά Χερού, η θειά Χειλού κι η θειά Δοντού». Ελλιπές.
20. ΛΑ 501, 6, Κορώνη, Πυλίας, «Οι τρεις πίττες». *I*: α, α1, α2, α4 (τρεις πίττες), α6, α7, α8, β, β1, β2 (3 σακκιά λινάρι), β5. *II*: α, α4 (3 σακκιά λινάρι, να γνέσει, να κλώσει, να υφάνει, να κόψει ρούχα για το στρατό σε 40 μέρες). *III*: α, α1, α7, α8. Συνεχίζεται με τον τύπο *514D (Η φαροκεφάλη): *III*: α, α2, α5 (τις 3 πίττες), α8 (στρατιώτες), α10, γ1 (πορτοκαλιά), γ4, γ6, γ12. *IV*: α, α2, α3, α4, α7, α11, α12, β4 (βοηθοί του κοριτσιού το λιόφυτο, το γέννημα. Της λένε να ρίξει τον Αράπη του πύργου στο καζάνι με την πίσσα), στ8. *V*: α, α4.
21. ΛΑ 1281, (ΣΜ 111), 449-453, Κυπαρισσία Τριφυλίας, «Οι τρεις κλώ-

στρες». *I*: α, α1, β1 (στη βασίλισσα), β5 (νύφη για τον γιο της). *II*: α (βασίλισσα), α1 (τρεις κάμαρες μαλλί). *III*: α, α2, α4 (εξηγούν στο βασιλιά ότι η πρώτη έχει πλατύ πόδι από το γύρισμα του ροδανιού, η δεύτερη, κρεμαστά χείλη από το γνέμα που μουσκεύει κι η τρίτη, πλατύ δάχτυλο, από το στρίψιμο). *IV*: α, α1, α2, α3, γ.

22. ΛΦ 1008, 10-11, Γέρμα Λακωνιάς, «Η μάνα κι η κόρη». *I*: α (μάνα και κόρη συνέχεια μαλώνουν), β (κάποιος από Αμερική), β1 (γειτόνισσα λέει ότι η κόρη θέλει όλη μέρα να γνέθει), β5. *II*: α, α1 (μια κάμαρη μαλλί, στουπιά και τρίχες και φεύγει ταξίδι για τρεις μήνες). *III*: α3 (Μοίρα), α7 (να μην ανοίξεις το φούρνο να κοιτάξεις), α9 (το άνοιξε, βλέπει μέσα άλλη να πλέκει, άλλη να νέθει. Όσα είδε, γίναν στάχτη και τ' άλλα τα φτιάξαν οι γυναίκες. Ήρθε τέλος η Μοίρα της, ανοίγουν το φούρνο και βλέπουν βιλάρια μαλλιά, βιλάρια στουπιά και βιλάρια τρίχες). *IV*: α, β, β1, β2, γ.

23. ΣΠ 34, 31-34, Κερπινή Καλαβρύτων, άτιτλο.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ - ΠΟΝΤΟΣ - ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

Μικρά Ασία

24. ΛΦ 1001, 3-6, «Η ακαμάτρα». *I*: α, α1, β (η μάνα υφαίνει προσποιούμενη ότι είναι η κόρη της, ενώ ταυτόχρονα της φωνάζει να ξεκουραστεί), β5 (αρχοντόπουλο). *II*: α, α1 (ένα δωμάτιο μαλλί σε 40 μέρες). *III*: β, β2 (χύνει απάνω της τραχανά, κάθεται στο παράθυρο και, μια φορά έστριβε τη ρόκα, μια φορά έγλυφε τον τραχανά), β3, β4 (ο πατέρας του βασιλόπουλου), β5. *IV*: α4 (όπως τρώνε, έρχεται μια κατσαρίδα κι η κόρη αρνείται να τη σκοτώσει. Τη σκοτώνει ο σύζυγος κι εκείνη διαμαρτύρεται πως σκότωσε τη θεία της, γιατί στο σόι τους, οι γυναίκες γερνώντας γίνονται κατσαρίδες από την πολλή δουλειά), γ.

ΚΥΠΡΟΣ

25. ΛΦ 1099, 1-2, Λευκωσία, «Η οκνιάρα τζ'η τύχη της». *I*: α, α1, α7 (τη δέρνει), β (τρεις γυναίκες), β4 (αναλαμβάνουν να την πάρουν μαζί τους, να τη συμμορφώσουν). *II*: α7 (της βάζουν τρία ζητήματα, να κάνει θκιάσμα και να υφάνει ένα σπίτι νήματα, ώσπου να ξημερώσει, κατόπιν να γνέσει ένα σπίτι μπαμπάκια και τέλος, να μαγειρέψει εκατό καζάνια φαί σε μια νύχτα). *III*: α1 (η Τύχη της). *IV*: α, α1 (χείλη μεγάλα, μούτρα ολόμαυρα και μπόι δέκα πήχες), α2, α3, γ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ ΑΤ 500 και ΑΤ 501

Ο *Στούπας*, παραμυθιακός τύπος ΑΤ 500, κατάγεται από τα Βρετανικά νησιά, κατά τον Stith Thompson, που τον κατατάσσει στους «θαυματουργούς κλώστες», μαζί με τον επόμενο τύπο ΑΤ 501, *Οι τρεις Κλώστρες*, (σουηδικής ή και γερμανικής καταγωγής), με τον οποίο και συμφύρεται συχνά. Τρεις συγγραφείς ασχολήθηκαν με τους δύο αυτούς τύπους, ο Edward Clodd, που αναζήτησε και κατέδειξε κυρίως τα πρωτόγονα στοιχεία τους, ενώ ο Georg Polivka και ο C. W. von Sydow ασχολήθηκαν με τα αφηγηματικά δεδομένα τους.

Στην Ελλάδα δεν έχουμε μεγάλη ανάπτυξη του *Στούπα*, που ακολουθεί τη σταθερή ευρωπαϊκή αφηγηματική δομή. Διάδοση του παραμυθιού εκτός Ευρώπης δεν παρατηρείται από τους ειδικούς, υπάρχουν κάποιες καταγραφές του στο Πόρτο Ρίκο, όπου σαφώς πρόκειται για ισπανικά δάνεια. Τα κύρια χαρακτηριστικά της ιστορίας είναι καταρχήν μια κοινή αρχή με τις *Κλώστρες* (ΑΤ 501), όπου μια μάνα μαλώνει τη λαίμαργη κι οκνηρή κόρη της, που καταβρόχθισε μια τεράστια ποσότητα ψωμιού ή φαγητού. Εκείνην την ώρα περνάει το βασιλόπουλο και ρωτάει τι συμβαίνει. Η μάνα τότε, για να μη δυσφημήσει την κόρη της, καυχιέται πως της έγενεσε μια τεράστια ποσότητα μαλλιού σε χρόνο μηδέν κι αμέσως το βασιλόπουλο προτείνει γάμο. Η κόρη δέχεται αλλά ο μέλλων σύζυγος της ζητά να του αποδείξει τις ικανότητές της, γνέθοντας την ίδια ποσότητα που ανέφερε η μάνα της σε ελάχιστη προθεσμία, ειδάλλως θα της κόψει το κεφάλι.

Εδώ γίνεται η διαφοροποίηση των δύο τύπων, με την εμφάνιση διαφορετικών θαυμάσιων βοηθών. Στις *Κλώστρες* (ΑΤ 501) παρεμβαίνουν οι τρεις μυθικές μορφές των Μοιρών, παραμορφωμένες από την πολλή δουλειά, —η Χερού η Δοντού κι η Χειλού, όπως τις αποκαλούν ορισμένες παραλλαγές— κι αναλαμβάνουν αφιλοκερδώς να σώσουν την ηρωίδα, κάνοντας τις δουλειές στη θέση της. Ενώ στον *Στούπα* (ΑΤ 500) εμφανίζεται ένα ανθρωπάκι μιας σπιθαμής, που είναι συχνά ο διάβολος και προτείνει στην κόρη να γνέσει εκείνος το μαλλί για λογαριασμό της. Σε αντάλλαγμα όμως, πρέπει η ηρωίδα να βρει τ'όνομά του. Κι αν δεν τα καταφέρει μέσα σε μια σύντομη προθεσμία, τότε ο *Στούπας* θα την παντρευτεί με το ζόρι, θα τη φάει ή θα της πάρει το πρώτο της παιδί.

Απελπισμένη η κόρη βλέπει να πλησιάζει η προθεσμία. Τυχαία, την παραμονή, η ίδια ή κάποιος άλλος, ακούει το ανθρωπάκι να λέει το όνομά του τραγουδώντας θριαμβευτικά: π.χ.

«Γεια σου καημέne Στούπα,
να γνέσεις την τουλούπα,
να φάγεις την κυρία,
να ευφρανθεί η καρδιά»

ή ακούει που τον φωνάζουν οι άλλοι διάβολοι. Έτσι ο δαιμονικός βοηθός χάνει το στοίχημα. Η κόρη τού λέει επίτηδες άλλο όνομα, όταν έρχεται να την πάρει τις δύο πρώτες φορές, αλλά την τρίτη φορά, του ανακοινώνει καθαρά το όνομά του, που είναι στις ελληνικές παραλλαγές, «Τιν Τον», «Μπουκαλόγερος», «Παπατούμπας», «Φαουστουπής», «Ξανθοστουπής» «Μπόμπιρας», «Μπάμπalos», «Μποέμης» ή «Ντριζόκωλη», γιατί υπάρχει και μια γριά βοηθός σε δυό καταγραφές της Θράκης, που είναι σχεδόν πανομοιότυπες. Στο άκουσμα του ονόματός του, το ανθρωπάκι σκάει ή χάνεται κι έτσι η ηρωίδα μπορεί να χαρεί το γάμο της ελεύθερη.

Στις τρεις Κλώστρες (ΑΤ 501), η απεικόνιση των τριών Μοιρών γίνεται με παρωδικό τρόπο, διότι εμφανίζονται ως δύσμορφες, λόγω εργασιακού μόχθου (με κρεμασμένα χείλια, τεράστια δόντια ή χέρια και πισινό), ούτως ώστε η εργασία να προκαλέσει τελικά απέχθεια στον πρίγκηπα, που θέλει να έχει μια ελκυστική γυναίκα και της απαγορεύει να ξαναδουλέψει. Ανάμεσα στα πρόσωπα που βοηθούν την τεμπέλα κόρη να γενέσει είναι και η μάνα της, όπως στην παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ. Η «γριά» δίνει το μπαμπάκι σε διάφορα στίγια για να γνεστεί συλλογικά, ως ρεαλιστικότερη αντιμετώπιση της αδύνατης ατομικής δοκιμασίας. Η μητέρα της ηρωίδας είναι ιδιαίτερα σημαντική και κατά την πλεκάνη που πλάθεται στον παραμυθιακό τύπο του Ύπνου (ΑΤ *514C, όπου βλέπε ανάλυση). Είναι το κατεξοχήν πρόσωπο που συνωμοτεί είτε για να παντρέψει την κόρη της (ΑΤ 500 και ΑΤ 501) είτε για να βρει γαμπρό δια της τεκνοποιίας (ΑΤ *514C). Οι τρεις Μοίρες, με έντονο διαμεσολαβητικό ρόλο στα συνοικέσια και των τριών παραμυθιών —μαζί με τις γειτόνισσες—, εκπροσωπούν τη γενεαλογική γυναικεία σοφία (και πονηριά) στα περὶ του γάμου.

Ο συνδυασμός φαγητού και γενσίματος είναι διαφωτιστικός ως προς την βασική αντίθεση γύρω από την οποία διαπλέκεται αυτή η ιστορία. Στο παραμύθι της Ύαροκεφάλης (ΑΤ *514D, όπου βλέπε ανάλυση), που αρχίζει με την ίδια εισαγωγή των ΑΤ 500 και ΑΤ 501, η εξέλιξη της ηρωίδας είναι τελείως διαφορετική, διότι, όπως δηλώνεται εξαρχής, η κόρη δεν τρώει. Αντίθετα, δίνει την τροφή της μάνας της στο ζητιάνο ή στη γάτα, προκαλώντας έτσι την οριστική ρήξη μαζί της. Βλέπουμε, σ' όλες αυτές τις εκδοχές, ότι πρόκειται για δύο αλληλοαποκλειόμενες δράσεις, φαγητό και εργασία, που προκαλούν τον γέλωτα όταν συνδυάζονται. Γελούν οι Μοίρες και το αγέλαστο βασιλόπουλό τους, βλέποντάς την να τρώει κλώθοντας, ξαπλωμένη, κι ανταμείβουν για το γέλιο την αχαμάτρα κόρη, γνέθοντάς της όλο το μαλλί.

Όσο για την τεχνική της ύφανσης, εναλλακτικά χρησιμοποιείται η εικόνα του φούρνου σε διάφορες παραλλαγές, όπου το ύφασμα ετοιμάζεται όπως φήνεται το φωμί. Φουρνίζεται η πρώτη ύλη, το μαλλί, το λινάρι ή το μπαμπάκι από τις Μοίρες και, μετά από κάποιο μαγικό διάστημα, ανοίγεται ο σφαλισμένος φούρνος και το πανί είναι έτοιμο. Μάλιστα, τότε-τότε, είναι και

τα ρούχα του γαμπρού και της νέφης ραμμένα. Σε μια καταγραφή από την Κέρκυρα, γίνεται και το γνέσιμο ακόμα μέσα στο φούρνο, όπου η Μοίρα στέκεται μπροστά στην πόρτα του μαζί με την κόρη και, μιλώντας στο μαλλί, του δίνει οδηγίες: «Αλλού να πηγαίνει το φιλό κι αλλού να πηγαίνει το χοντρό». Την προετοιμασία του φούρνου, που αποτελεί μεταφορική εικόνα της κυοφορίας, δεν πρέπει να διακόψει η ηρωίδα, ούτε ν' ανοίξει να κοιτάξει, γιατί, αν ανοίξει πρόωρα το φούρνο, τα υφάσματα καίγονται κι ο γαμπρός τη διώχνει.

Τα δύο παραμύθια, *Στούπας* και *Κλώστρες*, μοιάζουν τόσο πολύ στην εισαγωγή τους, που συχνά συμφύρονται, όπως είδαμε. Μοιάζουν όμως κι ως προς το τελικό επεισόδιο, της απαλλαγής από την εργασία, κοινό σε παραλλαγές και των δύο τύπων. Όπου η ηρωίδα (με συμβουλή του δαιμονικού βοηθού ή της μάνας της) βάζει κάτω από το στρώμα της καρύδια ή τσόφλια αυγών και το στρώμα της τρίζει όταν ξαπλώνει. Έτσι, παραπονιέται πως τρίζουν τα κόκκαλά της από τη δουλειά κι ο βασιλιάς δεν την αφήνει πιά να ξαναδουλέψει. Ηθικό δίδαγμα: «Οι ακαμάτρες κι οι οκνές έχουν τις τύχες τις καλές».

Η διαφορετική απεικόνιση του μαγικού βοηθού στους τύπους ΑΤ 500 και ΑΤ 501 είναι ενδιαφέρουσα ως προς τη μύηση της ανύπαντρης κόρης στο γάμο. Οι τρεις Κλώστρες, Μοίρες της κόρης και προστάτριες δυνάμεις του γνεσίματος και της ύφανσης, αναλαμβάνουν να διεκπεραιώσουν στη θέση της τα γυναικεία συλλογικά ζητήματα, ηθικές επιταγές του φύλου της ηρωίδας. Ανάδοχες στις γενεαλογικές, διαχρονικές δοκιμασίες, όπου ωστόσο η κάθε κόρη πρέπει να δώσει τη δική της μοναδική απάντηση.

Όσο για τον *Στούπα*, σε μια μελέτη όπου αναλύει τις δύο ιστορίες, ο Géza Róheim τονίζει τη φαλλλικότητα του συμβόλου του μικρού ανθρωπάκου, της μιας πιθαμής μάκρους, και το συσχετισμό του με την απόκτηση τέκνου ή φαλλού από την ηρωίδα. Ωπωσδήποτε, οι μοναχικές γυναίκες εμφανίζονται στις Κλώστρες ως παραμορφωμένες, όπως είδαμε, (Μυτού, Τσαχειλού, Κωλού), από το γνέσιμο, που ερμηνεύεται από τον Róheim ως απασχόληση αυνανιστική, παρθενική, που διακόπτεται κι εξαλείφεται με τον γάμο¹.

1. Róheim G., «Tom, Tit, Tom», in: *Fire in the Dragon and other Psychoanalytic Essays on Folklore*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1992, σ. 23-28.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 502

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 502

Ο Αγριάνθρωπος

ΑΤ: The Wild Man (Ο Αγριάνθρωπος)

Delarue-Tenèze: L' Homme Sauvage (Ο Αγριάνθρωπος)

Grimm no 136: Der eiserne Hans (Ο Σιδερένιος Χανς)

«Ο Αρσλάν Μπέης και η Μαρκάλτσα»

Ήταν μιά βράδυ ζαμάνι ήτουν α βασιλός. Ήδουν j' α φουκαράς. Ερχόδουνε κάτα ημέρα σο βασιλό την γάπην λένκεν δι κι: «Ε βασιλέ, σήμερο α ινή α φσόκκο, α σε κατεβάση στο τάχτι». Ο βασιλές δώγεν δελάλι είπεν δι κι: «Τιζ γέντσε σήμερο;» Νέγγωσανε. Κανείς κο γέντσε. Στέρου τηνεβή πάλι ήρτε η γρα. Είπεν δι κι: «Ενότουν α φσόκκο, α σε κατεβάση στο τάχτι». Ο βασιλές αράτσε. Έντσε α σήρο ναίκα. Ήφαράν δα το φσόκκο σο βασιλό. Είπεν d' ο βασιλός: «Αδέ το φσόκκο ναν δα φσάξετε. Να βουδήσετε το ιμάτιν δου σ' όϊμαν δου ναν δα φέρετε».

Στέρου πήραν δο φσόκκο. Πηάγανε, τα φσάξουνε. Έγωαφε η γρα είπεν δι κι: «Μη δα φσάγγετε. Φσάξεδε αδέ το σουλί βουτήσεδε το ιμάτιν δου σ' όϊμαν δου, και παγάσεδε δα το βασιλό. Πέδε δι κι, έφσαξαν δα». Στέρου είβαν δι και γείνοι: «Αφ αρεί σο χωρίο μη έρρεσαι». Είπεν δι κι και γείνη: «Jό 'ρχομαι». Στέρου πήρεν δο φσόκκο. Πήγε πάγασέν δα σου μαλιέρη το σπήλο. Πήγεν και γείνη να ζηδήση φωμί, να ζουλεφη το μαχσούμι. Ήρτεν στέρου αείνο η μαρκάλτσα. Είβεν δι κι: «Ερ αδέ δο φσόκκο, ερ να μέγα βξήση, κο τρώγω τα». Στέρου κο πτίσε σο φσόκκο πάνου.

Qαβούσισέν δα τη μαρκάλτσα. Και να πάη η μαρκάλτσα. Στέρου ποίγεν δα μαχτσούμι. Πήρεν d' αβίει πάγασέν δα σου γείνου το σπήλο. Στέρου πααίνκανε μο δο φσόκκο 'ς αβλίχι.

Στέρου ήρτανε του βασιλό οι ασκέροι. Είδαν δα είπαν δι κι: «Αδέ έν' α φσόκκο ποράδι, j' έν α μαρκάλτσας χνάδι». Στέρου πηάγαν βαρρεί είδαν το φσόκκο μο δη μαρκάλτσα. Στέρου ήρτανε είβαν δα το βασιλό. Είπεν δι ο βασιλός: «Qορδιέστε α μάνγανο, και πιέσεδε δα». Στέρου ποίκαν α μάνγανο. Πηάγανε, qορδιέσαν δα. Πίεσανε το φσόκκο. Ήφαράν δα σο σπίτι. Κόνσαν δα σο μαπουσλιέχι.

Στέρου είπεν δι ο υιός του: «Σαχζαδές, αδένα σαμ' αν δα κοδιήης, qροικά

ένι ρουσού νομάτ». Στέρου έβγαλέν δα το φσόκκο, αείνιο του κοδίζανε το νομάτη. Παγασέν δα 'ς αν βερβέρη ξούρσεν δα. Φόρεσέν δα α ζι ρούχα. Κάτσανε σο σκόλειο έμαθανε να γαϊέψη, jαι να ψάλη. Στέρου είπαν δι κι: «Π' αν δα ειπούμε τ' όνομάν δου; Αν δα ειπούμε Ασλάμβέγος». Στέρου έφαγανε, έβανε, έφτασανε σα μουράδε τουνε.

Dawkins, *Modern Greek in Asia Minor*, Cambridge 1916, σ. 527-529, παραλλαγή από τα Φάρασα.

Απόδοση στην κοινή νεοελληνική

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας βασιλιάς. Υπήρχε επίσης ένας φτωχός άνθρωπος. Ερχόταν κάθε μέρα στου βασιλιά την καμινάδα και του έλεγε: «Βασιλιά, σήμερα θα γεννηθεί ένα μικρό αγόρι· αυτό θα σε ρίξει από το θρόνο σου».

Ο βασιλιάς έβγαλε τελάλη· είπε: «Ποιος γέννησε σήμερα;» Οι τελάληδες κάναν ένα γύρο. Καμιά δεν είχε γεννήσει. Την επομένη το πρωί ξανάρθε η γριά. Είπε: «Ένα παιδί γεννήθηκε που θα σε ρίξει από το θρόνο σου». Ο βασιλιάς άρχισε να φάχνει. Μια χήρα είχε γεννήσει. Έφεραν το μωρό στο βασιλιά. Ο βασιλιάς είπε: «Άντε να σκοτώσετε αυτό το αγοράκι. Βουτήξτε το πουκάμισό του στο αίμα του και να μου το φέρετε».

Ύστερα πήραν το αγοράκι. Πήγαν να το σκοτώσουν. Η γριά έκλαιγε. Είπε: «Μην το σκοτώσετε. Σκοτώστε αυτό το σκυλί· βουτήξτε το πουκάμισο στο αίμα του και να το πάτε στον βασιλιά. Πείτε του ότι το σκοτώσατε». Ύστερα είπαν κι εκείνοι: «Μην έρθεις ξανά στο χωριό». Κι εκείνη είπε: «Δεν θα έρθω». Ύστερα αυτή πήρε το παιδί. Πήγε· το πήγε στη σπηλιά του τριχωτού τέρατος. Και πήγε να ζητήσει φωμί για να θρέψει το παιδί. Ύστερα ήρθε η Μαρκάλτσα. Είπε: «Αυτό το παιδάκι αν μεγαλώσει, δεν θα το φάω». Ύστερα δεν επιτέθηκε στο αγοράκι.

Αυτό συνάντησε τη Μαρκάλτσα. Και η Μαρκάλτσα πήγε μαζί του. Το είχε σαν μωρό της. Το πήρε από εκεί και το πήγε στη σπηλιά της. Ύστερα πήγαιναν για κυνήγι μαζί με το αγοράκι.

Ύστερα ήρθαν οι στρατιώτες του βασιλιά. Είδαν. Είπαν: «Αυτό είναι ίχνος από το πόδι μικρού αγοριού και αυτό είναι ίχνος μιας Μαρκάλτσας». Ύστερα πήραν αυτό το δρόμο. Είδαν το αγοράκι με τη Μαρκάλτσα. Ύστερα επέστρεψαν. Το είπαν στο βασιλιά. Ο βασιλιάς είπε: «Βάλτε μια παγίδα να τους πιάσετε». Έφτιαξαν την παγίδα. Πήγαν και την έστησαν. Έπιασαν το αγοράκι. Το έφεραν στο σπίτι. Το έβαλαν στη φυλακή.

Ύστερα ο γιος του είπε: «Πρίγκηπα, αν καταδικάσεις αυτό το αγοράκι, καταλαβαίνει' είναι ένας άνθρωπος των βουνών». Ύστερα έβγαλε το αγοράκι έξω, ο άνθρωπος που το είχε καταδικάσει. Το πήγε στον κουρέα, τον ξύρισε. Τον έντυσε με ρούχα. Τον έβαλαν στο σχολείο. Του έμαθαν να διαβάζει και να γράφει. Ύστερα είπαν: «Τι όνομα θα του δώσουμε; Θα τον πούμε Ασλάν Μπέη». Ύστερα έφαγαν, ήπιαν, ευχαριστήθηκαν.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Το δυνατό παιδί

α: Ο ήρωας είναι' α1: γιος μιας άκληρης γυναίκας (ξευγαριού) που χρόνια παρακαλούσε (αν) να αποκτήσει (ουν) παιδί' α2: γιος χήρας' α3: γιος καλόγριας' α4: γιος παπά και παπαδιάς' α5: γιος ενός βασιλιά' α6: άλλο' α7: γεννιέται πολύ δυνατός.

β: Ένας βασιλιάς βάζει τους υπηρέτες του να το πάρουν και να το σκοτώσουν' β1: να του φέρουν ως απόδειξη το ματωμένο ρούχο του' β2: επειδή φοβάται τη δύναμή του' β3: επειδή σύμφωνα με μια προφητεία ένα νεογέννητο θα του πάρει κάποτε το θρόνο' β4: θα τον σκοτώσει' β5: οι υπηρέτες λυπούνται το μωρό και το αφήνουν στην ερημιά' β6: σκοτώνουν στη θέση του ένα σκυλάκι.

γ: Το παιδί εγκαταλείπεται στην ερημιά' γ1: από τον πατέρα του' γ2: με προτροπή της μητριάς, που θέλει να απαλλαγεί από αυτό' γ3: ρίχνεται στη θάλασσα' γ4: μέσα σε μια κάσσα' γ5: από τη μάνα που θέλει να το γλιτώσει από το βασιλιά' γ6: διώχνεται.

δ: Το παιδί μεγαλώνει' δ1: μια αρκούδα' δ2: μια ελαφίνα' δ3: ένα θηλυκό τέρας' δ4: άλλο' δ5: ζει στην ερημιά' δ6: γίνεται αγριάνθρωπος' δ7: γίνεται πολύ δυνατό επειδή ανατράφηκε από ένα άγριο ζώο' δ8: ανθρωποφάγος' δ9: προκαλεί καταστροφές.

IA. Ο αγριάνθρωπος

α: Ο ήρωας είναι' α1: ένας αγριάνθρωπος' α2: πολύ δυνατός' α3: άλλος.

II. Η σύλληψη του αγριάνθρωπου και η απελευθέρωσή του

α: Ένας βασιλιάς επιχειρεί να συλλάβει τον αγριάνθρωπο' α1: που τον χρειάζεται για να ενισχύσει τη δύναμη του βασιλείου του' α2: για άλλο λόγο' α3: για να τον εκτελέσει.

α3: μετά από πολλές αποτυχημένες προσπάθειες· α4: ο αγριάνθρωπος συλλαμβάνεται· α5: με πονηριά· α6: από τους απεσταλμένους του βασιλιά· α7: από τον ίδιο το βασιλιά· α8: από το βασιλόπουλο.

β: Ο αγριάνθρωπος κλείνεται σε σιδερένιο κλουβί· β1: το χρυσό μήλο με το οποίο έπαιζε το βασιλόπουλο πέφτει μέσα στο κλουβί του αγριάνθρωπου και εκείνος δεν το επιστρέφει παρά μόνο αν το παιδί πάρει το κλειδί και τον λευτερώσει· β2: το βασιλόπουλο λευτερώνει τον αγριάνθρωπο· β3: κι εκείνος το σκάει· β4: το βασιλόπουλο στέλνεται μακριά από τη μητέρα του για να γλιτώσει το θυμό του βασιλιά· β5: περιπλανιέται· β6: ο αγριάνθρωπος το περιμαζεύει και το φιλοξενεί.

γ: Μετά την απελευθέρωσή του, ο αγριάνθρωπος παραμένει στο παλάτι και γίνεται φίλος με το βασιλόπουλο· γ1: που τον ημερεύει· γ2: του κόβει τις τρίχες· γ3: τον ντύνει· γ4: άλλο· γ5: έτσι ξαναγίνεται άνθρωπος.

III. Οι άθλοι

α: Ο αγριάνθρωπος κάνει μια σειρά άθλους για χάρη του βασιλόπουλου· α1: κερδίζει μια νύφη για το βασιλόπουλο· α2: την Πεντάμορφη· α3: νικώντας τους φύλακές της· α4: τους 40 δράκους· α5: νικά τους εχθρούς του βασιλόπουλου· α6: άλλο.

β: Ακολουθώντας τις συμβουλές του αγριάνθρωπου· β1: το βασιλόπουλο κατεβαίνει στο υπόγειο παλάτι των νεράιδων και κερδίζει χαρίσματα· β2: κερδίζει για νύφη μια βασιλοπούλα, κατορθώνοντας το αδύνατο ζήτημα που αυτή έχει βάλει· β3: έχει μια σειρά από άλλες περιπέτειες (συνέχεια όπως στους παραμυθιακούς τύπους ΑΤ 516, 301B, 300).

γ: Ο αγριάνθρωπος επιστρέφει στην πατρίδα του· γ1: σκοτώνει το βασιλιά· γ2: ξαναβρίσκει τη μητέρα του· γ3: παντρεύεται.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. ΛΑ 1180 (ΣΜ 10), 7-10, Μεσημέρι Θεσσαλονίκης, άτιτλο. I: γ, γ1, γ2, δ, δ1, δ6, δ7. II: α, α3, α8, β, γ, γ1, γ2, γ5. III: γ3.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Δωδεκάνησα

2. Ρίο, 179-192, Αστυπάλαια, «Ο Αγριάθρωπος». *IA*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α3, α4, α6, β, β1, β2, β3, β4, β5, β6. *III*: α5, β, β1, β2.

β. Εύβοια-Β. Σποράδες

3. ΛΑ 2744, 220-237, Γιάλτρα Ιστιαίας, άτιτλο. Ενωμένο με ΑΤ 516. *I*: α5, β, β3 (η προφητεία ότι το παιδί θα είναι η καταστροφή του παλατιού), β5, δ, δ2, δ7. *II*: α3, α4, α5 (τον μεθάει), α8, β, γ. Η συν. όπως ΑΤ 516, βλ. παρ. αρ. 19.

γ. Κυκλάδες

4. Roussel, αρ. 30, Μύκονος, άτιτλο. *I*: α, α3 (ο βασιλιάς της θάλασσας, ο μισός φάρι κι ο μισός άνθρωπος). *II*: α, α2 (θέλει να τον σφάξει για να πλυθεί με το αίμα του), β2. *III*: α, α6 (γυρίζει πίσω στο βασιλόπουλο τη βασιλοπούλα που του έκλεφε ένας καπετάνιος για να την πάει πίσω στον πατέρα της που ήθελε να τη σφάξει).

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

5. ΛΑ 2934, 215-218, περιοχή Καλαμάτας, άτιτλο. Ενωμένο με ΑΤ 301Β. *IA*: α, α1. *II*: γ, γ1. *III*: α, α1, α2. Η συνέχεια όπως 301Β, βλ. παρ. αρ. 104.
6. ΛΦ 829, 1-11, Πυλία, «Ασκλαμπέης». *I*: α, α3, α7, γ6, δ8, δ9. *II*: α, α1, α4, γ.
7. ΣΠ 45, 6-10, Γύθειο, άτιτλο. *I*: α, α1, β, β4, γ3, γ4, γ5, δ, δ2 (ελάφια). *II*: α4, β, β2. *III*: α1, α2, α3, α4, γ, γ1, γ2.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

8. ΛΦ 1691, 14-21, Ορχομενός, «Ο Αρκουδογιάννης». *I*: α, α1, α4, α7, β, β2, β5, δ, δ1, δ6, δ9. *II*: α4, α5, γ. *III*: α, α1, α2, α3, α4.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ - ΠΟΝΤΟΣ - ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

Καππαδοκία

9. Dawkins, *MG in AM*, 527-529, Φάρασα, «Ο Αρσλάν Μπέης και η Μαρ-
χάλτσα». Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Η ιστορία του Αγριάνθρωπου είναι ένα κατεξοχήν ευρωπαϊκό παραμύθι, αν και έχει μεταφερθεί και σε λίγα μέρη εκτός Ευρώπης, όπως στο Σιαμ, το Μισσούρι και τη Βραζιλία. Η υπόθεση στον διεθνή κατάλογο παρουσιάζεται ως εξής: ένας Αγριάνθρωπος (άνθρωπος από σίδηρο) συλλαμβάνεται από ένα βασιλιά και κλείνεται σε ένα κλουβί. Από κει ελευθερώνεται από το βασιλό-πouλο, που άφησε το παιχνίδι του να κυλήσει μέσα στο κλουβί του. Ο Αγριάν-θρωπος μεταφέρει μαζί του το παιδί, ή αυτό φεύγει για να γλιτώσει από την κακιά μητριά του. Άλλοτε ο Αγριάνθρωπος προκαλεί τη γέννηση ενός παιδιού σε ένα άκληρο ζευγάρι με την υπόσχεση να το πάρει πίσω αργότερα. Στον τό-πο του αγριάνθρωπου, το παιδί παραβαίνει τις εντολές του και αποκτά χρυσά μαλλιά. Το παραμύθι συνεχίζεται όπως ο τύπος ΑΤ 314, με τον ήρωα να κα-λύπτει τα χρυσά μαλλιά του και να γίνεται κηπουρός στο περιβόλι του βασι-λιά, όπου τον ερωτεύεται η βασιλοπούλα. Κάνει διάφορα κατορθώματα (γνω-στά και από άλλους παραμυθιακούς τύπους, όπως ο ΑΤ 300, 303, κλπ.). Στο τέλος αναγνωρίζεται ο θαυμαστός εαυτός του, όπως στα παραπάνω παραμύ-θια, ενώ ο Αγριάνθρωπος ξεμαγεύεται.

Η κατάταξη των Aarne - Thompson συνδέει λοιπόν το παραμύθι κυρίως με τον παραμυθιακό τύπο ΑΤ 314. Όπως επισημαίνεται όμως και στο γαλλικό κατάλογο των παραμυθιών από τους Delarue-Tenèze, το παραμύθι παρουσιάζει μεγάλη σταθερότητα στο πρώτο μέρος, ενώ στο δεύτερο τείνει να συμφύρε-ται με μια ποικιλία άλλων παραμυθιακών τύπων.

Το παραμύθι γνώρισε λογοτεχνική επεξεργασία ήδη από το 16ο αιώνα στο έργο του Straparola, ενώ αντιπροσωπεύεται και στη συλλογή των αδελφών Grimm. Τις ανταλλαγές ανάμεσα στα γραπτά λογοτεχνικά κείμενα και την προφορική παράδοση συζητούν και οι Delarue-Tenèze στα σχόλια του γαλλικού καταλόγου, με αφορμή την αντικατάσταση του Αγριάνθρωπου σε τρεις παραλ-λαγές από ένα πρόσωπο της αρθουριανής λογοτεχνίας, τον μάγο Μέρλιν, αλλά και τη σχέση του παραμυθιού με την *Histoire de Valentin et Orson*, ένα λαϊκό βιβλίο, πολυδιαβασμένο από το τέλος του 15ου έως τα μέσα του 19ου αιώνα.

Όπως γίνεται φανερό από τον Κατάλογο των παραλλαγών, το παραμύθι του Αγριάνθρωπου δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη διάδοση στον ελληνικό χώρο. Σε σχέση με το διάγραμμα που παρουσιάζει ο διεθνής κατάλογος, οι ελληνικές παραλλαγές έχουν αρκετές ιδιομορφίες. Κυρίως το εισαγωγικό επεισόδιο παρουσιάζεται με δυο μορφές: άλλοτε ακολουθεί το σχήμα του διεθνούς καταλόγου, όπου ένας βασιλιάς μαθαίνει για έναν αγριάνθρωπο που ζει στην ερημιά και προσπαθεί να τον συλλάβει. Συχνότερα όμως η εισαγωγή είναι πιο αναπτυγμένη και αφορά ένα παιδί που μεγαλώνει στην ερημιά και ανατρέφεται από ένα άγριο ζώο (μια αρκούδα ή μια ελαφίνα) ή από κάποιο θηλυκό τέρας (τη Μαρκάλτσα των μικρασιατικών παραμυθιών) και γίνεται Αγριάνθρωπος.

Είναι φανερό ότι σε αυτήν την περίπτωση οι αφηγητές μεταφέρουν στην ιστορία του Αγριάνθρωπου ένα πιο γνωστό στην ελληνική παραμυθιακή παράδοση θέμα, αυτό του Αρχουδογιαννάκη, που είναι επίσης ένα παιδί που ανατρέφεται από μian αρκούδα ή γεννιέται από το σμίξιμό της με έναν ξυλοκόπο (βλ. τα σχόλια στον παραμυθιακό τύπο AT 301B).

Το πώς ο ήρωας κατέληξε στην ερημιά εξηγείται με διαφορετικούς τρόπους. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το μοτίβο του Ηρώδη που συναντάμε σε δύο από τις παραλλαγές μας: ένας βασιλιάς μαθαίνει πως κάποιο από τα νεογέννητα παιδιά στη χώρα του θα του πάρει, όταν μεγαλώσει, το θρόνο. Σκοτώνει όλα τα παιδιά αλλά ο ήρωας φυγαδεύεται από τη μητέρα του και επιβιώνει στο δάσος. Άλλοτε η προφητεία αφορά ένα συγκεκριμένο παιδί, το οποίο ο βασιλιάς διατάζει να το πάνε μακριά και να το σκοτώσουν. Αυτό όμως πάλι επιβιώνει και μεγαλώνει ως παιδί ενός άγριου θηρίου. Η εισαγωγή του ελληνικού παραμυθιού θυμίζει μια άλλη γνωστή ιστορία, αυτή της Δανάης: ο Ακρίσιος, βασιλιάς του Άργους, ειδοποιημένος από έναν οινώνό ότι ο μελλοντικός εγγονός του θα τον σκοτώσει, φυλακίζει τη μονάκριβη κόρη του Δανάη σε ένα υπόγειο δωμάτιο, όπου όμως την επισκέπτεται ο Δίας με τη μορφή χρυσής βροχής. Από την ένωσή τους γεννιέται ο Περσέας, που η Δανάη μεγαλώνει στα κρυφά, μέχρι που ο Ακρίσιος ακούει τη φωνή του παιδιού. Ο βασιλιάς βάζει μητέρα και παιδί μέσα σε ένα ξύλινο κιβώτιο και το ρίχνει στη θάλασσα. Τα κύματα το φέρνουν στην ακτή της Σερίφου, όπου περιμαζεύονται από έναν ψαρά.

Η συνηθέστερη λοιπόν ελληνική εισαγωγή ανατρέπει στην προϊστορία του ήρωά μας: πώς δηλαδή ένα παιδί μετατρέπεται σε αγριάνθρωπο από τη συμβίωσή του με άγρια ζώα στην ερημιά και πώς, μετά τη σύλληψή του, «εκπολιτίζεται» και ξαναγίνεται άνθρωπος μέσα από τη συμβίωσή του με τους ανθρώπους.

Στην ελληνική παράδοση αυτή η ιστορία είτε λέγεται αυτοτελώς είτε χρησιμεύει ως εισαγωγή σε άλλους παραμυθιακούς τύπους, κυρίως τον παραμυθιακό τύπο AT 516 για τον πιστό σύντροφο, ή τους παραμυθιακούς τύπους AT 301B, και AT 300, ενώ η απόκτηση κάποιων θαυμαστών χαρισμάτων στο σπίτι του Αγριάνθρωπου, που θα οδηγούσε σε συμφυρμό με τον AT 314, σχεδόν απουσιάζει.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 503

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 503

Οι δύο καμπούρηδες

AT: The Gifts of the little people (Τα δώρα των μικροκαμωμένων ανθρώπων)

Delarue- Tenèze: Les deux bossus (Οι δυο καμπούρηδες)

Grimm no 182: Die Geschenke des kleinen Volkes (Τα δώρα των μικροκαμωμένων ανθρώπων)

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

1. Georgeaki-Pineau, 81-83, Λέσβος, «L' andromède et les démons».

β. Δωδεκάνησα

2. Dawkins, 45 *Stories*, 265-269, αρ. 25, «Δυο αδελφές τσαι δυο καμπούρηδες». Ενωμένο με τον ΑΤ 480.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Το παραμύθι αυτό είναι ιδιαίτερα δημοφιλές στη Δυτική Ευρώπη. Είναι πολύ γνωστό στη Γαλλία και λέγεται επίσης συχνά στην Ιρλανδία, στο Βέλγιο, στην Ιταλία και τη Γερμανία. Ο γεωγραφικός χώρος διάδοσής του είναι

λοιπόν μάλλον περιορισμένος. Η Ina-Maria Greverus¹ σε σχετική μονογραφία τείνει να υποδείξει την κελτική προέλευση του θέματος. Πρόκειται για ένα από τα λίγα λαϊκά παραμύθια που αναφέρεται σε νεράιδες, οι οποίες συνήθως είναι ηρωίδες των παραδόσεων και όχι των παραμυθιών. Η υπόθεσή του έχει ως εξής: ένας καμπούρης συναντά τις νεράιδες ενώ χορεύουν. Κερδίζει την εύνοιά τους χορεύοντας μαζί τους ή παίζοντάς τους μουσική. Μερικές φορές οι νεράιδες προσπαθούν να ονομάσουν τις μέρες της βδομάδας αλλά δεν τα καταφέρνουν μέχρι το τέλος και αυτός τις βοηθάει. Οι νεράιδες τον ανταμείβουν εξοφλώντας την καμπούρα του και μερικές φορές του προσφέρουν χρυσάφι. Ο κακός σύντροφός του προσπαθεί να αποκτήσει και αυτός ό,τι κατάφερε ο ήρωας, αλλά οι νεράιδες, θυμωμένες, του δίνουν την καμπούρα που έχουν πάρει από τον πρώτο και, αντί για χρυσάφι, του δίνουν κάρβουνα.

Το παραμύθι αυτό αποτελεί ένα τυπικό παράδειγμα για τη σχέση του παραμυθιού και της παράδοσης. Οι ίδιες οι νεράιδες είναι πρόσωπα κυρίως των παραδόσεων και λιγότερο των λαϊκών παραμυθιών. Ο συχνός εντοπισμός των παραλλαγών του ΑΤ 503, όπως δηλώνεται στο γαλλικό κατάλογο, επιβεβαιώνει τη σχέση τους με την παράδοση. Στην Ελλάδα αναφέρονται μόνο δύο παραλλαγές, η μία ενωμένη με τον ΑΤ 480. Ωστόσο, όπως φαίνεται και στη συλλογή του Νικολάου Πολίτη, *Παραδόσεις*², επιμέρους στοιχεία του παραμυθιού απαντώνται σε παραδόσεις με νεράιδες ή καλικάντζαρους που γνωρίζουν μεγάλη διάδοση στον ελλαδικό χώρο.

1. Ina-Maria Greverus, «Die Geschenke des kleines Volkes, KHM 182 = AT 503. Eine vergleichende Untersuchung», *Fabula* 1, 1958, σ. 263-279.

2. Ν. Πολίτης, *Παραδόσεις Α'*, Αθήνα 1965, σ. 331-381.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 505

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 505

Ο νεκρός ως βοηθός

ΑΤ: Dead Man as Helper (Ο Νεκρός ως βοηθός)

Στον τύπο αυτόν υπάρχουν καταγραμμένες από το Γ. Μέγα 7 παραλλαγές, από τις οποίες κρατήσαμε τις 5 μόνον, που ωστόσο διαφέρουν ελάχιστα από τους επόμενους δύο παραμυθιακούς τύπους, ΑΤ 506Α και ΑΤ 507C, που οργανώνονται γύρω από την ιδέα του ευγνώμονος προγόνου και της δαιμονικής γυναίκας. Επιχειρούμε μια συνθετική παραλλαγή, παρόλο που δεν διαγράφεται ουσιαστικά ξεχωριστός παραμυθιακός τύπος στις παρακάτω παραλλαγές.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Ο ήρωας

α: Ένας βασιλιάς έχει· α1: έναν μοναχογιό· α2: τρία παιδιά· α3: και δοκιμάζει ποιος από τους τρεις θα γίνει βασιλιάς. Στους πρώτους δυο δίνει λίρες και τους στέλνει στην ξενιτιά. Γυρίζουν με τα διπλά και τα τριπλά αντιστοίχως. Στον τρίτο τα λεφτά που δίνει δε φτάνουν κι επιστρέφοντας ζητάει κι άλλα· α4: για να ξεχρεώσει κάποιον πεθαμένο· α5: πληρώνει τα χρέη του νεκρού και τον θάβει· (άλλο)· α6: ο βασιλιάς διαλέγει αυτόν για τον θρόνο.

β: Το βασιλόπουλο ναυαγεί σ' ένα έρημο νησί. Συντηρείται από τα καρύδια της καρυδιάς, ώσπου να σωθούν· β1: ενώ αποφασίζει να πέσει από το γκρεμό, βλέπει μια βάρκα, μ' ένα γέρο, που του προτείνει να τον πάει σπίτι του· β2: με τη συμφωνία ότι εφεξής θα μοιράζονται τα πάντα· β3: ο ήρωας παντρεύεται· β4: και κάνει παιδί· β5: ο γέρος ζητά το μερτικό του, το μισό παιδί· β6: ο ήρωας βγάζει το σπαθί του για να το κόψει στα δύο· β7: κι ο γέρος φανερώνεται ως ευγνώμων νεκρός· β8: του τα χαρίζει όλα και χάνεται.

II. Η δαιμονική περιγχήπισσα

α: Το βασιλόπουλο ζητάει να εκπληρώσει τ' αδύνατα ζητήματα της βασιλοπούλας: α1: που έχει χτίσει πύργο με τα κεφάλια των μνηστήρων της: α2: να περάσει μ' ένα πηδήμα το ποτάμι: α3: να την κάνει να μιλήσει: α4: στο δρόμο συναντάει έναν δούλο (άλλο): α5: που του συστήνει να πάρει ένα πουλί που να λαλεί σαν άνθρωπος: α6: έναν Εβραίο (άλλο), που του πουλά ένα σεντούκι, απ' όπου βγαίνει ένα δρακάκι (άλλο) και τον υπηρετεί: α7: και του φέρνει φλουριά: α8: κι η βασιλοπούλα τον σώζει από την κρεμάλα: α9: με τη βοήθεια του δρακόπουλου, μπαίνει νύχτα στο δωμάτιο της βασιλοπούλας και την κατακτά: α10: με το πουλί να του απαντάει: α11: κρυμμένο κάτω από το κηροπήγιο: α12: διηγείται δύο ιστορίες στην αμίλητη: α13: που την κάνουν να μιλήσει: α14: και την κερδίζει.

III. Τα αδύνατα ζητήματα

α: Ο πεθερός του ήρωα θέλει να τον ξεφορτωθεί: α1: τον στέλνει στη χώρα των αγριανθρώπων να μαζέψει φόρους: α2: αλλά στη θέση του πηγαίνει το δρακάκι: α3: στέλνει να τον σκοτώσουν: α4: αλλά τον τυφλώνουν και τον αφήνουν στην ερημιά: α5: επιστρέφοντας το δρακάκι: α6: έχοντας σκοτώσει τους αγριανθρώπους και γεμίζει τα καράβια με φορτία χρυσάφι: α7: γιατρεύει τα μάτια του ήρωα με τ' αθάνατο νερό: α8: γυρνούν μαζί στην πολιτεία: α9: σκοτώνουν τους κακούς: α10: ξανασμίγει με τη γυναίκα του.

IV. Η Λύση

α: Στο γυρισμό, ο δούλος (άλλο) του φανερώνει ότι είναι ο ευγνώμων νεκρός: α1: και το πουλάκι η ψυχή του: α2: χάνονται κι οι δυο μέσα στον τάφο: α3: εξαφανίζεται: α4: το βασιλόπουλο ζει ευτυχισμένο με τη βασιλοπούλα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΘΡΑΚΗ

1. ΛΑ 505,1, Μουσταφά Πασά, Ο νάνος. I: α, α2, α3. II: α6 (από το κλειδωμένο σεντούκι εμφανίζεται τζουτζές και τον υπηρετεί), α7, α8. IV: α.
2. Αρχ. Θρ. Θησ. Ε', 1939, 176-179, Σκοπός Σαράντα Εκκλησιών, «Τσορμπατζής ο ψυχόπονος». I: α, α1, α5. II: α, α3, α4 (η ψυχή του νεκρού,

με τη μορφή πουλιού, βοηθάει το γιο του Τσορμπατζή να κάνει να μιλήσει η αμίλητη βασιλοπούλα, ενώ το νεκρό έχει θάψει ο Τσορμπατζής. Έχουμε εδώ εκφρασμένη την ευγνωμοσύνη του νεκρού στην επόμενη γενιά, όπως στην ιστορία του Τοβία, όπου ευεργετείται ο γιός του), α10, α11, α12, α13, α14. Συμφυρμός με τον τύπο AT *852 (*The Hero forces the Princes to Say, «that is a lie»*).

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Δωδεκάνησα

3. ΛΦ 230, 34-47: Το δρακάκι, Ρόδος. *II*: α, α1, α2, α6, α9. *III*: α, α1, α2, α3, α4, α5, α6, α7, α8, α9, α10.

ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ

4. ΙΑ 842, 263-265. *I*: α5, β, β1, β2, β3, β4, β5, β6, β7.

ΠΟΝΤΟΣ

5. ΚΜΣ, 41, 1-17, Κρώμνη, «Εσύ είσαι για βασιλιάς». *I*: α, α2, α3, α4, α5, α6. *IV*: α.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 506Α

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT 506A

Ο ευγνώμων νεκρός

AT: The Princess rescued from Slavery (Η βασιλοπούλα που σώθηκε από τη σκλαβιά)

Delarue-Tenèze: Jean de Calais

Grimm no 217: Der dankbare Tote und die aus der Sklaverei erlöste Königstochter (Ο ευγνώμων νεκρός κι η χαμένη στη σκλαβιά βασιλοπούλα)¹

Eberhardt-Boratav 63: Der Dankbare Tote (Ο ευγνώμων νεκρός)

Ο Γυμνός με τη μαχαίρα

Τον παλιό τον καιρό ένας βασιλές φωνάζει μια μέρα τους τρεις του γιους, που είχε, και τους είπε: «Αα μας, τα περνούμε καλά· εμ, σαν έρθει καμιά μέρα κανείς άλλος βασιλές, πιο μεγάλος, με τα στρατέματά του, και μας καταπονέσει, και πάρει το βασίλειο και τους παράδες από τα χέρια μας, διαλογιστήκατε ποτέ τι θε ν' απογίνουμε;» Οι τρεις οι γιοι του βασιλέα απομείναν και διαλογίζονταν και δεν ηξέραν τι να πουν. Σε κομμάτι, τους λέγει πάλιν ο πατέρας των: «Γώ βρε παιδιά μου, το έχω κάθε μέρα στο νου μου αυτό το πράμα και, να σας πω, τι μου κατέφτη πίσω-πίσω στο μυαλό μου να κάνουμε, για να μην καθόμαστε καμιά μέρα και ξεροφτούμε και το φυσούμε, που λέγει ο λόγος, και δεν κρυώνει· τώρα, που είστε και οι τρεις σας ακόμα παλικάρια, κι έχετε την υπόληψή σας, και τους παράδες σας, να πιάστε να κάνετε μια δλιούδα (δουλίτσα), για να 'χετε μια μέρα ένα μέρος να παραντίσετε, σαν έρθουμε σε μεγάλην ανάγκη. Η δουλειά ντροπή δεν έχει· μα, ό,τι δουλειά θέλετε ας είναι· φτάνει μονάχα να βγάξει κανένας το έξοδό του, για να μη ντρέπεται και υποχρεώνεται στον έναν και στον άλλον· να σηκωθείτε λοιπόν ταχιά το πουρνό, και να 'ρθετε να σας δώσω όσους παράδες χρειάζεται καθένas σας, να πιάσετε τη δουλειά, που έχει καθένas σας σεβντά, πρώτα με την ευχή του Θεού,

1. Το παραμύθι αυτό έχουν συλλέξει και οι αδερφοί Γκριμ, όπως φαίνεται από το αρχείο τους, το 1812-1814, χωρίς όμως να το δημοσιεύσουν στη συλλογή τους· δημοσιεύτηκε από τους Bolte και Polivka, III, αρ. 217, σ. 490-517.

κι ύστερα με τη δική μου, κι ο Θεός έναν που δουλεύει, ποτέ δεν τον αφήνει να πεινάσει».

Σαν ακούσαν αυτά τα λόγια οι γιοι του βασιλέ, είπαν του πατέρα τους, πως ο μεγάλος έχει σεβντά να γίνει έμπορος, να κάνει στάρια, κι ο μεσαίος πως θέλει να πουλεί λάδια· ο μικρός άμα ντρεπόταν να πει, τι δουλειά θέλει να πιάσει. Σαν τον βίασε ο πατέρας και τ' αδέρφια του, είπε πως θέλει να γίνει τζελέπης, ν' αγοράζει βόδια, και, ή να τα μεταπωλεί ή να τα θρέφει, να τα σφάζει. Σαν ετελειώσαν κι οι τρεις, τους λέγει ο πατέρας των: «Καλά, βρε παιδιά, μα διαλογιστήκατε κι ένα άλλο; ξέρετε μ' αυτήν τη δουλειά, που λογαριάζετε να κάνετε, πόσα παλούκια έχετε να πηδήξετε; ξέρετε πόσες κατεργαριές έχει ο κόσμος; τώρα, μωρέ γιε μου, άμα σας δουν εσάς ατζαμήδες και μ' ένα σωρό παράδες στα χέρια, θα χυμήξουν να σας φάνε. Το λοιπόν, ξέρετε τι να κάνετε; να πάει καθέννας σας να εύρει έναν κολλήγα, να τον βάλει σύντροφο· ένας, να πούμε, να βάλει κάτω τους παράδες κι ο άλλος την τέχνη, που ξέρει». Μείναν το λοιπόν σύμφωνα τα παιδιά και πήγαν να πα να βρει καθέννας το σύντροφο του.

Δεν επέρασαν πολλές μέρες, κι οι δυο γιοι οι μεγάλοι βρήκε ο καθέννας τους από έναν κολλήγα, πήγαν στον πατέρα τους, πήραν όσους παράδες θέλαν, και πήγαν να δουν τη δουλειά τους. Ο μικρός σ' αυτό το μεταξύ, όσο κι αν προσπάθησε, δεν εμπόρεσε να βρει κανέναν κολλήγα για σύντροφο. Βρε σε φτωχούς πήγε, βρε σε αρχοντάδες, βρε όλους τους παράδες του έβαζε, αδιαφόρητα! Κανέννας δεν ήθελε να πάει μαζί του!

Σαν τα 'μαθε αυτά τα πράματα ο βασιλές, ο πατέρας του, από τη μια πικράθηκε γιατί ο μικρός του ο γιος να είναι τόσο πικροαίματος, και να μην τον αγαπά ο κόσμος κι απ' την άλλη θύμωσε με το γιο του που δεν εμπόρεσε δα πλια κι αυτός μέσα σε τόσα χρόνια να πιάσει έναν φίλο. Τον φωνάζει το λοιπόν και του λέγει: «Άκουσέ με», λέει, «να σου πω: ίσαμε το ερχόμενο Σάββατο, άμα δεν εύρεις σύντροφο, θα πάρω το κεφάλι σου!»

Το κατημένο το παιδί, σαν τα 'κουσε, πήγε να σκάσει από τον καημό του· γιατί ήξερε τον πατέρα του, που δεν εχωράτευε. Πήρε το λοιπόν τα μάτια κλαμένα και την καρδιά καμένη, κατέβηκε τη σκάλα και πήγαινε. Δεν ήξερε κι εκείνος τι να κάνει. Για στερνή φορά έκανε ακόμα ένα κουράγιο και γύρισε πάλι όλους τους χασάπηδες, τους έλεγε τι απόφαση έκανε ο πατέρας του κι έκλαιγε μπροστά τους, ίσως καταφέρει κανέναν, και τον λυπηθεί, και συντροφιάσει μαζί του. Αδιαφόρητα, αδιαφόρητα, αδιαφόρητα! Μηδέ γύρισε κανείς να τον δει! Το παιδί πλια, από τη λύπη του, να γίνεται σα νεκρός. Να τον κένταγες με τη βελόνα, ήθελε να τρέξει έμπους!

Τώρα σαν εκοντεύγαν να περάσουν οι μέρες, που είχε ο βασιλιάς διορία στο γιο του, για να 'βρει σύντροφο, το παιδί αποφάσισε να πάει σ' άλλο χωριό γι' αυτή τη δουλειά, σαν είδε πως δεν ετελείωνε η δουλειά του έτσι, σηκώνεται το λοιπόν και μια και δυο σ' ένα άλλο χωριό, που είχε πολλούς τζελέπηδες, και

πάντα έλεγε με το νου του πως κάτι θα κάνει. Σαν ήρθε το βασιλοπαιδί σ' ευ-
τούνο το χωριό, μπήκε μέσα σ' ένα καφενέ, καθίζει, παίρνει έναν καφέ, κέρασε
όσους γνώριζε κι όσους δε γνώριζε, τους είπε για τι δουλειά ήρθε. Στείλαν τό-
τες και φωνάξαν τους τζελέπηδες του χωριού μες στον καφενέ κι έλεγε το βα-
σιλοπαιδί στον καθένα τον πόνο του. Μα τι κατάλαβες; Κανένας δεν ήθελε να
δεχτεί! Άλλος έλεγε πως βαρέθηκε πια αυτήν την τέχνη, άλλος έλεγε πως δε
θέλει σύντροφο και, να μην τα πολυλογούμε, κανένας δεν εδέχτηκε! Διαλογι-
στείτε πια σεις τώρα τη θέση του παιδιού! Κι οι μέρες απόμειναν δύο! Ίσαμε
που 'βαζε δα στο νου του πως, δυο μέρες κι ύστερα, θα πάρει του το κεφάλι
του, του ερχότανε να πάρει τα βουνά, να πηλαλεί!

Τότες, τό 'ριξε κι αυτός όζω. «Φέρε μια οκά ραχί!» φωνάζει στον καφετζή,
«ελάτε, βρε παιδιά, εδώ να πιούμε» κι ας παν στο καλό κι οι συντροφίες κι οι
συντρόφοι!» Αυτό θέλαν κι εκείνοι που ήταν μέσα στον καφενέ' αρχίσαν το λοι-
πόν όλοι μαζεμένοι και δος του και πίνουν!

Πάνω σε κείνα τα χέρια, ακούσαν όζω από τον καφενέ κάτι φωνές, και
βλέπουν κόσμο πολύ ν' ανεβαίνουν και τέσσερεις νομάτοι να σηκώνουν μέσα σε
μια καρπέτα έναν πεθαμένο! Τα μωρά με τις φωνές τους σήκωναν τον κόσμο
στο ποδάρι! Το βασιλόπαιδο, σαν είδε τέτοια πράματα από το παραθύρι του
καφεinedιού, βγήκε έξω, και ρώτησε τι τρέχει. Τότες, αυτοί που σηκώναν τον
πεθαμένο σταθήκαν και του είπαν πως είναι ένας φτωχός ξένος, που ζούσε εκεί-
νες τις μέρες μέσα σ' αυτό το χωριό και τον ηύραν πεθαμένο, και παν να τον
πετάξουν πάνω στην κοπριά, γιατί δεν ήξεραν τι άνθρωπος είναι. «Εμ γιατί να
μην τον θάψουμε;» λέγει τότε το βασιλόπαιδο, «δεν είναι κρίμα μαθέ, να τον
πετάξετε πάνω στην κοπριά;» «Ναι, αφεντικό», είπαν οι άνθρωποι' «αμ, δεν
ηύραμε μήτε παρά στην τσέπη του». «Τι σας μέλει εσάς;» λέγει το βασιλόπαι-
δο, «βάλτε κάτω το λείψανο! Τρέχα, να πάει ένας να φέρει το Δεσπότη' και σ'
όλα τα χωριά εδώ κοντά να φέρετε κι άλλους παπάδες, να θάψουμε τον άν-
θρωπο, καθώς που χρειάζεται». Όλοι τους απόμειναν κι αφουγκραζόταν, σαν
άκουσαν τούτα τα λόγια, κι έλεγαν ο ένας στον άλλον, μπας και τα 'χασε το
βασιλόπαιδο, να θέλει να θάψει με τέτοια δόξα έναν ζητιάνο! Σαν είδαν άμα
πως έριξε μια χούφτα φλουριά πάνω στον ποτηριώνα, κι είπε τον καφετζή να
πληρώσει τους ανθρώπους και τα έξοδα, που θα γίνουν στο λείψανο, κι άμα δε
φτάσουν, να βαστά λογαριασμό, να του δώσει τα ρέστα, τότες πήρε καθένας
από ένα δρόμο, κι έτρεχε να κάνει ό,τι που έλεγε το βασιλοπαιδί.

Δεν επέρασαν έξη-οχτώ ώρες, κι ήταν όλα στον τόπο' κι ο δεσπότης κι οι
παπάδες και τα ξαφτέριγα και το σεντούκι για τον πεθαμένο, και τα κόλυβα
γίναν χαζίρι, ίσαμε να πεις τρία' για ο παράς, εκεί που πέσει, τι δεν κάνει!
Άμα που ετοιμαστήκαν όλα, κατέφτασε όλο το χωριό, και γίνεται ένα λείψανο
μες στα Σκαμνιά, που δεν εγίνηκε ποτές!

Σαν εθάψαν δα τον πεθαμένο, κι αρχινήσαν καθένας να διαβαίνει στη δου-
λειά του, το βασιλοπαιδί πηγαίνει πάλι μες στον καφενέ, κι έβαλε κομμάτι ρα-

κί, για να πιουν, να συγχωρέσουν τον πεθαμένο. Πάνω σε κείνα τα χέρια, που πίναν, και λέγαν όλοι του: «Θεός σχωρέστον!» και στο βασιλοπαίδι: «Ζωή σε λόγου σου!» να, και ξεπροβάλλει μες στον καφενέ ένας γυμνός, με μια μαχαίρα στο χέρι. Η μούρη του ήταν άγρια και μελαψή. Τα μάτια του ήταν μαύρα και το ασπράδι τους θάρρειες κι ήταν έμπυος κι έπλεαν μέσα. Ρούχο δεν εφόρει τίποτα, μονάχα ήταν γυμνός, τσιτσίδι! Ποτές δεν εγέλα, και το στόμα του, σαν έλεγε να το ανοίξει καμιά φορά, για να μιλήσει, φαινόταν κάτι δοντάρες, που, σαν τις λόγιαζες, σου πήγαινε Τρίτη και Τετάρτη!

Τι τα θες, άμα έμπη ο Γυμνός μέσα στον καφενέ, χαιρέτησε κι απέ ήρθε καταλλαχού κι έκατσε κοντά στο βασιλοπαίδι. Το παιδί στην αρχή τα χρειάστηκε. Υστερα όμως διέταξε και τον χέρασαν. Τότες ένας από την παρέα, τον ρώτησε τι άνθρωπος είναι. Ο Γυμνός του είπε πως είναι φτωχός άνθρωπος και δεν έχει στον ήλιο μοίρα· γιατί η δουλειά του δεν περνά στον τόπο του, και πήρε παραχωριού δρόμο, μπας και βρει κανέναν και πιάσουν μαζί δουλειά, και βγάξει το ένα και το άλλο του. «Εμ, τι δουλειά κάνεις;» τον ρωτήσαν οι άνθρωποι. «Από τη μαχαίρα, που βαστώ», τους είπε ο Γυμνός, «μπορείτε να καταλάβετε, τί δουλειά κάνω. Είμαι χασάπης! μα έλα ντε, που παράδες δεν έχω! Είχα εγώ ο καημένος τη σερμαγιούδα μου, αμ την έφαγε ο ένας κι ο άλλος, και τώρα απόμεινα μες στους πέντε τους δρόμους, σαν που με γέννησε η μάνα μου!» Το βασιλοπαίδι σαν άκουσε αυτά τα λόγια, ξαναγεννήθηκε! «Είσαι χασάπης», γυρίζει και λέει στο Γυμνό, «και θέλεις να δουλέψεις και δεν έχεις παράδες; Εμ, τότε, δεν έρχεσαι να συντροφιάσουμε μαζί, να βάλω εγώ τους παράδες, κι εσύ την τέχνη;»

«Πώς δεν έρχομαι;» του λέει ο Γυμνός· «όποτε θέλεις είμαι έτοιμος». Τότε πήραν όλοι μια χαρά· γιατί βρήκε το βασιλοπαίδι σύντροφο και πιάσαν και πίναν και τραγουδούσαν, γιατί τώρα πλια δεν ήθελε να κοπεί του βασιλοπαιδιού το κεφάλι. Την ίδια την ώρα κιόλας, τα πρυμνίσαν ο Γυμνός και το βασιλοπαίδι για το χωριό του. Άμα που πήγαν εκεί, παρουσιάζεται το παιδί μπροστά στον πατέρα του και του λέει τα καινούρια, πως ήύρε σύντροφο. Δεν ξέρετε τι χαρά που πήρε ο καημένος ο βασιλές, σαν τα 'κουσε. Γιατί κι εκείνος, ίσαμε που 'βλεπε να περνούν οι μέρες, και να μη μπορεί ο γιος του να βρει σύντροφο, ήταν για να σκάσει· γιατί έμαθε πλια ο κόσμος την απόφασή του, πως, άμα δεν εύρει ο γιος του σύντροφο, θα τον σφάξει και, για να σταθεί στο λόγο του, να δείξει το παράδειγμα, έπρεπε να το κάνει. «Πού 'ν 'τος;» είπε με μια, «φέρτε τον μάνι-μάνι, να τον δω!» Τότε γυρίζει το βασιλοπαίδι μ' ένα παράπονο και του λέγει: «Ηύρα εγώ, καημένε πατέρα, σύντροφο, μα είναι κομμάτι παράξενος και γι' αυτό φοβούμαι, μπας και δε τον αρέσεις» «Τι λογιός είναι;» του λέγει ο βασιλές. «Έχει μια παραξενιά, ένα καπρίτσιο, να πούμε, να γυρίζει πάντα γυμνός και να βαστά μια μαχαίρα στο χέρι. «Ας είναι», είπε ο βασιλές, «φέρτε τον απάνω, να κάνουμε τις συμφωνίες, και να σηκωθείτε πουρνό-πουρνό, να πηγαίνετε στη δουλειά σας». Πήγαν δα τότε, φώναξαν

από μέσα από την αυλή το Γυμνό. Κι αυτός, σαν που τον ξέρουμε, αγέλαστος, σαν το Λάζαρο, κι άγριος και σκοτεινός, ανέβηκε και κουλουρντίστηκε μπροστά στο βασιλέ.

Μιλήσαν τότε για όλα, και μείναν σύμφωνοι, το βασιλοπαίδι να καταθέσει όσους παράδες χρειαστούν, κι ο Γυμνός την τέχνη του, ό,τι που κερδίσουν από το ταξίδι που θα κάνουν, να τα μοιραστούν στα μισά. Κάναν και χαρτιά, και τα βούλωσε ο βασιλές με τη δική του και με της βασιλείας τη βούλα. Ο Γυμνός, επειδή δεν ήξερε γράμματα, έβαλε τη δαχτυλιά του. Από κει κι ύστερα, του μέτρησε ο βασιλές γρόσια πολλά, όσα να πούμε που χρειαζόταν, και του είπε να παγαίνει.

Ο Γυμνός, σα σηκωθήκαν πια απάνω, για να πηγαίνουν, γυρίζει άλλη μια φορά και τους λέει: «Βρε παιδιά, χαρτιά, να πούμε, κάναμε, και δε φοβούμαστε ύστερα να μη μαλλώσουμε; μα εγώ πάλι σας το ξαναλέγω, για να μην έχουμε ύστερα μπερδούλες: ό,τι βγάλουμε από το ταξίδι, θα τα πάρουμε από μισά!» «Εμ, πώς, είμαστε σύμφωνοι για», είπε ο βασιλές και το βασιλοπαίδι και κατεβήκαν τη σκάλα και πήγαν. Με ταχεία ο κόσμος, που πήγαν πουρνό-πουρνό έξω από το παλάτι, για να δουν το γιο του βασιλέ κρεμασμένο, είδαν το βασιλοπαίδι με το Γυμνό καβάλα πάνω σε δύο αλόγατα και διαβαίνουν προς το λιμάνι για να 'βρουν καίκι, να περάσουν πέρα πάντα, στην Ανατολή, να φωνίσουν σιγύρια.

Τώρα ας αφήσουμε μεις τον κόσμο να ρωτά, τι άνθρωπος είναι αυτός, που 'βρε ο γιος του βασιλέ σύντροφο, και να λέγει άλλος το κοντό του κι άλλος το μακρύ του, κι ας πάμε μαζί με τους κολληγούδες μας, με το Γυμνό και το βασιλοπαίδι, που ηύραν βάρκα και περάσαν πέρα στην Ανατολή.

Το βασιλείο τούτο, που θέλαν να παν να φωνίσουν τα βόδια, ήταν τέσσερις μέρες μακριά από τη θάλασσα κι όλος ο δρόμος, που θέλαν να πάρουν, ήταν πολύ άγριος. Καβαλλικέψαν το λοιπόν τα άλογα, άμα ήβγαν από το καίκι, κι αρχινήσαν και διαβαίνουν μέσα στην ερημία. Όλη μέρα δεν ηύραν μηδέ μια πιθαμή τόπο ήμερο, να ξεκουραστούν, μηδέ νερό, για να πιούν, και να κάτσουν να φαν κομμάτι. Μονάχα ώρα της καμπάνας ηύραν μπροστά τους κάτι πρασινάδες, που άλλο να σας λέω κι άλλο να βλέπατε!

Σ' αυτό το μέρος που ήταν οι πρασινάδες, ήταν και δυο-τρεις πλατάνοι μεγάλοι κι από κάτω τους έτρεχε νερό κρύο και δροσερό. Το βασιλοπαίδι, ως είδε ένα τέτοιο όμορφο μέρος, ήθελε και καλά ν' απομείνουν εκεί εκείνη τη βραδιά, να κοιμηθούν. Όμως ο Γυμνός έλεγε να τραβήξουν' να μην τα πολυλογούμε, το βασιλοπαίδι καταπόνεσε. Κατεβήκαν δα από τ' άλογα, και ξεκουραστήκαν και την ώρα που βασιλεύε πια ο ήλιος, φάγαν, ταπέ σαν ενύχτιασε καλά, πέσαν κάτω από τους πλατάνους να κοιμηθούν.

Το βασιλοπαίδι το πήρε με μιας ο ύπνος' γιατί, σαν που 'ταν καλομαθημένο, κουράστηκε, κιόλας, βλέπεις, κομμάτι εκείνη τη μέρα, ήθελε αφορμή για ύπνο. Ο Γυμνός έπεσε κι αυτός σε μιαν άκρη, κι έκανε πως ροχαλίζει, μα ήταν

νοητός. Πάνω στα μεσάνυχτα, να το, ακούστηκε ένας βουητός, και με μια, προβαίνει ένα θηρίο μ' εφτά κεφάλια· ως είδε το Γυμνό, το βασιλοπαίδι και τ' άλογα, χύθηκε με μια καταπάνω τους, να τους φάει. Τότε, μωρέ μάτια μου ο Γυμνός, που έκανε τον κοιμώμενο, δε χάνει καθόλου καιρό, πετιέται απάνω, κι αρχινά, εφέντη μου, με τη μαχαίρα του, και να στο ένα το κεφάλι του θηριού, να στο άλλο, στα έκανε κειπέρα σε δυο ώρες της νύχτας, ίσαμε να πεις τρία! Άμα το σκότωσε καλά, το τράβηξε στην μπάντα κι άνοιξε ένα λάκκο, κι έκρυψε μέσα τις γλώσσες του θηριού, σαν τις αλάτισε κι ύστερα, για να μη βρωμίσουν, ταπ' έπλυνε τη μαχαίρα του στη βρύση, και πήγε κι έπεσε κοντά στον άλλον, να κοιμηθεί. Το βασιλοπαίδι απ' αυτά όλα δεν επήρε καθόλου χαμπάρι· γι' αυτό, σα σηκώθηκε το πουρνό κι ήύρε το Γυμνό και κοιμόταν ακόμα, καθόταν και τον πείραζε κι έλεγε: «Είδες, που δε σ' άρεζε τούτο το μέρος, ταπέ τώρα, βλέπω, δεν κάνεις καρδιά να νιώσεις!»

Τι τα θες, σα σηκώθηκε σε κομματί ο Γυμνός, νιφτήκαν, φάγαν κομματέλλι, κάναν το σταυρό τους, καβαλλικέψαν τ' άλογά τους και παγήκαν. Άμα πήγαν κάνα κάρτο δρόμο, πέσαν πάλι μες στην ερημία. Όλη μέρα τα ίδια· όλο τσάμια κι αστιβιές, ταπέ ο τόπος, βλέπεις, καματιασμένος, κι αφανιστήκαν από το κάμα. Το βράδι-βράδι, η καλή τους η τύχη, να σου και βρίσκουν πάλι μπροστά τους έναν τόπο δροσερό, σαν εκείνο, που 'βραν κι από τ' απεσεπού. Το βασιλοπαίδι, ως είδε πάλι τέτοιο τόπο, αρχίνησε να παρακαλεί το Γυμνό να πέσει πάλι κειπέρα. Κατεβήκαν δα από τ' άλογά τους, πλυθήκαν με το νερό, και κόψαν κομματί τριφυλλί για τα ζα· ταπέ ύστερα ετοιμάσαν το φαγί και φάγαν. Σαν αποφάγαν, επειδής κι ήταν ακόμα μέρα, το βασιλοπαίδι βλέποντας το Γυμνό, πως ήταν πάντα λυπημένος, θέλησε να τον ρωτήσει την ιστορία του, μα εκείνος δεν εμίλησε καθόλου! Σαν είδε κι απόειδε το βασιλοπαίδι πως δε θα τον καταφέρει να πει τίποτα, πλάγιασε κι αποκοιμήθη. Ο Γυμνός τραβήχτη πάλι σε μιαν άκρη, κι έκανε πως κοιμόταν. Άξαφνα, να κι έρχεται πάλι ένα θηρίο, σαν το εφесινό· τότες, σηκώθηκε πάλι ο Γυμνός κι έκανε ό,τι που 'κανε και στ' άλλο, χωρίς να καταλάβει τίποτα το βασιλοπαίδι. Το πουρνό πάλι, σαν ένιωσε το βασιλοπαίδι, καθόταν πάλι και πείραζε το Γυμνό, πως είναι καλομαθημένος, και δε μπορεί να νιώσει πουρνό. Αχ! και πού να ξέρει, τι τράκος γινόταν τώρα δυο βραδιές απάνω- πανωτά! Μην τα πολυλογούμε, σηκώθηκε ο Γυμνός και δρόμο!

Το ηλιοβασίλεμα ήύran πάλι ένα όμορφο μέρος και πάλι τα ίδια! Το βασιλοπαίδι θέλει ν' απομείνει εκεί, ο Γυμνός δε θέλει, ώσπου καταπόνησε πάλιν η γνώμη του βασιλοπαιδιού. Τι τα θέλεις, βαρεμός καταντεί, εμ δε μπορούμε να μην τα πούμε κι όλα, τα μεσάνυχτα, να πάλι κι ακούστη ένας βουητός. Αυτήν όμως τη βραδιά δεν ήταν θηρίο, που έκανε το βουητό· ήταν μια δράκαινα, σα να λέμε μια μάνα, που 'χει γιους δράκους!

Η δράκαινα αυτή ήταν καβάλα πάνω σε μια λαγίνα, με άλλα λόγια, πάνω σ' ένα θηλυκό λαγό, και σήκωνε μια λαγήνα στον ώμο της, για να πάρει νερό

από τον τσεσμέ. Άμα είδε τους ανθρώπους και τα ζα στον πλάτανο από κάτω, δεν εμίλησε καθόλου, μονάχα γέμισε τη λαγήνα της, και πήγαινε στη σπηλιά, που ήταν οι σαράντα δράκοι, οι γιοι της, να τους πει πως έχει κάτι κελεπουρέλλια στον τσεσμέ, για να τρέξουν να τους φάνε!

Όμως ο Γυμνός, που δεν εκοιμάτο πάλι, ακολούθησε τη δράκαινα και, άμα μπήκε αυτή μέσα, αυτός στάθηκε απ' όξω από τη σπηλιά. Άμα έδωσε η δράκαινα χαμπάρι στους γιους της, και πιάσαν αυτοί να βγαίνουν ένας-ένας όξω, στεκόταν ο Γυμνός με τη μαχαίρα και, άμα πρόβαιλνε κανείς, σατ! μια, παρ' τον κάτω! Έτσι, μωρέ γιε μου, τους έσφαξε και τους σαράντα! Έστερα, σα βγήκε κι η μάνα τους, για να ιδει τι γινήκαν, την έσφαξε κι εκείνην, ταπέ κατέβηκε μες στη σπηλιά. Τι είδε, βρε παιδιά εκεί μέσα, και τι ηύρε, ό,τι και να σας πω, δε θα μπορέσω ποτέ να σας το παραστήσω! Σαν εκατέβηκε κάτω, βλέπει οντάδες, οντάδες, έναν πάνω στον άλλον' τους μετρά... σαράντα! Άνοιγε το λοιπόν έναν-έναν, κι εύρισκε μέσα πράματα, που δεν τα 'δε μηδέ στον ύπνο του' μες στον έναν ηύρε βουνά τα φλουριά και βουνά τα διαμάντια! Μες στον άλλον ηύρε λίρες τραχοσάρες, αιματοστάτες και πολλά άλλα αρχοντάδικα πράματα! Τι τα θέλεις, μέσα σ' έναν οντά ηύρε άνθρωπο σκοτωμένο, και πνιγμένο και ζα σκοτωμένα, που τα είχαν οι δράκοι, για να τα φαν. Αλλού πάλι ηύρε τις σοδειές τους, τα παξιμάδια τους, τα ριτσέλια τους, το βράσμα, τον τραχανά τους' σωστό νοικοκυριό! Πίσω-πίσω, ανοίγει έναν οντά και τι να δεις! Βρίσκει μέσα τρεις κοπέλες χρεμασμένες από τα μαλλιά, κι οι τρεις βασιλοπούλες, που τις είχαν οι δράκοι κλεμμένες, και γυρεύαν γρόσια από τους πατεράδες τους τους βασιλιάδες, για να τις δώσουν ξωπίσω!

Άμα τους είδαν, μπήξαν οι καημένες τα κλάματα στα μεσούρανα, και τον παρακαλούσαν να τις γλιτώσει. Πιάνει τότες ο Γυμνός, τις ξεκρεμάζει, ταπέ τις ρώτησε ποιες είναι. Είπε δα καθεμιά από πού ήταν και τα πάθια που τραβήξαν. Τώρα, καταλαχού, η μια απ' αυτές ήταν ίσα-ίσα κόρη εκείνου του βασιλέ, που πηγαίνουν στο βασιλείο του, για να φωνίσουν βόδια. Ο Γυμνός δεν απόδειξε τίποτα, μόνο τις πήρε με γλυκό τρόπο, τους έδειξε το μέρος, που ήταν οι σοδειές, και τους είπε να καθήσουν μες στη σπηλιά, ανένοιες, κι εκείός θα κάνει τ' αδύνατα δυνατά να τις γλιτώσει. Έστερα ανεβαίνει επάνω από τη σπηλιά, βγάζει τα δόντια των δράκων και της δράκαινας, ταπέ πήγε την αυγή απάνω και πλάγιασε κοντά στο βασιλοπαιδί. Το πουρνό, ό,τι έδωσε ο ήλιος πάνω στα βουνά, νιώσαν. Ο Γυμνός, ανασαμιά για κείνα που σκάρωσε απεσπερού. Καβαλλίκεψαν πάλι τ' άλογα και δρόμο.

Του τσομπάνη την ώρα, φάνηκε πια από μακριά η πολιτεία που θέλαν να παν, και την ώρα που ανάφτουν τα λυχνάρια ήταν πια μέσα και κατεβαίνουν από τ' αλόγατά τους μπροστά σ' έναν καφεéné. Σαν εξισάσαν τα ζα τους, και πήραν τον καφέ τους, φωνάξαν ένα-δυο ανθρώπους κοντά τους κι είπαν για τι δουλειά ήρθαν στον τόπο τους, κι όποιος έχει βόδια για πούλημα, να του δώσουν είδηση, για να τους ανταμώσει το πουρνό. Πάνω σ' αυτές τις ομιλίες,

ακούν το ντελάλη και φωνάζει. Απομείναν όλοι οι άνθρωποι, που ήταν μες στον καφενέ κι αφουγκράζονταν, να δούμε, τι θα πει. Ο ντελάλης φώναζε κι έλεγε: «Ακούσατε, χωριανοί, πηρχουριανοί! Καλά ν' ακούσετε! Απόψε να σφαλίσετε νωρίς, να φράξετε πρώτα τις αραφλάδες των σπιτιών, και να κλείσετε πόρτες και παράθυρα, και να κοιμηθείτε νωρίς, γιατί είναι για να βγει απόψε του βασιλέ η κόρη, να κάμει περίπατο, κι ύστερα να μην μετανιώνετε, και λέγετε πως δεν ακούσατε!»

Άμα τελείωσε ο ντελάλης, οι χωριανοί, οι άνθρωποι πιάσαν πάλι την κουβέντα τους, μα ο Γυμνός και το βασιλοπαίδι δεν μπορούσαν να χωνέψουν αυτά που 'λεγε ο ντελάλης. «Σκας, αυγό, για χύνεσαι;» γυρίζει το βασιλοπαίδι και λέει αγάλια-αγάλια στο Γυμνό, «τι σου λέγει πάλι τούτο; Πως θα κάνει του βασιλέ η κόρη περίπατο, είναι, βρε αδερφέ, ανάγκη να σφαλίσουν τις πόρτες και τα παραθύρια τους και τις αραφλάδες τους;» Τότε, πρώτη φορά, είδε το βασιλοπαίδι το Γυμνό να χαμογελάσει, σαν άκουσε αυτά τα λόγια· δεν εμίλησε όμως τίποτα. Ποιος ξέρει πια, τι είχε μες στο νου του!

Τι τα θες, το βασιλοπαίδι καθεται πάνω στο καρεκλί του, μα ο νους του είναι σε χείνα που είπε ο ντελάλης. Δεν μπορεί, τζάνουμ, να τα χωνέψει. Στα στερνά δεν εβάσταξε πια και γυρίζει και λέγει σ' όλους τους ανθρώπους, που 'ταν μέσα στον καφενέ: «Βρε παιδιά, πως μαθέ, σα βγαίνει του δικού σας του βασιλέ η κόρη στον περίπατο, είναι ανάγκη να γίνεται το χωριό όλο άνω-κάτω;» Οι άνθρωποι γέλασαν τα πρώτα· γιατί τους φάνηκε το ρώτημα του βασιλοπαιδιού χώσικο· όμως ύστερα του είπαν: «Είσαι ξένος, και γι' αυτό δεν τα ξέρεις· να, τι τρέχει: του πολυχρονεμένου μας του βασιλέ η κόρη είναι τόσο όμορφη, που άμα τη δει κανείς, με μιας τρελαίνεται! Το λοιπόν, για να μη πάθει ο κόσμος, κάνει τούτο το πράμα, τους δίνει μαθέ είδηση πιο μπροστά, για να κρυφτεί καθένας, και να μην πάθει τίποτα». «Εμ, είναι πια τόσο όμορφη;» είπε το βασιλοπαίδι. «Αχ, καημένο παιδί, να φας και να δεις!» είπε ένας καρδιοκαμένος από μέσα από τον καφενέ.

Σαν άκουσε έτσι το βασιλοπαίδι, δεν είπε τίποτα, μα από μέσα έπιασε και τον έτρωγε, να τη δει και καλά αυτήν την όμορφη τη βασιλοπούλα! Ο Γυμνός πάλι, μοιάζει πως δε δίνει πεντάρα για τέτοια πράματα. Σ' αυτό το αναμεταξύ, πιάσαν οι πασβάντες και γύριζαν μες στο χωριό και σφαλούσαν πια τα σπίτια και τους καφενέδες. Σηκώνονταν τότες οι άνθρωποι και φεύγαν ένας-ένας. Ο Γυμνός και το βασιλοπαίδι απομείναν οι δυο τους με τον καφετζή. Ο καφετζής έπιασε τότε και σφάλισε καλά, έφραξε όπως όπως τις χαραμιάδες, ταπέ τους έριξε απ' ένα στρώμα κι απ' ένα μαξιλάρι στην κάθε καπάντζα του καφεinedιού, τους ευχήθηκε «καλή νύχτα» και τους είπε να κοιμηθούν πια.

Η ώρα πρέπει να ήταν ίσαμε τρεις. Σαν επλάγιασαν, το βασιλοπαίδι γυρίζει και ξαναγυρίζει μες στο στρώμα, κι ο νους του κι ο διαλογισμός του τι τρόπο να κάνει, για να δει και καλά τη βασιλοπούλα. Τώρα να δεις τι σοφίστηκε· παίρνει από μέσα από τη τσέπη του μια τσακούδα που 'χε κι αρχινά, μωρέ γιε

μου, αγάλια-αγάλια κι ανοίγει πάνω στην καπάντζα μια τρύπα μεγάλη-μεγάλη, ώστε να μπορεί να βλέπει ποιος παγαίνει και ποιος περνά απέξω.

Πάνω που τελείωσε πια αυτή τη δουλειά, άκουσε σα σαματά, και του φάνηκε πως είδε σαν αναλαμπή. Κόλλησε τότε το μάτι του στην τρύπα, και τι να δεις! Καμιά κατοστή κοπέλες όμορφες, σαν το κρύο νερό, κατεβαίνουν απ' ίσια πάνω, κι είχαν καταμεσίς τους τη βασιλοπούλα! Εμ, τι ομορφιά δα πια ήταν εκείνη! Το καημένο το βασιλοπαίδι, άμα την είδε, λιγοθύμισε!

Σαν εξελιγοθύμισε, ήταν πια περασμένη. Απόμεινε μες στο στρώμα σα ζεματισμένος και διαλογιζόταν. Ίσαμε το πουρνό, ο νους του ήταν στη βασιλοπούλα! Λες και τον μάγεψε τον καημένο! Το πουρνό, άμα σηκωθήκαν, ο Γυμνός 'πιάσει να πει στο βασιλοπαίδι να πάει να βρει εκείνους τους ανθρώπους, που έχουν βόδια, για να συμφωνήσουν' μα το βασιλοπαίδι πέρα βρέχει κι αλλού βροντά! Εκείνο το κατσιποδιάρικο ήταν κατασεβνταλατωμένο με τη βασιλοπούλα. Σαν τελείωσε την ομιλία του ο Γυμνός, σταθηκε κομμάτι το βασιλοπαίδι, διαλογίστηκε καλά-καλά, ταπέ λέγει στο Γυμνό: «Άκουσέ με, κολλήγα, να σου πω: Κανέναν άλλο δεν έχω εδωπέρα να πω τον πόνο μου, έξω από σένα. Γω φες έκανα μια τρέλα: την ώρα που εσύ κοιμόσουνα, γω άνοιξα μιαν αραφλάδα κι είδα τη βασιλοπούλα που 'κανε περίπατο!» «Ε, και τι μ' αυτό;» του λέει ο Γυμνός. «Τι μ' αυτό!», του λέει το βασιλοπαίδι, «ε, είναι τόσο όμορφη, που με μια την αγάπησα, και θέλω να την πάρω γυναίκα' σα δεν την πάρω γω αυτήν, είναι αδύνατο πράμα για να ζήσω' για θα καρφωθώ, για θα θαφτώ! Μα δεν ξέρεις μωρέ κουμπάρε, τι νταρντάνα, τι κοπελάρα είναι! Τέτοια ομορφιά δεν εματαστάθηκε! Αχ! τι να κάνω; Δε μου λες κι εσύ;» Τέτοια λόγια καθόταν κι έλεγε στο Γυμνό. Αμ, εκείνος ο ευλογημένος, μοιάζει πως τ' αντί του δεν ιδρωνε.

«Αυτά δεν τα ξέρω εγώ», του είπε, «εμείς ήρθαμε δω να δούμε δουλειά, δεν ήρθαμε να φάχνουμε έρωτες! Αφησέ τα, σαν που σου λέω εγώ, όλα αυτά κι άντε, πάμε να δούμε τα βόδια!» Βάλε πια με το νου σου εσύ τώρα, τι γίνηκε του βασιλοπαιδιού η καρδιά, σαν άκουσε αυτά τα σκληρά λόγια! Με μιας, βουρκώσαν τα μάτια του, κι αρχίνησε κι έκλαιγε σα μωρό! Ο σεβντάς είναι κακό πράμα. Εμ, το λέει, για, το τραγούδι:

*Ανάθεμα τον έρωτα
κι όποιος τον κάνει φίλο,
κι όποιος τον χαλοπιστευτεί
τον άτιμο, το σκύλο.*

Ο Γυμνός σαν είδε σε τέτοια κατάσταση το παιδί, το λυπήθηκε, και γύρισε και του είπε: «Μην κλαις, ρε παιδί, σα μωρό, και ραγίζει η καρδιά μου! Τώρα πια, γίνηκε ό,τι που γίνηκε. Ήταν καλά να μην κάνεις την παλαβάδα και τη δεις. Τι λέγεις μαθέ να κάνουμε τώρα; Εγώ, ό,τι που βγαίνει απ' το χέρι μου για δικό σου χατήρι, δεν τ' αφήνω πίσω». Αυτό δα ήθελε και το βασιλο-

παιδί! Με την πρώτη, έπεσε στα παρακάλια να πάει και καλά ο Γυμνός στον πατέρα της βασιλοπούλας, να του κάνει προξενιά για το βασιλοπαιδί. Ο Γυμνός, στην αρχή, έκανε τα νάζια του, όμως ύστερα το δέχτηκε. Σηκώνεται δα ο καλός μας ο Γυμνός και μια και δυο στου βασιλέ το παλάτι. Οι άνθρωποι του παλατιού, σαν τον είδαν έτσι, άγριο, γυμνό, και με τη μαχαίρα στο χέρι, δεν ηθέλαν να τον βάλουν μέσα· μα ο βασιλές, που ταίριαξέ του εκείνην την ώρα να πάει να κάνει κάτι στο μπαλκόνι, άμα άκουσε τις φωνές κι έμαθε τι τρέχει, πρόσταξε ν' αφήσουν τον άνθρωπο ν' ανεβεί.

Σαν ανέβηκε ο Γυμνός, έρχεται μπροστά στο βασιλέ και λέει: «Πολυχρονεμένη βασιλέα, χτες βράδι, που έκανε η μικρή σου η κόρη περίπατο, ταίριασε να τη δει ο μικρός ο γιος του δικού μας βασιλέ. Την άρεσε, κι αποφάσισε να την πάρει γυναίκα. Τώρα μ' έστειλε να σου κάνω προξενιά και να σε ρωτήσω, τη δίνεις ή δεν τη δίνεις». Έτσι μοναχά απηλét'στα κι αμαρύγκλoutα πέταξε τα λόγια του ο Γυμνός και στεκόταν την απάντηση τι θα του πει ο βασιλές. «Πάει καλά», είπε τότε αυτός. «Μα τη δική μου την κόρη δε μπορώ κι εγώ ο ίδιος να τη δώσω σ' όποιον θέλω· γιατί την έχω ταμένη να την πάρει όποιος κάνει τούτανα τα τρία πράματα κι αδιάφορο, ποιος θε να 'ναι. Άκουσέ με καλά και πες το και συ σ' αυτόν, σα μπορέσει να τα βγάλει πέρα, ας έρθει εδώ, κι από κείνην την ώρα είναι γαμπρός μου: στο τάδε μέρος είναι ένα θεριό μ' επτά κεφάλια· στο τάδε μέρος πάλι, είναι ένα άλλο θεριό, κι αυτό μ' επτά κεφάλια· είναι και στο τάδε μέρος σαράντα δράκοι με τη μάνα τους. Τώρα, αυτά τα θηριά κι οι δράκοι κάθονται και παραφυλάγουν μόλις έρχεται κανένας άνθρωπος μες στο βασιλείο μας, για να ψωνίσει σιγίρια, και τον τρων. Καταλαβαίνεις τώρα εσύ, τι ζημιά έχει ο τόπος μας, απ' αυτά τα πράματα· μήτε βόδια έρχεται πια κανείς στον τόπο μας να ψωνίσει μήτε αγελάδα. Αμ, δεν εφτάναν δα τούτα μοναχά, μα πήραν οι δράκοι και τη μεγάλη μου την κόρη και τώρα γυρεύουν ένα σωρό παράδες, για να τη δώσουν. Αυτά είναι. Τώρα, όποιος μπορέσει και σκοτώσει αυτά τα θηριά και τους δράκους και γλιτώσει τον τόπο μας απ' αυτό το κακό, και πάρει την κόρη μου τη μεγάλη και μου τη φέρει, αυτός είναι ο γαμπρός μου, που θα πάρει τη μικρή μου την κόρη». Αυτά είπε ο βασιλές. Τώρα ο Γυμνός, ίσαμε που άκουγε το βασιλέ να μιλά, έπαιρνε χαρά· γιατί έβλεπε πως ο βασιλές έλεγε ίσα-ίσα αυτά τα θηριά κι εκείνους τους δράκους, που 'χε αυτός σκοτωμένους. Δεν εμίλησε καθόλου. Χαιρέτησε το βασιλιά, κατέβηκε τη σκάλα και πάει.

Έρχεται ύστερα στο βασιλοπαιδί, που κάναν κανες τα μάτια του για να βλέπει τότε θα πάει ο Γυμνός, και καθίζει και του τα λέγει ένα προς ένα. Το βασιλοπαιδί το καημένο απόμεινε σαν ξερό, σαν τα 'κουσε· δεν ήξερε τι να κάνει. Από την άλλη πάλι, ο Γυμνός, αντίς να τον παρηγορέσει, και να του πει μαθές πως «έννοια σου, βρε παιδί, μη σε μέλει, κι αυτά τα θηριά εγώ τα 'χω σκοτωμένα», τι γυρίζει και του λέει· και μ' έναν τρόπο που... αμόληστα κι ας πάει! «Ε, τι λέγεις; μπορείς να τα κάνεις αυτά που λέγει ο βασιλές, να πάρεις

την κόρη του;» Το παιδί έμπηξε πάλι τα κλάματα, κι αρχίνησε τα παρακάλια: «Τζάνουμ, κολληγά, του 'λεγε, πολύ σε παρακαλώ· συ θα την κάνεις και τούτη τη δουλειά!» και τα δάχρυα του τρέχαν κτσα-κτσα, πάνω στα μάγουλά του. Μην τα πολυλογούμε, το λυπήθηκε πάλι ο Γυμνός, και σηκώθηκε τάχα να πάει να σκοτώσει τα θηριά· αυτός τα 'χει σκοτωμένα για!

Σηκώνεται, που λες, ο Γυμνός, και πάει και ξεχώνει τις γλώσσες του θηριού, που σκότωσε πρώτα-πρώτα. Το βράδι σα γύρισε, παίρνει μαζί του το βασιλοπαιδί και μια και δυο στο βασιλέ. Σαν επήγαν πια κοντά στο παλάτι, φωνάζει το παιδί σ' ένα επίζερβο μέρος και του βγάζει και του δίνει τις γλώσσες του θηριού και τον καθοδήγησε να πει στο βασιλέ πως αυτός το σκότωσε το θηρίο.

Σαν ήρθαν δα μπροστά στο βασιλέ, βγάζει το βασιλοπαιδί από τον κόρφο του τις γλώσσες του θηριού, τις δίνει στο βασιλέ, κι αρχινά και λέγει τι λογιά το σκότωσε, πως τυραννίστηκε πολύ, πώς κόντεψε κιόλας να τον καταπονέσει, κι ένα σωρό άλλες φευτιές, μόνο και μόνο για να τον πιστέψει ο βασιλέας, πως αυτός τάχα σκότωσε το θηρίο. Ο βασιλέας τον πίστεψε και του είπε να πάει τώρα στο άλλο.

Με ταχεία πάει πάλι ο Γυμνός, ξεχώνει του αλλουνού του θηριού τις γλώσσες και μαζί πάλι με το βασιλοπαιδί, τις πήγαν στου βασιλέ. Ο βασιλέας τον πίστεψε πάλι, πως το παιδί έχει κι αυτό το θηρίο σκοτωμένο, και του είπε να πάει πια στους δράκους και, σαν τα καταφέρει κι εκείπέρα, θα τον κάνει χωρίς άλλο γαμπρό του.

Με ταχεία το πουρνό, πάει ο καλός μας ο Γυμνός, φέρνει και τα δόντια των δράκων και τα πήγαν με το βασιλοπαιδί στο βασιλέ. Δίνοντας τα δόντια το παιδί, είπε πως η μεγάλη του η κόρη κάθεται μες στη σπηλιά και θέλει να του δώσει μουλάρια πολλά και στρατέματα, για να παν μαζί του, να φορτώσουν φλουριά και διαμάντια, να πάρει μαζί του, σαν ερχόταν η βασιλοπούλα με τις δυο τις άλλες, και να τη φέρει πια στον πατέρα της.

Ο καημένος ο βασιλέας, σαν άκουσε πως ξελευτερώθηκε πια το παιδί του, πως γλίτωσε πια ο τόπος από τα θηριάκι από τους δράκους, έκλαιγε από τη χαρά του και δεν ήξερε τί έκανε. Πήρε με μιας το βασιλοπαιδί μες στην αγκαλιά του, και τον εφίλα και τον έλεγε παιδί του και γαμπρό του. Έστερα, στέλνει και φωνάζει τη μικρή του την κόρη την όμορφη, και την έβαλε κι έκανε μια μετάνοια και φίλησε του βασιλοπαιδιού το χέρι και του είπε, πως αυτός είναι ο άντρας σου, που θα σου δώσω, γιατί ξελευτέρωσε την αδερφούλα σου από τα νύχια των δράκων και γλίτωσε τον τόπο μου απ' τα θηριά.

Η βασιλοπούλα, γελαζόμενη, όμορφη, και καταχαρούμενη να κάτσει κοντά στο βασιλοπαιδί. Έστερα, πήρε ασημένιο δίσκο άκρατο, με κρυσταλλένια ποτήρια και τους τον πέρασε. Ταπέ, έκοψε βασιλικό κι ανατουράλι και δεντρουσάτσι και γαρύφαλλα κι έκανε βατακαριά· την έδεσε με κόκκινο μετάξι και χρυσό σύρμα και του την έδωσε. Πιάσαν ύστερα οι παρακώρες και στρώσαν τραπέζια με τραπεζομάντηλα απ' αγκρισμένο αλατζά, και με πετσέτες κεντη-

μένες και θέσαν απάνω φαγητά λογιά των λογιά, που δεν έλειπε μηδέ του πουλιού το γάλα. Έδωσε καταπόδι μια διαταγή ο βασιλέας, να έρχεται ο κόσμος, να καθίζει, να τρώει, να πίνει και να γλεντίζει καθένας ίσαμε πως θέλει, γιατί ξελευτερώθηκε η βασιλοπούλα η μεγάλη και γλίτωσε ο τόπος από τα θηρία.

Το πουνρό, το βασιλοπαίδι κι ο Γυμνός πήραν στρατιώτες και ζα πολλά και πήγαν να φέρουν τις σκλαβωμένες βασιλοπούλες, τα φλουριά και διαμαντικά. Το βράδι-βράδι ήταν όλος ο κόσμος βγαλμένος έξω από την πολιτεία, και τους απαντέχαν. Σε κομμάτι, να και βλέπουν μπροστά-μπροστά το Γυμνό, καταπόδι και τις τρεις τις βασιλοπούλες με το βασιλοπαίδι και στην αράδα διακόσια ζα, φορτωμένα όλο φλουριά και διαμάντια και πίσω απ' αυτά τα στρατεύματα. Ο κόσμος σαν τα 'δε αυτά, παλαβώθηκε από τη χαρά του· πήγαν όλοι μαζουμένοι μπροστά στο παλάτι και κάτσαν και τρώγαν και πίνουν όλη νύχτα.

Το βασιλοπαίδι δα πια ήταν καταχαρούμενο· όλο με την αραβωνιαστικιά του σαμάτευε, και χόρευε, και δεν εχόρταινε να τη λογιάζει. Σαν εξημέρωσε, τους φωνάζει ο βασιλέας και τους είπε να ετοιμαστούν για ταξίδι· ο γάμος, να καταλάβεις, έπρεπε να γίνει στου γαμπρού την πολιτεία. Σαν ετοιμαστήκαν όλα, έκασε κι έκανε ένα γράμα στον συμπέθερό του το βασιλέ, και του 'στειλε ένα σωρό μπαξίσια. Από κει κι ύστερα, ο Γυμνός και το βασιλοπαίδι πήραν τη βασιλοπούλα, την όμορφη, που όποιος την έβλεπε, τρελαινόταν από την ομορφιά της, πήραν και τα διακόσια γομάρια φλουριά που κερδίσαν, αφήκαν γεια στο βασιλέ, και με την ευχή του πήγαν στο δικό του το χωριό, για να κάνουν το γάμο.

Μια μέρα, όταν σηκωθήκαν ο βασιλέας κι η βασίλισσα, οι γονιοί του βασιλοπαιδιού, και καθίσαν να πάρουν τον καφέ τους, βλέπει η βασίλισσα και πετά μια μουλαρόμυγα πάνω στου βασιλέ τ' αντερί. Γυρίζει και λέγει στο βασιλέ: «Να δεις, άντρα, που θα έχουμε συγχαρίκια. Ε, ξέρουμε πια, ποιο από τα παιδιά μας θα μας έχει γράμμα· μα καλορίζικο τα πλια να 'ναι, κι όποιου θέλει ας είναι!»

Δεν επρόφτασε να τελειώσει η βασίλισσα το λόγο της και να που πετιέται βρωμιστός κι αξυπόλητος ένας άνθρωπος μες στον οντά και του λέγει πως έρχεται ο γιος του ο μικρός και φέρνει διακόσια γομάρια φλουριά και διαμάντια κερδισμένα κι έχει μαζί του μια κοπέλα για να την κάνει γυναίκα του, που την ομορφιά της δεν την είδε ακόμα ο ήλιος! Σαν τ' ακούσαν ο βασιλέας κι η βασίλισσα, τρίβαν τα μάτια τους. Τι, λέει; ο μικρός τους ο γιος; αυτός ο ανεπρόκοφος κι ο άτυχος, που δεν ημπόρειε να 'βρει σύντροφο, να πιάσει δουλειά, αυτός, αυτός μαθέ κατάφερε τέτοια πράματα; «Εμ, αυτό αν είναι αλήθεια, βρε γυναίκα», γυρίζει και λέει ο βασιλέας, σαν επήγε ο άνθρωπος, «να δεις πως έχει τον τόπο της η ρίμα που 'λεγε ο μακαρίτης ο πατέρας μου: παριξιμιό καράβι, σε καλό λιμνιώνω· και, αν είναι αλήθεια, πρέπει να πάμε να τον προπάρουμε».

Πανω σ' αυτά τα χέρια, μπαίνει άλλος άνθρωπος μέσα στον οντά, και του δίνει γράμματα από το γιο του, κι από το βασιλέ, το συμπετέρό του. Και, τότε πια, το πίστεψε με τα σωστά του. Σηκώνεται καταχαρούμενος, και παίρνει μαζί του στρατέματα και μουσικές, και κατέβηκε μ' όλο τον κόσμο κάτω στο γιאלό, για να προπάρει το παιδί του, που το είχε άλλοτες από κλώτσου κι από ράβδου, κι ως κοντά να το κρεμάσει κιόλας, ταπέ τώρα, που ήβγε πιο άξιο απ' όλα τ' αδέρφια του και το πιο προκομμένο. Σαν επήγαν οι άνθρωποι στο καράβι, κι είδαν τα γρόσια και την κοπέλα την όμορφη και μάθαν πως είναι βασιλοπούλα, και τη φέρνει μαζί του το βασιλοπαιδί, για να την παντρευτεί, πήραν όλοι μεγάλη χαρά.

Τι τα θες, τι τα γυρεύεις, παίζοντας οι μουσικές, με παράταξη μεγάλη, ανεβήκαν απάνω στην πολιτεία. Με ταχειά γίνηκε κι ο γάμος. Τι λογής πια γίνηκε τούτος ο γάμος, δε μπορώ να σας παραστήσω. Τι προίκες είχε μαζί της η νύφη φερμένες και τι στολίδια, και τι τραγούδια της είπαν στο νυφοστόλι της, και τι γλέντια γίνηκαν, δε φτάνει ο νους μου να σας τα παραστήσω.

Την τρίτη μέρα, πιάσαν πια οι καλεσμένοι να διαβαίνουν. Κι εκείνη την ίδια βραδιά, που θέλαν πια ν' αφήσουν μοναχό το γαμπρό με τη νύφη, σαν επιάσαν πια και κράζαν οι πετεινοί, και τραβήξαν πια οι άνθρωποι από το γάμο, και παραμείναν μονάχα οι καλές οι γηνιάδης, (οι συγγένισες) του γαμπρού, πιάσαν πια οι παραχόρες και σβούσαν τα φώτα, για να σηκωθούν κι οι αποδέλοιποι να πηγαίνουν.

Εκεί ακούν μια περπατησιά βαριά πάνω στη σκάλα. Γυρίζουν και τι να δουν; βλέπουν το Γυμνό με τη μαχαίρα στο χέρι, μα σε τι χάλια για; Παναγία μου, και σώσε! Είχε ένα θυμό, ένα αγριμό, που θαρρείς και τα μάτια του στάζαν αίμα από μέσα! Μπήκε μες στην κάμαρα σαν σύννεφο, και, σαν τους είδε όλους μ' άγριο βλέμμα, έρχεται και στέκεται μπροστά στο γαμπρό σα στόλος! Από το θυμό του, δεν ημπόρειε να μιλήσει, μόνο ξηλόχνην βαρειά-βαριά! Όλοι απομείναν και τον λογιάζαν, και δεν ηξέραν τι ήθελε να κάνει! Σαν εγύρισε πάλι και στραβοκοίταξε μια όλους, κι αγουρλομάτιασε καλά-καλά το γαμπρό, του είπε με μια φωνή που έτρεμε κι έβγαινε από μέσα από το στόμα του: «Τόσες μέρες έχουμε τώρα που ήρθαμε. Συ, βλέπω, ο καλότυχος, το 'ριξες στο γλέντι και στα ξεφαντώματα. Εμ, δε μου λέγεις, να 'χουμε και καλό ρώτημα, πότε θα δούμε λογαριασμό; Εμ, συ έχεις να φας, και να πεις, μα ρωτάς κι εμένα για; Το λογαριασμό θέλω να δούμε, τώρα κιόλας!»

Ετέτοια έλεγε ο Γυμνός, κι εχτύπα τα ποδάρια του κάτω, κι εκούνει τη μαχαίρα του, και πετούσαν οι αφροί από μέσα από το στόμα του! Γύρισε τότε το βασιλοπαιδί και του είπε: «Βρε κολλήγα, τώρα μαθέ είναι ώρα, για να λογαριαστούμε; Έλα αύριο, να κάτσουμε σαν άνθρωποι, να δούμε τη διαφορά μας». «Αύριο, ε;» είπε ο Γυμνός, «Όμορφο είναι αυτό! Ποτέ δεν τελειώνει! Τώρα, σου λέω εγώ θα γίνει αυτή η δουλειά! Τώρα!»

Θύμωσε τότε το βασιλοπαιδί. «Καλά», του λέει, «τώρα θέλεις, τώρα ας

είναι! Ο λογαριασμός μας είναι πολύ απλός: Φέραμε 200 φορτία διαμάντια και μάλαμα, κατέβα κάτου, πάρε τα εκατό, και τράβα στη δουλειά σου!» «Μονάχα τα φλουριά φέραμε από το ταξίδι;» «Εμ, τι άλλο», του λέει το βασιλοπαίδι. «Εμ, τούτην;» είπε ο Γυμνός κι έδειξε τη νύφη, τη βασιλοπούλα, τη γυναίκα του! Χαμογέλασαν τότες όλοι τους κι είπαν μες στο νου τους, πως ο καημένος ο Γυμνός τα 'χασε!

«Ναι» ξαναλέγει πάλι με θυμό ο Γυμνός, «η συμφωνία μας δεν είναι, ό, τι που κερδίσουμε στο ταξίδι, να το μοιραζόμαστε από μισό; Από το ταξίδι δε φέραμε και τούτην; Η μισή πέφτει εμένα και τ' ανάλογό μου εγώ δεν τ' αφήνω, το θέλω! Ή μπας και θαρρείς πως για τα μαύρα σου τα μάτια έτρεχα εγώ μες στον έρημο κόσμο κι έσπαζα τα κότσια μου, για να σου δώσω γυναίκα;» «Μα, αν αγαπάς το Θεό σου», του λέγει πάλι το βασιλοπαίδι, «δεν είναι, βρε μάτια μου, τούτα πράματα, που γυρεύεις! Πού ακούστηκε ποτές να μοιράζουν τις γυναίκες; Αυτό δα πάλι, είναι από τα άγραφα! Παραμύθια θα λέγουμε ή μπας και δεν είσαι με τα σωστά σου;» «Αδιάφορο!» λέγει ο Γυμνός: «Η μισή μου πέφτει και τη θέλω!»

Τότε πια το βασιλοπαίδι δεν εβάσταξε «μα, τι με νόμισες εμένα;» λέει στο Γυμνό, «για κανένα κερατά, να 'χεις εσύ τη γυναίκα μου πέντε μέρες κι εγώ άλλες πέντε, ή; Α, να μου χαθείς από μπροστά μου!»

Και για μια, έγενεφε στους ανθρώπους να αρπάξουν το Γυμνό και να τον πετάξουν έξω. Μα, δεν επρόφτασε να τελειώσει το λόγο του. «Όχι», του λέει τότε ο Γυμνός, «δε λέγω έτσι να τη μοιράσουμε, μόνον έτσι!» και, λέγοντάς τα, προτού να προκάνουν ακόμα να τον πιάσουν, χύνεται πάνω στη νύφη, την αρπά μια από το ένα ποδάρι, τη γυρίζει ανάσκελα, ταπέ σηκώνει τη μαχαίρα του, για να τη χωρίσει στα δυο, στη μέση! Ένα αχ! πρόφτασε μοναχά κι είπε η κοπέλα, ταπέ λιποθύμισε και με μιας, πεταχτήκαν ένας βώλος φιδέλλια μέσα από το στόμα της!

Αφήνει τότε κατά μέρος ο Γυμνός την κοπέλα, κι αρχινά με τη μαχαίρα του, να σου, και να σου, και σκότωσε όλα τα φιδέλλια ένα-ένα!

Σαν τα σκότωσε κι ύστερα, γύρισε σ' όλους τους άλλους, που στέκονταν σα νεκροί από το φόβο για τα κείνα που βλέπαν μπροστά τους και τους λέει με μια φωνή γλυκειά, που σε πιάνει μέσα απ' την καρδιά: θαρρείς που δεν ήταν πια αυτός ο άγριος ο Γυμνός: «Ακούστε με... Άκουσέ με συ πρώτα, φίλε μου, βασιλοπαίδι, που φάγαμε μαζί φωμί κι άλας και περάσαμε τόσες μέρες όμορφα, σαν αδέρφια. Αυτή η κοπέλα, που πήρες γυναίκα, ήταν καταραμένη απ' τη γριά τη μανίτσα της, να μη χαρεί άντρα στο προσκέφαλό της' και την πρώτη βραδιά, που θα πέσει με τον άντρα της, να βγουν αυτά τα φίδια να τον κεντρίσουν, να πεθάνει. Τώρα, σαν αφήναμε αυτά τα φίδια, και δεν τα σκοτώναμε, και πλαγιάζατε απόψε με τη νύφη, το πουρνό δεν ηθέλαμε πια να σ' έχουμε ζωντανό!

Τώρα ξέρεις γιατί το 'χανα τούτο, και τόσα άλλα καλά, που οι δυο μας μο-

ναχά τα ξέρουμε: Στα έκανα μόνο και μόνο για να σου αποδείξω πως δεν είμαι αχάριστος, πως, το καλό, και στον πεθαμένο ακόμα να το κάμεις, δε χάνεται! Εγώ είμαι εκείνος ο πεθαμένος, που ηύρες και διαβαίνουν να τον πετάξουν στην κοπριά, κι εσύ στάθηκες και τον έθαψες με τόση δόξα... Έχε γεια!» Και στη στιγμή, χάθηκε ο Γυμνός από μπροστά τους.

Από τότες πια, μήτε φάνηκε, μήτε ακούστηκε πουθενά.

Σπ. Αναγνώστου, *Λεσβιακά*, Βιβλίων τρίτον, Αθήνα 1903, σ. 161-183.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Η εξαγορά του νεκρού

α: Ο ήρωας είναι μοναχογιός· α1: ο νεαρότερος από τους τρεις γιους ενός βασιλιά (άλλο)· α2: γιος μιας χήρας· α3: γιος φαρά· α4: γιος εμπόρου· α5: βαπτισμιός ενός караβοκύρη που γίνεται ζάπλουτος γιατί του φέρνει γούρι· α6: κλεισμένος σε γυάλινο πύργο από τους γονείς του, χωρίς να έχει ταξιδέψει ποτέ· α7: άλλο.

β: Ο ήρωας φεύγει· β1: για να γνωρίσει τον κόσμο· β2: να μάθει μια τέχνη· β3: να βρει ένα σύντροφο για το ταξίδι του· β4: να βρει ένα συνεταίρο· β5: που να ξέρει πώς να κόβει το φωμί (άλλο) στα δύο· β6: να φέρει γιατρικό για τον άρρωστο πατέρα του· β7: άλλο.

γ: Φεύγει παίρνοντας μαζί του· γ1: την ευχή του πατέρα του, μέσα σ' ένα κουτάκι· γ2: χρυσά φλουριά, που του δίνει ο πατέρας του· γ3: μαθαίνει ένα όργανο· γ4: άλλο· γ5: συναντά το πτώμα ενός ανθρώπου, που πέθανε καταχρεωμένος και το έχουν αφήσει άταφο· γ6: το χτυπάνε· γ7: οι Εβραίοι (άλλο)· γ8: το ρίχνουν στα σκυλιά (άλλο)· γ9: ο ήρωας πληρώνει τα χρέη του νεκρού· γ10: και τον ενταφιασμό του· γ11: ξοδεύοντας τεράστια ποσά· γ12: όλα του τα χρήματα.

δ: Σώζει τη ζωή ενός ψαριού ρίχνοντάς το πίσω στο νερό· δ1: αντί να το κάνει αλοιφή για τα μάτια του άρρωστου πατέρα του· δ2: που είναι τυφλός· δ3: όταν το μαθαίνει ο πατέρας του τον διώχνει· δ4: βάζει να τον σκοτώσουν· δ5: αλλά ο ήρωας ξεφεύγει.

II. Η εξαγορά της πριγκήπισσας

α: Ο ήρωας εξαγοράζει (σώζει)· α1: μια σκλάβα (δύο)· α2: που είναι κόρη βασιλιά· α3: του βασιλιά της Τουρκίας· α4: άλλο· α5: ξοδεύοντας τα τελευταία του χρήματα· α6: και την παντρεύεται· α7: επιστρέφουν μαζί στο παλάτι του πατέρα του· α8: ο οποίος τον αποκληρώνει· α9: άλλο.

β: Το ζεύγος υποχρεώνεται να δουλέψει για να ζήσει· β1: ο πρίγκηπας παίζει βιολί· β2: η πριγκήπισσα ζωγραφίζει πίνακες, που προσπαθεί να πουλήσει ο πρίγκηπας· β3: φτιάχνει την αυτοπροσωπογραφία της κι ο πρίγκηπας την πουλάει σ' έναν καπετάνιο· β4: που είναι σταλμένος από το βασιλιά για να βρει τη χαμένη κόρη του· β5: ο καπετάνιος αναγνωρίζει την κόρη του βασιλιά που ζει μέσα στη φτώχεια· β6: άλλο.

γ: Ο ήρωας φεύγει να πάει στον πεθερό του· γ1: ο οποίος αναγνωρίζει τα κοσμήματα της κόρης του, που τα φοράει ο πρίγκηπας (άλλο)· γ2: και στέλνει ένα πλοίο να τη φέρει πίσω μαζί με όλη της την οικογένεια.

δ: Ο ήρωας γίνεται πλούσιος πουλώντας ένα φορτίο αλάτι σε μια χώρα όπου το αλάτι είναι άγνωστο· δ1: γίνεται αόρατος χάρη στην ευχή του πατέρα του· δ2: και μπαίνει στο δωμάτιο της βασιλοπούλας που κοιμάται· δ3: που τον ερωτεύεται· δ4: άλλο.

III. Ο ήρωας πετιέται στη θάλασσα

α: Ο ήρωας βρίσκεται σ' ένα πλοίο· α1: με τη γυναίκα του· α2: άλλο· α3: καλεσμένος από τον καπετάνιο· α4: ο αντίζηλός του τον πετάει στη θάλασσα· α5: τον αφήνει σ' ένα έρημο νησί.

β: Τα δυο του αδέρφια πετούν τον ήρωα στη θάλασσα, γιατί ζηλεύουν τα καλά της γυναίκας του· β1: άλλο.

IV. Η ευγνωμοσύνη

α: Ο πρίγκηπας σώζεται· α1: από ένα γέρο· α2: από ένα ψάρι που τον κατάνει και τον ξερνάει σ' ένα έρημο νησί· α3: άλλο· α4: που τον οδηγεί στον βασιλιά, τον πατέρα της βασιλοπούλας· α5: αλλάζοντας το χρώμα του δέρματός του· α6: και τον συμβουλεύει να γίνει κηπουρός του βασιλιά· α7: του ζητάει να δώσει το παιδί που θα γεννηθεί από το γάμο του με τη βασιλοπούλα· α8: άλλο.

β: Ένας μυστηριώδης σύντροφος εμφανίζεται πλάι στον ήρωα· β1: ο γυμνός με το μαχαίρι· β2: δερβίσης· β3: άλλο· β4: γίνεται συνεταίρος του ήρωα· β5: και τον βοηθάει να γίνει πλούσιος· β6: απομακρύνοντας τους κινδύνους που απειλούν τη ζωή του· β7: σκοτώνοντας δράκους· β8: συμβουλεύοντάς τον να πουλήσει ένα φορτίο αλάτι σε μια χώρα όπου το αλάτι είναι άγνωστο· β9:

στην Κωνσταντινούπολη (Αλεξάνδρεια, άλλο)· β10: όπου βρίσκεται μια πεντάμορφη πριγκήπισσα· β11: και τον βοηθάει να την κερδίσει· β12: από τον αντίζηλό του· β13: με τη συμφωνία να μοιραστούν όλα τα κέρδη μισά-μισά· β14: άλλο.

V. Ο γάμος

α: Η πριγκήπισσα επιστρέφει στον πατέρα της· α1: προετοιμάζουν το γάμο της με τον αντίζηλό του· α2: ο ήρωας γίνεται κηπουρός στον κήπο του βασιλιά, χωρίς εκείνη να τον αναγνωρίσει.

β: Ο ήρωας αναγνωρίζεται· β1: από την υπηρέτρια· β2: από την πριγκήπισσα· β3: από το βιολί του· β4: από μια ουλή που έχει στο σώμα του· β5: άλλο· β6: και φεύγουν μαζί με την πριγκήπισσα· β7: βοηθούμενοι από τον μυστηριώδη σύντροφο που τους παίρνει στο πλοίο του· β8: σ' ένα έρημο νησί· β9: παντρεύονται· β10: ο ήρωας διηγείται την ιστορία του στο δείπνο κι αναγνωρίζεται· β11: άλλο.

VI. Η μοιρασιά

α: Την πρώτη νύχτα του γάμου· α1: άλλο· α2: εμφανίζεται ο ευγνώμων νεκρός· α3: και ζητάει το μερτικό του.

β: Ο ήρωας του προσφέρει τα μισά κέρδη· β1: αλλά ο νεκρός ζητά να μοιραστούν τη γυναίκα· β2: άλλο· β3: σηκώνει το σπαθί του να την κόψει στα δυο· β4: με τη βοήθεια του ήρωα· β5: φίδια πετάγονται από το σώμα της· β6: από το στόμα της· β7: που τα σκοτώνει ο νεκρός· β8: εξηγώντας στον ήρωα ότι αυτά τα φίδια θα τον σκότωναν, όταν θα πλάγιαζε μαζί της· β9: ο νεκρός αποκαλύπτει την ταυτότητά του πριν εξαφανιστεί· β10: ήταν το πτώμα που έθαψε ο ήρωας· β11: το φάρι που έσωσε· β12: άλλο.

γ: Ο αντίζηλος του ήρωα· γ1: τ' αδέρφια του· γ2: τιμωρείται (ούνται) γ3: σκοτώνεται.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

1. ΛΦ 74, Καρδίτσα, «Ου Γιάννης με του βιουλί». I: α, γ5, γ9, γ10, γ11. II: α, α1, α2, α5, α6, β, β1, β5. III: α, α1, α4, α5, α6, IV: α2, β, β9, β10.

ΘΡΑΚΗ

2. ΛΑ 506, 2 Αίνος, «Ο νέος καπετάνιος και η χρυσή φεργάδα». *I*: α, β, β1, γ, γ2, γ5, γ6, γ9. *II*: α, α1, α2, α5, Α6, β, β2, β3, β4, β5. *III*: α4. *IV*: α, α1, β11. *V*: α, α1, β11.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

3. ΛΑ 2763, 72-77, Ευκαρπία Βισαλτίας, άτιτλο. *I*: α, α6, β, β1, γ, γ2, γ3 (βιολί), γ5, γ8 (να το πετάξουν στη θάλασσα), γ9, γ10. *II*: α, α1, α2, β, β3, β4, β5. *III*: α, α1, α3 α5 (με παράκληση της βασιλοπούλας δεν τον πετάει στη θάλασσα). *IV*: β. *V*: α, α1, β, β3, β6, β7, β9, β11 (πηγαίνουν στο βασιλείο του).
4. *Μακεδονικό Ημερολόγιο* Γ', 1910, 221-228 (Λουκάτος, 141-145, αρ. 2, Συμυρλής, 51-61, Βέροια, «Η καλοσύνη»), Λούντζιον Σισανίου, άτιτλο. *I*: α, γ5, γ6, γ7, γ9, γ10, γ11. *II*: α, α1 (δύο σκλάβες), α2, α4 (της Βενετίας), α6, β γ, γ1 (διαμαντένιο σταυρό), γ2. *III*: α, α1, α4 (βγαίνει σ' ένα νησί). *IV*: α, α1, α4, α8 (τον ειδοποιεί για τον γάμο της βασιλοπούλας με τον υπασπιστή). *V*: α1, β, β1, β4, β10, β9. *VI*: γ, γ3.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά του Ανατολικού Αιγαίου

5. ΛΦ 194, 1-7, Σάμος, «Ο θεός βοηθάει τους εργατικούς και τους έξυπνους». *I*: α1 (εργατικός, τον αγαπούν τ' αφεντικά του), γ4 (δίνει τα λιγοστά λεφτά του σ' ένα παιδάκι, που έκλαιγε για να θάψει τον πατέρα του, τον αρπάζει ένας πελώριος Αράπης και τον φέρνει σ' έναν πύργο, αλλά τον σώζουν τ' αφεντικά του. Φεύγουν. Χωρίζουν στο δίστρατο κι ο Αράπης με τον Γιάννη παίρνουν το δρόμο που δεν έχει γυρισμό. Φτάνουν στον πύργο των 40 δράκων, ο Αράπης τους σκοτώνει και δίνει στο Γιάννη το θησαυρό). *IV*: β10 (Ο ήρωας θέλει την Πεντάμορφη), β11. *VI*: β5, β6, β8, β9, β10 (γυρίζουν όλοι μαζί στο σπίτι του πατέρα του κι ο νεκρός, ο πατέρας του παιδιού που έκλαιγε, εξαφανίζεται).
6. Αναγνώστου, *Λεσβιακά*, σ. 161-183, Λέσβος, «Ο γυμνός».
Η παραλλαγή που δημοσιεύεται εδώ.

β. Δωδεκάνησα

7. Dieterich, 464-469, αρ. 4, Κως, «Ο γιος του γέρου». *I*: α7 (γιος γέρου, φτωχού, που τον πουλάει στον καρaboκύρη), β7 (φεύγει για εμπορεύματα και συναντά κάποιον, που τον πάνε για κρεμάλα, του πληρώνει τα χρέη), γ11. *II*: α, α1, α2, δ. *III*: α, α1, α4. *IV*: α, α1, α3, (τον πάει πίσω στον τόπο της κόρης, που παντρευόταν τον αντίζηλό του κι αποκαλύπτεται η αλήθεια), β, β9, β10. *V*: α, α1, α3, β1, β5, β7, β9, β12 (αυτός που τον πήγαιναν στην κρεμάλα), γ, γ2.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

8. ΛΑ 1325 (ΣΜ 138), 35-36, Ηλεία, άτιτλο. *I*: α, β, β1, γ5, γ9, γ10. *III*: α, β2 (πνίγονται όλοι από τρικυμία). *IV*: α, α1, α4, β13. *VI*: α, α2, α3, β, β1, β3, β5, β9, β10.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

9. ΛΦ 1258, 8-30, Δομοκός Φθιώτιδος, «Πώς σώζονται οι καλοί άνθρωποι». *I*: α, β, γ5, γ6, γ7 (Τούρκοι). *II*: α, α1, α9, γ, γ1 (γράφει σ' ένα καίχι με χρυσά γράμματα το όνομά της και πηγαίνει στον πατέρα της), γ2. *III*: α, α4. *IV*: α, α 3 (κόρακας), α4, α7. *V*: α1, α2, β9, β 10, γ, γ3.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ – ΠΟΝΤΟΣ – ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

Πόντος

10. ΛΦ 1194, 12-15, Πόντος, «Ο καλός δούλος». *I*: α, β, β3, β5, γ, γ5, γ6, γ9, γ1, γ11. *IV*: β, β3 (δούλος), β4, β5, β6, β7, β8, β13 [περνώντας από ένα νεκροταφείο ο δούλος (ευγνώμων νεκρός) γίνεται σκόνη].
11. Αστήρ Πόντου 1, 1885, 472, αρ. 21, Τραπεζούντα, «Τα τρία αδέρφια».
12. Αστήρ Πόντου 27, 227-232, αρ. 6, άτιτλο *I*: α1, β, γ, γ1 (μέσα στην τσέπη του). *II*: δ, δ1, δ3. *III*: α, α1, β. *IV*: α

ΚΥΠΡΟΣ

13. ΛΦ 101, 1-17, Πάφος, «Ο πεθαμένος καπετάνιος». *I*: β, β1, γ, γ2, γ5, γ8 (το γυρνάνε 40 μέρες άταφο, μαζί με μια δούλα βασιλοκόρη), γ9, γ10,

γ12. *II*: α, α1, α6, β, β1, β2, β3, β4, β5. *III*: α, α1, α3, α5. *IV*: α, α1, α4, α6. *V*: α, α2, β, β2, β3, β7, β9. *VI*: α, α2, α3, β, β1, β9, β10.

ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑ

14. Taibbi-Caracausi, 55-69, αρ. 11, Καλαβρία, «Η θυγατέρα του Ρήγα της Τουρκίας». *I*: α, β, β1, γ, γ2, γ5, γ6, γ9, γ10, γ12 (φέρει στον πατέρα του τα χρεώγραφα του νεκρού, αντί για λεφτά που θεωρητικά θα 'πρεπε να 'χει κερδίσει κι εκείνος τον διώχνει: «Να πάρεις αυτά τα χαρτιά και να σφουγγίζεις τον κώλο σου!»). *II*: α, α2, α3, α5, α6 (βάζοντας στη ζυγαριά τόσο χρυσάφι, όσο ζυγίζει η κόρη), α9 (η μάνα του την κακομεταχειρίζεται κι εκείνη ανοίγει μια τρύπα και μπαίνει μες στη γη, όπου τη βρίσκει ο πρίγκηπας), β, β2, β3, β4, β5, β6 (την αρπάζουν στο καράβι τους). *IV*: α, α1 (που τον παίρνει στη βάρκα του και ναυαγούν' τους μαζεύει ένα τουρκικό καράβι. Γίνονται κηπουροί στο παλάτι του Ρήγα της Τουρκίας). *V*: β, β2, β6, β7, β11 (τα πλοία του βασιλιάς τους κυνηγούν αλλά ο γέρος πετάει στάχτη και βουλιάζουν). *VI*: β9, β10.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

15. ΛΦ 1261, 1-14, «Η περιπέτεια του βασιλόπουλου». *I*: γ5, γ9, γ10, γ11. *II*: α, α (από κουρσάρους τη σώζει), β4, β6 (την αναγνωρίζει ο πατέρας της από μια φωτογραφία). *III*: β2 (χωρίς δουλειά και λεφτά, ο ήρωας ετοιμάζεται ν' αυτοκτονήσει). *IV*: α, α1, α8 (ο βασιλιάς του δίνει το θρόνο του).

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 507C

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT 507C

Η κόρη με τα φίδια

AT: The Serpent Maiden (Η φιδοκόρη)

Eberhardt -Boratav 62: Der Dank des Fisches (Η ευγνωμοσύνη του ψαριού)

Άτιτλο

Ένας φαράς ήτανε κι είχε μια γυναίκα κι ένα παιδί. Το παιδί μικρό ήτανε καμιά δεκαπενταριά χρονώ, να, τόσο. Η δουλειά του αυτού του γέρου ήταν να φαρεύει· φαράς ήτανε, είχε μια βαρκούλα με τα δίχτυα του, που φάρευε. Μια μέρα, του λέει το παιδί: «Πατέρα, πάρε με κι εμένα στο φάρεμα». «Όχι, εσύ θα πας σχολείο». «Σήμερα Σάββατο είναι, το μεσημέρι δεν έχουμε σχολείο. Πάρε με κι εμένα μαζί σου». Αποφάσισε και το πήρε. Λοιπόν, έριχνε ο γέρος τα δίχτυα από δω, έριχνε από κει, δεν έπιανε τίποτα και βραδιάστηκε κι αυτός στενοχωριότανε, γιατί αυτή ήταν η ζήση του. «Πατέρα», λέει το παιδί, «ρίξε και μια φορά για τη δική μου τύχη». Έριξε λοιπόν στην τύχη του και πιάνει ένα χρυσό φαράκι. «Ε, τώρα», λέει ο γέρος, «άνοιξε στην ακρογιαλιά ένα λάκκο και βάλε το φαράκι μέσα και να πάω να φέρω μια γιάλα, να το πάμε στη βασίλισσα». Αλλά το παιδί, έβλεπε το φαράκι, που ανοιγόκλεινε το στοματάκι του, και το λυπήθηκε και κάνει έτσι με τα χέρια του και το πέταξε μέσα στη θάλασσα. Όταν το 'ριξε όμως στη θάλασσα, τρόμαξε το παιδί. Σκέφτηκε: «Θα 'ρθει τώρα ο πατέρας μου». Και το 'βαλε στα πόδια κι έφυγε. Στο δρόμο που πήγαινε, βρήκε ένα τσομπανάκι. «Γεια σου», του λέει. «Καλώς τον, πού πας από δω;» «Ας τα», του λέει. Και του διηγήθηκε την ιστορία του. «Κι εγώ», λέει, «έπαθα άλλα βάσανα. Έπεσα και κοιμήθηκα και πέσαν τα πρόβατα σ' ένα σπαρτό και το 'φαγαν όλο και φοβήθηκα τ' αφεντικό κι έφυγα τώρα από δω».

Τραβήξανε λοιπόν και πήγανε μαζί στη Σμύρνη. Αδέρφια ήταν αγαπημένα κι οι δυο. Λέει λοιπόν το τσομπανάκι: «Ε, τώρα, τι θα κάνουμε για να ζήσουμε;» ξένοι για, δεν ξέρανε κανένανε. Λέει ο άλλος: «Στάσου να δω. Έχω στην παλάσκα μου δυο λίρες. Αν τις έχω, κάνουμε δουλειά· εγώ ξέρω», λέει «και κάνω το χασάπη». «Ε, μη στενοχωριέσαι», λέει, «τώρα σωθήκαμε». Και πά-

νε και παίρνουν ένα σφαχτό, μια κατσίκα. Ήτανε νόστιμο το κρέας, ετρέχαν όλοι σ' αυτούς. Από κατσίκι έγινε βόδι το κρέας, πηγαίνανε καλά. Σ' ένα χρόνο έγιναν βαθύπλουτοι αυτοί. Λέει στο φαραδάκι: «Ε, τώρα, πήγαινε να σεργιανίσεις κι όταν έρθεις, πηγαίνω κι εγώ». Τώρα πια, είχανε υπάλληλοι, είχανε πολλά πράματα. Πήγε το φαραδάκι, σεργιάνισε ένα μήνα και γύρισε. «Α», λέει «ωραία είναι κι εδώ, αλλά είδα άλλα μέρη πιο ωραία». Ξόδεψε όμως πολλά λεφτά. Λοιπόν, ετοιμάστηκε τώρα το τσομπανάκι, πήρε το γατζανάκι κι έφυγε, με τα πόδια όμως αυτός, δεν πήρε βαπόρι. Πείνασε λοιπόν και πήγε να φάει σε μια λουκάντα εκεί. Έφαγε καλά και σηκώθηκε να πληρώσει. «Δεν πληρώνουν εδώ, δεν περνούν τα λεφτά σου», του λένε. Πήγε και το βράδι, πάλι τα ίδια. «Τι διάβολο», λέει. «Τόσα έξοδα έχουν. Χιλιάδες άνθρωποι πηγαίνουν και τρώνε. Πού τα βρίσκουν; Δε σώνονται;» Του λένε: «Θα πας στο τάδε μέρος, στον τάδε αριθμό, που είναι ένας τσαγκάρης, κι έχει σαράντα δουλευτάδες και κάνει ο καθένας τους ένα ζευγάρι παπούτσια, που έχουν ένα μετζίτι (ένα ασημένιο νόμισμα). Τα μαζεύει λοιπόν τ' αφεντικό σ' ένα ζεμπίλι μέσα και τα κάνει κομμάτια και τα ρίχνει στον Τσάι (στο ποτάμι). Αυτά να μάθεις», του λένε, «και να 'ρθεις να σου πούμε γιατί η λοκάντα ξοδεύει».

Λοιπόν πήγε αυτός την άλλη μέρα και βρήκε τον παπουτσή. Περίμενε να δει να τελέψουν οι εργάτες και βλέπει, όπως του τα είπανε. Μάζεψε τα παπούτσια, τα κομμάτιασε με το σκεπάρνι και πήγε να τα ρίξει στο ρέμα. «Βρε αδερφέ», λέει στον τσαγκάρη, «πού τα βρίσκεις τόσα έξοδα, που παν άδικα;» «Να πας», του λέει αυτός «στο τάδε μέρος. Είν' ένας χότζας κι όταν βγαίνει στο μιναρέ να φωνάξει, βγαίνει με τα γέλια, κι όταν κατεβαίνει, κλαίει. Να μάθεις γιατί γίνεται αυτό και να 'ρθεις να σου πω κι εγώ». Ε, αυτός αμέσως την άλλη μέρα, πήγε στο χόντζα και κάθισε κάτω από το μιναρέ να δει. Βλέπει λοιπόν το χόντζα ν' ανέβει, να φωνάξει και γελούσε. Όταν κατέβαινε, είχε το μαντήλι του και σφουγκούσε τα μάτια του κι έκλαιγε. Το βράδι χτυπάει την πόρτα του χότζα. «Είμαι ξένος», του λέει, «δεν με δέχεσαι απόψε να κοιμηθώ σπίτι σου;» Τότε ήταν καλοί οι άνθρωποι. Τον περιποιήθηκε λοιπόν ο Χότζας, τον έβαλε κι έφαγε. «Σ' είδα», λέει, «που ανέβαινες και γελούσες και όταν κατέβαινες, έκλαιες. Τι σου συμβαίνει; Γιατί γίνεται αυτό το πράγμα;» «Αχ, παιδί μου», λέει, «όταν ήμουν νέος κι ανέβαινα να φωνάξω, με τριγύριζαν οι άγγελοι. Ήμουν αθώς, αναμάρτητος. Τώρα φαίνεται ότι αμάρτησα και δε βλέπω τίποτα. Περιμένω λοιπόν πως κάτι θα δω και γι' αυτό γελώ. Αλλ' όταν βλέπω πως δε βλέπω τίποτε, απελπίζομαι, γι' αυτό κλαίω».

Πάει αμέσως στον παπουτσή. «Έλα, λέγε», του λέει, «έμαθες;» «Έμαθα». «Ε, τι είναι;» Του 'πε λοιπόν τι είναι, να μην τα λέμε πάλι. Του λέει κι αυτός: «Εγώ ήμουν ένας παπουτσής του δρόμου κι έβγαλε διαταγή ο βασιλιάς, όποιος κάνει ένα ζευγάρι παπούτσια στην κόρη του, χωρίς να πάρει μέτρα και χωρίς να φαίνεται η βελονιά, θα γίνει αυτός γαμπρός του. Όλοι δοκίμασαν, όλοι απέτυχαν και τους αποκεφάλισε. Ε, εγώ, ήμουν που ήμουν χα-

μένος. «Ας δοκιμάσω», είπα, «ή θα πετύχω ή θα μ' αποκεφαλίσουν». Λοιπόν αποφάσισα κι επέτυχα και μ' έκανε γαμπρό. Μια μέρα, λέει, εσκέφτηκα κι είπα: «Τι, μωρέ, ήμουν, και τι έγινα! Και με το να το σκεφτώ αυτό, έχασα τη γυναίκα μου. Χάθηκε. Πού πήγε; τι έγινε; Δεν ξέρω». Τον παίρνει λοιπόν στο ιδιαίτερο δωματιάκι και του δείχνει στη μια γωνιά μετζίτι, στην άλλη γωνιά, ένα σωρό λουίζια, στην άλλη γωνιά ένα σωρό λίρες. «Αυτά», λέει, «είναι προίκα της γυναίκας μου. Τι να τα κάμω», λέει, «αφού έχασα τη γυναίκα μου; Κάνω κι εγώ τόσα έξοδα, ώσπου να σωθούνε, να πάρω κι εγώ τωνε ματιών μου και να φύγω, όπου με βγάλει η τύχη».

Αμέσως το φαραδάκι πήγε στο μάγερα. «Ε, τι έκανες;» «Α, μ' έστειλες», λέει, «εκεί, αλλά κι εκείνος μ' έστειλε σ' άλλον. Του είπε λοιπόν για το χόντζα και γιατί έκανε τα έξοδα ο παπουτσής. «Έλα δω», του λέει. Τον παίρνει στ' απομέσα δωμάτιο κι είχε δυο λιοντάρια. Το 'να ξερνούσε χρυσό και τ' άλλο έχοβε μονέδα. «Ε, σώνονται», λέει, «αυτά; Γι' αυτό κάνουμε έξοδα».

Το 'βαλε στο δρόμο πια, να πάει στον τόπο του με τα πόδια. Στο δρόμο που πήγαινε, πήγαιναν δυο καβάλα. Από πίσω πήγαινε το τσομπανάκι κι άκουσε τι έλεγαν. «Πάει κι αυτό το καημένο το παλικάρι. Τη βασιλοπούλα δεν την έκανε να μιλήσει και το σκότωσαν κι αυτό το παλικαράκι». Τους ακολούθησε λοιπόν αυτός και πήγε στο μέρος αυτό, χωρίς να τους πει τίποτα. Την άλλη μέρα λοιπόν ρώτησε πού πηγαίνει και πίνει καφέ ο βασιλιάς. Του είπαν στη λέσχη να πάει, να τον εύρει. Παρουσιάστηκε λοιπόν μπρος του και του λέει ο βασιλιάς: «Τι θέλεις;» «Να, κάτι άκουσα κι έρχομαι κι εγώ να στοιχηματίσω». Αλλά ο βασιλιάς, τον είδε έτσι παλικάρι και τον ελυπήθηκε. Θα πήγαινε χαμένος. «Εγώ δε λυπάμαι, εσύ με λυπάσαι;» λέει. «Τότε, εμπρός λοιπόν».

Φαίνεται κι η βασιλοπούλα τον αγάπησε και μίλησε. Ε, αμέσως λοιπόν θέλησε να τον στεφανώσει ο βασιλιάς, αλλά δεν παραδέχτηκε το τσομπανάκι. «Έχω και γονείς», λέει, «να γυρίσω να μου δώσουν την ευχή τους, να μου δώσεις κι εσύ την ευχή σου, να την πάρω να φύγουμε».

Ε, δε μπορούσε να μην τη δώσει αυτός την προίκα της. Ήταν εννέα γομάρια χρυσό. Τη φόρτωσε σ' εννέα μουλάρια, την πήρε και φύγανε. Άμα έφτασε λοιπόν εκεί στον αδερφό του: «Εσύ πήγες, σεργιάνισες», λέει, «εγώ πήγα κι έφερα γυναίκα και λεφτά. Τώρα πια πρέπει να φύγουμε, να πάμε στην πατρίδα μας».

Τα πουλήσανε όσα είχανε, συνάξανε το χρήμα και φύγανε. Φτάσανε στο μέρος όπου συναντηθήκανε. Εκεί θα χωρίζανε, γιατί απ' αλλού ήρθε το φαραδάκι, απ' αλλού το τσομπανάκι. «Ε, τώρα αδερφέ», λέει, άμα φτάσανε στο μέρος εκεί, «θα μοιράσουμε δίκαια. Θα πάρω εγώ πέντε γομάρια φλουρί, γιατί εγώ τα 'φερα, θα πάρω και τη γυναίκα».

Και χωρίσανε, αποχαιρετιστήκανε. Όταν όμως κάνανε να φύγουν, τον φωνάζει πάλι πίσω.

«Έλα δω», λέει, «γιατί δεν τα μοιράσαμε καλά. Εγώ», λέει, «πρέπει να πάρω τα έξι, γιατί εγώ τα 'φερα, κι εσύ τα τέσσερα». Όπως τα 'λεγε λοιπόν το τσομπανάκι, δεχότανε το φαραδάκι. Αποχαιρετιστήκανε να φύγουνε. Τον φωνάζει πάλι πίσω. «Έλα δω, πίσω», του λέει, «να μοιράσουμε δίκαια, πάρε εσύ τα μισά κι εγώ τα μισά» τη γυναίκα στη μέση θα τη χωρίσουμε». «Ε, κι αυτό γίνεται», λέει.

Τραβάει το ένα κανί το τσομπανάκι, το άλλο κανί το φαραδάκι. Βγάζει τη χατζάρα ο χασάπης, το τσομπανάκι, να τηνε σκίσουνε στη μέση. Έβγαλε λοιπόν τη μαχαίρα να τηνε χτυπήσει, τρόμαξε εκείνη, έκανε «χα, χα», έβγαλε ένα φίδι. Έβγαλε φίδια, ώσπου δεν έβγαζε πια.

«Βλέπεις», της λέει, «αυτά τα φίδια ήταν οι ψυχές που έπαιρνες στο λαιμό σου, που τους έσφαζε ο πατέρας σου. Αυτά μιαν ημέρα», λέει, «ήθελε να βγούνε να σας πνίξουν και τους δυο», λει το τσομπανάκι. «Λοιπόν, χαλάλι σου και τα χρήματα και τη γυναίκα κι εγώ είμαι», λέει, «εκείνο το φαράκι που έπιασες και μ' άφησες».

Δίνει μια και πέφτει στη θάλασσα κι έφυγε.

Έτσι λοιπόν, πήρε το φαραδάκι τη γυναίκα και ζήσανε αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα.

Χ. Ν. Παπαδοπούλου-Δεμερτζή, «Τραγούδια και παραμύθια της Ανατολής», *Μικρασιατικά Χρονικά*, Δ', 1948, 239-243.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Ο ευγνώμων ιχθύς

α: ο ήρωας· α1: ο μικρότερος από τους τρεις γιους του βασιλιά· α2: σώζει τη ζωή ενός χρυσού φαριού· α3: ρίχνοντάς το πίσω στο νερό· α4: αντί να το κάνει γιατρικό για τον πατέρα του· α5: αντί να χρησιμοποιήσει το αίμα του· α6: αντί να το λειώσει για να το κάνει αλοιφή για τα μάτια του άρρωστου πατέρα του· α7: άλλο· α8: το αγοράζει πανάκριβα για να το σώσει· α9: μόλις το μαθαίνει ο πατέρας του, τον διώχνει· α10: διατάζει να τον σφάξουν· α11: ο ήρωας γλιτώνει· α12: και φεύγει μακριά· α13: με την ευχή της μάνας του· α14: και τις τρεις συμβουλές που του δίνει (συμφυρμός με τον τύπο ΑΤ 910Β, *Οι τρεις συμβουλές*)· α15: άλλο.

II. Ο ευγνώμων νεκρός

α: Ο ήρωας πληρώνει τα χρέη ενός νεκρού· α1: που τον χτυπούν Τούρκοι (Εβραίοι, άλλο)· α2: πληρώνει και την ταφή του· α3: ο νεκρός του λέει ότι θα είναι στο πλευρό του όποτε τον καλέσει· α4: άλλο.

III. Ο μαγικός σύντροφος

α: Ο ήρωας πρέπει να βρει σύντροφο· α1: σύμφωνα με τις συμβουλές· α2: της μάνας του· α3: άλλο· α4: να μην πάρει συνεταίρο, αν δεν ξέρει να τα μοιράζει σωστά όλα στα δύο· α5: άλλο· α6: ο ήρωας συναντάει· α7: έναν Αράπη· α8: έναν χασάπη· α9: έναν δερβίση· α10: άλλο· α11: που γίνεται φίλος του και βοηθός του με τη συμφωνία να τα μοιράζονται όλα από μισά· α12: στο ταξίδι που κάνουν, ο σύντροφος σκοτώνει όλους τους εχθρούς του ήρωα· α13: και του φέρνει τα πλούτη τους· α14: και τη βασιλοπούλα· α15: άλλο.

β: Ο ήρωας πουλιέται· β1: με δική του πρωτοβουλία· β2: από τη μάνα του· β3: στον Αη Νικόλα· β4: άλλο· β5: γιατί η μάνα του (ο πατέρας του) φτώχυνε τόσο πολύ, που δεν έχει να του ζυμώσει τα πρόσφορα.

IV. Η αναζήτηση της νύφης

α: Ο ήρωας συναντά την πεντάμορφη βασιλοπούλα· α1: την πριγκήπισσα της Αγγλίας· α2: τη βουβή βασιλοπούλα· α3: που σκοτώνει όλους τους μνηστήρες της την πρώτη νύχτα του γάμου· α4: και χτίζει έναν πύργο με τα κεφάλια τους· α4: άλλο.

β: Ο σύντροφος του ήρωα του δίνει συμβουλές β1: για να την κατακτήσει· β2: να την κάνει να μιλήσει· β3: και την κατακτά, αφού την έκανε να μιλήσει· β4: τον ερωτεύεται· β5: γιατί μπαίνει στο κρεβάτι της όσο κοιμάται· β6: ακούει για τα κατορθώματά του και θέλει να τον παντρευτεί· β7: άλλο.

V. Το μοίρασμα της βασιλοπούλας

α: Την πρώτη νύχτα του γάμου ο σύντροφος του ήρωα ζητά να μείνει με το ζεύγος στην κρεβατοκάμαρα· α1: και να μοιραστεί τη νύφη· α2: βάζει μια λεκάνη μπροστά στο κρεβάτι για να πέσουν μέσα τα φίδια, που θα βγουν από το σώμα της· α3: σηκώνει το σπαθί του να την κόψει στα δυο· α4: φίδι(α) βγαίνει(ουν) από την κοιλιά της· α5: από το στόμα της· α6: ο σύντροφος σκοτώνει το(α) φίδι(α)· α7: εξηγώντας στον νεκρό πως ήταν οι φυχές των νεκρών που είχε σκοτώσει ο πατέρας της· α8: που είχε σκοτώσει η ίδια· α9: άλλο.

β: Ο σύντροφος φανερώνει την ταυτότητά του πριν εξαφανιστεί· β1: είναι ο νεκρός που έθαψε ο ήρωας και ξαναγυρίζει στη γη· β2: το φάρι που απελευθέρωσε· β3: και ξαναγυρίζει στη θάλασσα· β4: και δίνει από το αίμα του στον

άρρωστο (τυφλό) πατέρα του για να τον γιατρέψει· β5: του τα χαρίζει όλα και χάνεται· β6: άλλο.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΦ 164, 5-6, Δωδώνη, « Η βασιλοπούλα και το άγριο θηρίο». *III*: α, α3 (του πατέρα), α4, *II*: α, α2. *III*: α6, α10 (σύντροφος), α11, α12, α14. *IV*: α, α3. *V*: α, α3, α5: θερίο, α1, α6, β, β1, β5.

ΘΡΑΚΗ

2. ΛΑ 2406, 9-12, Έρανος Ξάνθης. «Το κορίτσι με τα φίδια», *I*: α, α2, α8. *III*: α6, α7, α11. *IV*: α, α3. *V*: α, α5 (40 φίδια που τα στέλνει στον πατέρα της), α1 (στη μοιρασιά βγαίνουν οι φωλιές των φιδιών), β, β2, β3.
3. ΛΑ 507, 1, Χατζηγύριο Κεσσάνης, «Εβραίος δέρνει αποθαμένον». *II*: α, α1, α2. *III*: α6, α10 (αγωγιάτης), α12 (στο χάνι σκοτώνει το δράκο), α13, α14 (παντρεύεται μιαν άλλη βασιλοπούλα). *V*: α, α5, α1, α3 (ανάποδα τη γυρνάει και πέφτει το φίδι), β, β1, β5.
4. ΛΦ 1846, 23-29, Ορεστιάδα Αδριανουπόλεως, «Κάνε το καλό και ριξ' το στο γιαλό».
5. *Αρχ.Θρ.Θησ.* Δ', 1937, 163-164.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

6. ΛΑ 2762, 133-139, Επαρχία Σερρών. *I*: α, α2, α7 (που έπιασε ο πατέρας του και φεύγει για να μη δαρθεί). *III*: α6, α10 (σύντροφος), α15 (πιάνοντας δουλειά σ' ένα καφενείο, κάνουν τον καφετζή πλούσιο και πλουτίζουν). *IV*: α, α2, α3, β, β2, συμφυρμός με το ΑΤ 653Α [*The Four skillful Brothers (Οι 4 επιτήδαιοι αδερφοί)*, όπου βλέπε ανάλυση· ο ήρωας διηγείται την ιστορία των τριών αδερφών]. *V*: α, α4, α5, β, Β2, β3, β5.
7. ΛΑ 2779, 58-65, Αηδονοχώρια. *I*: α15 (ο Άγιος Νικόλαος ως δερβίσης αναλαμβάνει να κάνει πλούσιο τον φτωχό ξυλοκόπο· τον στέλνει στον τυφλό βασιλιά να του πει πως το χρυσόφαρο είναι το μόνο φάρμακο για τα

μάτια του· ο βασιλιάς στέλνει τον γιο του να το πιάσει), α, α2, α6, α10 (ο στρατηγός λυπάται το παιδί και το αφήνει στην ερημιά). *III*: α6, α5 (ένα δερβίση (Αη-Νικόλα)), α11 (σαν υπηρέτης του Εβραίου το βασιλόπουλο αφήνεται στο πηγάδι με τα διαμάντια. Αφού γεμίσει 40 κουτιά, που τα δίνει στον Εβραίο, πέφτει στο νερό και βγαίνει σ' ένα ποτάμι και σώζεται. Ξαναβρίσκει τον δερβίση, που αποφασίζει να τιμωρήσει τον Εβραίο και τον κλείνει μέσα στο ίδιο πηγάδι. Έτσι οι θησαυροί του μένουν σ' αυτόν και στο παιδί. Μαθαίνοντας για τα πλούτη του παιδιού, ο βασιλιάς τον κάνει γαμπρό του). *V*: α, α4, α6 (στη μοιρασιά πάει να την κόψει) α5, β, β2 (Αη Νικόλας), β5.

8. ΛΦ 523, 21-26, Ανω Κώμη Κοζάνης, «Οι τρεις συμβουλές». Στην αρχή συμφυρμός με το ΑΤ 910 (*Οι τρεις συμβουλές, όπου βλέπε ανάλυση*), α4, α6, α10, α11, α13, α14. *II*: α, α2. *III*: α, α 1, α4, α6, α10, α11, α13, α14. *V*: α, α4, α3, α5, β1, β5.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

9. ΛΑ 1269 (ΣΜ 99), 13-16, Λάρισα, «Ο βασιλέας των φαριών». *I*: α, α2, α6, α10, α11, α12, Α13. *III*: α6, α7 (ο Αράπης του ζητά μπαστούνι που ζυγίζει 40 οκάδες και σπαθί που κόβει την τρίχα στα δύο. Μ' αυτό σκοτώνει τα φίδια της βασιλοπούλας). *V*: α, α1, α3, α5, α6 (στη μοιρασιά, τη γυρνάει ανάποδα και πέφτουν τα υπόλοιπα φίδια), β, β2.
10. ΛΑ 2301, 223-249, Καρδίτσα. Στην αρχή συμφυρμός με ΑΤ 561 (*Aladdin*). *II*: α, α2, α3, α4 (και εξαγορά δούλου). *III*: α6, α10, α11.
11. ΛΦ 1552, 32-34, Σούλι, «Ο φιλόπτωχος κι ο Χριστός». Το παιδί (Χρήστος) είναι φιλεύσπλαχνο και ξοδεύει όλα του τα λεφτά για τους φτωχούς. *III*: α6, α7, α11, α12, α13. *IV*: α, α3. *V*: α, α4 (στον δρόμο για το σπίτι), α1, α5, β, β6 (ο Χριστός, γιατί ο ήρωας ήταν φιλεύσπλαχνος).

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Κρήτη.

12. ΛΑ 1338 (ΣΜ 151) 25-26, Επαρχία Τεμένους, «Κάμε το καλό και ριζ' το στο γιαλό». *I*: α7 (ο ήρωας είναι φτωχοβοσχός και τάζει ένα φάρι). *III*: α6, α10 [έναν βοσκό (η ψυχή του φαριού που τάζει)], α11, α15 (πουλούν τα βόδια που αγόρασαν και πλουτίζουν). *IV*: α1, α4 (παντρεύεται τη βασιλοπούλα). *V*: α, α6 (σκοτώνει τρικέφαλο θηρίο που βγαίνει να πνίξει τον ήρωα· στη μοιρασιά, τη γυρίζει ανάποδα να την κόψει και από το φόβο της

- βγάζει τα υπόλοιπα θεριά), β, β2, β3 (η βασιλοπούλα μένει στο βοσκό).
13. ΛΦ 47, 1-4, Αρχάνες, άτιτλο. *I*: α, α2, α6, α9, α12. *III*: α, α6, α10 (σύντροφο), α11, α15 (σκοτώνει τους δράκους στον ύπνο τους και σώζει μια κόρη που έλαμπε σαν τον ήλιο και την παντρεύεται). *V*: α, α5, α6, α1 (στη μοιρασιά την κρεμάει ανάποδα για να την κόψει στη μέση και βγαίνουν τα υπόλοιπα φιδιά), β, β2, β3 (κάνε το καλό και ριξ' το στο γιालό).
14. Δρήρος Β', 699-703, άτιτλο. Στην αρχή, συμφυρμός με το ΑΤ 910 (*Οι τρεις συμβουλές*). Η μια απ' αυτές είναι: «κάμε το καλό και ριξ' το στο γιालό». Ακολουθώντας την, ο πατέρας του ήρωα εξαγοράζει τα χρέη ενός νεκρού και τον θάβει. Αργότερα, ο γιος του αποφασίζει να ξενητευτεί κι αυτός. *III*: α, α1, α3 (αυτόν που δίνει το μεγαλύτερο κομμάτι του μήλου), α6, α10 (έναν γέρο), α11. *IV*: α, α2, α3. *V*: α, α4, α5, α6, α1 (χάνει να την κόψει στη μέση και βγαίνουν φιδάκια που γεμίζουν ένα λάκκο), β (ο νεκρός που είχε θάψει ο πατέρας του).

β. Κυκλάδες.

15. ΛΑ 1390, 9-11, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά (ΛΑ 507C, 3), Τήνος, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α4, α9, α11. *III*: α, α1, α2, α4, α6, α7, α11, α15 (σε στοιχειωμένο πανδοχείο σκοτώνει δυο κλέφτες και παίρνει το θησαυρό), α13 (την ωραία του κόσμου). *V*: α, α3, α9 (από το φόβο της βγάζει φούσκα, με το νερό της ο Αράπης γιατρεύει το βασιλιά), β, β2, β3.
16. ΛΑ 1392, 91-100 Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά (ΛΑ 507C, 4), Τήνος, «Ο βασιλέας των ψαριών». *I*: α1, α2, α5 (οι άλλοι δύο κόβουν αχλάδια που φέγγουν αλλά τα ξαναβρίσκουν στα καλάθια τους· ο τρίτος πάει σε μια πολιτεία που δεν έχει γυναίκες και ψαρεύει το βασιλιά των ψαριών), α9. *III*: α, α1, α3 (ο πατέρας τους δίνει τρεις βραστής κότες και τους συνιστά να βρουν συντρόφους που να τρώνε σιγά), α5, α6, α7, α11. *IV*: α. *V*: α, α1, α3 (κόβει τα 7 κεφάλια του φιδιού), α5, α6 [στον δρόμο ζητά μοιρασιά (ΑΤ 506Α), δένει τη γυναίκα στο δέντρο ανάποδα και ξερνάει το φίδι], β3, β4.
17. ΛΑ 2248, 228-238, Αστυπάλαια, «Η βασιλοπούλα της Αγγλίας». *II*: α, α2. *III*: α6, α10 (ταχυδρόμο), α11. *IV*: α, α1, α2, α3, α4, β, β2 (όπως στο ΑΤ 852, ο ήρωας παίρνει ένα κουτάκι που μιλάει, το κρύβει αλληλοδιάδοχα στον καθρέφτη, στη ντουλάπα, στο κρεβάτι της βασιλοπούλας. Το κουτάκι την κατηγορεί που παραμένει αμίλητη. Σπάει τα έπιπλα από τον θυμό της, νομίζοντας πως την κατηγορούν εκείνα. Την τρίτη φορά μιλάει, ακούγοντας μια λανθασμένη κρίση από το κρεβάτι κι ο ήρωας κερδίζει και την παντρεύεται). *V*: α (τις τρεις νύχτες του γάμου), α2 (αχνιστό

γάλα), α5 (ξερνάει τα φίδια, α6, α9: στο γυρισμό ζητάει τη μοιρασιά), α3 (φούσκα με φιδάκια), β, β1, β5.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΥΝΙΟΥ

18. ΛΦ 1772, 12-14, Λευκάδα, άτιτλο. *I*: α, α2, α4, α9. *III*: α, α1, α2, α4 (αυτόν που δε θα του φάει το παξιμάδι), α6, α7, α11, α12, α13. *IV*: α, α3. *V*: α, α8 (δεν αφήνει τον ήρωα να κοιμηθεί μαζί της, αλλά παίρνει τη θέση του και σκοτώνει το φίδι που έπνιγε τους γαμπρούς). Στο γυρισμό, α1, α3, α6, α5, β, β2, β5. Αναζητώντας παλάτι να μείνουν, εμφανίζεται ο Όφης (μισός άνθρωπος μισός φίδι), που τους δίνει το δικό του, με τη συμφωνία σ' ένα χρόνο ν' απαντήσουν σε 12 ερωτήματα (πβ. τον τύπο AT 812, *The Devil's Riddle*). Απαντά ο Χριστός κι ο Όφης γίνεται πέτρα. Το παλάτι μένει στο βασιλόπουλο και στη γυναίκα του.
19. Λαογραφία ΙΓ', 1960-1961, 277-279, Τραγάκι Ζακύνθου, «Το βασιλόπουλο με την καλή τύχη». *I*: α, α4 (ανοίγει το καλάθι που του έδωσε ο γέρος και πετάγεται ένα μαύρο ψάρι και πέφτει στη θάλασσα), α9, α11, α12 (γίνεται καρβουνιάρης σε ξένο τόπο). *III*: α, α3 (με τη συμβουλή της μαγείρισσας του παλατιού, να μην κάνει ποτέ του παρέα με όποιον θέλει να τρώει από το πιάτο του), α6, α7 (και πάνε για εμπόριο μαζί στην Αρμενία), α12 (σκοτώνει το δράκο με τα εννέα κεφάλια, που τα κρατάει ο Αράπης στο σακούλι του). *IV*: α, β6. *V*: α, α1, α4, α6, α6, β, β2, β3.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

20. ΛΦ 353, 7-8, Επαρχία Μεσσήνης, «Το παιδί με τον χασάπη». *I*: α, α2. *III*: α, α6, α8, α11, α15 (το παιδί παίζει το μαντολίνο που του έδωσε ο χασάπης και χορεύουν όλα τα πουλιά). *IV*: β6. *V*: α1, α3 (κρεμώντας την ανάποδα, πέφτει κάτι από την κοιλιά της), β, β2, β5.
21. ΛΦ 403, 4-8, Χάβαρι Ηλείας, «Ο Τσεκουράκης». *I*: α (λέγεται Τσεκουράκης). *II*: α, α2. *III*: α6 (έναν ξένο), α11, (Συμφυρμός με τον AT 300, όπου ο Τσεκουράκης γίνεται Δρακοντοκτόνος, βλ. ανάλυση). *V*: α, α1, β, β1. Αηδόνι βοηθός-φίδι πετάγεται στη μοιρασιά από το στόμα της· χαρίζει στο βασιλόπουλο ό,τι του ανήκει και χάνεται.
22. ΛΦ 802, 2-5, Καμάρια Μεθώνης, «Η δαιμονισμένη βασιλοπούλα».
23. ΣΠ 40, 13-14, Λαγκάδια Γορτυνίας, άτιτλο. *I*: α α2, α4, α7 (για τον πατέρα του), α9. *III*: α6, α7, α11, α12 (τους 40 δράκους), α13, α14. *V*: α,

α1, α3, α5, α6 (κάνοντας να την κόψει στη μέση, ξεπετάγονται τ' άλλα μισά φίδια από το στόμα της), β3.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

24. ΛΑ 1268 (ΣΜ 98), 91-94, Αθήνα, «Ο Χαμουργιορντάνης». *I*: α, α7 (γλιτώνει από τα παιδιά έναν σκύλο, ένα φίδι, ένα γατί). *III*: α6, α7, α11 (παίρνουν το δρόμο που γυρίζει και δε γυρίζει), α14 (βρίσκοντας ο υπηρέτης δυο γυναίκες να μαλλώνουν –τη μέρα με τη νύχτα– τις δένει), *IV*: α, α3, α4, β. *V*: α6 (σκοτώνει το φίδι που θα έπνιγε το βασιλόπουλο), β, β6 (η ψυχή του σκύλου που έσωσε).
25. ΛΑ 1322 (ΣΜ 135), 15-17, Επαρχία Μεσσολογγίου, «Το χρυσό φάρι». *I*: α, α2. *III*: α6, α7, α11. *V*: α, α1, α3, α4, α6 (τη γυρνάει ανάποδα για να βγει και το τελευταίο κεφάλι φιδιού), β, β2, β3, β (το αραπόπουλο ζητάει από το βασιλόπουλο να το κλωτσήσει μέσα στη θάλασσα και χάνεται).
26. ΛΦ 236, 1-2, Θήβα, «Ο πεθαμένος». *II*: α, α2, α3 (τον στέλει στο βασιλιά να ζητήσει δουλειά). *V*: α, α, α3, α4, β, β1.
27. ΛΦ 418, Ανάβρα Λοκρίδας, «Η βασιλοπούλα κι ο διάβολος». *IV*: α, α3. *III*: α, α1, α3 (η συμβουλή του πατέρα του, να διαλέξει το σύντροφο που, κάνοντας τη μοιρασιά του μήλου, θα κρατήσει το μικρότερο κομμάτι), α6, α10 (ένα γέρο), α11. *V*: α, α1, α3, α4, α5, α9 (το φίδι ήταν ο διάβολος), Β5.
28. ΛΦ 1655, 1-5, Αθήνα, «Κάνε το καλό και ριξ' το στο γιालό». *I*: α, α6, α9, α2 («κάνε το καλό και ριξ' το στο γιालό»), α6, α9. *III*: α, α6, α7, α11 (να του φτιάξει σπαθί που να σκίζει τον αέρα, να περπατούν μόνο τη νύχτα, να μοιραστούν ό,τι αποκτήσουν), α12 (στον έρημο πύργο βρίσκουν δράκο, που τους μαρτυράει πού είναι ο θησαυρός. Άλλος δράκος τους μαρτυράει για το βασιλιά και τη βασιλοπούλα που είναι βαλσαμωμένοι· τους ανασταίνουν με αθάνατο νερό, που παίρνουν από τη μάγισσα, αφού της κόψει ο αράπης το κεφάλι). *V*: α1, α3 (ακούγεται μια φωνή: «Κάνε το καλό και ριξ' το στο γιालό»), β, β2, β3, β6 (το ζεύγος επιστρέφει στον πατέρα και τον γιατρεύει).

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ – ΠΟΝΤΟΣ – ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

29. ΚΜΣ, 13, 1-12, Γκιουλ Μπαζέ, «Το φαραδάκι και το φάρι», *I*: α, α2 (το σώζει 3 φορές), α4, α9, α12. *III*: α6, α10 (συνομήλικό του παιδί), α11 (ο

σύντροφος, βοηθός χασάπη, ξέρει με το μάτι πόσο ακριβώς ζυγίζει το κρέας, κερδίζει πολλά λεφτά). *IV*: α, α2, α3, α5.

30. *Μικρασιατικά Χρονικά Δ'*, 1948, 239-243, Αναία, άτιτλο. Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

β. Πόντος

31. *Αστήρ Πόντου* 1, 1885, 169, αρ. 9, Νικόπολις, «Το καλόν και τ' αντίκαλόν». *I*: α, α2. *III*: α6, α10 (ένα δούλο), α11. *V*: α, α1, α3, α5 (9 σκορπιοί), β, β2, β3.

ΚΥΠΡΟΣ

32. Σακελλάριος, «Το χρυσόφαρο», 2, 337, αρ.10.
Όμοιο με ΣΠ 40, 13-14, χωρίς μοίρασμα της νύφης.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

33. ΛΦ 653, 1-26, «Το χρυσό φαράκι». *I*: α: Καλοκάγαθος, α2, α5, α4: συμφυρμός με τις *Τρεις συμβουλές*, ΑΤ 910Β: Δρόμο μην αλλάξεις (και γλιτώνει τη σφαγή από τους ληστές), ποτέ μην πεις φέματα (μαρτυρώντας στον αρχιληστή πού είχε κρυμμένα τα λεφτά, του σώζει τη ζωή του και τον κάνει να μοιράσει τα υπάρχοντά του στους φτωχούς) και, φίλο μην κάνεις, πριν τον δοκιμάσεις. *III*: α6, α10 (φτωχό, που του δίνει την πρώτη φέτα ψωμιού. Σαν χασάπηδες πλουτίζουν. Κάνουν ένα καλό στην αράπινα, που τους δίνει έναν σεντουκά (εκπληρώνει ό, τι επιθυμείς), κι ένα τσουκαλάκι (φέρει όλα τα φαγητά). *IV*: β7 (ο βασιλιάς τον θέλει για γαμπρό του και τον παντρεύει με την κόρη του). *V*: α, α1, α5, α6, β, β2, β6 (πρέπει να κάφει τα μάτια της μαϊμούς, για να γιατρέψει τον πατέρα του), β5.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ ΑΤ 505, ΑΤ 506Α και ΑΤ 507C

Ο *Ευγνώμων νεκρός* (ΑΤ 506Α) είναι ένα θέμα ελάχιστα γνωστό στην Ελλάδα. Η διάδοση του παραμυθιού είναι σχετικά περιορισμένη (δέκα παραλλαγές) και φαίνεται σημαντικότερη στα νησιά του Αιγαίου, στη Μικρά Ασία και στην Κρήτη. Η παρουσία του υδάτινου στοιχείου, των καραβιών και των θαλάσσιων μυθικών μορφών παραμένει καθοριστική για τη δομή της αφήγησης, ακόμα κι όταν το παραμύθι συναντάται σε περιοχές της ηπειρωτικής χώρας.

Μαζί με την αφήγηση του *Ευγνώμονος νεκρού*, στον *Διεθνή Κατάλογο* παραδίδονται και δύο άλλοι παραμυθιακοί τύποι, ο *Νεκρός ως βοηθός* (ΑΤ 505) και η *Αρραβωνιατική του Τέρατος* (ΑΤ 507Α, που εμφανίζεται σπάνια στην Ελλάδα¹), όπου πιο δημοφιλής είναι η τρίτη αποσχίδα του τύπου, η *Κόρη με τα φίδια* (ΑΤ 507C, 33 παραλλαγές).

Όπως συμβαίνει συνήθως, όταν προσπαθούμε ν' αναλύσουμε ένα μυθικό πυρήνα στα εξ'ών συνετέθη, παρατηρούμε πόσο άρρηκτα συνδεδεμένα είναι τα συναποτελούντα θέματα· εδώ, όλοι οι ήρωες έχουν ως μαγικό βοηθό μια πατρική μορφή. Τους προστατεύει κάποιος πρόγονος, είτε πρόκειται για έναν άγνωστο και ξένο νεκρό, είτε πρόκειται για κάποια θαλασσινή μορφή, τον βασιλιά των φαριών, το θεριόφαρο, τον Αη-Νικόλα, που τους συνοδεύει στο μεγάλο ταξίδι, τους παραλαμβάνει ως μειράκια και τους παραδίδει τέλειους άνδρες.

Πέρα από την αμέριστη συμπαράσταση του προγόνου στον μύθο αυτό, ο ήρωας έχει δεδομένη και την αμετάκλητη ρήξη με τον πραγματικό πατέρα του. Αρχικά, κατασπαταλάει την περιουσία του για να θάψει έναν πεθαμένο, που δεν τον είχε ξαναδεί ποτέ στα μάτια του κι ύστερα δίνει τα τελευταία του λεφτά για ν'αγοράσει δυο σκλάβες, αρχοντοπούλες έστω, παίρνοντας γυναίκα του την ομορφώτερη· το μοτίβο αυτό προέρχεται από την ιστορία του Jean de Calais, η οποία έχει ως λόγιο πρότυπο την ομώνυμη αφήγηση, που συμπεριλαμβάνεται στο οκτάτομο έργο της Madame de Gomez, *Journées amusantes*, δημοσιευμένο μεταξύ 1722 και 1731. Το έργο αυτό υπήρξε ιδιαίτερα δημοφιλές στη λαϊκή γαλλική παράδοση κι επηρέασε, κυρίως κατά τον 19ο αιώνα, τη διαμόρφωση των προφορικών παραλλαγών του τύπου ΑΤ 506Α².

1. Hahn II, αριθμοί 64 και 114: δύο παραλλαγές του ΑΤ 507Α, που ο Μέγας δεν φαίνεται να έχει καταγράψει.

2. M. L. Tenèze, «Jean de Calais en France: tradition écrite, tradition orale, imagerie», *Humanoria. Essays in Literature, Folklore, Bibliography*, J. J. Augustin, New York 1960, σ. 287-308. Επίσης, βλέπε: N. Belmont, «La dette et le contrat», *Cahiers de Littérature Orale* (CLO), no 46, 1999, σ. 127-147.

Στην Ελλάδα συναντάται ικανός αριθμός παραλλαγών που ανήκουν στον τύπο AT 507C, όπου ο ήρωας ξαναρίχνει στη θάλασσα ένα φάράκι μαγικό, που τον παρακαλάει να του χαρίσει τη ζωή, κι εκείνο θα τον ανταμείψει μια μέρα· ο ήρωας όμως γνωρίζει πολύ καλά πως το φάρι αυτό θα 'πρεπε κανονικά να το δώσει στον άρρωστο πατέρα του, για να το κάνει αλοιφή και να γιατρευτούν τα μάτια του. Όταν μαθαίνει ο πατέρας ότι ο γιος του προτίμησε να σώσει το φάρι, θυμώνει βέβαια και τον κυνηγάει να τον σκοτώσει κι έτσι ο ήρωας αναγκάζεται να φύγει μακριά του· συνήθως δεν τον ξαναβλέπει ποτέ πια.

Στις ελληνικές παραλλαγές, ο *Ευγνώμων ιχθύς*, που ξεπροβάλλει από το νερό, πρωταρχικό φυλογενετικό στοιχείο, εμφανίζεται δύο φορές συχνότερα από τον *Ευγνώμονα νεκρό* (είκοσι μία παραλλαγές έναντι μόνον δέκα). Στον τουρκικό κατάλογο (Eberhardt-Boratav, 1953, σ. 70-73) οι συγγραφείς αναφέρουν την ύπαρξη και των δύο ομάδων, του *Ιχθύος* και του *Νεκρού*, θεωρώντας, όπως κι ο Dawkins για την Ελλάδα εξάλλου, όλες τις άλλες εκδοχές της αφήγησης ως απορρέουσες από τον διπλό αυτό μυθικό πυρήνα. Στο σύνολο των 35 παραλλαγών που αναφέρουμε, διακρίνονται άλλες δύο υπο-ομάδες του παραμυθιακού τύπου AT 507C:

α. Ο ήρωας είναι ταμένος στον Αη-Νικόλα (είτε ζητάει ο ίδιος από την άμφτωχη μάνα του να τον πουλήσει στον Άγιο, για ν' αποκτήσει τα προς το ζειν), και,

β. Ο ήρωας κουβαλάει μαζί του σ' ένα κουτάκι την ευχή του πατέρα του, που μεταμορφώνεται αργότερα σε μαγικό σύντροφο και τον βοηθάει να πλουτίσει.

Οι Eberhardt-Boratav έχουν κατασκευάσει δύο ξεχωριστούς τύπους για το τουρκικό παραμύθι, «*Der Dank des Fisches*» (*Η ευγνωμοσύνη του ιχθύος*, EB 62) και «*Der Dankbare Tote*» (*Ο ευγνώμων νεκρός*, EB 63). Εμείς κρατήσαμε την κατάταξη των Aarne-Thompson, θεωρώντας ότι πρόκειται ουσιαστικά για τα δύο κύρια εισαγωγικά μοτίβα του παραμυθιακού τύπου AT507C, ενώ ο κορμός της αφήγησης είναι κοινός και το τελικό επεισόδιο της *Κόρης με τα φίδια* συναντάται σε όλες σχεδόν τις παραλλαγές, ενοποιώντας χαρακτηριστικά τον μύθο.

Ο Dawkins (1953, σ. 208-209) αναφέρεται στο ένατο Κεφάλαιο της κινέζικης ιστορίας *Monkey*, του Ch'êng-ên (11ος αιώνας), σε μετάφραση του Arthur Waley, περί μιας αποστολής στην Ινδία, με σκοπό την επαναφορά βουδιστικών κειμένων στην Κίνα. Στην ιστορία αυτή, ένας νέος πιάνει έναν κυπρίνο και τον ελευθερώνει αντί να τον δώσει στην άρρωστη μάνα του, γιατί συγχινείται από το λαμπερό του βλέμμα. Όταν, αργότερα, ο ήρωας πέφτει στα χέρια ενός ληστή, που τον πετάει στο ποτάμι, εμφανίζεται ένας δράκος και του σώζει τη ζωή, λέγοντάς του πως είναι το φάρι που γλίτωσε. Η ιστορία αυτή σίγουρα αποτελεί μιαν αρχαιότερη εκδοχή του παραμυθιού μας, τον ανατολικό του οικότυπο κατά τον Dawkins. Εφόσον όμως αναζητούμε παλαιότερα πρό-

τυπα *Ευγνώμονος* *Ιχθύος*, καλύτερα ν' αναφερθούμε στην ακκαδική και στη σουμεριανή παράδοση, στη Μεσοποταμία· εκεί, σύμφωνα με τα όσα λέει ο ιστοριογράφος Βηροσσός στα *Βαβυλωνιακά*³, υπήρχε ο μύθος⁴ ενός υπερφυσικού τέρατος, που βγήκε από την Ερυθρά θάλασσα για να διδάξει στους άξεστους και τεμπέληδες ανθρώπους της Χαλδαίας⁵ τον πολιτισμό: τη γραφή, τις επιστήμες, τις τέχνες (τα επαγγέλματα δηλαδή), τη νομοθεσία, την αρχιτεκτονική πόλεων και ναών. Το τέρας αυτό είχε μορφή ψαριού, και, κάτω από το κεφάλι του είχε ενσωματωμένο ένα άλλο κεφάλι, ανθρώπου, είχε ανθρώπινα πόδια και λεγόταν Ωάννης. Όλη την ημέρα την περνούσε με τους ανθρώπους, διδάσκοντάς τους τις διάφορες τέχνες, χωρίς να τρώει ποτέ μαζί τους, ενώ με το ηλιοβασίλεμα επέστρεφε στο νερό για να περάσει τη νύχτα. Αργότερα εμφανίστηκαν οι επτά Ιχθυάνθρωποι, κατά τις επτά προκατακλυσμιαίες φάσεις του πολιτισμού, γνωστοί ως «Arkallu» ή Επτά Σοφοί, σύμβουλοι των βασιλιάδων, βεζύρηδες, μ' επικεφαλής τους τον πρώτο και καλύτερον όλων τους, τον Σοφό (Adapa) Uanna, ή Ωάννη, που δόξασε πρώτα τους Σουμέριους κι ύστερα τους Βαβυλώνιους ανά τον κόσμo⁶.

Βλέπουμε συνεπώς ότι το πρότυπο του ιχθυανθρώπου ως συμβούλου κι εκπολιτιστή είναι υπαρκτό στην ευρύτερη περιοχή του μύθου, απ' όπου προέρχονται και οι ελληνικές και οι τούρκικες παραλλαγές του. Ως άλλος βαβυλώνιος ιερέας, ο *Ιχθύς*, μαζί με τον *Ευγνώμονα Νεκρό*, μορφή που συναντάται σ' ολόκληρη την Ευρώπη, αναλαμβάνουν τη μύηση του ήρωα στην ανδρική του ταυτότητα. Κάποτε οι δύο μυθικές μορφές συγχωνεύονται ή συγχέονται, όπως για παράδειγμα, σε μια παραλλαγή της ανατολικής Θράκης⁷, όπου ένα θεριόφαρο σώζει τον ήρωα όταν τον πετάει στη θάλασσα ο αντίζήλος του· τον καταπίνει και τον μεταφέρει σ' ένα ξερονήσι, όπου τον ξερνάει λιπόθυμο. Το θεριόφαρο ομολογεί στο τέλος της αφήγησης ότι είναι ο ευγνώμων νεκρός.

Με τη μορφή ενός μαύρου ψαριού εμφανίζεται ο Αη Νικόλας σε μια άτιτλη παραλλαγή από τα Αηδονοχώρια Σερρών⁸, κι αργότερα γίνεται σύντροφος του ήρωα παίρνοντας τη μορφή ενός Αράπη. Πάντα στο τέλος της αφήγησης, αποκαλύπτει την ταυτότητά του και χάνεται μες στο νερό. Σε μια παραλλαγή από τη Σαμαρίνα⁹ το φάρι παίρνει τη μορφή του Ιησού Χριστού για να βοηθήσει το

3. Από τα *Βαβυλωνιακά*, έργο του Βηροσσού, ιστοριογράφου του 4ου π.Χ. αιώνα, σώζονται μόνον αποσπάσματα: Jacoby Felix, *Die Fragmente der griechischen Historiker, c. Autoven über einzelnde Länder* (nr. 608-708), Brill, Leiden 1954-1964.

4. P. Schnabel, *Berosos und die Babylonisch Hellenistische Litteratur*, Berlin 1923.

5. Νότια Μεσοποταμία, κοντά στον περσικό κόλπο.

6. «Mésopotamie», *Dictionnaire des Mythologies*, (sous la direction d'Yves Bonnefoy), Flammarion, Paris 1981, σ. 102-111.

7. ΛΑ 506Α, 2, «Ο καπετάνιος κι η χρυσή φρεγάτα».

8. ΛΑ 2779, 58-65.

9. ΛΦ 1552, Γρεβενά, «Ο φιλόπτωχος κι ο Χριστός».

φιλεύσπλαχνο Χρήστο, που δίνει όλα του τα χρήματα στους φτωχούς. Ο Χριστός μεταμορφώνεται ύστερα σε Αράπη και βοηθάει τον ήρωα να υπερπηδήσει όλα τα εμπόδια που συναντάει στο δρόμο του. Δεν παραλείπουμε βέβαια, μέσα σ' όλους αυτούς τους συσχετισμούς, το πρωτοχριστιανικό σύμβολο του Ιχθύος, που, σύμφωνα με τον Ιερό Αυγουστίνο, σχηματίσθηκε χάρη στα αρχικά γράμματα της λέξεως Ιχθύς, ως ακροστιχίδα (Ιησούς Χριστός Θεού Υιός Σωτήρ).

Όσο για τον *Ευγνώμονα νεκρό*, πρέπει να γνωρίζουμε ότι το να πεθάνει κανείς καταχρεωμένος, θεωρείται σε πολλούς πολιτισμούς ως ολέθριο γεγονός, διότι ο δανειστής είθισται να έχει το απόλυτο δικαίωμα ταφής ή μη της σωρού του χρεώστη. Ο Gédéon Huet (1915, σ. 16)¹⁰ στη μονογραφία του, αναφέρεται στο εθιμικό δίκαιο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, του Ινδικού Αρχιπελάγους, της Βιρμανίας και άλλων, τονίζοντας ότι, σε περίπτωση θανάτου του χρεώστη, ο νεκρός ανήκει στους πιστωτές του, οι οποίοι δικαιούνται να διαθέσουν κατά βούληση το πτώμα του, που παραμένει συνήθως άταφο μέχρι την εξόφληση του χρέους. Πολλές φορές μάλιστα, το κακομεταχειρίζονται¹¹, το μαστιγώνουν κρεμώντας το σ' ένα δέντρο κι έτσι καταλαβαίνουμε καλύτερα στο παραμύθι μας πώς, από τη στιγμή που ο ήρωας τους διατάζει να σταματήσουν, πληρώνοντας και με το παραπάνω ό,τι χρωστούσε ο άγνωστος νεκρός, επιτελεί έργο θεάρεστο και, οπωσδήποτε, αποκτάει έναν παντοτινό σύντροφο από το υπερπέραν. Με τη συμβολική αυτή πράξη υιοθετεί έναν υπερκόσμιο πατέρα, ενώ φτάνει ταυτόχρονα σε ρήξη οριστική με τον πραγματικό γεννήτορά του. Τώρα πια, το καλομαθημένο βασιλόπουλο μπορεί να ξεκινήσει μια δύσκολη πορεία, γεμάτη κινδύνους, με συντροφιά τον ευγνώμονα νεκρό, που θα τον καθοδηγήσει σε δύο πράγματα: θα του μάθει μια τέχνη και θα τον προετοιμάσει για την ερωτική επικοινωνία με το άλλο φύλο. Έτσι θα του ανταποδώσει το καλό που του έκανε. Ορισμένες εξάλλου παραλλαγές του παραμυθιού τιτλοφορούνται «κάμε το καλό και ρίξτο στο γιαλό», «το καλόν και τ' αντίκαλον»¹² και, γενικότερα, θεωρείται ότι ο ήρωας πάντα και μόνον το καλό έκανε ανυστερόβουλα, ακόμα κι όταν κατασπαταλούσε την πατρική περιουσία ή προτιμούσε να σώσει ένα φάρι, χωρίς να σκεφτεί τα μάτια του γέροντα πατέρα του. Του αξίζει συνεπώς ν' ανταμειφθεί μια μέρα.

Ας αρχίσουμε από το επάγγελμα. Το πριγκηπόπουλο στην Ελλάδα θέλει

10. Gédéon Huet, «Le conte du "Mort Reconnaissant" et le Livre de Tobie», *Revue de l'Histoire des Religions*, 71, 1915, σ. 1-29.

11. J. P. Vernant, «La belle mort et le cadavre outragé», *La mort, les morts dans les sociétés anciennes*, G. Gnoli et J. P. Vernant (éds), Cambridge University Press, Cambridge, et Maison des Sciences de l'Homme, Paris 1982, σ. 45-75.

12. *Αστήρ Πόντου* 1, αρ. 6, σ. 169.

13. A. Angélopoulou, «Un homme nu le couteau à la main», *CLO*, n. 46. 1999, σ. 101-125.

να γίνει χασάπης¹³. Ν' αγοράζει τα ζώα και να πουλά το κρέας τους. Ο σύντροφός του πρέπει να του μάθει να ξεχωρίζει τα καλά κομμάτια, να τα κόβει, να τα ζυγίζει σωστά. Ο «Ιχθυάνθρωπος» αποδεικνύεται εξαιρετικός κρεοκόπτης· αλλά κι ο «Γυμνός με το μαχαίρι» το ίδιο, κι ο Τσεκουράκης και άλλοι. Αυτή φαίνεται να είναι κυρίως η ιδιαιτερότητα των ελληνικών παραλλαγών: το μοτίβο του χασάπη, που, ως επάγγελμα μπορεί σήμερα πια να μην έχει ιδιαίτερη συμβολική αξία, ωστόσο, παλαιότερα, στις αρχαίες λατρευτικές τελετές, ο σφαγιαστής των ζώων είχε τη θέση του πλάι στους ιερείς, στο θυσιαστήριο¹⁴. Ο ευγνώμων νεκρός, που εμφανίζεται ξαφνικά στο προσκήνιο ως απλός χασάπης, με σκοπό να μυήσει τον ήρωα στα μυστικά της ζωής, φαίνεται να συνεχίζει την αρχαία παράδοση των ιερέων εκείνων, που σφαγιάζαν τα ζώα στον βωμό του ναού, μοιράζοντας κατά πως έπρεπε τις μερίδες θεών και ανθρώπων. Ακόμα και σήμερα, με τα κουρμπάνια, το έθιμο της θυσίας συνεχίζεται κατά τη γιορτή ορισμένων Αγίων¹⁵ στην Ελλάδα. Ωστόσο, η τεράστια σημασία της θυσίας φαίνεται πιο καθαρά σ' αυτόν το μύθο, όταν έρχεται η ώρα να μοιραστεί η γυναίκα στα δύο, ή ακόμα και το παιδί του ζεύγους¹⁶. Εκεί, μόνον κάποιος που έχει υψηλό καθήκον, σταλμένος από ανώτερες δυνάμεις, μπορεί και ξέρεi να χειριστεί σωστά το μαχαίρι.

Και για ποιο λόγο το βασιλόπαιδο κι ο σύντροφός του πρέπει να χωρίσουν τη γυναίκα στα δύο, όταν έρθει η ώρα της μοιρασιάς; Γιατί πρέπει την πρώτη νύχτα του γάμου ο νεκρός να την περάσει μαζί με τους νεόνυμφους;

Ας θυμηθούμε στο σημείο αυτό την βιβλική ιστορία του Τωβίτ¹⁷, που αποτελεί μια παραλλαγή του ΑΤ 507C από τις πλέον διάσημες:

Ο Τωβίτ είναι θεοσεβούμενος και φιλεύσπλαχνος· ζει στη χώρα του Ισραήλ, σε μιαν εποχή όπου ο ειδωλολατρισμός έχει επικρατήσει στη Σαμάρεια, ελεεί τους φτωχούς και πηγαίνει συχνά στην Ιερουσαλήμ, όπου αφιερώνει στο Ναό το δέκατο της ετήσιας συγκομιδής του. Παντρεύεται την Άννα κι αποκτούν έναν γιο, τον Τωβία. Όταν, το 722 π.Χ., επί βασιλείας Ασσυρίων Ενεμεσσάρου αιχμαλωτίζεται, διότι έχει καταληφθεί η Σαμάρεια και εκδιωκονται οι δέκα φυλές των Εβραίων στην εξορία, ο Τωβίτ, που στο μεταξύ έχει χάσει όλη του την περιουσία, εξόριστος, περνάει τις μέρες του θάβοντας τους άταφους νεκρούς που συναντάει παντού τριγύρω του: «και ει τινά του γένους μου εθεώρουν τεθνηκότα, και ερμμένον οπίσω του τείχους Νινευή, έθαπτον

14. Marcel Détienne, *Apollon, le couteau   la main*, Gallimard, Paris 1998, σ. 65.

15. Stella G orgoudi, «L' égorgement sanctifié en Gr ce moderne», *La cuisine du sacrifice en pays grec*, Détienne Marcel et Jean-Pierre Vernant (eds), Gallimard, Paris 1979, σ. 271-307.

16. Ruth Schatzman, «Quatre contes russes», *CLO*, n. 46, 1999, σ. 149-180.

17. Tobias, *Septuaginta*, I, W rtembergische Bibelanstalt, Stuttgart 1965, σ. 1000-1039, 16, 24-13  ως 14, 14-15.

αυτόν» (1, 18). Πενθεί και θρηνεί και ξαφνικά, μια γιορτινή μέρα (εν τη πεντηχοστή τη εορτή, ή εστίν αγία επτά εβδομάδων, 1, 22-24), αφού έχει μόλις θάψει έναν άταφο νεκρό, χάνει το φως του. Στο μεταξύ μαθαίνουμε ότι η κόρη του ξαδέλφου του Ραγουήλ, η Σάρα, είναι απελπισμένη γιατί, ενώ προσπάθησε επτά φορές να παντρευτεί, κάθε φορά οι γαμπροί εξαφανίζονταν την πρώτη νύχτα του γάμου εξαιτίας του δαίμονα Ασμοδαού, που την ήθελε για τον εαυτό του¹⁸.

Ο Τωβίτ αποφασίζει να στείλει τον γιο του να του φέρει τα χρήματα που είχε εμπιστευτεί στον συγγενή του Ραγουήλ κι έτσι, ο υιός Τωβίας γνωρίζει την ξαδέρφη του Σάρρα την οποία τελικά και παντρεύεται. Στο ταξίδι του τον συνοδεύει ο αρχάγγελος Ραφαήλ, που δεν αποκαλύπτει την ταυτότητά του. Φθάνοντας στον Τίγρη ποταμό «ανεπήδησεν ιχθύς και εβουλήθη καταπιείν το παιδάριον· ο δε άγγελος είπεν αυτώ: «Επιλαβού του ιχθύος». Ύστερα, προστάζει τον Τωβία να σκοτώσει το ψάρι και να κρατήσει το αίμα του και το συκώτι του. Αργότερα, όταν έρχεται η ώρα του γάμου, ο αρχάγγελος τον συμβουλεύει να μην πλησιάσει τη γυναίκα του τις τρεις πρώτες νύχτες¹⁹ αλλά να τις περάσει προσευχόμενος πλάι της για να διώξει το δαίμονα και να σώσει τη ζωή του²⁰. Ο γάμος πετυχαίνει, ο δαίμονας διώχνεται μακριά, το ζευγάρι επιστρέφει στον οίκο του Τωβίτ, που ξαναβρίσκει το φως του, βάζοντας στα μάτια του την αλοιφή του ψαριού που είχε σκοτώσει ο Τωβίας κατά την πορεία του με τη συμβουλή του αρχάγγελου Ραφαήλ. Όταν, ωστόσο, ο Τωβίας του προτείνει να του δώσει τη μισή του περιουσία ως ανταμοιβή, ο αρχάγγελος αποκαλύπτει την ταυτότητά του²¹ κι εξαφανίζεται.

Πολλαπλές είναι οι μορφές που μπορεί να πάρει η δαιμονισμένη γυναίκα στον μύθο του *Ευγνώμονος νεκρού*. Μπορεί να είναι και απολύτως αθώα, όπως στην περίπτωση της Σάρας, που την αγαπά ο Ασμοδαός, χωρίς εκείνη να φτάνει σε τίποτα, μπορεί όμως και να είναι ερωτευμένη με τον κακό δράκο και άρα συνένοχη κατά την εξόντωση των μνηστήρων της. Αυτό είναι το θέμα της *Δηλητηριασμένης κόρης*, που πραγματεύεται ο Gérould, σ' ένα κεφάλαιο

18. «ότι ήν δεδομένην ανδράσιν επτά, και Ασμοδαός το πονηρόν δαιμόνιον απέχτεινεν αυτούς πριν ή γενέσθαι αυτούς μετ' αυτής ως εν γυναϊζίν» (3, 8-9).

19. P. Saintyves, «Les trois nuits de Tobie ou la continence durant la première ou les premières nuits du mariage», *Revue anthropologique*, XLIV, 1934, σ. 266-296.

20. «και φοβούμαι μη εισελθών αποθάνω καθώς και οι πρότεροι ότι δαιμόνιον φιλεί αυτήν», (6, 15-16).

21. «και ότε έθαπτες τους νεκρούς, ωσαύτως συμπάρημην σοι (...) και νυν απέστειλέν με ο Θεός ίσασθαι σε και την νύμφην σου Σάρραν. Εγώ ειμί Ραφαήλ, εις εκ των επτά αγίων αγγέλων, οι προαναφέρουσιν τας προσευχάς των αγίων και εισπορεύονται ενώπιον της δόξης του Αγίου» (12, 12-22).

22. G. H. Gérould, *The Grateful Dead. The History of a Folk Story*, David Nutt, London 1908, σ. 44-75.

της μονογραφίας του²². Στα ελληνικά υπάρχουν οι δύο προαναφερθείσες παραλλαγές του Hahn (ΑΤ 507Α, *The Monster's Bride*), όπου ο ήρωας καταφέρνει να σκοτώσει τον δαίμονα ή να τον απομακρύνει²³, γινόμενος αόρατος και παρακολουθώντας την πριγκίπισσα τις νύχτες. Έτσι, μαντεύει τις απαντήσεις που πρέπει να δώσει στα αινίγματα που του βάζει (κρυφακούοντας τις κουβέντες της με το δράκο) και κερδίζει το στοίχημα σώζοντας το κεφάλι του. Δεν την παντρεύεται όμως, γιατί έχει δει ξεκάθαρα τη δαιμονική της πλευρά.

Στις ελληνικές παραλλαγές συνθέστερο είναι το μοτίβο της *Κόρης με τα φίδια* (ΑΤ 507C), όπου το σώμα της γυναίκας είναι γεμάτο φίδια, που βγαίνουν τη νύχτα του γάμου για να σκοτώσουν τον γαμπρό. «Εφτά κεφαλές φιδιών βγαίνουν από το στόμα της»²⁴, «τρικέφαλο θηρίο»²⁵, «σηκώνει το μαχαίρι του να την κόψει στα δύο κι όπως ήταν χρεμασμένη από τα πόδια, πέφτουν τα φίδια μαζί με τις φωλιές τους»²⁶, «βάζει μια λεκάνη μ' αχνιστό γάλα δίπλα της κι έτσι βγαίνουν τα τρία φίδια από το στόμα της, που σκοτώναν τους γαμπρούς»²⁷. Όμως συνολικά, κατά την ανάπτυξη του μύθου, έχουμε τρεις αφηγηματικές δυνατότητες για τη σωτηρία ή την κατάκτηση της γυναίκας:

α. ο ήρωας την εξαγοράζει – όταν τη βρίσκει σκλάβα,

β. τη σώζει από τον δαίμονα,

γ. την αναμορφώνει, την κόβει δηλαδή στα δύο (μοτίβο επικρατέστερο στις σλαβικές παραλλαγές), την καθαρίζει από τα φίδια, την ξανακολλάει και την παντρεύεται. Απαλλάσσει έτσι τη νεαρή παρθένα από τη δαιμονική της διάσταση. Στον ελληνόφωνο χώρο δεν χρησιμοποιείται ποτέ πραγματικά το χασαπομάχαρο, επισείεται μόνον ως απειλή, ως εκφοβισμός, που λειτουργεί τέλεια, διότι τα φίδια πέφτουν από το στόμα της και μάλιστα δύο φορές κατά σειράν κι έτσι επιτυγχάνεται πλήρως ο εκριζωμός τους.

Έτσι ο *Ευγνώμων νεκρός* ή ο *Ιχθυάνθρωπος* μισούν τον ήρωα στη γνώση της ζωής και του θανάτου, στη γνώση των τεχνών και του άλλου φύλου κι ύστερα χάνονται στον μακρινό τους κόσμο.

23. Το θέμα συναντάται και στο *Μηναίον* (μηνός Νοεμβρίου ΙΒ΄) του οσίου Μαρτίνου, Επισκόπου Ταρακίνης, που έθαψε έναν χρεώστη νεκρό καθώς και στο *Μηναίον* (μηνός Απριλίου Α΄) του αγίου Δονάτου, Επισκόπου Ευροίας, ο οποίος, πέρα από την ταφή του χρεώστη νεκρού, γιάτρεψε και τη μοναχοκόρη του βασιλιά από την «ενόχληση» του δαίμονα: «και επιτιμηθέντος του δαίμονος και εξωσθέντος ευθύς παρά του Αγίου, ιάθη η παις», Αθήναι, 1905, εκδ. Ιωάννου Νικολαΐδου.

24. ΛΑ 1392, 91-100.

25. ΛΑ 1338, 25-26.

26. ΛΑ 2406, 9-12.

27. ΛΑ 2248, 228-238.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 510Α

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 510Α

Σταχτοπούτα

ΑΤ: Cinderella

Grimm n. 21: Aschenputtel (Σταχτοκάζανο)

Delarue-Tenèze: Cendrillon

Basile: La Gatta cenerentola (Η Σταχτόγατα)

Παραλλαγή πρώτη: Η Σταχτομπούτα

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια μάνα κι είχε τρία κορίτσια. Τη μικρή πάντοτε την έπιανε το κρύο κι έβανε τα πόδια της μέσα στη στάχτη στο τζάκι και γι'αυτό την ελέγανε Σταχτομπούτα. Καμια φορά λέει η μεγάλη: «Δε παραγνέθουμε; Να παραγνέσουμε κι ότινους κοπεί η κλωνιά, θα την κάνουμε γελάδα». Γνέθανε λοιπόν και κόπη της μάνας τους η κλωνιά. «Να σου το χαρίσουμε μανούλα μου γιατί μας γέννησες». Γνέθανε, γνέθανε και πίσω κόπη της μάνας τους. «Θα σου το χαρίσουμε μανούλα μου γιατί μας ανάστησες». Γνέθανε πάλι, γνέθανε, κόπη πάλε της μάνας τους. Τότες είπαν «δε σου το χαρίζουμε», και την κάνανε γελάδα. «Να την πηγαίνει η Σταχτομπούτα στο βουνό, να τη βόσκει, να την παχύνει, να τη σφάξουμε τα Χριστούγεννα», είπαν οι άλλες δυο. Την έπαιρνε η Σταχτομπούτα και πήγαινε στο βουνό. Ό,τι ψωμάκι έπαιρνε το τρώγανε κι οι δυο.

Έρθε ο καιρός που να τη σφάξουνε. Τη σφάξανε, τη μαγειρεύανε και τρώγανε. «Φάε κι εσύ βρε Σταχτομπούτα». «Αχ βρε αφορεσμένες, τη μάνα μας να φάω!» Ένα-ένα κοκκαλάκι που πετάγανε, αυτή το μάζωνε, μέχρι που τα μάζεψε όλα. Τα μάζεψε, ήταν και μια σπηλιά κάπου κοντά τους και πήγε και τά'βαλε. Κάθε βράδυ πήγαινε και τα θύμιαζε. Εγώ, κορίτσι μου, θα σε προστατέψω με τα κόκκαλα. Τα θύμιαζε σαράντα μέρες. Στις σαράντα μέρες πήγε κι ηύρε το σπηλιακάκι γιομάτο. Κει ρούχα, κει παπούτσια, κει φορεσιές χρυσές, κει μαλαματικά.

Λοιπόν αυτές πηγαίνανε στην εκκλησία, οι αδερφές της. «Δεν έρχεσαι και συ στην εκκλησία, παρά είσαι φτουδά, στη στάχτη;» «Ε, εγώ είμαι παδά στη στάχτη, πού να 'ρθω». Όντα φύγανε εκείνες, πάει κι εκείνη στο σπηλιάκι, φοράει μια χρυσή φορεσιά, τα βελουδένια πασούμια, έβαλε τα μαλαματικά της και πήγε στην εκκλησία. Μπήκε μέσα κι αναστάτωσε όλη η εκκλησία. Φώτισε

από την ομορφιά της. «Ποια είναι τούτη, ποια είναι τούτη»... Καμία. Άμα που κόντευε να τελειώσει η εκκλησία, λάχισε, πήγε και ξεντύθη και έκατσε πίσω στη στάχτη. Λοιπόν πήγανε οι αδερφές της στο σπίτι. «Καημένη Σταχτομπούτα, δεν ερχόσουν, πού 'ρθε μία κι έλαμπε όλη η εκκλησία». «Ε, τι να 'ρθω να κάνω εγώ, η Σταχτομπούτα». Την άλλη Κυριακή πήγανε πάλι οι αδερφές της στην εκκλησία. «Έλα κι εσύ βρε Σταχτομπούτα». «Είμαι εγώ για να 'ρθω στην εκκλησία!» Άμα που φύγανε οι αδερφές της, πάει και φοράει άλλη φορεσιά, άλλα παπούτσια και πάει. Πάει και τι να ιδείς! Ποια είναι τούτη, ποια είναι τούτη! Άμα που κόντευε να τελειώσει η εκκλησία, έφυγε, ξεντύθη και πήγε πίσω στη στάχτη της. Ήταν στην εκκλησία κι ένα βασιλόπουλο που την ερωτεύθηκε. «Την άλλη Κυριακή», λέει το βασιλόπουλο, «θα βάλω πίσσα στο σκαλί, να κολλήσει το πασούμι της να δούμε ποια είναι». Πήγανε οι αδερφές της σπίτι. «Δεν ερχόσουν να ιδείς μία που 'ρθε κι έλαμπε όλη η εκκλησία από την ομορφιά της!» «Πού να 'ρθω εγώ μέσα από τη στάχτη μου!» Την άλλη Κυριακή πήγανε εκείνες στην εκκλησία, ντύθη και τούτη άλλη φορεσιά και πήγε. Τη φύλαξε το βασιλόπουλο και βάνει πίσσα στο σκαλί. Κείνη για να μην αργήσει και σχολάσει η εκκλησία, άφησε το πασούμι της κολλημένο στην πίσσα κι έφυγε. Παίρνει το βασιλόπουλο το πασούμι και φώναζε στο χωριό. «Να 'ρθούν όλα τα κορίτσια εδώ κι, όποιες κάνει το πασούμι, θα την πάρω γυναίκα». Μαζώχτη όλο το χωριό. Καμιανής δε ζύγωνε. Είπανε, δεν έχετε άλλη καμία; Πετάχτηκαν οι αδερφές της «έχουμε και μια σταχτομπούτα». «Φέρτε τη κι αυτή να ιδούμε». Πάει το βασιλόπουλο στη Σταχτομπούτα, φοράει το πασούμι και της ήρθε βιδωτό. «Εσύ είσαι για μένα», της είπεκε. Φοράει η Σταχτομπούτα τα χρυσά φορέματα και τα μαλαματικά και την επήρε το βασιλόπουλο γυναίκα του. Κι έζησε ευτυχισμένη η Σταχτομπούτα και μέινανε οι αδερφές της, που φάγανε τη μάνα τους.

ΛΦ 1008, 17-19. Παραλλαγή που συλλέχτηκε στη Γέρμα Λακωνίας, το 1960.

Παραλλαγή δεύτερη: Η Αθοκουτάλα

Μια φορά κι έναν καιρό ήτανε μια γριά κι είχενε τρεις θυγατέρες. Ήτανε φτωχές και δεν είχανε μήδε ψωμί μηδέ πράμα άλλο να φάνε. Επειδή πεινούσανε πολύ, σκεφτήκανε να κάμουνε μια συμφωνία. Να κάτσουνε δηλαδή να κλώθουνε και όποιες η κλωστή ήθελε κοπεί πρώτη, αυτή θα μογειρεύανε να τη φάνε. Ετσά εγένηκε και η κλωστή εκόπηκε πρώτη τση μάνας τους. Όπως

είχανε συμφωνημένα, την εσφάξανε οι θυγατέρες της και την εφήσανε να τηνε φάνε. Οι δυο μεγάλες εκάτσανε να φάνε, η μικρή δεν ήθελε να φάει από τη μάνα της, μόνο έκασε στην παραθιά κι άρχιζε να σκαλίζει τον άθο (στάχτη). Τση λέγανε οι αδερφάδες της να κάτσει να φάει κι αυτή δεν ήθελε μόνο τσι έλεγε να τση πετούνε τα κόκκαλα.

Τα μάζωξε όλα κρυφά και τ'άβαλε σ' ένα λάκκο μέσα η αθοκουτάλα, πίσω από την πόρτα, σαν εφύγανε οι αδερφάδες της. Τα θύμιαζε κρυφά σαράντα μέρες, πρωί-βράδυ. Απάνω στσι σαράντα μέρες που κοιμήθηκε, είδε όνειρο τη γριά μάνα της, πο τση 'πε να πάει ν' ανοίξει το λάκκο και να πάρει ό,τι βρει μέσα. Ετσά εγίνηκε. Επήγε και βρήκε μέσα τρεις ωραίες φορεσιές κι ένα ζευγάρι γοβάκια. Η μία ήτανε ο ουρανός με τ' άστρα, η άλλη ο κάμπος με τα λούλουδα και με τση πρασινάδες κι η τρίτη η θάλασσα με τα ψάρια. Τα πήρε και τ'ακρυψε.

Την Κυριακή το πρωί, σαν εφύγανε οι αδερφές της για την εκκλησία, βάζει την πρώτη φορεσιά και τα γοβάκια και πάει στην εκκλησία. Όλοι γυρίζανε και την κοιτάζανε και θαυμάζανε την όμορφη κοπέλα με την ωραία φορεσιά. Πριχού να τελειώσει η εκκλησία, ήφυγε, πήγε στο σπίτι, ξεντύθηκε κι έκασε πάλι στην παρασθιά. Εγυρίσανε οι δυο αδερφές της και τση λέγανε: «Ήχασες που δεν ήρθες στην εκκλησιά γιατί ήτανε μια εκείά με μια ωραία φορεσιά και την κοιτάζαν όλοι». Την άλλη Κυριακή πάλι τα ίδια. Σαν εφύγανε οι δυο, βάζει η αθοκουτάλα τη δεύτερη φορεσιά και πάει στην εκκλησιά. Όλοι πάλι την κοιτάζανε και το βασιλόπουλο ήθελε να μάθει ποια είναι η όμορφη κοπέλα, που μοιάζει με βασιλοπούλα. Πάλι αυτή έφυγε πριχού να τελειώσει η εκκλησία και άμα γυρίσανε οι αδερφές της, την βρήκανε με τα λερωμένα, παλιά ρούχα, να σκαλίζει τον άθο. Τση διηγηθήκανε για την όμορφη κοπέλα, που δεν την εγνώρισε κανείς στην εκκλησιά, και πάλι αυτή δεν εμίλησε.

Την τρίτη Κυριακή ήβαλε πάλι την τρίτη φορεσιά και πήγε στην εκκλησιά. Το βασιλόπουλο όμως είχε διατάξει να χύσουνε μέλι στο κατώφλι της εκκλησίας, για να κολλήσει το γοβάκι της άμα δα βγαίνει, και να τηνε προλάβουνε να τηνε γνωρίσουνε. Πραγματικά εκόλλησε το ένα γοβάκι τση αθοκουτάλας στο μέλι, μα αυτή τ'άφησε κι έτρεξε κι έφυγε για το σπίτι.

Το βασιλόπουλο διέταξε να δοκιμάσουνε το γοβάκι σε όλων των κοριτσιών τα πόδια, για να δει ποιας είναι, και αυτή θα 'παιρνε για γυναίκα του. Γυρίζανε οι άνθρωποι του σ'όλη την πολιτεία με το γοβάκι, το πρόβαρναν όλα τα κορίτσια, μα καμιάς δεν ήκανε. Φτάζανε και στο σπίτι των τριώ αδερφάδων, το προβάρανε οι δυο μεγάλες, μα καμιάς δεν ήκανε. Είπανε τότε οι άνθρωποι να το βάλει και η αθοκουτάλα, για να δούνε αν είναι δικό της. Οι δυο αδερφές λένε: «Όλα τα κορίτσια το βάλανε και καμιάς δεν κάνει, και η αδερφή μας η αθοκουτάλα, με τα βρωμισμένα πόδια θα το βάλει;» Μα οι άνθρωποι τση τ'όβαλαν στο πόδι και τση 'κανε μια χαρά. Όλοι καταλάβανε πως ήτανε δικό της. Αυτή τους είπε όλη την ιστορία και πώς εβρήκε στο λάκκο που είχε θά-

φει τα κόκκαλα τση μάνας τσης τσι τρεις φορεσιές και τα γοβάκια. Το βασιλόπουλο την επήρε γυναίκα του και ζήσανε καλά.

ΛΦ 629, 25-27. Παραλλαγή που συλλέχτηκε το 1959 στην Κριτσά Λασηθίου Κρήτης.

Παραλλαγή τρίτη: Η Σταχτιερού

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια μάνα και είχε τρεις θυγατέρες. Οι δυο μεγαλύτερες ήταν κακές κοπέλες και δεν αγαπούσαν τη μάνα τους. Η τρίτη όμως η μικρότερη αγαπούσε πολύ τη μάνα της μα όλη μέρα καθόταν μες στη στάχτη, δίπλα στη φωτιά, γι' αυτό την είπαν Σταχτιερού.

Μια μέρα οι δυο μεγάλες με τη μάνα τους καθίσανε να γνέσουν και βάλαν στοίχημα να φάνε όποια μείνει τελευταία. Η μάνα έγνεθε γρήγορα μα προσεκτικά και νοικοκυρεμένα. Οι κοπέλες γνέθαν άταχτα και βιαστικά και με τρόπο πέταγαν το μαλλί της ρόκας τους πίσω από το σκαμνί τους για να απογνέσουν γρήγορα. Έτσι κι έγινε. Οι δυο κοπέλες απογνέσανε πρώτα από τη μάνα τους και σύμφωνα με το στοίχημα θέλανε να τη σφάξουν να τη φάνε. Τ' άκουσε κι η Σταχτιερού κι έπεσε του θανάτου. Έκλαιγε και παρακάλαγε τις άλλες αδερφές να μην πειράξουν την μάνα τους. «Τημανούλα μας θα φάτε; δεν τη λυπόσαστε;» τους έλεγε. Μα εκείνες ήταν αμετάπειστες. «Έχασε και θα τη φάμε», απαντούσαν.

Πήγαν λοιπόν, σφάξανε τη μάνα τους και αρχίσαν να την τρώνε. «Έλα Σταχτιερού να φας κι εσύ», φωνάζαν στη μικρότερη, μα εκείνη έκλαιγε και φώναζε: «Εγώ να φάω τημανούλα μου;» Έκατσε η Σταχτιερού κι έμασε ένα-ένα τα κοκκαλάκια τηςμανούλας της και τα 'θαφε σε μια μεριά μέσα στον κήπο. Στο μέρος εκείνο φύτευσε ένα δεντράκι κι η Σταχτιερού το πότιζε και το καμάρωνε σαν να βλέπει τημανούλα της.

Ύστερα από κάρο, πήγε το βασιλόπουλο στην εκκλησία του χωριού τους. Οι δυο μεγάλες αδερφές στολιστήκανε καλά και πήγαν στην εκκλησία να τις δει το βασιλόπουλο. Ηκακομοίρα όμως η Σταχτιερού δεν είχε ρούχα να φορέσει και πήγε κάτω στον τάφο τηςμανούλας της κι άρχισε να κλαίει. Μα καθώς κοιτάζε πάνω στο δεντράκι είδε έναν ωραίο καρπό. Τον έκοψε και τον άνοιξε. Μα τι να δει! Ο μικρός καρπός ήταν γεμάτος φορέματα, παπούτσια και στολίδια, που όλο έβγανε και που δεν είχαν τελειωμό. Αμέσως η Σταχτιερού έτρεξε πλύθηκε, στολίστηκε, φόρεσε ένα ζευγάρι κεντητά γοβάκια, χτένισε τα μαλλιά της και τράβηξε για την εκκλησία.

Σαν είδε ο κόσμος να μπαίνει μέσα στην εκκλησία αυτή η πεντάμορφη κοπέλα, σάστισε και δεν μπορούσε να την γνωρίσει. Κοντά να τελειώσει η λειτουργία η Σταχτιερού έφυγε τρεχάτη. Πήγε έβγαλε και έκρυψε τα ρούχα της και κάθισε ξανά μέσα στη στάχτη. Πήγαν ύστερα και οι άλλες αδερφές στο σπίτι κι έλεγαν στη Σταχτιερού: «Δεν ήρθες καημένη και συ να δεις μια πεντάμορφη κοπέλα, που ήρθε στην εκκλησία με αραχνούφαντα στολίδια». Μα η πονηρή Σταχτιερού τους απαντούσε: «Δεν φεύγω εγώ από τη στάχτη μου κι όποια θέλει ας ήταν».

Την άλλη Κυριακή έγινε ξανά το ίδιο. Σαν έφυγαν οι άλλες για την εκκλησιά, στολίστηκε ξανά η Σταχτιερού και πήγε. Θαμπώθηκε ο κόσμος κι έλαμψε η εκκλησιά σαν φάνηκε στην πόρτα η πεντάμορφη κοπέλα. Πιο πολύ θαμπώθηκε το βασιλόπουλο από την ομορφιά της και θέλησε να την παντρευτεί. Μα πριν να τελειώσει η λειτουργία, η Σταχτιερού χάθηκε τρεχάτη και τρύπωσε στις στάχτες της. Το βασιλόπουλο ρώτησε να μάθει ποια ήταν η πεντάμορφη κοπέλα, μα κανείς δεν ήξερε να του πει.

Την άλλη Κυριακή πήγε ενωρίς το βασιλόπουλο στην εκκλησία και περίμενε να δει αν θα ξαναπάει η πεντάμορφη κοπέλα. Και πραγματικά, σαν μαζεύτηκε ο κόσμος και γέμισε η εκκλησία, άνοιξε η πόρτα και φάνηκε η πεντάμορφη κι όλα τα μάτια καρφώθηκαν απάνω της και το βασιλόπουλο γελούσε από τη χαρά του. Από φόβο όμως μην φύγει πάλι και την χάσει, διέταξε και βάλαν κόλλα στο κατώφλι της εκκλησιάς, καθώς θα βγει η κοπέλα να κολλήσει. Πραγματικά, κοντά να τελειώσει η λειτουργία η Σταχτιερού τράβηξε κατά την πόρτα, μα, απονήρευτη καθώς ήταν, πάτησε στο κατώφλι και κόλλησε το ένα της παπούτσι. Από φόβο μην πιαστεί, παράτησε το παπούτσι κι έφυγε ξυπόλητη με το ένα γοβάκι.

Το βασιλόπουλο πήρε το γοβάκι και γύριζε από σπίτι σε σπίτι να δει σε ποια ταιριάζει το γοβάκι. Πήγε και στο σπίτι της Σταχτιερούς. Μα οι αδερφές της πρόλαβαν και την σκέπασαν κάτω από ένα κοφίνι, για να μην την δει το βασιλόπουλο, που 'ταν βρώμικη και σταχτωμένη. Η μεγαλύτερη αδερφή πήγε μέσα στο δωμάτιο να φορέσει το γοβάκι, μα καθώς δεν της πήγαινε, έδωσε μια με το μαχαίρι κι έκοψε ένα κομμάτι από το πόδι της και φόρεσε το παπούτσι. Αλλά καθώς το βασιλόπουλο καθόταν στο κοφίνι η Σταχτιερού τον κένταγε με μια βελόνα. «Τι είναι από δω κάτω;» ρώτησε το βασιλόπουλο. «Μια κλώσσα και τσιμπάει», του λέει η άλλη κοπέλλα, Μα τότε φάνηκε στην πόρτα η πρώτη με φορεμένο το γοβάκι. Το βασιλόπουλο γεμάτο χαρά την πήρε και κίνησαν να φύγουν. Καθώς προχωρούσαν ένα πουλάκι από το δεντράκι που φύτεψε στης μάνας της τον τάφο κελαηδούσε κι έλεγε: «Αίμα τρέχει στο γοβάκι». Το βασιλόπουλο παραξενεύτηκε ακούγοντας αυτά τα παράξενα λόγια, και στρέφοντας τα μάτια προς τα γοβάκια της κόρης τα είδε καταματωμένα. Τότε κατάλαβε πως δεν ήταν αυτή η πεντάμορφη, και γύρισε πίσω στο σπίτι για να προβάρει το παπούτσι και η δεύτερη αδερφή. Μα καθώς ξανακάθισε πά-

νω στο καλάθι, η Σταχτιερού άρχισε να τον τσιμπάει δυνατά με τη βελόνα. Τότε σηκώθηκε το βασιλόπουλο και περίεργο σήκωσε το καλάθι, για να δει τι είδους κλώσσα ήταν αυτή που τον τσιμπούσε, ξαφνιασμένος όμως αντί για κλώσσα αντίκρινε τη Σταχτιερού. Το βασιλόπουλο διατάζει να φορέσει κι η Σταχτιερού το γοβάκι αλλά οι αδερφές της δεν την άφηναν. «Μα βασιλιά μου, αυτή δεν βγαίνει από την στάχτη της», του είπαν. Ο βασιλιάς όμως επέμενε κι όταν φόρεσε η Σταχτιερού το γοβάκι είδε να της πηγαίνει κολλητό. «Εσύ είσαι η πεντάμορφη», λέει το βασιλόπουλο, «έλα να σε πάρω». Κι οι άλλες αδερφές φώναζαν και λέγαν πως δεν μπορεί να 'ναι αυτή, γιατί δεν έχει φουστάνι να φορέσει. «Ναι, εγώ είμαι η πεντάμορφη», φώναζε η Σταχτιερού, «και τα ρούχα μου τα χάρισε η ευχή της μανούλας μου, περιμένετε να δείτε». Έτσι μίλησε η Σταχτιερού και έτρεξε εκεί που είχε κρυμμένα τα στολίδια της και ντύθηκε πεντάμορφη κοπέλα. Σαν την είδε το βασιλόπουλο τα μάτια του άστραφταν από χαρά κι οι αδερφές γεμάτες φθόνο δεν πίστευαν πως η πεντάμορφη που έβλεπαν ήταν η Σταχτιερού.

Το βασιλόπουλο πήρε τη Σταχτιερού, την πήγε στο παλάτι του και την έκανε γυναίκα του. Έτσι με την ευχή της μάνας της η Σταχτιερού έγινε βασίλισσα και έζησε χαρούμενη κι ευτυχισμένη, ενώ οι κακές αδερφές της ζήσανε στη μιζέρια και τη δυστυχία.

ΛΦ 1205. Παραλλαγή που συνέλεξε ο Ιωάννης Παντής το 1963 στην Κεφαλονιά.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Η ηρωίδα και η οικογένειά της

α: Μια μητέρα έχει τρεις (δύο) κόρες· α1: τη μικρότερη από τις οποίες τη φωνάζουν· α2: Σταχτο(μ)πούτα· α3: Σταχτομάρω· α4: Αθοκάτσουλο· α5: Αχυλοπουττούρα· α6: αλλιώς.

β: Η ηρωίδα είναι ορφανή· β1: κι έχει μια μητριά (και αδερφές)· β2: που την κακομεταχειρίζεται (-ονται)· β3: άλλο.

γ: Η ηρωίδα κάθεται συνέχεια μέσα στις στάχτες και τις ανασκαλεύει· γ1: μετά τον θάνατο της μητέρας της.

II. Το καννιβαλικό στοίχημα και τα δώρα της μητέρας

α: Οι τρεις αδερφές μαζί με την μητέρα τους γνέθουν· α1: και βάζουν στοίχημα, α2: όποιος της κοπεί η κλωστή· α3: ή τελειώσει τελευταία τη δουλειά· α4: ή της πέσει το αδράχτι· α5: να την σκοτώσουν και να την φάνε· α6: να την μεταμορφώσουν σε αγελάδα· α7: άλλο· α8: υπεύθυνη για το χαμό της μητέρας της είναι η Σταχτοπούτα· α9: γιατί καθυστερεί η ίδια στο γνέσιμο· α10: γιατί τρώει το βαμβάκι αντί να το γνέσει.

β: Χάνει το στοίχημα η μητέρα· β1: τρεις φορές, αλλά τις δυο πρώτες οι κόρες της το χαρίζουν· β2: γιατί τις γέννησε, τις βύζαξε και τις μεγάλωσε· β3: τελικά οι δύο αδερφές σφάζουν τη μητέρα τους· β4: η μητέρα μεταμορφώνεται σε αγελάδα· β5: που την βόσκουν· β6: τη μαγειρεύουν και την τρώνε· β7: επειδή πεινούν· β8: οι κόρες σκοτώνουν τη μητέρα με άλλο τρόπο.

γ: Η ηρωίδα δεν τρώει τη μητέρα της· γ1: και μαζεύει τα κόκκαλά της· γ2: μετά από συμβουλή της μητέρας της· γ3: και τα κρύβει (σ' ένα πιθάρι, στην κουφάλα ενός δέντρου κ.λ.π.)· γ4: τα θάβει· γ5: τα θυμιατίζει (για σαράντα μέρες)· γ6: τους ανάβει καντήλι (κερί).

δ: Η ηρωίδα βρίσκει στον τάφο της μητέρας της· δ1: όπου έχει φυτρώσει ένα δέντρο· δ2: φορέματα (που έχουν πάνω τους τον ουρανό με τ'άστρα, τη γη με τα λουλούδια, τη θάλασσα με τα φάρια κ.λ.π.)· δ3: κοσμήματα· δ4: ένα άλογο· δ5: παπούτσια· δ6: άλλο· δ7: κρυμμένα μέσα σε ένα καρπό (καρδί, φουντούκι, αμύγδαλο)· δ8: τα ίδια τα κόκκαλα της μητέρας έχουν μεταμορφωθεί σε δώρα (ρούχα κλπ.).

III: Η δημόσια εμφάνιση της Σταχτοπούτας και ο γάμος με το βασιλόπουλο

α: Οι δυο αδερφές ετοιμάζονται για να πάνε· α1: στην εκκλησία· α2: στη γιορτή του βασιλιά· α3: και προτρέπουν την αδερφή τους να πάει μαζί τους· α4: δεν θέλουν να πάρουν μαζί τους την αδερφή τους· α5: η Σταχτοπούτα αρνείται να φύγει από το σπίτι· α6: λέγοντας ότι πενθεί την μάνα τους· α7: η ηρωίδα ντύνεται με τα δώρα της μάνας της και πηγαίνει κρυφά στην εκκλησία (στο χορό)· α8: όπου όλοι την θαυμάζουν κι αναρωτιούνται ποια είναι· α9: κι όπου το βασιλόπουλο την βλέπει και την ερωτεύεται· α10: η Σταχτοπούτα φεύγει γρήγορα (και γυρνά στις στάχτες)· α11: σκορπίζοντας φλουριά στον κόσμο· α12: η συνάντηση με το βασιλόπουλο γίνεται με άλλον τρόπο.

β: Η ηρωίδα χάνει το παπούτσι της· β1: όταν ξαναπηγαίνει (για τρίτη φορά) στην εκκλησία (στο χορό)· β2: επειδή το βασιλόπουλο βάζει στα σκαλιά της εκκλησίας· β3: μέλι· β4: κόλλα· β5: άλλο· β6: το παπούτσι της ηρωίδας κολλάει· β7: το παπούτσι πέφτει σ'ένα πηγάδι· β8: κι όταν πάνε να πιουν νερό τ'άλογα του βασιλιά το βλέπουν και τρομάζουν· β9: το βασιλόπουλο βρίσκει το παπούτσι και το παίρνει.

γ: Το βασιλόπουλο αποφασίζει να δοκιμάσει το παπούτσι σε όλες τις κοπέλες της περιοχής για να βρει σε ποιαν ανήκει· γ1: φτάνει τελικά στο σπίτι της ηρωίδας· γ2: όπου οι αδερφές της την κρύβουν σε ένα κοφίνι για να μην την δει το βασιλόπουλο (και λένε ότι εκεί μέσα είναι μια κλώσσα)· γ3: οι αδερφές κοιμάζονται πρώτες το παπούτσι που δεν τους κάνει· γ4: το βασιλόπουλο κάθεται πάνω στο κοφίνι κι η ηρωίδα τοντσιμπάει με μια βελόνα· γ5: το βασιλόπουλο ανακαλύπτει την σταχτοπούτα· γ6: της βάζει το παπούτσι, που ταιριάζει στο πόδι της.

δ: Η ηρωίδα παντρεύεται το βασιλόπουλο και ζουν ευτυχισμένοι· δ1: η συνέχεια όπως ΑΤ 707 (*Τα τρία χρυσά παιδιά*)· δ2: η συνέχεια όπως ΑΤ 403Β (*Οι ζηλιάρες αδερφές*)· δ3: άλλο.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΙΑ 788α, 219-26, Πάργα, «Η ευχή της μάνας». *I*: α, α1, α2, α3 (η μάνα πεθαίνει), γ, γ1. *II*: μόνο η μικρότερη την πενθεί, γ1, γ4, δ, δ2, δ7 (κουτιά). *III*: α, α1, α3, α5, α7, α9, α10, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ.
2. ΛΑ 1263, (ΣΜ 93), 55-8, Επαρχία Κονίτσης, άτιτλο. *I*: β, β1 (όταν ο πατέρας φεύγει ταξίδι η μικρή κόρη ζητά να της φέρει κλωνάρι, που το φυτεύει στον τάφο της μητέρας της και γίνεται δέντρο), γ, γ1, α2. *III*: α, α1, α4 (τη βάζουν να καθαρίσει τη φακή από τη στάχτη και τη βοηθούν τα πουλιά). *II*: δ, δ2, δ4, δ5 (της τα φέρνει ένα πουλί). *III*: α7, α8, α10, β (καθώς τρέχει να ξεφύγει από τον βασιλιά), β9, γ, γ1, γ3, γ5, γ6, δ.
3. ΛΑ 1297, (ΣΜ 127), 458-9, Ζαγόρια, «Σταχτομπαμπαλιάρω». *I*: α, α1. *II*: α, α1, α7 (όποια τελειώσει πρώτη τη δουλειά), α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ3 (στο τζάκι), δ, δ2, δ5, δ6 (ελάφι). *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, α11, β, β1, β2, β5 (πίσσα), β6, β9, γ, γ1, γ3, γ5, γ6, δ, δ2 (στοιχεία από το ΑΤ 403Β: οι αδερφές της Σ. την επισκέπτονται όταν είναι λεχώνα και τη ρίχνουν στο πηγάδι. Παίρνει τη θέση της η μια αδερφή και ζητά να σφάξουν το ελάφι. Αυτό μιλά στην ηρωίδα μέσα στο πηγάδι (πβ. ΑΤ 450Α), ο άντρας της ακούει τη συνομιλία και τιμωρεί τις κακές αδερφές).
4. ΛΑ 1297, (ΣΜ 127), 494, Ζαγόρια, άτιτλο. *I*: α. *II*: α, α1, α3, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ2, δ7. *III*: α7, α8.

5. ΛΑ 1299, (ΣΜ 129), 566-569, Ζαγόρια, «Το παραμύθι της Σταχτομπαμπαλιάρως». *I*: α, α1, α6 (Σταχτομπαμπαλιάρω), γ, γ1. *II*: α, α1, α2, α6, β, β4, β6, γ, γ1, γ4, γ6, δ, δ2, δ7. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, α11, β, β1, β2, β5 (ρετσίνι), β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
6. ΛΑ 1303, (ΣΜ 133), 83-6, Ζαγόρια, «Η Σαμαροκουτσουλού». *I*: α, α1, α6 (Σαμαροκουτσουλού). *II*: α, α1, α4, α6, α5, α7 (η Σ. κάθεται στο σαμάρι που κουτσουλούν οι κότες) β, β1, β3, β4, β6, γ, γ1, γ5, γ6, δ, δ2, δ6 (φλουριά). *III*: α, α1, α7, α9, α10, α11, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ3 (όταν το βασιλόπουλο φεύγει στον πόλεμο, οι αδερφές της Στ. την κλείνουν σε ένα κασόνι και το ρίχνουν στο ποτάμι. Φτάνει σε ένα δάσος, όπου βρίσκει ένα παλάτι και μένει εκεί. Μετά από χρόνια ο άντρας της φτάνει τυχαία στο παλάτι της Στ., γίνεται η αναγνώριση και τιμωρούν τις κακές αδερφές).
7. ΛΑ 3018, 44-9, Κουκούλι Ζαγορίων, «Η Σταχτομπαμπαλιάρω». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α6 (Σταχτομπαμπαλιάρω). *II*: α, α1, α4, α6, α5, β, β1, β4, β6, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, δ, δ1, δ2, δ5, δ6 (φλουριά), δ8. *III*: α, α2, α3, α5, α7, α8, α9, α10, α11, β, β1, β2, β5 (πίσσα), β6, β9, γ, γ1, γ3, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 4).
8. ΛΑ 3018, 108-15, Κουκούλι Ζαγορίου, «Η Σαμαροκουτσουλού». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α6 (Σαμαροκουτσουλού). *II*: α, α1, α4, α6, α5, β, β1, β4, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ3 (στο σταχτολόγο), οι αδερφές της θυμώνουν και την βάζουν να κάθεται κάτω από το σαμάρι, δ, δ2, δ5, δ6 (φλουριά). *III*: α, α1, α3, α5, α7, α8, α10, α11, β, β1 (από τη βιασύνη της), β9, γ, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 5).
9. ΛΑ 3018, 168-76, Κουκούλι, «Η Σταχτομπαμπαμάρω». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α6 (Σταχτομπαμπαμάρω), γ. *II*: β8 (την ταΐζουν για να παχύνει και τη σφάζουν), β3, β6 γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2, δ3, δ5 (μέσα σε μια κασέλα), δ6 (φλουριά). *III*: α, α2, α7, α8, α9, α10, α11, β, β1, β2, β5 (πίσσα), β6, β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 6)
10. ΛΑ 510Α, 2, Θεσπρωτία, «Η Σταχτομάρω». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α2. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ4, δ, δ2, δ7 (που της έχει δώσει η μητέρα της). *III*: α, α1, α7, α9, β, β9, γ, γ1, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 1).
11. ΛΑ 510Α, 13, Κόνιτσα, «Οι τρεις ορφανές». *I*: β3 (οι αδερφές της ηρωίδας ρωτούν τον ήλιο ποια είναι η ομορφότερη και ζηλεύουν την μικρότερη). *II*: μια γριά δίνει στην ηρωίδα όμορφα φορέματα. *III*: α, α2, α4, α7, α9, α10, β, β1, β2, β5 (πίσσα), β6, β9, γ, γ1, γ3?, γ6, δ, δ1 (η συν. όπως ΑΤ 707, βλ. παρ. αρ. 2)

12. ΛΑ 510Α, 20, Γράφη Αργυρόκαστρου (σημ. Αλβανία), άτιτλο. Ενωμένο με 403Β. *II*: Η κακιά γυναίκα κάνει τη συνουσία της αγελάδα. Στέλνει την κόρη της να τη βοσκήσει και να γνέσει μαλλί, αλλά η αγελάδα δεν κάθεται. Στέλνει την ανηψιά της, κι η αγελάδα γίνεται άνθρωπος. Μάνα και κόρη γνέθουν μαζί. Τελικά σφάζουν την αγελάδα, β6, γ, γ1, γ2, γ3, δ, δ2. *III*: α7 (στη βρύση), β7 (στη βρύση), β9, γ, γ1, γ3 γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 2).
13. ΛΑ 510Α, 21, Λεσινίτσα Ιωαννίνων, άτιτλο. Ενωμένο με ΑΤ 707. *I*: α. *II*: α7 (η μάνα τρώει το μέλι των παιδιών της. Οι μεγαλύτερες θυμώνουν), β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ1 (πορτοκαλιά, που μόνο η ηρώιδα φτάνει τα κλαδιά της), δ2, δ7. *III*: α, α2, α7, α9, α10, β, β2, β5 (πίσσα), β6, β9, γ, γ1, γ6, δ, δ1 (η συν. όπως ΑΤ 707, βλ. παρ. αρ. 3).
14. ΛΦ 119, 1-5, Καπέσοβο Ζαγορίων, «Η Σταχτοπαμπαλιάρω». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α6 (Σταχτοπαμπαλιάρω). *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4 (στο σταχτολόγο). *I*: γ, γ1. *II*: δ, δ2, δ6 (φλουριά). *III*: α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, α11, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 7).
15. ΛΦ 458, 2-4, Δερβίζιανα Δωδώνης, «Μια μάνα και τρία κορίτσια». *I*: α, α1, α3. *II*: β8 (η μεγαλύτερη κόρη σκοτώνει τη μητέρα κόβοντάς της το κεφάλι), β6, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ1 (μηλιά που χαμηλώνει μόνο όταν την πλησιάσει η Σταχτοπούτα), δ2, δ4, δ (στα μήλα). *III*: α, α1, α4, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6, δ.
16. ΛΦ 786, 35-38, Διάσελο Άρτας, «Μάρω και Κάλλω». Συμφυρμός με ΑΤ480, βλ. παρ. αρ. 5. Από το 510Α μόνο το επεισόδιο του παπουτσιού.
17. ΛΦ 830, 3-5, Θεσπρωτία, «Η Σταχτομάρω». *I*: α, α1, α3, γ. *II*: α7 (μάνα πηγαίνει με τις γειτόνισσες να μαζέψουν ξύλα – όποια μείνει τελευταία θα γίνει αγελάδα. Μένει τελευταία η μάνα των κοριτσιών και γίνεται γελάδα), β5, β6, γ, γ1, γ4, γ6, δ, δ2, δ4, δ7, (ακούει τη φωνή της μάνας της να της λέει να σπάσει τα καρύδια). *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4 (κουνιέται μέσα στο κοφίνι), γ5, γ6, δ.
18. Σ.ΚΠ. 14, 1879-80, 256-7, 3, Ζαγόρια, «Η Σαμαροκοτσολού». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α6 (Σαμαροκοτσολού). *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ4, γ5 (οι αδερφές της τη βάζουν κάτω από το σαμάρι), δ, δ6 (φλουριά). *III*: α, α1, α7, α10, α11, β, β1, β9, γ (τις καλεί στο παλάτι), γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 9).
19. Hahn 1, 70-75 (Pio αρ. 2), Κουκούλι Ζαγορίων, «Aschenputtel» («Σαμαροκουτσουλού»). *I*: α, α1, α6 (Σαμαροκουτσουλού). *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, α7 (η Σ. κάθεται κάτω από ένα σαμάρι), γ, γ1, γ4 (στο σταχτολόγο), γ5, δ, δ2, δ6 (φλουριά). *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, α11,

β, β1, β9, γ, γ1, γ6 (παρόλο που η Σ. δεν θέλει να το δοκιμάσει), δ, δ3 (όταν γεννάει το παιδί της οι αδερφές της την ρίχνουν στη θάλασσα. Φτάνει σ' έρημο τόπο και παρακαλεί το Θεό, που της δίνει ένα σαράγι για να μείνει. Κάποτε έρχεται ο άντρας της, κι αποκαλύπτεται ότι είναι η γυναίκα του. Τιμωρούν τις αδερφές της).

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

20. ΙΑ 789, 342-5, Τρίκερι, άτιτλο. *I:* α, α1, α3. *II:* α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2, δ4, δ5, δ7. *III:* α, α1, α3, α5, α7, α10, α11 (μήλα), β, β7, β9, γ, γ1, γ3, γ5, γ6. δ.
21. ΛΑ 1267, (ΣΜ 97), 135-6, Λάρισα, «Η Σταχτομπούτα». *I:* α, α1, α2, γ. *II:* β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ1 (πορτοκαλιά), δ2, δ5, δ6 (άρμα), δ7 (στα πορτοκάλια). *III:* α7, α8, α9, β, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ3 (η μια κόβει το πόδι της αλλά την αποκαλύπτει ένα πουλί), γ5, γ6, δ.
22. ΛΑ 1268, (ΣΜ 98), 65-7, Λάρισα, «Η Σταχτομπούτα». *I:* α, α1, α2. *II:* α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ2 (και τα καίει και βάζει τη στάχτη σε τρία καρύδια), δ, δ2, δ7. *III:* α, α2, α7, α8, α9, α10, β, β1 (προσπαθώντας να φύγει), β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
23. ΛΑ 1268, (ΣΜ 98), 99-100, Λάρισα, «Η Σταχτομπιμπιλιάρα». *I:* α, α1, α6 (Σταχτομπιμπιλιάρα), γ. *II:* μέσα σ'ένα καρύδι βρίσκει δ2, δ4, δ5. *III:* α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2 (μόνη της κρύβεται), γ4, γ5, γ6, δ.
24. ΛΑ 1268, (ΣΜ 98), 107-8, Λάρισα, «Η Σταχτοπούτου». *I:* α, α1, α2, γ, γ1. *II:* α, α1, α2, α5, β, β3, β6, β7, γ, γ1, γ4, δ, δ2, δ4, δ5, δ7. *III:* α, α1, α7, α8, α10, β, β7, β8, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
25. ΛΑ1270, (ΣΜ 100), 29-33, Βολκάνο, άτιτλο. Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I:* α. *II:* ρίχνουν λαχρό, να φάνε αυτήν που θα της πέσει. Ο κλήρος πέφτει στη μάνα, β6, β7, γ, γ1, γ4, γ6, δ, δ2, δ3, δ5. *III:* α7, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 12).
26. ΛΑ 2301, 516, Ν. Καρδίτσας, άτιτλο. *I:* α. *II:* α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ6 (φλουριά). Τ'αλείφει με τη χολή κι ανασταίνεται η μάνα της.
27. ΛΦ 59, 5-7, Καρδίτσα, «Η Σταχτομάρω». *I:* α, α1, α3, γ. *III:* α, α1, α4, και γι' αυτό βάζουν τη Σταχτομάρω να κάνει πολλές δουλειές για να μην προλάβει να πάει. Όμως τα πουλάκια την βοηθούν να τελειώσει γρήγορα κι η Σταχτ. πηγαίνει στην εκκλησία, β, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.

28. ΛΦ 163, 1-2, Νερόμυλος Αγιάς Λάρισας. Συμφυρμός με ΑΤ 480, βλ. παρ. αρ. 9. Από το 510Α: *I*: β, β1, γ, α6 (Σταχτομπαμπιλιάρω). *III*: α, α2, α7 (φορώντας τα ρούχα που της έδωσαν οι δράκοι), α9, β (το βγάζει επίτηδες), β9, γ, γ1, γ6, δ.
29. ΛΦ 286, 1-2, Ραχούλα Καρδίτσας, «Η Σταχτομάρω». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *II*: α8, α9, β4, β3 (ο πατέρας), γ1, γ4, δ, δ2. *III*: α7, α9, α10, β, β9, γ, γ1, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 14).
30. ΛΦ 371, 12-5, Πήλιο, «Η Σταχτομάρω». Ενωμένο με ΑΤ 707. *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α2, α5, α4, α7, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3 (σ' ένα πλατάνι), γ5, δ, δ2. *III*: α, α1, α7, α12 (μιλούν για την όμορφη στον βασιλιά κι αυτός βάζει τους ανθρώπους του να τη βρουν), β, β1, γ (ο χωροφύλακας γυρνά τα σπίτια), γ1, γ2, γ3, γ4, (τον χωροφύλακα), γ5, γ6, δ, δ1 (η συν. όπως ΑΤ 707, βλ. παρ. αρ. 37).
31. ΛΦ 493, 1-4, Καρδίτσα, «Η Σταχτομάρω». *I*: Η εισαγωγή εντελώς διαφορετική, θυμίζει το ΑΤ 450: μια οικογένεια που αποτελείται από τον πατέρα, τη μητέρα την κόρη και το γιο. Η μάνα κι ο γιος πίνουν νερό από τις πατημασιές της αγελάδας και του αρνιού και μεταμορφώνονται αντίστοιχα σε αγελάδα και αρνί. Ο πατέρας ξαναπαντρεύεται, κι η μητριά που έχει μια κόρη βάζει να σφάξουν το αρνί και την αγελάδα. *II*: γ1, (και των δυο), γ2, γ4, δ, δ2, δ5. *III*: α (μητριά και κόρη), α1, α5, α6, α7, α8, β, β9. *I*: γ, α3. *III*: γ, γ1, γ2, γ3, γ4, (κουνιέται), γ5, γ6, δ.
32. ΛΦ 636, 4-6, Χάλκη Λάρισας, «Η Σταχτομπιμπιλιάρω». *I*: μια μάνα κι ένας πατέρας έχουν μια κόρη, τη Βαγγελιώ. *II*: α8, α9 (στο πλέξιμο), β4, β, β1 (όταν ο πατέρας ξαναπαντρεύεται), β2. *II*: β6 (την αγελάδα) γ, γ1, γ2, γ3 (δίπλα στο τζάκι). *I*: γ, γ1, α6 (Σταχτομπιμπιλιάρω). *II*: δ, δ2, δ3, δ4. *III*: α7, α9, β, (της πέφτει) β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ.
33. ΛΦ 647, 14-8, Βόλος, «Η Σταχτομάρω». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, β7, γ, γ1, γ3, γ5, εμφανίζεται η μάνα της και της δίνει δ2, δ5. *I*: γ, γ1. *III*: α, α1, α3, α5, α7, β, β7, β8, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 15).
34. ΛΦ 747, 36-9, Ν. Καρδίτσας, «Η Σταχτομπούτα». *I*: α. *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4 (στο τζάκι). *I*: γ, γ1, α1, α2. *II*: μια γριά της δίνει 3 καρύδια, δ2, δ4, δ6 (χρυσή άμαξα). *III*: α, α1, α7, α8, α9, β, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
35. ΛΦ 856, 1-3, Καρδίτσα, άτιτλο. *I*: η μητέρα της ηρωίδας είναι άρρωστη και πριν πεθάνει λέει στην κόρη της ότι θα γίνει αγελάδα και θα τη φροντίζει. *II*: η θεία κι η ξαδέλφη της ηρωίδας σφάζουν την αγελάδα, γ1, γ2, γ3 (μέσα στην στάχτη και γι' αυτό ονομάστηκε Σταχτομάρω), δ, δ2. *III*:

- α, α1, α3, α5, α6, α7, α8, α9, α10, β (της πέφτει σε μια γέφυρα), β9, γ, γ1, γ5, γ6, δ.
36. ΛΦ 1627, 1-2, Ζαγορά, «Η Σταχτομάρω». *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α2, α6 (σε μαρτίνι), β, β1, β4 (μαρτίνι), β5, β6, γ, γ1, γ2, γ3, δ, δ2, δ3, δ5. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
37. ΛΦ 1630, 8-91, Ν. Καρδίτσας, «Η Φούλα». *I*: α, α1, α5 (Φούλα). *II*: β4 (όταν οι αδερφές της βάζουν μια βελόνα στο κεφάλι), β5 (και δίνουν στην αδερφή τους να γνέσει μεγάλες ποσότητες μαλλιού – η γελάδα γίνεται άνθρωπος και βοηθά την κόρη της – οι μεγαλύτερες σφάζουν την αγελάδα), γ, γ1, γ2, (και τα καίει), γ4 (τη στάχτη), δ, δ2 (αμυγδαλιά και καρυδιά), δ2, δ5, δ7. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
38. ΛΦ 1677, 1-6, Ζάρκο Τριχάλων, «Η Σταχτοπούτα». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α2, γ. *II*: α, α7 και λένε στην μάνα τους ότι αν δεν μπορέσει να γεμίσει το αδράχτι θα την σκοτώσουν. Η μάνα δεν τα καταφέρνει, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ1, δ2, δ4, δ6 (φλουριά), δ7. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β7, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 20).
39. ΣΠ 65 (ΛΑ 592), 49, Τρίκαλα, «Σταχτομάρω». *I*: α3, γ, γ1. *II*: α8, α9 (την αγελάδα την σκοτώνει ο πατέρας και πουλά το κρέας της). *I*: β, β1. *II*: γ1, γ3 (στο τζάκι), δ, δ2, δ4. *III*: α (κι η μητριά της Στ.), α1, α4, α7, α9, β, β9, γ, γ1, γ6, δ.

ΘΡΑΚΗ

40. ΛΑ 3117, 76-9, Μαυροκλήσι Διδυμότειχου, «Μιράφλου». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α6 (Μιράφλου). *II*: α, α1, α4, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3 (στη στάχτη), δ, δ2, δ3, δ5. *III*: α, α1, α7, α8, α10, β, β7, β9, γ, γ1, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 26).
41. ΛΑ 510Α, 3, Αίνος, «Η Αχλιοπιτού». *I*: β3 (είναι εγγονή, όχι κόρη). *II*: β3, β6, δ (η εγγονή), δ2, δ4, δ6 (χρυσόμηλα). *III*: α (θείες της ηρωίδας), α1, α7, α9, α11 (χρυσόμηλα στον κόσμο και καβαλίνες στις θείες της), β, β7, β9, γ, γ1, γ6, δ.
42. ΛΑ 510Α, 16, Σουφλί, «Μητέρα και πατέρας». *I*: α, α1, α6 (Σταχτοπέπλη). *II*: α8 (καθώς γυρίζει την τουλούπα γίνεται η μάνα της αγελάδα κι ο πατέρας της βόδι), β3, β6, γ, γ1, γ2, γ3 (στην κοπριά), δ8. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, α11 (μήλα στον κόσμο, καβαλίνες στις αδερφές της), β, β2, β5 (πίσσα), β6, β9, γ, γ1, γ6, δ.

43. ΛΦ 317, 13-20, Θράκη, «Η Σταχτοπέπελη». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α6 (Σταχτοπέπελη), γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2, δ5. *III*: β, β7, β8, β9, γ, γ1, γ3, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, παρ. αρ. 27)
44. ΛΦ 533, 10, Σουφλί, άτιτλο. Ένα αγόρι και τρία κορίτσια έχουν μάννα μια αγελάδα. *II*: β5, β6 (τα κορίτσια), το αγόρι γ, γ1, γ2, γ3, γ5, δ, δ2, δ8. *III*: το αγόρι α6, β, β9, γ (σε όλα τα αγόρια), γ7, δ4 (ο βασιλιάς τον κάνει γαμπρό του).
45. Θρακικά ΙΣΤ' 1941, 95-9, Ηράκλεια, «Η Σταχτοπέπελη». Ενωμένο με ΑΤ 707. *I*: α, α1, α6 (Σταχτοπέπελη), γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, γ, γ4 (τη μητέρα της), γ6, δ, δ2, δ5, δ7. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, α11, α, α1, α3, α5, α6, α7, β, β1, β7, β8, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ, δ1 (η συν. όπως ΑΤ 707, βλ. παρ. αρ. 63).

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

46. ΛΑ 1180, 11, Μεσημέρι Θεσσαλονίκης, άτιτλο. *I*: β. *II*: δ, δ2, δ5. *III*: α, α1, α7, α10, β, β7, β9, γ, γ3, γ5, γ6, δ.
47. ΛΑ 2502, 128-30, Επαρχ. Εορδαίας, άτιτλο. Η αρχή όπως ΑΤ 450, βλ. παρ. αρ. 32. *I*: α3, γ (γιατί της σφάξανε τον αδερφό-ελαφάκι). *III*: α7, β, β9, γ, γ6, δ.
48. ΛΑ 2785, 33-4, Ξυνό Νερό Φλώρινας, άτιτλο. *II*: α8, α9 (ο πατέρας ξαναπαντρεύεται και η μητριά σκοτώνει την αγελάδα), β6, γ, γ1, γ4, δ, δ2, δ5, δ8. *III*: α (η μητριά κι η κόρη της), α1, α3, α5, α7, α9, α10, β, β9, γ (τις καλεί στο παλάτι), γ6, δ.
49. ΛΑ 510Α, 19, Βέροια, «Η Σταχτοπιπιλιάρου». *II*: α8, α9, β4(ο πατέρας ξαναπαντρεύεται), β5 (και που βοηθά την κόρη της στο γνέσιμο), β6, γ, γ1, γ2, γ3 (στη στάχτη). *I*: γ, γ1 (40 μέρες), α6 (Σταχτοπιπιλιάρου). *II*: δ, δ2, δ4, δ5. *III*: β, β9 (βάζει μια γριά να βρει σε ποιαν ανήκει το παπούτσι. Η συν. όπως ΑΤ 403Α, βλ. παρ. αρ. 17).
50. Ιωάννου, 322-324, Κασσάνδρα Χαλκιδικής, «Σταχτοπιπιλιάρου». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α6 (Σταχτοπιπιλιάρου), γ. *II*: α8, α10, β4 (ο πατέρας ξαναπαντρεύεται), β6, β1, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ2, δ4, δ5. *III*: α (η μητριά κι η κόρη της), α1 (στο πανηγύρι), α3, α5, α7, α10, β, β1, β7, β8, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β: *II*: α1, β, β1, γ, δ, ε, ε1. *III*: γ, γ1, γ2, γ3 *IV*: β, β1, β2, γ, γ1)).

ΝΗΣΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

51. ΙΛ 837, 173-95, Λήμνος, άτιτλο. *I*: α, α6 (Αχλοπιπιλού), γ, γ1. *II*: α, α1, α3, α5, β, β6, γ, γ1, γ4, δ (όπου ανοίγει τρύπα που οδηγεί σε ένα υπόγειο παλάτι με όλα τα καλά), δ2, δ4, δ5. *III*: β (κάνοντας βόλτες με το άλογό της), β7, β9 (και καλεί όλα τα κορίτσια στο παλάτι για να δοκιμάσουν το παπούτσι), γ6, δ, δ1 (η συν. όπως ΑΤ 707, βλ. παρ. αρ. 71).
52. ΛΑ 2456, 191-2, άτιτλο. *I*: α. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, δ, δ2. *III*: α, α1, α7, α8, δ3 (οι αδερφές της την αναγνωρίζουν και από τη ζήλεια τους την φαρμακώνουν).
53. ΛΑ 2457, 17-9, Πυργί Χίου, άτιτλο. *I*: α, α1, α6 (Αχυλιοπουτούρα. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2, δ4, δ5 *III*: α7, α9, α10, β, β9, γ (τις καλεί στο παλάτι), γ6, δ.
54. ΛΑ 510Α, 4, Καρδάμυλα Χίου, «Η Αχυλοπουτούρα». Ενωμένο με ΑΤ403Β. *I*: α, α1, α6 (Αχυλοπουτούρα) *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, δ, δ2, δ4, δ8. *III*: α, α1, α7, α8, α10, α11 (που στα χέρια των αδερφών της γίνονται κάρβουνα), β, β9, γ, γ1, γ6, δ, δ2 [η συν. όπως ΑΤ 403Β: *II*: α, β, γ, γ1, δ, ε, (σε φάρι) *III*: α, δ, δ2 (το φάρι), ε1 (από τα κόκκαλα του φαριού), ε2. *IV*: α5 (η κόρη ξεπετάγεται από το δέντρο), γ, γ1].
55. ΛΑ 510Α, 5, Μεστά Χίου, «Η Σταχτοπούτα». *I*: α, α1, α2. *II*: β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ2, δ7. *III*: α, α1, α7, α9, β, β9, γ, γ1, γ6, δ.
56. ΛΦ 1274 Α, 7-10, Αγιάσος Λέσβου, «Τ'αχλιουπτάρ». *I*: α, α1, α5. *II*: οι δυο μεγαλύτερες αδερφές β3, β6, β7. *I*: γ, γ1. *II*: γ, γ1, γ3, δ, δ2. *III*: α, α1, 13, α5, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
57. ΛΦ 1459, 9-12, Λέσβος, «Τ'αχλιουπτάρ'. *I*: α, α1, α5, γ, (οι αδερφές της δεν την αφήνουν να βγει έξω). *II*: β9 (τη ζεματίζουν), γ5 (τη σωρό), ένας άγγελος δίνει στην ηρωίδα ένα καρύδι, που όταν το σπάει βρίσκει: δ2, δ5, δ4. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, (στο δρόμο), β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ.
58. ΛΦ 1679, 9-12, Ικαρία, «Η Σταχτοπιτιρού». *I*: α, α1, α6 (Σταχτοπιτιρού), γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1 (γιατί τις παρακαλεί η μικρότερη να μην σφάξουν την μάνα τους), β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2, δ4, δ5. *III*: α, α1 (στο πανηγύρι), α7, α8, α9, α10, β (της πέφτει καθώς φεύγει βιαστικά), β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ.
59. Argenti-Rose I, 443-445, αρ.8, Μεστά Χίου, «Η Σταχτοπούτα». *I*: α, α1, α5, γ, γ1. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ, γ4, γ5, δ, δ2, δ7.

III: α, α1, α3, α5, α7, α9, α10, β, β1 (προσπαθώντας να ξεφύγει από τους στρατιώτες του βασιλιά που την κυνηγούν), β9, γ, γ1 (οι στρατιώτες του), γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.

60. Argenti-Rose I, 445-452, αρ. 8Α, Χίος, «Αχχυλοπουττούρα». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α5, γ. *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β2, β3, β6, β7, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, δ, δ2, δ4, δ6 (νομίσματα). *III*: α, α1, α3, α5, α7, α9, α10, α11, β, β1, β9 (της πιάνει το πόδι ενώ προσπαθεί να ξεφύγει), γ, γ1 (οι στρατιώτες του), γ3, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 32).
61. Argenti-Rose I, 452-3, αρ. 8Β, Χίος, «Αχχυλοπουττούρης». *I*: α, α1, α5, γ. *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β2, β3, β6, β7, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, δ, δ6 (έναν θησαυρό και χτίζει ένα παλάτι). *III*: α12 (ο βασιλιάς έρχεται στο παλάτι και τη ζητά για γυναίκα του) δ3 (η ηρωίδα γεννάει παιδί, αλλά η φθονερή πεθερά κι οι ύφες της τής βγάζουν τα μάτια και τη διώχνουν. Ξαναβρίσκει το φως της πλένοντας τα μάτια της σε μαγική πηγή. Μετά από χρόνια ο άντρας της τη βρίσκει. Αναγνώριση).

β. Δωδεκάνησα

62. ΙΑ 782, 153-8, Καστελλόριζο, «Σταχτοπουτουρούδι». *I*: α, α1, α6 (Σταχτοπουτουρούδι). *II*: α, α1, α2, α6 (κατσικά), β, β1, β4 (κατσίκι), β5, β6, γ, γ3, γ5, δ, δ2, δ8. *III*: α, α2, α7, α8, α10, β, β7, β, γ, γ5, γ6, δ.
63. ΛΑ 2248, 91-5, Αστυπάλαια, άτιτλο *I*: α, γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ2. *III*: α, α1, α7, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ (μια γριά του λείει για την κοπέλα στις στάχτες), γ1, γ6, δ.
64. Λαογραφία ΙΕ', 1953, 323-26, αρ. 9, Πάτμος, «Το Σταχτοπουτιρίδι». *I*: α, α1, α6 (Σταχτοπουτιρίδι), γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β2, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5, γ6, δ, δ2, δ5, δ6 (φλουριά). *III*: α, α1, α3, α4, α5, α6, α7, α8, α9, α10, α11, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ (καλεί όλα τα κορίτσια στο παλάτι), γ3, γ6, δ.
65. Λαογραφία ΚΑ', 1963-1964, 140-41, Βάτι Ρόδου, «Η πονόψυχη κόρη». *I*: α, α1, α6 (αθοπουττουριάρα). *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2, δ6 (λίρες). *III*: α, α1, α7, α10, α11, β, β1, β2, β5 (πίσσα), β6, β9 (καλεί όλες τις κοπέλλες να δοκιμάσουν το παπούτσι), γ6, δ.

γ. Εύβοια - Βόρειες Σποράδες

66. ΛΑ 2745, 144-146, Αιδηψός, άτιτλο. *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α2, α6, β,

β4, β6, γ, γ1, γ3, γ5 (όταν καίει τα κόκκαλα, αυτά γίνονται άλογο και φορεσιά). *III*: α, α2, α7, α9, β, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.

67. ΛΦ 709, 1-3, Γεράκι Ιστιαιάς Ευβοίας, «Η γελάδα». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α. *II*: α, α1, α2, α6, β, β1, β4, β5 (όταν τη φυλάει η μικρότερη, η γελάδα γίνεται άνθρωπος και γνέθουν μαζί), β6 (γιατί δεν τις αφήνει να γνέσουν), γ, γ1, γ3, γ6. *I*: γ, (κι οι αδερφές της τη φωνάζουν Σταχτομάρω, Σταχτομπούκο, σταχτοκυλισμένη). *II*: δ, δ2. *III*: α, α1, (στο πανηγύρι), α7, α9, α10, β, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β: *I*: β3. *II*: α, β, β1, γ, γ1, δ, ε. *III*: α, γ, γ2, δ, δ1, ε, ε1, ε2, ε4, ε5, ε6. *IV*: α, α1, α2, α4, γ).

68. ΛΦ 816, 1-2, Κονίστρα Καρυστίας Ευβοίας, άτιτλο. *I*: β κι έχει τρεις αδερφές. *III*: β, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.

69. ΛΦ 1177, 5-8, Χαλκίδα, «Η Σταχτοπούτα». *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β2, β3, β6. *I*: γ, γ1. *II*: γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ5, δ7, δ6 (φλουριά). *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, (που στα χέρια των αδερφών της γίνονται στάχτη), β, (σκαλώνει σε μια πέτρα καθώς τρέχει να γυρίσει γρήγορα στο σπίτι της), β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.

70. Ρήγας 2, 59-63, αρ. 14, Σκιαθός, «Η Σταχτουμάρου». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5. *III*: α, α4 (της λένε να κάνει όλες τις δουλειές του σπιτιού). *I*: γ. *II*: εμφανίζεται η μάνα και δίνει στη Μάρω ένα φουντούκι, που όταν το σπάει η ηρωίδα βρίσκει: δ2, δ4. *III*: α7, α10, β, β7, β8, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β βλ. παρ. αρ. 37).

δ. Κρήτη

71. ΛΑ 1338, (ΣΜ 151), 19-20, Ηράκλειο, «Η Αθοπουταλού». *I*: α, α1, α6 (Αθοπουταλού). *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β2, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, δ, δ2, δ3, δ4. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α10, β, β1, β2, β5 (πίσσα), β6, β9, γ (τις καλεί στο παλάτι), γ6, δ.

72. ΛΑ 2396, 82-102, Ιεράπετρα, «Το κουτρουλό». Ενωμένο με ΑΤ403Β. *I*: α, α1, α6 (Κουτρουλό), γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β2, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ5, δ6 (χρυσή πέρδικα). *III*: α, α1, α3, α7, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 39).

73. ΛΑ 2844, 76-8, Άρδακτος Αγ. Βασιλείου, άτιτλο. Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α4. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, δ, δ2, δ5. *III*: α, α1, α7, α9, β, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 40).

74. ΛΑ 510Α, 1, «Η Αθοπιτάλα». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α6 (Αθοπιτάλα). *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2. *III*: α, α1, α7, α9, β, β9, γ, γ1, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 38), δ1 (η συν όπως ΑΤ 707, βλ. παρ. αρ. 98).
75. ΛΑ 510Α, 15, Λατσίδα Μεραμπέλλου, «Η Αθοκουτάλα». *I*: α, α1, α6 (Αθοκουτάλα), γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ2, δ5. *III*: α, α1, α7, α9, β, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
76. ΛΑ 510Α, 17, Μονοφάτσιο, άτιτλο. *I*: α, α1, α6 (Αθοκουτάλα), γ, γ1. *II*: α, α1, α4, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ8. *III*: α, α1, α7, β, β2, β3, β6, β9, δ3 (η Αθ. λείει στο βασιλόπουλο πως το παπούτσι είναι δικό της, αλλά αυτός για να πειστεί ζητά να δει και τα ρούχα), δ.
77. ΛΦ 2, 8-9, Βιάνος, «Η Αθοκουτάλα». *I*: α, γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ5. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ5 (την ξεσκεπάζει), γ6, δ.
78. ΛΦ 433, 1-3, Ηράκλειο, «Η Αθοκουταλούσα». *I*: α, α1, α6 (αθοκουταλούσα), γ, β2 (οι αδερφές της). *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, β7, γ. *III*: α12 (το βασιλόπουλο ζητά από όλες τις κοπέλες να πάνε στο παλάτι για να διαλέξει γυναίκα), α7 (που βρίσκεται στο πιθάρι του σπιτιού, μετά από συμβουλή ενός αετού, και ντυμένη με αυτά πηγαίνει στο παλάτι), α9, δ.
79. ΛΦ 569, 45-51, Σκάφη Μεραμπέλλου, «Η Αθοκουτάλα». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α6 (αθοκουτάλα), γ. *II*: α (μόνο οι δυο μεγάλες), α1, α2, α5, β, β1, β2, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, δ, δ2, δ3. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4 (κουνιέται μέσα στο κοφίνι), γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 41).
80. ΛΦ 629, 3-5, Κριτσά Μεραμπέλλου, «Η Αθοκουτάλα». *I*: α, α1, α6 (αθοκουτάλα). *II*: α, α1, α2, α5, β, β6. *I*: γ, γ1. *II*: γ, γ1, γ4, γ5, δ, γ2, δ2, δ5. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ6, δ.
81. ΛΦ 629, 25-7, Κριτσά, «Η Αθοπουτάλα». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α6 (αθοπουτάλα). *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β2, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, δ, δ2, δ5, δ6 (και μια χρυσή πέρδικα για το κεφάλι). *I*: γ, γ1. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 42).
82. ΛΦ 663, 4-7, Ρέθυμνο, άτιτλο. Ενωμένο με ΑΤ 707. *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6. *I*: γ, γ1. *II*: γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ4. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ6, δ, δ1 (η συν. όπως ΑΤ 707, βλ. παρ. αρ. 107).
83. ΛΦ 667, 17-9, Βενεράτο ν. Ηρακλείου, άτιτλο. *I*: α (4 κόρες), α1, α4. *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, δ, δ2, δ6 (φλουριά).

- I:* γ, γ1. *III:* α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, α11, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6, δ.
84. ΛΦ 845, 3-6, Κρήτη, «Το Αθαφτουλιώ». *I:* α, α1, α5 (αθαφτουλιώ). *II:* α (χι η μεγαλύτερη λέει πως ονειρεύτηκε ότι όποιος της κοπεί το αδράχτι θα πεθάνει. Κόβεται το νήμα της μάνας τρεις φορές και μετά από λίγο καιρό πεθαίνει). *I:* γ, γ1, β2 (οι αδερφές). *III:* α12 (ο βασιλιάς καλεί όλα τα κορίτσια στο παλάτι για να διαλέξει νύφη. Εμφανίζεται η μητέρα στην ηρωίδα και της δίνει ένα κουτί που έχει μέσα φορέματα για να πάει στο παλάτι), α6, α8, α9, β, (καθώς τρέχει να φύγει), β9, γ, γ1, γ3, γ5, γ6, (στολίζεται με τα φορέματα) δ.
85. ΛΦ 932, 14-7, Ρέθυμνο, «Το αθοκάτσουλο». Ενωμένο με ΑΤ 707. *I:* α, α1, α4. *II:* α, α1, α4, α5, β, β1, β2, β3, β6, β7, γ, γ1, (προσποιούμενη πως τρώει) γ4, δ, δ2, δ3, δ5, δ8. *I:* γ, γ1. *III:* α, α1, α3, α5, α7, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ1 [η συν. όπως ΑΤ 707: *II:* α, β, β1, β3, β4, β8, β9, γ1, γ4, γ5, γ7, δ, δ1, ε2. *III:* α, α1, β1, β2. *IV:* α (χι αυτά αναγνωρίζουν τη μητέρα τους), δ, δ2, δ5, δ6, δ7].
86. ΛΦ 1096, 13-16, Χανιά, «Η Σταχτομπούτα». *I:* Οι τρεις αδερφές ζητούν από τον πατέρα τους να τους φέρει δώρα από το ταξίδι του. Στη μικρότερη φέρνει ένα μαλαματένιο παραθύρι και γι' αυτό οι άλλες την ζηλεύουν. Όταν ο πατέρας πεθαίνει οι μεγαλύτερες θέλουν να ξεφορτωθούν την μικρότερη, γ, α2. *II:* α, β8 (αφήνουν την τάπα της κασέλας να πέσει πάνω της), β6, γ, γ1, γ4, γ5, (εδώ παρεμβάλλονται θέματα όπως στον τύπο ΑΤ 403Α: οι αδερφές δίνουν νερό στη Σταχτομπούτα με αντάλλαγμα τα μάτια της και την εγκαταλείπουν στην ερημιά. Τα πουλιά που βοηθάει της φέρνουν τα μάτια της και η Σ. γυρνά σπίτι της), δ, δ1, δ2, δ5, δ7. *III:* α, α2, α7, α8, α9, α10, β, β1 (στο χορό), β2, β5 (χόλλα), β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
87. ΛΦ 1122, 1-2, Ρέθυμνο, «Το αθοκάτσουλο». *I:* α, α1, α4, γ. *II:* α, α1, α4, α5, β, β1, β2, β3, β6, β7, γ, γ1, γ4, δ, δ2, δ5. *III:* α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ.
88. ΛΦ 1337, 7-8, Μονοφάτσιο, «Η Αθοκουτάλα». *I:* α, α6 (Αθοκουτάλα). *II:* β8 (την σφάζουν) β6, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2. *III:* α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
89. ΛΦ 1340, 11-4, Αποκόρωνας, «Η Σταχτομπούτα». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I:* α, α1, α6 (αθοπυταρούδικο), γ. *II:* α, α1, α4, α5, β, β1, β2, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2. *III:* α, α1, α3, α5, α6, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 44).

90. ΛΦ 1378, 1-3, Αποκόρωνας, «Το Αθοπιτούδικο». *I*: α, α1, α6 (αθοπιτούδικο). *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1 (και τα καίει. Εμφανίζεται ένας άγγελος και το χορίτσι του ζητά μια φορεσιά για να μην τη γνωρίζουν). *III*: α7, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, (στέλνει στρατό να ψάξει) γ1, γ2 (γέρνει το κοφίνι και την ανακαλύπτουν), γ6, δ.
91. ΛΦ 1525, 5-8, Ηράκλειο, «Ο Αθοκουτάλης». *I*: α, α1, α6 (Αθοκουτάλης). *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5. *I*: γ, γ1. *II*: μια γριά δίνει στην ηρωίδα τρία καρύδια που έχουν μέσα: δ2, δ5, δ6 (μια άμαξα). *III*: α, α1, α3, α5, α7, α12 (μαθαίνει για την ύπαρξη της πανέμορφης κοπέλας), β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ.
92. ΛΦ 1590, 9-12, Κίσαμος, «Το αθοπιττούδικο». Ενωμένο με 403B. *I*: α, α1, α6 (αθοπιττούδικο), γ. *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, δ, δ2, δ3. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α9, α10, α11, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403B, βλ. παρ. αρ. 45).
93. ΛΦ 1639, 19-21, Κρήτη, άτιτλο. *I*: α. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ6, δ, δ2, δ5, δ7. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
94. Λουκάτος, *Παρνασσός* 1, 1959, 472-3, «Τ' αθοπουτάκι». Ενωμένο με 403B. *I*: α, α1, α6 (Αθοπουτάκι). *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β2, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ2, δ5, δ6 (δυο χρυσές πέρδικες). *III*: α, α1, α7, α8, α9, β, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ6, δ, δ3 (η συν. όπως ΑΤ 403B. *IV*: οι αδερφές ρίχνουν τη Σ. στο πηγάδι και παίρνουν τη θέση της στο παλάτι. Από το πηγάδι φυτρώνει λεμονιά, η νέα βασίλισσα ζητά να την κόψουν, αλλά από τα κλαδιά της πετάγεται η κόρη και την ξαναβρίσκει ο άντρας της).

ε. Κυκλάδες

95. ΛΑ 1387, αρ. 68, 573-576, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, (ΛΑ 510Α, 24), Τήνος, άτιτλο. Ενωμένο με 403Α. *I*: β, β1, β2 (την ημέρα του χορού στο παλάτι την βάζει να μαζέψει όλο το σκορπισμένο κεχρί) *II*: δ, δ2, δ6 (περιστέρια που μαζεύουν το κεχρί). Η συν. όπως ΑΤ 403Α, βλ. παρ. αρ. 39.
96. ΛΑ 1388, 53-60, αρ. 6, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, (ΛΑ 510Α, 25), Τήνος, «Η Σταχτοπούτα». *I*: α, α1, α2 (οι μεγαλύτερες φθονούν τη μικρότερη). *II*: η μητέρα πεθαίνει από τον καημό της, δ, δ2, δ7. *III*: α12 (ο βασιλιάς ανακοινώνει ότι θα πάρει γυναίκα του αυτή στην οποία θα πέσει το πορτοκάλι. Γάμος με τη Σταχτοπούτα).
97. ΛΑ 1684 Β', 32-4, Χώρα Αμοργού, «Η Σταχτοπιττούρο». Ενωμένο με

- ΑΤ 403B. *I*: α, α1, α6 (Σταχτοπίττουρο). *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ2, δ5, δ6 (φλουριά). *III*: α7, α9, β, β9, γ, γ1, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403B, βλ. παρ. αρ. 49).
98. ΛΦ 668, 1-2, Κωμιακή Νάξου, έμμετρη παραλλαγή. *I*: β, β1. *II*: Η ηρωίδα κλαίει στον τάφο της μητέρας της. Η μάνα εμφανίζεται και της λέει πως θα βρει ρούχα και στολίδια στο μαξιλάρι της. *III*: α7 (στο παλάτι), β, β9, γ, γ1, γ2 (στο αμπάρι), γ5, γ6.
99. Roussel, αρ. 55, Μύκονος, άτιτλο. *I*: α, α1, α3, γ. *II*: α, α1, α4, α6 (σε πρόβατο), β, β4 (πρόβατο), β5 (και βοηθά την Σταχτομάρα στο γνέσιμο), β6, γ, γ1, γ2, γ3, γ6, δ, δ2, δ3, δ4, δ5, δ6 (διαμάντια και μπριγιάντια και λίρες). *III*: α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, α11, β, β7, δ3 (οι κακές αδερφές μπήγουν μια βελόνα στο κεφάλι της Στ. και την σκοτώνουν).
100. Roussel, αρ. 56, Μύκονος, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, γ. *II*: α (υφαίνουν), α1, α2, α5, β, β1, β2, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ5. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α10, α11, β, β7, β8, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.

ΝΗΣΙΑ ΙΟΝΙΟΥ

101. ΙΑ 805α, 76-78, Οθωνοί, «Η Σταχτιαρού». *I*: α, α1, α6 (Σταχτιαρού). *II*: α, α1, α4, α5, β, β3, β6, γ, γ3, δ, δ2, δ5. *III*: α, α7, α9, α10, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
102. ΛΑ 1215, (ΣΜ 45), 37, Ζάκυνθος, «Το παραμύθι της Σταχτούς». *I*: α, α1, α6 (Σταχτού). *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2. *III*: α7, α9, δ.
103. ΛΑ 2194, 414-9, Ιθάκη, «Η Σταχτομάρω». *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α3, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ1 (καρυδιά), δ2, δ5, δ7. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
104. ΛΑ 2276, 284-7, Μεγανήσι Λευκάδας, «Η Σταχτομάρω». *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α3, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ2, δ5, δ7 (που της δίνει η μάνα της). *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
105. ΛΑ 2344, 89-92, Ερεϊκούσα, «Παραμύθι της Σταχτούς». Ενωμένο με ΑΤ 403B. *I*: α, α1, α6 (Σταχταρού). *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α7, α9, α10, β, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403B: *II*: α, β, β1, γ, γ1, δ, ε. *III*: γ, γ1. *IV*: β, β1, γ, γ1)).
106. ΛΑ 2344, 525-528, Οθωνοί, «Η Σταχταρού (ή Σταχταριά)». Ενωμένο

- με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α6 (Σταχτιαρού), γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ5, δ, δ2, δ8. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 53).
107. ΑΦ 120, 11-2, Γαλάρο Ζακύνθου, άτιτλο. *I*: α. *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ5. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
108. ΑΦ 165, 5-8, Λευκάδα, «Η Σταχτομάρω». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: β, κι έχει δυο κακές αδερφές, β2, και τη φωνάζουν: α3, γ. *II*: η ηρωίδα συναντά έναν γέρο, τον φειρίζει κι αυτός της δίνει τρία καρύδια που έχουν μέσα: δ2, δ3, δ5. *III*: α, α7 (του γέρου), α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 [η συν. όπως ΑΤ 403Β: *II*: α, β, β2, γ, γ1, δ, δ1 (και πέφτει σαν πεθαμένη). *III*: α, α1. *IV*: β, β2 (φωνάζει μια μάγισσα που της βγάζει την καρφίτσα), γ].
109. ΑΦ 170, 1-3, Βιταλάδες Κέρκυρας, «Η σταχτιαρού». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α6 (Σταχτιαρού). *II*: α, α1, α4 (μέσα στο πηγάδι), α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ3 (στην κουφάλα), γ5 (καλεί τον παπά να τα λειτουργήσει), δ, δ2, δ8. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α9, α10, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 56).
110. ΑΦ 291, 9-11, Κατωμέρι Λευκάδας, «Η Σταχτομάρω». *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α3, α5, β, β3, β6, γ, (και γι αυτό οι αδερφές της τη δέρνουν, οπότε εκείνη προσποιείται πως τρώει), γ1, γ4, γ5. *I*: γ, γ1. *II*: δ, δ2, δ5 (χρυσοκεντημένες παντόφλες), δ7. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
111. ΑΦ 506, 3-5, Κέρκυρα, «Η σταχτιαρού». *I*: α, α, α6 (Σταχτιαρού). *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5, γ2, δ, δ3, δ8. *I*: γ, γ1. *III*: α, α1, α5, α6, α7, α9, α10, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
112. ΑΦ 587, 84-5, Λευκάδα, «Η Σταχτομάρω». *I*: β (κι έχει δυο άσχημες αδερφές), α1, α3 (και μένει όλη μέρα κάτω από ένα κοφίνι). *II*: η μητέρα της ηρωίδας εμφανίζεται στον ύπνο της και της λέει ότι στην κουφάλα της μηλιάς θα βρει ένα μήλο, και μέσα στο μήλο θα βρει φορέματα. *III*: α7, α8, α9, α10, β, β2, β3, β6, β9, γ (το βασιλόπουλο ακολουθεί τη Στ. και τα συμφωνούν), γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
113. ΑΦ 697, 3-4, Λευκάδα, «Η Σταχτομάρω». *I*: α, α1, α3, β, γ (μόνο η Σ. κλαίει την μητέρα της). *II*: η Σ. ακούει τη μάνα της να της λέει ν'α-νοίξει τα ρόδια και βρίσκει μέσα φορέματα. *III*: α, α1, α7, α9, δ.
114. ΑΦ 1205, 8-13, Κεφαλλονιά, «Η Σταχτιερού». *I*: α, α1, α6 (Σταχτιε-

- ρού), γ. II: α, α1, α3, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ1, δ2, δ3, δ5, δ7 (μέσα στον καρπό του δέντρου). III: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3 (η αδερφή κόβει το πόδι, το παπούτσι της ταιριάζει κι έτσι ξεγελάει το βασιλόπουλο που την παίρνει μαζί του – στο δρόμο όμως ένα πουλάκι τραγουδάει: «αίμα τρέχει το γοβάκι», κι έτσι το βασιλόπουλο καταλαβαίνει την αλήθεια και ξαναγυρνά στο σπίτι να δώσει το γοβάκι στη δεύτερη αδερφή), γ4, γ5, γ6, δ.
115. ΛΦ 1247, 1-3, Λευκάδα, άτιτλο. I: α, α1, α3. II: α, α1, α4, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ2, δ7. III: α, α1, α3, α5, α6, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ5 (σηκώνει το κοφίνι), γ6, δ.
116. ΛΦ 1373, 3-6, Κεφαλλονιά, «Η Σταχτιαρού». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. I: α, α1, α6 (Σταχτιαρού). II: α, α1, α3, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ5, δ7. III: α, α1, α3, α5, α6, α7, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 59).
117. ΛΦ 1386, 4-6, Ζάκυνθος, «Η Σταχτού». I: α, α1, α6 (Σταχτού). II: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, γ. I: γ, γ1. II: γ1, γ3, γ5, δ, δ2. III: α, α1, α3, α5, α6, α7, α10, α9 (την τρίτη φορά τη συναντά το βασιλόπουλο), β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2 (μόνη της κρύβεται), γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
118. ΛΦ 1666, 9-11, Ζάκυνθος, «Η Σταχτού». I: α, α1, α6 (Σταχτού). II: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ3, δ5. III: α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
119. Λουκάτος, 102-3, αρ. 12, Κύθηρα, «Η Σταχτοπούττα». I: α, α1, α2. II: α, α1, α2, α6, β, β1, β4, β6, γ, γ1, γ2, γ4, γ5. I: γ, γ1. II: δ, δ2, δ5. III: α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

120. ΛΑ 1186, (ΣΜ 16), 117-8, Ηλεία, «Η Σταχτομπούρω». I: α, α1, α6 (Σταχτομπούρω, Σταχτοκοίλω, Σταχτοποδοκυλημένη). II: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4. I: γ, γ1. III: α, α1, α7, α8, α10, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ5 (που έχει κρυφτεί μόνη της κάτω από το κοφίνι), γ6, δ.
121. ΛΑ 1186, (ΣΜ 16), 135-8, Ηλεία, άτιτλο. I: β, β1, β2, α2 (ο πατέρας φεύγει για ταξίδι κι οι δυο μεγάλες κόρες ζητούν να τους φέρει στολίδια. Η Στ. ζητά μόνο ένα κλωνάρι, που το φυτεύει στον τάφο της μητέρας της και φυτρώνει δέντρο). II: δ, δ1, δ2, δ5 (που της τα φέρνει ένα πουλάκι).

- III*: α, α2, α4, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1 (οι αδερφές κόβουν το δάχτυλό τους για να τους χωρέσει το παπούτσι, αλλά το πουλί αποκαλύπτει την αλήθεια), γ5, γ6, δ.
122. ΛΑ 1186, (ΣΜ 16), 161-2, Ηλεία, «Η Σταχτομπούρω». *I*: α, α1, α6 (Σταχτομπούρω). *II*: α, α1, α3, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ5. *III*: α7, α9, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
123. ΛΑ 1186, (ΣΜ 16), 195-6, Ηλεία, «Η Σταχτομπούρω». *I*: α, α1, α6 (Σταχτομπούρω). *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ4, δ7. *III*: α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
124. ΛΑ 1186, (ΣΜ 16), 217-8, Ηλεία, «Η Σταχτομπούρω». *I*: β, β1 (πεθαίνουν ο πατέρας κι η μητριά και μένουν τα κορίτσια), α6 (Σταχτομπούρω). *III*: α, α1. *II*: δ, δ1, δ2, δ5. *III*: α7, α9, α10, β, β1, β2, β5 (ρετσίνι), β6, β9, γ, γ1, γ3 (η μεγάλη αδερφή κόβει το δάχτυλό της για να της χωρέσει το παπούτσι αλλά ένα πουλί αποκαλύπτει την αλήθεια), γ5, γ6, δ.
125. ΛΑ 1186, (ΣΜ 16), 243-5, Ηλεία, «Η Σταχτομπούτα». *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5. *I*: γ, γ1. *II*: δ, δ2, δ3, 5, δ6 (άμαξα), δ7. *III*: α, α1, α3, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ3, γ5, γ6, δ.
126. ΛΑ 1187, (ΣΜ 17), 20α, Ηλεία, άτιτλο. *I*: η ηρώιδα είναι η μεγαλύτερη αδερφή. *II*: β3, β6, γ1, γ3, δ, δ1, δ2, δ5, δ7. *III*: α7, α9, β, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
127. ΛΑ 1188, (ΣΜ 18), 61-2, Ηλεία, «Η Σταχτομάρω». *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4. *I*: γ, γ1. *II*: βλέπει στον ύπνο της τη μητέρα της, δ, δ2, δ5, δ7. *III*: α, α1, α4, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
128. ΛΑ 1189, (ΣΜ 19), 150, Ηλεία, «Βασιλιάς, βασίλισσα». *I*: β, β1, β2. *II*: δ, δ2, δ7. *III*: α, α1, α7, α8, α9, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ6, δ.
129. ΛΑ 1192, (ΣΜ 22), 67, Ηλεία, άτιτλο. *I*: α *II*: α, α1, α3, α6, β, β4, β6, γ, γ1, γ4, γ6 *III*: α7, α9, α10, β, β9, γ, γ1, γ6, δ.
130. ΛΑ 1192, (ΣΜ 22), 117-9, Ηλεία, άτιτλο. Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α3 (και σταχτοποδοκυλημένη), γ. *II*: α, α1, α3, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ2, δ7. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 60).
131. ΛΑ 1193, (ΣΜ 23), 87-8, Ηλεία, άτιτλο. *I*: α, α2. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, β7, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2, δ7. *III*: α7, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ6, δ.
132. ΛΑ 1193, (ΣΜ 23), 105-6, Ηλεία, «Σταχτομπούτα». *I*: α, α1, α2. *II*:

- α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2, δ7. *III*: α, α1, α4, α7, α10, β, β1, β2, β5 (πίσσα), β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
133. ΛΑ 1193, (ΣΜ 23), 125-8, Ηλεία, «Τι καλά δίδει ο Θεός εις εκείνον που αγαπάει τους γονείς του». *I*: α, α1, α3 (και σταχτοποδοκυλημένη), γ. *II*: α, α1, α3, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ2, δ7. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
134. ΛΑ 1277, (ΣΜ 107), 51, Βυζίκι Γορτυνίας, άτιτλο. *I*: α, α1, α6 (Σταχτοπούρω). *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ6, δ, δ2, δ7. *III*: α, α1, α3, α5, α7, β, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ5, γ6, δ.
135. ΛΑ 1277, (ΣΜ 107), 73-5, Βυζίκι Γορτυνίας, άτιτλο. *I*: α, α1, α3, γ. *II*: α, α1, α3, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ2, δ7. *III*: α12 (το βασιλόπουλο βλέπει τη Στ. που κάνει βόλτα στολισμένη), α7, β, β2, β5 (κερί), β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
136. ΛΑ 1277, (ΣΜ 107), 83-4, Βυζίκι, άτιτλο. *I*: α. *II*: α7 (βάζουν κλήρο να φάνε κάποια), β7, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ2, δ5, δ7. *III*: α, α1, α3, α5, α6, α7, α10, β, β1, β2, β5 (τσιμέντο), β6, β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ.
137. ΛΑ 1277, (ΣΜ 107), 109, Βυζίκι, «Η Σταχτομάρω». *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ2, δ5, δ6. *I*: γ, γ1. *III*: α, α1, α7, α9, α10, β, β2, β5 (δόκανο), β6, β9, γ, γ1, γ6, δ.
138. ΛΑ 1280, (ΣΜ 110), 333-7, Κυπαρισσία, «Η Σταχτομάρω». *I*: α, α1, α3, γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ (αλλά γλείφει τα κόκκαλα), γ1, γ3, γ6, δ, δ2, δ4, δ5, δ7. *III*: α, α2, α7, β (το αφήνει η ίδια με συμβουλή της μάνας της), β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
139. ΛΑ 1281, (ΣΜ 111), 294-8, Κυπαρισσία, «Η Σταχτομάρω». Ενωμένο με ΑΤ 403Β και ΑΤ 706C. *I*: α, α1, α3, γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ2, δ5, δ6 (λίρες), δ7 (μέσα σ' ένα κασονάκι). Οι αδερφές της το μαθαίνουν και τη ζηλεύουν. *III*: α7, β, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 61). Στο τέλος επεισόδιο όπως στο ΑΤ 706C (η άλλη αδερφή κατηγορεί τη Στ. ότι σκότωσε το παιδί της κι ο βασιλιάς τις σκοτώνει και τις δυο).
140. ΛΑ 1281, (ΣΜ 111), 521-524, Κυπαρισσία, «Η Σταχτομάρω». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α3, γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ2, δ5, δ7 (μέσα σ' ένα χρυσό κουτί). Οι αδερφές της το μαθαίνουν και τη ζηλεύουν. *III*: α7, β, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 62).
141. ΛΑ 1282, (ΣΜ 112), 136-7, Κυπαρισσία, άτιτλο. *I*: α. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ2, δ4, δ5, δ7. *III*: α7, β, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.

142. ΛΑ 1282, (ΣΜ 112), 185-7, Κυπαρισσία, «Η Σταχτομάρω». *I*: α, α1, α3, γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4. *III*: α, α1, α7, α8, α9, β, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
143. ΛΑ 1283, (ΣΜ 113), 103, Κυπαρισσία, «Ο βασιλεύς παντρεύεται». *I*: α (4 αδερφές), α1, γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ2, δ3. *III*: α7, α9, α10, β, β9, γ, γ6, δ.
144. ΛΑ 1332, (ΣΜ 145), 83-4, Σιμιάδες Μαντίνειας, άτιτλο. *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ6, δ, δ2, δ4, δ5, δ7. *III*: α, α1, α4, α7, α8, α9, β, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
145. ΛΑ 1343, (ΣΜ 156), 9-11, Μεγαλόπολη, άτιτλο. Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ (ανασταίνεται η μάνα της κα της δίνει φορέματα και παπούτσια). *III*: α, α1, α3, α7, α9, β, β1, β5 (ρετσίνι), β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 64).
146. ΛΑ 1346, (ΣΜ 159), 5, Επ. Μεγαλοπόλεως, «Η Σταχτομπούτα». *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ2, δ5, δ7. *III*: α7, β, β9, γ, γ1, γ6, δ.
147. ΛΑ 1353, (ΣΜ 166), 13-4, Γορτυνία, άτιτλο. *I*: α. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, δ, δ2, δ4, δ7.
148. ΛΑ 2797, 357-362, Χιλιομόδι Κορινθίας, άτιτλο *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α2, α6, β, β4, β5, β6, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2, δ7. *III*: α, α2, α7, α9, α10, β, β7, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
149. ΛΑ 2934, 152-4, Καρτερόλιο Επ. Μεσσήνης, «Η Σταχτοπούτα». *I*: α, α1, α2, γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2, δ4, δ5, δ7. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α10, β, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
150. ΛΑ 2934, 192-3, Μεσσήνη, «Σταχτομπούτα» *I*: α, α1, α2, γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2, δ4. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β5 (πίσσα), β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
151. ΛΑ 510Α, 22, Σπάρτη, «Η Σταχτομπούτα». Ενωμένο με ΑΤ 709. *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2, δ7. *III*: α, α1, α7, α9, β, β2, β5 (ρετσίνι), β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ, δ3 (η συν. όπως ΑΤ 709: *III*: α (οι αδερφές), α7, α8, γ, γ1. *IV*: α, α3 (ο άντρας της), α5).
152. ΛΦ 168, 1-3, Κρέσταινα Ηλείας, «Η Σταχτομπούρω». *I*: ο πατέρας πεθαίνει κι η μητέρα μένει μόνη με τις 4 κόρες, α1, α6 (Σταχτομπούρω). *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ1, (ακούει τη φωνή της μάνας της να της λέει πως ό,τι θελήσει θα το βρει στα πορτοκάλια του δέντρου), δ2, δ7 (μέσα στο πορτοκάλι). *III*: α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ6, δ.

153. ΛΦ 201, 1-2, Καλάβρυτα, «Η Σταχτομάρω». *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α4, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, δ, δ6 (χρυσό, απ' όπου φτιάχνει χρυσά ρούχα και παπούτσια). *III*: α, α1. *I*: γ, γ1. *III*: α7, α10, β (της πέφτει), β9, γ, γ1, γ6, δ.
154. ΛΦ 235, 1-6, Λαμπέτι Ηλείας, «Η Σταχτομάρω». *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ6 (για 40 μέρες). *I*: γ, γ1. *II*: δ, δ1, δ2, δ5, (χρυσές παντούφλες), δ7. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, β, β1, β7, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ3, γ6, δ.
155. ΛΦ 304, 11-3, Επ. Οιτύλου (Μάνη), «Η ορφανή». Έμμετρη παραλλαγή. *I*: β, β1, β2. *II*: η ηρωίδα κλαίει στον τάφο της μητέρας της. Εκείνη της χαρίζει ομορφιά και χαρίσματα, ρούχα για να πάει στο χορό. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, (το χάνει από τη βιασύνη της), β9, γ, γ1, γ2 (στο αμπάρι), γ3, γ5, γ6, δ.
156. ΛΦ 400, 47-8, Πελόπι, «Η Σταχτομπούρο». *I*: α (4 κόρες), α1, α6 (Σταχτομπούρο). *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ. *I*: γ, γ1. *III*: α6, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, (μετά από συμβουλή της μάνας του στοιχειού), β6, β9, γ, γ1, γ6, δ, δ2 (από το 403B μόνο το επεισόδιο της καρφίτσας που τη μεταμορφώνει σε πουλί. Χαϊδεύοντας το πουλί το βασιλόπουλο βρίσκει την καρφίτσα και ξεμαγεύει τη γυναίκα του. Φεύγουν να ζήσουν μακριά).
157. ΛΦ 501, 23-5, Αίγιο, «Η τύχη της ορφανούλας». *I*: β, β1, β2. *III*: α, α1, α4 (την αφήνουν σπίτι να κάνει δουλειές: να χωρίσει το κριθάρι από το στάρι – τη βοηθούν τα πουλιά). Ο πατέρας φεύγει ταξίδι και η κόρη του ζητά να της φέρει ένα κλαράκι, που φυτεύει στον τάφο της μητέρας της. Το δέντρο μεγαλώνει και μια μέρα ένα πουλάκι φέρνει στο κορίτσι φορέματα και παπούτσια. *III*: α7, α9, α10, β, (της πέφτει), β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ.
158. ΛΦ 588, 6-10, Λεχαινά Ηλείας, «Η Σταχτομπούτα». *I*: α, α1, α3 (σταχτομάρω, σταχτομπούτω, σταχτοποδοκυλημένη). *II*: β8 (οι μεγαλύτερες αδερφές σφάζουν την μάνα επειδή είναι πολύ γριά και δεν μπορούν πια να τη συντηρήσουν), β6, γ. *I*: γ, γ1. *II*: γ, γ1, γ4, γ5, (πριν πεθάνει η μάνα της της δίνει τρία καρύδια όπου η Σταχτοπούτα βρίσκει: δ2). *III*: α, α2 (γιατί το βασιλόπουλο θα διαλέξει εκεί γυναίκα), α3, α5, α6, α7, α9, α10, β, β1, (της πιάνεται στην πόρτα), β9, γ, γ1, γ2 (κρύβεται μόνη της), γ4, γ5, γ6, δ.
159. ΛΦ 589, 5-12, Σιδηρόκαστρο Τριφυλίας, «Η Σταχτομπούτα». *I*: α, α1, α2, α3, γ (και γι' αυτό οι αδερφές της δεν την παίρνουν μαζί τους στις εξόδους). *II*: α, α1, α2 α5, β, β6, γ, γ1, γ4, γ6, δ, δ2, δ5, δ4, δ7. *III*: α, α1, α7, α10, την επόμενη φορά: α7, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ (οι άν-

θρωποι του βασιλιά), γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.

160. ΛΦ 608, 1-6, Πάτρα, «Η Σταχτομάρω». Ενωμένο με 403B. *I*: α, α1, α3, γ. *II*: α, α1, α3, α5, β, β6, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2, δ8, δ4. *III*: α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403B, βλ. παρ. αρ. 67).
161. ΛΦ 626, 6-10, Επ. Μεσσήνης, «Σταχτομάρω». Ενωμένο με 403B. *I*: α, α1, α3, γ. *II*: β6 (για να μείνουν ελεύθερες), γ, γ1, γ3, κι η μητέρα της της χαρίζει παπούτσια. *III*: α, α2, α7, α9, α10, β (της πέφτει), β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403B, βλ. παρ. αρ. 68).
162. ΛΦ 639, 8-10, Καλαμάτα, «Η Σταχτομάρω». *I*: α, α1, α3, γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, η μάνα της της χαρίζει τρία καρύδια, δ2. *III*: α, α2, α4, α7, α9, α10, β, (της πέφτει), β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4 (κουνιέται), γ5, γ6, δ.
163. ΛΦ 644, 3-4, Σαγείκα Αχαΐας, «Η Σταχτομάρω». *I*: μια κόρη με δυο αδερφές παρακαλεί το θεό να της στείλει τρία καρύδια με φορέματα, κοσμήματα και παπούτσια. *III*: α7, α8, α10, α12 (την συναντά ένα βασιλόπουλο), δ.
164. ΛΦ 650, 7-9, Άγιος Σωτήρας Αρεόπολης, «Η Σταχτοπούτα». *I*: α, α1, α2, γ. *II*: α, α1, α2, α6 (γουρούνα), β, β1, β3, β4, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ8. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β5 (πίσσα), β6, β9, γ, γ1, γ6, δ.
165. ΛΦ 805, 25-7, Γύθειο, «Η Σταχτοπούτα». *I*: ο φτωχός πατέρας πεθαίνει και μένει η μάνα με τις τρεις κόρες που δεν έχουν τι να φάνε, α1, α2, γ. *II*: β3, β6, β7, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ5. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β5 (πίσσα), β6, β9, γ, γ1, γ3, γ5, γ6, δ.
166. ΛΦ 872, 1-2, Τρίπολη Μαντίνειας, «Η Σταχτοπούτα». *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3 (σε μια κουφάλα), γ6. *III*: α, α1, α7, α9, α10, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, (γραφτζουνάει την κασέλλα), γ5, γ6, δ.
167. ΛΦ 939, 5-6, Επ. Μεσσήνης, «Η Σταχτοπούτα». *I*: α, α1, (και πηγαίνει με τις δυο στις δουλειές, ενώ η Στ. μένει σπίτι), α2. *II*: μια γριά δίνει στη Στ. τρία καρύδια, όπου μέσα τους η ηρωίδα βρίσκει: δ2. *III*: α, α1 (μαζί με τη μάνα τους), α7 (της γριάς), α8, α9, α10 (την τρίτη φορά το βασιλόπουλο την ακολουθεί και την ανακαλύπτει), δ.
168. ΛΦ 1004, 9-12, Αχαΐα, «Η Σταχτοπούτα». *I*: α (δυο κόρες), α1, α2, γ. *II*: όταν η μάνα καταλαβαίνει ότι θα πεθάνει συμβουλεύει την Σταχτοπούτα τι να κάνει, γ1, γ2, γ3, δ, δ2, δ3, δ4, δ8. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α10, α12 (η ηρωίδα πηγαίνει στο χορό του βασιλόπουλου που τη ζητά

για γυναίκα του. Διηγείται την ιστορία στην αδερφή της που σκάει από το κακό της), δ.

169. ΛΦ 1008, 14-6, Γέρμα Λακωνίας, «Η Σταχτομπούτα». *I*: α, α1, α2, γ. *II*: α, α1, α2, α6, α8, β, β1, β2, β3, β4, β5, β6, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2, δ3, δ5. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β5 (πίσσα), β6, β9, γ, (τις καλεί να το δοκιμάσουν όλες), γ3, γ6, δ.
170. ΛΦ 1015, 8-10, Πυλία, «Σταχτομάρω». *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3 (σ' ένα σακουλάκι), δ, δ2, δ3, δ8. *III*: α, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
171. ΛΦ 1042, 5-7, Ηλεία, «Σταχτομπούτα». Ενωμένο με 403B. *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α3, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ6, δ, δ2, δ4, δ5. *III*: α, α1, α7, α10, β, β7, β8, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως AT 403B: *I*: β3. *II*: α, β, β1, δ. *III*: ε1, από το αίμα της αδερφής που στάζει στη γη, ε2, ε3, ε5, ε6. *IV*: α (ακούγοντάς την να μιλάει με τη γριά)).
172. ΛΦ 1129, 25-6, Πόρος, «Η φτωχή που έγινε βασιλοπούλα». *I*: α. *II*: α, α1, α3, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ1, δ2, δ5, δ7 (εμφανίζεται η μάνα της στον ύπνο της και της λέει να σπάσει το καρύδι και να πάει στην εκκλησία). *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2 (κάτω από το κρεβάτι), γ4, γ5, γ6, δ.
173. ΛΦ 1149, 1-3, Φιλιατρά Τριφυλίας, «Η Σταχτομάρω». Ενωμένο με AT 403B. *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6. *I*: γ, γ1, α1, α3. *II*: γ, γ1, γ4, γ6, καθώς ανακατεύει τις στάχτες η ηρωίδα βρίσκει ένα καρύδι, ένα αμύγδαλο κι ένα φουντούκι που όταν τα σπάει βρίσκει: δ2, δ4, δ6 (σέλα). *III*: α, (στο πανηγύρι), α7, α8, α9, α10, β, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως AT 403B, βλ. παρ. αρ. 74).
174. ΛΦ 1160, 15-7, Τράπεζα Αιγιαλείας, «Η Σταχτομάρω». *I*: α. *II*: οι δυο αδερφές βόσκουν την μάνα τους και την παχαίνουν για να τη φάνε, β6, γ, γ1, γ2, γ3, (σε μια κουφάλα). *I*: γ, γ1, α1, α3, (και Σταχτοπίτω, σταχτοποδοκυλημένη). *II*: δ, δ6 (θησαυρό κι' ό,τι άλλο ήθελε). *III*: α, α1, α7, α9, α10 (που στα χέρια των αδερφών της γίνονται κάρβουνα), β, β7, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
175. ΛΦ 1163, 5-8, Κέρτεζη Καλαβρύτων, «Η Σταχτομάρω». Ενωμένο με AT 403B. *I*: α. *II*: α, α1, α2, α6, β, β1, β4, β5 (χάθεται να τη βοσκήσει μόνο η μικρότερη, που δεν θέλει να τη σφάξουν), β6. *I*: α1, α3 (σταχτοπύρω, σταχτοποδοκυλημένη). *II*: γ, γ1, γ2, γ3, γ6, δ, δ2, δ3, δ4. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (από το AT 403B μόνο το επεισόδιο με την καρφίτσα που βρίσκει αμέσως ο βασιλιάς).

176. ΛΦ 1222, 7-9, Σπάρτη, «Η Σταχτομπούτα». *I*: α. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β2, β6. *I*: γ, γ1, α1, α2, *II*: γ, γ1, γ3 (σε μια κουφάλα), γ6, δ (στον δρόμο, καθώς πηγαίνει να ανάψει κεριά στα κόκκαλα), δ2, δ4, δ5, δ7. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β2, β5 (ρετσίνι), β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
177. ΛΦ 1301, 3-4, «Η Σταχτομάρα». *I*: α, α1, α2, γ. *II*: α, α1, α2, α6, β, β4, β5, β6, γ, γ1, γ2, γ3 (στην κουφάλα), γ6, δ, δ2, δ5. *III*: α, α1, α7, α9, α10, β (από τη βιασύνη της), β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
178. ΛΦ 1321, 1-4, Λιρά επ. Μονεμβασίας, «Η Σταχτομπούτα». *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α2, α6 (σε γουρουνόπουλο), β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, δ, δ2, δ8. *III*: α, α1, *I*: γ, γ1, *III*: α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ5, γ6, δ.
179. ΛΦ 1357, 8-10, Αίγιο, «Η Σταχτομάρα». *I*: α, α1, α3, *II*: α, α1, α2, α6, β4, και την ταΐζουν για να παχύνει και να την φάνε, β6, γ, γ1, γ3, δ, δ2, δ4, δ6 (φλουριά). *III*: α, α1, α7, α10, α11 (που στα χέρια των αδερφών της γίνονται κάρβουνα), α12 (την επόμενη Κυριακή συναντά το βασιλόπουλο που την ερωτεύεται και την ακολουθεί στο σπίτι της), δ.
180. ΛΦ 1416, 8-9, Αγ. Νικόλαος Κυνουρίας, «Σταχτοπούτα». *I*: α, (4 κόρες), α1, α2. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5. *III*: α12 (ένας γαμπρός πηγαίνει στο σπίτι τους), γ2 (στον καναπέ), φωνάζει η Σταχτοπούτα και την ανακαλύπτει). *II*: δ, δ6 (όλα όσα χρειάζονται για τον γάμο). *III*: δ.
181. ΛΦ 1450, 1-3, Σουδενά Καλαβρύτων, «Η Σταχτομάρα». *I*: α, α1, α3, γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ6. *III*: α7 (και φορά τα παπούτσια της μάνας της), εκεί ένας πλούσιος δίνει φλουριά στον κόσμο, α10, β, β7, β8 (τα βόδια του), β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
182. ΛΦ 1450, 5-7, Σουδενά, «Η Σταχτομάρα». *I*: α, α1, α3, γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ6. *III*: α, α1 (όπου κάποιος τους δίνει φλουριά που όμως γίνονται κάρβουνα), α7, α10, β, β7, β8, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
183. ΛΦ 1478, 7, Κυνουρία, άτιτλο. *I*: α. *II*: α, α1, α3, α5, β (χάνει το στοίχημα η μια κόρη κι η μάνα με την άλλη κόρη την τρώνε) γ, γ1, γ3, δ8 (τα κόκκαλα της αδερφής γίνονται φλουριά). *III*: α, α1 (η μάνα με την κόρη), α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β5 (ρετσίνι), β6, β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ.
184. ΛΦ 1484, 2-3, Λεωνίδιο, «Παραμύθι της Σταχτοπούτας». *I*: β, β1, β2, γ, γ1, γ2, α1, α2. *II*: η Σταχτοπούτα κλαίει στο μνήμα της μητέρας της. Εκείνη της παρουσιάζεται και της χαρίζει μια χρυσή στολή. *III*: α (κι η μητριά), α1, α7, α8, α9, α10 α12, (αργότερα το βασιλόπουλο κα-

λεί όλον τον κόσμο στο παλάτι του για να βρει την κοπέλα), β (της πέφτει καθώς τρέχει να φύγει), β9, γ, γ1, γ3 (οι αδερφές κόβουν το πόδι τους για να τους χωρέσει το παπούτσι και ξεγελούν το βασιλόπουλο, αλλά τα πουλιά βλέπουν το αίμα που τρέχει και αποκαλύπτουν την αλήθεια), γ5, γ6, δ.

185. ΛΦ 1537, 3-4, Πύργος, «Η Σταχτομάρα». *I*: α, α3 (και Τσατσομάρα). *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2. *III*: α, α1, α7, α10, α12 (συναντά το βασιλόπουλο σ'έναν χορό), β, β2 (στα σκαλιά του παλατιού), β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
186. ΛΦ 1548, 10-13, Ασωπός, «Η Σταχτομπούτα». *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ5, δ6 (καπέλλο), δ7. *III*: α, α2, α7, α8, α9, α10, β, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
187. ΛΦ 1551, 34-5, Γορτυνία, «Η Σταχτομπούτα». *I*: α, α1, α2. *II*: οι μεγαλύτερες αδερφές β3, β6, β7, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ2, δ3, δ4, δ7. *I*: γ (γιατί έτσι την έχουν διατάξει οι αδερφές της). *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, (κουνιέται), γ5, γ6, δ.
188. ΛΦ 1569, 1-2, Κοσμά(ς) Κυνουρίας, «Η Σταχτομπούτα». *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α2, α6 (αρνί), β, β1, β3, β4 (σε αρνί), β5. *I*: γ, γ1. *II*: β6, γ, γ1, γ2, δ (βρίσκει ένα δέμα από τη μάνα της που έχει μέσα: δ2, δ5). *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β5 (πίσσα), β6, β9, γ, γ1, γ6, δ.
189. ΛΦ 1697, 9-11, Λυρά Μονεμβασίας, «Η Σταχτοπούτα». *I*: α, α1, α2, γ. *II*: α, α1, α2, α6, β, β1, β4, β5, β6, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β5 (κατράμι), β6, β9, γ, γ1, γ6, δ.
190. ΛΦ 1713, 1-3, Καλύβια Λακωνίας, «Το παραμύθι της Σταχτοπούτας». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α2, γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ2, δ8. *III*: α (στο πανηγύρι), α7, α8, α9, α10, β (καθώς τρέχει να ξεφύγει από το βασιλόπουλο που την κυνηγά), β9, γ, γ1, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 79).
191. ΛΦ 1713, 3-5, Σπάρτη, «Σταχτομπούτα». *I*: α, α1, α2, γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3 (στην κουφάλα), γ6, εμφανίζεται η μάνα της Σταχτ. στον ύπνο της και την καθοδηγεί τι να κάνει: δ, δ2, δ4, δ7. *III*: α, (στο πανηγύρι), α7, α9, α10, β, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
192. ΛΦ 1784, 2-4, Κυπαρισσία, «Η Σταχτομάρα». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α3. *II*: α, α2, α3, α4, α7, β, β1, β2, β3, β6, γ, γ2, γ3, γ5, δ, δ2, δ5. *III*: α, α2, α4, α6, α8, α9, β, β1, β2, β5 (ρετσίνοι), β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β: *II*: α, β, δ, ε *IV*: β, β1, β2).

193. ΣΠ 8, 13-5, Κορινθία, «Δια μια μάνα με τις τσούπες». Ενωμένο με ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 82.
194. ΣΠ 29, 10-6, Ριζόμυλος Αιγιαλείας, «Η Σταχτομάρω». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ2, δ4. *III*: α, α1, α7, α9, β, β9, γ, γ1, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 84).
195. ΣΠ 31, 3-6, Αίγιο, «Σταχτομάρω». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I*: α, α1, α3, γ. *II*: δ, δ2, δ3. *III*: β, β7, β9, γ, γ1, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 85).
196. ΣΠ 44, 95-9, Κυπαρισσία, «Σταχτομάρω».
197. ΣΠ 48, 1-4, Βρέσθαινα, «Η σταχτομπούτα».
198. Ταρσούλη, 100-6, Άγιος Πέτρος Κυνουρίας, «Η Σταχτοπούτα». *I*: α, α1, α6 (Μαργαριταρένια). *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β2, β3, β6. *I*: γ, γ1, α2. *II*: γ, γ1, γ4, δ, δ2, δ6 (φλουριά). *III*: α, α1, α3, α5, α7, α8, α9, α10, α11, β, β1, β2, β5 (κατράμι), β6, β9, γ, γ1, γ6, δ, δ3 (αλλά εξακολουθεί να φοράει κουρέλια τη μέρα και να πηγαίνει στον τάφο της μητέρας της και μόνο τη νύχτα βάζει τα χρυσά ρούχα. Η πεθερά της τής καίει τα παλιόρουχα και η Σ. πείθεται τελικά να φορέσει τα βασιλικά ρούχα).

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

199. ΙΛ 834, 141-4, Βυζανά Αχαρνάνιας, άτιτλο. *I*: α. *II*: α, α1, α3, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ2, δ5, δ7. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
200. ΛΑ 1171, (ΣΜ 8), 23, Βάλτος Αχαρνάνιας, «Σταχτομάρω». *I*: α, α1, α3. *II*: β3, β6, γ, γ1, γ5, γ6, δ, δ2, δ5, δ6 (ένα μεγάλο σπίτι), δ7. *III*: α, α1, α7, α9, α10, β, β2, β3, β6, β9, γ, γ1 (όπου η Στ. κρύβεται τρεις φορές), γ5 (την τρίτη φορά), γ6, δ.
201. ΛΑ 1171, (ΣΜ 29), 85-7, Βάλτος Αχαρνάνιας, άτιτλο. *I*: β, β3 (δυο αδερφές). *III*: α, α1, α4 (την αφήνουν να κάνει τις δουλειές). *II*: δ, δ2, δ5. *III*: α7, α8, α9, α10, β, β9, γ, γ1, γ3 (χόβουν το πόδι τους αλλά ένα πουλί αποκαλύπτει την αλήθεια), γ5, γ6, δ.
202. ΛΑ 1171, (ΣΜ 31), 91-2, Βάλτος Αχαρνάνιας, άτιτλο. *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α3, α7 (να τη σφάζουν), β, β3 (και τη θάβουν) δ, δ2. *III*: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β1, β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
203. ΛΑ 1256, (ΣΜ 86), 100-2, Κατούνα Αχαρνάνιας, «Μια μάνα και τρεις

- κοπέλες». *I:* α. *II:* β4, β5, β6, β7 (τη Λαμπρή), γ, γ1, γ4, δ, δ1, δ2. *III:* α, α2, α7, α9, α10, α11, β, γ, γ1, γ2 (κρύβεται μόνη της κάτω από το κρεβάτι), γ4, γ5, γ6, δ.
204. ΛΑ 1322, (ΣΜ 135), 75-77, Μεσολόγγι, «Σταχτομάρω». *I:* α, α1, α3. *II:* α, α1, α3, α6, α5, β, β4, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ1 (μηλιά που χαμηλώνει τα κλαδιά της μόνο όταν πλησιάζει η Σταχτομάρω), δ2, δ4, δ5, δ7 (στο μήλο). *III:* α, α1, α3, α5, α7, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
205. ΛΑ 510Α, 9, Αιτωλία, «Η Σταχτομάρου». *I:* α, α1, α3, β, β1, β2. *III:* η νονά της Στ. μεταμορφώνει ένα ποντίκι σε άλογο, της δίνει ρούχα και υπηρέτες και την στέλνει στο χορό του βασιλιά. Πρέπει όμως να επιστρέψει πριν από τα μεσάνυχτα, α7, β, β9, γ, γ1 γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
206. ΛΑ 510Α, 10, Μάνδρα Παμφίας, «Η Σταχτομάρου». *I:* α, α1, α3. *II:* α, α1, α2, α6, β, β4, β5 (και βοηθά τη Στ. στο γνέσιμο), β6, γ, γ1, γ4.
207. ΛΑ 510Α, 11, Κεφαλόβρυσο Παμφίας, «Σταχτομάρω». *I:* α, α1, α3. *II:* α, α1, α2, α6, β, β4, β5 (και βοηθά τη Στ. στο γνέσιμο), β6, γ, γ1, γ4.
208. ΛΑ 510Α, 18, Μέγαρα, «Η Σταχτοπούτα». *I:* α, α1, α2. *II:* α, α1, α3, α5. Χάνει το στοίχημα η Σταχτοπούτα κι από τον φόβο της κρύβεται. Νομίζουν πως πέθανε. *III:* Το βασιλόπουλο που ήξερε τη Σταχτοπούτα φάχνει να την βρει, γ1, γ2 (μόνη της κρύβεται), γ4, γ5, δ3 (η Σταχτοπούτα χτυπά την ταμπακιέρα κι εμφανίζεται ένα άλογο. Φεύγει με το βασιλόπουλο).
209. ΛΦ 159, 11-15, Σαλαμίνα, «Το παραμύθι της Σταχτοπούτας». *I:* α, α1, α2. *II:* η μητέρα πεθαίνει και εμφανίζεται στην ηρωίδα και της δίνει τρία καρύδια όπου βρίσκεται: δ2, δ4, δ5. *III:* α (στο πανηγύρι), α7, α8, α9, α10, β (της πέφτει καθώς φεύγει), β9, γ, γ1, γ3, γ6 (αλλά δεν πιστεύει πως είναι αυτή, τότε η Σταχτ. φορά τα φορέματα, καβαλικεύουν το άλογο και φεύγουν), δ.
210. ΛΦ 216, 32-4, Νεοχώρι Φθιώτιδας, «Η Σταχτομάρω». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I:* α, α1, α3. *II:* α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ6, δ, δ2, δ5. *III:* β, β7, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 90).
211. ΛΦ 236, 30-1, Θήβα, «Η μάνα με τις τρεις κόρες». (μόνο το επεισόδιο της δοκιμής του παπουτσιού, ως εισαγωγή στο ΑΤ 403Β). *I:* α. *III:* ο βασιλιάς της χώρας αγοράζει ένα παπούτσι και διαλαλεί ότι θα παντρευτεί όποια της κάνει, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 [η συν. όπως ΑΤ 403Β: *I:* β3. *II:* α, β, β1, β3 (τη ρίχνει στο πηγάδι), ε, ε1. *III:* α, γ, γ4, γ6, δ, δ2, ε, ε1, ε2, ε3, ε5, ε6, *IV:* α, α1, α2, α4, γ, γ1].

212. ΛΦ 273, 1-4, Φωκίδα, «Η Μάρω και η Κάλω». *I:* α (δυο κόρες), α1, α6 (Μάρω). *II:* α, α1, α2, α6, β, β1, β4, β5, β6, γ, γ1, γ3. *III:* α (στο πανηγύρι), α5. *II:* δ, δ2, δ5, δ8. *III:* α7, α9, β, β7, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6, δ, δ2 [η συν. όπως ΑΤ 403Β: *I:* β3. *II:* α, β, β1, β3, δ1, ε, ε1. *III:* α, γ, γ4, γ5, δ, δ2, ε, ε1, ε2, ε4, ε5, ε6. *IV:* α, α5 (όταν του την παρουσιάζει η γριά δείχνοντάς του και το δαχτυλίδι), γ].
213. ΛΦ 356, 11-5, Μοδιό Λοκρίδας, «Η Μυρσίνα». *I:* α, α1, α6 (Μυρσίνα). *II:* α, α1, α2, α6, β, β1, β4, β5 (αφήνει μόνο τη Μ. να τη βοσκήσει και τότε γίνεται άνθρωπος), β6, γ, γ1, γ4 (στον τάφο φυτρώνει μια μηλιά που χαμηλώνει τα κλαδιά της μόνο όταν την πλησιάζει η Μυρσίνα. Οι αδερφές την κόβουν, από το κούτσουρο βγαίνει η μητέρα, και τελικά καί-νε και το κούτσουρο. Η Μ. μαζεύει τη στάχτη και τη θάβει), δ (τη στά-χτη), δ2, δ3, δ5, δ6 (φλουριά). *III:* α, α7, α8, α9, α10, β, β7, (αυλά-κι), β8 (και δεν θέλει να περάσει το αυλάκι), β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
214. ΛΦ 476, 69-70, Ανάληψη Τριχωνίας Αιτωλίας, «Η Σταχτομάρω». *I:* α, α1, α3. *II:* α (οι δυο μόνες τους, η Σταχτομάρω δεν συμμετέχει στο στοίχημα), α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ1, δ2, δ5. *I:* γ, γ1. *III:* α, α1, α7, α9, α10, β, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (από το 403Β μόνο το επεισόδιο του χτενιού που σκοτώνει την ηρωίδα).
215. ΛΦ 495, 5-6, Ιτέα Φωκίδας, «Η Μάρω η ορφανή». *I:* β, β1 (και πατέ-ρα- η μάνα της έγινε αγελάδα όταν πέθανε). *II:* η μητριά, ο πατέρας κι οι κόρες της μητριάς σφάζουν την αγελάδα, β6, γ, γ1, γ3 (στο τζάκι). *I:* γ, γ1. *II:* δ, δ2, δ8. *III:* α, α1, α7, α10 (δίνει στον κόσμο μήλα ενώ στις αδερφές της πέτρες), β, β7, β9, γ, γ1, γ2, γ5 (βλέπει το κοφίνι να κου-νιέται), γ6, δ.
216. ΛΦ 567, 19-20, Αττική, «Η αγελάδα». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I:* α. *II:* α, α1, α3, α6, β, β1, β3, β4, β5 (χάθεται να την ποτίσει μόνο η μικρότε-ρη), β6, γ. *III:* ο βασιλιάς επισκέπτεται όλα τα σπίτια για να βρει την ομορφότερη κοπέλα να την παντρευτεί, γ1, γ2, γ5 και την ερωτεύεται, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 93).
217. ΛΦ 604, 1-4, Στυλίδα Φθιώτιδας, «Η Μορφούλα». Ενωμένο με ΑΤ 403Β. *I:* α. *II:* β4, β6, γ, γ1, γ3, γ6. *III:* α, α1, α7, β, β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 94).
218. ΛΦ 725, 14-8, Άγραφα Ευρυτανίας, «Η Σταχτουμάρω». Ενωμένο με ΑΤ 707. *I:* α, α1 (τη μεγαλύτερη κι ομορφότερη α3), γ, γ1. *II:* (στον τάφο της μητέρας η ηρωίδα φυτεύει μια πορτοκαλιά που χαμηλώνει τα κλαδιά της μόνο όταν την πλησιάζει η Στ.), δ, δ1, δ2, δ4, δ5. *III:* α, α1, α7, α9, α10, β, β1, β2, β5 (πίσσα), β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5,

γ6, δ1 (η συν. όπως AT 707, βλ. παρ. αρ. 216).

219. ΛΦ 1096, 13-6, Φθιώτιδα, «Η Σταχτομπούτα». *I*: τρία κορίτσια ζητούν από τον πατέρα τους να τους φέρει από το ταξίδι του τρία παραθύρια. Στο μαλαματένιο παραθύρι της μικρότερης κάθονται τα πουλιά και γι' αυτό οι μεγαλύτερες την ζηλεύουν και θέλουν να την εξοντώσουν, α1, α2, γ. *II*: όταν ο πατέρας πεθαίνει, οι κόρες μένουν με τη μάνα τους, και λένε στη Σταχτοπούτα πως όποια πρωτογένει θα φάει όλες τις σταφίδες από το κασόνι. Όταν πάει να τις πάρει, οι αδερφές ρίχνουν το καπάκι για να τη σκοτώσουν, αλλά κατά λάθος σκοτώνουν τη μάνα τους, β6, γ, γ1, γ4, γ5, οι αδερφές της ηρωίδας την αφήνουν νηστική και διψασμένη και της παίρνουν τα μάτια της με αντάλλαγμα λίγο νερό. Τελικά την παρατάνε τυφλή στην ερημιά. Τα πουλάκια της φέρνουν τα μάτια της και γυρνά στο σπίτι της, δ, δ1, δ2, δ5, δ7 (βλέπει στον ύπνο της τη μάνα της που τις λέει τι να κάνει). *III*: α, α2 (στον χορό του βασιλιά), α7, α8, α9, α10, β, β1 (στο χορό), β2, β4, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
220. ΛΦ 1177, 5-8, Κερατέα Μεσογείων, «Η Σταχτοπούτα». *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β2, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ5, δ6 (φλουριά). *III*: α, α1, α3, α5, *I*: γ, γ1 *III*: α7, α8, α9, α10, α11, β, β1, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
221. ΛΦ 1272, 4-7, Τιθορέα Λοκρίδας, «Η Σταχτομάρω». Ενωμένο με AT 403B. *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α2, α6, β, β4, β3, β6, γ, γ1, γ4 (κάτω από μια πέτρα), γ6, (ακούει μια φωνή να της λέει να σηκώσει την πέτρα) δ, δ2, δ4. *III*: α, α1, α7, α9, α10, β, β7, β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως AT 403B, βλ. παρ. αρ. 95).
222. ΛΦ 1415, 19-23, Προφήτης Ηλίας Θηβών, «Η Σταχτομάρω». Ενωμένο με AT 403B. *I*: α, α1, α3. *II*: α, α1, α3, α6, β, β4, β5 (αφήνει μόνο τη Μάρω να την βοσκήσει), β6, γ, γ1, γ2, γ3, δ (μετά από επτά χρόνια), δ2, δ8. *III*: α, α1, α7, α10, β (της πέφτει κοντά στη βρύση), β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως AT 403B: *I*: β3. *II*: α, β, β1, β2, γ, δ, ε, ε1. *III*: α, γ2, γ3. *IV*: β, β1, β2, γ).
223. ΛΦ 1420, 58-69, Τσουκαλάδες Βοιωτίας, «Η Σταχτομάρω». Ενωμένο με AT 403B. *I*: η ηρωίδα έχει πατέρα, μητέρα και δυο θετές αδερφές, α1, α3 (και Σταχτοκοίλου, σταχταδράχτου και σφοντύλου). *II*: α, α1, α3, α7 (θα γίνει η μάνα της αγελάδα), α8, α9, β4, β5, β6 (τη σφάζει ο πατέρας), γ, γ1, γ3, και κρατά τρίχες από την ουρά της αγελάδας, που όταν τις καίει εμφανίζεται: δ2, δ4. *III*: α, α2, α5, α7, α8, α10, β, β7, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως AT 403B, βλ. παρ. αρ. 97).
224. ΛΦ 1560, 26-8, Θήβα, «Η Σταχτοπούτα». *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α3,

- α6, β, β4, β5, β6, γ, γ1, γ2, γ4, δ, δ4, δ2. *III*: α, α2, α7, α10, α11 (μήλα σε όλους, τίποτα στις αδερφές της), β, β7, β8, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
225. ΛΦ 1897, 4-6, Αμφίκλεια Λοκρίδας, «Οι τρεις αδερφές που έφαγαν τη μητέρα τους και η Σταχτοκυλισμένη». *I*: α. *II*: α, α1, α2, α6 (σε βόδι), β, β4, β6. *I*: γ, γ1. *II*: γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ2, δ4, δ7. *III*: α (στο πανηγύρι), α3, α5, α7, α9, α10, β, β1, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
226. ΣΠ 1, 161-76, Αθήνα, «Η ευχή της μάνας». Ενωμένο με ΑΤ403Β. *II*: α, α1, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, δ, δ1, δ2, δ4. *III*: β, β7, β9, γ, γ1, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως ΑΤ 403Β, βλ. παρ. αρ. 99).

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ-ΠΟΝΤΟΣ-ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

227. ΚΜΣ, Γκιουλ-Μπαξέ 14, 1-4, Γκιουλ-Μπαξέ, «Η ευχή της μάνας». *I*: α. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ6 (τρεις Κυριακές συνέχεια εμφανίζεται ένας γέρος που της λέει να κάψει τρεις τρίχες από τα μαλλιά της μάνας της. Εμφανίζονται φορέματα, τρία άλογα και παντόφλες). *III*: α, α1, α7, α9, α10, β, β1, β7, β9, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
228. ΛΑ 510Α, 6, Καντιρλί Βιθυνίας, «Η Σταχτοπίτα». Ενωμένο με ΑΤ 403Β.
229. ΛΑ 510Α, 7, Μάκρη, «Αθροπιτού». *I*: α, α1, α6 (Αθροπιτού). *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, δ, δ2, δ8. *III*: α7, α10, β, β7, β9, γ, γ1, γ6, δ.
230. ΛΦ Αλεξόπουλος Δημ., 1-2, Κουκλουτζά Σμύρνης, άτιτλο. *I*: α. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ7. *III*: α, α1, α7, α9, α10, β, β9, γ, γ1, γ6, δ.
231. ΛΦ 826, 4-7, Τσεσμέ, «Οι τρεις κόρες». *I*: α. *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5. *III*: α, α2, α3, α5. *II*: δ, δ2, δ4, δ7. *III*: α7, α8, α9, α10, α11 (στις αδερφές της καβαλίνες), β, β1 (της το αρπάζει ένας άνθρωπος του βασιλόπουλου), β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ.
232. ΛΦ 914, 10-11, Θυάτειρα, «Το χαϊμαλάκι». *III*: το βασιλόπουλο ντύνεται χαϊμαλάκι και γυρνά τα σπίτια. Φτάνει σ' ένα σπίτι με τρία κορίτσια και τις καλεί στο χορό του παλατιού, β, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
233. ΛΦ 1558, 17-9, Δυτική Μ. Ασία, «Η Σταχτοπούτα». *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α4, α5, β, β1, β2, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5. *I*: γ, γ1. *II*: δ, δ2, δ4.

III: α, α1, α3, α5, α7, α10, β (της πέφτει καθώς τρέχει να γυρίσει σπίτι της), β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.

234. ΣΠ 92, 19-26, Σμύρνη, άτιτλο. Ενωμένο με AT 403B. *I: α. II: α (πλέκουν), α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ2, δ4, δ6 (ένα δισάκι φλουριά. Παρουσιάζεται η ψυχή της μάνας της κα της τα δίνει). III: α, α1, α7, α9, α10, β, β7 (του βασιλικού παλατιού), β8, β9, γ, γ1, γ5, γ6, δ, δ2 (η συν. όπως AT 403B, βλ. παρ. αρ. 102).*

235. ΣΠ 93, 37-40, Σμύρνη, άτιτλο. *I: α, α1, α6 (Σταχτοπιτταρού), γ. II: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, (η ηρωίδα βρίσκει μέσα στη στάχτη τρία φτερά. Καίγοντάς τα φανερώνεται: δ2, δ4, δ6 (φλουριά). III: α, α1, α7, α8, α9, α10, β, β7 (του βασιλικού παλατιού), β8, β9, γ, γ1, γ5, γ6, δ.*

236. *Folk-Lore* XII, 200-1, XIX, «The three sisters». *I: α. II: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5, δ, δ2, δ4, δ5. III: α, α1, α7, α9, α10, β, β1, β7, β8, β9, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.*

β. Πόντος

237. ΚΜΣ, Αργυρούπολις 9, 1-3, «Η Σαχταροποδίτσα». *I: α, α1, α6 (Σαχταροποδίτσα). II: α, α1, α2, α5, β, β3, β6 γ, γ1 γ4, γ5. III: α, α2, α5 (εμφανίζεται ένα χρυσό άλογο που της δίνει χρυσή φορεσιά και την πάει στο παλάτι), α7, α9, α10, β, β9, γ, γ1, γ3, γ5, γ6, δ.*

238. ΚΜΣ, Τρίπολη 56 (1-10), «Η Σαχταρούτσα». Ενωμένο με AT 707. *I: α, α1, α6 (Σαχταρούτσα). II: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ (και κρύβει το κρέας κάτω από το φουστάνι της. Αυτό μιλά και λέει πως βρίσκεται στην κοιλιά της), γ1, γ4 (ο Χριστός τα ελογεί και γίνονται χρυσαφένια). III: α7, α9, α10, β, β9, γ, γ1, γ5, γ6, δ, δ1 (η συν. όπως AT 707, βλ. παρ. αρ. 244).*

239. ΛΑ 510Α, 8, Χαλδεία, «Η Σαχταρίτσα». *I: α, α1, α6 (Σαχταρίτσα). II: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, δ, δ2, δ8. III: α7, α10, β, β7 (στο χαβούζι), β9, γ, γ6, δ.*

240. ΛΦ 1240, 1-6, Τραπεζούντα, «Η Σαχταρίτσα Μαρίτσα». Ενωμένο με AT 707. *I: α, α1, α6 (Σαχταρίτσα Μαρίτσα). II: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5. I: γ, γ1. II: δ, δ2, δ4, δ5. III: α, α2, α7, α10, α11 (καρύδια στον κόσμο και καρφιά στις αδερφές της), β, β7, β8, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6, δ, δ1 (η συν. όπως AT 707, βλ. παρ. αρ. 231).*

241. *Αρχείον Πόντου* Η', 1938, 184-91, αρ. 2, Ιμέρα, «Σαχταρίτσα η Μαρίτσα». Ενωμένο με AT 707. *I: η ηρωίδα ονομάζεται Μαρίτσα Σαχταρί-*

τσα και έχει δυο ετεροθαλείς αδερφές από τον πρώτο γάμο του πατέρα της, γ. *II*: α, α2 (με αδράχτι), α3, α4, α7, β, β1, β3, β6, β7, γ, γ1, γ3, γ5. *III*: α1 *II*: δ, δ2, δ5. *III*: α6, α7, α8, α9, β, β7 (σ'ένα ποτάμι), β8, β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ1 (η συν. όπως ΑΤ 707, βλ. παρ. αρ. 237).

242. *Ασθήρ Πόντου* 1, 1885, 213-217, Τραπεζούντα, «*Η Σαχταρίτσα*» (Λουκάτος *Παρνασσός*, 1959, 473-4). *I*: α, α1, α6 (Σαχταρίτσα), β2 (οι αδερφές της), γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3 (στο σε-ντούκι), δ, δ2, δ5 (ένα ωραίο κάλυμμα του κεφαλιού), δ4. *III*: α, α2, α7, α8, α10, α11 (γλυκούδια στον κόσμο και καρφιά στις αδερφές της), α9 (την τρίτη φορά), β (καθώς τρέχει να φύγει), β7 (στο ποτάμι), β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ, δ1 (οι αδερφές της της παίρνουν τα μωρά της και τα αντικαθιστούν με ζώα. Το βασιλόπουλο διώχνει τη γυναίκα του, αλλά στο σημείο που θάφτηκαν τα νεογέννητα φυτρώνουν λουλούδια, που τα τρώει ένα θηλυκό ζώο και γεννά πάλι τα τρία αγόρια. Αποκαλύπτεται η αλήθεια και τιμωρούνται οι αδερφές).
243. *Ποντιακά Φύλλα Β'*, 1937, τευχ. 15, 157-60, Σταυρίν, «*Η Σαχταρίτσα*». Ενωμένο με ΑΤ 707. *I*: α, α1, α6 (Σαχταρίτσα), γ. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ3 (σ' ένα πιθάρι), γ5. *III*: α, α1, α4 (και της βάζουν ζητήματα: να ραντίσει και να μη ραντίσει, να σπουπίσει και να μη σπουπίσει, να μαγειρέψει σε ένα καζάνι 7 λογίων φαγητά. Τη βοηθά ένας γέρος. Χτυπώντας το ραβδί του τα κόκκαλα γίνονται φορέματα και το πιθάρι άλογο), α7, α9, α10, α11 (κάστανια και καρύδια), β, β1, β2, β5 (πίσσα), β6, β9, γ, γ1, γ3, γ5, γ6, δ, δ1 (η συν. όπως ΑΤ 707, βλ. παρ. αρ. 247)
244. *Άκογλου Α'*, 397-401, Κοτύωρα Πόντου, «*Η Σαχταρούτσα*». Ενωμένο με ΑΤ 707. *I*: α, α1, α6 (Σαχταρούτσα). *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β2, β3, β6, γ, γ1, γ3, γ5. *I*: γ, γ1. *III*: α, α2, α4 (την βάζουν να ξεχωρίσει το σιτάρι από το ρύζι. Βοηθός της ένας άγγελος που της δίνει και ρούχα για να πάει στην εκκλησία), α7, α8, α9, β, β7, β8, β9, γ, γ1, γ3, γ5, γ6, δ, δ3 (οι αδερφές της τη σκοτώνουν δίνοντάς της δηλητηριασμένη μα-στίχα, την κλείνουν σε ένα κασόνι και τη ρίχνουν στη θάλασσα. Τη βρίσκουν και τη ζωντανεύουν οι φαράδες), δ1 (η συν. όπως ΑΤ 707: στη θέση των παιδιών της φιδάκια. Θάβουν τη Σαχταρούτσα και τα παιδιά της και τους βγάζει ο άγγελος. Τους χτίζει χρυσό παλάτι. Ο βασιλιάς μαθαίνει την αλήθεια. Αποκατάσταση).

ΚΥΠΡΟΣ

245. ΛΦ 507, 1-3, Πάφος-Κτήμα, «*Η Σταχτού*». *I*: α. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6. *I*: γ, γ1. *II*: γ, γ1, γ3, η μητέρα της της δίνει τρία καρύδια που

- μέσα έχουν: δ2. *III*: α12 (το βασιλόπουλο καλεί όλες τις κοπέλες σε χορό στο παλάτι του, για να διαλέξει ποια θα κάνει γυναίκα του), α, α2, α3, α5, α6, α7, α9, α10, β, β1, (στο παλάτι), β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ.
246. ΛΦ 760, 6-7, Ευρύχου, άτιτλο. *I*: α. *II*: α, α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ3, δ8. *III*: β, β7, β8, β9, γ, γ1, γ3, γ6, δ.
247. ΛΦ 954, 5-7, Νέα Πάφος, «Η Σταχτερού». *I*: α, α1, α6 (Σταχτερού). *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β2, β3, β6. *I*: γ, γ1. *II*: γ, γ1, γ3 (σ' ένα σε-ντούκι), γ5, δ, δ2, δ4. *III*: α, α1, α3, α5, α7, α10, α11 (που στα χέρια των αδερφών της γίνονται κάρβουνα), β, β7 (στη λίμνη του βασιλιά), β9, γ, γ1, γ6, δ.
248. ΛΦ 1098, 4-6, Λευκωσία, «Η μάνα τζιαι οι τρεις κόρες». *I*: α. *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ4 και κλαίει στον τάφο. Εκεί ανοίγει μια πόρτα κι ακούει μια φωνή να της λέει να μπει μέσα. Βρίσκει πολύ χρυσάφι και χτίζει ένα παλάτι όπου ζει ευτυχισμένη.
249. Κληρίδης II, 65-7, αρ. 28, Λυσός Πόλεως, «Η Σταχτούλλα». *I*: β, β1, β2, γ, γ1 (και όταν ο πατέρας της φεύγει ταξίδι, του ζητά να της φέρει ένα κλωνάρι, που το φυτεύει στον τάφο της μάνας της και γίνεται δέντρο). *II*: δ (όπου έχει φυτέψει το κλωνάρι), δ1, δ2, δ5. *III*: α, α1, α4 (τη βάζουν να ξεχωρίσει σπόρους ανακατεμένους- το κάνουν τα πουλιά), α7, α8, α12 (τη συναντά καθώς πηγαίνει στο μνήμα της μάνας της και την κυνηγά), β, β7, β9, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, γ6, δ.
250. Λοϊζιάς, 97-98, «Το παραμύθιν της Σταχτούς». *I*: α, α1, α6 (Σταχτού). *II*: α7 (οι φτωχές κόρες στέλνουν τη μάνα τους να ζητιανέψει κι επειδή γυρίζει άπρακτη αποφασίζουν να τη φάνε), α1, α2, α5, β, β3, β6, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ6 (χρυσάφι). *III*: δ3 (η ηρωίδα γίνεται πλούσια ενώ οι αδερφές της πεθαίνουν από την πείνα).
251. Σακελλάριος Γ., 145, αρ.2 (Λουκάτος, *Παρνασσός* 1, 1959, 472). «Το παραμύθι της Σταχτούς». *I*: α, α1, α6 (Σταχτού). *II*: α, α1, α2, α5, β, β1, β3, β6, γ, γ1, γ2, γ3 (στο πιθάρι δίπλα στις στάχτες), γ5, δ, δ2, δ3. *III*: α, α1, α7, α9, α10, β, β9, γ, γ1, γ6, δ.

ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑ

252. Taibbi - Caracausi, 229-31, Rocca Forte Καλαβρίας, «Τα στέα τη βουθουλία». *I*: β, β1, β2 (τη στέλνει να γνέσει ένα λίτρο στουπί. Βοηθός στο γνέσιμο η αγελάδα. Η μητριά στέλνει και την κόρη της για το ίδιο πράγμα, αλλά η αγελάδα της βγάζει τα μάτια *II*: α7 (σφάζουν την αγελάδα και την τρώνε), γ (την αγελάδα), γ1, γ4, δ, δ2. *III*: α7, δ3 (το βασιλό-

πουλο φάχνει να τη βρει, αλλά η μητριά τον ξεγελά και παίρνει την δική της κόρη. Βάζουν την ηρωίδα να φυλάει τις κόττες. Τελικά η ηρωίδα κρύβει το δαχτυλίδι της μέσα στην πίττα που του στέλνει, γίνεται η αναγνώριση και παντρεύονται).

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

253. Γεώργιος, 57-60, αρ. 21, «Αι τρεις αδελφαί που έφαγαν την μητέρα των και η Σταχτοκυλισμένη». *I*: α. *II*: α, α1, α2, α6, β, β4, β5, β6, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ2, δ4, δ7. *III*: α, α1, α7, α9, α10, β, β2, β3, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.
254. Φιλιππίδου, 3-16, αρ. 1, «Η ευχή της μάνας». *I*: α. *II*: α, α1, α2, α6, β, β4 (μόνο η μικρότερη κόρη της κρατάει συντροφιά), β6, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ, δ2, δ4, δ7. *III*: α, α1, α7, α9, α10, β, β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, γ6, δ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Η Σταχτοπούτα είναι ένα από τα πιο διαδεδομένα και από τα πιο αγαπημένα παραμύθια στην Ελλάδα και σε ολόκληρο τον κόσμο. Είναι εξάλλου κι ένα από τα παραμύθια που έχουν μελετηθεί πολύ και από διάφορες πλευρές, καθώς από παλιά απασχόλησε τους ερευνητές η ιστορία, η προέλευση, η γεωγραφική διάδοση και η ερμηνεία του. Έχει λοιπόν αναλυθεί από διάφορες μεθοδολογικές σκοπιές κι έχουν προταθεί αρκετές διαφορετικές ερμηνείες του περιεχομένου του¹.

Αν και σήμερα, μέσω των εικονογραφημένων εκδόσεων που προορίζονται για το παιδικό κοινό, έχουν παγιωθεί και έχουν γίνει γνωστότερες οι μορφές του παραμυθιού της Σταχτοπούτας που ακολουθούν τα κείμενα του Perrault και των Grimm, η προφορική του παράδοση είναι εξαιρετικά πλούσια. Κι όπως εύκολα κανείς διαπιστώνει διαβάζοντας τις πολυάριθμες ελληνικές παραλλαγές (254 είχε καταγράψει ο Γ. Μέγας μέχρι το 1970 περίπου), αυτή η

1. Μια επιλεκτική επισκόπηση των διαφόρων προσεγγίσεων του παραμυθιού της Σταχτοπούτας προσφέρει το βιβλίο του Alan Dundes (ed), *Cinderella, A Casebook*, The University of Wisconsin Press, 1988, όπου αναδημοσιεύονται κείμενα ειδικών από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι τα τέλη του 20ού.

προφορική παράδοση διαφέρει πολύ από τη γραπτή, τυποποιημένη Σταχτοπούτα, το ορφανό κορίτσι που το κακομεταχειρίζεται η μητριά του και που η νεράιδα του δίνει φορέματα, γοβάκια και μια άμαξα για να πάει στο χορό, όπου θα χάσει το παπούτσι της κι όπου θα την ερωτευτεί το βασιλόπουλο.

Η ελληνίδα Σταχτοπούτα απέχει αρκετά από αυτό το αφηγηματικό σχήμα. Πολύ σπάνια είναι ένα ορφανό κορίτσι με μια κακιά μητριά. Στην πλειοψηφία των παραλλαγών η ηρωίδα ζει μαζί με τη μητέρα της και τις δυο μεγαλύτερες αδερφές της και το παραμύθι ξεκινά με την περιγραφή μιας καθημερινής, γυναικείας δραστηριότητας, του γνεσίματος. Η πρώτη αυτή σκηνή δημιουργεί μια ρεαλιστική ατμόσφαιρα που ανατρέπεται όμως αμέσως από το παράξενο και τρομακτικό στοίχημα που ακολουθεί: οι τέσσερις γυναίκες αποφασίζουν να σφάξουν και να φάνε, ή να μεταμορφώσουν σε αγελάδα όποια δεν τα καταφέρει στο γνέσιμο. Όποια δηλαδή σπάσει την κλωστή, της πέσει το αδράχτι της ή τελειώσει τελευταία τη δουλειά της. Το στοίχημα το χάνει η μητέρα κι οι δυο μεγαλύτερες κόρες τη σφάζουν, τη μαγειρεύουν και την τρώνε. Το ίδιο συμβαίνει και στις παραλλαγές που έχουμε μεταμόρφωση της μάνας σε αγελάδα.

Η συνηθέστερη αρχή του παραμυθιού είναι αυτή, υπάρχουν όμως και ορισμένες παραλλαγές που επεξεργάζονται διαφορετικά το θέμα του γνεσίματος και της ανθρωποφαγίας. Σε αυτές η μητέρα μεταμορφώνεται σε αγελάδα από σφάλμα της Σταχτοπούτας. Η ηρωίδα πρέπει να γνέσει μια μεγάλη ποσότητα βαμβάκι σε ορισμένο χρονικό διάστημα, αλλιώς η μάνα της θα γίνει αγελάδα, όμως δεν τα καταφέρνει. Γίνεται έτσι εκείνη υπαίτια για το θάνατο και τον καννιβαλισμό που ακολουθεί.

Πάντως, σε κάθε περίπτωση, η Σταχτοπούτα απέχει από το καννιβαλικό γεύμα. Μαζεύει τα κόκκαλα, τα θάβει, τα θυμιατίζει για σαράντα μέρες, τους ανάβει κεριά, εκτελεί δηλαδή όλες τις ταφικές τελετουργίες την ώρα που οι καννιβαλικές αδερφές της βγαίνουν να διασκεδάσουν. Και είναι συνέχεια χωμένη μες στις στάχτες. Όταν όμως περνά η περίοδος του πένθους, η Σταχτοπούτα βρίσκεται στον τάφο φορέματα, παπούτσια και κοσμήματα, δώρα της μητέρας της που θα της επιτρέψουν να βγει από τις στάχτες και να εμφανιστεί αγνώριστη και πανέμορφη στον κόσμο. Είναι δηλαδή η ίδια η νεκρή μητέρα που βοηθά την ηρωίδα.

Η συνέχεια και το τέλος του παραμυθιού περιέχει τα μοτίβα εκείνα που είναι αναγνωρίσιμα στις Σταχτοπούτες όλου του κόσμου: την λαμπερή εμφάνιση της κόρης (στην εκκλησία ή, σπανιότερα, στη γιορτή του βασιλιά) και το χάσιμο του παπουτσιού, που το βασιλόπουλο παίρνει και δοκιμάζει σε όλες τις κοπέλες για να βρει αυτήν που της ταιριάζει και να την παντρευτεί. Το μοτίβο του χαμένου παπουτσιού εμφανίζεται στις ελληνικές παραλλαγές σε δυο εκδοχές. Στην πρώτη, το βασιλόπουλο βάζει μέλι ή πίσσα στα σκαλιά της εκκλησίας και καθώς η ηρωίδα τρέχει να φύγει (μοιράζοντας κάποτε φλουριά στον

κόσμο) το παπούτσι της κολλάει, αλλά εκείνη δεν σταματά να το πάρει. Στη δεύτερη, η Σταχτοπούτα, στη βιασύνη της να φύγει, χάνει το παπούτσι της που πέφτει μέσα σ' ένα πηγάδι. Όταν πάνε να πιουν νερό τα άλογα του βασιλιά το βλέπουν και τρομάζουν, κι έτσι ο βασιλιάς βρίσκει το παπούτσι κι αποφασίζει να ψάξει για την κοπέλα που το φορούσε.

Στην πρώτη περίπτωση το βασιλόπουλο έχει δει κι έχει ερωτευτεί την ηρωίδα και προσπαθεί να την καθυστερήσει κάνοντάς την να κολλήσει στο μέλι (ή στην πίσσα). Στη δεύτερη περίπτωση ο βασιλιάς δεν έχει δει ποτέ τη Σταχτοπούτα και παρόλ' αυτά αποφασίζει να την παντρευτεί μόνο από τη θέα του παπουτσιού. Με μια παρόμοια μορφή το μοτίβο του χαμένου παπουτσιού απαντά ήδη στον Στράβωνα (1ος αι. π.Χ.), όπως μας πληροφορεί ο Δ. Λουκάτος². Μια αιγυπτιακή παράδοση αναφέρεται στην ιστορία της εταίρας Ροδώπιδος, που ένας αετός της έκλεψε το παπούτσι, ενώ εκείνη λουζόταν, και το μετέφερε στον βασιλιά της Μέμφιδας. Εκείνος έστειλε να βρουν σε ποιαν ανήκε το παπούτσι και όταν την βρήκαν την έκανε γυναίκα του.

Έτσι ένα από τα βασικά θέματα της ιστορίας της Σταχτοπούτας αποδεικνύεται παμπάλαιο. Όμως φαίνεται πως και ολόκληρο το παραμύθι είναι πάρα πολύ παλιό. Έχει λοιπόν ενδιαφέρον να κάνουμε μια σύντομη περιήγηση στις πιο παλιές καταγεγραμμένες παραλλαγές, για να πάρουμε μια εικόνα των ομοιοτήτων και των διαφορών με την ελληνική μορφή του παραμυθιού. Η παλιότερη γνωστή παραλλαγή προέρχεται από την Κίνα του 9ου μ.Χ. αιώνα και περιληπτικά μας λέει τα εξής:

«Ένας γαιοκτήμονας είχε δυο γυναίκες, που η καθεμιά τους είχε μια κόρη. Πέθανε όμως η καλύτερη γυναίκα του αφήνοντας ορφανή την κόρη της Sheh-Hsien, και σε λίγο καιρό πέθανε κι αυτός. Η μητριά βασάνιζε την πρόγονή της και την έστελνε να κόβει ξύλα στο δάσος και να κουβαλά νερό. Το κορίτσι, εκεί που γυρνούσε, έπιασε μια μέρα ένα φαράκι, το πήρε και το ανέθρεψε σε μια λεκάνη, κι ύστερα, όταν μεγάλωσε, το έριξε σρη λίμνη και κάθε μέρα του πήγαινε φαγητό. Η μητριά βρίσκει ευκαιρία και πιάνει το φαράκι. Το παίρνει στο σπίτι της και το μαγειρεύει, το τρώει, και κρύβει τα κόκκαλά του στην κοπριά. Το κορίτσι γυρίζει και κλαίει απελπισμένα. Ένα πρόσωπο κατεβαίνει τότε από τον ουρανό και της λέει να ξεθάψει τα κόκκαλα και να τα πάρει στην κάμαρά της. Εκεί, ό,τι ζητήσει θα το έχει.

Μια μέρα η μητριά κι η παραδερφή της πάνε στη γιορτή της πολιτείας κι αφήνουν την ορφανή να φυλάει το σπίτι. Τρέχει τότε το κορίτσι στην κάμαρά της και ζητά από τα φαροκόκκαλα να της δώσουν φόρεμα και παπούτσια χρυσά, να πάει στη γιορτή. Αμέσως της παρουσιάζονται όσα ζήτησε και τρέχει

2. Δ. Λουκάτος, «Το παραμύθι της Σταχτοπούτας στις ξένες και τις ελληνικές παραλλαγές», *Παρνασσός* 1, 1959, σ. 467.

στη γιορτή. Εκεί κάνει εντύπωση με την ομορφιά της αλλά φοβάται πως την γνώρισαν η μητριά κι η αδερφή της και γυρίζει γρήγορα σπίτι. Στο δρόμο όμως χάνει το ένα παπούτσι. Το βρήκαν κάποιοι στο δρόμο και το πήγαν στο βασιλιά. Ο βασιλιάς θαυμάζει το κομψό πόδι και ψάχνει να βρει την κοπέλα που το φορούσε. Φτάνει κάποτε στο σπίτι της και τη βρίσκει. Εκείνη φορά τότε και το φόρεμα κι ο βασιλιάς την παίρνει γυναίκα του³».

Αν και τόσο παλιά και τόσο μακρινή, η κινέζικη αυτή παραλλαγή περιέχει μερικά στοιχεία που θυμίζουν τις ελληνικές. Έτσι βρίσκουμε εδώ το θέμα της σφαγής και της κατανάλωσης ενός ζώου που βοηθά την ηρωίδα, το θάψιμο των κοκκάλων του και την εμφάνιση των φορεμάτων στον τάφο. Το τέλος του παραμυθιού ακολουθεί το γνωστό σχήμα με το χαμένο παπούτσι και τη δοκιμή στις κοπέλες. Λείπει όμως από αυτό το θέμα της ηρωίδας στις στάχτες⁴.

Η αμέσως επόμενη γνωστή γραπτή παραλλαγή είναι του 17ου αιώνα και τη βρίσκουμε στο *Pentamerone* του Basile. Έχει τίτλο *La gatta cenerentola*, που σημαίνει «η γάτα η σταχτιάρω» και που αντιστοιχεί στο κρητικό όνομα της ηρωίδας «Αθοκάτσουλο». Η διήγηση του Basile έχει αρκετές διαφορές αλλά και ομοιότητες με τις ελληνικές παραλλαγές.

«Η ηρωίδα σκοτώνει με την παρότρυνση της δασκάλας της τη μητριά της, κι αποκτά νέα μητριά, τη δασκάλα, κι αδερφές που την κακομεταχειρίζονται. Την βάζουν να κάνει τις δουλειές και να κοιμάται στη γωνιά, στις στάχτες. Ο πατέρας της Ζεζόλα (όπως είναι το όνομά της), φεύγει ταξίδι και ρωτά όλες τις κόρες του τι θέλουν να τους φέρει. Η Ζεζόλα ζητά κάτι από το περιστέρι των Μοιρών. Ο πατέρας φτάνει στη σπηλιά των Μοιρών όπου του δίνουν μια χουρμαδιά για την κόρη του. Η Ζ. φυτεύει το δέντρο, κι όταν αυτό μεγαλώνει της δίνει τα φορέματα με τα οποία εμφανίζεται στη γιορτή, όπου όλοι τη θαυμάζουν κι όπου ο βασιλιάς την ερωτεύεται και θέλει να μάθει ποια είναι. Για να ξεφύγει γρήγορα η Ζεζόλα σκορπίζει φλουριά στον κόσμο. Την τρίτη φορά όμως της πέφτει η χρυσή παντόφλα. Ακολουθεί η δοκιμή του παπουτσιού κι ο γάμος με τον βασιλιά».

Υπάρχουν λίγες ελληνικές παραλλαγές όπου συναντάμε το ταξίδι του πατέρα και τα δώρα που φέρνει στις κόρες του. Υπάρχει επίσης η σκηνή με την ηρωίδα που ξεφεύγει από τη γιορτή μοιράζοντας φλουριά στον κόσμο, και φυσικά το θέμα του χαμένου παπουτσιού. Λείπει όμως από την διήγηση του

3. Περίληψη του παραμυθιού από τον Δ. Λουκάτο, *ό.π.*, σ. 466. Ολόκληρο το κείμενο σε αγγλική μετάφραση στο: R. D. Jameson, «Cinderella in China», 1932, in: Dundes, *ό.π.*, σ. 71-97.

4. Η A. B. Rooth, *The Cinderella Cycle*, Lund 1951, σ. 110 και εξής, διαπιστώνει ότι το όνομα της ηρωίδας στις ανατολικές παραλλαγές δεν έχει σχέση με τις στάχτες.

Basile το θέμα της σφαγής και κατανάλωσης του ζώου, το οποίο δεν τρώει η ηρωίδα αλλά το θάβει, βρίσκοντας αργότερα φορέματα στο σημείο της ταφής. Στην ιταλική παραλλαγή ένα δέντρο προσφέρει τα στολίδια. Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι κάποτε και στις ελληνικές αφηγήσεις ένα δέντρο φυτρώνει στον τάφο της μητέρας κι εκεί βρίσκει τα δώρα η Σταχτοπούτα.

Λιγότερες ομοιότητες διαπιστώνουμε μεταξύ των ελληνικών παραλλαγών κι αυτής του Perrault, που γράφτηκε στα τέλη του 17ου αιώνα. Πρόκειται για τη διήγηση που περιλαμβάνει τα τόσο γνωστά μοτίβα της κακής μητριάς και της νεράιδας νονάς, του γυάλινου γοβακιού, της κολοκύθας που γίνεται άμαξα και ξαναγίνεται κολοκύθα στις 12 τα μεσάνυχτα κλπ., είναι δηλαδή η μορφή του παραμυθιού που έχει επικρατήσει στις παιδικές εκδόσεις. Όσο για την Aschenputtel της συλλογής των αδερφών Grimm, η οποία τυπώθηκε στις αρχές του 19ου αιώνα, είναι επίσης πολύ γνωστή μέσω των πολλών εικονογραφημένων εκδόσεών της, αλλά διαφέρει αρκετά από του Perrault. Στο ξεκίνημά της μοιάζει με το κείμενο του Basile: η κακιά μητριά κι οι κόρες της ζηλεύουν την ηρωίδα και την αφήνουν να κοιμάται μέσα στις στάχτες. Όταν ο πατέρας φεύγει ταξίδι, οι δυο κακές αδερφές ζητούν να τους φέρει κοσμήματα, ενώ η Σταχτοπούτα ζητά ένα κλωναράκι, το οποίο φυτεύει στον τάφο της μητέρας της. Σε αυτό το δέντρο βρίσκει αργότερα τα φορέματα που θα φορέσει στη γιορτή του βασιλιά, που ψάχνει νύφη για το γιο του. Βλέπουμε δηλ. ότι κι εδώ τα φορέματα της Σταχτοπούτας είναι δώρα από τη νεκρή μητέρα της. Στη συνέχεια η παραλλαγή των Grimm περιέχει το μοτίβο της πίσσας, που ρίχνει το βασιλόπουλο στις σκάλες για να κολλήσει η χρυσή παντόφλα της ωραίας κοπέλας, και τη δοκιμή του παπουτσιού από τις αδερφές της, που κόβουν τα δάχτυλά τους για να τους χωρέσει. Όμως ένα πουλάκι αποκαλύπτει την αλήθεια και το βασιλόπουλο παντρεύεται τη Σταχτοπούτα.

Εκτός από αυτές τις παλιότερες παραλλαγές, υπάρχουν αναρίθμητες άλλες από ολόκληρο σχεδόν τον κόσμο που έχουν καταγραφεί πιο πρόσφατα από λαογράφους, δασκάλους, φοιτητές και άλλους που αγάπησαν το παραμύθι. Ανάμεσά τους μπορεί να υπάρχουν πολλές διαφορές, αλλά παρόλ' αυτά αναγνωρίζονται από τους ειδικούς σαν εκδοχές της «Σταχτοπούτας».

Μάλιστα, κι οι ερευνητές φαίνεται να συμφωνούν σε αυτό, οι διηγήσεις για την ηρωίδα στις στάχτες, που την κακομεταχειρίζεται η μητριά της και που την αναγνωρίζει τελικά ο μέλλων σύζυγός της με τη δοκιμασία του παπουτσιού (ΑΤ 510) ανήκουν σε έναν ευρύτερο κύκλο αφηγήσεων, που περιλαμβάνει περισσότερους παραμυθιακούς τύπους, οι οποίοι πλέκονται γύρω από το θέμα της κατατρεγμένης από την οικογένειά της κόρης (τον ΑΤ 510Β και τον ΑΤ 511). Ήδη στην πρώτη μεγάλη συλλογή παραλλαγών της Σταχτοπούτας από όλο τον κόσμο, δηλαδή στη συλλογή της Marian Roalfe Cox (1893)⁵ που αριθμεί 345 κείμενα, περιλαμβάνονται και η Catskin (Peau d'Ane, ΑΤ 510Β),

η Cap'oRushes (επίσης AT 510B) και παρεμφερείς μ'αυτές αφηγήσεις, καθώς και κάποιες «ακαθόριστες» παραλλαγές (σήμερα κατεταγμένες στον τύπο AT 511). Η Cox διαπιστώνει ότι υπάρχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά ανάμεσά τους. Τα θέματα π.χ. του γνεσίματος, του ζώου που βοηθά την ηρωίδα και που το σφάζουν και το τρώνε, του χαμένου παπουτσιού, απαντούν σε διάφορες παραλλαγές αυτής της συλλογής. Και παρ'όλες τις διαφορές που μπορεί να υπάρχουν ανάμεσα στα παραμύθια, που συνιστούν μικρότερες ομάδες (την ομάδα της Peau d'Ane π.χ.), τα κοινά τους σημεία μας επιτρέπουν να μιλάμε για «κύκλο της Σταχτοπούτας».

Έτσι ονομάζει μισόν αιώνα αργότερα η Anna Birgitta Rooth το βιβλίο της⁶, όπου συγκεντρώνει και μελετά ακόμα μεγαλύτερο αριθμό παραλλαγών των κοντινών προς τη Σταχτοπούτα παραμυθιών. Η Rooth επιχειρεί να ανασυνθέσει κατά κάποιον τρόπο την ιστορία του παραμυθιού, μέσα από την ιστορικο-γεωγραφική έρευνα των μετασχηματισμών του.

Η Rooth διακρίνει έξι τύπους οι οποίοι αποτελούν τον κύκλο της Σταχτοπούτας, τους AI, AII, AB, B, BI και C. Οι δυο πρώτοι αντιστοιχούν στον AT 511, ο AB αποτελεί συνδυασμό των AT 511 και AT 510A, ο B είναι η κατεξοχήν Σταχτοπούτα (AT 510A), ο BI είναι η Ξυλομαρία (AT 510B) και ο C περιλαμβάνει παραλλαγές με αρσενικό ήρωα (AT 511B, σύμφωνα με την πρόταση της Rooth. Εμείς κατατάξαμε τις ελληνικές παραλλαγές με ήρωα ένα αγόρι ως AT 511A, βλ. παρακάτω σ. 185-194).

Για τη Rooth, ο παλαιότερος τύπος από αυτούς πρέπει να είναι ο A. Αυτός παρουσιάζεται με δυο μορφές, μια ευρωπαϊκή και μια ανατολική. Στην ευρωπαϊκή (AII) η ηρωίδα έχει μια μητριά και τρεις αδερφές, τη μονομάτα, τη διπλομάτα και την τριπλομάτα, που την κακομεταχειρίζονται και την αφήνουν να πεινά. Μια αγελάδα την βοηθά και την ταΐζει, όταν όμως το μαθαίνουν οι κακές σφάζουν το ζώο και το τρώνε. Η κόρη μαζεύει τα κόκκαλά του, τα θάβει και στο μέρος αυτό φυτρώνει ένα δέντρο που τους καρπούς του μπορεί να φτάσει μόνο εκείνη. Το βασιλόπουλο, που λαχταρά ένα φρούτο, παντρεύεται την κόρη που μπορεί να το κόψει και να του το δώσει.

Στην Ανατολή υπάρχει και μια άλλη μορφή, πιο πρωτόγονη κατά τη Rooth, όπου αντί για μια κόρη έχουμε δυο ορφανά πεινασμένα παιδιά που τα τρέφει ένα ζώο· στον τάφο του ζώου που το σφάζει η μητριά φυτρώνει δέντρο (AI).

Από μια μεταγενέστερη σύνθεση του A και ορισμένων νέων επεισοδίων (τα φορέματα στον τάφο, ο χορός, το χαμένο παπούτσι και ο γάμος της ηρωίδας)

5. M. R. Cox, *Cinderella (Three hundred and forty-five Variants of Cinderella, Catskin and Cap O'Rushes, abstracted and tabulated, with a discussion of mediaeval analogues, and notes)*, London, 1893.

6. A. B. Rooth, *ό.π.*

προκύπτει ο τύπος ΑΒ. Σε αυτόν η ηρωίδα έχει μια κακιά μητριά που την αφήνει πεινασμένη και τη βάζει να γνέσει μια μεγάλη ποσότητα μαλλιού. Την προστατεύει η αγελάδα, που την ταΐζει και τη βοηθά στο γνέσιμο. Βλέποντας η μητριά ότι η αγελάδα τρέφει την κόρη, αποφασίζει να τη σφάξει και να την φάει. Το κορίτσι θάβει τα κόκκαλα του ζώου, και στο μέρος εκείνο φυτρώνει ένα δέντρο, που της δίνει φορέματα και στολίδια. Με αυτά πηγαίνει στη γιορτή του βασιλιά, όπου χάνει το παπούτσι της. Τη δοκιμή του παπουτσιού ακολουθεί ο γάμος.

Στις τρεις προηγούμενες ομάδες βασικό θέμα είναι αυτό της πείνας και της παροχής τροφής από ένα ζώο, που, όπως αποδεικνύει η Rooth κι όπως λέγεται σε αρκετές παραλλαγές, είναι υποκατάστατο, μεταμόρφωση της νεκρής μητέρας. Είναι τελικά, το θέμα της τροφής που προέρχεται από τη μητέρα, η οποία καταλήγει να γίνεται η ίδια τροφή είτε ως αγελάδα, είτε και στην ανθρώπινη μορφή της στην ελληνική μορφή της Σταχτοπούτας. Το θέμα λοιπόν αυτό, που θεωρείται ως το πλέον αρχέγονο, συνδέθηκε αργότερα με άλλα επεισόδια που αφορούσαν το γάμο της ηρωίδας και έδωσε τον τύπο ΑΒ.

Από αυτόν πρέπει να προέκυψε η δυτικοευρωπαϊκή μορφή της Σταχτοπούτας, ο τύπος Β (ΑΤ 510Α), με μετατροπή του αρχικού θέματος της τροφής που προέρχεται από την αγελάδα-μητέρα στο μοτίβο του δέντρου που χαρίζει φορέματα στην ηρωίδα για να πάει στη γιορτή. Έτσι στην Ευρώπη (όχι όμως στα Βαλκάνια) το παραμύθι περιέχει τα εξής επεισόδια: η κακιά μητριά κακομεταχειρίζεται την ορφανή Σταχτοπούτα, που βρίσκεται στο δέντρο που φυτρώνει στον τάφο της μητέρας της φορέματα, για να πάει στη γιορτή. Εκεί χάνει το παπούτσι της και τελικά παντρεύεται το βασιλόπουλο.

Ολοκληρώνοντας τη μελέτη της πάνω στον «κύκλο της Σταχτοπούτας», η Rooth εξετάζει το παραμύθι της Peau-d'Ane (Ξυλομαρία, ΑΤ 510Β), και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι αποτελεί την πιο πρόσφατη μορφή της ιστορίας (βλ. και τα σχόλια στον τύπο ΑΤ 510Β στον παρόντα τόμο).

Κι η θέση της ελληνικής Σταχτοπούτας σ' αυτό το εξελικτικό σχήμα που προτείνει η Rooth; Εφόσον βασικά θέματα του παραμυθιού στην Ελλάδα είναι το γνέσιμο κι η μητροφαγία που το ακολουθεί, φαίνεται πως οι ελληνικές παραλλαγές είναι πιο κοντά στον τύπο ΑΒ, απ' ό,τι στη δυτικοευρωπαϊκή μορφή. Τα βασικά τούτα θέματα όμως δεν εμφανίζονται με την ίδια μορφή ακριβώς. Στον τύπο ΑΒ η αγελάδα-μητέρα παρέχει τροφή στην κόρη και τη βοηθά στο γνέσιμο, γι' αυτό κι η μητριά τη σφάζει (και κάποτε την τρώει η ίδια). Η έμφαση δίνεται λοιπόν στο αίσθημα της πείνας και της στέρησης, που το καλύπτει η μητέρα. Στις ελληνικές παραλλαγές αντίθετα, η μητέρα δεν δίνει τροφή, γίνεται η ίδια τροφή για τις δυο κόρες της αλλά όχι και για τη Σταχτοπούτα που, αν και έχει δεχτεί το στοίχημα, απέχει από τη μητροφαγία. Στον αντί-

ποδα του καννιβαλισμού των δυο κοριτσιών βρίσκεται το πένθος της τρίτης, κι αυτή της η συμπεριφορά είναι που θα της επιτρέψει να παντρευτεί, αφού κερδίσει τα δώρα της μητέρας της. Αντίθετα οι αδερφές της θα μείνουν ανύπαντρες.

Αν δούμε την ιστορία της Σταχτοπούτας ως την αφήγηση της μυητικής πορείας ενός κοριτσιού στη γυναικεία ταυτότητα (γνωρίζουμε ότι το γνέσιμο ήταν μια γνώση που περνούσε από μάνα σε κόρη και που σήμαινε το πέρασμα από το στάδιο του ανύπαντρου κοριτσιού στο στάδιο της νύφης)⁷, παρατηρούμε ότι η μύηση αυτή προϋποθέτει τον συμβολικό θάνατο της μητέρας. Εμποδίζεται όμως στην περίπτωση των καννιβαλων κορών, γιατί με την πράξη τους αυτή ενώνονται για πάντα με τη μητέρα και δεν μπορούν να ακολουθήσουν την πορεία ωρίμανσης και αυτονομίας. Αντίθετα, η Σταχτοπούτα, που «δεν αγγίζει από αυτή την τροφή» αναγνωρίζεται από τη μητέρα της σαν κόρη έτοιμη για γάμο, γι' αυτό και βρίσκει στον τάφο τα φορέματα με τα οποία θα εμφανιστεί στον κόσμο και θα γοητεύσει το βασιλόπουλο. Έτσι, βασικό θέμα της Σταχτοπούτας είναι η γυναικεία μύηση και πυρήνας αυτής η σχέση μητέρας-κόρης⁸.

Όσο για τον πατέρα, είναι απών απ' όλες σχεδόν τις παραλλαγές. Μια ψυχαναλυτική όμως προσέγγιση του παραμυθιού αναγνωρίζει τη μορφή του στη μεταφορά της «πατρικής εστίας» και ερμηνεύει με αυτό τον τρόπο την αινιγματική φιγούρα της κοπέλας που είναι χωμένη στις στάχτες. Σύμφωνα λοιπόν με την ανάγνωση αυτή της N. Belmont⁹, η προσκόλληση της ηρώιδας στις στάχτες της πατρικής εστίας μπορεί να υποβάλλει την ιδέα της οιδιπόδειας επιθυμίας του κοριτσιού. Γι' αυτό τα ονόματα της ηρώιδας αναφέρονται συνήθως στο πούττι που σημαίνει γυναικείο αιδίο (Σταχτοπούτα, Αθοπούτακι), και σε σύμβολά του, στη γάτα (Αθοκάτσουλο), σε στρογγυλά δοχεία της κουζίνας (Αχυλοπουττούρα και Αθοκουτάλα) κ.λπ.¹⁰. «Έτσι οι στάχτες ανακαλούν ταυτόχρονα τη σβησμένη επιθυμία και το πένθος» της ηρώιδας¹¹.

7. Για μια πληρέστερη ανάλυση αυτού του θέματος βλ. το άρθρο της Άννας Αγγελοπούλου: A. Angélopoulou, «Fuséau des cendres», *Cahiers de littérature orale*, n. 25, 1989, σ. 71-95. Βλέπε επίσης και τα σχόλια στους τύπους AT 500 και A T501 στον παρόντα τόμο, σελ. 38-40.

8. Περισσότερα για το θέμα βλέπε στο: Emmanouella Katrinaki, *Le cannibalisme dans le conte merveilleux grec. Questions d'interprétation et de typologie*. Thèse de doctorat, EHESS, Paris 2004.

9. N. Belmont, «De Hestia a Peau d'Ane: le destin de Cendrillon», *Cahiers de littérature orale*, n. 25, 1989, σ. 11-31.

10. Πλήρης κατάλογος των ονομάτων της ηρώιδας υπάρχει στο τέλος του άρθρου του Δ. Λουκάτου που έχει αναφερθεί παραπάνω.

11. N. Belmont, *ό.π.*, σ. 26.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 510Β

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 510Β

Η Ευλομαρία

ΑΤ: The Dress of Gold, of Silver and of Stars (Το χρυσό φουστάνι, τ' ασημένιο φουστάνι και το φουστάνι των άστρων)

Grimm no 65: Allerleirauh (Ντυμένη μ' όλα τα τριχωτά τομάρια)

Delarue – Tenèze: Peau d' Ane (Γαιδουροτομαρού)

Straparola I, 4: Thibaud, prince de Salerne, veut épouser sa fille

Doralice... (Ο Τιμπό, πρίγκηπας του Σαλέρνου, θέλει να παντρευτεί την κόρη του, Ντοραλίζ)

Basile, II, 6: L'orza (Η αρκούδα)

Η ευχή της μάνας-το πέτσι-πέτσι

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας παπάς με την παπαδιά του κι είχαν μια κόρη κι όλοι μαζί ζούσαν ευτυχισμένα. Κάποτε πέθανε η παπαδιά κι άφησε ένα ζευγάρι πασούμια αφόρετα. Λέει λοιπόν ο παπάς: «Παιδί μου, θα τα πάρω αυτά, κι οποιανής κάνουν, θα την πάρω γυναίκα μου».

Τα πήρε λοιπόν ο παπάς και γύριζε τα χωριά. Της μοιανής στενά, της αλληνής κοντά, της αλληνής μακριά, δεν εμπόρεσε να βρει το πόδι της παπαδιάς. Τα γύρισε πίσω σπίτι. Αφού γύρισε στο σπίτι, λέει η κόρη: «Βρε, καλέ πατέρα μου, δεν αφήνεις να τα φορέσω εγώ, να θυμάμαι τη μητέρα μου;»

Τ' αφήνει λοιπόν και τα φορεί η κόρη. Μόλις τα φόρεσε, της ήρθαν ίσα. Λέει τότε ο παπάς: «Αφού σου κάνουν ίσα-ίσα, θα πάρω σένα γυναίκα». «Α, πατέρα, το παιδί σου θα πάρεις γυναίκα;» «Θα σε πάρω, όπως κι αν έχει το πράγμα». «Πατέρα, θα πάρεις το παιδί σου; είναι δυνατό ένα τέτοιο πράγμα να γίνει;» «Θα το κάνουμε να γίνει». Είδε η κοπέλλα τ' απροχώρητο, ότι δε γίνεται τίποτα ν' αποφύγει απ' αυτό. Του λέει λοιπόν: «Πατέρα, για να με πάρεις γυναίκα, ξέρεις τι θα κάμεις;» «Τι θα κάμω;» «Θα μου φτιάξεις μια φορεσιά, όπως είναι ο ουρανός μ' όλα τ' αστέρια».

Πάει λοιπόν, γύρισε τον κόσμο ολόνε, βασανίστηκε, την έφτιαξε, την πήγε: «Τώρα λοιπόν, θα μου φτιάξεις άλλη μια φορεσιά, ό,τι έχει τη γης απάνω με τα λουλούδια, με τα βουνά της, με τις λίμνες της». Πάλι πήγε, βασανίστηκε και την έφτιαξε. Όταν της την πήγε, λέει: «Θα πας να μου φτιάξεις άλλη

μία με τη θάλασσα, τα βαπόρια, τα φάρια κι ό,τι έχει μέσα». Γύρισε πάλι τον κόρμιο, βασανίστηκε, της την έφερε: «Σου 'φερα κι αυτά, τι θα γίνει;» «Ακόμα ένα άλλο, πατέρα, θα μου φέρεις, ένα γαιδουροπέτσι». Το πήρε αυτός, το 'φτιαξε, το 'χαμε φορεσιά, όπως του είπε και της το πήγε κι αυτό. Στο μεταξύ αυτή ετοιμαζόταν να φύγει, έφτιαξε κάτι κουλουράκια και παξιμαδάκια. Το βράδυ της λέει: «Τώρα, ετελειώσαν τα πράματα, ετοιμάσου να σε πάρω γυνάικα μου». «Καλά», του λέει, «αφού ήταν τυχερό έτσι, έτσι θα γίνει, αλλά να πάω μια στιγμή έξω, να έρθω πια, να τελειώσω».

Ο παπάς φοβόταν μη φύγει. Λέει: «Θα 'ρθώ κι εγώ έξω». Η κοπέλα του λέει: «Πατέρα, αστειεύεσαι, άσε με να βγω έξω. Άφησε και την πόρτα ανοιχτή, αφού φοβάσαι κι εγώ θα έρθω γρήγορα μέσα». Αυτή, βγαίνοντας απ' έξω από την πόρτα, είχε ένα σκοινί και δένει τη μπετούγια. Την έδεσε τη μπετούγια, μπαίνει μέσα στο γαιδουροπέτσι που είχε βάλει και τις φορεσιές και τα κουλουράκια και κρύβεται. Ο παπάς έφαξε, δεν τη βρήκε. Φεύγει αυτή από τον τόπο της, πάει σ' ένα μέρος και στέκεται σε μια βρύση. Εκεί πείνασε, κάθισε να φάει. Ένα βασιλόπουλο πήγαινε στο κυνήγι κι εκαθόταν σ' αυτή τη βρύση κι έβρεχε το παξιμάδι του κι έτρωγε. Κάνει έτσι το βασιλόπουλο και βλέπει την κοπέλα μέσα στο πετσί. «Τι είσαι εσύ;» λέει. Αυτή, άφησε τα ονόματα και λέει: «Πέτσι, πέτσι, πέτσι». Της λέει πάλι: «Τι είσαι εσύ;» «Πέτσι, πέτσι, πέτσι». «Πες μου, για θα σε σκοτώσω». Και της δείχνει το πιστόλι. Εκείνη έκανε: «Πέτσι, πέτσι, πέτσι», για να δείξει ότι δεν είναι άγριο ζώο. Τη βλέπει λοιπόν, με φωμί στα χέρια κι έτρωγε και της λέει: «Θα σε πάρω σπίτι μου για να ταΐξεις τις κότες». Πήγε, την παίρνει και την πάει στο σπίτι κι από τότε έκανε δουλειές.

Όταν ήρθε το Νέο Έτος κι ήσαν στην εκκλησία όλοι, σηκώνεται, ντύνεται τη μία φορεσιά, πάει την ώρα της δοξολογίας. Με το που μπήκε, άστραψε η εκκλησιά. Την είδε το βασιλόπουλο, εθαμπώθηκε και την αγάπησε. Προτού τελειώσει η δοξολογία, έφυγε το πέτσι-πέτσι και χώθηκε μες στο πετσί, χωρίς να τη δει κανένας. Όταν γυρίσανε όλοι από την εκκλησιά, κάνανε συζήτηση για την όμορφη κοπέλλα, ποια να είναι.

Ήρθε του Ευαγγελισμού, φορά την άλλη φορεσιά, πάει κρυφά στην εκκλησιά και γυρνά δίχως να τη δει κανείς. Το Πάσχα πήγε πάλι στην εκκλησιά, την είδε το βασιλόπουλο, μόλις έγινε η δοξολογία, προτού πιάσει το χορό, πήγε το βασιλόπουλο κοντά της και, με τρόπο, της φορεί στο χέρι το δαχτυλίδι του. Σε μια στιγμή όμως, φεύγει πάλι η όμορφη κοπέλα. Τώρα το βασιλόπουλο έχει δυο καημούς κι ούτε να φάει θέλει ούτε να κοιμηθεί ούτε να μείνει μέσα στο σπίτι. Λέει λοιπόν: «Μητέρα, θα μου κάμεις λίγα παξιμαδάκια, θα μου ετοιμάσεις να πάω κυνήγι, θέλω να ξεσκάσω, δεν ξέρω πού πάει αυτή η κοπέλα κι έδωσα και το δαχτυλίδι μου».

Εκεί που καθόταν κι έσκυψε να ζυμώσει, πάει το πέτσι-πέτσι, δήθεν πως έβγαλε τις κότες. Πάει λοιπόν κρυφά κι έβαλε το δαχτυλίδι μες στο προζύμι.

Τα 'πλασε η βασίλισσα, τα 'ριξε μέσα στο φούρνο, τ' άφησε. Την άλλη μέρα, είπε της μάνας του το βασιλόπουλο κι έβαλε στην τσάντα του μερικά παξιμάδια και πάει κυνήγι. Στη βρύση που πήγε, βγάξει το μαχαίρι του να κόψει το παξιμάδι, εκεί κάνει κρτς και κόβει και το δαχτυλίδι. Σηκώνεται αμέσως και πάει πίσω. Λέει η μητέρα του: «Πώς ήρθες τόσο νωρίς;» Λέει: «Εχτός που εζύμωνες, θα μου πεις ποιος ήρθε στο σπίτι». Δεν της είπε της μάνας του πως βρήκε το δαχτυλίδι. Εκείνη να ορκίζεται πως δεν ήρθε κανείς, «μόνο με το πέτσι-πέτσι ήμουνα και ζύμωνα». Αυτός τέλος το πίστεψε πια και πάει στο πέτσι-πέτσι, που ήταν κάτω στο κοτέτσι. Λέει: «Πες μου πώς σε λένε, γιατί εσύ είσαι βασιλοπούλα, δεν είσαι για το κοτέτσι». Εκείνη χτυπιόταν, τέλος την πιάνει και σκίζει το πετσί. Αφού το 'σχισε το πετσί, βγήκε η ωραία κοπέλα. Την πήρε το βασιλόπουλο γυναίκα.

Ο πατέρας της όμως δεν εσταμάτησε εκεί, έλεγε πως θα τη βρει, να την εκδικηθεί και πάει και γίνεται ζητιάνος για να εκδικηθεί την κόρη του. Όταν ήταν πολύ πτωχοί, τους λυπόταν η βασίλισσα κι έβγαине η ίδια να τους δώσει βοήθημα, μην τους δώσουν λίγο. Μόλις την αντίκρυσε, την εγνώρισε πως είναι η κόρη του κι αυτή ότι είναι ο πατέρας της. «Άνοιξε το σακούλι», του είπε. Πήρε το σακούλι κι άρχισε να ρίχνει σάρι. Αυτός όμως, μόλις την είδε, το 'κλεισε και χύθηκε το σάρι. Τότε πήγαν οι υπηρέτες να του δώσουν άλλο. «Άφησέ το», του λένε, «μην το μαζεύεις και νυχτώσεις». «Όχι», λέει, «θέλω την πρώτη διακονία που μου δίνουν, να τη μαζέψω». Έτσι ενύχτωσε και λέει στους υπηρέτες: «Θα μείνω απόψε εδώ και το πρωί θα φύγω». Τη νύχτα όμως σηκώνεται και πάει στην κάμαρα που κοιμόντουσαν οι βασιλείς με την οικογένειά τους. Κι έσφαξε και τα τρία τα παιδιά τους κι έβαλε το μαχαίρι κάτω από της βασίλισσας το μαξιλάρι κι έγινε άφαντος. Σηκώνονται το πρωί, βρίσκουν και τα τρία παιδιά σφαγμένα και το μαχαίρι κάτω από της βασίλισσας το μαξιλάρι. Της λέει λοιπόν ο βασιλιάς: «Αφού είναι κάτω από το μαξιλάρι σου, τα σκότωσες εσύ». Εκείνη δεν ήθελε να μαρτυρήσει τον πατέρα της. Ο βασιλιάς την αγαπούσε και δεν μπορούσε να τη σκοτώσει, την έδωσε λοιπόν στους υπηρέτες του και τους ζήτησε ένα ποτήρι αίμα για δείγμα.

Την παίρνουν αυτοί, παίρνουν και τα σφαγμένα παιδιά και την αφήνουν σ' ένα δάσος για να τη φάνε τα θηρία. Της κόβαν και το μικρό της δάχτυλο και το πήγαν του βασιλιά. Εκεί στο δάσος που την αφήσαν κι όπως ήταν άγριο το μέρος, αυτή καθόταν κι έκλαιγε την τύχη της, την τυραννία που της έκανε ο πατέρας της. Και παρακαλούσε να φάει πρώτα αυτήν, αν πάει κανένα θηρίο, να μη δει άλλη λαχτάρα, να τραβούν τα παιδιά της να τα ξεσκίσουνε. Εκεί που κοιτούσε κι έκλαιγε μόνη της, βλέπει μπρος της κι άνοιγε ένας ωραίος δρόμος φαρδύς. Σχεπτόταν τι θα γίνει και βλέπει ένα γεροντάκι να την πλησιάζει. Τη χαιρέτησε, της λέει: «Τι έχεις, γιατί κλαις;» Λέει: «Με ρωτάς, παππού, δε βλέπεις την κατάστασή μου, πού βρίσκομαι, που ο πατέρας μου μού 'χαμε αυτήν τη συμφορά;» Της δίνει τρεις βεργούλες τότε ο γέροντας. Της λέει: «Να,

χτύπα τες κάτω». Χτύπησε αυτή, βγήκε ένα ωραίο νερό. Της λέει: «Πλύνε τα παιδιά σου». Τά 'πλυνε αυτή, ζωντάνεψαν, έπλυνε και το δάχτυλό της κι έγινε καλά. Της δίνει άλλη μία, της λέει: «Χτύπα χάμω μ' αυτήν και θα γίνει ένας ωραίος πύργος». Γίνεται ο πύργος, της λέει: «Πάρε τα παιδιά σου κι έμπα μέσα. Πάρε και την τρίτη βεργούλα και χτύπησε και θα επιπλωθεί το σπίτι αυτό και θα μπουν όλα, οι τοίχοι, τα δέντρα, τα έπιπλα». Μπαίνει μέσα, υπηρέτες, υπηρέτριες, περιβόλια, πλούτη. Κάθισε εκεί ευτυχισμένη με τα παιδιά της.

Ο βασιλιάς, από τον πολύ καιρό που πέρασε, λέει: «Βρε παιδιά, δεν πάμε ως εκεί που αφήσατε αυτήν τη γυναίκα, να δούμε τι έγινε». Και πήραν τα όπλα τους και πήγαν για κυνήγι. Όταν πλησίασαν εκεί, οι άνθρωποι είδαν το μέρος διαφορετικό. Λέει ο βασιλιάς: «Πού την αφήσατε, δε θυμόμαστε;» Λέει πως «δε θυμόμαστε». «Ήταν αυτός ο δρόμος;» «Όχι, ένα έρημο δάσος». «Ας πάμε κοντά, να χτυπήσουμε την πόρτα, να μας ανοίξουν». Πάει λοιπόν ο βασιλιάς, χτυπάει την πόρτα, η πόρταμίλαγε. Φώναξε λοιπόν στη βασίλισσα ότι «Ήρθαν τρεις άντρες να μας δούνε». Λέει η βασίλισσα: «Αν είν' καλοί, αφήστε τους κι αν είν' κακοί, γκρεμίστε τους». Πάει ο βασιλιάς, τον πετά κάτω. Μόλις παν οι τρεις άλλοι, χτυπάν την πόρτα, αμέσως η πόρτα άνοιξε και μπήκαν μέσα. Τέλος, πήραν και τον βασιλιά να πάνε. Μόλις κάθισαν, το μικρό παιδί είπε στο κουτάλι του, στο μαχαίρι του, στο πηρούνι του, να μπουν στη τσέπη του βασιλιά. Όταν άρχισαν να τρώνε, το παιδί φωνάζει: «Το κουτάλι μου, το πηρούνι μου, το μαχαίρι μου». Οι υπηρέτες του δίνουν άλλα, μα εκείνο ήθελε τα δικά του κι εφώναζε: «Κουτάλι μου, πηρούνι μου, μαχαίρι μου, πού είσαι;» «Στου βασιλιά την τσέπη». «Α», του λένε τότε όλοι, «ήρθες λοιπόν να μας κλέψεις;»

Το βράδι στρώσανε να κοιμηθούν. Πάει η βασίλισσα, του στρώνει τη διπλανή κρεβατοκάμαρα από τη δική της. Μόλις έπεσαν, το μικρότερο παρακαλούσε τη μητέρα του να του πει ένα παραμύθι. Εκείνη δεν ήθελε αλλά τέλος το ρώτησε, ποιο παραμύθι ήθελε να του πει. Λέει το παιδί: «Το πέτσι, πέτσι, είναι ωραίο παραμύθι». Κι αρχίζει αυτή και λέει όλη την ιστορία της, και την εκδίχηση του πατέρα της και ότι η ευχή της μάνας της την εβοήθησε στη δυστυχία.

Ο βασιλιάς στη διπλανή κάμαρα τ' άκουσε, κατάλαβε τι είχε γίνει κι επίλιωσε με τη βασίλισσα και ζήσανε αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα.

ΛΦ 8. Παραλλαγή που συλλέχτηκε από την Άννα Αγκανταβάνη το 1960 στον Άγιο Πέτρο Κυνουρίας.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Η μητρική διαθήκη

α: Μια μητέρα (άλλο) πεθαίνοντας· α1: παραγγέλνει στον άντρα της (άλλο)· α2: να μην παντρευτεί, αν δεν βρει γυναίκα που να μπορεί· α3: να φορέσει το γοβάκι της· α4: να βάλει το δαχτυλίδι της· α5: άλλο.

β: Ο χήρος θέλει να ξαναπαντρευτεί· β1: και δοκιμάζει σ' όλες τις νέες· β2: το γοβάκι· β3: το δαχτυλίδι· β4: άλλο· β5: που δεν ταιριάζει(ουν) σε καμιά· β6: παρά μόνο στην κόρη του· β7: άλλο.

γ: Ο πατέρας προτείνει γάμο στην κόρη του· γ1: με επιχειρήματα· γ2: του δέντρου που μεγαλωσε στο περιβόλι κι έδωσε καρπούς (μήλα), που πρέπει να καταναλωθούν από τον ίδιο τον περιβολάρη· γ3: του μοσχαριού, που μεγάλωσε και πρέπει να φαγωθεί από το αφεντικό του, που το έθρεψε· γ4: άλλο.

II. Η φυγή της κόρης

α: Για να τον αποφύγει, η κόρη· α1: ζητάει από τον πατέρα της· α2: συμβουλευμένη από τη Μοίρα της· α3: από τη μάνα της (την πεθαμένη)· α4: άλλο· α5: θαυμάσιες φορεσιές· α6: τον ουρανό με τ' άστρα· α7: τη θάλασσα με τα ψάρια· α8: τον κάμπο με τα λουλούδια· α9: άλλο· α10: μια πέτσινη (τομάρι ζώου)· α11: έναν πολυέλαιο· α12: ξυλοφορεσιά· α13: κηροπήγια· α14: ντουλάπα· α15: σπίτι με πόδια· α16: άλλο· α17: κι ο πατέρας καταφέρνει να της τα φτιάξει· α19: συνεργαζόμενος· α20: με το διάβολο· α21: άλλο.

β: Η κόρη ξεφεύγει από τον πατέρα της· β1: αφού λύσει το σχοινί, που της έχει περάσει στο πόδι (χέρι) της· β2: βγαίνοντας τάχα προς νερού της· β3: άλλο· β4: μπαίνοντας μέσα· β5: στο πετσί· β6: στο ξύλο, β7: άλλο· β8: που παραγγέλνει κρυφά· β9: παίρνοντας μαζί της το(α) μαγικό(ά) φουστάνι(α)· β10: και γίνεται υπηρέτρια (άλλο) σ' ένα παλάτι· β11: ενώ τη χλευάζουν όλοι στο πέρασμά της· β12: ο πατέρας της πεθαίνει· β13: άλλο.

γ: Η κόρη ξεφεύγει φορώντας μια προβειά (άλλο)· γ1: από τη μητριά της· γ2: την κακιά δασκάλα, που τη συμβούλεψε να σκοτώσει τη μάνα της για να παντρευτεί τον πατέρα της και μετά το γάμο την καταδιώκει· γ3: τις αδερφές της· γ4: που τη ζηλεύουν· γ5: γιατί είναι όμορφη· γ6: και την προτιμάει το βασιλόπουλο· γ7: άλλο.

δ: Συμφυρμός με τον ΑΤ 735Ε (Η άτυχη, όπου βλέπε ανάλυση): Η Τύχη (άλλο) λέει στη μάνα· δ1: πως η ηρωίδα είναι άτυχη· δ2: και προκαλεί κακοτυχία στις άλλες δυο κόρες· δ3: τη διώχνουν· δ4: το ακούει και φεύγει· δ5: παίρνοντας μαζί της· δ6: χρυσή φορεσιά (άλλο).

ε: Πβ. ΑΤ 923 (*Love Like Salt*): Ένας βασιλιάς θέλει να μάθει πόσο τον αγαπούν οι κόρες του. Η πρώτη κόρη του λέει πως τον αγαπάει· ε1: σαν το φωμί (άλλο)· ε2: η δεύτερη· ε3: σαν το κρασί (άλλο)· ε4: η τρίτη· ε5: σαν το λάδι (άλλο)· ε6: η τέταρτη· ε7: σαν το αλάτι· ε8: ο βασιλιάς θυμώνει· ε9: και τη διώχνει· ε10: γίνεται αγελαδίτσα.

III. Η συνάντηση με το βασιλόπουλο

α: Στην εκκλησία (άλλο), η κόρη πάει τρεις φορές, φορώντας από ένα μαγικό φουστάνι κάθε φορά· α1: και γοητεύει το βασιλόπουλο (άλλο)· α2: που της δίνει (άλλο) δαχτυλίδι (άλλο)· α3: την αναζητάει παντού· α4: κι εκείνη απαντά στην ερώτηση· «Από πού είσαι;» «Από το ξυλένιο βουνό (άλλο)»· α5: άλλα τρία τοπωνύμια, που μαρτυρούν το πόσο άσχημα της φέρθηκαν· α6: το βασιλόπουλο αρρωσταίνει από τον καημό του· α7: η μητέρα του (το βασιλόπουλο) την υποπτεύεται από τις απαντήσεις που παίρνει· α8: κι επιστρέφει πριν τελειώσει ο χορός στο παλάτι· α9: όπου της καίει την προβειά.

β: Το βασιλόπουλο· β1: τη βρίσκει στα ρουμάνια· β2: την παίρνει για χηνοβοσκού (άλλο)· β3: αγοράζει· β4: το ξύλο που περπατάει· β5: άλλο· β6: και το τοποθετεί στο δώμα του· β7: τη νύχτα, η κόρη βγαίνει από την κρυψώνα της· β8: και του τρώει το φαί (άλλο), όμως το βασιλόπουλο την πιάνει στα πράσα· β9: και την κρατά κοντά του· β10: χωρίς να μαρτυρήσει τίποτα σε κανένα· β11: και κάνουν ένα παιδί(ά), β12: άλλο.

γ: Με κάθε τρίχα από τα μαλλιά της, που τρώνε οι χήνες, κάνουν κι ένα αυγό (άλλο)· στο παλάτι απορούν για τα τόσα αυγά (άλλο)· γ1: το βασιλόπουλο (άλλο) την παρακολουθεί· γ2: τη βλέπει ν' αλλάζει· γ3: σχίζει το ξύλινο φόρεμα με το μαχαίρι του· γ4: βρίσκει την όμορφη με τη χρυσή φορεσιά· γ5: φαίνεται το χρυσό φόρεμα κάτω από το τομάρι· γ6: την αναγκάζει να βγάλει το τομάρι· γ7: της καίει(παίρνει) την προβειά.

IV. Δεύτερη καταδίωξη της ηρωίδας

α: Συμφυρμός με το ΑΤ 706C (*Ο βασιλιάς κι η κόρη του*). Ο πατέρας της ηρωίδας α1: την ανακαλύπτει και την εκδικείται· α2: ντύνεται παπάς· α3: άλλο· α4: με δόλο μπαίνει στο δωμάτιο της και σφάζει το (α) παιδί(ά), αφήνοντας το μαχαίρι κάτω από το προσκεφάλι της (άλλο)· α5: έτσι, τη σφάζει ο άντρας της, πιστεύοντας πως σκότωσε το παιδί του· α6: την εγκαταλείπει στην ερημιά· α7: με κομμένα χέρια· α8: σφαγμένη (άλλο)· α9: και το(α) παιδί(ά)· α10: τους συναντά ο βασιλιάς πηγαίνοντας κυνήγι· α11: πάει μουςαφίρης στο μαγικό παλάτι όπου ζουν, που εμφανίστηκε μπροστά τους· α12: με την επέμβαση του Χριστού· α13: άλλο· α14: που ανάστησε το(α) παιδί(ά) της· α15: και της ξανάδωσε τα χέρια(άλλο) της.

β: Το βασιλόπουλο απουσιάζει· β1: φεύγοντας, της φοράει δαχτυλίδι· β2: η μάνα του(η αρραβωνιστική του, άλλο) θέλει να καταστρέψει το ξύλο· β3: το καντηλέρι· β4: άλλο· β5: η κόρη ξεφεύγει· β6: πετιέται (στη θάλασσα)· β7: μέσα στο ξύλο (άλλο)· β8: πάει σε μια γριά· β9: την φαρεύουν· β10: και την παίρνει σπίτι του ένας εβραίος (άλλο), που τη γιατρεύει.

V. Η αναγνώριση

α: Το βασιλόπουλο καταλαβαίνει ότι η κόρη που γυρεύει βρίσκεται μέσα στο παλάτι του· α1: επειδή του γράφει σημείωμα (άλλο)· α2: που βάζει μέσα στα κουλουράκια· α3: επειδή κρυφοκοιτάει στο κοτέτσι, που λάμπει, όταν η κόρη αλλάζει φορεσιά· α4: άλλο· α5: επειδή η γριά (ο εβραίος, άλλο)· α6: βάζει το δαχτυλίδι της (άλλο) σ' ένα γλυκό (άλλο) και το πάει στο άρρωστο βασιλόπουλο· α7: που βρίσκει (αρπάζει) την κόρη· α8: της καίει· α9: την ξυλοφορεσιά· α10: την προβειά· α11: την παρουσιάζει στους γονείς· του· α12: και την παντρεύεται· α13: άλλο· α14: συμφιλίωση με τον πατέρα· α15: τιμωρία των κακών.

β: (Συμφυρμός με τον ΑΤ 706)· το παιδί μαρτυράει την αλήθεια στο βασιλιά· β1: λέγοντας ότι ο παππούς του το έσφαξε κι ο μπαμπάς του ύστερα έσφαξε τη μάνα του· β2: κρύβοντας ένα κουταλάκι (άλλο) στη τσέπη του, κατηγορώντας τον για κλέφτη κι εκείνος διαμαρτύρεται: «Πιστεύετε πως είμαι κλέφτης;» Τότε η ηρωίδα απαντά: «Κι εσείς πιστεύετε πως έχω σκοτώσει το παιδί μου;»· β3: η ηρωίδα διηγείται την ιστορία της στο τραπέζι, μπροστά στον άντρα της και στον πατέρα της· β4: άλλο· β5: αναγνώριση των συζύγων· β6: τιμωρία του πατέρα.

γ: Στο τραπέζι του γάμου· γ1: καλούν τον πατέρα της· γ2: που έρχεται μεταμφιεσμένος· γ3: σε ζητιάνο· γ4: τρώει φαί ανάλατο· γ5: και διαμαρτύρεται· γ6: του θυμίζει τα λόγια της· γ7: τον διώχνει.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 976, 299-306, Παλιοχώρι, «Το παραμύθι της παπαδοπούλας». Συμφυρμός με ΑΤ 706C. I: γ, γ1, γ2 (ρωτάει τον κόσμο για το μήλο). II: α, α1, α5, β (πάει δήθεν να καλέσει το χωριό και το σκάει), β7 (οι ξυλουργοί

- στο δάσος την παίρνουν για την Αγία Παρασκευή της φτιάχνουν ξυλένιο φόρεμα), β13 (φυλάει τα περιστέρια του μπαχάλη, τα ποτίζει με τα δάκρυά της, που γίνονται μέσα τους φλουριά). *III*: το βασιλόπουλο το μαθαίνει και την παντρεύεται. Συμφυρμός με τον ΑΤ 706C, βλ. παρ. αρ. 5.
2. ΛΑ 1297 (ΣΜ 127) 470-471, Ζαγόρια, «Η καλή κοπέλλα». Συμφυρμός με ΑΤ 706C. *I*: γ. *II*: α, α1, α3 (που βλέπει στον ύπνο της), α5, α6, α7, α8, α9, β, β4, β7 (σεντούκι), β9, β10 (την ανακαλύπτει η βασίλισσα αλλά την κρύβει και λέει στον γιο της ότι είναι λαστιχένια). *III*: β, β9. *IV*: α1, α4, α6, α9, α10, α13 (με το νερό της βρύσης), α14: α15. *V*: α12, α13 (τιμωρεί τον πατέρα).
3. ΛΑ 1303 (ΣΜ 133) 80-82, Επαρχία Κόνιτσας. *I*: α1, α2, α3, β, β1, β2, β5, β6, γ. *II*: α, α1, α5, α6, α10, β, β4, β5, β10 (κοτοβοσκού). *III*: α, α1, α2, α4, α5 (Μαντήλι Μαχαλά), α6. *V*: α, α6 (μες στην πέрдика που του στέλνει), α13 (σκίζεται η πέτσινη και φαίνεται η χρυσή φορεσιά), α12.
4. ΛΑ 1308, (ΣΜ 138) 224-229, Ζαγόρια, «Η βασιλοπούλα χηνοβοσκός». *I*: γ. *II*: α, α1, α5, β, β3 (παίρνει από το σπίτι της μουσαμά, φεύγει σε αναζήτηση του βασιλόπουλου που αγαπούσε· γίνεται στο παλάτι του χηνοβοσκού). *III*: α, α1, α6. *V*: α, α6 (στο κουλούρι του), α12.
5. ΛΑ 1908Α, 80-85, Επαρχία Κόνιτσας. Συμφυρμός με τον ΑΤ 311, βλ. παρ. αρ. 7. *II*: β, β4, β7 (σ' ένα φανάρι). *III*: β, β3, β5 (στο φανάρι που αγόρασε κρυφά, μια κοπέλα βγαίνει και του πετάει αλάτι στο φαγητό του), β6, β7, β8, β9, β10. *IV*: β, β1, β2 (αρραβωνιαστικά), β5, β8. *V*: α, α5, α6, α12.
6. ΛΑ 3014, 49-51, Μονοδένδρι, Ζαγόρια, «Η κοτοβοσκού». *I*: β7 (Ο βασιλιάς κάνει έρωτα στην κόρη του κι αυτή του ζητά τρεις φορεσιές κι ένα κουτί της βάζει μέσα φλουριά). *II*: (γίνεται κοτοβοσκού στου διπλανού βασιλιά· πηγαίνει στο χορό· δοκιμασία με παπούτσι όπως στο 510Α).
7. ΛΑ 3018, 150-155, Κουκούλι, Ζαγόρια, «Το χοιροπετσάκι». *I*: γ4 (ένας παπάς τη θέλει). *II*: α, α2, α5, α6, α7, α8, α10, β4, β5, β9, β10 (κοτοβοσκού). *III*: α, α1, α4, α5 (μπάτσα), α6. *V*: α13 (η κοτοβοσκού πηγαίνει να τον γιατρέψει και του δείχνει τη χρυσή φορεσιά, κάτω από το πετσί για να την αναγνωρίσει), α12.
8. ΛΑ 510Β, 1, Θεσπρωτία, «Η τσιούπρα του βασιλιά, που την ήθελε ο ίδιος για γυναίκα». Ια, α1, α2, α3, β, β1, β2, β5, β6, γ. *II*: α, α1, α5, α6, α7, α8, α10, β4, β5, β10. Η χηνοβοσκού, φτιάχνει ζωγραφιστές κουλούρες (ουρανό με τ' άστρα, κτλ.). *III*: α, α1, α3, γ1, γ2, γ5 (πιασμένο σε μια περόνη).
9. ΛΑ 510Β, 19, Επαρχία Κόνιτσας, «Η Χηνοβοσκού». *II*: δ (όταν κοιμά-

- ται, έχει τα χέρια της προς τα κάτω), δ1, δ2, δ3, δ5, β10. *III*: α (στον χορό), α1, α2 (του αρπάζει), α3, α6. *V*: α, α6, α12.
10. ΛΦ 991, 8-11, «Το βασιλόπουλο κι η βασιλοπούλα». *II*: γ (σκάβει υπόγεια διάβαση), γ1, γ7 [παίρνει 3 φουστάνια (ουρανός με τ' άστρα, γη με τα λουλούδια, αυγερινός με πούλια) κι ένα πέτσινο], β10. *III*: α, α1, α2, α3, α6. *V*: α, α1 (εγώ, η κοτοβοσκού, είμαι η όμορφη κοπέλλα, που ετοιμάζεις εκστρατεία), α12.
11. ΛΦ 1213, 30-35. Συμφυρμός με τον ΑΤ 706C, βλ. παρ. αρ. 4. *I*: α, α1, α2, α3, β, β1, β2, γ. *II*: α, α1, α9 (σπίτι με τροχούς και κλείνεται μέσα), β6, β9. *III*: β, β3, β5, β9. *IV*: α1, α4, α6, α9, α10, α14, α15. *V*: α12.
12. *Ηπειρωτική Εστία Δ'*, 1955, 42-43, «Η πετσένια». *I*: γ. *II*: α, α1, α3 (στον ύπνο της), α5, α6 (μια πετσένια όπου βάζει φλουριά), α8, β, β4, β5, β9, β10 (χηνοβοσκού). *III*: α, α1, α3, α4, α5 (Αμπουχτιά, Τσιμπιά), α7, α9, γ1 (την τσακώνει), γ6 (του μένει το πετσό στα χέρια την κάνει γυναίκα του).
13. Dozon, 41-48, 6, Ιωάννα, «Les souliers de la reine». *I*: α, α1, α2, α3, β, β1, β2, γ. *II*: α, α1, α13 (και κλείνεται μέσα). *III*: β, β3, β5, β6, β7, β8, β9. *IV*: β, β2, β4 (την πετάει στα αγκάθια), β8, β10. *V* (χωρίζει την αρραβωνιαστικιά του).
14. Hahn 1, 191-192, αρ. 27, Ζίτσα, Ζαγόρια, «Allerleirauh». *I*: γ1, γ2, γ4 (ο πατέρας ζητά τη συμβολή του μητροπολίτη). *II*: α, α1, α5, α11, α13 (καντλέας), α17, β, β4, β5, β9, β10 (κοτοβοσκού). *III*: α, α1, α4, α5 (μπάτσα), α6. *V*: α13 (η κοτοβοσκού πηγαίνει να τον γιατρέψει και του δείχνει τη χρυσή φορεσιά, κάτω από το πετσό για να την αναγνωρίσει), α12.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

15. ΛΑ 1267 (ΣΜ 97) 115-118, Λάρισα, «Ο πλούσιος βασιλεύς». *I*: β, β7, (γιατί η κόρη του είναι η ομορφότερη του κόσμου). *II*: α, β4, β7 (κοιλιά αλόγου). *III*: β, β3, β5, β6, β7, β8, β9. *IV*: β, β2, β4 (την ανακαλύπτει μια γυναίκα, την παίρνει και την αφήνει στην ερημιά), β8 (φτωχιά). *V*: α5, α6, α12.
16. ΛΑ 1269 (ΣΜ 99), 55-56, Λάρισα, «Η Πιτσιαβού». *II*: δ: Συμφυρμός με τον ΑΤ 735E (*Η άτυχη*): Η Τύχη (άλλο) λείει στη μάνα να βάλει λαμπάδες στο προσκέφαλο των τριών κοριτσιών κι η δική της σβήνει, δ1, δ2, δ4 (το ακούει και φεύγει), δ5 (παίρνοντας μαζί της), δ6 (χρυσή φορεσιά) (από μέσα και πέτσινη φορεσιά από πάνω). *III*: α1 (πάει με τη χρυσή φορεσιά στα γεννέθλιά του), α3. *V*: α, α6, α4 (κόψιμο πέτσινης φορεσιάς).

ΘΡΑΚΗ

17. ΛΑ 510Β, 2, Χατζηγύριο Κεσσάνης, «Το ξυλένιο σπίτι με τα ποδάρια». *II*: α, α1, α3, α9 (δαχτυλίδι, τον αυγερινό με τ' άστρα, εγχόλφι τον ήλιο και τεπελίχι (στολίδι της κορφής) το φεγγάρι κι ένα σανιδένιο σπίτι με ποδάρια και τροχούς· την ημέρα του γάμου κρύβεται στο μυστικό δωμάτιο, που της φτιάσανε κρυφά οι μαστόροι· το σπίτι φαίνεται στοιχειωμένο, πάνε να το ρίξουν στη θάλασσα), β8, β9. *III*: β, β3, β5 (σπί με ποδάρια), β6, β7 (και του δίνει φαγητά μαγειρεμένα· παρουσιάζεται στολισμένη), β9 (γάμος).
18. ΛΑ 510Β, 3, Αίνος, «Η βασιλοπούλα αρκούδα». *II*: α, α1, α5 (και προβιά αρκούδας), β, β7 (στη σπηλιά των κυνηγών, ρίχνει πολύ αλάτι στα φαγητά και σιγουρίζει). *III*: α, γάμος, α1 (χορεύει με τον νεότερο κυνηγό), γ1, γ2 (γάμος).
19. ΛΑ 510Β, 11, Σουφλί, «Το περπατησιάρικο σπίτι». *I*: α, α1, α2, α3, β, β1, β2, β5, β6. *II*: α, α1, α3, α9 (ασημένιο τέλι, σπίτι με τροχούς), β4, β7 (ντουλάπι). *III*: β, β3, β5 (σπίτι), β6, β7, β8, β9. *IV*: β, β1, β2 (η μάνα πάει φαγητό στο τροχόσπιτο· η αρραβωνιαστικιά το πετάει στις τσουκνίδες), β8. *V*: α, α5, α6, α12.
20. ΛΑ 510Β, 17, Σουφλί, άτιτλο. *II*: α, α1, α4 (μια γριά), α9 (σεντούκι με απέξω τη ζωγραφιά της). *III*: β, β3, β5 (σεντούκι), β6, β7 (κάνει δουλειές, μαγειρεύει, κρύβεται· τη δεύτερη φορά, ρίχνει στο φαί του βασιλόπουλου το δαχτυλίδι της, όπου ήταν γραμμένο πως τις δουλειές τις κάνει αυτή που είναι μέσα στο σεντούκι· γάμος).
21. ΛΑ 510Β, 19, Κωνσταντινούπολη, «Το καντηλέρι». *III*: β, β3, β5 (καντηλέρι), β6, β7, β8, β9, β10. *IV*: β, β1, β2, β3, β5, β8. *V*: α, α5, α6, α12.
22. ΛΦ 610, 1-6, Κωνσταντινούπολη, «Η κόρη του περιβολάρη». *II*: α (η κόρη του περιβολάρη παντρεύεται πλούσιο γέρο· του ζητάει) α9 (χρυσή ντουλάπα που ανοιγοκλείνει με μια τρίχα), β, β4, β7. *III*: β, β3 (την πουλάει ο γέρος), β5 (ντουλάπα), β6, β7, β8, β9. *IV*: β, β1, β2, β4 (ντουλάπα), β6, β9, β10 (φαράς). *V*: α, α5, α6, α12.
23. Θρακικά 16, 1941, 92-95, Σηλυμβρία, «Η βασιλοπούλα που πέταξε». *II*: α, α1, α5, α6, α7, α8, α9 (ξύλινη ντουλάπα με φτερά· από τα πολλά παρακάλια στον Θεό, πετάει). *III*: β, β1 (Ξυλαγγελού), β6, α, α1, α2 (πετώντας του άμμο στα μάτια, του παίρνει το δαχτυλίδι), γ1, γ3, γ4.
24. Αρχ.Θρ.Θησ. ΣΤ', 1940, 263-266, Βαβά Εσχί, Σαράντα Εκκλησίες, «Ο χηριός και το βασιλόπαιδο». Συμφυρμός με ΑΤ 706C. *II*: α, α1, α5, α9 (έναν ξυλένιο άνθρωπο), β, β4, β7 (τη μέρα του γάμου). *III*: β, β3, β6, β7, β8 (για να μείνει άγρυπνος, κόβει το δαχτυλάκι του). *IV*: α, α1, α2,

α4, α5, α6, α8, α9 (μέσα σε κοφίνι, που γίνεται παλάτι), α10 (ακούει τραγούδι παιδιού), α13 (μαγικά), α14. *V*: β, β1 («ο μπαμπάς μου κριτς τη μάνα μου, πε το βελέ κι ο παπούς μου κριτς εμένα, πε το βελέ...»), β5, β6.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

25. ΛΑ 1247 (ΣΜ 77) 69, Ελευθερούπολη Παγγαίου, «Το καμτσίκι-κόη και το τοπάζι-κόη». *I*: α, α1, α2, α3, β, β3, β5, β6. *II*: α, α1, α5, α6, α8, α9 (σεντούκι με διαμάντια), α17, β4, β7. *III*: α, α1 α3, α4, α5 (καμτσίκι-κόη και το τοπάζι-κόη) (την είχε χτυπήσει), α6. *V*: α, α6, α12.
26. ΛΑ 2903, 63-73, Βλάστη, «Η Κουτσουλάρου». *I*: γ4 (με γέρο). *II*: β, β4, β7 (χρυσή ντουλάπα). *III*: β, β3, β5, β6, β7, β8 (του παίρνει σημάδια, δαχτυλίδι, μαντήλι), β9. *IV*: β, β2 (γύφτισσα την πετάει στις τσουκνίδες). *V*: α, α4 (βάζει στην τσουκνιδόπιτα τα σημάδια), α5, α6, α12.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά του Ανατολικού Αιγαίου

27. ΛΑ 2457, 35-43, Πυργί Χίου. *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β3, β5, β6, γ, γ1, γ2. *II*: α, α1, α4 (κατεβαίνει άγγελος Κυρίου), α5 (μαλαματένιες φορεσιές και σεντούκι μαλαματένιο), β, β3 (την αρπάζει ο άγγελος και την αφήνει στο δάσος με μαλλιαρή φορεσιά). *III*: β, β1, β2, α, α1, α2 (και το μαντήλι του), α4 (χαλάμι, μπαστούνι) (την έχει χτυπήσει η βασίλισσα), α6. *V*: α, α6, α12.
28. ΛΑ 510B, 4, «Ο Φουντούκος», (Argenti-Rose, I, 508-514, αρ. 22), Καρδάμυλα Χίου. *I*: α5 (η ηρώιδα κρυφά βαφτισμένη από τη μάνα της, που ήταν σκλάβα ενός Τούρκου· όταν πεθαίνει η μάνα, ο Τούρκος τη βιάζει ν' αλλαξοπιστήσει κι εκείνη, παίρνοντας από το σεντούκι της τρεις φορεσιές), α6, α7, α8 (κι ένα κουτάκι με τρεις χρυσές τρίχες αλόγου, φεύγει για να γλιτώσει από του Αγαρηνού τα χέρια· παρακαλεί τον Χριστό να κάνει να μπει μέσα στην προβιά ενός σκύλου, που έτυχε μπροστά της· έτσι, γίνεται ο Φουντούκος κι ακολουθεί το βασιλόπουλο). *III*: α, α1, α2 (του αρπάζει), α6. *V*: α, α6, α7, α12.
29. ΛΦ 1274, 1-5, Αγιάσος Λέσβου, «Γη Ξουλουκανίκα». *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β3, β5, β6. *II*: α, α1, α5, α6, α7, α8, α9 (ξύλινο άνθρωπο), β, β1, β2, β4, β6. *III*: β, β1, β2 (Ξουλουκανίκα), α, α1, α2, α6. *V*: α, α6, α7, α8, α9, α11, α12.

30. ΛΦ 1664, 24-25, «Ξυλομαρία», Βουρλιώτες Σάμου. *I*: γ. *II*: β, β1, β2, β9 (που είχε από τη νεκρή μητέρα της), β4, β6, β8 (εμφανίζεται ως Αγία Κυριακή στους ξυλοκόπους στο δάσος και τους αναγκάζει να της φτιάξουν ξύλινη φορεσιά), β10 (γαλοβοσκού). *III*: α, α1, α2 (του παίρνει), α6. *V*: α, α6, α12.
31. Ζωγράφειος Αγών Β', 1896, 24, αρ. 5, Λέσβος, «Το σκυλάτσι» (Λουκάτος, 104-108, αρ. 13). *I*: α, α1, α2, α4, β, β1. β2, β5, β6. *II*: α, α1, α5, β3 (η Μοίρα της τη μεταμορφώνει σε σκυλάκι). *III*: α, α1, α6. *V*: α, α6, α12.

β. Δωδεκάνησα

32. ΛΑ 2193 Β', 260-271, Τήλος, «Η κόρη που μπήκε μέσα στη λάμπα». *I*: α, α1, α2, α4, β, β1β3, β5, β6. *II*: β, β4, β7 (μαλαματένια λάμπα). *III*: β, β3, β5 (λάμπα), β6, β7, β8, β9. *IV*: β, β1β2, β5, β10 (βοσκός, βοσκοπαίδι). *V*: τυχαία το βασιλόπουλο έρχεται στον βοσκό, α6, α12.
33. ΛΑ 2279, 96-101, Τήνος, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α4. β, β1, β2, β5, β6. *II*: α, α1, α5, α6, α7, α8, β, β4, β7 (σιδερένιο καβούκι χελώνας, που φτιάχνει), β10 (κοτοβοσκού). *III*: α (χορό), α1, α2 (ρολόι, δαχτυλίδι, κορόνα), α6. *V*: α, α6, α12.
34. ΛΦ 437, 17-22, Λέρος, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α5 (να τελειώσει το ύφασμα, που ύφαινε), γ. *II*: α1, α14, α17, β, β4. *III*: β, β3, β5 (ντουλάπα), β6, β7, β8, β9. *IV*: β, β6, β7 (από τη βεζυροπούλα, που είναι αρραβωνιαστική του), β10 (τσομπάνος). *V*: α, α5, α6, α12 (τιμωρεί τη βεζυροπούλα).
35. Βρόντη, Β', 97-99, Ρόδος, «Η Πουλαχέ». *I*: α, α1, α2, α5 (βραχιόλι), β, β1, β4. β5. β6. *II*: α, α1, α5, α16 (άχυρα, ζει στον αχυρώνα). *III*: β12 (του παρουσιάζεται με χρυσή φορεσιά σ' ένα μαγαζί και του ζητά να της αγοράσει σκουλαρίκια, ζώνη· την ερωτεύεται και την τρίτη φορά την αρπάζει· η Πουλαχέ υπόσχεται στα πεθερικά να φύγει μετά το γάμο για ν' αφήσει τη θέση της στην άσχημη, που θέλανε αυτοί· καταφεύγει στον αχυρώνα, ανάβει δυο λαμπάδες και τους διηγείται την ιστορία της, (πβ. ΑΤ 425G) έτσι την ακούει το βασιλόπουλο και ξαναγίνεται καινούριος γάμος).
36. Dawkins, 45 Stories, 181-197, Λέρος, «Τ' αλαφάκι». *I*: α, α1, α2, α4 (παντόφλα), β, β1, β3, β4 (παντόφλα), β6, γ. *II*: α, α1, α5, α6, α7, α8, α16 (χρυσό ελαφάκι που να κινείται), α17, α21 (ράφτη). *III*: α, α1, β5 (παίρνει το ελαφάκι στο παλάτι· χορεύοντας του παίρνει το δαχτυλίδι, το βασιλόπουλο αρρωσταίνει· του ξαναφέρει το δαχτυλίδι του).

γ. Κρήτη

37. ΛΦ 1398, 22-25, Αποκόρωνας, «Το κασιδάκι». *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β3, β5, β6. *II*: α, α1, α5, α6, α7, α8 (ούτε κόμμα ούτε ράμμα), α17, β, β4, β7 (δέρμα βοδιού). *III*: β, β1, β2, α, α1, α2 (του παίρνει), α6. *V*: α, α6, α12.
38. ΣΛ I, 99-110, Ιεράπετρα, «Τ' αλαφάκι». *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β3, β4, β5, β6. *II*: α, α1, α4 (τη γειτονοπούλα της), α9 (χρυσή φρεγάδα και φεύγουν μαζί· συμφυρμός με τον τύπο ΑΤ *411 *H χρυσή γουρούνα*: Ο πατέρας της την καταριέται, αν παντρευτεί, να γίνει χρυσογουρουνίτσα και 40 μέρες να τριγυρνάει στα βουνά κι ύστερα να γυρίσει στο παλάτι κι αν ακούσει κανείς τα 3 μουγκρητά της, να ξαναγίνει άνθρωπος. Στην ξένη πολιτεία την παντρεύεται το βασιλόπουλο. Αλλάζει ρόλους με τη φτωχοπούλα και μένει στο βουνό για 40 μέρες. Γυρνάει στο παλάτι, κι η φτωχοπούλα κοιμάται, ξυπνάει ωστόσο με το τρίτο μουγκρητό. Ξαναγίνεται άνθρωπος η Χρυσογουρουνίτσα. Τη φτωχοπούλα παντρεύει το βασιλόπουλο με τον αδερφό του).
39. *Επετηρίς Κρητικών Σπουδών* 4, 1941, αρ. 4, 197-199, Περιβόλια Κυδωνίας, «Τα τρία βασιλόπουλα». Συμφυρμός με τον ΑΤ 402 (*H χελώνα*). Τρία βασιλόπουλα ακολουθούν διαφορετικούς δρόμους· ο πρώτος κυνηγάει πολλά πουλιά, ο δεύτερος πέρδικες και λαγούς κι ο τρίτος πέφτει πάνω σ' ένα σκυλάκι μ' ανθρώπινη λαλιά, που τον παρακαλεί να μην το σκοτώσει. Το κρατάει κοντά του· καίγοντας μια του τρίχα, εμφανίζεται η μάνα του και το μεταμορφώνει σε όμορφη κόρη. Με χρυσό αμάξι, φτερωτό άλογο και τις φορεσιές (*II*: α7, α8), έρχεται τρεις φορές στο χορό, πετώντας φλουριά· *III*: α, α1, α2 (του αρπάζει ρολόι, δαχτυλίδι, μαντήλι), α6, *V*: α, α6 (το σκυλάκι), α12.

δ. Κυκλάδες

40. ΙΛ 548, 245-26, Απείρανθος Νάξου, «Η Ξυλομαρία». *II*: α, α1, α5 (χωρίς βελονιά και φαλιδιά), α6, α7, α8, α12, β, β4, β6, β9, β10. *III*: α, α1, α3, α4 (Κουταλοχώρι, Πηρουνοχώρι, Σκαλερθοχώρι) (σκάλερθο: φουρνόξυλο). *V*: α, α1, α12, α13 (καλεί τη δωδεκάδα σε τραπέζι και την Ξυλομαρία, που βγάζει το ξύλινο φόρεμα και παρουσιάζεται σαν όμορφη βασιλοπούλα).
41. ΙΛ 561, 139-151, Απείρανθος Νάξου, «Το καντηλέρι». *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β4, β5, β6. *II*: α, α1, α9 (καντηλέρι από μάρμαρο κι ασήμι με διαμάντια), β, β4, β7. *III*: β, β3 (του το χαρίζει ο βασιλιάς), β5, β6, β7, β8, β9. *IV*: β, β2 (άσκημη αρραβωνιαστικιά), β3, β5, β8. *V*: α7 (τυχαία), α12, α13 (διώχνει την άσκημη αρραβωνιαστικιά).

42. ΛΑ 1269 (ΣΜ 99) 55-56, Κύθνος, «Η Πιτσιάβου». *II*: δ (σβήνει η λαμπάδα της), δ1, δ2, δ4, δ6 (βάζει πέτσινη φορεσιά με χρυσά φορέματα από κάτω), β10. *III*: (στα γενέθλια του βασιλιά), α1, α2, α3, α6. *V*: α, α6, α7 (σκίζει το πέτσινο φόρεμα), α12.
43. ΛΑ 1387, 231-244, αρ. 28, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά (ΛΑ 510B, 6), Τήνος. «Η Μαλλιαρίτσα». *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β3, β5, β6. *II*: α, α1, α4 (τη συμβουλεύει ένα καλογεράκι, που βγαίνει από το καντούνι), α5, α6, α7, α8, α9 (μαλλιαρή φορεσιά), α17, α19, α20, β, β4, β7, β9. *III*: β, β1, β2 (την κατεβάζει από το δέντρο για να την κάνει γυναίκα του), α, α1, α3 (φτιάχνει θαυμάσια φαγητά, πετάει λίρες στην εκκλησία). *V*: α, α3 (όταν ζυμώνει), α11, α12.
44. ΛΑ 1387, 245-253, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά (ΛΑ 510B, 7), Τήνος, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β2, β3, β5, β6. *II*: α, α1, α5, α7 (μαλλιαρή φορεσιά κι αλυσσίδα· παίρνει κι ένα καρύδι, μύγδαλο, φουντούκι, που τα είχε από τη μάνα της). *III*: β, β1, α, α1, α2: (του παίρνει), α6. *V*: α, α6. *III*: γ6 (την αναγκάζει να βγάλει την προβιά της), α12, α13, α14 (τους χαρίζει το βασίλειο).
45. ΛΑ 1387, 225-262, αρ. 30, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά (ΛΑ 510B, 8), Τήνος, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β3, β5, β6 (δεν της ξαναβγαίνει). *II*: β, β4, β7 (μαύρο δέρμα), β8, β10. *III*: α, α1, α2 (του παίρνει: καδένα, ρολόι δαχτυλίδι), α6. *V*: α, α6, α12.
46. ΛΑ 1387, 263-271, αρ. 31, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά (ΛΑ 510B, 9), Τήνος, άτιτλο. *I*: α, α1, α2 α3, β, β1, β2, β3, β5, β6. *II*: α, α1, α11. *III*: β, β3, β5, β6, β7, β9. *IV*: β, β2, β6, β7, β8. *V*: α6 (μαντήλι κεντητό με τ' όνομά της), α12.
47. ΛΑ 1387, 273-279, αρ. 32, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά (ΛΑ 510B, 12) Τήνος, «Η γούνα». *I*: γ (γέρος). *II*: α α1, α4 (από τα πολλά παρακάλια στην Παναγία, σχίζεται ο τοίχος και βγαίνει μια γριά καλόγρια, που τη συμβουλεύει), α9 (γούνα), β, β4, β7 (πάει σε μια σπηλιά και τρώει το φαί τριών παλικαριών· το τρίτο την πηγανει σπίτι του κι αρρωσταίνει, επειδή δεν φανερώνεται· σύμφωνα με συμβουλή της μάνας του). *V*: β6, β12.
48. ΛΑ 1387, 275-283, αρ. 33, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά (ΛΑ 510B, 14), Τήνος, άτιτλο. *I*: α, α1, α3, β, β1, β2, β5, β6. *II*: α, α1, α5, α6, α7, α8, α9 (γουναιρικά), β, β4, β7. *III*: β, β1, β2, α, α1, α4, α5 (αγία Κουτάλα, αγία Μασσόβεργα), α2 (του παίρνει), α6. *V*: α1, α6, α12.
49. ΛΑ 1387, 285-296, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά (ΛΑ 510B, 15), Τήνος, «Η προβατίνα». *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β3, β5, β6. *II*: α, α1, α5 (φορεσιά ολόχρυση, διαμαντικό στο φτερό), α9 (μια προβατίνα), β, β4, β7 (προβατίνα). *III*: β, β1 (και τη φέρνει στο παλάτι σαν αρκούδα), β13 (τη βάζουν

- στο στάβλο να κοιμάται με τ' άλογα), α, α1, α4, α5 (κοπανοχώρι, μπαροχώρι, κουταλοχώρι), α7, α8, α9. *V*: (αναγνώριση), α12, α13.
50. ΛΑ 1397, 13-17 (ΛΑ 510B, 26), Τήνος, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β2, β3, β5, β6. *II*: α, α3, α5, α6, α7, α8, α12 (με όλες τες κλείδωσες), β, β4, β6 (πηγαίνει με την ξυλοφορεσιά μπροστά σ' ανοιχτό παράθυρο κι ο αέρας τη ρίχνει σε βασιλικό περιβόλι· τη δίνει δώρο ο περιβολάρης στο βασιλόπουλο, με τ' όνομα Ξυλομαργίτσα). *III*: α, α2 (του παίρνει), α3, α6. *V*: α, α6, α12.
51. ΛΑ 2163 (ΣΠ 134 αρ. 392γ, 13-14), Βόθροι Νάξου, άτιτλο. *II*: γ (σχύλου), γ3, γ4 γ7 (είχαν ζητήσει από τον πατέρα τους να τους φέρει από το ταξίδι του σκουλαρίκια, φόρεμα κι η τρίτη ένα μαγικό καθρέφτη, απ' όπου έβλεπε τον κόσμο), β10 (τ' όνομά της, Αργόζης). *III*: α, α1, α2, α3, α6. *V*: α, α6, α12.
52. ΛΑ 2758, 357-364, Κίωλος, άτιτλο. Συμφυρμός με AT 706C και AT 709. *I*: α, α1, α2, α3. β, β1, β2, β5, β6. *II*: γ, γ1, γ2 (λεμονιάς). *II*: α, α5, α6, α7, α8, α12, β, β4, β6. *III*: β, β1 β5, β6, α (χορό), α1, α2 (του παίρνει), α6. *V*: α, α6, α12. *IV*: συμφυρμός με τον AT 706C: ο πατέρας της σκοτώνει τα παιδιά και βάζει το μαχαίρι στην τσέπη της· την αφήνουν στην ερημιά· καταφεύγει στον πύργο των δράκων (συμφυρμός με τον AT 709)· ο πατέρας, σαν ζητιάνος, τη σκοτώνει μ' ένα σταφύλι, αλλά, κάνοντας να τη μετακινήσουν, ζωντανεύει. Με τη στάχτη ζωντανεύουν και τα σφαγμένα παιδιά. Ξανασμίγει με το βασιλόπουλο.
53. ΛΑ 510B, 13, Τήνος. «Η βρώμα».
54. ΛΦ 150, 1-3, Χείμαρος Νάξου, «Ο πολυέλαιος». *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β3, β5, β6, β7 (τη φοράει κατά λάθος και δε μπορεί να τη βγάλει). *II*: α, α1, α11 (που με μια τρίχα ν' ανοίγει και με μια τρίχα να κλείνει), β, β4, β7. *III*: β, β3, β6, β7, β8, β9. *IV*: β, β2 (η φιλενάδα του), β4 (ανοίγει τον πολυέλαιο, βγάζει από μέσα τη βασιλοπούλα, τη γυμνώνει και τη διώχνει). *V*: α6 (η κουρελιάρα δίνει φαί στο άρρωστο βασιλόπουλο) α7, α12.
55. ΛΦ 1077, 13-16, Θήρα, «Η τομάρα». *II*: α21 (η βασιλοπούλα φεύγει από το παλάτι του πατέρα της, παίρνοντας μαζί της 3 καρύδια, γιατί δε θέλει το βασιλόπουλο που της προξενεύουν), β4, β5, β8 (παραγγέλνει το τομάρι στον παπουτσή και τη λένε Τομάρα). *III*: α, α1, α2 (δαχτυλίδι, βραχιόλι, καδένα), α3, α6. *V*: α6, α12.
56. ΛΦ 1086, 13-14, Τήνος, «Το γουρουνόπετσι». *II*: γ, γ1, γ2, α3, β4, β5, β10 (μαγειρεύοντας καλύτερα από τον μάγειρα, γίνεται αρχιμάγειρας). *III*: α, α1, α2 (του το παίρνει). *V*: α6, α12.
57. Roussel, αρ. 54, Μύκονος, άτιτλο. *I*: α, α2, α4, β, β3, β6, γ. *II*: α6 (χηνοβοσκός σε ξυλένια ρούχα). *III*: α, α6, *V*: α, α1, α12.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

58. ΛΦ 170, 3-6, Βιταλάδες Κέρκυρας, «Η αγελαδίτσα». (πβ ΑΤ 923). *I*: ε, ε1, ε2, ε3, ε4, ε5, ε6, ε7, ε8, ε9, ε10, β, β1 (την παίρνει μαζί του), β2 (γίνεται γαλοβοσκός, βγάζοντας το τομάρι της), α, α1, α2, α3 (πετάει μαργαριτάρια). *V*: α, α6, α12, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, γ7.
59. ΛΦ 282, 3-6, Λευκάδα, άτιτλο. *I*: β, β4 (ο πατέρας κλειδώνει την κόρη του για να τη βλέπει συνέχεια, επειδή του θυμίζει τη γυναίκα του). *II*: α, α4 (χρυσό βιολί, χρυσό πουλί, χρυσό δέντρο με πόρτα), β, β3 (μπαίνει μέσα και χάνεται). *III*: β, β3, β5 (δέντρο), β6, β7, β8, β9 (δεν θέλει να φανερωθεί για να μην τη βρει ο πατέρας της· βγαίνοντας από το δέντρο, καταφεύγει σ' ένα μαραγκό και τη βρίσκει ο υπηρέτης της τυχαία). *V*: α6, α12.
60. ΛΦ 737, 25-26, Κεφαλλονιά, «Η ορφανή βασιλοπούλα». *I*: α, α1, α2, α5 (τα φορέματά της), β, β1, β4 (φορέματα), β5, β6, β7 (το ρίχνουν στη θάλασσα). *III*: β, β5 (βρίσκει το κιβώτιο), β6, β7, β8, β9 (γάμος).
61. ΛΦ 885, 10-12, Κεφαλλονιά, «Το μαλλιάρό». *I*: α, α1, α2, α5 (τα βραχιόλια της), β, β1, β4, β5, β6. *II*: β, β4, β7 (τομάρι τράγου), β10. *III*: α, α1, α4 (Βαροκουτάλα, Βαροκαλάμα) (κουτάλι και καλάμι κρεμασμένα στην πόρτα της αποθήκης που έμενε), α6. *V*: α, α6, α12.
62. ΛΦ 1666, 7-9, Ζάκυνθος, «Το παραμύθι της κάμπιας». *II*: δ, δ1, δ2, δ4, β4, β7 (μέσα σ' ένα πετσί κάμπιας που σκότωσε, μαζί μ' ένα φίδι και την έγδαρε). *III*: β, β5 (τη μαζεύουν ως κάμπια στο παλάτι), α, α1, α2, α6. *V*: α, α6 (μέσα στο δαχτυλίδι, λουλούδι κάμπιας), α12.
63. ΣΠ 50, 48-50, Πάλη Κεφαλληνίας, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, β, β5, β6. *II*: α, α1, α9 (χρυσοπελεκητό σεντούκι), β, β4, β7 (ο δούλος της πετάει το σεντούκι στη θάλασσα). *III*: β, β5 (βρίσκει το σεντούκι), β6, β7, β8 (ρίχνει αλάτι και πιπέρι στα φαγιά), β9, β10. *IV*: β, β6, β7 (μες στο σεντούκι, που πετούν μαζί η αρραβωνιαστικιά του κι η μάνα του από το παράθυρο), β8. *V*: α5 (η γριά), α6 (μες στα λάχανα), α12.
64. Boulanger, 145-153, Κέρκυρα, «Peau de bois». *I*α, α1, α2, α5 (το μπουστό (πεσσέλι) της γυναίκας του), β, β1, β2, β4, β5, β6. *III*: α, α1, α2, α3. *V*: α, α3, α8, α12.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

65. ΛΑ 1188 (ΣΜ 18), 35-38, Επαρχία Ηλείας, άτιτλο. *I*: β, γ, γ4 (φωνάζει τον πνευματικό του και παίρνει την έγκρισή του ρωτώντας), γ2 (το μήλο που έχει, να το φάει ή να μην το φάει;). *II*: α, α1, α5, α9 (χρυσή φορεσιά

- με μαργαριτάρια), β, β1, β3 (πάει τάχα να φορέσει τη φορεσιά· σηκώνοντας το σχοινί, ο πατέρας βρίσκει ένα κριάρι), β4, β6, β8. *III*: β, β3, β4, β2, β5 (ταΐζει τα γαλιά της με τα μαργαριτάρια της· το βασιλόπουλο τη βάζει να ζυμώσει, παραμονεύει και, όταν βγάλει την ξύλινη φορεσιά, την αρπάζει), β9, β10, β11. *IV*: α, α1, α3 (διακονιάρης) α4, α6, α9, α11, α13 (μια μαυροφορεμένη), α14. *V*: β, β2, β5.
66. ΛΑ 1281 (ΣΜ 111) 41-47, Κυπαρισία, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 706C. *I*: α, α1, α2, α3, β, β1, β2, β5, β6. *II*: α, α1, α5, α6, α7, α8, β, β4, β7 (σε ρούχα ζητιάνας, πάει στο παλάτι κι αφήνει επίτηδες να χυθεί το στάρι που της έδωσαν, για να το μαζέψει και να την κρατήσουν). *III*: β7 (με θαυμάσιες φορεσιές πάει εκεί που κοιμάται και του χαϊδεύει το χέρι), β9. *IV*: α, α1, α2, α6, α9 (το παιδί), α11, α13 (ο Θεός τη λυπάται), α14. *V*: β, β2, β5.
67. ΛΑ 1325 (ΣΜ 138) 41-42, Ηλεία, «Η ξυλομαρίτσα».
68. ΛΑ 1342 (ΣΜ 155), 67-68, Γορτυνία, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 706C. *I*: γ. *II*: α, α1, α5 (με μαργαριτάρια), β, β1, β9. *III*: β, β1, β2, β12 (βλέποντας να πέφτουν από το πορτοφόλι της μαργαριτάρια, την κάνει γυναίκα του). *IV*: α, α4, α6, α7 (της βγάζουν τα μάτια). α9, α11, α13 (μαγικό νερό), α14, α15.
69. ΛΑ 510B, 10, Κορώνη Πυλίας, «Η Αρκουδίτσα». *I*: α, α1, α2, α5 (πουκάμισο), β, β1, β2, β5, β6. *II*: α, α1, α2, α5, α6, α7, α8, α10 (τομάρι αρκούδας), β, β4, β7. *III*: β, β3, β6, α (βαφτίσια), α1 (με το φτερωτό άλογο της Τύχης), β2, β6. *V*: α, α6, α12.
70. ΛΑ 510B, 18, Μανιάκι Πυλίας, «Ξυλη-δαυλού». *I*: α, α1, α2, α3, β, β1, β2, β5, β6. *II*: β, β1 (δένει την τριχιά που είχε δεμένη στο πόδι της στο πόδι του μουλαριού και φεύγει. Παραγγέλνει ξύλινο σώμα και μπαίνει μέσα), β4, β6, β8, β10. *III*: Σπώντας τα 3 καρύδια, που της είχε αφήσει η μάνα της, βρίσκει τρεις φορεσιές, α, α1, α2, α3, α6. *V*: α, α1, α2, α12 (της βγάζει το ξύλινο σώμα).
71. ΛΦ 8, 1-7, Άγιος Πέτρος Κυνουρίας, «Η ευχή της μάνας». Συμφυρμός με ΑΤ 706C. Παραλλαγή που δημοσιεύεται εδώ.
72. ΛΦ 406, 32-37, Μαντίνεια, «Της αρκουδίτσας το τομάρι». *I*: α, α1, α2, α5 (να της μοιάζει), β, β7 (δε βρίσκει άλλη, παρά την κόρη του). *II*: α, α1, α4 (από μια γριά), α5, α6, α7, α8, α10 (τομάρι αρκουδίτσας), β4, β7 (η γριά φέρνει το τομάρι στο παλάτι του άλλου βασιλιά). *III*: α, α1, α2, α6. *V*: α, α6, α7, α8, α10, α12.
73. ΛΦ 477, 1-3, Χιλιομόδι Κορινθίας, «Η βαρελίτσα». *I*: γ, γ1 γ4 (ζητάει τάχα την άδεια από τους πιστούς της εκκλησίας: το μήλο που έχει, να το φάει ή να το δώσει). *II*: α, α1, α4 (φορεσιά που να λάμπει και τάληρα για τον λαιμό της), β, β1, β3 (δένει το σχοινί στον λαιμό της αγελάδας), β7

- (βαρέλι), β8. *III*: β, β1, β2, β7 (χτενίζεται και πέφτουν μαργαριτάρια και καίει το βαρέλι), β10, β11. *IV*: α, α3 (ζητιάνος), α4, α6 (την τυφλώνει), α9, α11, α13 (με το νερό της πηγής), α14, α15 (το φως της). *V*: β5, β6 (τον καίει στο φούρνο).
74. ΛΦ 501, 27-28, Μεσσήνη, «Η κόρη με τον λυχνοστάτη». *II*: α, β, β4, β7 (στο λυχνοστάτη, που πουλάει ο πατέρας της στο βασιλόπουλο). *III*: β, β6, β7, β8, β9. *IV*: β4 (τη βρίσκει η βασίλισσα και τη διώχνει). *V*: α, α5, α6, α7, α12.
75. ΛΦ 578, 1-2, Επαρχία Καλαμάτας, «Η όμορφη φτωχοπούλα και το μαγκάλι». *I*: α, α1, α2, α3, β, β1, β2, β5, β6. *II*: α, α1, α5 (φόρεμα με τα σούμενα, πετούμενα και τ' άστρα τ' ουρανού), α16 (μαγκάλι ν' ανοιγοκλείνει με μια τρίχα). *III*: β, β3, β5, β6, β7, β8, β9, β10. *IV*: β, β1, β2, β4 (η αρραβωνιαστικιά το πετάει στ' αγκάθια), β5, β8. *V*: α, α6, α12.
76. ΛΦ 623, 1-4, Κοίτα, Οίτυλο, «Το γοβάκι». *I*: α, α1, α2, α3, β, β1, β2, β5, β6. *II*: α, α1, α4 (γιαγιάς), α5, α6, α7, α8, α9 (γούνα), β, β4, β7, β10 (τη λένε Γουνίτσα). *III*: α, α1, α2, α3, α6. *V*: α, α6, α12.
77. ΛΦ 809, 5-9, Τράπεζα Αιγιάλειας, «Ο Παπάς και το βασιλόπουλο». *I*: γ, γ1. *II*: α, α4 (προσεύχεται κι ο Θεός της στέλνει ένα καρύδι, ένα μύγδαλο κι ένα φουντούκι), α6, α7, α9, α10 (τομάρι αρκούδας, μπαίνει μέσα και φεύγει), α17, β, β4, β9, β10. *III*: α, α1, α2 (του παίρνει το δαχτυλίδι), α3, α6. *V*: α, α6, α11, α12. *IV*: α, α1, α4, α6, α11, α12, α14.
78. ΛΦ 876, 22-33, Τρίπολη, «Της αρκουδίτσας το τομάρι». *II*: α, α1, α4 (γριά), α5, α6, α7, α8, α10 (τομάρι αρκούδας, τρία άλογα, άσπρο, κόκκινο, μαύρο), α21 (η γριά την οδηγεί στο παλάτι). *III*: β7, β8, β9, α, α1, α2, α4 (από τη Βαρυτσιμπούκα, Βουροκαλάμα, Βαρυκουτάλα) α6. *V*: α, α6, α8, α10, α12.
79. ΛΦ 980, 1-3, Επαρχία Οιτύλου, Η κοτογαλού». *II*: α, α1, α5 (χωρίς φαλίδι ή βελόνι) α17, α21 (μάγισσα του δίνει καρύδια), β, β3 (γίνεται κοτογαλού). *III*: α, α1, α2 (του παίρνει), α3, α6. *V*: α, α6, α12.
80. ΛΦ 1073, 1-3, Επαρχία Καλαμάτας, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α4, α5, α6, β, β1, β3, β5, β6, γ, γ1, γ2 (ρωτά το λαό αν το μήλο είναι καλύτερα να το φάει εκείνος ή οι ξένοι). *II*: β, β4, β7 (χαντηλέρι, που ανοίγει με μια τρίχα), β8. *III*: β, β1, β3, β5, β6, β7, β9, β10. *IV*: β, β1, β2 (αρραβωνιαστικιά), β3, β4 (πετάει στην ακροποταμιά), β5, β10 (τσομπάνος). *V*: α6 (καλούν το βασιλόπουλο στο τραπέζι και του προσφέρουν πίττα), α12.
81. ΛΦ 1118, 7-12, Σπέτσες, «Η κοτετσού». *II*: α, α1, α5 (τον ουρανό με τ' άστρα), α7, α8, α17, β, β7 (σαν αραπίνα), β9, β10 (κοτετσού). *III*: α (στο χορό), α1, α2. *V*: α, α6, α12.

82. ΛΦ 1461, 11-12, Τριφυλία, «Η Μαρία». *I*: α, α1, α2, α3, β, β1, β2, β5, β6. *II*: α, α1, α5, α6, α7, α8, β, β4, β7 (ξύλινο φόρεμα), β10 (γαλοβοσκού σ' έναν πλούσιο χωριάτη). *III*: α, α1, α2, α6. *V*: α, α6, α12.
83. ΛΦ 1624, 11-15, Βελίτσα Ολυμπίας, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α3, β, β1, β2, β5, β6. *II*: β, β3 (παρακαλάει το Θεό και τη βοηθάει άγγελος, με την επίκληση «στο όνομα του Κυρίου», την απάγει την ώρα του γάμου, την πηγαίνει στο δάσος, την τρέφει, την κάνει αρκούδα, για να μην τη φάνε τα θηρία). *III*: β, β1, β5 (ως αρκούδα του σώζει τη ζωή και την παίρνει στο παλάτι), α (στο χορό), α1, α2 (δαχτυλίδι, περιδέραιο, βραχιόλι), α4, α5 τα ονόματά της είναι Βαρυχέρα, Βαρυκουτάλα, Βαρυμαχαίρα (τη χαϊδεύει με το χέρι, με την κουτάλα, με το μαχαίρι), α6. *V*: α, α4 (η αρκούδα βάζει), α6, α13 (επικαλείται τον Κύριο και της αφαιρεί το τομάρι), α12.
84. ΛΦ 1669, 3-4, Μεσσήνη, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β3, β5, β6. *II*: α, α1, α5, α6, α7 (τον ουρανό με τ'άστρα), β, β4, β5, β7 (αρνιού, που αγοράζει από βοσκό και ντύνεται κασίδης), β9, β10. *III*: α, α1, *V*: α, α3, α7, α8, α10, α11, α12.
85. ΛΦ 1785, 5-7, Ανυφί Ναυπλίας, «Κορφοξυλιά». *I*: α, α2, α4, β, ββ1, β3, β5, β6. *II*: α, α1, α5, α7, α8, α9 (ξύλινη κασέλα να περπατάει), α17β, β4, β7 (ξύλινη κασέλλα). *III*: β, β1, β5 (θέλει να τη σκοτώσει, αλλά αυτή του φωνάζει πως λέγεται κορφοξυλιά), β9, α, α1, α2 (του παίρνει το δαχτυλίδι του), α6. *V*: α, α6 (την αναγκάζει να βγει από την κασέλλα), α12.
86. ΣΠ 35, 4-10 (ΛΑ 562), Κακοχώρι Αιγιάλειας, «Μύθος της Ξυλομαρίας». *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β3, β5, β6. *II*: α1, α5, α8, α9 (τον ουρανό με τ'άστρα), α12, β, β4, β6, β9. *III*: β, β1, β2, β7, β8, β9, β10, β11. *IV*: α, α1, α3 (διακονιάρης· και σκορπάει το στάρι στη σκάλα, όπου κάθεται να το μαζέψει ένα-ένα), α4, α5, α12, α13 (γίνεται μοναστήρι, με μια καλόγρια κι ένα παιδάκι), α11. *V*: β, β2 (ποτήρι).

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

87. ΙΛ 827, 172-175, Ιτέα, άτιτλο. *I*: α, α1 α2, α5 (τα βραχιόλα), β, β1, β4, β5, β6, γ. *II*: α, α1, α11, β, β4, β7 (πολυέλαιο), β8. *III*: β, β3, β5, β6, β7, β9. *IV*: β, β2 (αρραβωνιαστικιά), β4, β5, β8. *V*: α, α5, α6, α12.
88. ΙΛ 834, 137-141, Βλιζιανά Ακαρνανίας. *I*: α, α2, α4, β, β1, β3, β5, β7 (σε μια που δεν τον θέλει). *II*: α, α5, α6, α7, α8, β1, β4, β5, β8, β10 (γαλοβοσκού). *III*: α, α1, α2. *V*: α, α6, α12.
89. ΛΑ 510B, 5, Αγρίνιο Αιτωλίας, άτιτλο. *I*: α, α1, α4, β, β3, β5, β6. *II*: β, β4, β7 (έναν χομό). *III*: β, β3, β5 (τον χομό για δώρο), β6, β7, β8, β9, β10. *IV*: β, β1, β2 (αρραβωνιαστικιά), β5, β8. *V*: α, α5, α6, α12.

90. ΛΦ 55, 22-25, Γρανίτσα Ευρυτανίας, «Ο βασιλιάς κι η κόρη του». *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β3, β5, β6. *II*: α, α5, α8, α6, α12, α17, β, β4, β6, β7 (φοράει τη μια φορεσιά τη μέρα και την άλλη τη νύχτα). *III*: β1 (την παίρνει για νεράιδα). *IV*: α, α3 (ζητιάνος), α4 (στην ποδιά της), α6, α9, α13 (βλέποντας δυο πουλάκια να ζωντανεύει το ένα τ' άλλο με μια στάλα νερό, κάνει το ίδιο και ζωντανεύει το παιδί της και μένει μαζί του στο δάσος), α10, α11. *V*: β, β5.
91. ΛΦ 220, 27-30, Ιτέα, «Η βασιλοπούλα η έξυπν'». *I*: α, α1, α2, α5 (το βραχιόλι), β, β1, β4, β5, β6. *II*: α, α1, α11, β, β4, β7, β8. *III*: β, β3, β5, β6, β9. *IV*: β, β1, β2 (αρραβωνιαστικιά), β5, β8. *V*: α, α5, α6 (σουπια), α12.
92. ΛΦ 467, 3-5, Πειραιάς, «Η τομαρού». *I*: α, α1 (στην κόρη της), α5 (τον πλουσιότερο για σύζυγο, αλλά είναι γέρος). *II*: α, α4 (τη νόνα της), α6, α8, β, β3 (σφάζει το γαιδουράκι της), β4, β5, β9, β10. *III*: α1, α2. *V*: α, α3, α4 (δοκιμάζει σε ποια πηγάινει το δαχτυλίδι), α12.
93. ΛΦ 590, 3-4, Τοπόλιανα Ευρυτανίας, «Ο Ξυλένιος». *I*: γ. *II*: α, α1, α3, α4 (φόρεμα ολόχρυσο άκοπο και φόρεμα ξυλένιο), α17, α21 (μια μάγισσα του προμηθεύει ένα καρύδι κι ένα αμύγδαλο με μέσα τις φορεσιές), β, β4, β6. *III*: β1, β4, β5 (και παίρνει τον Ξυλένιο για κοτοβοσκού), α, α1, α2, α6. *V*: α, α6, α12.
94. ΛΦ 938, 5-6, Ιτέα, άτιτλο. *II*: γ, γ1 (φόρεμα από δέρμα «χειροπετσάκι»). *III*: β, β2, α, α1, α6. *V*: α, α1 (του βάζει τη φωτογραφία της στο γλúκισμα κι εκείνος την φάχνει παντού, την ανακαλύπτει τυχαία, κόβοντας ένα κομμάτι από το δέρμα της), α12.
95. ΛΦ 1352, 3-6, Αθήνα, «Η Μυτζιθρούλα». *II*: α, α1, α4 (χρυσό κλουβί που να μπαίνει μέσα κλείνεται και δε θέλει να βγει κι ο πατέρας της πετάει το κλουβί). *III*: β, β5 (παίρνει το κλουβί), β6, β7, β8, β9, *IV*: β2 (αρραβωνιαστικιά), β4 (πετάει το κλουβί σ' ένα γκρεμό και το βρίσκει ένα τσομπανόπουλο). *V*: α, α5 (το τσομπανόπουλο), α6 (μυζήθρα), α12.
96. ΛΦ, 1490 Α', 47, άτιτλο. *I*: β, β1, β2, β5, β6, γ. *II*: α, α1, α3, α9 (να φράξει όλο το μέρος με ασημένιο τέλι, να κάνει ένα σπίτι με τροχούς και να περπατεί), β, β4, β7 (ντουλάπι), β8. *III*: β, β3, β5 (σπίτι), β6, β7, β8, β9. *IV*: β, β1, β2 (αρραβωνιαστικιά), β5, β8. *V*: α, α5, α6, α12.
97. ΛΦ 1560, 9-11, Θήβα, άτιτλο. *I*: γ, γ1, γ4 (ρωτάει στο παζάρι, το μόνο ρόδο που έχει, πρέπει να το δώσει ή να το κρατήσει). *II*: α, α9 (φόρεμα με μαργαριτάρια), β, β1, β4, β6, β8, β9, β10 (χληνοβοσκού). *III*: β7 (βλέποντάς την με το μαργαριταρένιο φόρεμα ξαφνικά, θαμπώνεται). *IV*: Συμφυρμός με τον ΑΤ 706C.

98. ΛΦ 1724, 7-12, Θήβα, «Ο Μαλλιάρης». *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β3, β5, β6. *II*: α, α1, α4 (γριά), α5, α6, α7, α8, α10, α9 (κανατάκι), β, β4, β7, β9, β10. *III*: α (πανηγύρι, βαφτίσια), α1, α2, α4 («από το μπαστουνοχώρι, το καλαματοχώρι, το τσιμπουκοχώρι», δείχνει στο βασιλόπουλο τ' αντικείμενα και παίρνει από ένα δαχτυλίδι κάθε φορά· εκείνος την φάχνει στ' αντίστοιχα χωριά, αλλά δεν τη βρίσκει). *V*: α, α6, α3, α4 (πλένει και ζυμώνει χωρίς προβεία), α7, α8, α10, α12.
99. ΣΠ 1, 79-86, Αθήνα. «Η άμοιρη βασιλοπούλα ή το Ξουλομαρίγι». Η μεγαλύτερη από τις τρεις κόρες του βασιλιά είναι άτυχη (η λαμπάδα των ποδαριών έφυγε και πήγε στο κεφάλι και του κεφαλιού πήγε στα ποδάρια). Ο βασιλιάς τη δίνει σ' έναν υπασπιστή να την αφήσει στον λόγγο· η βασιλοπούλα αφήνει στην καλύβα της τσομπάνισσας τα φουστάνια της, φορεί τσομπάνικα και γίνεται χηνοβοσκού στο παλάτι. Ζυμώνει για το βασιλόπουλο κι αφήνει στην πίττα το δαχτυλίδι της. Φέροντας το βασιλόπουλο στην καλύβα, του αποδεικνύει με το φόρεμά της τη γενιά της και το βασιλόπουλο την παντρεύεται. Μόνον το όνομα Ξουλομαρίγι υπαινίσσεται κάτι για ξύλινο φόρεμα.
100. Λαογραφία Α', 1909, 100-106, Αλβανικά παραμύθια, Μαρκόπουλο Αττικής, «Η ξυλοφορεμένη ή Κατσοντρούς». *I*: γ. *II*: α, α1, α9 (ολόχρωση φορεσιά), β, β3 (αφήνει πίσω της το ομοίωμά της —προσκέφαλο με δυο χέρια— και φεύγει· καταφεύγει σ' ένα πεύκο και ζητάει από τη φλούδα του ένα ξύλινο φόρεμα), β6, β9. *III*: β, β, β2, γ, γ1, γ2, γ3, γ4. *V*: α12.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ - ΠΟΝΤΟΣ - ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

101. ΚΜΣ 1, 6-10, Τσεσμέ, «Η Ξυλένια». Συμφυρμός με ΑΤ 706C. *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β3, β5, β6, γ. *II*: α (ζητάει διορία), β4, β6, β8, β10. *III*: α, α1, α2, α3, α6. *V*: α, α6, α12. *IV*: α, α1, α4, α6, α9, α11, α14, α15, β, β2, β5.
102. ΚΜΣ, 12, 1-8, Αϊβαλί, «Η Σαμουρένια». *I*: β, β1, β3, β5, β6. *II*: α, α1, α5, α6, α7, α8, α9 (σαμουρένια γούνα), β, β4, β7, β9. *III*: β, β1, β2, α, α1, α2, α3, α6. *V*: α, α6, α8, α10 (τη γούνα), α11, α12.
103. ΚΜΣ, 4973-4988, Φάρασα, Κάρσαντι-Φκόσι, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 706C. *I*: α, α1, α2, α3, β, β1, β2, β5, β6, γ. *II*: α1, α16 (τον στέλνει για ξύλα, καίει το σπίτι), β4, β7 (στη σόμπα). *III*: β, β3, β5 (σόμπα), β6, β7, β8, β9. *IV*: β, β2, β4 (παίρνει τη σόμπα, βγάζει την όμορφη γυνή, τη βάζει μέσα στο σακί και την πετάει στο δάσος), β8. *V*: α, α5,

- α6, α12. *IV*: α, α1, α4, α6, α9, α11, α14, α15, β, β2, β5.
104. ΣΠ 92, 35-44 (ΛΑ 619), Σμύρνη, άτιτλο. *I*: γ. *II*: α, α1, α4 (μαλαματένιο κλουβί), β12 (νομίζοντας ότι πνίγηκε). *III*: β3, β5 (το κλουβί), β7, β8 (ανάποδα τα πιάτα). *IV*: β, β1, β 2 (αρραβωνιαστικά), β4 (κλουβί), β5, β8. *V*: α, α5, α6, α12.
105. Dawkins, *MG in AM*, 511, Φάρασσα, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α3, β, β1, β2, β5, β6. *II*: α, α1, α5, β, β3 (αφήνοντας το φούρνο αναμμένο, χώνεται στο λύχνο κι εξαφανίζεται), β6, β7 (μαγειρεύει του βασιλόπουλου τα κυνήγια). *IV*: α, α3 (τον αφήνουν να κοιμηθεί στο δωμάτιό τους και σφάζει το παιδί), α8 (της βγάζει τα μάτια και τη φυλακίζει), α9, α13 (ζουν σ' έναν μύλο) α14, α15 (ανασταίνει το παιδί της με τη βοήθεια ενός πουλιού που στέλνει ο Θεός και γιατρεύει τα μάτια της).
106. Hahn, 2, 224, παραλλαγή 2, αρ. 27 (Anmerkungen) Σμύρνη. *I*: α, α1, α2, α4, β, β1, β3, β5, β6. *II*: α, α1, α2, α5 (ασημένιο, μαλαματένιο, μαργαριταρένιο, χωρίς ραφή και κοπή), α17, α19, α9 (με μακριές τρίχες και γίνεται η Μαλλιάρη). *III*: (η Μοίρα της την οδηγεί σ' ένα ψηλό βουνό και κοντά στη σπηλιά της, στήνει το βασιλόπουλο το τσαντήρι του), β, β1, β5 (του αλατίζει τα φαγιά) β7, β9 (όπου απομένει βουβή), α, α1, α6. *V*: α, α6, α12.
107. Legrand, *Recueil*, 216-224, Σμύρνη, «Xylomarie, ou Marie, ou Marie à l'habit de bois» *I*: α, α1, α2, α5 (τα φουστάνια της), β, β4 (η κόρη δοκιάζει τα φουστάνια που της πηγαίνουν), γ. *II*: α, α1, α5, α6, α8, α9 (θάλασσα με φάρια), α17, β, β4, β6, β8, β9, β10, β11, β13 (η βασίλισσα τη χτυπά 3 φορές γιατί ανακατεύεται στα πόδια της). *III*: α (γάμος σε γειτονικό βασίλειο), α1, α2 (του παίρνει το δαχτυλίδι, την αλυσίδα, το κλειδί του ρολογιού), α4, α5, α6. *V*: α, α6 (βάζει στα κουλουράκια τα αντικείμενα που του πήρε), α7, α11, α12.
108. *Μικρασιατικά Χρονικά Δ'*, 1948, 257-266, Κατιρλί, Βουρλά, «Η ξυλένια κούκλα» Συμφυρμός με τον ΑΤ 706C. *I*: α, α1, α2, α3, β, β1, β2, β5, β6, γ. *II*: α, α1, α5, α6, α7, α8, β, β1, β2 (ο παπάς κοιμάται τρεις βδομάδες· καταφεύγει σε μια γριά), β4, β6, β8, β10 (χοτοβοσκού). *III*: α, α1, α2, α3, α4, α5: από της παπαβδαχούς), α6, α7 (το βασιλόπουλο), α8. *V*: α, α1, α2, α4 (την τρίτη φορά που ετοιμάζεται για την εκκλησία, την πιάνει), α11, α12. *IV*: α, α1, α3 (γριά παραμάννα), α4, α5, α6, α8, α9, α11, α13 (με τ' αθάνατο νερό). *V*: β3, β5, β6.

β. Πόντος

109. ΚΜΣ Σεβινκαραχισάρ 23 (1-10) Νικόπολη, «Η κοτετσού». *I*: γ (μπήχε

ο διάβολος μέσα του). *II*: α, α1, α4 (μιας γριάς που είναι η Παναγία), α5, α6, α9 (μεταξωτή, άπιαστη), β, β3 (την πάει η γριά στο παλάτι), β10 (κοτετσού). *III*: α, α1 (την τρίτη φορά την πιάνουν και φανερώνεται). *V*: α12.

110. ΛΦ 1477, 1, «Η τύχη της βασιλοπούλας». *I*: α, α1, α2, α3, β, β1, β2, β5, β6. *II*: α, α2 (η Μοίρα της την μεταμορφώνει σε σκυλάκι· τη φέρνει στο παλάτι). *III*: συμφυρμός με τον ΑΤ 409, γ1, γ2, γ7 (γάμος).
111. ΛΦ 1740, 1-5, «Η χρυσή ντουλάπα». *I*: α, α1, α2, α3, β, β1, β3, β5, β6. *II*: α, α1, α9 (χρυσή ντουλάπα, που ν' ανοιγοκλείνει μόνον από μέσα), β, β4, β7. *III*: β, β3, β5, β6, β7, β8, β9, β10. *IV*: β, β4 (το πάνε στην παραλία, το καίνε, τη σκοτώνουν στο ξύλο), β6, β7 (μέσα σ' ένα τσουβάλι και μετά σ' ένα μπαούλο), β9, β10 (εβραίος ψαράς). *V*: α, α5, α6, 12, α15.

ΚΥΠΡΟΣ

112. ΛΦ 384, 8-11 Μαυροβούνι Μόρφου, «Καπωττί». *I*: α, α1, α2, α5 (φόρεμα), β, β1, β4, β5, β6, γ. *II*: α, α1, α9 (καπωττί), β, β4, β7. *III*: β, β1, β2 (γαλοβοσκού). *III*: α (με το φόρεμα της μάνας της στο γάμο του βεζυρόπουλου), α1, α3, α6. *V*: α, α6, α12.
113. ΛΦ 451, 1-8, «Η Ξυλομανίτσα». Συμφυρμός με τον ΑΤ 706C. *I*: α, α1, α2, α5 (το γιλέκο), β, β1, β4, β5, β6, γ. *II*: α, α1, α5, α9 (μια ξυλομανίτσα) (ντουλάπα), β, β4, β7. *III*: β, β3, β5, α, α1, α2 (του παίρνει μήλο χρυσό, αλυσίδα, δαχτυλίδι), α6. *V*: α, α6, α12. *IV*: α, α1, α4, α6, α7, α9, α11, α13 (ένας γέρος τους έχει σώσει), α14, α15. *V*: β4 (όλα τ' αντικείμενα ζητούν το ταίρι τους· ρωτάει η οικοδέσποινα, αν έχει ταίρι, παιδί. Το αρνείται κι εκείνη τον χώνει βαθιά στη γη για να πει την αλήθεια), β5.
114. ΛΦ 1374, 16-21, «Το τσαντηλέρι». *I*: α, α1, α2, α5 (ζώνη) β, β1, β4, β5, β6, γ. *II*: α, α1, α9 (χαντηλέρι), β, β4, β7. *III*: β, β3, β5, β6, β, β8, β9. *IV*: β, β1, β2, β3 (το καίει) β5, β8. *V*: α, α5, α6, α12.
115. ΛΦ 1814, 1-6, «Η Κουτσαρμαρού». *I*: α, α1, α2, α3, β, β1, β2, β5, β6, γ. *II*: α, α1, α5, β, β4, β7 (αρμάρι που να έχει όψη ανθρώπου απ' έξω), β8, β9, β10. *III*: α, α1, α3. *V*: α, α6, α12.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

116. ΛΦ 1833, 3-6, «Ο Τομαρένιος». *I*: α (παπαδιά), α1, α2, α4, β, β1, β3,

β5, β6, γ. *II*: α, α1, α4 (χρυσή καντηλιέρα), β, β4, β7 (χρυσή καντηλιέρα). *III*: β, β3 β5, β6, β7, β8, β9. *IV*: β, β2 (η αρραβωνιαστικιά), β3, β5 (ντύνεται Τομαρένια, με στολή που βγάζει από το καρύδι) (φουντούκι, αμύγδαλο, με μαγικές φορεσιές), (που είχε από τη μάνα της και πάει υπηρέτρια στο παλάτι). *III*: α, α1, α2 (ρολόι και καδένα). *V*: α, α6, α12.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 511

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT 511

Το τρίτο μάτι

AT: One-Eye, Two Eyes, Three Eyes (Ένα μάτι, δυο μάτια, τρία μάτια)
Grimm no 130: Einäuglein, Zweiäuglein, und Dreiäuglein (Μονομά-
τα, Διπλομάτα, Τριπλομάτα)

Delarue-Tenèze: Un Oeuil, double Oeuil, Triple Oeuil (Ένα μάτι, δι-
πλό μάτι, τριπλό μάτι)

Το τρίτο μάτι

Κάποτε ζούσε ένας βασιλιάς και μια βασίλισσα κι είχαν μια κόρη ωραία και καλή. Η μητέρα της όμως πέθανε κι ο πατέρας της παντρεύτηκε άλληνη, η οποία έκαμε τρία κορίτσια. Το ένα είχε ένα μάτι, το άλλο δύο και το τρίτο είχε τρία μάτια. Η μητριά της ωραίας κόρης τη βασάνιζε και την έστελνε να βόσκει τις αγελάδες με την εντολή να τις βόσκει τόσο καλά, ώστε το βράδι να έχουν πολύ γάλα.

Η κόρη καθόταν όλη τη μέρα κάτω από ένα δέντρο κι έκλαιγε. Έξαφνα, πηγαίνει κοντά της ένα μοσχαράκι και τη ρώτησε γιατί κλαίει. Εκείνη του τα διηγήθηκε όλα και τότε το μοσχαράκι είπε: «Μη στενοχωριέσαι. Κόψε λίγο το κερατάκι μου και έλα να μπεις μέσα να φας και να κοιμηθείς». Η κόρη έτσι πράγματι έκανε. Κατόπιν το μοσχαράκι είπε: «Όλες οι αγελάδες να φάνε πολύ καλά και να έχουν πολύ γάλα». Έτσι η κοπέλα, όταν γύρισε σπίτι, δεν έδωσε αφορμή στη μητέρα της να τη μαλλώσει. Για να μάθουν μάλιστα πώς τα καταφέρνει τόσο ωραία, την άλλη μέρα πήγε μαζί της η μονομάτα. Με τη συμβουλή του μικρού μοσχαριού η κόρη αποκοίμισε τη μονομάτα, αφού πήγε πίσω της κι είπε: «Κοιμήσου, μονομάτα μου». Έτσι η μονομάτα κοιμήθηκε και δεν είδε τίποτε απ' όσα έκανε η καλή κοπέλα. Τα ίδια έπαθε κι η διπλομάτα την επόμενη. Όταν όμως πήγε μαζί της η τριπλομάτα, η κόρη ξέχασε κι αντί να πει: «Κοιμήσου, τριπλομάτα μου», είπε: «Κοιμήσου, διπλομάτα μου», κι έτσι το ένα μάτι έμεινε ανοιχτό και τα είδε όλα. Τα διηγήθηκε λοιπόν στη μητέρα της, η οποία αποφάσισε να σφάζει το καλό μοσχάρι.

Η κόρη προειδοποίησε το μοσχαράκι, που τη συμβούλεψε να μη λυπάται και να μη φάει καθόλου από το κρέας του, παρά μόνο να μαζέψει τα κόκκαλα

και να τα θάψει εκεί που θα χυθεί το αίμα της σφαγής του. Η κόρη έκανε όπως της είπε και την άλλη μέρα, εκεί που έθαψε τα κόκαλα του μοσχαριού, φύτεψε μια ωραία τριανταφυλλιά με μυρωδάτα κόκκινα τριαντάφυλλα. Όλα τα βασιλόπουλα ερχόντουσαν να μυρίσουν τα τριαντάφυλλα, και το πιο όμορφο έβαλε όρο ότι όποια από τις τέσσερις κοπέλες θα έκοβε τα τριαντάφυλλα να του τα προσφέρει, θα γινόταν γυναίκα του. Καμία όμως, ούτε η μονομάτα, ούτε η διπλομάτα, ούτε η τριπλομάτα δεν κατόρθωσαν να κόψουν τριαντάφυλλα, διότι η τριανταφυλλιά ψήλωνε τα κλωνάρια της και δεν έφταναν.

Μόνον όταν η κόρη με την καλή καρδιά πήγε κοντά, η τριανταφυλλιά χαμήλωσε τα κλωνάρια της κι έτσι κατόρθωσε εκείνη να κόψει τα ρόδα και να τα προσφέρει στο όμορφο βασιλόπουλο.

Κι αυτό πήρε την ωραία κόρη γυναίκα του κι έζησαν πολύ ευτυχισμένα κι αγαπημένα.

ΛΦ 434: Παραλλαγή που συλλέχτηκε το 1958 από την Αρετή Μαργαριτοπούλου από τα Αμπελιά Φαρσάλων. Πβ. Α. Αγγελοπούλου, *Παραμυθοκόρες*, Εστία, Αθήνα 1991, σ. 162-163.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

1. ΛΦ 937, 4-6, Φάρσαλα.

Παραλλαγή παρόμοια με τη δημοσιευμένη εδώ.

2. ΛΦ 434, Αμπελιά Φαρσάλων, «Το τρίτο μάτι», παραλλαγή δημοσιευμένη εδώ.

ΘΡΑΚΗ

3. Πασχαλίδου, 19-26, Κωνσταντινούπολη, «Η μονομάτα, η δυομάτα κι η τριομάτα». Παραλλαγή παρόμοια με τη δημοσιευμένη εδώ: Το μοσχαράκι έχει ένα κέρατο που μεγαλώνει σαν πύργος με πόρτα και μπαίνοντας μέσα η ηρωίδα βρίσκει στολίδια, φορέματα και διασκεδάζει.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 511Α

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 511Α

Το μικρό κόκκινο βοϊδάκι

ΑΤ: The Little Red Ox (Το μικρό κόκκινο βοϊδάκι)

Delarue-Tenèze: Le petit boeuf rouge (Το μικρό κόκκινο βοϊδάκι)

Ο Ρούσσος

Μια φορά κι έναν γκαιρό ήτανε ένα παιδί ορφανό και πεντάφτωχο, που το λέγανε Γιάννη. Κι επειδή στο χωριό του δεν μπορούσε να ζήσει, έδωσε των ματιών του και τράβηξε για τα ξένα, να βρει την τύχη του. Επάανε, επάανε, και στο δρόμο απάντηξε έναν παπά. Ο Γιάννης χαιρέτησε τον παπά κι αυτός τον ρώτησε πού πάει. «Δουλειά φάχνω να βρω, να δουλέψω, να ζήσω», λέει ο Γιάννης. «Κάτσε παδά», του λέει ο παπάς, «κι εγώ θα σου 'βρω δουλειά» και τον επήρε κοπέλι, να βόσκει τα βούδια του.

Απ' όλα τα βούδια του παπά, ο Ρούσσος ξεχώριζε. Ήτανε μεγάλος, δυνατός κι είχε εξυπνάδα και μυαλό ανθρώπου. Σ' όλη τη γης, δεν υπαρχε ταίρι του.

Ο Γιάννης ήτανε όμορφο και χαλοκαμωμένο παιδί κι η παπαδιά τότε ζήλευε, που ήτανε πιο όμορφος από το δικό τση παιδί. Και για να αδυνατίσει και για να κιτρινίσει, του ζύμωνε φωμί από στάχτη. Μια μέρα, ο Γιάννης επείνασε και άνοιξε τον τρουβά του, να βγάλει να φάει, άμα είδε πως είναι το φωμί από στάχτη, εθύμωσε και αρχίνησε να ξυλίζει το Ρούσσο. Ο Ρούσσος τότε του λέει: «Γιάννη, γιατί με ξυλίζεις;» «Γιατί η κερά σου με τάζει με φωμί από στάχτη», λέει ο Γιάννης. «Και γι' αυτοδά μου τσοι παίζεις; Πέτα το φωμί στο σχίνο κι έλα να πίνεις από το ένα μου κόρνο γάλα κι από το άλλο μέλι», είπε ο Ρούσσος. Κι ο Γιάννης πια, αντί να αδυνατίζει και να κιτρινίζει, όλο επάχαινε κι ομόρφαινε. Η παπαδιά, όσο τον έβλεπε, εσκούσε από το κακό τση και τη ζήλεια τση. Δεν εμπορούσε να αννοήσει τι γίνεται. Επαραιμόνεφε λοιπόν το Γιάννη, εκεί που έβοσκε τα χτήματα, να δει ίντα 'κανε το φωμί. Και τότε είδε πως επετούσε το φωμί και πως εβύζαινε από τα κόρνα του Ρούσσου. Το βράδι λοιπόν, λέει η παπαδιά του παπά να σφάξουνε το Ρούσσο. «Το Ρούσσο, παπαδιά μου, να σφάξουμε, που είναι το πιο όμορφο χτήμα του κόσμου και το πιο ξυπνό;» λέει ο παπάς μόλις τ' άκουσε. Ναι και ναι όμως η παπαδιά, είχε δεν

είχε, με τα πολλά τον εκατάφερε. Για καλή τύχη όμως ο Γιάννης, που είχε πέσει στη διπλανή κάμαρα, ήτανε ξυπνητός και άκουσε όλη την κουβέντα. Σαν την άλλη μέρα λοιπόν, πάει ο Γιάννης και τα λέει όλα του Ρούσσου. Κι ο Ρούσος του λέει: «Έγνοιασέ σε και μη φοβάσαι. Άμα έρθει ο παπάς, και πολεμά να με πιάσει, εγώ δε θα στέκω. Κι άμα κουραστεί, πες του να σε δώσει το σκοινί να με πιάσεις. Αμέσως θα με καβαλλικέψεις κι εγώ θα πάρω δρόμο, να φύγωμε». Ετσαδά που τα 'πανε, γίνηκε κιόλας. Στο δρόμο που πααίνανε, σιγά-σιγά νύχτωνε και μπήκανε σε μια σπηλιά που είδανε, για να κοιμηθούνε και να ξεκουραστούνε. Είδανε όμως μέσα ένα μεγάλο κρεβάτι και καταλάβανε πως θα 'ναι κανενούς δράκου. Κάμανε λοιπόν ένα λάκκο και μπήκε μέσα ο Γιάννης, να μην τονε φάει ο δράκος. Ο Ρούσος εσκέπασε το λάκκο με μια μεγάλη πλάκα κι εξάπλωσε στο κρεβάτι του δράκου. Σε λιγάκι, φτάνει ο δράκος στη σπηλιά, βλέπει το Ρούσσο και λέει: «Καιρό είχα να φάω βουδινό κρέας» Λέει όμως κι ο Ρούσος: «Κι εγώ, καιρό είχα να φάω δραχίσιο κρέας. Θα παλαίψωμε κι όποιος καταπονέσει τον άλλο, θα τονε φάει!» Αρχίσανε αμέσως το παλαιτό κι ο Ρούσος εκαταπόνεσε το δράκο. Την ώρα όμως που είχε χάμω το δράκο, κι ετοιμαζούντανε με μια γερή τσουνιά να σκοτώσει το δράκο, του λέει ο δράκος: «Μη με σκοτώσεις και θα γίνω κοπέλλι σου». Κι ο Ρούσος του λέει: «Θα σου χαρίσω τη ζωή, άμα κάνεις ζευγάρι μαζί μου». «Και πώς θα κάνωμε ζευγάρι, δίχως ζευγά;» «Έχω ζευγά αλλά, άμα σου τονε φανερώσω, θα τονε φας;» «Όχι, αλλά ποιος είναι;» Πήγε τότε ο Ρούσος και ξεσκέπασε το λάκκο κι έβγαλε το Γιάννη. Ο δράκος αγάπησε πολύ το Γιάννη. Κι επειδή είχε ακουστά πως ο βασιλιάς είχε μια κόρη πεντάμορφη, που θα την έδινε γυναίκα σ' όποιον του 'κανε σε μια μέρα σαράντα ζευγαριές χωράφι, σκέφτηκε να το ζευγαρίσουνε αυτοί, για να πάρει ο Γιάννης τη βασιλοπούλα. Δεν είχανε όμως αλέτρι, ζυγό και τ' άλλα χρειαζούμενα. Ο Ρούσος τότε λέει του δράκου, να πάει τη νύχτα στου παπά το σπίτι να τα φέρει. «Κειδά είναι», του λέει «το αλέτρι, κειδά ο ζυγός, κειδά τα σαμάρια, κειδά το χαμιτσι και τ' άλλα χρειαζούμενα. Άμε και φέρ'τα». Πήγε ο δράκος και τα 'φερε όλα, μα ξέχασε το χαμιτσι. «Και πώς θα σας κεντώ δίχως χαμιτσι;» λέει ο Γιάννης. «Έγνοιασέ σε», του λέει ο δράκος, «κι αντί για χαμιτσι, θα σου δώσω εγώ ένα σφυριχτράκι, να το σφυράς κι εμείς θα αγροικούμε πότε να γυρίζουμε και πότε να τρέχουμε». Άμα λοιπόν ταιριαστήκανε, φύγανε και πήγανε όξω από το παλάτι. Μπαίνει ο Γιάννης μέσα, παρουσιάζεται στο βασιλιά και του λέει ό,τι είχανε κανονίσει με το Ρούσσο και το δράκο. «Εγώ», του λέει, «θα σου ζευγαρίσω το χωράφι, μονάχα που θέλω να μου 'χεις λιγάκι κρέας κι ένα λιμάρη γρασιδι». Το κρέας τό 'θελε για το δράκο και το γρασιδι για το Ρούσσο. Συμφώνησε ο βασιλιάς και την άλλη μέρα ο Γιάννης με το Ρούσσο, το δράκο και τα σύνεργα, πήγανε να κάμουνε το χωράφι. Άμα πήγανε, είδανε δυο κάμποι. Τον ένα θα ζευγαρίζανε αυτοί και τον άλλο, άλλοι ζευγάδες. Αρχίσανε λοιπόν το ζευγάρι κι ως το μεσημέρι είχανε κάμει το μισό κάμπο. Άμα πεινά-

σανε, λύσανε και κάτσανε να φάνε. Ο Γιάννης ήτανε κουρασμένος και τον επήρε ο ύπνος. Η ώρα περνούσε κι οι άλλοι ζευγάδες κοντεύανε να κάμουνε το διπλανό κάμπο. Ο Ρούσσος είχε πέσει στο φαί και δεν είδε πως οι άλλοι κοντεύαν. Μόλις όμως το πήρε χαμπάρι, ξύπνησε το Γιάννη, σταμάτησε το φαί κι αρχίσανε πάλι βιάση-βιάση. Ο Γιάννης όλο και σφυρούσε με το σφυριχτράκι κι όλο τρέχανε ο Ρούσσος με το δράκο, ώσπου τελειώσανε πιο πρώτα από τσοι διπλανοί ζευγάδες. Ύστερα, πήγανε στο παλάτι, ζητήσανε τη βασιλοπούλα κι ο βασιλιάς την έδωσε στο Γιάννη. Η βασιλοπούλα δεν τον εκαλόθελε, μα ίντα να κάμει, που ήθελε ο πατέρας τση; Δεν του χάλασε το χατήρι και παντρεύτηκε το Γιάννη. Ύστερα από το γάμο, του λέει ο δράκος: «Εμένα πια δε με χρειάζεσαι, αφού πήρες τη βασιλοπούλα. Άσε με να πάω στη σπηλιά μου». Κι ο Γιάννης τον άφησε.

Όμως και μετά το γάμο του, συνέχισε να πίνει γάλα και μέλι από τα κόρνα του Ρούσσου και δεν έτρωε τα φαγιά που του μαγειρείρε η βασιλοπούλα, η γυναίκα του. Η γυναίκα του παραξευεύτηκε, τση κακοφάνηκε που την αποσιφιούσε (επρόσβαλε) ο άντρας τση και δεν έτρωγε τα φαγιά τση και σκέφτηκε: Μια φορά, νηστικός δε μένει. Κάτι άλλο θα τρώει. Τον επαραμόνεψε λοιπόν κι είδε πως εβύζαινε μέλι και γάλα από τα κόρνα του Ρούσσου. Το βράδυ, που πέσανε να κοιμηθούνε, λέει του Γιάννη: «Ίντα να τα κάνωμε εμείς, άντρα μου, τα χτήματα; Βασιλιάδες μαθές είμαστε και δεν ταιριάζει να 'χωμε χτήματα. Να σφάξωμε το Ρούσσο». Ο Γιάννης δεν ήθελε μα σιγά-σιγά τον εκατάφερε. Σαν το άλλο πρωί, πάει ο Γιάννης στεναχωρημένος και λέει του Ρούσσου: «Η γυναίκα μου θέλει να σε σφάξω. Κι ο Ρούσσος, που αγαπούσε το Γιάννη, του λέει: «Αφού το θέλει η γυναίκα σου, σφάξε με. Μονάχα, το κρέας μου να το δώσετε χάρισμα στον κόσμο. Τα κόκκαλά μου, όμως, να πεις να σου τα φέρουνε και ν' ανοίξεις κρυφά όζω από το παλάτι ένα λάκκο και να τα χώσεις. Εκεί θα φυτρώσει ένα ψηλό δέντρο, ένα βουδοδέντρι. Το νου σου, γιατί θα 'ρχονται παλικάρια να σου πάρουνε τη γυναίκα σου, που δε σ' αγαπά και θα τώνε βάζεις στοίχημα, πως θα την πάρει όποιος βρει τι δέντρο είναι αυτό που θα φυτρώσει». Έσφαξε λοιπόν ο Γιάννης το Ρούσσο κι έκαμε ό,τι του 'πε. Πααίνουμε οι κοπελιάρηδες να του πάρουνε τη γυναίκα, των έβανε το στοίχημα και κανείς δεν εκέρδιζε. Η γυναίκα του όμως, που δεν τον αγαπούσε, κι ήθελε να τον παρατσή, γιατί είχε αγαπήσει άλλον, όλο και τονε πολεμούσε, να τον καταφέρει να τση το πει. Το ίδιο έκανε και μια βραδιά, που ήτανε από κάτω από το παλάτι ο αγαπημένος τση. Είχε δεν είχε, κατάφερε το Γιάννη και τση λέει σιγά-σιγά, «βουδοδέντρι το λένε». «Βουδοδέντρι», φωνάζει αυτή δυνατά, σάγχεμου (δήθεν) ξαφνιασμένη, για να τ' ακούσει ο αγαπητικός τση. Αυτός το άκουσε κι έφυγε κρυφά, να μην πάρει χαμπάρι ο Γιάννης. Την άλλη μέρα, πάει στο παλάτι, λέει στο Γιάννη το όνομα του δέντρου, κερδίζει το στοίχημα και του παίρνει τη βασιλοπούλα. Κι ο χαζογιάννης, λυπημένος πια και μετανιωμένος, που έσφαξε τον πιστό του Ρούσσο, για χατήρι τση άπιστης

γυναίκας του, σιχάθηκε τον κόσμο και πήγε κι έζησε με το δράκο στη σπηλιά και πέρασε μαζί του πιο καλά, παρά με τση ανθρώποι.

ΙΑ 847, 121-126 (ΛΑ 2777, 262-267), Μήλος. Καταγραφή 1963.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 2032, 11, Δωδώνη, «Ο Γιάνναρος». Ο ήρωας είναι ορφανός από μάνα κι ο πατέρας του ξαναπαντρεύεται. Η μητριά δε χωνεύει το Γιάνναρο και τον στέλνει ολονήστιχο να βόσκει τα γελάδια. Μια δαμάλα τον λυπάται και τον αφήνει να τη βυζαίνει για να μην πεθάνει. Η μητριά προσποιείται την άρρωστη και ζητά από τον άντρα της να σφάξουν τη δαμάλα, να τη φάει και να γερέψει. Ο Γιάνναρος φεύγει μαζί με τη δαμάλα στο δάσος, όπου βρίσκουν τον αγριοβούβαλο και παλεύουν, αλλά είναι ισόπαλοι. Έτσι γίνονται φίλοι. Ο Γιάνναρος πάει στην πόλη και διαβάζει στην εφημερίδα ότι όποιος ζευγίτης οργώσει 150 στρέματα χωράφια σε μία μέρα, θα πάρει για γυναίκα του τη βασιλοπούλα. Ο Γιάνναρος ζητά βοήθεια από τη δαμάλα και τον αγριοβούβαλο και το ζευγάρι οργώνει τα χωράφια σε μια μέρα, ζητώντας του, ως αντάλλαγμα, να εγκατασταθούν στα λιβάδια του παλατιού μετά το γάμο.

ΝΗΣΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ

Κυκλάδες

2. ΙΑ 847, 121-126 (ΛΑ 2777, 262-267), Μήλος, «Ο Ρούσσος». Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

3. ΛΦ 1624, 1-5. Βελίτσα Ολυμπίας, άτιτλο.
4. ΣΠ 35, 16-21, Κερπινή Καλαβρύτων, άτιτλο. Παραλλαγή παρόμοια με την προηγούμενη. Το ένα κέρατο της αγελάδας δίνει μέλι και το άλλο ζάχαρη. Από τον τάφο της αγελάδας βγαίνει βοϊδοκυπαρίσσι· το παιδί χάνει

σε στοίχημα το βασίλειό του και ο ήλιος το συμβουλεύει να βάλει το τελευταίο στοίχημα, που το κερδίζει.

5. ΣΠ 8, 56-61, Κορινθία, «Ο χήρος άντρας». Ένα αγόρι θρέφεται βυζαίνοντας το κέρατο του βοδιού (πίττουρα και στάχτη το ψωμί του). Η μητριά θέλει να το σφάξει κι αυτός το παίρνει και φεύγει. Καματεύει σε μια μέρα έναν τόπο του βασιλιά και παίρνει ως έπαθλο τη βασιλοπούλα· το βόδι γίνεται κληματαριά και κάνει χειμώνα-καλοκαίρι σταφύλια. Μαθαίνοντας από τη βασιλοπούλα το μυστικό, ένας Αράπης βάζει στοίχημα με το παιδί και του παίρνει τη γυναίκα. Με τη συμβουλή του βοδιού, το παιδί στοιχηματίζει πως ο ήλιος θα βγει από τη Δύση και ξαναπαίρνει τη γυναίκα του.

ΚΥΠΡΟΣ

6. ΛΦ 1877, 1877, 1-5, Ριζοκάρπασο, «Η κατσέλλα του όρους με το δαμάλιν και τον χρυσοτζίεραν». Ένας βασιλιάς έχει τρεις γιους και τους ρωτάει αν θέλουν τις λίρες του, μαζί με την κατάρρα του, ή, την ευχή του, μαζί με την αγελάδα του όρους με τα σαράντα ένα δαμάλια (που το μικρότερο είναι χρυσοκέρατο). Ο μικρότερος γιος ζητά την αγελάδα. Τη βρίσκει στο βουνό και της ζητά να του δώσει το χρυσοκέρατο δαμάλι. Στο δρόμο που πηγαίνουν, βοηθά ένα λιοντάρι και, μαζί με τα δύο ζώα, λύνει τα ζητήματα του βασιλιά: να φάει μιαν αποθήκη φαγιά και να πιει όλο το νερό, να οργώσει όλο το χωράφι σε μία μέρα. Παντρεύεται τη βασιλοπούλα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ ΑΤ 510Β ΑΤ 511 ΚΑΙ ΑΤ 511Α

ΤΥΠΟΣ ΑΤ 510Β

Το παραμύθι αυτό αποτελεί δίπτυχο συνυφασμένο με τη *Σταχτοπούτα* (ΑΤ 510Α). Όπως είχε παρατηρήσει ήδη η Marianne Cox, από το 1893, μεγάλη αλληλεπίδραση υπάρχει ανάμεσα στις δύο αφηγήσεις. Καταρχήν το δεύτερο μέρος με τις τρεις θαυμάσιες φορεσιές, που φοράει η ηρωίδα στο χορό και γοητεύει το βασιλόπουλο, είναι παρόμοιοι και στις δυο ιστορίες. Το ίδιο ισχύει για την αναζήτηση της εξαφανισμένης κόρης από τον πρίγκηπα, που ακολουθείται από αναγνώριση και γάμο. Αλλά και το πρώτο μέρος του παραμυθιού πραγματεύεται, όπως θα δούμε, ένα οικογενειακό θυγατρικό ζήτημα, συναφές προς το ζητούμενο της *Σταχτοπούτας*· με αλλαγή κέντρου βάρους, το θέμα ωστόσο παραμένει η κατασκευή της θηλυκότητας μιας κόρης μέσα στην πατρική εστία.

Η ιστορία αρχίζει με φυγή της ηρωίδας από το σπίτι, γιατί ο πατέρας της θέλει να την παντρευτεί. Άλλοτε πάλι φεύγει γιατί λείει, όπως η Cordelia στον βασιλιά Λήρ, ότι αγαπάει τον πατέρα της όσο και το αλάτι κι εκείνος θυμώνει και τη διώχνει. Φεύγει με τα τρία μαγικά φουστάνια της και φτάνει στο παλάτι του βασιλόπουλου, όπου την βλέπει τυχαία ντυμένη μ' αυτά και την ερωτεύεται. Η συνέχεια είναι γνωστή, όπως και το ίδιο το παραμύθι, με διασημότερη παραλλαγή του την *Peau d' Ane* του Περώ, με άμπολλες διασκευές λογοτεχνικές (κυρίως κατά τον Μεσαίωνα) ακόμα και κινηματογραφικά έργα των τελευταίων δεκαετιών. Σύμφωνα με τη μονογραφία της Rooth, που μελέτησε όλες τις τότε γνωστές παραλλαγές αυτών των παραμυθιών (πβ. Σημειώσεις στον τύπο ΑΤ 510Α, σ. 144-151), η *Peau d' Ane* αποτελεί την τελευταία λαϊκή αναμόρφωση του μύθου της Σταχτοπούτας, ύστερα από παρέλευση πολλών αιώνων. Η μορφή της ηρωίδας, τα χαρακτηριστικά της, η πλοκή της ιστορίας είναι τόσο άμεση, τόσο έκδηλη, που έρχεται σε αντίθεση με την αινιγματική μορφή της Σταχτοπούτας, που χρειάζεται αποκρυπτογράφηση. Την σχέση των δύο παραμυθιών εξέτασε η Ν. Belmont σ' ένα ειδικό τεύχος, αφιερωμένο στη Σταχτοπούτα¹.

Στην Ελλάδα, όπως και στις βαλκανικές χώρες αλλά και στις χώρες της βόρειας Αφρικής, επικρατεί ένας οικότυπος: στον Κατάλογό μας, το παραμύθι αριθμεί 116 παραλλαγές και φέρει τον τίτλο *Ευλομαρία* (ΑΤ 510Β). Συχνά συμφύρεται με τον παραμυθιακό τύπο της *Κουλοχέρας* (ΑΤ 706), που παρουσιάζει συναφή πλοκή. Η ιστορία της *Ευλομαρίας* έχει ως εξής: Μια μητέρα πεθαίνοντας παραγγέλνει στον άντρα της να μην παντρευτεί, αν δεν βρει γυναίκα που να μπορεί να φορέσει το γοβάκι της ή να βάλει το δαχτυλίδι της. Ο χήρος θέλει να ξαναπαντρευτεί και δοκιμάζει το περί ου ο λόγος αντικείμενο σ' όλες τις νύφες. Δεν ταιριάζει σε καμιά παρά μόνον στην κόρη του. Της προτείνει λοιπόν γάμο, προβάλλοντας τα εξής επιχειρήματα: του δέντρου που μεγάλωσε μέσα στο περιβόλι κι έδωσε μήλα για να τα φάει ο ίδιος ο περιβολάρης, του μοσχαριού, που μεγάλωσε και πρέπει να φαγωθεί από το ίδιο το αφεντικό του, που το έθρεψε.

Για να τον αποφύγει η κόρη, κόβει τα χέρια της και φεύγει στο δάσος (κι εδώ έχουμε συμφυρμό με την *Κουλοχέρα*, ΑΤ 706). Συνήθως ζητάει από τον πατέρα της θαυμάσιες φορεσιές, τον ουρανό με τ' άστρα, τη γη με τα λουλούδια, τη θάλασσα με τα ψάρια, μια πέτσινη (τομάρι ζώου), έναν πολυέλαιο, μια ξυλοφορεσιά, μια ντουλάπα, σπίτι με πόδια, ελαφάκι κ.τ.λ. Ο πατέρας της καταφέρνει να της τα φτιάξει, βρίσκοντας κάποιον μαγικό συνεργάτη ή, κάποτε και τον ίδιο τον διάβολο. Η κόρη ξεφεύγει από τον πατέρα της με δόλο μπαίνοντας μέσα στο ξύλο, στο πετσί, στο ελαφάκι, κ.τ.λ. και παίρνοντας μαζί της τα μαγικά φουστάνια. Όλοι τη χλευάζουν στο πέρασμά της: κάποτε φτάνει σ' ένα παλάτι, όπου γίνεται υπηρέτρια.

1. Ν. Belmont, «De Hestia à Peau d' Ane: le destin de Cendrillon», *Cahiers de Littérature Orale*, no 25, 1989, σ. 11-31.

Στην εκκλησία η κόρη πάει τρεις φορές, φορώντας από ένα μαγικό φουστάκι κάθε φορά. Το βασιλόπουλο της δίνει ένα δαχτυλίδι κι όταν φύγει, την αναζητάει παντού. Στην ερώτηση «από πού είσαι;», απαντά, «από το ξυλένιο βουνό» ή δίνει άλλα τοπωνύμια, που δείχνουν πόσο την ταλαιπώρησαν οι συγγενείς της και η μητέρα του την υποπτεύεται από τις απαντήσεις που παίρνει. Το βασιλόπουλο αρρωσταίνει από τον καημό του. Γιατρεύεται με την αναγνώριση (επιστρέφει πιο νωρίς από το χορό) και της καίει την προβειά. Εδώ η *Ξυλομαρία* συμφύρεται με το *Γιδοκόριτσο* (AT 409A), αφήγηση με παρόμοιο θέμα.

Μια διαφορετική εκδοχή, πιο κοντά στον Περώ, παρουσιάζουν οι παραλλαγές όπου το βασιλόπουλο βρίσκει μέσα στο γλύκισμα το δαχτυλίδι της, και καταλαβαίνει ότι η κόρη που ψάχνει βρίσκεται μέσα στο παλάτι του. Κρυφοκοιτάει στο κοτέτσι, που λάμπει, όταν η κόρη αλλάζει φορεσιά, την παρουσιάζει στους γονείς του και την παντρεύεται.

Σε ορισμένες παραλλαγές το βασιλόπουλο αγοράζει το ξύλο που περπατάει και το τοποθετεί στο δώμα του. Τη νύχτα η κόρη βγαίνει από την κρυψώνα της και του τρώει το φαί, όμως το βασιλόπουλο την πιάνει στα πράσα και την κρατά κοντά του, χωρίς να μαρτυρήσει τίποτα σε κανέναν. Άλλοτε αποκτούν και ένα ή περισσότερα παιδιά.

Σε μιαν άλλη ομάδα παραλλαγών, το βασιλόπουλο βρίσκει την κόρη στα ρουμάνια και την παίρνει στο παλάτι του για χηνοβοσκού· ωστόσο την παραμονεύει κρυφά, γιατί ακούει πως με κάθε τρίχα από τα μαλλιά της, που τρώνε οι χήνες, κάνουν κι ένα αυγό και στο παλάτι απορούν για τα τόσα αυγά. Τη βλέπει από μακριά ν' αλλάζει ή, βλέπει το χρυσό φόρεμά της να φαίνεται· σχίζει την ξυλοφορεσιά με το μαχαίρι του, ή της παίρνει την προβειά και την καίει.

Μετά τον γάμο, ακολουθεί δεύτερη καταδίωξη της ηρωίδας. Εδώ η *Ξυλομαρία* συμφύρεται με τον τύπο AT 706C (*Lecherous father as the Queen's Persecutor* – *Ανήθικος πατέρας ως διώκτης της κόρης του*). Ο πατέρας της την ανακαλύπτει και την εκδικείται. Με δόλο μπαίνει στο δωμάτιό της και σφάζει τα παιδιά, αφήνοντας το μαχαίρι κάτω από το προσκεφάλι της. Ο άντρας της την εγκαταλείπει στην ερημιά (με κομμένα χέρια, σφαγμένη, με τα σφαγμένα παιδιά). Με μαγική επέμβαση (του Χριστού), ανασταίνονται τα παιδιά της και ξαναβρίσκει τα χέρια της. Ζουν σ' ένα μαγικό παλάτι όπου τους συναντά ο βασιλιάς, πηγαίνοντας κυνήγι. Ακολουθεί αναγνώριση κι αποκατάσταση, με τρεις τρόπους: α. χάρη στο παιδί, που λέει ότι ο παπούς του το έσφαξε κι ο μπαμπάς του ύστερα έσφαξε τη μάνα του, β. η ηρωίδα διηγείται την ιστορία της στο τραπέζι, μπροστά στον άντρα της και στον πατέρα της, γ. το παιδί χρύβει ένα κουταλάκι στη τσέπη του βασιλιά, κατηγορώντας τον για κλέφτη κι εκείνος διαμαρτύρεται: «Πιστεύετε πως είμαι κλέφτης;». Τότε η ηρωίδα απαντά: «Κι εσείς πιστεύετε πως έχω σκοτώσει το παιδί μου;»

Ο κακός πατέρας τιμωρείται.

Συνοφίζοντας τονίζουμε ότι έχουμε στην Ελλάδα τέσσερις ομάδες παραλλαγών, που αποτελούν τον παραμυθιακό τύπο της *Ξυλομαρίας*, οικότυπο ελληνοβαλκανικό της *Peau d'Ane* (ΑΤ 510Β). Μια πρώτη ομάδα αποτελεί ο μύθος της *Ξυλομαρίας*, που συμφύρεται με την *Κουλοχέρα* (ΑΤ 706), ενώ μια δεύτερη πλησιάζει μάλλον τον ελληνικό οικότυπο του παραμυθιού το *Γιδοχόριτσο* (ΑΤ 409Α). Ξεχωριστή ομάδα αποτελούν και οι παραλλαγές με την παρβολή του αλατιού (ΑΤ 923, *Love like Salt*), ενώ η πιο χαρακτηριστική ομάδα είναι του αιμομίκτη πατέρα, που κυνηγά την κόρη του και σκοτώνει τα παιδιά της (ΑΤ 706C)². Η προβληματική της αιμομιξίας αναπτύσσεται πληρέστερα από ό,τι στο δυτικό πρότυπο της αφήγησης. Η ηρωίδα υφίσταται συχνά μια δεύτερη καταδίωξη από τον πατέρα της, που την εκδικείται σκοτώνοντας τα ίδια του τα εγγόνια. Ωστόσο παρατηρούμε ότι η πλοκή της ιστορίας οφείλεται εν μέρει στην ευχή της μάνας. Η διαθήκη της ουσιαστικά εκτελείται, εφόσον εκληφθεί κατά γράμμα, διότι μόνον η κόρη της της μοιάζει αρκετά ώστε να μπορεί να φορέσει τα ρούχα της. Πότε με το δαχτυλίδι και πότε με το γοβάκι της μάνας της, η κόρη αναδεικνύεται κατάλληλη και για την αιμομιξία με τον πατέρα της αλλά και για το γάμο με το βασιλόπουλο. Οι δυο γάμοι —ο απαγορευμένος κι ο επιτρεπτός— γίνονται έτσι συγκρίσιμοι. Στη *Σταχτοπούτα*, η κόρη μένει στο πατρικό σπίτι κρυμμένη στις στάχτες, ως την ώρα του γάμου της με το βασιλόπουλο. Στην *Ξυλομαρία*, η κόρη μένει στο πατρικό σπίτι ως τη στιγμή που τίθεται πιεστικά το άλυτο πρόβλημα του γάμου της με τον ίδιο της τον πατέρα. Φεύγοντας από το σπίτι του πατέρα της σαν κλέφτρα, η κόρη εγκαθίσταται αμέσως στο σπίτι του μελλοντικού γαμπρού, κρυμμένη μέσα σ' ένα τομάρι ή έπιπλο, ώσπου ν' αναφανεί και πάλι η ταυτότητά της, στην αρχή χάρη στα μαγικά φουστάνια, που δημιουργούν γύρω της μια λάμψη αποκαλυπτική, κι έπειτα μέσα από το ίδιο το δαχτυλίδι της μάνας της, που μαρτυρεί, για μιαν ακόμα φορά, τη θηλυκότητα της κόρης. Ορφανή από την αρχή, η *Ξυλομαρία* βιώνει την αιμομικτική τάση στο πατρικό της σπίτι, απ' όπου λείπει η νεκρή μάνα, η οποία ωστόσο καθορίζει την τύχη της.

Η στενή σχέση πατέρα και κόρης απασχολεί περισσότερους από έναν παραμυθιακούς τύπους (πβ. ΑΤ 621, 706, 712, 898), όπως διαπιστώνουμε με τη θεματική σύγκριση.

ΤΥΠΟΣ ΑΤ 511

Παραμυθιακός τύπος συγγενικός με τη *Σταχτοπούτα* είναι *Το τρίτο μάτι* (ΑΤ 511). Σε μια οικογένεια με τρεις αδερφές, μόνο η ηρωίδα έχει δύο μάτια.

2. Ο Μέγας δεν είχε συμπεριλάβει στα δελτία του 706C όλες τις παραλλαγές της *Ξυλομαρίας* που συμφύρονται με τον τύπο αυτόν, γι' αυτό και δεν τις συμπεριλάβαμε στον αντίστοιχο τόμο του Καταλόγου, ενώ τις παραθέτουμε εδώ.

Οι αδερφές της, η μονομάτα κι η τριπλομάτα, συμμαχούν εναντίον της μαζί με τη μάνα τους, μητριά της ηρωίδας. Η κόρη βόσκει τα γελάδια, γένθει και πεινάει. Μια μαγική γελάδα την ταΐζει μέσα από το κερατάκι της, γεμάτο φρούτα και γάλα, ως άλλο κέρας της Αμάλθειας, κι έτσι η ηρωίδα γίνεται όλο και πιο όμορφη, αντίθετα με τις αδερφές της, που πηγαίνουν στο λιβάδι και την κατασκοπεύουν, σταλμένες από την κακιά μητριά. Ενώ η ηρωίδα καταφέρνει να τις αποκοιμήσει, μια μέρα η τριπλομάτα την προδίνει κι έτσι σκοτώνουν τη γελάδα και την τρώνε. Η κόρη, ορμηνημένη από την αγελάδα, θάβει τα κόκαλά της, κι από τον τάφο της φυτρώνει ένα δέντρο με μαγικούς καρπούς. Μόνον η ηρωίδα μπορεί να τους φτάσει —γιατί το δέντρο απομακρύνει τα κλαδιά του όταν πλησιάσουν οι άλλες— κι έτσι παντρεύεται το βασιλόπουλο, όταν του χαρίζει τα θαυμάσια φρούτα.

ΤΥΠΟΣ AT 511A

Ο επόμενος τύπος, *Το μικρό κόκκινο βόδι* (AT 511A), ανήκει σε διαφορετική αφηγηματική ομάδα, όπου ο ήρωας είναι ένα αγόρι, που το θρέφει ένα κοκκινότριχο βόδι. Συνήθως τον ήρωα κατατρέχει η μητριά του, γιατί τα δικά της παιδιά είναι καχεκτικά και τον ζηλεύει. Τον ταΐζει μόνο ξερό ψωμί με στάχτη. Με τον ίδιο τρόπο που θρέφει τη Σταχτοπούτα η αγελάδα, το βόδι θρέφει τον πεινασμένο ήρωα, μέσα από ένα είδος κέρατος της Αμάλθειας. Δύο είναι τα κύρια μοτίβα της αφήγησης: το βόδι ως τροφός και το μαγικό δέντρο που φυτρώνει στον τάφο του. Υπάρχει πλήρης αντιστοιχία δηλαδή ανάμεσα στους δύο τύπους (AT 511 και AT 511A) ως προς αυτά τα μοτίβα.

Ο Stith Thompson υποστηρίζει σχετικά, ότι, παρά τους πολλαπλούς συμφορμούς του, κυρίως με τον τύπο του *Κασίδη* (AT 314, *Goldener, The Youth transformed to a Horse*), το *Μικρό κόκκινο βοϊδάκι* (AT 511A) αποτελεί αυτόνομο παραμυθιακό τύπο, με ευρεία αφηγηματική κατανομή και σταθερότητα. Υπάρχουν καταγραφές του σ' ολόκληρη την ηπειρωτική Ευρώπη, στην Ινδία, στη Βόρεια και Νότια Αφρική, στους Wyandot, Ινδιάνους της Αμερικής. Οι Bolte-Polivka επίσης το σχολιάζουν ως ξεχωριστό τύπο, ένα είδος Σταχτοπούτη. Στη μονογραφία της η A. B. Rooth αναφέρεται στην αρχαιότητα του μοτίβου της μητριάς με τις αδερφές-κατασκόπους στη Μέση Ανατολή, που το χρονολογεί στα 4.000 χρόνια από σήμερα. Θεωρεί ότι το αντίστοιχο οικογενειακό πλέγμα, με ήρωα ένα αγόρι, που καταδιώκεται από τη μητριά και τις αδερφές του, πρέπει να είναι μεταγενέστερο, χρονολογώντας το τουλάχιστον γύρω στα 3.500 χρόνια.

Η Cox αναφέρει 21 παραλλαγές με αρσενικό ήρωα στη θέση της Σταχτοπούτας, που κατατάσσονται σε διάφορους παραμυθιακούς τύπους, ανάμεσα στους οποίους μας δίνει και 9 παραλλαγές του AT 511A, με προέλευση κυρίως από τα νότια Βαλκάνια, τις Σκανδιναβικές χώρες καθώς και μία αραβική πα-

ραλλαγή. Η διάδοση φαίνεται να έγινε από τη Μέση Ανατολή προς στα Βαλκάνια, προς την Ιρλανδία και τη Σκανδιναβία. Το μαγικό ζώο, αγελάδα ή βόδι, τα ζητήματα του οργώματος που πετυχαίνει, τα κοπάδια που κάνουν πλούσιο τον ήρωα, όλα αυτά τα βουκολικά και ποιμενικά μοτίβα μαρτυρούν ένα παραμύθι νομάδων βοσκών της Ανατολής.

Στην Ελλάδα αυτόνομο το παραμύθι δεν είναι ιδιαίτερα γνωστό, αριθμεί μόνον 6 παραλλαγές, που ο Μέγας είχε κατατάξει αρχικά στον τύπο ΑΤ *532, τον οποίο εμείς καταργήσαμε υπέρ του ΑΤ 511Α. Όπου, καταρχήν το ζωοβοηθός είναι βόδι και όχι άλογο (όπως στο ΑΤ 532) αλλά κι η υπόθεση του παραμυθιού είναι πολύ κοντά στις παλαιότερες εκδοχές της Σταχτοπούτας με την αγελάδα-τροφό, συμμετρικές του «Σταχτοπούτη», που οι Rooth και Cox, χαρακτηρίζουν ως κυριαρχούμενες από το μοτίβο του βοδιού ως τροφού.

Στην Ελλάδα πάντως φαίνεται ότι λιγιστές αφηγήσεις τελειώνουν με τα ζητήματα του βασιλιά και τον γάμο με τη βασιλοπούλα (τύπος ΑΤ 511Α), ενώ οι περισσότερες συμφύρονται με το θέμα του βοϊδόδεντρου (πβ. ΑΤ *460Β, *Το φιδόδεντρο*). Όπου το βόδι βοηθάει επίσης τον ήρωα στα κατορθώματά του (να οργώσει ένα τεράστιο χωράφι) και στον βασιλικό γάμο που κάνει. Όταν πεθαίνει, ο ήρωας βάζει στοιχήματα για το όνομα του δέντρου, που φυτρώνει στον τάφο του και γίνεται πλούσιος, επειδή κανείς δε μπορεί να μαντέψει την προέλευσή του και να πει ότι είναι «βοϊδόδεντρο».

Η γυναίκα του, που κατέχει το μυστικό, τον προδίνει όμως στον εραστή της κι έτσι ο ήρωας χάνει την περιουσία του (και τη γυναίκα του) και φεύγει να βρει τον Ήλιο, για να τον βοηθήσει. Ο Ήλιος τον συμβουλεύει να ξαναβάλει στοίχημα με τον αντίπαλό του ότι, την άλλη μέρα, ο Ήλιος θα βγει από τη Δύση. Έτσι και γίνεται κι ο ήρωας ξανακερδίζει την περιουσία του και τη γυναίκα του.

Για το θέμα των στοιχημάτων έχει γράψει ο Dawkins, συγκεντρώνοντας τις παραλλαγές που μιλούν για την παρέμβαση του Ήλιου στην τύχη του ήρωα, οι οποίες διαφέρουν από την κοινή «Οδοιπορία προς την Τύχη». Ως αντιστοίχημα παραγγέλλεται η Ανατολή του Ήλιου εκ δυσμών, κάτι που συνέβη και κατά τη διαμάχη του Ατρέα με τον Θυέστη στην αρχαιότητα.

Εφόσον το παραμύθι δεν παρουσιάζει μεγάλη διάδοση στην Ελλάδα, χρειάζεται συγκριτική έρευνα των ευρωπαϊκών παραλλαγών για να αντιμετωπισθεί το θέμα του αρχικού συνδυασμού μοτίβων –μητριάς, ζώου-τροφού, μαγική φυγή με το ζώο– και των παραμυθιακών τύπων, που συνδυάζονται στη συνέχεια –στοιχήματα για το βοϊδόδεντρο, προδότρα γυναίκα, ο ήλιος βγαίνει από τη Δύση. Με εναλλακτικά μοτίβα, τα ζητήματα του βασιλιά, και τον γάμο με τη βασιλοπούλα. Μόνον έτσι θα δοθεί απάντηση στο ερώτημα, αν πρόκειται για δύο διαφορετικούς τύπους ή για παραλλαγές της ίδιας αφήγησης.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 513Α

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 513Α

ΑΤ: The extraordinary companions (Οι θαυμάσιοι σύντροφοι)

Delarue-Tenèze: Le bateau qui va sur terre comme sur mer, ou: Les
doués (Το πλοίο που ταξιδεύει στη στεριά, ή: Οι προικισμένοι)

Στον Διεθνή Κατάλογο ΑΤ το θέμα των θαυμάσιων συντρόφων με τις υπερφυσικές ιδιότητες παρουσιάζεται ως ξεχωριστός παραμυθιακός τύπος. Στην Ελλάδα εντούτοις, όπως προκύπτει από τα δελτία του Μέγα, φαίνεται πως εμφανίζεται πάντοτε ως επεισόδιο άλλων παραμυθιακών τύπων. Έτσι λοιπόν οι σύντροφοι αυτοί, που πίνουν ολόκληρα ποτάμια, τρώνε αμέτρητα καζάνια φαί, σηκώνουν τα βουνά στα χέρια τους, τρέχουν πιο γρήγορα κι από το λαγό, ακούν τι γίνεται στα πέρατα του κόσμου κλπ. βοηθούν διάφορους παραμυθιακούς ήρωες στις δύσκολες δοκιμασίες. Ακολουθεί ο κατάλογος των παραμυθιών που περιέχουν το θέμα αυτό και γίνεται παραπομπή στις αντίστοιχες παραλλαγές.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΑΤ 301Β

1. ΛΑ 301Β, 8, Αίνοξ, άτιτλο
2. ΛΦ 1595, 31-39, Περιβόλια Ρεθύμνου, «Ο Δάκρυς», βλ. παρ. αρ. 13.
3. ΛΦ 510, 15-17, Ανάφη, «Της αρκούδας ο γιος», βλ. παρ. αρ. 14.
4. ΛΑ 301Β, 2, Κερασούντα, «Της σέρας ο υιόν».
5. ΛΑ 301Β, 4, Μάκρη-Λιβίσι, άτιτλο.
6. ΛΑ 301Β, 13, Μακράσσουκα Αμμοχώστου, «Η Πεντάμορφη η Χρυσομαλ-λούσα».

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΑΤ 531

1. ΛΑ 1263, (ΣΜ 93), 88-97, Επαρχία Κονίτσης, άτιτλο. Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 2.
2. ΛΑ 2746, 521-534, Τίρναβος, άτιτλο. Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 13.
3. ΛΦ 880, 10-20, Βόλος, «Ο κυνηγός κι ο πασάς». Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 17.
4. ΛΦ 901, 8-11, Καλαμπάκα, άτιτλο. Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 18.
5. ΣΠ 65, 111- 117, Τρίκαλα, «Ο βεζίρης και η Πεντάμορφη του κόσμου». Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 21.
6. ΛΑ 2894, 521-543, Αδριανούπολη, άτιτλο. Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 22.
7. ΛΑ 531, 11, Μακεδονία, άτιτλο. Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 28.
8. ΛΦ 523, 13-19, Άνω Κώμη Κοζάνης, άτιτλο. Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 29.
9. ΛΑ 2396, 16-32, Ιεράπετρα, «Η βασιλοπούλα της Τριοματίας». Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 43.
10. ΛΑ 1389, 79-96, Τήνος, «Ο κυνηγός». Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 51.
11. ΛΑ 1684 Β', 3-7, Αμοργός, «Η Πεντάμορφη». Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 58.
12. Hahn 2, 3-15, αρ. 63 (Kretshmer, ΝΜ, αρ. 57), Τήνος, «Το παλλικάρι και η όμορφη του κόσμου. Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 63.
13. Ριο 212 (Misotakis, 20 – Geldart, 144), Σύρος, «Το Γιαννάκι της χήρας». Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 64.
14. Roussel, αρ. 17, Μύκονος, άτιτλο. Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 65.
15. ΣΠ 40, 3-7, Λαγκάδια Γορτυνίας, «Ο υιός του Αβιντζιόγλη». Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 91.
16. ΛΑ 1171, (ΣΜ 27), 77-80, Βάλτος Ακαρνανίας, «Ο Ριτσινόβουλος». Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 94.
17. ΛΑ 531, 1, Αιτωλία, «Ο Ανζόλης και ο παππούλης του». Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 97.
18. ΛΑ 531, 14, Γαβαλού Μεσολογγίου, άτιτλο. Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 99.
19. ΛΦ 476, 29-30, Ανάληψη Τριχωνίας, «Ο Γιάννης της χήρας». Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 102.
20. ΛΦ 788, 6-10, Νεοχώρι Ναυπακτίας, «Το χρυσό πουλί». Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 103.
21. ΛΦ 1061, 9-15, Ασταχός Αιτωλοακαρνανίας, «Ο γιος του κυνηγού». Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 105.
22. ΛΦ 1634, 21-32, Επαρχία Μεσολογίου, «Ο σπανός». Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 106.
23. ΛΑ 531, 9, Κερασούντα, «Αβτσόγλους». Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 113.
24. ΙΑ 811, 76-82, Φλοϊτά, άτιτλο. Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 115.

25. ΚΜΣ, Φάρασα, 5321-5337, «Η Χουρουγίζα». Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 116.
26. Κληρίδης ΙΙ, 58-64, αρ. 27, Γιαλούσα Καρπασίας, «Ο βραντζόλος». Βλέπε ΑΤ 531, παρ. αρ. 121.

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ *667Α

1. ΛΑ 1388, 129-140, Τήνος, «Η Βούλ-Σιαχ» ενωμένο με 300, 302, *667Α.
2. ΣΛ ΙΙΙ, 123-138, Κρήτη, «Ο γιδοβοσκός και η μάγισσα» (Στου παππού τα γόνατα, 166-179, «Ο μικρός βοσκός»).
3. ΛΦ 524, 28-33, Ναυπακτία Αιτωλίας, «Η Πεντάμορφη».

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ 667

1. ΛΑ 667, 3, Αίνος, άτιτλο.
2. Θρακικά 17, 1942, 154-157, Φανάρι Σηλυμβρίας, «Θα γίνω βασιλιάς».
3. ΛΑ 667, 2, Κορινθία, άτιτλο.
4. ΣΠ 7, 8-20, Κορινθία, άτιτλο.
5. Λέριος, 85-89, αρ. 35, «Ο αντρειωμένος».

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ 725

1. ΛΑ 513Α, 1, Αίνος, Ο Τσιρτσόγλους.
2. Carnoy-Nic. 43-56, Ιντζέσου Καππαδοκίας, «Le fils du laboureur et ses six compagnons» (Ο γιος του ζευγά και οι έξι του σύντροφοι).

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΑΤ 516

1. ΛΦ 7, 1-11, Βιάνος, «Ο Χαρά-Τρομάρα», βλ. ΑΤ 516, παρ. αρ. 22.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΑΤ 514,
ΑΤ *844C, ΑΤ *884D

Η αλλαγή του φύλου

ΑΤ: The Shift of Sex (Η αλλαγή του φύλου)

Του βασιλιά η κόρη έγινε παλικάρι

Τον παλιό καιρό ήταν ένας βασιλιάς. Είχε μόνον τρία κορίτσια. Γυιο δεν είχε και πολύ του κακοφαινόταν, γιατί κανένα δεν είχε ν' αφήσει στο πόδι του.

Πάνω στη στενοχώρια αυτή βγήκε και μια άλλη στενοχώρια. Ένας φίλος του, ένας άλλος βασιλιάς, βγήκε στον πόλεμο, και γύρεφεν απ' αυτόνε βοήθεια. Ζήτησε να του στείλει στρατό να τον βοηθήσει, να μη χάσει τον πόλεμο.

Ο βασιλιάς πια όλο και συλλογιέται.

Έχω, λέγει με το νου του, τρία κορίτσια, και κανένα δεν πάντρεψα. Εγώ πια γέρασα και στη βασιλεία μου δεν έχω κανένα ν' αφήσω. Και τώρα μου ζητάει ο φίλος μου βοήθεια και δεν έχω κανέναν να κάμω στους στρατιώτες μου επικεφαλής και να τους στείλω. Τι θα κάμω; Τι θα γίνει το χάλι μου;

Πήρε το βασιλιά το ντέρτι κι όλο σκέπτεται. Ούτε τρώγει, ούτε κοιμάται, ούτε βγαίνει έξω. Όλο και σκέπτεται και το ντέρτι του σε κανένα δεν το λέγει.

Έρθ' η μεγάλη του κόρη και τον ρώτησε:

«Πατέρα, είπε, τι έπαθες κι έχεις τόση ψυχική στενοχώρια; ούτε τρως, ούτε πίνεις, ούτε μιλάς σε κανένα».

«Κόρη μου, είπε κι ο βασιλιάς, το ξεύρεις πως εγώ γυιο δεν έχω ν' αφήσω στο πόδι μου; καμμιά σας δεν μπόρεσα να παντρέψω και τώρα ζήτησε ο φίλος μου ο βασιλιάς βοήθεια και κανένα δεν έχω να στείλω το στρατό μου. Να λοιπόν, το βάσανό μου είναι αυτό. Μα πως να μην πονέσει η καρδιά μου;»

«Ουφ, πατέρα, αυτά δεν είναι τίποτε' μη σκέφτεσαι και βασανίζεις το νου σου. Νόμισα κι εγώ πώς κανένα γαμπρό βρήκες και θέλεις να με παντρέψεις και γι' αυτό σκέφτεσαι, να ιδούμε τι θα μου δώσεις».

«Πήγαινε στη δουλειά σου, φεύγ' απ' το κεφάλι μου, προτού βρίσω καμμιά άσχημη βρισιά», είπε κι ο βασιλιάς στη μεγάλη του κόρη κι εκείνη βγήκε έξω.

Μετά απ' αυτή, μπήκε στον βασιλιά η μεσιανή κόρη και τον ρώτησε κι αυτή. Ο βασιλιάς είπε και σ' αυτή το ντέρτι, μα κι αυτή είπε:

«Πατέρα, αυτό δεν είναι τίποτα. Σήκω' τόσο πολύ μην πέφτεις σε βαθείά συλλογή' σήκω να βρεις έναν τρόπο να μας παντρέψεις. Νόμισα κι εγώ πως κα-

νένας καλός γαμπρός ήρθε και σκέφτεσαι να ιδούμε απ' τις τρεις μας αδελφάδες εμένα θα με δώσεις;»

«Τρέχα κι εσύ, έβγα' κατέβα απ' τους ώμους μου, να μη σου πω καμμιά κακή κουβέντα, είπε κι αυτός».

Κι αυτή λοιπόν βγήκ' απ' τη μια μεριά κι απ' την άλλη μεριά μπήκεν η στερνή του κόρη και τον ρώτησε κι εκείνη:

«Πατέρα, το βάσανό σου τι είναι και τόσο πολύ χάνεις το μυαλό σου;»

«Κόρη μου, αν αγαπάς τον Θεό σου, άφησέ με στον καημό μου· μη με αναγκάζεις και συ να μιλώ, όπως με ανάγκασαν οι άλλες αδελφές σου».

«Πατέρα, να 'χεις καλό, πες μου το μένα αυτό το βάσανό σου. Εγώ, μη σε νοιάζει, θα σε βγάλω απ' αυτή τη στενοχώρια».

«Να λοιπόν, είπε κι ο πατέρας της, καλή μου κόρη, εγώ γέρασα' απ' τις τρεις σας δεν πάντρεψα καμμιά' και γυιο δεν έχω να αφήνω στο θρόνο μου· και σαν να μην έφταναν αυτά, ήρθε κι ένας άλλος μπελάς στο κεφάλι μου. Ο φίλος μου ο βασιλιάς άνοιξε πόλεμο και γύρεψ' από μένα βοήθεια, μα εγώ δεν μπορώ να πάγω και άλλον κανένα δεν έχω να στείλω· να ιδούμε τι θα γίνει το χάλι μου».

«Πατέρα, είπε πάλι το κορίτσι, αυτό καθόλου να μη το σκέφτεσαι· θα πάγω γω σ' αυτό το έργο· στείλε με μένα να σε βγάλω στην επιφάνεια (ασπροπρόσωπο), γιατί σαστίζεις και φοβάσαι;»

«Κόρη μου, λέγει κι ο βασιλιάς, εσύ είσαι ένα κορίτσι, μα εσύ πώς θα πας σ' αυτό το έργο;»

«Πιο εύκολο απ' αυτό τίποτ' άλλο δεν είναι. Αν θέλεις να με ιδείς, θα βγούμε να δοκιμαστώ κι υστέρα στείλε με, γιατί κουράζεις το μυαλό σου;»

«Ας γίνει λοιπόν, κόρη μου, κι ο Θεός να τα φέρει δεξιά. Πήγαινε, πες να ετοιμάσουν τ' άλογα, να βγούμε στο στίβο, να σε δοκιμάσω στην ιππασία και την κονταρομαχία, αφού είν' έτσι».

Το κορίτσι κατέβηκε κάτω, έδωσε τη διαταγή, ετοίμασαν τ' άλογα και καβαλίχεφανε· βγήκανε στο στίβο.

Το κορίτσι πια όποιον χτύπησε, τον γκρέμισε απ' τ' άλογό του κατά γης.

Κι ο πατέρας της από παράμερα βλέπει πώς όλα τα παλληκάρια που στείλε απέναντί της τα 'ριξε· και πλησίασε κι αυτός δυο τρεις φορές, αλλά μόλις ήρθε στη δυσκολία, έδωσε γνωριμία στην κόρη του, και είπε η κόρη του:

«Πατέρα, εσύ γιατί βγαίνεις έτσι μπροστά μου;»

«Μα να, είπα λοιπόν πως είσαι κορίτσι και θέλησα να σε δοκιμάσω κι εγώ να ιδούμε, αυτούς που χτυπάς και κατεβάζεις απ' τ' άλογα, αληθινό είναι ή φεύτικο. Τώρα πια σε πίστεψα. Αύριο έμπα μπροστά στο στρατό μου και πήγαινε στο φίλο μου, να τον βοηθήσεις».

Την άλλη μέρα το κορίτσι καβαλίκεψε τ' άλογο και βγήκε στο δρόμο.

Όταν ήρθε στον πόλεμο, δεν στάθηκε να πάρει ανάσα, γιατί ο πόλεμος ήτανε σε κρίσιμο σημείο (σε μια τρίχα πάνω). Αμέσως μπήκε στη μάχη. Χτύ-

πησ' απ' εδώ, χτύπησ' απ' εκεί κι ώσπου να ιδείς, ξεκαθάρισε τη δουλειά και στράφηκε το κέρδος προς το μέρος της.

Την κοιτάζει κι ο βασιλιάς και γελά κάτω από τα μουστάκια του.

Ύστερα, σαν κόπασ' η μάχη και κέρδισεν η δική μας μεριά, κάλεσε το κορίτσι ο βασιλιάς και του είπε: μπράβο σου, γυιέ μου! αυτή την μάχη την κέρδισες εσύ' απ' εδώ κ' ύστερα είσαι ο γαμπρός μου' πες πως είσ' ο γυιος μου' κι η βασιλεία μου είναι δική σου βασιλεία.

Του βασιλιά ο λόγος γίνηκε πραγματικότητα πριν να κρυώσει, κι ο γάμος πήρε φωτιά. Σαράντα μέρες και σαράντα νύχτες κράτησεν αυτός ο γάμος.

Ύστερ' απ' τις σαράντα μέρες μπήκανε να κοιμηθούνε, μα το κορίτσι έβγαλε το μεγάλο μαχαίρι απ' τη θήκη του και το 'βαλε στο μέσο τους κι είπε: «Απ' εδώ κι εμπρός, κι οι δυο μας θα κοιμηθούμε σαν αδέρφια. Να το μαχαίρι το βάζω στη μέση, όποιος θα κινηθεί από τους δυο μας θα κοπεί».

Έτσι πέρασε κάμποσος καιρός και μια μέρα είπε την πραγματικότητα του βασιλιά η κόρη στον πατέρα της. Το μάθανε κι οι άλλοι. Μερικοί είπαν ότι το παλληκάρι είναι δεμένο με μάγια. Φέρανε μια γριά να τον λύσει από τα μάγια κι είπε:

«Αυτό το παλληκάρι, δεν είναι αρσενικό, είναι θηλυκό. Ας μην τ' ακούσει κανένας, και για να μη ρεζιλευτούμε, στείλετέ τον στον αγύριστο' κι αν γυρίσει παλληκάρι πάλι θα γλυτώσει το κορίτσι μας, κι αν δεν γυρίσει, πάλι θα γλυτώσει».

«Τι είναι αυτός ο αγύριστος;» ρωτήσανε τη γριά, κι είπε κι η γριά:

«Αυτός είναι των Δράκων και της Δράκαινας το χωριό. Εκεί είναι ένα δένδρο και το φυλάει η Δράκαινα. Αυτό το δένδρο μερικοί το λένε “δένδρο του πάρδου” ή και “πάρδου κλαδί” ή πάλι “σιμισίραγατζί”, και μερικοί το λένε, “άριν” και “τούτι” ή και “λεβέντι”. Απ' αυτό το δένδρο, όποιος θα κόψει έναν κλώνο μ' ένα μόνον κτύπημα ό,τι θέλει γίνεται. Εάν δεν μπορέσει μ' ένα κτύπημα να κόψει, τότε εκείνο το δένδρο αγκαλιάζει εκείνον τον άνθρωπο και δεν τον αφήνει πλέον να γλυτώσει. Πεθαίνει και τον τρώει η Δράκαινα».

Αυτός ο γαμπρός, εάν φθάσει εκεί και κόψει τον κλάδο, τότε, αν είναι κορίτσι, θα γίνει αρσενικό, κι αν είναι μαγεμένος, θα λυθεί.

Καλέσανε το γαμπρό μπροστά στη γριά να τον νουθέτησε κι είπεν η γριά:

«Ω γυιέ μου, εσύ αν γυρεύεις να λυθείς απ' αυτό το δέσιμο (τα μάγια) σου, πρέπει να πας στης Δράκαινας και των Δράκων το χωριό, να κόψεις το κλαδί του μαγικού δένδρου, θα καθαλίσεις τ' άλογό σου, κι ύστερα θα 'ρθεις στης Δράκαινας τον τόπο. Εκεί θα βγούνε μπροστά σου εφτά Δράκοι με τα στόματά τους ανοιχτά. Σπρώξε στο κάθε στόμα απ' ένα κομμάτι πίσσα, για να μασήσουνε, και διάβαινε να κόψεις δρόμο. Ύστερα θε να 'ρθει μπροστά σου μια πηγή, άλλ' αυτή η πηγή θα είναι βρώμικη, την βρώμισε με τα τσιρλιά της η Δράκαινα. Καθάρισέ την, πιες νερό και διάβαινε. Λίγο παρέκει θε να 'ρθει μπροστά σου μια σκάλα' το σκαλί αυτό θα είναι όρθιο, μα το βάλανε ανάποδα'»

βάλανε την πάνω μεριά κάτω και την κάτω μεριά πάνω· εσύ γύρισέ το, διόρθωσέ το και μη στέκεσαι, περπάτα. Ύστερα θα ιδείς ένα πρόβατο δεμένο, και μπροστά του ένα κομμάτι κρέας, κι ένα δεμένο λύκο και μπροστά του μια αγκαλιά χορτάρι. Αυτά, το σκαλί και τα ζώα, επτά χρόνια βασανίζονται έτσι. Πάρε το χορτάρι μπροστά απ' το λύκο και βάλ' το μπροστά στο πρόβατο, πάρε και το κρέας μπροστά απ' το πρόβατο και βάλε το μπροστά στο λύκο, ας τα φάνε. Κι εσύ λοιπόν πάρε λίγο σαμαροσκούτι και δέσε το στα πόδια του αλόγου σου και ελαφρούτσικα ελαφρούτσικα πήγαινε στην Δράκαινας το σπίτι, κατέβα απ' τ' αλόγό σου, πήγαινε γρήγορα στη Δράκαινα, σήκωσε τα μαλλιά της πάν' από τα στήθος της και, χωρίς να σταθείς, βύζαξε τα βυζιά της. Και τούτη θα νομίζει πως είναι το γέννημά της, τίποτε δεν μπορεί να σου κάμει, γιατί, όταν την βυζαίνουν, χάνει τη δύναμη της. Ύστερα τούτη θα πάει μέσα να ακονίσει τα δόντια της, μα συ μη στέκεσαι, τράβα το μαχαίρι σου, κόψε τον κλάδο, πάρε τον και φεύγα να γλυτώσεις».

Ο γαμπρός καθόλου δεν στάθηκε, αμέσως βγήκε στο δρόμο.

Μετά απ' ένα καιρό, ήρθε στα σύνορα του τόπου της Δράκαινας. Βγήκανε μπροστά του επτά Δράκοι κι άνοιξαν τα στόματα να τον φάνε, αλλά έριξε στα στόματά τους από ένα κομμάτι πίσσα και διάβηκε. Έρθε ύστερα στο σκαλί, το γύρισε αλλιώς και διάβηκε. Έρθε στην πηγή, την καθάρισε, ήπие νερό και περπάτησε. Έρθε στο λύκο και το πρόβατο, άλλαξε τα φαγιά τους, έδεσε στα πόδια τ' αλόγου από ένα κομμάτι σαμαροσκούτι και πήγε κατ' ευθείαν στη Δράκαινα.

Η Δράκαινα έκλωθε την ανέμη κι όλο αναμασούσε.

Το κορίτσι, ώσπου να ιδείς, σήκωσε τα μαλλιά της Δράκαινας από πάν' απ' το στήθος της και την βύζαξε. Η Δράκαινα σιάστηκε κι είπε. «Όπως φαίνεται, συ είσαι καλά συμβουλευμένος. Στάσου να πάγω μέσα να φέρω να σε κεράσω λοιπόν. Και σηκώθηκε, μπήκε στο μέσα μέρος του σπιτιού.

Το κορίτσι δεν στάθηκε, σηκώθηκε, τράβηξε κι έκοψε με το μαχαίρι της ένα κλάδο, καβαλίκηψε στ' αλόγό του κι έστριψε.

Η Δράκαινα, ώσπου να ακονίσει τα δόντια της και να βγει, βλέπει πως δεν είναι κανείς. Πηδά, βγαίνει όξου. Καλεί το λύκο να πιάσει τον φυγάδα.

«Βρε λυκάκη, λέγει λοιπόν, χύμα να πιάσεις τον φυγάδα να τον κάμω κομματάκια κομματάκια». Λέγει κι ο λύκος:

«Πήγαινε ακριβώς εσύ, εγώ γιατί να πάγω να τον πιάσω; αυτός, να τον φυλάξει ο Θεός, επτά χρόνια είχα μπροστά μου το χορτάρι και βασανιζόμουνα απ' την πείνα, ήρθε, το άλλαξε, και μου 'δωσε το κρέας και το έφαγα. Γιατί να τον πιάσω να μπω στην αμαρτία του;»

«Προβατάκι, είπε και στο πρόβατο, τρέχα γρήγορα να πιάσεις το δραπέτη».

«Εγώ δεν πάγω, αυτός ο άνθρωπος μου 'δωσε το χορτάρι και το έφαγα και χόρτασε η κοιλία μου. Μα πώς θα πάρω την αμαρτία του; Πήγαινε, πιάσε τον εσύ».

Η Δράκαινα γύρισε προς την πηγή κι είπε:

«Πηγίτσα, τρέχα να πιάσεις τον κλέφτη».

Είπε δε κι η πηγή:

«Εμένα τι μου έκαμε και να τον πιάσω; το παλληκάρι ήρθε, μ' έπλυνε και με σκούπισε απ' τις βρώμες σου. Ο Θεός να τον γλυτώσει απ' τα χέρια σου. Πήγαινε, πιάσ' τον συ».

«Βρε σκαλάκι, τρέχα λοιπόν πιάσ' τον συ».

«Κι εγώ δεν μπορώ να πάγω. Εμένα συ με είχες επτά χρόνια ανάποδα κι αυτός ήρθε και με αναποδογύρισε στα ίσια, και τώρα αναπαύομαι· γιατί να τον πιάσω;»

Στο μεταξύ, το κορίτσι ανέβηκε πάνω στ' άλογο και φτερούγισε· διάβηκε. Βγήκε απ' τα σύνορα της, αλλά τότε πια η Δράκαινα, είδε που τίποτε δεν πόρεσε να κάμει· στάθηκε και το καταράσθηκε.

«Εάν, είπε λοιπόν, είσαι θηλυκό να γίνεις αρσενικό και αν είσαι αρσενικό, να γυρίσεις θηλυκό».

Το κορίτσι μας διάβηκε τα σύνορα κι ήρθε ξοπίσου με τον κλάδο στα χέρια του, και βλέπει πως γύρισε σε αρσενικό.

Το έμαθε ο πεθερός του κι απ' τη χαρά του κάμαν καινούργιο γάμο, και σαράντα μέρες έφαγαν, ήπιαν και βρήκανε την ευτυχία τους.

Λαογραφία ΙΘ', 1960-1961, 248-259, Φάρασα Καπαδοκίας.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Η ηρωίδα και το άλογό της

α: Ένας πατέρας· α1: γέρος· α2: βασιλιάς· α3: με τρεις κόρες· α4: καλείται να πάει στον πόλεμο· α5: βλέποντάς τον στενοχωρημένο, οι δυο μεγαλύτερες κόρες νομίζουν ότι σκέφτεται πώς θα τις παντρέψει· α6: αντίθετα η μικρότερη κόρη προσφέρεται να πάει στη θέση του· α7: κάθε μια από τις τρεις κόρες του προσφέρεται να πάει· α8: αυτός δοκιμάζει διαδοχικά τη γενναιότητά τους· α9: παρουσιάζεται αγνώριστος μπροστά τους και τις φοβερίζει με το σπαθί του· α10: ενώ οι δυο μεγαλύτερες γυρίζουν πίσω· α11: η μικρότερη αποδεικνύεται ικανή να πολεμήσει· α12: τον νικάει· α13: χάρη στη βοήθεια του αλόγου της· α14: και αναχωρεί μεταμφιεσμένη σε αγόρι.

β: Μια βασίλισσα γεννά κορίτσι αλλά το παρουσιάζει (ανατρέφει) σαν αγό-

ρι από το φόβο της, επειδή ο βασιλιάς θα την αποκεφάλιζε (έδιωχνε) αν έκανε κορίτσι· β1: όταν μεγαλώνει η ηρωίδα φεύγει για να μην αποκαλυφθεί το φύλο της· β2: στέλνεται μακριά· β3: με το αλόγό της.

γ: Η ηρωίδα γλιτώνει· γ1: ένα βασιλόπουλο· γ2: άλλο· γ3: από ένα άγριο ζώο· γ4: άλλο· γ5: κι εκείνο ευγνώμον την οδηγεί στο σπίτι και τη συμβουλεύει να ζητήσει ένα αλόγο· γ6: από τον πατέρα του· γ7: από άλλο μέλος (μέλη) της οικογένειας (ομάδας) του· γ8: που στην αρχή αρνείται (αρνούνται) αλλά τελικά απρόθυμα το δίνει (δίνουν).

δ: Το αλόγο έχει ανθρώπινη λαλιά· δ1: είναι φτερωτό· δ2: νοητάκι· δ3: καρδιογνώστης· δ4: το λένε Καρά Γαϊτάνι· δ5: Τριπόδι· δ6: άλλο· δ7: γίνεται βοηθός της ηρωίδας.

II. Ο γάμος με τη βασιλοπούλα

α: Η ηρωίδα διακρίνεται στον πόλεμο· α1: με το αλόγό της πηδάει το χαντάκι που κανείς άλλος δεν μπόρεσε να περάσει· α2: κάνει κάποιο άλλο κατόρθωμα· α3: και ο βασιλιάς την παντρεύει με την κόρη του.

β: Στο νυφικό κρεβάτι η ηρωίδα δεν αγγίζει τη νύφη· β1: βάζει το σπαθί της ανάμεσά τους· β2: την καχομεταχειρίζεται· β3: και αυτή παραπονιέται στους γονείς της· β4: που για να αφανίσουν την ηρωίδα της αναθέτουν δύσκολα ζητήματα.

III. Τα αδύνατα ζητήματα

α: Η ηρωίδα στέλνεται διαδοχικά σε μακρινά μέρη για να φέρει θαυμαστά αντικείμενα που φυλάγουν μαγικά όντα· α1: το αθάνατο νερό· α2: φόρους (χρυσάφι) από ξένο βασίλειο· α3: ένα λουλούδι (ένα φρούτο) που φυλάγουν δράκοι (λιοντάρια κλπ.)· α4: ένα αλόγο που είναι συγγενής του δικού της· α5: τη φωτιά των Κυκλώπων· α6: το μήλο (το λεμόνι κλπ.) που παίζει ο αράπης· α7: το κλαδί από το μαγικό δέντρο· α8: ένα πουλί· α9: ένα αντικείμενο· α10: άλλο.

β: Στην εκτέλεση των αδύνατων ζητημάτων η ηρωίδα δέχεται βοήθεια από το αλόγό της· β1: το οποίο καλεί καίγοντας την τρίχα του που της έχει δώσει· β2: από το συγγενή (μάνα, αδέρφια κλπ.) του αλόγου της· β3: από κάποιο άλλο πρόσωπο· β4: που συμβουλεύει την ηρωίδα.

γ: Πάντα με τη βοήθεια του αλόγου της· γ1: που πετά μέσα από αξεπέραστα εμπόδια (πέτρες που ανοιγοκλείνουν, μαχαίρια που ανεβοκατεβαίνουν)· γ2: η ηρωίδα φτάνει στον ξένο τόπο, αρπάζει το θαυμαστό πράγμα και ξεφεύγει· γ3: την ώρα που ο φύλακας του κοιμάται (συνήθως με ανοιχτά τα μάτια)· γ4: η ηρωίδα έχει δέσει με πανί τα πέταλα του αλόγου της για να μην ακούγονται οι πεταλιές.

δ: Η ηρωίδα ρίχνει κρασί στο μέρος απ' όπου πίνει νερό το άγριο άλογο και το μεθάει· δ1: το άλογό της παλεύει με το άλλο άλογο και το νικάει.

ε: Η ηρωίδα κατορθώνει να αρπάξει τα θαυμαστά πράγματα με άλλους τρόπους· ε1: με πονηριά· ε2: με τη δύναμη που έχει αποκτήσει όταν το άλογο της έγλυψε τη γλώσσα· ε3: νικάει τον αντίπαλο (τους αντιπάλους της) ή τον (τους) σκοτώνει.

IV. Η αλλαγή του φύλου

α: Στο δρόμο για την εκτέλεση του τελευταίου αδύνατου ζητήματος η ηρωίδα, ακολουθώντας τις συμβουλές που της έχουν δοθεί, βοηθάει ή επαινεί πλάσματα ή αντικείμενα· α1: επαινεί (καθαρίζει) το βρώμικο ποτάμι (πηγή)· α2: άλλο· α3: ταΐζει τα ζώα· α4: στα ζώα που έχουν μπροστά τους την τροφή που δεν τους ταιριάζει, τους δίνει τη σωστή τροφή.

β: Η ηρωίδα καταδιώκεται από το μαγικό ον που του άρπαξε το θησαυρό· β1: του πετά αντικείμενα που το καθυστερούν (μαγική φυγή)· β2: τα αντικείμενα ή τα πλάσματα στα οποία έχει φερθεί ευγενικά στον ερχομό της αρνούνται να τη σταματήσουν· β3: ο διώκτης αρπάζει την ουρά του αλόγου της και αυτό τη συμβουλεύει να την κόψει· β4: δεν μπορεί να την πιάσει και την καταριέται «αν είναι άνδρας να γίνει γυναίκα, αν είναι γυναίκα να γίνει άνδρας»· β5: έτσι μεταμορφώνεται σε άνδρα και παντρεύεται πραγματικά τη βασιλοπούλα· β6: επιστρέφει στην πατρίδα του· β7: μαζί με τη γυναίκα του.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΘΡΑΚΗ

1. ΛΑ 1318 (ΣΜ 131), 7-8, Λυγαριά Νιγρίτας, άτιτλο. I: β, β1, γ, γ2 (αγριάνθρωπο), γ4 (αγκάθι), γ5, γ7 (αδέλφια), γ8, δ2. Η μεταμφιεσμένη ηρωίδα κερδίζει τη βασιλοπούλα αλλά για να μην φανερωθεί το πραγματικό της φύλο φεύγει.
2. Αρχ.Θρ.Θησ. Θ', 1942, 201-203, Μαΐστρος, «Η βασιλοπούλα γίνεται αγόρι». I: β, β2, γ, γ1, γ3 (αρκούδα), γ5, γ6, δ, δ5. II: α1, α3, β, β4. III: α, α2, α8 (από τη δράκισσα), γ2, γ3. IV: β, β3, β4, β5.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

3. ΛΑ 1182 (ΣΜ 12), 103-104, Πτολεμαΐδα, «Το τρίποδον άλογον». *I*: β, β1, β3, γ, γ2 (φίδι), γ4 (ελάφι), γ5, γ7 (φιδохώρι), δ5 (άλογο με τρία πόδια). Ακολουθώντας τη συμβουλή του τριπόδου η ηρωίδα δαμάζει τη μάνα του αλόγου, που τον καταριέται, αν είναι αγόρι να γίνει κορίτσι κι αν είναι κορίτσι να γίνει αγόρι. Με την τριποδομάνα πετάει στον πύργο και παίρνει τη βασιλοπούλα.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου.

4. ΛΦ 1173, 9-10, Ερεσσός Λέσβου, «Ο Καρα-Γαϊτάν'ς». *I*: α14. *II*: α3, β4. *III*: α, α4 (στέλνεται πρώτα να πάρει το άλογο της δράκαινας που λέγεται Καρα-Γαϊτάνι και κατόπιν την αδερφή του αλόγου), α8 (χρυσό πουλί του δράκου), β2 (την αδελφή του αλόγου), γ2, γ3. *IV*: β4, β5.

β. Εύβοια - Β. Σποράδες

5. Hahn 1, 291-297, αρ. 58, Αγία Άννα Ευβοίας, «Von dem Manne, der in eine Frau und wieder in einen Mann verwandelt wurde», («Ο άντρας που έγινε γυναίκα και πάλι άντρας»). Η νεράιδα καταριέται το φτωχό που με το παίξιμο της κιθάρας του έκανε την αδελφή της να πέσει νεκρή, αν είναι άντρας να γίνει γυναίκα κι αν είναι γυναίκα να γίνει άνδρας. *I*: γ4 (σκοτώνει το επτακέφαλο θηρίο), δ6 (Αστραπή). *II*: α1, α3, β4. *III*: α, α2, α6, α10 (να σκοτώσει το θηρίο που καταπίνει ολόκληρα καράβια), β3 (σύντροφοι με θαυμαστές ιδιότητες). *IV*: β4, β5.

γ. Κρήτη

6. ΣΛ I, 248-256, Ιεράπετρα, «Ο θηλυκός γαμπρός». *I*: β, β1, β3. *II*: α3 (ο βασιλιάς είχε αποφασίσει να δώσει την κόρη του που δεν ήθελε να παντρευτεί σε όποιον πρωτοσυναντήσει), β, β4. *III*: α, α2, α3, β, β2 (αδέλφια του αλόγου της), γ2, γ4. *IV*: β, β3, β4, β5, β6, β7.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

7. ΣΠ 50 (ΛΑ 577), 43-47, Ληξούρι, «Παραμύθι του Δρακοντογιαννάκη». *I*: β, β1, β3, γ, γ2 (δράκο), γ3 (βόα), γ5, γ7 (παιδιά), γ8, δ2. *II*: α2 (πη-

δάει με το άλογό του και πιάνει το μήλο από το κατάρτι που έχουν στημένο μέσα στον ποταμό), α3, β, β3, β4. *III*: α, α3, α4 (την αδελφή του αλόγου που έχει η Στρίγγλα), β3 (δρακόντισσα), γ2. *IV*: β4, β5, β6, β7.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

8. ΛΑ 1187 (ΣΜ 17), 19β-19γ, Ηλεία, «Η κατάρτα της μάγισσας». Η κακιά μάγισσα, που ξέχασαν να προσκαλέσουν στα βαφτίσια της βασιλοπούλας, την καταριέται όταν γυρίσει από το νυφικό της ταξίδι να είναι αγόρι. Οι γονείς καταφεύγουν στην καλή μάγισσα και αυτή τους λέει να μην χάνουν τις ελπίδες τους. Η βασιλοπούλα γίνεται άντρας αλλά και ο γαμπρός γυναίκα από την καλή μάγισσα.
9. ΛΑ 1282 (ΣΜ 112), 43-49, Κυπαρισσία, «Ο Βελεντής». *I*: β, β1, β3, δ6 (Βελεντής). *II*: α1, α3, β, β4. *III*: α, α3 (καρπούζα), α4 (τη μάνα του Βελεντή), β, γ2, γ3, δ. *IV*: Δίνοντας τη μια καρπούζα στον αράπη που είχε νικήσει παίρνει από αυτόν την ευχή της αλλαγής φύλου. Ο πατέρας του παίζει μαζί του χαρτιά όπως είχε υποσχεθεί, κερδίζει και του βγάζει τα μάτια, ο ήρωας μαθαίνει από ένα πουλάκι πώς να βρει τα μάτια του και πώς να γιατρευτεί).
10. ΛΦ 241, 3-6, Άγιος Σώστης Τεγέας Τριπόλεως, «Τ' αθάνατο νερό». *I*: α, α4, α6 (Θοδώρα), γ, γ1, γ4 (Λάμια), γ5, γ6, δ2. *II*: α1, α3, β3, β4. *III*: α, α1, γ, γ1, γ2. *IV*: β4, β5.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

11. ΛΑ 1320 (ΣΜ 133), 79-80, Αγγελόκαστρο Αιτωλίας, «Ο Βηληννηνής». *I*: β, β1. *II*: β4. *III*: α, α1, α3, α6, γ, γ1, γ2. *IV*: β4, β5.
12. ΛΑ 514, 3, Αιτωλία, «Ου όφιους». *I*: β, β2, γ, γ2 (το διάβολο), γ4 (φίδι), γ5, γ6, δ6 (το γρίβο το άλογο). *II*: α3, β4. *III*: α, α9 (τη φλογέρα του όφιου), β, β1. *IV*: β4, β5.
13. ΛΦ 1048, 27-30, Μαλαταίικα Αμφιλοχίας, «Το μαγικό νερό». *I*: α1, α2, α3, α4, α5, α6, α14. *II*: α2 (να περάσει το τόξο ανάμεσα από τρία δαχτυλίδια), α3, β3, β4. *III*: α, α1 (το μαγικό νερό από το δράκο), β, γ2, γ3. *IV*: β4, β5.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ - ΠΟΝΤΟΣ - ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

14. ΛΦ 959, 9-11, Μικρά Ασία, «Το καρά γαϊτάνι». *I*: β, β1, β3, γ, γ1, γ3 (λύκο), γ5, γ6, γ8, δ, δ3, δ4, δ7. *II*: α1, α3, β3, β4. *III*: α, α2, α4, α8, β, β1, δ, δ1, ε2. *IV*: α, α1, α3, β2, β4, β5.

β. Πόντος

15. ΛΑ 514, 1, Άνω Αμισού, άτιτλο. *I*: α, α4, α6, α14. *II*: α, α3, β2, β4. *III*: α, α1, α2, α9 (τα χρυσά μήλα που έχουν τα τρία κορίτσια), β, γ2. *IV*: β4, β5.
16. ΛΦ 537, 7-8, Φάτση, άτιτλο. *I*: α, α2, α3. Η ηρωίδα αναζητά το νερό, γιατρικό για τον πληγιασμένο πατέρα. *I*: α14. *III*: β3 (γριά στην οποία έδωσε ελεημοσύνη), γ2, ε1. *IV*: β, β4.
17. Αρχεΐον Πόντου Ζ', 1937, 93-97 (αρ. 4), Χαλδεία, «Ο γέρων και τα τρία κορίτσια τ'». *I*: α, α1, α3, α4, α7, α8, α10, α12, α13, α14. *II*: α, α3, β, β3, β4. *III*: α, α4, α5, β. *IV*: β, β4, β5.
18. Χρονικά Πόντου Α', 1943-1944, τεύχ. Α', 13-15 και τεύχ. Β', 44-48, Κοτύωρα, «Τ' υστερνοπούλ'». *I*: α, α1, α3, α7, α8, α9, α10, α11, α12, α13, α14. *II*: α, α3, β1, β3, β4. *III*: α, α2, α4, α5, α9 (το διαμαντένιο χαλινάρι της φοράδας), α10 (μήλο από τον παράδεισο), β, β2 (η φοράδα μάνα του αλόγου της που βγαίνει από τη θάλασσα), γ2, δ, ε, ε1. *IV*: β, β1, β4, β5.

γ. Καππαδοκία

19. Λαογραφία ΙΘ', 1960-1961, 248-259, Φάρασα, «Του βασιλιά η κόρη έγινε παλικάρι». Παράλλαγή που δημοσιεύεται εδώ.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ *884C

Το Κορίτσι - Στρατιώτης

ΑΤ: Δεν συμπεριλαμβάνεται

Η Θοδώρα στο στρατό

Μια φορά κι ένα καιρό ήτανε ένας πατέρας κι είχε τρεις κόρες, τον ήλθε διαταγή να πάγ' στο στρατό κι ήτανε πολύ στεναχωρεμένος, η μεγάλη τ' κόρ' τον ρωτάγι':

«Τι έχ'ς, πατέρα, κι είσαι συλλογισμένος;»

«Πού να μην είμαι; Μ' ήλθε μήνυμα να πάγω στο στρατό».

«Κι εγώ νόμισα που ήθελες να με παντρέψεις».

Κι η δεύτερη τον βλέπ' στεναχωρεμένο και τον ρωτάγι':

«Πατέρα, γιατί είσαι συλλογισμένος;»

«Τι να σε πω, κόρη μ', το είπα και στη μεγάλ'».

«Πες το με, ίσως και σε βοηθήσω σε τίποτε».

«Μ' ήλθε μήνυμα να πάγω στο στρατό».

«Κι εγώ νόμισα πως ήθελες να με παντρέψεις».

Τον βλέπ' κι η μικρότερη και τον ρωτάγι':

«Γιατί, πατέρα, είσαι συλλογισμένος;»

«Τι να σε το πω, κόρη μ', το είπα και στις αδελφές σ'».

«Πες το με κι ίσως κάμω τίποτε και ξεστεναχωρηθείς».

«Μ' ήλθε μήνυμα να πάγω στο στρατό».

«Μα γι' αυτό στεναχωριέσαι; Δώσ' με τα ρούχα σ', το τουφέκι σ', τ' αλόγο σ' κι εγώ θα πάγω για σένα».

Ο πατέρας τς δεν τόστεργε, η κόρ' επέμενε, εκοψε τα μαλλιά τς, βάζ' αντρίκια ρούχα, πέρν' το τουφέκ', ανεβαίν' στ' αλόγο και πάγ' στο στρατό και είπε πως τη λένε Θόδωρο. Ο Θόδωρος συντρόφεψε μ' ένα κι έπιασαν φίλες, στο φίλο τ' όλο φαίνονταν ο Θόδωρος πως δεν ήτανε άντρας, κι όταν ο φίλος τ' πήγαινε στο χωριό τ', έλεγε στη μάνα τ':

«Θόδωρος, Θοδώρα μοιάζει,

την καρδιά μου μαραγκιάζει».

* Οι τύποι ΑΤ *884C και ΑΤ *884D ανήκουν στις νουβέλες αλλά συνεξετάζονται εδώ με τον ΑΤ 514. Βλ. αναλυτικά στην εισαγωγή, σ. 15 και στα σχετικά σχόλια, σ. 238-247.

«Αφού θαρρείς πως είναι κορίτσ', πάρ' τον μια μέρα και πήγαινε τον χει που πουλούνε βραχιόλια και καρφίτσες».

Πάνε, ο Θόδωρος θέλ' να δγει τα πιστόλια και λέγ' στο σύντροφό τ': «τι θα κάνς τα βραχιόλια, κορίτσ' είσαι;»

Πάλε τον φαίνουνταν πως δεν ήτανε άντρας κι έλεγε:

«Θόδωρος, Θοδώρα μοιάζει,
την καρδιά μου παραγχιάζει».

Πέρασαν τρία χρόνια στο στρατό, όταν θα γύριζαν στο χωριό ο σύντροφος κατάλαβε ότι ο Θόδωρος ήτανε Θοδώρα και τρέχ' να την προφθάσ' τη νύχτα μπαίν' μέσ' στο σπίτι' τς κι αποκοιμισμέν' καθώς ήτανε τη μαγεύ' και την πάγ' σπίτι τ'. Όταν η Θοδώρα άνοιξε τα μάτια κι αντί τον πατέρα και τις αδελφές τς, βλέπ' πλάγι τς τον σύντροφο του στρατού και νάναι σε ξένο μέρος κατακοκκίνισε. Αυτός την λέγ' χίλια γλυκά λόγια, πως την αγαπάγ', πως θέλ' να την κάν' γυναίκα τ', η Θοδώρα ούτε λόγο τον έκρινε. Περνάγι' ένας χρόνος, περνούνε δυο, περνούνε τρεις, ούτε λόγο λέγ'. Όλοι την είχανε για βουβή, λόγο δεν άνοιγε να πει κι ο σύντροφός τς στο στρατό αρραβωνιάσθηκε μ' άλληνα και θα γίνονταν η χαρά τ'. Στην εκκλησιά που πήγανε να στεφανωθούνε, πήρανε μαζί και τη βουβή, η βουβή ανάφτ' ένα κερί και δίν' φωτιά στο μανίκι τς' η νύφ' τη βλέπ' και λέγ' «η βουβή θα καεί, σβήστε τη φωτιά».

«Μα, λέγ' η Θοδώρα, γω τρία χρόνια φύλαξα και δε μίλσα και συ τι γλήγορα που μίλσες;»

Κι ο γαμπρός λέγ': «Φέρτε τη Θοδώρα να στεφανωθώ που τρία χρόνια απ' τη ντροπή τς δε μίλσε». Κι έζησαν καλά και μες καλύτερα.

Θρακικά 17, 1942, 170-171, Τζετώ.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Το κορίτσι στον πόλεμο στη θέση του γέροντα πατέρα της

α: Ένας πατέρας' α1: βασιλιάς' α2: με τρεις κόρες' α3: καλείται να πάει στο στρατό (στον πόλεμο) αλλά δεν μπορεί' α4: εξαιτίας των γηρατειών' α5: ενώ οι δυο μεγαλύτερες κόρες του νομίζουν ότι στενοχωριέται επειδή δεν τους βρίσκει γαμπρό' α6: η μικρότερη κόρη προσφέρεται να πάει στη θέση του' α7: ζητά από τον πατέρα της αντρίκια φορεσιά (τα ρούχα του)' α8: και άλογο.

β: Η ηρωίδα αναχωρεί μεταμφιεσμένη σε αγόρι' β1: παίρνοντας την ευχή

του πατέρα της· β2: το σκυλάκι της· β3: που είναι η ενσάρκωση της ευχής του πατέρα της.

γ: Η ηρωίδα ονομάζεται Θοδώρα - Θόδωρος γ1: άλλο.

δ: Νικάει στον πόλεμο· δ1: βγαίνει πρώτη σε όλα τα αγωνίσματα· δ2: γνωρίζει έναν νέο· δ3: βασιλόπουλο· δ4: ο οποίος την υποπτεύεται πως είναι κορίτσι και την υποβάλλει σε δοκιμασίες· δ5: ακολουθώντας τις συμβουλές της μάνας του.

Συνέχεια όπως το 425Α, μοτίβο II: η ηρωίδα γνωρίζει ένα μαγικό ον (ή φθάνει στο σπίτι του) που είναι γιος δράκισσας (μάγισσας). Ο νέος και (ή) η δράκισσα μάνα του δοκιμάζουν την ηρωίδα για να δουν αν είναι άνδρας ή γυναίκα.

ε: Κατά την εκτέλεση των δοκιμασιών η ηρωίδα έχει ως βοηθό της το σκυλάκι της· ε1: άλλο.

II. Οι δοκιμασίες του φύλου

α: Η ηρωίδα δοκιμάζεται στα αγωνίσματα· α1: στο πήδημα· α2: στο ρίξιμο του λιθαριού· α3: στο σημάδι· α4: τα καταφέρνει καλύτερα απ' όλους· α5 αποδεικνύεται η πιο δυνατή χάρη στην ευχή του πατέρα της.

β: Η ηρωίδα πρέπει να ανέβει μια σκάλα· β1: φορτωμένη· β2: αν στάξει αίμα είναι γυναίκα· β3: τη βοηθάει το σκυλάκι της που γλύφει τις στάλες αίμα.

γ: Τη βάζουν να διαλέξει ανάμεσα σε γυναικεία ή ανδρικά αντικείμενα· γ1: κοσμήματα (υφάσματα κλπ.) ή όπλα· γ2: η ηρωίδα επιλέγει τα ανδρικά.

δ: Στο περιβόλι· δ1: αν πάει στα γλυκά είναι γυναίκα, αν πάει στα όξινα είναι άνδρας· δ2: άλλο.

ε: Η ηρωίδα πρέπει να ανέβει στη μηλιά· ε1: γυμνή· ε2: άλλο· ε3: ανεβαίνοντας βάζει ανάμεσα στα σκέλη της δυο μήλα.

στ: Εκεί που θα πέσουν για ύπνο αν το πρωί τα χόρτα (σκεπάσματα) μένουν δροσερά είναι άντρας αν είναι μαραμένα, είναι γυναίκα· στ1: το σκυλάκι της δροσίζει το χορτάρι· στ2 άλλο.

ζ: Στο κατούρημα· ζ1: αν θα πάει πιο μακριά είναι άνδρας· ζ2: το πετυχαίνει βάζοντας καλάμι.

η: Ο νέος της ζητά να κάνουν μπάνιο μαζί· η1: στη θάλασσα· η2: η ηρωίδα καθυστερεί· η3: αρνείται να κάνει μπάνιο· η4: τον ξεγελά τάχα πως πάει να δέσει το άλογό της· η5: άλλο· η6: και ξεφεύγει.

θ: Άλλες δοκιμασίες.

III. Η αποκάλυψη του πραγματικού φύλου της ηρωίδας

α: Ο νέος την αναγνωρίζει ότι είναι κορίτσι· α1: όταν ξεσκεπάζονται τα στήθη της· α2: πάνω σε ένα αγώνισμα· α3: άλλο.

β: Φεύγοντας η ίδια η ηρωίδα αποκαλύπτεται στο βασιλιά πως είναι κορίτσι φωνάζοντας· β1: «Θόδωρος ήρθα, Θόδωρα φεύγω»· β2: «κορίτσι ήρθα, κορίτσι φεύγω»· β3: αφήνοντας περιγελαστική γραφή· β4: άλλο.

γ: Ο νέος πετώντας το δαχτυλίδι του· γ1: άλλο· γ2: της χτυπάει το δόντι και της το χρυσώνει· γ3: το ασημώνει· γ4: της το σπάει· γ5: άλλο.

IV. Η αρπαγή

α: Ο νέος αναζητά την ηρωίδα και τη βρίσκει· α1: την αναγνωρίζει από το χρυσό (σπασμένο) δόντι της· α2: μπαίνει στο σπίτι της· α3: μεταμφιεσμένος σε ζητιάνο· α4: πρματευτή· α5: που πουλά αδράχτια· α6: άλλο· α7: τον ανταμείβουν με κεχρί· α8: άλλο· α9: και αυτός το ρίχνει επίτηδες και μαζεύοντάς το νυχτώνεται στο σπίτι της.

β: Ο νέος κοιμίζει την ηρωίδα· β1 με υπονοβότανο· β2: βάζοντας επάνω της κόκαλα (χώμα) πεθαμένου· β3: την ώρα που αυτή κοιμάται· β4: την απαγάγει· β5: και τη μεταφέρει στον τόπο του· β6: μέσα σε μια κασέλα· β7: σεντούκι· β8: όπου η ίδια η ηρωίδα, αναγνωρίζοντάς τον, έχει ζητήσει να την κρύψουν για να μην τη βρει· β9: όπου την έχει βάλει ο πατέρας της από φόβο μην την κλέψουν.

Συνέχεια όπως στον ΑΤ 425Α, VI: Α1: Η ηρωίδα απαγεται με μαγικό τρόπο με κάποιο μαγικό αντικείμενο (τελάρo, πάπλωμα, πολυθρόνα) ή πουλί (περιστέρια, σταυραετοί) που κατασκεύασε η μάγισσα (δράκισσα) ή ο νέος χάρη στις συμβουλές της. Κάποτε την απαγωγή κάνει η ίδια η δράκισσα ή ο γιος της μεταμορφωμένοι σε σύννεφο.

γ: Στο ξύπνημά της· γ1: και ακούγοντας τα κοκόρια στον τόπο του νέου να λαλούν· γ2: η ηρωίδα κάνει σχόλιο· γ3: υβριστικό· γ4: και απομένει βουβή· γ5: από τη ντροπή της· γ6: άλλο· γ7: για μεγάλο χρονικό διάστημα (τρία, εφτά, δώδεκα κλπ. χρόνια).

δ: Ο νέος την παντρεύεται· δ1 την κάνουν υπηρέτρια (χηνoβοσκού).

V. Τα αδύνατα ζητήματα

α: Ο νέος· α1: ή η μάνα του· α2: βάζουν στην ηρωίδα αδύνατα ζητήματα· α3: για να την αναγκάσουν να μιλήσει· α4: για να την κάνουν να χαθεί.

Συνέχεια όπως το ΑΤ 425Α, VI: Α3 - Α10.

β: Στα στεφανώματα του βασιλόπουλου με μια άλλη γυναίκα, η βουβή

κρατάει κερὶ που στάζει και της καίει το χέρι. Η νύφη δεν ξέρει να σιωπά και της φωνάζει «βουβή, κάηκε το χέρι σου». Τότε η ηρωίδα ξεβουβαίνεται και της απαντάει. Το βασιλόπουλο αφήνει την καινούργια νύφη και παίρνει την παλιά· β1: άλλο.

γ: Η ηρωίδα· γ1: η άλλη νύφη· γ2: από την ντροπή της παρακαλά το Θεό και γίνεται χελιδόνα· γ3: το βασιλόπουλο πάει να την κρατήσει από τις πλεξούδες και του μένουν στα χέρια γι' αυτό η ουρά του χελιδονιού είναι φαλιδωτή· γ4: άλλο.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 1259 (ΣΜ 89), 29-31, Μολυβδοσκεπάστο Κονίτσης, «Για ένα αντρόγυνο και 3 κορίτσια». *I*: α, α2, α3, α6 (η μεγαλύτερη κόρη), δ3. *III*: α. *IV*: α6 (ένας πραγματικός ζητιάνος φθάνει στο σπίτι της ηρωίδας και κατόπιν πληροφορεί για ό,τι είδε το βασιλόπουλο), α8 (αλεύρι), α9, β4, β5, β6, β8, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5. *V*: β.
2. ΛΑ 1294 (ΣΜ 124), 294-297, Λυκοτρίχι Ζαγορίου, «Ο πατέρας και τα κορίτσια του». *I*: α, α2, α3, α5, α6, β, δ3. *III*: α, α3 (εξαιτίας της ομορφιάς της). *IV*: α (τη ζητά από τον πατέρα της σε γάμο), γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5. *V*: α, α2, [η συνέχεια όπως 425, *VI*: 3a, e (να καθαρίσει τους δρόμους γύρω από το παλάτι). Εκτελεί τη εργασίες με τη βοήθεια της Παναγίας (την οποία έχει ξεφειρίσει λέγοντάς της ότι βρίσκει μάλαμα κι ασήμι)].
3. ΛΑ 1297 (ΣΜ 127), 506, Ζαγόρια, άτιτλο. *I*: α, α2, α3, α5, α6, β, δ, δ3, δ4. *III*: α. *IV*: δ.
4. ΛΑ 1298 (ΣΜ 128), 546-547, Ζαγόρια, άτιτλο. *I*: α, α2, α3, α4, α5, α6, β, δ. *III*: α, α1, α2 (στο ρίξιμο του λιθαριού), β, β2, γ, γ4. *IV*: α, α2 (εμφανίζεται ως ξένος που ζητά κατάλυμα), β4, β5, β7, γ, γ1, γ2, γ3, γ4. *V*: β.
5. ΛΑ 1306 (ΣΜ 136), 151-153, Λαϊστα Ζαγορίου, άτιτλο. *I*: α, α2, α3 (καλείται να πάει σε ταξίδι), α5, α6, β, δ3. *III*: β, β2, γ, γ2 (μαλαματένια). *IV*: α, α2, α3, α7, α9, β, β1 (υπνωτικό), β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, δ. *V*: α, α2, α3, [η συνέχεια όπως 425 *VI*: A3, a, e (να καθαρίσει τους δρόμους, τους βόθρους, τη βοηθάει ο Θεός στέλνοντας άνεμο, βροχή), 5a (Λάμια), 6 (να φέρει προζύμι)], β, γ, γ2.

6. ΛΑ 1665 Α, 79-80, Δίβρη Δελβίνου, Βορ. Ηπείρου, άτιτλο. *I*: α, α2, α3, α4, α5, α6, β, δ, δ3, δ4. *III*: α, α1. *IV*: β4, β5, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ. *V*: Σφάζουν το παιδί της για να την αναγκάσουν να μιλήσει, β. Εκεί που σφάχθηκε το παιδί της φυτρώνει κυδωνιά. Κόβοντας ένα κυδώνι βρίσκουν μέσα το παιδί.
7. ΛΑ 3018, 22-25, Κουκούλι, «Η βουβή βασιλοπούλα». *I*: α1, α2, α3, α4, α5, α6, α7, α8, β, δ. *III*: α, α1. *IV*: β, β1, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5. *V*: β.
8. ΛΑ 884 *Α, 79-80, Δέλβινο Βορ. Ηπείρου, άτιτλο. *I*: α6. *II*: ζ. *III*: α, α1. *IV*: β4, β5, γ, γ1, γ2, γ4, γ5, δ. *V*: α3 (σφάζουν το παιδί της), β. Εκεί που σφάχθηκε το παιδί της φυτρώνει κυδωνιά. Κόβοντας ένα κυδώνι βρίσκουν μέσα το παιδί.
9. ΛΦ 991, 1-5, Δωδώνη, «Η κόρη που έγινε βασίλισσα». *I*: α, α2, α3, α4, α6, α7, β, β1, δ. *II*: β4 (το λέει η ίδια στο αιχμάλωτο βασιλόπουλο). *IV*: α, α2, α3, α7, α9, β3, β4, β5, γ4, γ6 (από έκπληξη). *V*: β1 (η ηρωίδα μιλάει, όταν βλέπει το βασιλόπουλο να διαλέγει την ασχημότερη για νύφη).
10. ΛΦ 1406, 1-3, Μελισσουργοί Άρτας, άτιτλο. *I*: α, α2, α3, α5, α6, β, β2 (νοητή), γ, δ3, δ4, δ5, ε. *II*: α (δένει γρηγορότερα από τους άλλους άντρες τα άλογα), δ, δ2 (κόβει τα μήλα από τη μηλιά, αν τα μάζευε από κάτω θα ήταν γυναίκα), ζ, ζ2. *III*: β, β1, γ, γ2. *IV*: α, α2, α3, α5, α7, α9, β, β1, β3, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ4, γ7. *V*: α2, (η συνέχεια όπως το ΑΤ 425Α, *VI*: Α3: α, να μαζέψει ξύλα χωρίς τσεκούρι), β.
11. ΛΦ 1642, 1-2α, Πράμαντα Ιωαννίνων, «Θόδωρος Θοδώρα». *I*: α, α2, παίρνουν το γιο του στρατιώτη, α5, α6, β, β2 (εννιάγλωσσο), δ2 (φαντάρος, το όνομά του Κυργιαζής). *II*: στ, στ1, α1. *III*: β, γ, γ2. *IV*: α, α2, α3, α7, α9, β4, β5, β6, β8, γ, γ1, γ2, γ4, γ5. *V*: α1, α2, συνέχεια όπως ΑΤ 425 [Α3, g, a (βουλώνει τις τρύπες)], β.
12. ΛΦ 1749, 1-3, Φιλιάτες, «Η αντρειωμένη βασιλοπούλα». *I*: α6, β, δ3, ε. *II*: στ (αν ξυπνήσει ιδρωμένος), στ1, α2. *III*: β4 (βάζει τις σάλπιγγες να τραγουδήσουν). *IV*: α, α3, α7, α9, β, β1, β4, β5, γ4, γ5 (απόψε ονειρεύτηκε πως ήμουν στο παλάτι του βασιλόπουλου). *V*: α2, β.
13. Hahn 1, 114, αρ. 10 (Pio, 57), Καπέσοβο, «Das Mädchen im Krieg» («Η βασιλοπούλα που πάγει στον πόλεμο»): *I*: α1, α2, α3, α4, α5, α6, β, δ, δ3, δ4, δ5. *II*: στ, στ2 (χοιμάται αλλού και επιστρέφει στο αρχικό σημείο το πρωί). *IV*: α, α4, α5, α7, α9, β, β1, γ4, γ6 (επειδή βρέθηκε σε ξένο τόπο). *V*: β.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

14. ΛΑ 1267 (ΣΜ 97), 53, «Τα κορίτσια του βασιλιά». *I*: α1, α2, α3, α4, α5, α6, β, δ, δ3. *II*: η6. *III*: β, β2, γ. *IV*: α, α1, α2, δ. *IV*: δ.
15. ΛΑ 2301, 301-305, Καρδίτσα, «Η Θοδώρα». *I*: α1, α6, β, γ, δ2 (έλληνας αξιωματικός, ο κυρ-Βουριάς), δ4. *II*: α, α1, α4, ζ, η6. *III*: β3. *IV*: α, α2, α3, β, β1, β4, β5, γ, γ4, γ5. *V*: β.
16. ΛΑ 2746, 194-198, Ροδιά Τιρνάβου, άτιτλο. *I*: α, α2, α3, α6, β, δ3. *III*: β, β1, γ, γ5 (κολλά πάνω). *IV*: α, α2, α3, α7, α9, β, β1, β3, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4. *V*: β.
17. ΛΑ 2898, 18-19, Κρανιά Ελασσόνας, άτιτλο. *I*: α6, δ1, δ3. *III*: γ, γ3. *IV*: α, α3, α7, α9, β, β1, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5. *V*: β, γ3 (η ηρωίδα καταριέται τη νύφη που γίνεται καλιακούδα και φεύγει).
18. ΛΦ 79, 1-3, περιοχή Καρδίτσας, «Ο Τσιρνερός». *I*: α1, α2, α4, α5, α6, α7, α8, β, γ, δ3, δ4, δ5. *II*: β, β2, β3, δ, δ2 (λουλούδι στο πέτο), γ, γ2. *III*: β, β3. *IV*: α, α2, α4, α5, α8 (σουσάμι), α9, β, β2 (κοκαλάκι της νυχτερίδας), β4, β5, γ, γ1, γ2, γ4, γ5. *V*: β.
19. ΛΦ 286, 3-4, Ραχούλα Καρδίτσας, «Η βασιλοπούλα». *I*: α1, α2, α3 (σε σύναξη), α4, α5, α6, β, β2. *II*: στ, στ1, θ. *III*: β, β1, γ, γ5 (κολλά στα χείλη της). *IV*: α, α1, α2, α3, α7, α9, β, β1, β3, β4, β5, β6 (μπαούλο), β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5. *V*: β.
20. ΛΦ 310, 18-19, Κρανιά Ελασσόνας, άτιτλο. *I*: α, α2, α3, α4, α5, α6, β, δ1, δ3. *III*: γ3. *IV*: α, α1, α2, α3, α7, α9, β, β1, β3, β4, β5, β7, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5. *V*: β, γ1, γ3, (η ηρωίδα καταριέται τη νύφη που γίνεται καλιακούδα και φεύγει).
21. ΛΦ 371, 28-30, Πήλιο, «Ο Θοδωρής πού 'γινε Θοδώρα». *I*: α1, α2, α3, α5, α6, β, γ, δ3, δ4, δ5. *II*: ζ, ζ2, στ, στ2 (δεν κοιμάται πάνω στα φύλλα), η, η6. *III*: β, γ, γ3. *IV*: α, α2, α3, α7, α9, β, β2, β3, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ4, γ7. *V*: β.
22. ΛΦ 666, 19-22, Μαυρομάτι Καρδίτσας, «Κοράσιο ήμουν στον πόλεμο, κοράσιο και στον πατέρα μου». *I*: α1, α2, α3, α4, α5, α6, α7, δ3, δ4. *II*: στ, στ1, ε, ε3, ζ, ζ1, ζ2, η, η1, η2, η6. *III*: β, γ, γ4. *IV*: α, α2, α3, α7, α9, β3, β4, β5, β6 (γυάλινο κουτί), β8, γ4. *V*: β.
23. ΛΦ 716, 1-4, Μητρόπολη Καρδίτσας, «Το βασιλόπουλο». [Ενωμένο με τον ΑΤ 875: η έξυπνη κόρη του γέρου απαντά στα αινίγματα που τις θέτει το βασιλόπουλο που την επισκέπτεται μεταμφιεσμένο σε διακονιάρη]. *IV*: β3, β4, β5, β6 (μπαούλο), β9, γ, γ1, γ2, γ4, γ5. *V*: β.
24. ΛΦ 1103, 2-4, Δράκεια Νηλείας, «Η Θοδώρα». *II*: στ, στ1, η, η1, η6. *III*: β, β1. *IV*: α, α2, α3, β, β2, β4, β5, γ, γ4, γ5. *V*: β.

25. ΛΦ 1132, 156-158, περ. Τριχάλων, άτιτλο. *I*: α, α2, α3, α5, α6, α7, α8, β, δ3, δ4, δ5 (του πατέρα του), ε. *II*: ε, ε3, στ, στ1, η, η1, η2, η6. *III*: β, β2, γ, γ5 (το σημαδεύει). *IV*: α, α2, α3, α7, α9, β, β1, β3, β4, β5, β6, β9, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ7. *V*: α2, (η συνέχεια όπως ΑΤ 425Α, *VI*: Α3, α, να καθαρίσει τις ρούγες και τους δρόμους), β.
26. ΛΦ 1412, 8-10, Τρίκαλα, «Τα τρία κορίτσια του βασιλιά». *I*: α1, α2, α3, α4, α5, α6, β, δ, δ3. *III*: β (στα άλλα βασιλόπουλα), β2, γ, γ4. *IV*: α, α2, α3, α8 (το φωμί που του έπεσε από το τρύπιο ταγάρι), α9, β3, β4, β5, γ4, γ6 (της παίρνει τη μιλιά ο κόρακας). *V*: α2, (η συνέχεια όπως ΑΤ 425Α, *VI*: Α3, α), β.
27. ΣΠ 65 (ΛΑ 592), 65-68, Τρίκαλα, άτιτλο. *I*: α6, δ3. *II*: η, γ, γ2, β. *IV*: α, α1, α2, α4, α7, α9, β, β1, β4, β5, β6, β8, γ4. *V*: α, α2.
28. ΣΠ 101 (ΛΑ 628), 43, Βόλος, άτιτλο.

ΘΡΑΚΗ

29. ΙΑ 713, 25-26, Σουφλί, «Του βασιλόπουλου κι η Θουδώρα». *I*: γ, δ3, δ4. *II*: η, η3. *IV*: α, α4, α6 (κοσμήματα), α7, α9, β3, β4, β5, β7 (σεντούκι), β8, γ4, γ5. *V*: α2 (να σκουπίσει όλους τους δρόμους του χωριού, προσεύχεται στο Θεό να βρέξει και πραγματοποιείται η επιθυμία της), β.
30. ΙΑ 1309, 262-269 (αρ. 30), Αίνος, «Η Θουδώρα». *I*: α, α2, α5, α6 (να ξεπληρώσει το χρέος του), β, γ, δ3, δ4, δ5. *II*: α1, β, δ, δ2 (αν πάει στην ξινή μηλιά είναι κορίτσι, αν πάει στη γλυκιά είναι αγόρι). *III*: β, β3. *IV*: α, α1, (η συνέχεια όπως 425Α, VI, Α1), γ, γ2, γ3, γ4, γ5. *V*: β.
31. ΛΑ 336, 19, αρ. 1, Φιλιππούπολη, «Η βασιλοπούλα Θουδώρα που ήν'κι χιλιδόν'». *V*: γ, γ2.
32. ΛΑ 351, 129-143, αρ. 1, Μουσταφά Πασά, «Η κόρη στρατιώτης».
33. ΛΦ 312, 5-8, Κωνσταντινούπολη, «Ο Κιρκάμπανος». *I*: α1, α2, α3, α4, α5, α6, β, β2, β3,, γ, δ1, δ3, δ4, δ5. *II*: η, η2 (με τη φορεσιά με τα 40 κουμπιά όλο κουμπώνει ξεκουμπώνει), η6.
34. Θρακικά 17, 1942, 170-171, Τζετώ, «Η Θουδώρα στο στρατό». *I*: α, α2, α3, α5, α6, β, γ, δ2, δ4, δ5. *II*: γ, γ1, γ2. *III*: α. *IV*: α, β3, β4, β5, γ, γ4, γ5. *V*: β.
35. Θρακικά 33, 1960, 246-247, Σουφλί, «Του βασιλόπουλου κι η Θουδώρα». *I*: γ, δ2, δ3, δ4. *II*: η, η3. *IV*: α, α2, α4, α6 (κοσμήματα), α7, α9, β3, β4, β5, β7, β8, γ4. *V*: α, α2 (να σκουπίσει όλους τους δρόμους του χωριού, προσεύχεται στο Θεό να βρέξει, να φυσήξει και γίνεται), β.

36. *Πανδώρα* ΙΑ', φ. 259, 1861, 452-453, Φιλιππούπολη, «Ο μύθος της χελιδόνης». *IV*: α7, α9, β3, β4, γ, γ4, γ6 (για να τον εκδικηθεί). *V*: β, γ2 (η πρώτη κοπέλα).
37. Λουκόπουλος, *Νεοελλ. Μυθ.*, 112-116, Θράκη, «Πώς έγινε το χελιδόνι». Βασιλόπουλο γνωρίζει όμορφο φτωχοκόριτσο. *IV*: α2, α4, α7, α9, β, β1, β4, γ, γ2, γ3, γ4, γ6 (προσβλητικά λόγια του νέου). *V*: β, γ1, γ2.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

38. ΛΑ 2154 Γ', 68-73, Αυγερινός, άτιτλο. *I*: α6, δ3, δ4. *II*: ζ, ζ1, ζ2 (βάζει μασούρι), ε. *III*: β, β2. *IV*: α, α2, α3, α7, α9, β4, β5, β6, β8, γ, γ1, γ4. *V*: α2, β, γ1.
39. ΛΑ 2763, 107-110, Σιτοχώρι Βισαλτίας, άτιτλο. *I*: α6. *III*: β, γ1 (χρυσόμυλο), γ2. *IV*: α, α1, α2, α3, α7, α9, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ4, γ5. *V*: β. Η συνέχεια όπως ΑΤ 707, βλ. παρ. αρ. 69.
40. ΛΦ 641, 11-15, Σαμαρίνα, «Βασιλοπούλα». *I*: α1, α2, α3, α5, α6, δ3, δ4, δ5. *II*: στ, στ2 (μένει όρθια), γ, γ1, γ2, α1, η6. *IV*: α, α2, α3, α8, α9, β3, β4, β5, β6 (μπαούλο), β9, γ, γ1, γ2, γ4. *V*: β.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Δωδεκάνησα

41. ΛΦ 999, 9-12, Καστελόριζο, «Κορασά ήμπα, κορασά ήβγα, ανάγκη ε ντο νέχω του βασιλιά τον Περμετζάνο». *I*: α1, α2, α3, α4, α5, α6, β, β1, δ3, δ4, δ5. *II*: γ, γ1, γ2 (διαλέγει ψαλιδάκια και όχι τουφέκια), δ, δ2 (πηδάει τον τοίχο του περιβολιού και διαλέγει τα κίτρα και όχι τα μήλα), θ (στη σκάλα να φτύσει τρεις φορές, αν το φτύμα απομείνει άσπρο είναι άνδρας, αν κοκκινήσει είναι γυναίκα). *III*: β, β3. *IV*: δ.
42. Μοσχόβη, 16-27, Σύμη, «Η Θεοδώρα και ο Μερτζάνης». [Όπως 425Α μοτίβο *II* (βασιλιάς των πουλιών), *VI*, Α1 (απαγωγή με σταυραετούς), 3 f, m, 4 b, 3 c, 5 a, 6 (χρυσά ξυράφια), 7 f, d, 10 a, *VII* 7].

β. Εύβοια - Βόρειες Σποράδες

43. ΛΑ 2745, 7-11, Άγιος Νικόλαος Χαλκίδας, άτιτλο. *I*: α1, α2, α3, α5, α6, β, γ, δ3, δ4, δ5. *II*: η, η1, η4, η6. *III*: γ1 (σίδερο), γ4. *IV*: α, α2, α4, α6, α9, β4, β5, γ, γ1, γ2, δ.

44. Ρήγας 2, 42-46 (αρ. 10), Σκιάθος, «D' Γιάνν' τ' Κυριαρίν' τα σπίτια». *I*: α, α2, α3, α5, α6, α7, β, β1, γ, δ2, δ4, δ5. *II*: β, β2, γ, γ1, γ2, ζ, ζ1, ζ2, η, η1, η2, η6. *III*: β, β2, γ, γ1 (σαΐτα), γ4. *IV*: α, α1, α2, α3, α7, α9, β, β2, β3, β4, β5, γ, γ2, γ4. *V*: β.

γ. Κυκλάδες

45. ΙΑ 862, 173-189, Πάρος, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α3, α4, α6, β, δ, δ3, δ4, δ5. *II*: θ (να κοιμηθούν στο ίδιο δωμάτιο). *III*: β3. *IV*: [Όπως ΑΤ 425 VI, Α1 (το βασιλόπουλο στέλνει τρία περιστέρια να την αρπάξουν, μα αυτή ταΐζει κάθε μέρα από ένα και δεν την παίρνουν. Στην απουσία της τα ταΐζουν μαζί και τα τρία και την παίρνουν)]. *V*: α1, α2, α4, [όπως ΑΤ 425 VI 3f, 3 j, 3m, 4, 4b, 5, 5a, 6, 6c, 7a, 7f, 10 *d], β1 (το βασιλόπουλο βάζει να φτιάξουν δύο ποτήρια, ένα μαλαματένιο αλλά χωρίς πάτο που συμβολίζει τη βασιλοπούλα, που του δίνουν για νύφη και ένα ασημένιο με πάτο που συμβολίζει την ηρωίδα. Παντρεύεται τη δεύτερη).
46. ΛΑ 1395, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, 367-377, αρ. 25, «Κόρη πολεμιστής». *I*: α, α1, α2, α3, α4, α6, β, β2, β3, δ. Κοιμάται στον ίσκιο του δέντρου και στη στιγμή πάει στον Κάτω Κόσμο. (Η συνέχεια όπως 425A II). *II*: β, β3, δ. *III*: β, β3. *IV*: [η συνέχεια όπως 425 VI, Α1, 3m, 5a, 6c (τα στούμπανα, τα κλαδοστούμπανα), 10a], β.
47. ΛΑ 1395, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, 103-110, αρ. 7, Τήνος, «Χρυσοδο-ντούσα». Στην αρχή όπως 875B: Ο βασιλιάς δε θέλει για νύφη στο γιο του την κόρη του ράφτη και βάζει στο ράφτη αδύνατα ζητήματα: να κόψει από το μάρμαρο φορεσιά (ο ράφτης με τη συμβουλή της κόρης του ζητά από το βασιλιά να περάσει πρώτα μια χοντρή κλωστή από λεπτή βελόνα, όπως 875B), να φέρει τις δυο χρυσές πλεξίδες του δράκου. *I*: β, γ. *II*: η. *IV*: α, α1 (δυο δόντια χρυσά), [όπως ΑΤ 425, VI Α1, 3m (σκουπισμένα και ασκούπιστα, μαγειρεμένα και αμαγειρευτα)].
48. ΛΦ 817, 4, Νάξος, «Ένας βασιλιάς». *I*: α1, α2, α3, α4, α5, α6, β, δ. *III*: α. *IV*: δ.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

49. ΛΦ 496, 1-4, Λευκάδα, άτιτλο. *I*: α, α2. (Ενωμένο με 875B: ο βασιλιάς βάζει αινίγματα: κρασί και κρασί να μην είναι, αλεύρι και αλεύρι να μην είναι, κορίτσια ατσίμπητα, αφίλητα και γκαστρωμένα. Τα λύνει η κόρη. Τα κορίτσια ζητούν με τη σειρά τους: μαρούλι εννεαμάρουλο και πάλι εξήντα ρίζες να 'χει, από λαγό τυρί κι από άγριο γίδι γάλα, πέρδικα παραφημένα και να λαλεί στο πιάτο). *IV*: β, β3, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5. *V*: β.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

50. ΛΑ 1114 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, 1921), 144-152, Αγίου Πέτρου Κυνουρίας, «Ο Θοδωρής». *I*: α6, β, β1, γ, δ, δ3. *III*: α, α1, α2 (κυλώντας μια πέτρα). *II*: στ, α1, ζ, η, η6. *III*: γ1 (ασημένα σαίτα), γ3. *IV*: α, α1, α2, α4, α5, β2 (το ακουμπά στους δικούς της), β3, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ6 (δεν θέλει να τον πάρει άντρα της). *V*: β.
51. ΛΑ 1277 (ΣΜ 107), 23-24, Βυζίκιο Γορτυνίας, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α3, α4, α6, β, γ, ε1 (το άλογό της που είναι νοητάκι), δ3. *II*: στ, στ2 (το άλογο δροσίζει το χορτάρι με τα ρουθούνια του), ζ, ζ1, ζ2. *III*: β, β1, γ, γ5 (κολλάει στα δόντια της. Ο πατέρας της προσπαθεί να το βγάλει από τα δόντια της μα δεν μπορεί).
52. ΛΑ 1332 (ΣΜ 145), 67, Σιμιάδες Μαντίνειας, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α3, α4, α5, α6, γ, δ2, δ4. *II*: η, η1. *IV*: δ.
53. ΛΑ 1332 (ΣΜ 145), 71, Σιμιάδες Μαντίνειας, άτιτλο. *I*: α, α2 (πέντε κόρες), α3, α4, α5, α6, β. *II*: α, α2. *III*: α, α1, α2, γ, γ2 (τα δόντια). *IV*: α, α2, α3, α8 (γέννημα), α9, β, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5. Ανολοκλήρωτο.
54. ΛΑ 2934, 168, Καρτερόλιο, «Ο βασιλιάς και τα τρία κορίτσια του». *I*: α1, α2, α3, α6, β (με χρυσή στολή, σπαθί, άλογο), δ3. *III*: α. *IV*: δ.
55. ΣΠ 33, 5-7, Αγία Βαρβάρα Νωνάκριδος Καλαβρύτων, άτιτλο. *I*: α6. *II*: α2, ζ.
56. ΣΠ 44 (ΛΑ 571), 25-29, Κυπαρισσία, άτιτλο. Η βεζυροπούλα μεγαλώνει σαν αγόρι μαζί με το βασιλόπουλο χωρίς να αναγνωρισθεί το φύλο της στον πόλεμο. *II*: γ, γ2, η, η1, η6. Έρως, γάμος.
57. ΛΦ 64, 4-7, Γαργαλιάνοι Μεσσηνίας, «Ο γέρος με τα τρία κορίτσια». *I*: α (γέρος), α2, α3, α4, α6, β, δ3, δ4. *II*: α2, θ (στο χορό, της πέφτει ένα κουμπί). *III*: β, β1, γ, γ2. *IV*: α, α2, α3, α7, α9, β, β2, β4, β5, γ, γ4, γ5. *V*: α2, (η συνέχεια όπως το ΑΤ 425 Α3 b, c), β.

58. ΛΦ 200, 1-4, Ασέα Αρκαδίας, «Ο βασιλιάς και τα τρία κορίτσια του». *I*: α1, α2, α3, α4, α6, α7, α8, β, γ, δ1. *II*: α, α5, η, η4, η6. *III*: γ, γ5 (στο δόντι της χαράζεται το όνομά του). *IV*: α, α1, α2, α3, α8 (άλλο γέννημα), α9, β, β3, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4. *V*: α, α2, (η συνέχεια όπως ΑΤ 425 Α3 c), β.
59. ΛΦ 247, 105-106, Λαγκάδα Μάνης, «Η μουγκή που έγινε βασίλισσα». *I*: α, α2, α3, α4, α5, α6, β, δ, δ3. *III*: α3 (το βασιλόπουλο κρυφοβλέπει από την κλειδαρότρυπα). *IV*: α2, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5. *V*: β.
60. ΛΦ 672, 1-4, Άγιος Νικόλαος Κυνουρίας, άτιτλο. *I*: α1, α2, α3, α5, α6, α7, α8, β, δ3, δ4. *II*: η, η1, η2, η6. *III*: β, β4 («στην πομπή σου βασιλόπουλο, βασιλοπούλα ήρθα και βασιλοπούλα φεύγω»), γ, γ3. *IV*: α, α2, α3, α5, α6 (χαρχάτουρα για ασημοδοντάκι), α7, α9, β3, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4. *V*: β.
61. ΛΦ 707, 9-12, επ. Μεσσήνης, άτιτλο. *I*: α1, α2, α3, α4, α5, α6, α7, α8, β, β1, γ, δ3, δ4, δ5. *II*: α1, α2, η, η1, η2, η6. *III*: β, β4 («στην πομπή σου Κυριαρή, Θόδωρος ήρθε και Θοδώρα φεύγει»), γ, γ2. *IV*: α, α2, α4, α9 (του πέφτουν οιπραμάτειες), β, β1, β3, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ4, γ5. *V*: β.
62. ΛΦ 1042, 1-2, Περσαίνη Ηλείας, «Αρχόντω». *I*: α1, α2 (4 κόρες), α3, α5, α6, β, γ1. *III*: β, β3. *IV*: α, α2, α4 (φιλικατζής), την αναγνωρίζει από τα αραιά της δόντια, β, β2, β3, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ4, γ5. *V*: β1 (η ηρωίδα ξαναμιλάει ακούγοντας τα λόγια της πεθεράς: «Δεν έπαιρνες καλύτερα μια φτωχιά;»).
63. ΛΦ 1160, 19-20, «Θοδώρα ήμουνα, Θοδώρα φεύγω». *I*: α6, δ3 (βασιλιάς), δ4. *II*: η, η1, η6. *III*: β, β1. *IV*: α, α3, δ.
64. ΛΦ 1620, 27-30, Καλύβια Ήλιδος, άτιτλο. *I*: α1, α3, α4, α6, β, γ, δ2, δ4, δ5. *II*: ζ, ζ2, η, η1, η6. *III*: β, β1, γ, γ2. *IV*: α, α1, α2, α4, α8 (στάρι), α9, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5. *V*: β1 (πιάνει φωτιά το τσεμπέρι της).
65. ΛΦ 1620, 31-34, Καλύβια Ήλιδος, «Η Θοδώρα και ο Κυριαζής». Αρχή όπως *884D + 875B: Τα ζητήματα που βάζει ο γείτονας βασιλιάς: αλεύρι που να μην είναι από καρπό, κρασί όχι από κλίμα, στρατό να τον βοηθήσει στον πόλεμο, κάνει η μικρότερη βασιλοπούλα: ροκανίδι από σκοροφαγωμένο ξύλο, κρασί από βατόμουρα, στη θέση του πατέρα πηγαίνει η ίδια. *I*: δ3, δ4. *II*: στ, στ2 (το ραντίζει με κρύο νερό), ζ, ζ1, ζ2, η. *III*: β, β2. *IV*: β, β2, β3, β4, β5, β6 (γυάλινο κλουβί), β9, γ, γ2, γ3, γ4, γ5, γ7. *V*: β.
66. Hahn 2, 124-129, αρ. 101, Πόρος, «Silberzahn» («Το ασημένιο δόντι»). *I*: α6, β, β2, β3 (του οποίου η ευχή μεταμορφώθηκε σε σκύλο βοηθό), γ,

δ3, δ4, ε. *II*: γ, γ1, γ2, β, β2, β3, η (στο λουτρό), η1, η6. *III*: γ, γ5 (της σπάει το δόντι ενώ χρύσωσε το υπόλοιπο). *IV*: α, α5, α7, α9, β, β1, β4, β5, γ, γ1, γ2, δ.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

67. ΛΑ 765, 103, Παραβόλας Αιτωλίας, «Η Θεοδωρούλα».
68. ΛΦ 418, 1-5, Ανάβρα Λοκρίδας, «Η Θεodώρα και ο Θεodωρής». *I*: α, α2, α3 (ο πατέρας δεν μπορεί να πάει στον πόλεμο επειδή είναι κουτσός), α6, β, γ, δ2. *III*: β, β4 («εγώ η Θεodώρα-Θεodωρής τη θητεία μου υπηρέτησα, τον πατέρα μου απάλλαξα και στο σπίτι μου γυρίζω»). *IV*: α, α2, α3, α8 (σιτάρι), α9, β, β3, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ4. *V*: β1 (ξαναμιλά στην εκκλησία, στην εξομολόγηση).
69. ΛΦ 480, 14-18, Βελούχι Τυμφρυστού, «Θεodωρούλα». *I*: α, α2, α3, α4, α5, α6, γ, δ3, δ4, δ5. *II*: στ, στ2 (ρίχνει νερό). *III*: β, β1. *IV*: α, α2, α3, β, β1, β3, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5. *V*: β.
70. ΛΦ 811, 4, Άγιος Στέφανος Φθιώτιδος, «Οι 3 βασιλοπούλες». *I*: α1, α2, α3, α4, α5, α6, β, δ.
71. ΛΦ 1258, 20-21, Δομοκός Φθιώτιδας, «Πατέρας και τρία κορίτσια». *I*: α, α2, α3, α4, α5, α6, β, δ3. *III*: α. *IV*: δ.
72. ΛΦ 1415, 1-4, Προφήτης Ηλίας Βοιωτίας, άτιτλο. *I*: α1, α2, α3, α4, α5, α6, β, γ, δ3, δ4 (υποβάλλεται σε δοκιμασίες από τους στρατιώτες). *II*: α (χειρισμός όπλου), στ, στ1. *III*: β, β1, γ, γ4. *IV*: α, α2, α3, α8 (σιτάρι), α9, β4, β5, γ, γ1, γ2, δ.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

α. Καππαδοκία

73. ΚΜΣ, ΚΠ 358, 5281-5285α, Φάρασα, «Η τσαμόκκο ή η ψωριέρτσα». Τρία κορίτσια ζητούν από τη γριά να τους δώσει το σκούφο (τσαμόκκο) που κεντάει. Η γριά τους τον υπόσχεται, αν κάνουν την ψωριάρα κατσίκας της χίλιες. Διώχνει τις δύο πρώτες γιατί της λένε ότι θα βοσκήσουν την κατσίκα στην ταράτσα, στον κήπο. Η τρίτη θα τη βόσκει στο βουνό -της τη δίνει. Η κόρη μεταμφιεσμένη σε τσοπάνο συναντά τσοπάνο στο βουνό και τον ξεγελά -του ζητά να κλείσει τα μάτια και να ανακατέψουν τα κοπάδια τους. Γίνονται σύντροφοι. *II*: ζ, ζ1, ζ2, στ, στ2 (βάζει τη σκυλίτσα της να ξεριζώσει φρέσκο χορτάρι και να το βάλει στο μέρος της). *III*: β, β2. Κερδίζει το μισό κοπάδι και το σκούφο της γριάς. Παντρεύεται.

ΚΥΠΡΟΣ

74. ΛΦ 482, 21-29, Καλλιάννα Λευκωσίας, «Η δρακούννα τζι η βασιλοπούλα». *I*: όπως ΑΤ 425Α I 23, II (γιος δράκαινας). *IV*: όπως ΑΤ 425 VI, A1 (η δράκαινα γίνεται νέφος και την απάγει), 3f, m, 4b, 5a, 6c (τα βιολιά και τα λαούτα), 7f (ποταμός με σκουλήκια, μηλιά), j, 9a (τα μαζεύει ο νέος), VII 5b (μαγική φυγή)].
75. ΛΦ 686, 44-54, Ριζοκάρπασο, «Ο βασιλιάς με τις τρεις κόρες». *I*: όπως 425Α, II (γιος δράκαινας)], ε. *II*: γ (στο παζάρι), γ2, δ, δ2, δ1, θ. *III*: β, «Εγώ Θεωρού ήρτα τσαι Θεωρού εν να φύω». *IV*: όπως ΑΤ 425 VI, A1 (η δράκαινα σανπραματευτού της το πουλάει, απαγωγή με μαγεμένο πάπλωμα), 3j, e, c, m, 4b, 5a, 6c (λαούτα και βιολιά), 7f (μηλιά, ποταμός), a, 10a, c, VII 5.
76. ΛΦ 933, 1-5, Λευκωσία, «Η δρακούννα τζι η βασιλοπούλα». *I*: α1, α3, α4, α6 (μία κόρη), α7, [ΑΤ 425Α II (γιος δράκαινας)]. *II*: β, β2, β3. *III*: β, β3. *IV*: Όπως το ΑΤ 425 VI, A1 (η δράκαινα έρχεται και σαν σύννεφο την παίρνει). *V*: Όπως ΑΤ 425 VI, A6 c (ταμπουλεκκούδικα), 4, 4b, συνέχεια όπως 313Α (μαγική φυγή), γάμος.
77. ΛΦ 954, 8-13, Παναγιά Πάφου, «Η δρακούννα». Ένας γέρος έχει μια κόρη, που μεταμφιεσμένη σε αγόρι φεύγει να πουλήσει πανιά. *I*: όπως ΑΤ 425Α II. *V*: Όπως ΑΤ 425 Α3 m (μαγειρεμένα και αμαγειρεύτα, σαρισμένα και ασάρευτα κλπ), 4, 5a, 7f (το βρώμικο ποτάμι, τη μηλιά), c, 3j (να πλύνει χωρίς μαστραπά, σαπουνι κλπ, φωνάζει τις νεράιδες, 10 *d.
78. ΛΦ 1362, 1-6, «Ο βασιλεύς και οι τρεις κόρες του». *I*: α1, α2, α3, α4, α6, β. (Η συνέχεια όπως το 425Α II), ε. *II*: γ (αν θα διαλέξει από τα χρωματιστά υφάσματα), δ, δ2 (αν πηδήσει από το φράχτη και όχι από την πόρτα), η6. *III*: β, β3. Μαγική φυγή της ηρωίδας που ξεφεύγει από τους διώκτες της, συναντά όμως την αδερφή της δράκισσας που την φέρνει πίσω. Γάμος με το γιο της δράκισσας που την είχε αγαπήσει.
79. Λαογραφία Κ', 1962, 385, Μακράσuka Αμμοχώστου, «Ο γιος του Περπέρογλου». *I*: α1, α2, α3, α5, β, γ, [ΑΤ 425Α, II (γιος του Περπέρογλου)], ε. *II*: δ, δ1, β1, β2, β3, στ (στα τριαντάφυλλα), στ2 (τα ραντίζει με νερό). *III*: β3. *IV*: [ΑΤ 425, VI, A1 (απαγωγή με μαγικό τελάρο)], γ, γ1. *V*: ΑΤ 425, VI, A 3d, j, m, 4, 4b, 5a [να φέρει από την αδερφή της τη δράκαινα το κόσκινο, μαγική φυγή (όπως 313Α), να πάει στην άλλη αδελφή], 6c (νταούλι και φλογέρα), d, 7 d, f, j, 10a, *d.
80. Λοϊζιάς, 96-97, Κύπρος, «Το παραμύθι του Άρσι-Λεβέντη». *I*: α1, α2, α3, α4, α5, α6, β, β1, δ, δ3, δ4, η6. Γυρνώντας στον πατέρα της, την κάνει βασίλισσα Σκάνε από τη ζήλια τους οι αδελφές.

81. Κληρίδης III, 63-66, αρ. 17, Λευκωσία, «Η δρακούνα τζι η βασιλοπού-
λα». I: α1, α3, α4, α6 (μια κόρη), α7, β, δ, (η συνέχεια όπως 425A, II),
ε. II: β, β2, β3. III: β3. IV: όπως AT 425 VI, A1 (η δράκαινα γίνεται
κόκκινο σύννεφο και την απάγει). V: όπως AT 425 A3d (να γεμίσει 31 πι-
θάρια με δάκρυα), f, m (να πλύνει μια στοίβα ρούχα: χωρισμένα και
αχώριστα, πλυμένα και άπλυτα, σαρωμένα και ασάρωτα), 5a (αδελφή
της δράκαινας), 6c (ταμπουλεκούδκια), 4 (βοηθός ο γιος της δράκαινας),
συνέχεια όπως AT 313A (μαγική φυγή), γάμος.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

82. Λουκόπουλος, *Νεοελλ. Μυθ.*, 116-118, άτιτλο. Ένα παλικάρι αγαπούσε
κάποια που δεν τον θέλει. IV: α4, α7, α9, β4, γ, γ4, γ5. V: β (τα λόγια
της νύφης: «αν είσαι βωβή και βώκου, δεν είσαι και τυφλή και φλώκου»),
γ, γ3.

**Ο βασιλιάς με τα τρία αγόρια και ο βασιλιάς
με τα τρία κορίτσια**

ΑΤ: Δεν συμπεριλαμβάνεται

Ο κυρ-Βοριάς

Ήτανε δυο βασιλιάδες, δυο αδέρφια, και τα δυο ηπαντρευτήκανε κ' ήταν το παλάτι πολλές κάμαρες κ' ήπηρε ο ένας το μισό κι ο άλλος το άλλο μισό. Η ταράτσες τωνε ήτανε ένα' ο πρώτος ήτονε σαν πιο μεγάλος (πιο μεγάλο βασίλειο) και είχε στην ταράτσα του δυο καρέγλες, μιαν ασημένια και μια μαλαματένια. Το λοιπός όντας είχε χαρά ο μεγάλος βασιλέας ηγάθουντα στη μαλαματένια κι όντας ήτανε κακοδιάθετος ηκάθιζε στην ασημένια. Μα ήκαμε ο πρώτος 9 κόρες, ο δεύτερος 9 γιους. Ηβγαίνανε κάθε πρωί στην ταράτσα, ο δεύτερος ηζήλευγε του πρώτου. Το λοιπός ηβγαίνανε στην ταράτσα κάθε πρωί κι ηπαίρνανε τον καφέ τωνε, ας πούμε' ύστερα ήθελε να πειράξει ο μικρός το μεγάλο, μα ο βασιλέας που χε τση 9 κόρες είχε κάθε μια στην καμαρήν τση, την μικρή μικρή ηγάπα καλά και ήτανε η ωραία και, όντας ήθελε να βγη ο βασιλέας στον περίπατο, ήθελε να 'ρθει και να φέρει κάτιν τις τση μικράς του κόρης.

Το λοιπός έναν πρωί ηβγήκε στην ταράτσα και ήκατσε στη μαλαματένια καρέγλα' ηβγήκε ο αδερφός του κ' εκείνος στην ταράτσα' ως τον είδε, του ζήλευγε. Πώς να κάνει να τον εψυχράνει που τανε κ' εκείνος χαρούμενος, του λέει: «Καλημέρα αδερφέ με τ'ς εννιά σου σκρόφες». Λέοντας τώρα αυτός με την καλημέρα να του πει τση 9 κόρες σκρόφες, ησηκώθηκε κ' ήκατσε στην ασημένια καρέγλα. Τώρα αυτός ήμεινε ως εκείδά το πράμα. Βγαίνει την άλλη μέρα πικραμένος, αυτός του λέει το ίδιο. Η κόρην του τώρα, που ηπάφανε κείνα που τση πήανε, τονέ παρακάλιε α τση πει ίντα 'χε. Δεν τση λее. Τρεις πορναιές ανεβαίνει και του λέει πάλι αυτόν το λόγο. Εκεί η κόρη του λέει: «Πατέρα θα μου πεις;» Τον εβίασε, τον έζωσε καλά, ώστε που τσι το πε. Λέει: «Κόρη μου, τι να σου πω' ο θείος σου έχει τώρα τρεις φορές που με λέει καλημέρα αδερφέ με τσι τρεις σου σκρόφες». Λέει: «Αλή, πατέρα μου, και δε ξέρεις να του πεις: καλημέρα αδερφέ με τ'ς εννιά σου κάπροι». Λέει: «Καλά το λες, κόρη μου» βγαίνει τότες στην ταράτσα, λέει κι ένας κι άλλος, ηπικράθηκε αυτός, μα πράμα.

Την άλλη το πρωί βγαίνει ο μικρός βασιλέας και του λέει: «Εμέν' αν είναι κάπροι, είναι αρκετοί να μου φέρουνε το αθάνατο νερό' και τον έστειλα κιόλα τον ένα μου γιο τον καλύτερο να πάει να μου το φέρει. Μα στείλε και συ τση σκρόφες σου». Τότες ήτανε πάλι στη μαλαματένια καθισμένος, ησηκώθηκε και ήκατσε στην ασημένια. Ο βασιλέας πάει κάτω, τονε πιάνει η κόρη του: «Πατέρα, θα μου πεις τι έχεις και πικραίνεσαι πάλι». Με βία μεγάλη τση το λέει, «έγνοια σου πατέρα μου». Τονε διορίζει και τση κάνει δυο τρεις φορεσές αντρίκια φορέματα και λέει του πατέραν τση, λέει: «Να δούμε πατέρα μου, ποιος θα το φέρει εκείνος ή εγώ». Ο πατέρας τση δεν την έφηνε γιατί εφοβούντανε. Σηκώνεται, παίρνει ένα άλογο καλό, το σπαθάκι τση, την ευχή των γονιών τση και φεύγει.

Ηπήαινε, ηπήαινε στο μέρος που είναι το αθάνατο νερό' στο μισοδρόμι ήτανε ένας ποταμός. Εκεί οπού ηπήε στον ποταμό η νέα αυτή, θωρεί ένα νέο κι ηξάγλιε τον ποταμό με μια καρυδόκουπα να λιάφει για να περάσει την πέρα πάντα. Ηχαιρέτησε η νέα αυτόνε. Λέει: «Τι κάνεις αυτού», τση πε, λέει: «Καλά το κάνεις». Βγάν' αυτή μια σαΐτα, τη χτυπά στον ποταμό, γίνεται στεριά και πάει την πέρα πάντα. Λέει: «Δε με περνάς κι εμένα»' λέει: «Ως ηπέρασας 'γω, πέρασε και συ»' φεύγει αυτή, τον αφήνει κειδά. Ηπήαινε, ηπήαινε, πάει σε μια χώρα οπού ήτανε ο κυρ Βοριάς που είχε τ' αθάνατο νερό. Σ' αυτή τη χώρα δεν ήτανε παρά ένα παλάτι μοναχά, πάει σ' αυτό το παλάτι' βρίσκει μια νοικοκυρά: «Ωρα καλή, νοικοκυρά». «Καλώς όρισες, παιδί μου, τι θέλεις;» Λέει: «Ο βασιλέας ο πατέρας μου είναι στα ολοίσθια και ήρθα να μου δώσετε το αθάνατο νερό». «Παιδί μου εγώ δεν μπορώ να σου το βάλω, γιατί έχω ένα γιο, τονέ λένε Κύρ Βοριά. Το λοιπός είνε στο κυνήϊ και θα περιμένεις νάρθει να σου το δώσει». Του δώνει μιαν μπατσά και τονέ κάνει μιαν κούπα και τονέ θέχτει σ' ένα τραπέζι. Έρχεται ο Κύρ Βοριάς, του χε στρωμένο τραπέζι αρκετά φαγητά κ' ήκατσε και κ' ήφαε' ύστερα ηπήε η μάνα του και τονέ χάδευγε: «Ω γιε μου, να δεις κανένα βασιληόπουλο θα το πειράξεις, θα του κάμεις πράμα;» «Μα τη δύναμή μου, μητέρα, δεν το πειράζω». Τονέ φανερώνει' λέει: «Μωρέ τι θέλεις εσύ;» Λέει: «Εγώ μαι το τάδε βασιληόπουλο κ' ήρθα να μου δώσεις τ' αθάνατο νερό». «Ε και βασιληόπουλο! Να σου το δώσω' μα να σταθείς εδώ πουσαι από μακρυό τόπο να ξεκουραστείς». Το λοιπός σταματά αυτός. Την άλλη μέρα λέει τση μητέρας του: «Ξέρεις;», λέει, «μητέρα, που τούτος ο νέος είναι γυναίκα;» «Μωρέ γιε μου σαν εσένα είναι». Λέει: «Ποτέ μητέρα, νέα είναι». «Έπαρέ τον γιε μου στο περιβόλι κι αν κόφει φιόρο είναι κοπέλα, αν δεν κόφει, είναι σαν εσένα».

Τονέ παίρνει, πάνε στο περιβόλι' όντας ηκαταίβαινε στο περιβόλι, λέει από μοναχή τση: «Έλα η ευχή τ' αφέντη μου και τση μάνας μου, να μη με φανερώσεις». Πάνε στο περιβόλι, δεν κόβγει πράμα. Λέει: «Δεν κόβγεις κανένα φιόρι;» Λέει: «Το φιόρια είναι για τση κοπέλες, όχι για μας». Πάει απάνω: «Γιε μου, τι έκαμες!» Λέει: «Τίποτα». «Μωρέ σαν εσένα είναι!» Λέει: «Πο-

τέ». Του λέει την άλλη ημέρα: «Πάρ' τηνε κι αμέτι στο μαγαζί και είναι το μισό γυναικωτά φορέματα, το μισό αντρίκια, και πρωτοδεί το γυναικωτά, είναι κοπέλα· α δε, είναι σαν εσένα». Το πρωί του λέει: «Πάμε, φίλε μου, στο μαγαζί μου να δεις τι πράμα είναι». Αυτή στο δρόμο λέει τρεις φορές: «Έλα η ευχή τση μάνας μου και τ' αφέντη μου και μη με φανερώσεις». Αυτή πε πως το ξερε κι ότι πήανε στο μαγαζί, τη μαθιάν τση στα αντρίκια φορέματα· αυτός ηβάρηστησε οπού δεν ηγύριζε καθόλου να δει τα γυναικωτά και του κάνει: «Φίλε μου, δε βλέπεις ετούτα οπού είναι ωραία;» «Αυτά είναι για τση νέες, για μας δεν είναι». Πάνε στο σπίτι πικραμένος. Τον αρωτά η μάνα του, λέει: «Τίποτα, μητέρα μου». Την άλλη πάλι. «Μα, μητέρα, ποτέ. Νέα είναι, παρά να μου τη φανερώσεις». Λέει: «Άλλο δεν είναι γιε μου» — σ' έναν κρεβάτι πέφταν κ' οι δυο (ο νέος με το Κυρ Βοριά) μα ήβαζε στου Κυρ Βοριά τη πάντα φιόρια — «το λοιπός, παιδί μου, να βάλω κι αυτηνού, να στρώσω όλο το κρεβάτι φιόρια κι ανή μαραθούμε είναι νέα». Γιατί αυτηνού το πρωί ήτανε πιο δροσερά από τη μάνα του. Το λοιπός αυτός αφού πήε να πέσει, βλέπει τα φιόρια, λέει: «Έλα η ευχή τ' αφέντη μου και τση μάνας μου, να μη με φανερώσεις!» Και πέφτει και κοιμάται, το πρωί σηκώνονται, ίντα να δεις! Πιο δροσερά εκείνης παρά εκείνού. Λέει: «Παιδί μου σαν εσένα είναι». Λέει: «Όχι μητέρα μου». Και ηβίαζε αυτός να του δώκουνε το αθάνατο νερό να φύει. Λέει: «Γιε μου, άλλο δεν είναι παρά ν' αναίβητε επάνω στην ταράτσα που ήτανε τόσο ψηλά και ήβλεπε όλαις τση χώρες αποκάτω και αν είναι γιε μου κι είναι κοπέλα, θα φανερωθεί, για θα την κόψει αίμα τση μισές σκάλες». Τηνέ παίρνει: «Έλα», λέει, «φίλε μου να δεις τση χώρες να παρηγορηθείς που σπουτάξεις να φύεις». Και καθώς πάει αυτή και θεωρεί εκείνο όλο το μόντε τση σκάλες, λέει τρεις φορές: «Έλα η ευχή τ' αφέντη μου και τση μάνας μου, να μη με φανερώσεις!» Αναβαίνει εκείνη μπροστά πιο καλά παρά κείνονε, στη μισές σκάλες την έκοψε αίμα, η ευχή των γονιών τση ηγείνηκε σκυλάκι και το 'φαε και ήκαμε αυτόνε και δεν είδε τίποτες. Ηπήε η μάνα κ' ήφερε την τσοκολάτα να πιούνε. Λέει: «Τι έκαμες γιε μου;» Λέει: «Τίποτα». Αυτή είδε τα παλάτια τση χώρες και ηδιασκέδασε· ηκατεβήκανε τσι σκάλες, το ίδιο πράμα· αυτός δεν είδε. Κατεβαίνει, λέει: «Γιε μου τώρα πια ηποφασίστηκες». Τότε λέει ο Κυρ Βοριάς: «Μητέρα μου, εγώ θα πάω στο κυνήϊ κι α σε βιάσει, βάλ' του το αθάνατο νερό να φύει να μην τον εδώ 'γω». Φεύγει αυτός, πάει στο κυνήϊ. Λέει: «Να μου βάλεις το αθάνατο νερό». Πάει αυτή να το βάλει, ώστε να 'ρθει αυτή να φέρει το αθάνατο νερό, πιάνει αυτή χαρτί και μπένα και γράφει: «Με την τιμή μου ήρθα, με την τιμή μου φεύγω, φάσκειλά του και του Κυρ Βοριά που ηπέφταμε μαζί και δε με κατάλαβε». Στα μαξελάρια που ηχοιμούντανε που ηκούμπα στην πόρτα τση σιτοκάμαρας ηκόλλησε το χαρτί, απέκειο του φέρνουνε το αθάνατο νερό, χαιρετίσματα και φεύγει.

Ηπήαινε ηπήαινε, στο μισοδρόμι βρίσκει ακόμη κειδά του θείου τση το γιο στον ποταμό· ρίχτει τη σαϊττα, γίνεται στεριά, περνά την πέρα πάντα. «Α»,

λέει, «φίλε μου, δεν βλέπεις πως τελειώνω, να μου βοηθήσεις να περάσω». Λέει: «Όπως επέρασα γω πέρασε και συ». Ας αφήκωμε αυτόνε.

Πάει αυτή στο σπίτι, δίνει του πατέρα τση το αθάνατο νερό. Λέει: «Πατέρα μου, ως ήφουα ήρθα και ιδού που σου το 'φερα και να πεις του θείου μου να στείλει να πάρει τον γιον του, γιατί δε θα τονέ προφτάξει, θα τελειώσει». Τότες πα, λεν του βασιλιά, στέλλει στρατέμματα και τονέ φέρνουνε σηκωτά' τότες ο βασιλιάς είχε την κόρη του μη στάξ' ο θιος και βρέξει, όσα τση κανε, την είχε στη χαμαρήν τση κι ηκάθουντα. Κι είχε τα παράθυρα ανοιχτά, γιατί 'τανε χαλοκαίρι. Ας αφήκωμε τώρα αυτή κ' ας πιάσωμε τον Κυρ Βοριά. Ήρθε γλήγορα από το κυνήγι, λέει του η μάναν, του λέει: «Γιε μου ήφue, γιατί με βίασε». Λέει: «καλά ήκαμε». Αυτός έμεινε ξεγνοιασμένος, λέει: «Καλά ήκαμε κι ήφue και δεν τον είδα». Το βράδυ σαν επήε κι ήπεσε στο κρεβάτι κι ήβαλε το τραπέζιν του με το βιβλίον του και με τα φώτα κοντά του να διαβάσει είδε στον τοίχο αυτό το χαρτί' ως καθώς το βλέπει τα παρατά όλα, παίρνει το χαρτί και το διαβάζει, φωνάζει τση μητέρα του: «Μητέρα έλα να δεις». Πέφτει αυτό άχου βάχου αρρωστίζει. Μα είχε μέσα στην κάμαρα που ήταν αυτός άρρωστος, είχε τον περιστεριώνα κ' είχε δυο ζευγάρια περιστέρια. Το ένα ζευγάρι το τάζε, το άλλο τοχε νηστικό, ότι ήθελε να μείνει. Ο Κυρ Βοριάς ήρθε στα ολοίσθια, τότες μια μέρα τα περιστέρια, ήκουσε ο Κυρ Βοριάς κι ηλέανε, λέει: «Μπρε εμάς μας εταΐζει η κερά μας μα εσάς όχι». Λέει: «Μα έχετε να κάμετε και δρόμο». Ήκουσ' αυτός το λόγο, ηπαρηγορήθη.

Αφού ηπεράσανε μέρες και δεν είδε πράμα, ηρρώστηκε πιο καλά. Τότες πάει η μάνα του και πιάνει τα περιστέρια και τωνέ λέει: «Όπως εσείς να σας ταΐζω μ' ατίμητη πέτρα, και τ' άλλα δυο που είχε νηστικά μαργαριτάρι, και να πάτε να μου φέρετε του τάδε βασιλέα την κόρη». Το λοιπόσ τα τάζει, τα ποτίζει, τα ραίνει —αυτή ήτανε σα μάϊσσα— τους τα 'καμε ωραία περιστέρια και τωνέ δίνει το δρόμο τωνε' και ο κυρ Βοριάς τα ολοίσθια. Πάνε αυτά' ήτανε χαλοκαίρι κι είχε τα παράθυρα ανοιχτά η βασίλισσα κι ηκάθουντα μοναχή και ο θρόνος τση' τότες ηπήαν τα περιστέρια κι ηκάτσανε στα παραθύριαν τση' και είδε τα περιστέρια ήβγαλε την χαμαριέραν τση και ήμεινε μοναχή στην κάμαράν τση, τα περιστέρια ολόχρυσα, ωραία. Αυτή λέει: «Μερωμένα είναι να τ' αφήκω να μπουνε μέσα», και πήανε κοντάν τση, ανεβαίνουνε απάνων τση, ώστε οπού ξερνούνε και την αποκοιμίζουνε. Αφού την κοιμίσανε, την σηκώσανε στα φτεράν τωνε και όξω από τα παράθυρα και μια και δυο το δρόμον τωνε πάνε στου Κυρ Βοριά το σπίτι. Τηνέ θέχτουνε τσαδά κοιμισμένη στην κάμαρα. Και πάει η μάνα και την ραίνει και την ποτίζει και ξυπνά. Τότες φωνάζει του Κυρ Βοριά και έρχεται και τηνέ βλέπει. Ως την έδε, από τη χαρά του ηπρίστηκε και ηγίνηκε σα μιαν είλουρα. Τότες ήπεσε κατά γης και ηκυλιούντανε. Τότες σπαράρει και σκα και βγαίνει από μέσα ένα βασιληόπουλο, φρίξε ήλιε, και αγχαλιάζεται τη βασίλισσα και τση λέει ότι εγώ ήμουνα του βασιλέα παιδί και η μοίρα μου είχε τσιδά, α δε βρεθεί καμιά να με αγαπήσει, να 'μαι

άγριος. Ητοιμάσανε το γάμο και ηβοληθήκανε και περάσανε ζωή ευτυχισμένη.

Παρνασσός 7, 1885, 555-559, Θήρα.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Η μικρότερη κόρη βοηθός του πατέρα της

α: Δυο βασιλιάδες· α1: αδέρφια· α2: έχουν ο ένας 3 (5, 6, 7, 9, 12) γιους, ο άλλος 3 (5,6,7,9, 12) κόρες· α3: ο πρώτος χαιρετά προσβλητικά το δεύτερο επειδή έχει μόνο κορίτσια κι εκείνος στενοχωριέται· α4: οι μεγαλύτερες κόρες, αντί να τον βοηθήσουν, νομίζουν ότι στενοχωριέται επειδή δεν τους βρίσκει γαμπρό· α5: αντίθετα, η μικρότερη τον συμβουλεύει να απαντήσει με ανάλογο προσβλητικό χαιρετισμό· α6: να προτείνει στον αντίπαλο βασιλιά ένα στοίχημα· α7: οι δυο βασιλιάδες βάζουν στοίχημα· α8: να στείλουν τα παιδιά τους σε ξένο τόπο· α9: για να φέρουν ένα μαγικό πράγμα· α10: το θάνατο νερό· α11: ένα μαγικό πουλί ή (και) ένα μαγικό φρούτο· α12: άλλο· α13: η μικρότερη κόρη αναλαμβάνει να το φέρει πρωτύτερα από το γιο του άλλου βασιλιά για να αποδείξει ότι τα κορίτσια έχουν μεγαλύτερη αξία από τ' αγόρια· α14: ένα κορίτσι γυρεύει το θάνατο νερό για τον άρρωστο πατέρα.

β: Ο βασιλιάς με τα αγόρια βάζει στο βασιλιά με τα κορίτσια αδύνατα ζητήματα που τα εκτελεί η μικρότερή του κόρη (όπως στο 875B, *The Clever Girl and the King*)· β1: να παρασκευάσει ή να φέρει κάτι που να είναι και να μην είναι (αλεύρι που αλεύρι να είναι και να μην είναι, νερό να είναι και να μην είναι, γάλα να είναι και να μην είναι, κρασί που κρασί, να είναι και να μην είναι κλπ.)· β2: άλλο· β3: ίδιο με το α8-α12.

II. Το ταξίδι και η άφιξη στον ξένο τόπο

α: Η ηρωίδα μεταμφιέζεται σε αγόρι και αναχωρεί· α1: με το άλογό της· α2: με το σκυλάκι της· α3: έχοντας την ευχή του πατέρα της· α4: περνά τον ποταμό· α5: κάποιο άλλο φυσικό εμπόδιο· α6: με μαγικό τρόπο· α7: ενώ ο γιος του άλλου βασιλιά προσπαθεί να αδειάσει το ποτάμι· α8: με το καρυδότσουφλο· α9: το κουταλάκι του γλυκού· α10: άλλο· α11: ασχολείται με κάποια άχρηστη εργασία.

β: Η ηρωίδα συναντά στο δρόμο της πρόσωπα ή πράγματα, τους προσφέρει βοήθεια ή φέρεται ευγενικά και δέχεται τη συμβουλές τους.

γ: Η ηρωίδα φθάνει στο σπίτι του νέου που έχει στην κατοχή του το πράγμα που αναζητά· γ1: αυτός είναι ένα βασιλόπουλο· γ2: γιος μιας δράκισσας (μάγισσας)· γ3: ο οποίος την υποπτεύεται πως δεν είναι αγόρι· γ4: και την υποβάλλει σε δοκιμασίες· γ5: ακολουθώντας τη συμβουλή της μάνας του· γ6: η ίδια η μάνα του δοκιμάζει την ηρωίδα.

III. Οι δοκιμασίες του φύλου

α: Η ηρωίδα δοκιμάζεται στα αγωνίσματα· α1: στο πήδημα· α2: στο τρέξιμο· α3: άλλο.

β: Η ηρωίδα πρέπει να ανέβει μια σκάλα· β1: αν στάξει αίμα είναι γυναίκα· β2: τη βοηθάει το σκυλάκι της που γλείφει τις στάλες αίμα.

γ: Στην αγορά (στο δωμάτιο)· γ1: αν θα διαλέξει γυναικεία πράγματα ή αντρικά· γ2: διαλέγει τα ανδρικά.

δ: Στον καλαμιώνα.

ε: Στο περιβόλι, αν θα διαλέξει τα όξινα ή τα γλυκά φρούτα.

στ: Στον ύπνο, αν τα χορτάρια (λουλούδια, σκεπάσματα) θα είναι το πρωί δροσερά, είναι άντρας αλλιώς είναι γυναίκα· στ1: το σκυλάκι κατουρά στα χόρτα και έτσι το πρωί τα βρίσκουν δροσερά.

ζ: Άλλες δοκιμασίες.

η: Η ηρωίδα πρέπει να πάει με το νέο στο μπάνιο· η1: να πάει στο δάσος για να διασκεδάσουν, η2: άλλο.

θ: Στη διάρκεια των δοκιμασιών η ηρωίδα έχει σύμβουλο το σκυλί της.

IV. Η αρπαγή του μαγικού πράγματος και η μαγική επαναφορά

α: Κατά την εκτέλεση της τελευταίας δοκιμασίας· α1: η ηρωίδα ξεγελά το νέο· α2: ή (και) τη μάνα του· α3: λέγοντας πως τάχα ξέχασε κάτι στο σπίτι και πάει να το φέρει· α4: αρπάζει το μαγικό αντικείμενο για το οποίο έχει έρθει και ξεφεύγει· α5: το παίρνει από τη μάνα λέγοντας πως τάχα το ζήτησε ο γιος της, δείχνοντάς της για απόδειξη ένα προσωπικό του αντικείμενο· α6: της δίνουν το μαγικό αντικείμενο· α7: φεύγοντας φωνάζει την αλήθεια για το φύλο της· α8: αφήνει περιγελαστική γραφή.

β: Στην επιστροφή βρίσκει το γιο του αντίπαλου βασιλιά να εξακολουθεί την άχρηστη προσπάθειά του· β1: φθάνει στον τόπο της με το αντικείμενο της αναζήτησης κι έτσι ο πατέρας της κερδίζει το στοίχημα· β2: ο πατέρας με τους γιους μένει ντροπισμένος· β3: παραδέχεται την εξουπνάδα της και την κάνει νύφη του· β4: σκάει από το κακό του (πεθαίνει)· β5: με το αθάνατο νερό η ηρωίδα γιατρεύει τον άρρωστο πατέρα της.

γ: Η μάγισσα (η δράκισσα)· γ1: μεταμορφωμένη σε γριά· γ2: το βασιλόπουλο (ή ο γιος της δράκισσας)· γ3: μεταμφιεσμένος σεπραματευτή· γ4 κάποιον τρίτο πρόσωπο, που εκείνοι στέλνουν· γ5: πουλούν στην ηρωίδα· γ6: που την αναγνωρίζουν από το χρυσό (χρυσά) δόντι (δόντια) της· γ7: δύο (τρία, τέσσερα κλπ.) μαγεμένα περιστέρια· γ8: που δεν πρέπει να τα ταΐσει μαζί αλλιώς θα την απαγάγουν αλλά η ηρωίδα (ή οι υπηρέτες της) κάνει αυτό το λάθος· γ9: τα περιστέρια την απάγουν τη νύχτα και τη μεταφέρουν κοιμισμένη στο σπίτι της μάγισσας· γ10: που βάζει στην ηρωίδα αδύνατα ζητήματα. Ο γιος της μάγισσας τη βοηθάει να τα εκτελέσει παρόλο που αυτή αρνείται να του δώσει το φιλί που της ζητά (όπως στο ΑΤ 425 VI Α3-Α10)· γ11: η ηρωίδα παντρεύεται το βασιλόπουλο (τον γιο της δράκισσας).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 1295 (ΣΜ 125), 380-382, Ελαφότοπος Ζαγορίου, «Οι δυο βασιλιάδες». *I*: α, α2, α3, α5, α7, α8, α10. *II*: α, α1, α4, α6 (χτυπά με το μαγικό σπαθί που έχει από τον πατέρα της και το ποτάμι σχίζεται στα δυο), α7, α10 (κουβά), γ (ο κυρ-Βοριάς), γ3, γ4, γ5. *III*: β, γ, γ1, γ2 (σπαθί και ανδρικά ρούχα). *IV*: α6, α8, γ2, γ7, γ9, γ11.
2. ΛΑ 3018, 163-168, Κουκουλί Ζαγορίων, «Οι δυο συνнуφάδες». Ενωμένο με 902*, 1381, 1385*.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

3. Argenti-Rose I, 584-588, «Το Χελιτζαηδόνι». *I*: α, α2, α3, α5, α6, α8, α9, α12 (τα φτερά του Χελιτζαηδονιού), α13. *II*: α, α1, α2 (ενσάρκωση της ευχής του πατέρα της), β (έναν γέρο, του φιλάει το χέρι, τη συμβουλεύει να παρουσιασθεί σαν ξάδελφος Θεόδωρος από την Αλεξάνδρεια, που τον περιμένουν), γ, γ2, γ3, γ4, γ5. *III*: ε (ξινά και γλυκά μήλα), ζ (ζητά να του τραγουδήσουν γυναίκες), γ, γ1 (δαχτυλίδια, σκουλαρίκια ή όπλα και σπαθιά), γ2, η, θ. *IV*: α, α1 (την ώρα που τον σαπουνίζει, βάζει το σκυλάκι της να φωνάζει ότι τους κλέβουν τα άλογα), α4, α8, β1, γ4 (σταλμένο από τη μάνα του), γ5, γ7, γ8, γ9, γ11.

β. Κρήτη

4. ΛΑ 1338 (ΣΜ 151), 17, Ξενιάκου Πεδιάδος Ηρακλείου, «Η ευχή του γονιού». *I*: α, α2, α7, α8, α10. *II*: α, α3 (η ευχή γίνεται σκυλάκι και την ακολουθεί), γ, γ1, γ3, γ4, γ5. *III*: β, β1, β2, γ, γ1, γ2. *IV*: α6, β1.
5. ΛΦ 1233, 1-2, «Ο Θεόδωρος». *I*: α1, α2, α3, α5 (η πρώτη κόρη). *II*: α, α3, γ1, γ3, γ4, γ5. *III*: δ, α1. *IV*: α8, γ4 (υπηρέτης), γ5, γ6, γ7, γ9, γ11.
6. ΛΦ 1398, 6-8, Βάμος Αποκόρωνα, «Το αθάνατο νερό». *I*: α1 (αδελφός - αδελφή), α2, α3, α6, α8, α10. *II*: α (Θόδωρος), α4, α10 (δεν μπορεί να περάσει), β, γ, γ1, γ3. *IV*: α6, γ10 (όπως στο ΑΤ 425 VI Α3, j, m, Α4, b), γ11.
7. ΛΦ 1398, 12-14, Αποκόρωνας Κρήτης, «Οι 9 κόρες και οι 9 γιοι». *I*: α1, α2, α3, α5, α10, α13. *II*: α, α3, γ, γ1, γ3, γ4, γ5 (νταντά του). *III*: γ1 (τουφέκια ή φορέματα), γ2, β, β1, β2 (η Τύχη της γίνεται σκύλος), η. *IV*: α, α1 (τον γεμίζει σαπουνάδες), α4, γ2, γ3 (με τη συμβουλή της νταντάς του), γ5 (της πουλά χρυσό πάπλωμα και την παίρνει), γ6, γ11.
8. ΛΦ 1482, 3-5, Καστέλλι Κισάμου, άτιτλο. *I*: α, α2, α3, α6, α8, α9, α12 (το νερό το κρουσταλλάτο, φάρμακο για τα μάτια τους), α13. *II*: α, α2 (ενσάρκωση της ευχής του πατέρα της), α4, α7, α10 (στο παπούτσι του), γ, γ3, γ4, γ5. *III*: α2. *IV*: α6, α8, γ, γ5, γ7, γ9.
9. ΣΛ I, 302-311, Άγιος Στέφανος Σητείας, «Η Σουργιά». *I*: α1, α2, α3, α5, β, β1 (νερό και νερό να μην είναι, ο ιδρώτας των εργατών, αλεύρι και αλεύρι να μην είναι, σκόνη από σάπια ξύλα), β3 (το μήλο το δροσάτο, το νερό το κρουσταλλάτο). *II*: α (Θοδωρής), γ, γ2 (μάγισσας Σουργιάς). *III*: β, β1, β2, στ, η. *IV*: α2, α5, α8, γ2, γ5, γ6, γ7, γ9, γ11.
10. ΣΛ II, 87-94, Ιεράπετρα, «Το μήλο το μηλώντας, το νερό το κρουσταλλώντας». *I*: α1, α2, α3, α5. *III*: δ, η. *IV*: α4, γ4, γ5, γ7, γ8, γ11 (όταν τα ταΐζει μαζί παρυσιάζεται το βασιλόπουλο).
11. ΣΠ 105 (ΛΑ 635), 7-8, Αμάρι, «Ο Σκυλοβορέας». *I*: α, α2, α3, α5 (η μεγαλύτερη κόρη), α6, α8, α9, α12 (το μήλο το δροσάτο και το νερό το κρουσταλλάτο). *II*: α, α4, α6 (σπάει το καρύδι και το αμύγδαλο που έχει από τους γονείς της και βγαίνουν άλογο και σκυλάκι), α7, α8, γ (Σκυλοβορέας), γ3, γ4. *III*: β, β2 (γλείφει τα μάγουλά της για να μην κοκκινίσουν), γ1 (άρματα ή κοσμήματα), γ2. *IV*: α6, β, β1, β2, γ2, γ7, γ8, γ9, γ11.
12. Λιουδάκη, 25 παραμύθια, 87-94, αρ. 5, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α12 (το μήλο το μηλώντας το νερό το κρουσταλλώντας).

γ. Κυκλάδες

13. ΙΑ 561 (συλλογή Διαλεχτής Ζευγώλη-Γλέζου), 63-74, Απείρανθος Νάξου, «Το μήλο το λαλόδο, το νερό το κρουσταλόδο». *I*: α, α2, α3, α6, α8, α9, α12 (Το μήλο το λαλόδο, το νερό το κρουσταλόδο). *II*: α (Θόδωρος), α2, α5 (στέρνα), α6 (λέει στο σκυλάκι της να ρουφήξει το νερό), α11 (προσπαθούν να γεμίσουν τη στέρνα με πέτρες για να την περάσουν), γ (Γιάννη Αφρομηλάρη), γ3, γ4, γ5. *III*: γ, γ1, γ2, η. *IV*: α, α1 (να μπει πρώτος στο νερό), α2, α5, α8, β, β1, β2.
14. ΛΑ 2342, 162-169, Μύλοι Μελάνων Νάξου, άτιτλο. *I*: β, β1, β3 (να φέρουν το χαρτί το καλαμάρι και το τίμι τ' αλογάρι). *II*: α, α3 (η ευχή του πατέρα γίνεται σκυλάκι που τη βοηθάει), β, γ, γ2 (γιος της μάγισσας Χατζη-Βγαγγελινού), γ3, γ4, γ5. *III*: β, β1, β2. *IV*: α1, α3 (προσφέρεται να φέρει την πετσέτα που ξέχασαν στο σπίτι), α4, γ4 (μια άλλη γριά μάγισσα), γ5, γ6, γ7, γ8, γ9, γ10, γ11.
15. Ανέκδοτη συλλογή Διαλεχτής Ζευγώλη-Γλέζου, Τετρ. Α', 63-98, Νάξος, (δυο καταγραφές από την ίδια παραμυθού το 1935 και 1954 με μικρές διαφορές), άτιτλο. *I*: α1, α7, α8, α9, α12 (το μήλο το λαρώδα, το νερό το κρουσταλλώδα), α13. *II*: α (Θοδωρής), α5 (πέλαγος με βάρκα), γ, γ3, γ4. *III*: γ, γ1, γ2, β, β1, β2, η (στο λουτρό). *IV*: α, α1, α4, γ11.
16. Ανέκδοτη συλλογή Διαλεχτής Ζευγώλη-Γλέζου, Τετρ. Γ', 77-88, Νάξος, «Το μήλο το λαλάτο, το νερό το κρυσταλλάτο». *I*: α, α7, α8, α9, α12 (Το μήλο το λαλάτο, το νερό το κρυσταλλάτο). *II*: α, α2, α4, α6 (το σκυλάκι ρουφά το ποτάμι), α7, α10 (κουβά), γ, γ1. *IV*: α4, γ7, γ8, γ9.
17. ΛΦ 150, 1-6, Χείμαρρος Νάξου, «Ο κυρίτζης Γιωργάκης». *I*: α14. *II*: α, β (από το άλογό της παίρνει τρεις τρίχες), γ, γ2, γ6. *IV*: γ10, [όπως ΑΤ 425 Α3 j, m (φαγητό μαγειρεμένο και αμαγείρευτο), 4 (να μαγειρέψει το μισό να το κατεβάσει και μετά να βάλει το αμαγείρευτο), 4b, j, 6c (τα ντούμπανα, τα ζούμπανα), c, j, g (σκουπίζει τη σκάλα από την κοπριά)]. *III*: ζ (ποιος θα φέρει το περισσότερο κυνήγι). *IV*: α, α1, α2, α5 (τάχα για το γιο της που λαβώθηκε), γ, γ5, γ7, γ8, γ9, γ10 (με το φιλί), γ11.
18. Παρνασσός 7, 1883, 555-559, Θήρα, «Ο κυρ-Βοριάς». *I*: α, α1, α2, α3, α5, α7, α9, α10, α13. *II*: α, α1, α3, α4, α6 (ρίχνει βέλος στο ποτάμι που στεγνώνει), α7, α8, γ, γ2, γ3, γ4, γ5. *III*: ε (αν κόψει το φιόρο είναι κορίτσι), γ, γ1, γ2, στ, β, β1, β2 (ενσαρκωμένη η ευχή του πατέρα), θ1. *IV*: α5, α8, β, β1, γ (μάγισσα), γ5, γ7, γ8, γ9, γ11.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

19. ΛΑ 1210 (ΣΜ 40), 151-153, Κραναία, Αργοστόλι Κεφαλληνίας, «Το αηδόνι, το αηδόνι». *I*: α1, α2, α3, α5, α6, α8, α9, α12 (το αηδόνι το αηδόνι και το πάσο χελιδόνι και το αηδόνι το δροσάτο το νερό το κρουσταλάτο), α13. *II*: α, α1, α10 (δεν μπορεί να περάσει τον ποταμό και γυρνά πίσω), γ, γ1, γ3. *IV*: α1, α3, α4, α8, β4, γ2, γ11.
20. ΛΦ 1386, 6-10, Ζάκυνθος, «Οι 3 φοράδες και τα 3 άλογα». *I*: α, α2, α3, α5, β (όπως στο 875B), β1, β2 (χορίτσια ατσίμπητα, αφίλητα και γκαστρωμένα), β3. *II*: α, α3, α4, α6, α7, α8, γ, γ3, γ4, γ5. *III*: γ1 (τουφέκια ή χρυσαφικά), γ2, θ. *IV*: α1, α2, α4, α8, β3.
21. Λαογραφία ΙΑ', 1934-1937, 459-461 (αρ. 15), Βολίμες Ζακύνθου, «Η βασιλοπούλα Παχουλένια». *I*: α, α2, α3, α4, α5, β, β1, β3 (τον παπαγάλο της ευτυχίας). *II*: α, α1, α4, α7, α9, γ, γ1. *IV*: α4, α8, β, β3.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

22. ΛΑ 2255, 266-270, Κούτσι Νεμέας, άτιτλο. *I*: α, α2, α3, α5. *II*: β, β2 (24 γκαστρωμένες κόρες να γεννήσουν την ίδια μέρα). *IV*: β3.
23. ΛΑ 2934, 135, Μαυρομμάτι Παμίσου, «Η έξυπνη βασιλοπούλα». *I*: α, α2, α3, α5. *IV*: β.
24. ΛΦ 1476, 5-8, Λακωνία, «Τα όργανα, τα τούμπανα». *I*: α1, α2, α3, α5, α7 α8, α9, α12 (τα όργανα, τα τούμπανα), α13. *II*: α, α10 (ο γιος γυρίζει πίσω), β, γ, γ2, γ4. *III*: γ1, γ2, η. *IV*: α1, α5, α8, β1.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

25. ΛΑ 1175, 97-100, Λαμία, άτιτλο. *I*: α1, α2, α3, α4, α5, α7, α8, α9, α12 (ατίμητη πέτρα). *II*: α (Θόδωρος), α2, α3, α7, α8, γ, γ1, γ3, γ4, γ5. *III*: στ, στ1, η. *IV*: α, α1 (τον ξεγελά να κολυμπήσει πρώτος), α4, α7, β1, β2.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ ΑΤ 514,
ΑΤ *884C, ΑΤ *884D

Το θέμα της μεταμφίεσης και της αλλαγής του φύλου εμφανίζεται συχνά σε παραμύθια και παραδόσεις από την Ινδία έως την Ιρλανδία και από τη Βόρειο

Αμερική έως την Ωκεανία, όπως φαίνεται στο Motif Index of Folk Literature του Stith Thompson. Όπως αναφέρει η Catherine Velay-Vallantin, το θέμα της μεταμόρφωσης ή μεταμφίεσης μιας γυναίκας σε άνδρα επιτρέπει μια προσέγγιση της κοινωνικής κατασκευής των ρόλων των δύο φύλων. Η συμβολική ανατροπή αυτών των ρόλων, αν και προσωρινά επιτρέπει στις ηρωίδες αυτών των παραδόσεων να ξεφύγουν από την ανδρική καταπίεση και να δείξουν την αξία τους, τελικά επιβεβαιώνει την αντίληψη για την κατώτερη φύση της γυναίκας που, για να αναδειχθεί, πρέπει να αποκτήσει γενναιότητα και ανδρεία. Ωστόσο αυτό που κάνει τις σχετικές διηγήσεις ακόμα πιο διαφορούμενες είναι το ότι μοιάζουν να υπονοούν, μέσα από τα κατορθώματα της μεταμφιεσμένης ηρωίδας, ότι είναι ακριβώς αυτός ο συνδυασμός γυναικείων και ανδρικών αξιών που χρησιμεύουν ως μέσο κατάκτησης δύναμης και εξουσίας¹.

Στο πλαίσιο αυτών των παραδόσεων, το θέμα της κόρης που στρατεύεται ως άνδρας στη θέση του γέροντα πατέρα της (ή του αδελφού) απαντά ως αυτοτελής διήγηση στον διεθνή κατάλογο παραμυθιακών τύπων των Aarne-Thompson με τους αριθμούς 514 για την αλλαγή του φύλου της ηρωίδας και 884 με κύριο θέμα τις δοκιμές που υφίσταται η ηρωίδα, για να δουν αν είναι άνδρας ή γυναίκα (με τους υπότυπους AT 884A, AT 884B, AT 884A* και AT 884B*).

Στον AT 514 η κόρη-στρατιώτης αναγκάζεται να παντρευτεί την κόρη του βασιλιά και, επειδή δεν αγγίζει τη νύφη της, αναθέτουν αδύνατα ζητήματα. Στο τελευταίο από αυτά πρέπει να φέρει από κάποιο υπερφυσικό ον κάποιο μαγικό αντικείμενο. Κατορθώνει να το κλέψει και να ξεφύγει και τότε το υπερφυσικό ον την καταριέται «αν είναι άνδρας να γίνει γυναίκα και αν είναι γυναίκα να γίνει άνδρας». Με την αλλαγή του φύλου της παντρεύεται πραγματικά τη βασιλοπούλα.

Στον AT 884 ένα βασιλόπουλο εγκαταλείπει τη μνηστή του για να παντρευτεί μια άλλη που του επέλεξε ο πατέρας του. Η πρώτη μνηστή μεταμφιεσμένη σε άνδρα μπαίνει στην υπηρεσία του βασιλόπουλου, όπου τη δοκιμάζουν αν είναι άνδρας ή γυναίκα. Τελικά το βασιλόπουλο παντρεύεται την πρώτη αρραβωνιαστικιά του.

Στον AT 884A ένα κορίτσι μεταμφιεσμένο σε αγόρι εκτελεί κάποια υπηρεσία στο παλάτι ενός βασιλιά. Η βασίλισσα τον προσεγγίζει ερωτικά αλλά αποχρούεται και τότε το συκοφαντεί. Το φύλο του κοριτσιού αποκαλύπτεται τη στιγμή της εκτέλεσης.

Στον AT 884B (από τη Σικελία) ένα κορίτσι μεταμφιέζεται ως άνδρας και αποδεικνύεται καλός στρατιώτης. Γεννά ένα παιδί από έναν εραστή.

Οι υπότυποι AT 884A* και B* απαντούν μεμονωμένα, τσεχικός ο πρώτος, ρωσικός ο δεύτερος.

1. Catherine Velay-Vallantin, *L'histoire des contes*, Fayard, Paris 1992, σ. 245-299.

Η ιστορία του κοριτσιού-στρατιώτη είναι ευρύτατα διαδεδομένη στη Νοτιο-νατολική Ευρώπη. Ο Γεώργιος Μέγας² θεωρεί ότι τα ελληνικά παράλληλα του τύπου 884 παρουσιάζουν αρκετή ιδιομορφία ώστε να συγκροτούν ελληνικό οικότυπο που τον χωρίζει σε δύο υπότυπους: τον *884C και τον *884D. Με βάση αυτήν την προσθήκη διακρίνει τρεις διαφορετικές πλοκές της ιστορίας:

Α) Το κορίτσι ως στρατιώτης στη θέση του γέροντα πατέρα (*884C). Πρόκειται για την ιστορία ενός κοριτσιού που προσφέρεται να πάει στον πόλεμο στη θέση του γέροντα πατέρα της. Το βασιλόπουλο, που τη συντροφεύει, υποπτεύεται το φύλο της και ακολουθώντας τις συμβουλές της μητέρας του την υποβάλλει σε δοκιμασίες, συνήθως τρεις, για να δει αν είναι αγόρι ή κορίτσι: α) τη βάζει να διαλέξει κοσμήματα ή όπλα, β) κοιμούνται στο χορτάρι, αν είναι κορίτσι το χορτάρι πρέπει να είναι το πρωί μαραμένο, γ) κάνουν μπάνιο μαζί. Η ηρωίδα συνήθως δέχεται βοήθεια από το σκυλάκι της, που είναι η ενσάρκωση της ευχής του πατέρα της. Ξεπερνά τις δοκιμασίες χωρίς να αποκαλυφθεί και ξεφεύγει αφήνοντας πίσω της περιγελαστική γραφή. Το βασιλόπουλο την αναζητά μεταμφιεσμένο σε ζητιάνο, τη βρίσκει και την απάγει φέρνοντάς τη στο σπίτι του. Η κόρη από ντροπή απομένει βουβή. Το βασιλόπουλο προετοιμάζεται να παντρευτεί μια άλλη κοπέλα. Στα στεφανώματα η νύφη, που δεν μπορεί να μείνει σιωπηλή, φωνάζει στη βουβή που κρατά τα κεριά «κάηκε βουβή το χέρι σου!». Η ηρωίδα απαντά και το βασιλόπουλο αφήνει τη νύφη και παντρεύεται την πρώτη του αγάπη.

Στο πλαίσιο του υπότυπου *884C ο Γ. Μέγας εξετάζει ως μια ξεχωριστή κατηγορία μια ομάδα παραμυθιών από την Κύπρο και τα νησιά του Αιγαίου που συμψύρονται με τον τύπο 425A. Οι παραλλαγές αυτές έχουν τη συνηθισμένη εισαγωγή με το κορίτσι που πηγαίνει στον πόλεμο στη θέση του γέροντα πατέρα της. Περιλαμβάνουν επίσης τις δοκιμασίες του φύλου. Ο συμψυρμός με το ΑΤ 425A προκύπτει από το γεγονός ότι η μάνα του νέου είναι εδώ μια μάγισσα ή ανθρωποφάγα δράκισσα, που υποβάλλει όχι μόνο δοκιμασίες αλλά και αδύνατα ζητήματα στη μεταμφιεσμένη ηρωίδα: τη στέλνει να φέρει διάφορα αντικείμενα από άλλα υπερφυσικά όντα κλπ.

Ας σημειώσουμε ότι ο συμψυρμός αυτός μπορεί να πάρει και άλλες πιο εξασθενημένες, θα λέγαμε, μορφές, σε μια σειρά από παραμύθια, όπου πάλι στην ηρωίδα ανατίθενται αδύνατα ζητήματα, όχι αυτή τη φορά από κάποιο υπερφυσικό ον αλλά από τους γονείς του νέου που είναι ανθρώπινα όντα.

Β) Ο βασιλιάς με τα τρία αγόρια και ο βασιλιάς με τα τρία κορίτσια (*884D). Δυο βασιλιάδες ο ένας με 3 (7, 9) γιους και ο άλλος με 3 (7, 9) κόρες διαφωνούν για την αξία των παιδιών τους και βάζουν στοίχημα ποιο από

2. Γ. Α. Μέγας, «Σημειώσεις εις τους φαλασιώτικους μύθους και το παραμύθι», *Λαογραφία* ΙΘ', 1960-1961, σ. 260-263 και του ίδιου, «Σημειώσεις εις τα Κυπριακά παραμύθια της συλλογής Ν. Κονομή», *Λαογραφία* Κ', 1962, σ. 438-445.

τα δυο, το νεότερο αγόρι ή το νεότερο κορίτσι θα φέρει από μακριά το θάνατο νερό ή κάποιο άλλο μαγικό αντικείμενο. Το αγόρι μένει πίσω προσπαθώντας ανόητα να αδειάσει το νερό του ποταμού με ένα καρυδότσουφλο για να περάσει απέναντι. Το κορίτσι, ντυμένο άνδρας, φθάνει στο σπίτι του βασιλόπουλου που κατέχει το αντικείμενο που αναζητά. Αυτός υποπτεύεται το φύλο της και την υποβάλει σε δοκιμασίες από τις οποίες ξεφεύγει. Τελικά η ηρωίδα κλέβει το αντικείμενο και ξεφεύγει. Ο νέος την αναζητά, την απάγει με μαγικό τρόπο χάρη στην τέχνη της μάγισσας μάνας του και την παντρεύεται.

Γ) Το κορίτσι που γίνεται αγόρι (514). Εδώ έχουμε δύο βασικά εισαγωγικά επεισόδια. Στο πρώτο, ένας πατέρας με τρεις κόρες καλείται να πάει στο στρατό και κάθε μια από τις κόρες προσφέρεται να πάει στη θέση του. Οι δυο μεγαλύτερες αποτυχαίνουν όμως στη δοκιμασία του θάρρους που τους επιβάλει ο πατέρας τους. Μόνο η μικρότερη τα καταφέρνει και ντυμένη αγόρι πηγαίνει στον πόλεμο με τη συνοδεία του αλόγου της. Στη δεύτερη περίπτωση, μια βασίλισσα γεννά για πολλοστή φορά κορίτσι και από το φόβο του βασιλιά το ανατρέφει σαν αγόρι. Η μεταμφιεσμένη ηρωίδα αναχωρεί από το σπίτι της, κάνει διάφορα κατορθώματα και ένας άλλος βασιλιάς την παντρεύει με την κόρη του. Επειδή δεν αγγίζει τη νύφη της αναθέτουν αδύνατα ζητήματα. Στο τελευταίο από αυτά πρέπει να φέρει από κάποιο υπερφυσικό ον ένα μαγικό αντικείμενο. Κατορθώνει να το κλέψει και να ξεφύγει και τότε το υπερφυσικό ον την καταριέται «αν είναι άνδρας να γίνει γυναίκα και αν είναι γυναίκα να γίνει άνδρας». Με την αλλαγή του φύλου της ολοκληρώνει το γάμο της.

Συγκρίνοντας τις παραλλαγές του 514 με εκείνες του *884D, ο Γ. Μέγας επισημαίνει τη θέση που έχει το μαγικό στοιχείο σε αυτές: η λύση της περιπέτειας στο 514 επέρχεται με την αλλαγή του φύλου της ηρωίδας από την κατάρα του δαιμονικού όντος που του άρπαξε το θησαυρό, ενώ στο *884D με τη μαγική επαναφορά της ηρωίδας στον πύργο του βασιλόπουλου, χάρη στην τέχνη της μάγισσας μάνας του. Ακριβώς αυτή η ιδιότητα της μάνας του ήρωα που είναι μια μάγισσα ή ανθρωποφάγα δράκισσα, οδηγεί σε ένα συμφυρμό με τον ΑΤ 425Α³. Γι' αυτόν τον λόγο ο Γ. Μέγας θεωρεί ότι και οι παραλλαγές του ΑΤ *884D, με τη μορφή βέβαια που απαντούν στην Ελλάδα, θα έπρεπε να καταταγούν στα μαγικά παραμύθια και μάλιστα υπό τον τύπο 514.

Ακολουθώντας την παραπάνω πρόταση θα προσέθετα ότι, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το ίδιο ισχύει και για την κατάταξη των παραλλαγών του *884C που, κατά τη γνώμη μου, επίσης θα έπρεπε να συνεξετάζονται με τις παραλλαγές του τύπου 514 και *884D. Οι παραλλαγές του *884C μοιάζουν αφενός με εκείνες του 514 ως προς το εισαγωγικό επεισόδιο του κοριτσιού, που

3. G. A. Megas, *Das Märchen von Amor und Psyche in der griechischen Volksüberlieferung*, Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 30, Αθήνα 1971, σ. 125.

στρατεύεται ως άνδρας στη θέση του γέροντα πατέρα της και παίρνει μέρος στον πόλεμο, κάνοντας διάφορα κατορθώματα. Το μαγικό στοιχείο στις παραλλαγές του *884C διακρίνεται κυρίως στους συμφυρμούς τους με τον ΑΤ 425Α είτε σε μια πιο καθαρή μορφή (κυρίως σε μια ομάδα παραμυθιών από την Κύπρο και τα νησιά του Αιγαίου, όπου τα αδύνατα ζητήματα επιβάλλει η μάγισσα ή δράχισσα μάνα του βασιλόπουλου) είτε σε μια πιο εξασθενημένη (όπου τα αδύνατα ζητήματα επιβάλλει μια βασίλισσα, η μάνα του νέου).

Αφετέρου οι παραλλαγές του *884C μοιάζουν με τις παραλλαγές του *884D ως προς τις δοκιμασίες του φύλου, που υπαγορεύονται στην ηρωίδα ενώ η μαγική επαναφορά της ηρωίδας στον πύργο του βασιλόπουλου στις παραλλαγές του *884D αντιστοιχεί στο μοτίβο της μαγικής –ορισμένες φορές– αρπαγής της ηρωίδας στις παραλλαγές του *884C. Εκτός από τα κύρια αυτά σημεία, τα παραμύθια με κεντρικό θέμα το κορίτσι-στρατιώτη παρουσιάζουν βασικές ομοιότητες σε επιμέρους σημεία της πλοκής, όπως για παράδειγμα είναι το όνομα της ηρωίδας.

Η προέλευση του συμφυρμού της ιστορίας του κοριτσιού-στρατιώτη με τον 425Α εξηγείται από τον J.-O. Swahn στη μελέτη του για την εξάπλωση του 425Α ως εξής: αναφέρει ότι στη Σλαβονική, όπως την αποκαλεί, περιοχή, η παράδοση του υποτύπου 425Α αναπτύχθηκε με ένα μοναδικό τρόπο μέσα από τη σύνδεση με το μοτίβο του κοριτσιού-στρατιώτη. Ο Swahn μελέτησε σλαβονικές, αλβανικές και αρουμανικές παραλλαγές του παραμυθιού και συμπέρανε ότι η βαλκανική-ρωσική παράδοση του κοριτσιού-στρατιώτη επηρεάστηκε από τον ΑΤ 425Α. Σύμφωνα με τον Swahn, αυτός ο συμφυρμός εμφανίστηκε στα Βαλκάνια σε μια σχετικά μεταγενέστερη εποχή και από εκεί μεταφέρθηκε στη Ρωσική παράδοση⁴. Ο Swahn, που δεν γνώριζε την ευρεία διάδοση της ιστορίας του κοριτσιού-στρατιώτη και τους συμφυρμούς της με τον 425Α στην Ελλάδα, θεώρησε λοιπόν αυτόν τον συμφυρμό ως χαρακτηριστικό της σλαβονικής παράδοσης. Αντίθετα, ο Γ. Μέγας δείχνει ότι ο συμφυρμός αυτός εμφανίζεται μόνο σε τρεις ρωσικές και σε δύο αρουμανικές (από την Πίνδο) παραλλαγές και όχι στις σλαβονικές και τις αλβανικές, που αναφέρονται από τον Swahn. Ο Γ. Μέγας μέσα από τη μελέτη των ελληνικών παραλλαγών του 425Α όπου η ιστορία του κοριτσιού-στρατιώτη χρησιμεύει ως εισαγωγή, συμπεραίνει ότι αυτός ο συμφυρμός εμφανίστηκε στην Ελλάδα όπου και οι δύο υπότυποι *884C και *884D, είτε ανεξάρτητα, είτε σε συμφυρμό με τον 425Α είναι συνηθισμένοι⁵.

Μελετώντας το θέμα του κοριτσιού-στρατιώτη στην ελληνική αφηγηματική

4. J.-O. Swahn, *The tale of Cupid and Psyche* (Aarne-Thompson 425 und 428), CWK Gleerup, Lund, 1955, σ. 270.

5. G. A. Megaz, *Das Märchen von Amor...*, ό.π., σ. 123-128.

παράδοσή⁶ έδειξα ότι οι ελληνικές παραλλαγές του παραμυθιού στις ποικίλες μορφές τους διαμορφώνονται επίσης μέσα από το συνδυασμό δύο αντιφατικών, εκ πρώτης όψεως, θεμάτων: αφενός υπάρχει το θέμα του γυναικείου ηρωισμού, που προβάλλεται μέσα από το ιδιότυπο σχήμα της γυναικείας ανδρείας, της αφομοίωσης και κατοχής δηλαδή από τη γυναίκα καθαρά ανδρικών αξιών, όπως είναι η πολεμική ικανότητα. Αφετέρου έχουμε μια τυπική ιστορία ερωτικής μύησης, μέσα από τις περιπέτειες ενός ζευγαριού, που τελικά παντρεύεται και ζει ευτυχισμένο.

Η ανδρεία, ως γυναικεία αρετή, απαντάται σε διαφορετικές αφηγηματικές παραδόσεις από το βυζαντινό έπος του Διγενή Ακρίτη στα ακριτικά και κλέφτικα τραγούδια και στα παραμύθια της προφορικής παράδοσης. Η μορφή της κόρης-πολεμιστή υπάρχει στο βυζαντινό έπος του Διγενή Ακρίτη στο πρόσωπο της Μαξιμούς, που αντιμετώπισε το Διγενή αλλά νικήθηκε από αυτόν, χάνοντας έτσι την ανδρεία της. Η παράδοση της Μαξιμούς δεν ανήκει στον κόσμο του έπους, που περιγράφει την κοινωνική και στρατιωτική ζωή των ακριτών στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία αλλά μεταφέρει θέματα της ύστερης αρχαιότητας σε συνδυασμό με την τοπική μικρασιατική παράδοση του αρχαίου –πιθανώς προομηρικού– μύθου των αμαζόνων. Οι μύθοι αυτοί ενσωματώθηκαν στην ιστορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου και διαδόθηκαν στην Εγγύς Ανατολή. Υπάρχουν επίσης στη Μεταβυζαντινή εποχή, στη λογοτεχνία της Κρητικής Αναγέννησης.

Αυτές οι αμαζόνες δεν χρύβουν το φύλο τους, ακόμα κι αν φορούν ανδρική πανοπλία. Ωστόσο, στη βυζαντινή παράδοση, το μοτίβο της μεταμφίεσης της γυναίκας σε άνδρα δε λείπει. Απαντάται όμως στη μορφή της γυναίκας, που μεταμφιέζεται σε ασκητή ή της γυναίκας που ζει στην έρημο, γνωστό στη βυζαντινή αγιογραφία από τον 5ο έως τον 9ο αιώνα⁷.

Στην ύστερη Βυζαντινή και την Οθωμανική περίοδο η παράδοση του κοριτσιού-στρατιώτη τροφοδοτείται από την ιστορική πραγματικότητα. Έτσι το θέμα της γυναίκας που μεταμφιέζεται σε στρατιώτη απαντάται στα ακριτικά δημοτικά τραγούδια με το γενικό τίτλο «Η κόρη και ο Σαρακηνός». Απαντάται επίσης στα κλέφτικα τραγούδια για την «Κόρη-κλέφτη» που συνδέονται ακόμα και με θρυλικές φιγούρες γυναικών που σύμφωνα με την παράδοση, στην προεπαναστατική περίοδο, εντάχθηκαν σε κλέφτικες ομάδες ντυμένες ως άνδρες. Στα τραγούδια αυτά το φύλο της ηρωίδας αποκαλύπτεται όταν ένας από τους άνδρες συντρόφους της βλέπει το στήθος της που ξεσκεπάζεται σε ένα αγώνισμα, από υπερβολική ανδρεία, μοτίβο που το ξαναβρίσκουμε στις παραλ-

6. Marianthi Kaplanoglou, «The girl as soldier: a history of the Greek narrative traditions», *Archivio Anthropologico Mediterraneo* II, 1999, σ. 145-154.

7. Év. Patlagean, L'histoire de la femme déguisée en moine et l'évolution de la sainteté féminine à Byzance, *Studi Medievali*, XVII, 1976, σ. 598-623.

λαγές του *884C. Το θέμα του κοριτσιού-στρατιώτη συνδυάζεται σε μια σειρά από δημοτικά τραγούδια των νησιών του Αιγαίου με το θέμα της «Κόρης-Ταξιδευτρίας» αλλά και του κύκλου τραγουδιών με τον τίτλο «Ρωμιοπούλα με φρεγάδα, την κυνηγά του ρήγα ο γιος». Στα τραγούδια αυτά μια βασιλοπούλα ντύνεται αντρίκια, αρματώνει φρεγάτα και φεύγει να πολεμήσει έναν εχθρό βασιλιά στη θέση του πατέρα της. Υπάρχουν οι δοκιμασίες του φύλου, που με επιτυχία ξεπερνά η ηρωίδα, που ξεφεύγοντας αποκαλύπτει την πραγματική της ταυτότητα. Το βασιλόπουλο την παρακαλεί να το πάρει μαζί της και επιστρέφουν στη χώρα του πατέρα της.

Η μελέτη της γεωγραφικής εξάπλωσης των παραμυθιών αυτών δείχνει ότι οι διαφορετικοί τύποι και υπότυποι δεν είναι ομοιόμορφα κατανεμημένοι στις ελληνικές περιοχές. Τείνουν μάλλον να αντικαθιστούν ο ένας τον άλλο αντί να συνυπάρχουν. Ακόμα και αν οι παραλλαγές του ΑΤ *884C είναι περισσότερες από τις παραλλαγές των άλλων υποτύπων συγκεντρώνονται σε ορισμένες γεωγραφικές περιοχές, όπου μάλιστα η σύνδεση αυτού του θέματος με άλλα μοιάζει να απουσιάζει.

Η ευρεία διάδοση του υπότυπου *884C στη βόρεια και κεντρική Ελλάδα συσχετίζεται με το γεγονός ότι σε αυτές τις περιοχές το παραμύθι αντιστοιχεί σε τοπικές παραδόσεις για ορισμένες ιστορικές ή θρυλικές μορφές του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα. Έτσι το ιδεολογικό μήνυμα του παραμυθιού μπορεί να γίνει κατανοητό μόνο σε σχέση με τις κοινωνικές συνθήκες στις οποίες ζούσαν οι ομάδες που το δημιούργησαν. Οι περιοχές αυτές, που κατοικούνταν από αγροτικούς και ημινομαδικούς κτηνοτροφικούς πληθυσμούς, βρίσκονταν έξω από τα σύνορα του ελληνικού κράτους, που δημιουργήθηκε μετά την Ελληνική Επανάσταση, στη διάρκεια της δεκαετίας του 1830 και ενσωματώθηκαν σταδιακά έως την εποχή των Βαλκανικών πολέμων. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου, αυτές οι περιοχές αποτελούσαν το πεδίο των συγκρούσεων μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, των βαλκανικών λαών μεταξύ τους αλλά και των τοπικών κοινωνιών προς το νέο κεντρικό κράτος. Αυτοί οι ανταγωνισμοί, που διήρκεσαν σχεδόν έναν αιώνα, φέρνοντας σημαντικές δημογραφικές και κοινωνικο-πολιτικές αλλαγές δημιούργησαν τις κατάλληλες συνθήκες για τη δράση ένοπλων ομάδων με ποικίλη προέλευση, χαρακτηριστικά και εξέλιξη. Το φαινόμενο της κοινωνικής ληστείας θεωρούνταν από το κεντρικό κράτος ως έγκλημα μέσα στα σύνορά του αλλά μπορούσε ενδεχομένως να χρησιμοποιηθεί για την εξυπηρέτηση εθνικών στόχων, αν οι ληστές δραστηριοποιούνταν έξω από αυτό.

Αυτές οι ομάδες περιλάμβαναν και γυναίκες, των οποίων η δράση περιγράφεται σε αντίστοιχα αφηγηματικά τραγούδια. Αυτές οι γυναίκες, εξαιτίας της ομοιότητάς τους με τα κορίτσια-στρατιώτες των παραμυθιών, τροφοδοτούσαν τη φαντασία των λαϊκών αφηγητών σε αυτές τις περιοχές που ήταν εξοικειωμένοι με παρόμοιες ιστορίες, επιτρέποντας έτσι τις ανταλλαγές ανάμεσα στην πραγματικότητα και τη φαντασία.

Οι αντικρουόμενες απόψεις για τον γυναικείο ηρωισμό σε σχέση με την κοινωνική θέση του ληστή αντιπροσωπεύονται με χαρακτηριστικό τρόπο στην ιστορία της Περιστεράς Κράκα από τη Σιάτιστα (περ. 1855-60), η οποία το 1878, ντυμένη σαν άντρας, κατατάχτηκε στο σώμα του αδελφού της Γούλα Κράκα και μετά το θάνατο του αδελφού της έγινε καπετάνιος, γνωστή σαν καπετάν-Σπανοβαγγέλης. Παρέμεινε σε αυτή τη θέση ακόμα και μετά την αποκάλυψη της πραγματικής της ταυτότητας. Παντρεύτηκε έναν από τους συντρόφους της και το 1882 πήγε στο ελληνικό κράτος, όπου ο άντρας της συνελήφθη ως ληστής. Σύμφωνα με την παράδοση, η Περιστερά πήρε μέρος μπροστά στο βασιλιά σε αγώνα σκοποβολής, νίκησε στο σημάδι τους αξιωματικούς του βασιλιά, κερδίζοντας έτσι αμνηστία για τον άντρα της. Η ιστορία της την περιγράφει κυνηγημένη εξίσου από τους Τούρκους αλλά και τις ελληνικές αρχές, ακόμα κι αν έγινε αξιοθέατο στη βασιλική αυλή, ενέπνευσε όμως τον θαυμασμό των ανθρώπων της τοπικής κοινωνίας της και ο θρύλος της διαδόθηκε στην προφορική παράδοση, κυρίως ως δημοτικό τραγούδι. Γυναίκες μεταμφιεσμένες αναφέρεται ότι πήραν μέρος ακόμα και στο Μακεδονικό Αγώνα (1904-1908) έως και τους Βαλκανικούς πολέμους.

Νεότερες παραδόσεις αναφέρονται στον γυναικείο ηρωισμό μεταθέτοντάς τον όμως πολύ παλιά, στους αρχαίους χρόνους. Παραδόσεις από το Ρουμλούκι, τα Φάρσαλα, τους Σοφάδες και τον Βελβενδό εξηγούν το σχήμα του γυναικείου κεφαλόδεσμου, που μοιάζει με περικεφαλαία στις περιοχές αυτές ως εξής: πρόκειται για προνόμιο το οποίο έδωσε ο Μέγας Αλέξανδρος στις γυναίκες επειδή σε μια μάχη που δέιλιασαν οι άντρες τους, αυτές νίκησαν τον εχθρό⁸.

Στη Βόρεια και κεντρική Ελλάδα, λοιπόν, το παραμύθι βασίζεται στο ιστορικό γεγονός και διατηρείται εξαιτίας του. Εδώ το θέμα του κοριτσιού στρατιώτη και των δοκιμασιών του φύλου επικρατούν και η ιστορία εμφανίζεται περισσότερο ρεαλιστική. Ακόμα και όταν υπάρχει ένα μαγικό στοιχείο, όπως τα αδύνατα ζητήματα, αυτά δεν υπαγορεύονται από ένα υπερφυσικό ον αλλά από τους ανθρώπινους γονείς του ήρωα.

Αντίθετα, στα νησιά του Αιγαίου, στην Κύπρο και στους Έλληνες της Μικράς Ασίας, το θέμα του κοριτσιού-στρατιώτη ενώνεται με πολλά μαγικά στοιχεία (παρουσία υπερφυσικών όντων, αδύνατα ζητήματα, μαγική αλλαγή του φύλου). Από το συμφυρμό του *884C με τον παραμυθιακό τύπο 425A η ιστορία απομακρύνεται από την πραγματικότητα και επενδύεται με περισσότερα μαγικά στοιχεία. Στα νησιά του Αιγαίου το θέμα του κοριτσιού-στρατιώτη δεν προκαλεί τόσο το ενδιαφέρον των τοπικών αφηγητών. Προτιμούν αντίθετα πολλά μαγικά στοιχεία, όπως αυτό της μάγισσας ή δράκισσας μάνας του νέου, που απουσιάζουν από τις παραλλαγές της ηπειρωτικής Ελλάδας. Είναι πιθανό

8. Ν. Πολίτης, *Παραδόσεις*, σ. 640 κε., *Λαογραφία* Ε', 1915-1916, σ. 206, *Λαογραφία* ΣΤ', 1917-1918, σ. 464.

η μορφή του κοριτσιού-στρατιώτη να γινόταν σταδιακά κάτι το αταίριαστο στις νησιωτικές κοινωνίες του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα. Αν και παραμένει στην αφηγηματική παράδοση των νησιών, επενδύεται με μαγικά στοιχεία, που μετατρέπουν το κορίτσι-στρατιώτη σε ένα μεταμφιεσμένο κορίτσι σε αναζήτηση ενός συζύγου.

Η μεταμφίεση ενός κοριτσιού σε άνδρα θεωρείται μια συνηθισμένη πρακτική για ένα κορίτσι που θέλει να διατηρήσει την τιμή της ή την τιμή των συγγενών της. Επιτρέπει στην ηρωίδα να αρνηθεί τους προκαθορισμένους κανόνες της ερωτικής επικοινωνίας και να ξεφύγει προσωρινά από την θέση υποταγής στην οποία βρίσκεται. Από την άλλη, όμως, επιβεβαιώνει και ταυτόχρονα αναπαράγει τον κανόνα του αυστηρού διαχωρισμού και της ιεράρχησης των ρόλων των δύο φύλων.

Στις ελληνικές παραλλαγές του παραμυθιού για το κορίτσι στρατιώτη συναντώνται δύο αφηγηματικές παραδόσεις: η μεσαιωνική παράδοση της ανδρειωμένης με την παράδοση του παραμυθιού, όπου η ηρωίδα αναζητά τον χαμένο σύζυγό της. Ενώ, όμως, η ανδρειωμένη αποτυχαίνει στην αναμέτρησή της με τους άνδρες, το κορίτσι-στρατιώτη, πετυχαίνει, χάρη στη μεταμφίεσή της, να θριαμβεύσει απέναντι στους αρσενικούς αντιπάλους της, χωρίς να αποκαλύψει το φύλο της. Παρόλα αυτά, η «επιτυχία» της δημιουργεί καινούργια προβλήματα, που παραπέμπουν σε αυτά των ηρωίδων που αναζητούν σύζυγο. Με αυτόν τον τρόπο, μοτίζει από τον παραμυθιακό τύπο ΑΤ 425Α και Β (όπως τα αδύνατα ζητήματα που θέτει η μάγισσα, η μαγική μεταφορά ή η αλλαγή του φύλου) προσαρμόζονται σε ένα νέο αφηγηματικό πλαίσιο, που διαπραγματεύεται τον επαναπροσδιορισμό του φύλου και του κοινωνικού ρόλου ενός ατόμου, που συμμετέχει σε μια διπλή ζωή, υιοθετώντας εξίσου τη γυναικεία και την ανδρική ταυτότητα και, επομένως, μην μπορώντας να σχετιστεί ούτε με έναν άνδρα ούτε με μια γυναίκα. Αυτό θα γίνει δυνατό μόνο με την κατάργηση της μιας από τις δυο ταυτότητες, δηλαδή της ανδρικής στους *884C και D και της γυναικείας στο 514.

Τα παραμύθια αυτά, όμως, αντανακλούν και την εξέλιξη των αντιλήψεων για τη γυναικεία φύση και τον γυναικείο ηρωισμό. Οι ανδρειωμένες του Βυζαντινού έπους και των ακριτικών τραγουδιών διαθέτουν υπεράνθρωπη ή μαγική δύναμη, πολεμούν χωρίς να κρύβουν το φύλο τους, δρουν στο περιθώριο της ανθρώπινης κοινωνίας και συνήθως αρνούνται να ενσωματωθούν σε μια κοινωνία, μέσα από έναν κατεξοχήν κοινωνικό θεσμό, τον γάμο. Αντιπροσωπεύουν λοιπόν μια μεσαιωνική αντίληψη του γυναικείου ηρωισμού, που τον τοποθετεί στις παρυφές της πολιτισμένης κοινωνίας, σχεδόν έξω από αυτήν, αντίληψη που εξασθενεί στους νεότερους χρόνους, όπου νέες ιδέες, όχι λιγότερο διαχωριστικές για τους κοινωνικούς ρόλους των δύο φύλων, παίρνουν τη θέση της.

Αντίθετα τα κορίτσια-στρατιώτες, με τη μεταμφίεσή τους, που αποτελεί πια απαραίτητο συμπλήρωμα της πολεμικής τους ικανότητας, επιδιώκουν μια

ενσωμάτωση και όχι μία ρήξη με το κοινωνικό τους περιβάλλον. Γι' αυτό και ως θέμα γνωρίζει μεγάλη ποικιλία χειρισμών στη νεότερη εποχή, κάτι που επιβεβαιώνεται από τη συνάντηση δύο προφορικών παραδόσεων, του παραμυθιού και του θεματικού τραγουδιού, καθώς ένα παραδοσιακό αφηγηματικό σχήμα μπορούσε να επενδύσει την ιστορία ενός συγκεκριμένου προσώπου, διαδικασία που στον ελλαδικό χώρο συνεχίστηκε έως τις αρχές του 20ού αιώνα.

Η μεταμφίεση εμφανίζεται ως ένα βασικό χαρακτηριστικό των ιστοριών αυτών, όπου η ανδρεία της ηρωίδας σχετίζεται με την απόκρυψη της γυναικείας της ταυτότητας, η αποκάλυψή της συνήθως τη φέρνει σε κατάσταση αδυναμίας. Η ίδια η μεταμφίεση γίνεται μια νέα στρατηγική στην ερωτική μύηση της ηρωίδας και στην κατάκτηση ενός εραστή.

Η μυητική διάσταση του παραμυθιού φαίνεται στις δοκιμασίες του φύλου⁹ αλλά και σε άλλα αφηγηματικά θέματα, όπως είναι η σιωπή της ηρωίδας που παραπέμπει σε αντίστοιχο έθιμο συνδεδεμένο με τις γαμήλιες τελετές¹⁰. Οι δοκιμασίες του φύλου δεν αναδεικνύουν απλώς τις αντιθέσεις και τη συμπληρωματικότητα των δύο φύλων αλλά αποκαλύπτουν, μέσα από το συμβολισμό τους, και τα διαφορετικά στάδια της ερωτικής προσέγγισης και των προγαμίων ανταλλαγών αλλά και προφυλάξεων.

Το θέμα αυτό δεν απαντάται μόνο στην αφηγηματική παράδοση αλλά και στις τελετουργικές πρακτικές. Έθιμα μεταμφίσεων είναι γνωστά σε όλα τα Βαλκάνια. Στη Βόρεια Ελλάδα, στη «μέρα της Μπάμπως» που γιορτάζεται στις 2 Ιανουαρίου, οι παντρεμένες γυναίκες μεταμφιέζονται σε άντρες, συχνά οπλισμένους, φορώντας ανδρικά ρούχα και ασκώντας ακόμα και βία στους άνδρες που συναντούν. Τα νέα κορίτσια δεν συμμετέχουν στην τέλεση του εθίμου, που συνδέεται με το γάμο και τη μύηση των παντρεμένων γυναικών στην κοινωνία¹¹.

Τέλος ας αναφέρουμε την παρατήρηση της Ζωής Παπαζήση – που βασίζεται τόσο στο εκδομένο βιβλίο της *Παραμύθια των Βλάχων*. 96 παραμύθια περιοχής Τρικάλων Θεσσαλίας (Gutenberg, Αθήνα 1996), όσο και στο ανέκδοτο ακόμα υλικό της από τη Μακεδονία – ότι το πιο συχνά απαντώμενο παραμύθι της συλλογής της είναι «το Κορίτσι στο στρατό» (πρόκειται για παραλλαγές του *884C), κάτι που επιβεβαιώνει την ανθεκτικότητα αυτών των παραδόσεων στο χώρο διάδοσης που επισημάναμε.

9. Velay Vallantin, ό.π.

10. Μ. Γ. Μερακλής, «Η σιωπή, τα γέλια και τα κλάματα», *Λαογραφικά Ζητήματα*, Μπούρας, Αθήνα 1989, σ. 33-58.

11. Γ. Α. Μέγας, «Έθιμα της ημέρας της μαμής», *Λαογραφία*, 25, 1967, 534-556 και Ι. Anastassiadou, «Deux cérémonies de travestissement en Thrace: le jour de Babo et les Caloyeri», *L' Homme*, XVI, avr.-sept. 1976, σ. 69-101.

**ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΑΤ *514Α
ΑΤ *514Β, ΑΤ *514C, ΑΤ *514D**

Οι Λωλομαρίες

ΑΤ 877: The Old woman who was skinned (Η γδαρμένη γριά).

BP: IV, 203, no 1.

EB: 226, III, 3: Der Petersiliendorn (Το αγκάθι του μαρουλιού)

Basile: Pentamerone I, 10: La vecchia scorticata (Η γδαρμένη γριά).

Η τύχη της Λωλομαρίας

Μια φορά ήτανε δυο γριές γεροντοκόρες και ζούσαν σε μιαν έρημο, που 'χαν ένα καλυβάχι. Τη μία, τη μικρότερη —ήταν εκατόν πέντε ετών—, τη λέγανε Μαρία και την άλλη, τη μεγαλύτερη, Ελενιώ. Μια μέρα, που η Ελενιώ έλειπε για χόρτα, η Λωλομαρία έβαλε φωτιά κι έκαψε τα ρούχα κι έσπασε τα πιάτα. Όταν πήγε στο σπίτι η Ελενιώ, της λέει: «Πού είναι, μωρή Μαρία, τα ρούχα μας;» «Κάου, κάου, μωρή Λενιώ», της απαντά. «Μωρή, που 'ναι τα πιάτα μας;» «Τάτσι, τάτσι. Μωρή, σου λέω, τα 'σπασα όλα, όλα και τα 'κανα πολλά». Αφού είδε έτσι η Ελενιώ, ήθελε να τη διώξει και σκέφτηκε και της λέει μια μέρα: «Μωρή Μαρία, θέλεις να σε παντρέψω;» «Αμ πώς δε θέλω, μωρή Λενιώ. Σήκω να μου βρεις γαμπρό. Εγώ είμαι μικρούλα ακόμα».

«Θα σου δώσω», της έλεγε, «το βασιλιά, αλλά πρώτα πρέπει να γίνεις όμορφη». «Αχ! πώς να γίνω», έλεγε η Λωλομαρία, κι άρχισε επί σαράντα μερόνυχτα να πιπιλάει το μικρό της δαχτυλάκι κι αυτό είχε γίνει τόσο όμορφο και τρυφερό. Ήταν και ροδοκόκκινο, που όταν το 'βλεπες, νόμιζες πως ήταν δέκα οκτώ χρονώ κοπέλας. Σηκώνεται τότε η Ελενιώ, που δεν την ήθελε και τη φθονούσε, και πάει στο βασιλιά και του λέει: «Βασιλιά μου, έχω μια πεντάμορφη κόρη που σε αγαπάει πολύ, είναι όμορφη και κάτασπρη, γιατί ο ήλιος δεν την έχει δει από τότε που γεννήθηκε». Ο βασιλιάς αμέσως παίρνει τ' άλογό του και πάει για την Πεντάμορφη. Πάει όμως μπροστά η γριά και λέει της Λωλομαρίας να κρυφτεί μέσα στο σπίτι και μόνον από μία τρυπούλα να βγάζει το όμορφο δαχτυλάκι της. Ήρθε λοιπόν ο βασιλιάς και ζητά να δει την κόρη. Κι η γριά του λέει πως δε μπορεί να βγει όζω, γιατί ο ήλιος δεν την έχει δει, «αλλά μόνο το δαχτυλάκι της θα δεις, μεγάλε βασιλιά μου».

Ο βασιλιάς έκανε έτσι κι επίστεψε πως ήταν εξαιρετική η κοπέλα σαν είδε το ωραίο δαχτυλάκι της. Ζήτησε να την παντρευτεί. Κι η γριά του λέει: «Θα

ῥθεις νύχτα να την πάρεις για να μην τη δει ο ήλιος». Αφού κανόνισαν ποια νύχτα θα την πάρει, η Ελενιώ έγδυσε τη Λωλομαρία και της έδωσε τα κρέατα με σπάγγο για να τεντώσει το δέρμα της και το κορμί της έγινε όλο κόμπους. Τη νύχτα έφτασε η βασιλική άμαξα κι όταν χτύπησε η πόρτα, σβήνουν αμέσως το λυχνάρι, κι αφού την έντυσε με τα ρούχα της, την ανεβάζει στην άμαξα και φεύγει με το βασιλιά. Έφτασαν στο παλάτι κι ο γάμος έγινε στα σκοτεινά, αλλά αυτό δεν τον ένοιαζε το βασιλιά, γιατί το πρωί ήξερε πως θα είχε έναν άγγελο, που θα τον θαύμαζε όλος ο κόσμος.

Όταν πέσανε να κοιμηθούνε, πάει ο βασιλιάς να την αγκαλιάσει, κι αυτή από τους κόμπους πονούσε κι έβαζε τις φωνές: «Ωχ! ωχ!», έκανε κάθε τόσο που την αγκάλιαζε και τη φιλούσε. Σαν την αγκάλιασε μια στιγμή σφιχτά, η Λωλομαρία βάζει τις φωνές κι ο βασιλιάς την αρπάζει και την πετάει από το παράθυρο. Πέφτει αναίσθητη μες στις τριανταφυλλίες κι οι νεράιδες που περνούν από κει, περασμένα μεσάνυχτα, τη λυπήθηκαν και λέει η μία: «Σου εύχομαι να γίνεις δεκα οκτώ χρονώ κοπέλα». Η άλλη λέει: «Εύχομαι να γίνεις άσπρη σαν τα τριαντάφυλλα, που ῥαι τριγύρω σου». Κι η τρίτη λέει: «Εύχομαι να κάνεις μάτια, φρύδια και μαλλιά κατάμαυρα, σαν την αποφινή νύχτα». Έφυγαν οι νεράιδες και ξημέρωσε, όταν ο βασιλιάς βγαίνει κάτω να δει τι έγινε αυτή που πέταξε τη νύχτα και σαν βλέπει ένα πεντάμορφο κορίτσι να κοιμάται μέσα στα τριαντάφυλλα, έτριβε τα μάτια του. Τρέχει αμέσως και την παίρνει στην αγκαλιά του χωρίς να την ξυπνήσει και τη βάζει στο βασιλικό κρεβάτι και την καμάρωνε. Ξύπνησε αυτή και ρωτάει που βρίσκειται, κι ο βασιλιάς της λέει: «Είσαι βασίλισσα».

Μια μέρα, πάει η Ελενιώ στο παλάτι, να τη δει, κι όταν την είδε τόσο όμορφη, της λέει: «Πώς ομόρφηνες;» Η βασίλισσα, για να την εκδικηθεί για ό,τι της είχε κάνει, της λέει: «Πήγα στον κουρέα και μ' έγδαρε με το ξυράφι». Πάει κι η Ελένη σ' έναν κουρέα και με το στανιό, θέλοντας και μη, τον ανάγκασε να τη γδάρει. Πήρε το ξυράφι κι έλεγε: «Πονάς γριά;» «Γδάρε, γιε μου, γδάρε, τι ῥαι πόνος μπρος στα κάλλη;» Όταν έφτασε το γδάρσιμο ως το λαιμό, ο κουρέας της λέει: «Να γδάρω, γριά;» «Θες γδάρε, θες μη γδάρεις», είπε και ξεφύχισε η κακή γριά. Έτσι λοιπόν, η Λωλομαρία έζησε καλά με το βασιλιά κι εμείς καλύτερα.

ΛΦ 521. Παραλλαγή που συλλέχτηκε από την Ελένη Χατζησάβα το 1968 στη Μεσσηνία.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Οι γριές και το βασιλόπουλο

α: Μια γριά (η Μαρία)· α1: προξενεύει στο βασιλόπουλο μίαν άλλη γριά (την αδερφή της)· α2: λέγοντας ότι είναι νεαρότερη (άλλο)· α3: τραγουδάει (άνε) όμορφα· α4: και γοητεύει (ουν) το βασιλόπουλο (άλλο)· α5: που νομίζει ότι είναι νεαρή· α6: γιατί την ακούει να λέει πως πάτησε σε αγκάθι μαρουλιού· α7: βάζει μυρωδικά στα κατουρλιά της (της αδερφής της)· α8: ενώ εκείνη βυζαίνει το δαχτυλάκι της για να γίνει τρυφερό· α9: και, απαγορεύοντάς του να τη δει με το φως της μέρας, δείχνει το δαχτυλάκι της από την κλειδαρότρυπα· α10: από το παράθυρο (άλλο)· α11: ρίχνοντας ένα μαγικό φάρμακο στο λουτρό της, χαρισμένο από ένα φίδι, που το γιάτρεψε, γίνεται νέα· α12: το βασιλόπουλο την παντρεύεται· α13: κρυμμένη σε σεντόνια (άλλο)· α13: η μια από τις δυο γριές γιάτρευε ένα άρρωστο φίδι, που την ξανανιώνει.

II. Η αλλαγή της ηλικίας

α: Το βασιλόπουλο ανακαλύπτει ότι η νύφη είναι γριά· α1: επειδή αρνείται να ξεσκεπαστεί (άλλο)· α2: την πετάει από το παράθυρο· α3: και κρεμιέται από ένα δέντρο· α4: οι τρεις Μοίρες τη βλέπουν και ξεκαρδίζονται στα γέλια (άλλο)· α5: η αγέλαστη επί 40 χρόνια Μοίρα· α6: της δίνει (ουν) φυσικά χαρίσματα ως αντάλλαγμα· α7: να γίνει σαν δεκαοχτώ (δώδεκα) χρονών· α8: άσπρη σαν τριαντάφυλλο, με μάτια, φρύδια και μαλλιά σαν τη νύχτα· α9: έξυπνη· α10: άλλο· α11: το βασιλόπουλο την ξαναπαίρνει (την παντρεύεται)· α12: η αδερφή της (η άλλη γριά) θέλει κι εκείνη να ξανανιώσει· α13: με τη συμβουλή της, πηγαίνει να τη γδάρει (άλλο)· α14: ο κουρέας· α15: ο χασάπης· α16: άλλο· α17: λέγοντας «μπρος στα κάλλη τι είν' ο πόνος»· α18: και πεθαίνει.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

1. ΣΠ 65, 3-6, Τρίκαλα. Η γριά βγάζει το δαχτυλάκι της στο παράθυρο (το βυζαίνει)· το βασιλόπουλο την θέλει για γυναίκα του. Στο δρόμο, οι Μοίρες την χάνουν 12 χρονών κορίτσι· κι η άλλη γριά τη ρωτά «πώς γίνηκες, να γίνω κι εγώ;» Η συν. όπως ΑΤ *514D, βλ. παρ. αρ. 1.

ΘΡΑΚΗ

2. Σταμούλη-Σαραντή Β', 173-174, Σηλυμβρία, «Μπρος στα κάλλη τι είναι ο πόνος». *I*: α, α1, α2 (κλεισμένη σε κασέλλα). *II*: α, α2, α3, α6, α7, α11, α12, α12 (λέει πως την έκοφαν σε λουρίδες), α17, α18.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

3. ΛΑ 514,1, Χαλκιδική, «Αι δύο γριές». *I*: α, α1, α2, α10. *II*: α, α2, α4, α11.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Κυκλάδες

4. ΙΑ 561, 195-199, Απείρανθος Νάξου. *I*: α, α1, α2. *II*: α, α2, α3, α5, α6, α7, α11, α12, α13, α14, α18.
5. ΛΑ 1396, 103-106, αρ. 43 (ΛΑ 514, 2). Τήνος. *I*: α (οι δυο γριές), α4, α5 (του λένε ότι τραγουδάει η ανεψιά τους), α11, α12. *II*: α12, α13 (της δίνει 100 λίρες), α14, α17, α18.
6. ΛΑ 2342, 272-274, Νάξος. *I*: α, α4, α10, α12, *II*: α, α2, α3, α4, α6, α7 (δώδεκα), α11, α12, α13, α15.

β. Δωδεκάνησα

7. ΛΑ 2193,Α, 218-222, Ψέριμος, Καλύμνου. *I*: α, α1, α2, α3, α6, α13. *II*: α, α1, α2, α3, α6, α7, α11 (τον πείθει ότι δεν την είδε καλά το μαθαίνει η άλλη γριά και χαίρεται).
8. Λαογραφία ΙΣΤ', 1956-1957, αρ. 19, 161-162, «Η Μαργιόλα», Πάτμος. *I*: α, α1, α4, α5, α7, α8, α9, α12. *II*: α, α1 (αγγίζοντας τα κόκκαλά της, πονάει), α2, α3, α4 (οι «καλές κυράδες» από το γέλιο ξεσπληνιάζεται το σπληνιάρικο παιδί, που έχουν μαζί τους), α6, α11, α12, α13 (ο γύφτος με τη βαριά), α18.

γ. Κρήτη

9. ΣΛ II, 84-86, Χανιά Κρήτης. *I*: α, α1 (κλείνει τη γριά στην κασέλα, αφήνοντας έξω μόνον το χέρι, που πλένει συνέχεια με σαπουνάδες), α2, α12.

II: α, α1, α2, α3, α4 (φεύγει το κόκκαλο που είχε καθίσει στο λαιμό), α6, α7, α11, α12, α13, α15, α18.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

10. ΛΑ 2067, 28-34, Κεφαλλονιά, «Η Μαρία και η Ελένη». *I:* α, α3, α4, α5, α9 (πιο άσπρο κι από το λινάρι· η αδερφή συστήνει να μην τη δει ποτέ με φως, γιατί θα γίνει γριά). *II:* α, α2, α4 (τη λυπούνται), α6, α7, α8, α10 (να κάθεται σε χρυσή πολυθρόνα και να παίζει το χρυσό μήλο), α11, α12, α13, α18.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

11. ΛΑ 1277 (ΣΜ 107), 81-82, Βυζίκιο Γορτυνίας, «Βασιλιάς και βασίλισσα». *I:* α, α1, α2, α13. *II:* α, α2, α4, α6, α12, α13, α16, α17, α18.
12. ΛΦ 501, 15-17, Αίγιο, «Η τύχη της Λωλομαρίας». *I:* α, α1, α8, α9. *II:* α, α1 (πονάν τα κόκκαλά της), α4, α7, α8, α11, α12, α13, α17, α18.
13. ΛΦ 782, 1-4, Βελίτσα Ολυμπίας, «Η Λωλομαρία». *I:* α, α1, α, α1, α2, α8, α9, α10, α12. *II:* α, α1, α2, α3, α4 (νεράιδες), α6, α7, α9, α10 (δροσιά), α11, α12, α13, α15, α18.

ΠΟΝΤΟΣ

14. Ποντιακά φύλλα Γ', 1938, 76-77, «Η ζήλεια σφίδια γεννά». *I:* α, α1, α2, α10. *II:* α, α2, α4, α11, α12, α16 (συμβουλή της μεταμορφωμένης να δώσουν φλουριά σ' ένα γέρο για να τις ξανανιώσει), α18.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

15. Λέριος, 76-79, αρ. 30, «Εμπρός στα κάλλη, πόνος δεν εφάνη». *I:* α, α3, λέει πως είναι η νεαρή αδερφή της που τραγουδάει· α12, α13. *II:* α12, α13, α14, α17, α18.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ *514Β

Η σαύρα

ΑΤ *514: The Unlaughing Fate (Η αγέλαστη Μοίρα).

Η σαυράδα

Μια φορά κι έναν καιρό ήτανε μια γριά και δεν είχε παιδιά και παρακαλούσε το Θεό να της δώσει. Κι εγέννησε μία σαυράδα, η οποία ανέβαινε εις το δώμα και γινότανε μια ωραία κοπέλα. Ο βασιλιάς, ο οποίος ήταν αντίκρυ στο σπίτι της γριάς, καθώς είδε την ωραία γυναίκα, θέλησε να τη νυμφευτεί. Και ήρθε στη γριά, και της είπε ότι θέλει να νυμφευτεί την κόρη της. Η δε γριά είπε ότι δεν έχει κόρη, παρά μια σαυράδα. Ο βασιλιάς απάντησε: «Αυτήν τη σαυράδα θέλω να νυμφευτώ».

Η γριά τότε είπε: «να ρωτήσουμε και τη σαυράδα» και τη ρώτησαν αν θέλει να νυμφευτεί το βασιλέα. Εκείνη είπε: «Πώς θα νυμφευτώ, ενώ είμαι σαυράδα». Κι ο βασιλιάς απάντησε: «Τι σε μέλει;» «Καλά, ας νυμφευτώ», είπε εκείνη. Αφού όμως παντρεύτηκαν, δε γινόταν πλέον γυναίκα η σαυράδα. Τότε ο βασιλιάς απελπίστηκε και διέταξε τον καλύτερο βοσκό να σφάξει ένα αρνί για να χαρεί, γιατί ήταν λυπημένος όλη τη μέρα.

Κι αφού ήρθε στο βοσκό, έβαφε το πουκάμισό του με το αίμα του αρνιού και τον διέταξε να το πάει στη σαυράδα. Όταν το είδε εκείνη, κάθισε πάνω σ' ένα πετεινό καβάλα κι ήθελε να έρθει προς το βασιλέα. Στο δρόμο, συναντά όλες τις Μοίρες. Ανάμεσα σ' αυτές κι η Αγέλαστη Μοίρα. Και καθώς είδε τη σαυράδα επί πετεινού, εγέλασε. Κι οι άλλες της είπαν: «Τι θέλεις να δωρήσουμε στη σαυράδα και στον πετεινό;» Εκείνη είπε: «Ο μεν πετεινός, να γίνει ωραίο άλογο. Η σαυράδα να γελά και να τρέχουν ρόδα και τριαντάφυλλα. Κι όταν χτενίζεται, να τρέχουν μπριλάντια». Κι η σαυράδα έγινε ωραία κοπέλα και κάθισε στον πετεινό, ο οποίος έγινε ωραίο άλογο.

Κι ο βασιλιάς είπε: «Πού ήσουν;» Η σαυράδα απάντησε: «Ήμουνα στης μητέρας μου». Ο βασιλιάς τότε: «Για σένα το έκαμα, διότι, ενώ πρώτα γινόσουν ωραία κοπέλα, όταν σε πήρα εγώ, δε γίνεσαι πια ωραία κοπέλα». Και την πήραν στο παλάτι και νυμφεύτηκαν. Κι έκαναν γέλια και χαρές και ξεφάντωσες πολλές.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Δίνουμε μια περίληψη των επτά παραλλαγών που καταλογογραφεί ο Μέγας ως ΑΤ *514B, χωρίς συνθετική παραλλαγή.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Εύβοια και Βόρειες Σποράδες.

1. ΛΑ 2744, 156-160, Γιάλτρα Ιστιάιας. Η ηρωίδα (μια βασιλοπούλα) γίνεται γουστέρα εξαιτίας της κατάρας μιας γριάς, που την είδε να τραβά λουλούδια στο δάσος. Ένας ξυλοκόπος τη βρίσκει και την πηγαίνει σπίτι του. Στην απουσία του γίνεται όμορφη κοπέλα και συγυρίζει το σπίτι. Ο ξυλοκόπος της καίει το τομάρι. Παντρεύεται τον ξυλοκόπο που την έσωσε και αποκτούν ένα παιδάκι, που εκδικείται την κακιά γριά, μεταμορφώνοντάς την με το μαγικό ραβδί της σε γουστέρα.

β. Κρήτη

2. ΛΑ 1315, (ΣΜ 145), 464-465, «Το μικρό ρωγαλιδάκι». Άκληρη αποκτά ρωγαλιδάκι (έντομο σα γρύλλος) που το βάζει στο ράφι και τραγουδά. Ο βασιλιάς τη ζητά σε γάμο. Για να πάει στο παλάτι να παντρευτεί, καβαλλάει πετεινό και βάζει τρία κεριά, το ένα στο κεφάλι του, το άλλο στην ουρά του και το τρίτο το κρατάει· γελούν οι επτά κοπέλλες που είχαν επτά χρόνια να γελάσουν και του χαρίζουν, μπόι, μαλλιά, κάλλη, όταν γελάει να πέφτουν μαργαριτάρια, κλπ. Παντρεύεται το βασιλόπουλο.
3. ΛΑ 2884, 142-144 Ζαρός, Καινουργίου. Άκληρη αποκτά με «βιαστική ευχή» κόρη τροζαλίδα (έντομο σαν γρύλλος). Την αρραβωνιάζει ο πλούσιος πατέρας με το βασιλόπουλο, που αρρωσταίνει όταν τη βλέπει. Παρόμοιο με το προηγούμενο: καβαλά πετεινό, που τραβάει με χαλινάρι. Γελούν οι 3 νεράιδες και από το γέλιο φεύγει το κόκχαλο που είχε καθίσει στο λαιμό της μιας· ακολουθούν φυσικά χαρίσματα και γάμος.

γ. Κυκλάδες

4. ΛΑ 2764, 25-29, Αμοργός. Μια γριά άκληρη αποκτά κόρη σιλιβούτα (σαύρα). Το βασιλόπουλο τη ζητά σε γάμο ακούγοντας το τραγούδι της. Τη βλέπουν οι νεράιδες κι ο Αγέλαστος αδερφός τους Αλέξανδρος πάνω στο στολισμένο άλογο και γελούν. Ως ανταμοιβή την κάνουν νέα κι όμορφη.
5. Roussel Louis, αρ. 24, Μύκονος, άτιτλο. Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

6. ΛΑ 1193 (ΣΜ 23) 33-35, Βελίτσα Ολυμπίας, «Η κουσκούρα». Στην αρχή συμφυρμός με τον τύπο ΑΤ 465C (*A Journey to the Other World*): Η κουσκούρα προκαλεί το γέλιο των τριών Μοιρών, που είχαν είκοσι χρόνια να γελάσουν. Της δίνουν χαρίσματα: ανθρώπινη μορφή, ομορφιά, χρυσή στολή, αμάξι με άλογα, περιστέρια που κελαηδούν καλύτερα από όργανα. Την παντρεύεται το βασιλόπουλο.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ - ΠΟΝΤΟΣ

7. *Μικρασιατικά Χρονικά* Δ', 1948, 278-279, Τσιφλίχι Σμύρνης. Άκληρη αποκτά κουβακάκι (βατραχάκι). Ακολουθεί πρόταση γάμου από το βασιλόπουλο και μετάβαση στο παλάτι, που κάνει την Αγέλαστη Μοίρα να γελάσει και να της δώσει φυσικά χαρίσματα. Γάμος.

Ο Υπνος

ΑΤ: Δεν συμπεριλαμβάνεται

Η μπαμπακού

Ήτανε μια με τη μητέρα της, μεγαλοκοπέλα και φκιάνανε μπαμπάκι. Η μητέρα της απέθανε. Από την πίκρα της έκανε δουλειά μέρα-νύχτα τη λέγανε Μπαμπακού. Νύσταζε, έλεγε: «Καλώς τον πρώτο», μετά, «καλώς το δεύτερο». Υστερα ξανανύσταζε, έλεγε: «Καλώς τον τρίτο».

Του βασιλιά το γιο τον λέγανε Τρίτο. Άκουγε μια κι έλεγε: «Η Μπαμπακού αγαπά του βασιλιά το γιο, τον Τρίτο. Η Μπαμπακού κοντεύει άγρια να φάει, έχει τον Τρίτο θα πάω στη βασίλισσα». Σηκώθηκε το πρωί και πήγε στη βασίλισσα. Εκεί δεν τη δεχτήκανε. Πήγε στο θυρωρό: «Α, να χαθείς, γάζα», λέει ο θυρωρός. «Θέλω να πάω στη βασίλισσα, να πω ένα νέο». Τριγύριζε στο παλάτι. Έτυχε να πάει η βασίλισσα να ποτίσει λουλούδια. «Καλή μου βασίλισσα, θέλω ν' ανέβω, να σου πω ένα νέο». Λέγει η βασίλισσα: «Αφήστε ν' ανέβει, να μου πει ένα νέο». Ο γιος σου ο Τρίτος έχει μια μπαμπακού, μια γάζα, κι ακούμε να λέει «καλώς τον Τρίτο, έχει το γιο σου, είναι και γκαστρωμένη, τούτες τις μέρες θα γεννήσει». Της δίνει μια γροθιά φλουριά κι αυτή τα παίρνει και φεύγει.

Έστειλε και μ' έναν άνθρωπο ένα μπαούλο ρούχα στη Μπαμπακού. «Αυτά στα στέλνει η βασίλισσα». «Καλέ άνθρωπε, λάθος κάνεις», είπε αυτή. «Όχι, σε σένα το 'στειλε». Έστειλαν και δυο παρακώρες. Ήρθαν να της κάνουν το λουτρό της, να τη ντύσουν. Εκεί που τη ντύνανε, λένε: «Και το παιδί;» «Δεν έχω παιδί». Βγαίνει μια γυναίκα από το παράθυρο, η Μοίρα, και λέει: «Ντύστε τον κόπανο παιδί». Την πήρανε και την πάνε στο παλάτι.

Άλλες δυο την απαντούν: «Η Μπαμπακού να γίνει δέκα επτά χρονώ κι αφράτη», λέει η μια. Η άλλη: «Να γίνει η Μπαμπακού βασίλισσα κι ο κόπανος παιδί». Εκεί που πηγαίνανε, ήτανε νερό κι είδε η Μπαμπακού μέσα. Όταν πήγανε, άμα την είδε ο γιος του βασιλιά, λέει: «Με ξεύρεις;» «Δεν σε ξεύρω». «Με ξεύρεις, δε με ξεύρεις, να γίνεις δική μου», είπε αυτή. «Και το παιδί», είπαν οι Μοίρες, «να μοιάσει του Τρίτου».

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Το νυχτέρι

α: Μια φτωχιά κόρη· α1: γυναίκα παντρεμένη· α2: η μικρότερη από τις τρεις αδερφές· α3: άλλο· α4: που νυχτερεύει (ουν) και νυστάζει(ουν)· α5: για να μην τις (την) πάρει ο ύπνος τραγουδά (ούν)· α6: «Ήρθες ύπνε, καλώς ήρθες/ παρε το σκαμνί και κάτσε/ ας να νέσω, να ξενέσω / και τ' αδράχτι να γεμίσω/ κι ύστερα να κοιμηθούμε, / και να σφιχταγκυαλιστούμε» (άλλο, παρόμοιο)· α7: φωνάζει: «Ήρθε ο πρώτος, ήρθε ο δεύτερος, ήρθε ο τρίτος»· α8: άλλο· α9: τάζει ότι μονάχα να την ιδεί το βασιλόπουλο και θα μείνει έγκυος· α10: θα χάμει ένα παιδί και πάλι θ' απομείνει κορίτσι [πβ. τον τύπο ΑΤ 707 (Τα τρία χρυσά παιδιά), όπου βλ. ανάλυση]· α11: με τη συμβουλή της μάνας της λέει ότι θα κάνει αγόρι.

β: Τα λόγια αυτά ακούει (ούν)· β1: η δωδεκάδα· β2: το βασιλόπουλο· β3: οι(η) γείτονες(ισσα)· β4: που τη συκοφαντεί (ούν)· β5: στον άντρα της· β6: στη βασίλισσα, τη μάνα του βασιλόπουλου (στο βασιλιά)· β7: που το λένε· β8: Ύπνο· β9: Τρίτο· β10: που έχει εξαφανιστεί από το παλάτι και τον φάχουν, σε ποιο σπίτι κρύβεται· β11: άλλο.

II. Η πλεχτάνη

α. Η βασίλισσα (άλλο) στέλνει(ουν) στη φτωχιά, που νομίζει(ουν) ότι δέχεται το γιο της· α1: ρούχα α2: φρούτα· α3: μωρουδιακά· α4: άλλο· α5: νομίζοντας πως περιμένει παιδί· α6: την καλεί με το παιδί στο παλάτι· α7: και με τη συμβουλή της μάνας της· α8: ή της μοίρας της· α9: άλλο· α10: η ηρωίδα παίρνει και φασκιώνει· α11: ένα διάνο· α12: ένα γάλο σφαγμένο· α13: που μοσχοβολάει (δήθεν είναι βασιλικό αίμα)· α14: έναν κόπανο· α15: ένα φάρι· α16: ζυμαρένιο παιδί· α17: φασκιά τυλιγμένα μέσα στο καλάθι· α18: άλλο· α19: και το νανουρίζει «νάνι του Ύπνου το παιδί, του βασιλιά τ'αγγόνι»· α20: το στέλνει μ' ένα δούλο στο παλάτι.

β. Το ψεύτικο μωρό· β1: αρπάζει ένας αετός· (άλλο)· β2: πέφτει κάτω· β3: το ρίχνουν επίτηδες· β4: άλλο· β5: και στη θέση του ο(ι) δούλος (οι, άλλο) παίρνει (ουν) ένα άλλο μωρό· β6: που βρίσκουν· β7: που αγοράζουν από ένα βοσκό δυο χιλιάδες τάλαρα· β8: με το αστέρι στο κούτελο (πβ. ΑΤ 707, όπου βλ. ανάλυση)· β9: άλλο· β10: που το αλλάζουν οι δούλες στο δρόμο· β11: το παρουσιάζει η μάνα της φτωχιάς στο βασιλόπουλο λέγοντας ότι είναι δικό του.

γ. Το ψεύτικο μωρό βλέπουν οι Μοίρες (η Μοίρα, άλλο)· γ1: και γελούν(ά)· γ2: και γελά η Αγέλαστη Μοίρα· γ3: το μοιραίνει(ουν) να γίνει

αληθινό παιδί, του βασιλιά να μοιάσει· γ4: άλλο· γ5: μπαίνοντας στο παλάτι, το παιδί μιλάει: «Πατέρα, πάρε αυτό το μήλο»· γ6: η κοπέλα εξηγεί στο βασιλόπουλο την αλήθεια· γ7: του λέει να τη σφάξει αν δεν είναι αγνή.

III. Η λύση.

α. Το βασιλόπουλο παντρεύεται τη φτωχιά· α1: και τη συγχωρεί· α2: επειδή η μάνα του βρίσκει πως το παιδί του μοιάζει· α3: επειδή το στέλνει ο πατέρας του στο σπίτι της κοπέλας και την ερωτεύεται· α4: επειδή του λέει την αλήθεια· α5: όταν ζητάει εξηγήσεις· α6: όταν γυρίζει από τον πόλεμο· α7: όταν τον ξυπνήσει η βασίλισσα· α8: τον σηκώνει από το κρεβάτι, που είναι άρρωστος· α9: άλλο.

β. Ο σύζυγος συγχωρεί τη γυναίκα του γιατί, παραμονεύοντας, βλέπει ότι δεν περιμένει κανέναν· β1: του λέει την αλήθεια για το τραγούδι της· β2: κι εκείνος τα βάζει με τους γείτονες.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 2453, 271-273, Ζαγόρι, Πάπιγγο. *I*: α1, α4, α5, α7, β, β3 (ο γείτονας), β4, β5 (ότι είναι άπιστη). *III*: β (μη βλέποντας κανέναν, χυμάρει να τη σκοτώσει), β1, β2.

ΘΡΑΚΗ

2. ΛΑ 2751, 16, Σηλυμβρία. *I*: α, α4, α5, α6, β, β3 (περαστικοί την ακούνε και την επισκέφτονται λέγοντάς της ότι θα πάρει το βασιλόπουλο, που λέγεται Ύπνος), β4. *II*: α9 (η Μοίρα της φέρνει ένα ξύλινο παιδί που γίνεται αληθινό, όταν έρχεται να την επισκεφτεί η βασίλισσα, που πείθει το γιο της να την παντρευτεί).
3. ΛΦ 1771, 10-12, Κωνσταντινούπολη, «Το κακό βγαίνει σε καλό». *I*: α, α4, α5, α6, β, β3, β6. *II*: α, α1, α10, α14 (και το πηγαίνει στο παλάτι. Μεταμόρφωση: ο κόπανος γίνεται παιδί κι η μεγαλοκόρη ξαναγιώνει). *III*: α.
4. Θρακικά 15, 1941, 345-347, Τζετώ, «Ο Ύπνος». *I*: α, α4, α5, α6, β, β3, β4, β6, β7. *II*: α, α4 (δώρα), α5, α6, α10, α14, γ, γ3, γ6. *III*: α, α9.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά του Ανατολικού Αιγαίου

5. ΛΦ 1541, 15-17, Λέσβος, «Η Μπαμπακού». Παραλλαγή που δημοσιεύεται εδώ.

β. Δωδεκάνησα

6. ΙΛ 534, 455-456, Απόλλωνας, Ρόδου. *I*: α, α4, α5, α6, β, β3 (γειτόνισσες, β4, β6, β7, β8. *II*: α5, α6, α10, α16, α20, β, β2, β4 (και διαλύεται), β5, β9 (της αδερφής του). *III*: α, α1, α2, α5, α8 (σηκώνει τον άρρωστο γιο της, Ύπνο, από το κρεβάτι, για να το δει).
7. ΙΛ 726, 237-246, Σύμη. Ο γέρος κι η αγρόνη. *I*: α, α4, α5, α8, β, β3 (γειτόνισσες), β4, β6, β7, β8. *II*: α10, α18 (ο γέρος φτιάχνει ένα κούτσουρο παιδί και το πάει στο παλάτι με την εγγονή του), γ, γ3, γ6. *III*: α.
8. ΛΑ 1568, 455-456, Απόλλωνας, Ρόδου. *I*: α, α4 (πλέκει κάλτσες), α5, α6, β, β3 (γειτόνισσες), β4, β6. *II*: α, α4 (τρεις καμήλες αλεύρια, κ.α.), α5, α9 (της λένε οι δούλες ότι θα 'ρθουν να πάρουν το μωρό), α10, α16, β, β1, β5, β6. *III*: α, α7 (του λέει ότι του μοιάζει).
9. ΛΑ 2248, 16-18, Αστυπάλαια, «Ο κόπανος». *I*: α3 (μια φτωχή γριά παρουσιάζει την κόρη της στη βασίλισσα, όσο λείπει ο γιος της στον πόλεμο, ισχυριζόμενη ότι είναι έγκυος). *II*: α10, α14 (και τον πάει στο παλάτι), β, β3, β9 (και γίνεται μωρό, καθώς η γριά τον ρίχνει κάτω στη σκάλα). *III*: α, α1, α4, α5, α6.
10. ΛΑ 2248, 95-97, Αστυπάλαια. *I*: α3 (το βασιλόπουλο δηλώνει πως θα παντρευτεί την κοπέλα που θα κοιμηθεί μαζί του μια βραδιά και θα μείνει έγκυος κι η φτωχή κόρη, με προτροπή της μάνας της, λέει πως είναι έγκυος). *II*: α10, α11, α20, β, β4 (το αρπάζει ένας σκύλος), β5, β9 (ο δούλος παίρνει το δικό του παιδί και το πηγαίνει στο βασιλόπουλο). *III*: α.
11. Δωδεκανησιακό Αρχείο Ι', 1955, 172-174 (ΙΛ, 690Α, 209-215), Αστυπάλαια. *I*: α, α3 (η μάνα της λέει στη βασίλισσα φέματα, πως ο γιος της, που έφυγε στον πόλεμο, άφησε έγκυο την κόρη της. Η κόρη δεν θέλει να δεχθεί το φέμα, την αναγκάζει η μάνα της και βάζει πανιά στην κοιλιά της). *II*: α, α3, α4 (φαγητά, που τα τρώει με πίκρα, ενώ η μάνα τρώει με χαρά), α5, α6, α7, α10, α14, α18 (με μωρουδιακά, που έστειλε η βασίλισσα), β, β2, β4 (με το θέλημα του Θεού βρίσκει μωρό), β8, γ6, γ7. *III*: α, α1, α4, α6.

12. *Jahresgabe*, 1964, 66-72, Πάτμος, «Η μικρότερη κόρη κι ο βασιλιάς». *I*: α2, α4 (εύχονται, η πρώτη να πάρει το μάγειρα, η δεύτερη το φούρναρη, η τρίτη, μόνο να έβλεπε το βασιλόπουλο, θα του έκανε έναν γιο), α9, α10, β, β2 (την κλείνει στον πύργο). *II*: α10, α17, β, β1 (ο αέρας), β5 (ο βοσκός δίνει το νεογέννητο αγόρι του). *III*: α1.
13. Dieterich, 495, αρ. 1, Αστυπάλαια, «Ο Νύπνος». Όμοιο με το προηγούμενο. *I*: α, α4, α5, α6, β, β3, β4, β6, β7, β8. *II*: α, α1, α2, α5, α6, α18 (μια κούκλα), γ, γ1, γ2, γ3, γ6. *III*: α, α4, α9, την ερωτεύεται.

γ. Εύβοια - Σποράδες

14. Hahn 2, 157-158, Ιστιαία, «Die kluge Jungfrau». *I*: α, α2, α4, α9, α10, β, β2. *II*: α9 (το βασιλόπουλο την κλείνει σ' έναν πύργο κι αυτή στους 9 μήνες ζητάει σπάργανα για το μωρό), α15, α20 (φύλακα), β, β1, β5. *III*: α.
15. Ρήγας, 67-68, αρ. 16, Σκιαθός, «Ο Ύπνος». *I*: α, α4, α5, α6, β, β3, β4, β6, β7, β. *II*: α, α1, α2, α3, α5, α10, α14, γ, γ1, γ3. *III*: α.

δ. Κρήτη

16. ΛΦ 932, 5-6, Ρέθυμνο (καταγωγή αφηγήτριας από Μικρά Ασία), «Ο Ύπνος». *I*: α, α4, α5, α6 (καλώς τον Ύπνο, που 'ρθε, να πέσω, να πλαγιάσω, να γνέσω, να ροκιάσω, να σφιχταγκαλιάσω), β, β1 (οι άνθρωποι του βασιλιά, που φάχνουν το βασιλόπουλο), β7, β8, β10. *II*: α, α1, α5 (οι φύλακες παλατιανοί ακούν να το νανουρίζει: νάνι του Ύπνου το παιδί, του βασιλέ τ' αγγόνι), α10, α18 (ψεύτικο). *III*: α, α1, α4, α5.
17. ΣΛ, I, 261-265, Μεράμβελο, «Ο Ύπνος». *I*: α, α4, α5, α6, β, β3, β4, β6, β7, β8. *II*: α9 (η Μοίρα της βάζει ένα ξύλινο παιδί την ώρα που κοιμάται).

ε. Κυκλάδες

18. Μονογιός, 4, Μύκονος, «Ο Ύπνος». *I*: α, α4, α5, α6 (Ήρθες, Ύπνε μ', καλώς ήρθες, να κουτσά τσαι μάσησέ τα, να τσαι το θρονί τσαι κάτσε, να νέσω, ν' απονέσω, να σ' αγκαλιάσω τσαι να πέσω), β, β3, β4, β6, β7, β8. *II*: α10, α14, γ [η γριά (Μοίρα), που της διηγείται την ιστορία της], γ3. *III*: α.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

19. *Λαογραφία* ΙΑ', 1934-37, 516-517, Ζάκυνθος, «Η πονηρή γριά που εγέλασε το βασιλόπουλο». *I*: β11 (το βασιλόπουλο υπόσχεται να κάνει γυναίκα του όποια του κάνει παιδί, ειδήλλως τις εγκαταλείπει πληρώνοντας βασιλικά). *II*: α7, α10, α12, α13 (σπαργανωμένο, με καπελάκι), β, β1 (κοράκι· μοιρολόγια), β5 (ο βοσκός), β7, β11 (λεει ότι το άρπαξε από τον κόρακα). *III*: α.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

20. ΙΑ 697, 338-339 (ΛΑ 2318, 338-339), Ερμιόνη. *I*: α, α1, α4, α5, α6, β, β3, β4, β5. *III*: β, β2.
21. ΛΑ 1167, 51, Κορώνη, Πυλία, «Ο γάλος» (Γ. Ταρσούλη). *I*: α, α4, α5, α6, β, β3, β6, β7, β8. *II*: γ, γ3, γ5. *III*: α.
22. ΛΑ 1186, (ΣΜ 16), 94-95, Πύργος Ηλείας, «Η φρονιμάδα της κόρης». *I*: α, α4, α5, α6 (ήρθ' ο πρώτος ύπνος, κι αν ήλθες, καλώς ήλθες, παρ' το σκαμνί και κάτσε, να γνέσω, να ξεγνέσω, να κοιμηθούμε αντάμα, (...), ηλθ' ο τρίτος κι ήλθες, καλώς ήλθες, κάτσε να κοιμηθούμε και να σφιχταγκαλιαστούμε), β, β3, β4, β6, β8. *II* α, α6, α10, α14. *III*: α, α4, α5.
23. ΛΦ 501, 12, Αίγιο, «Ο βασιλιάς Ύπνος». *I*: α, α4, α5.
24. ΛΦ 734, 1-2, Γύθειο, «Οι τρεις κοπέλες». *I*: α, α2, α4, α5, α6 (ήρθες Ύπνε, καλώς ήρθες, πάρε το σκαμνί και κάτσε, να νέσω, να ξεγνέσω, να πέσουμε να κοιμηθούμε και να σφιχταγκαλιαστούμε), β, β3 (η κακιά γειτόνισσα), β4 (και της στέλνει πανέρι με κέρατα, μα η φτωχή της το επιστρέφει με λουλούδια), β6 (ο βασιλιάς μαθαίνει τις συκοφαντίες) β7, β8. *III*: α, α3.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

25. ΛΦ 1016, Αίγινα, «Ο Ύπνος». *I*: α, α4, α5, α6, β, β1 (που την κατηγορούν γι' αυτό κι εκείνη αρνείται). *II*: α10, α18 (βάζει ένα πανί στην κοιλιά της και κάθεται στην ψάθα σαν σε καρότσι με τον πετεινό μπροστά), γ, γ1, γ2, γ3 (το παιδί να γίνει αληθινό, η ψάθα χρυσό αμάξι, ο πετεινός χρυσός και να την κάνει γυναίκα του ο βασιλιάς Ύπνος). *III*: α.
26. *Αθηνά* Γ', 97 (Thumb, 278) Αίγινα, «Ο βασιλέας Ύπνος». *I*: α, α4, α5, α6, β, β3, β4, β6, β7, β8. *II*: α, α4 (δώρα), α5, α7, α8 (μιας γριάς) (της

Μοίρας), α10, α18 (πέφτει λεχώνα μ' ένα ξύλινο παιδί), γ, γ2, γ3· *III*: α.

27. ΔΙΕ 1, αρ. 10, 316, Αθήνα, «Ο βασιλιάς Ύπνος». *I*: α, α4, α5, α6, β, β3, β4, β6, β7, β8. *II*: α, α4 (δώρα), α5, α7, α8 (μιας γριάς) (της Μοίρας), α10, α18 (πέφτει λεχώνα μ' ένα ξύλινο παιδί), γ, γ2, γ3· *III*: α.

ΚΥΠΡΟΣ

28. ΛΦ 1818, 17-19, Γιαλούσα Καρπασίας, «Η τύχη του Ύπνου». *I*: α, α4, α5, α6, β, β3 (οι υπηρέτριες), β6, β7, β8. *II*: α, α4 (καναπέ, πολυθρόνες), α7, α8 (κάνει την έγχυο) α10, α18 (στην κούνια παιδί ξύλινο), γ, γ3. *III*: α.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

29. ΛΦ 1465, άτιτλο. *I*: α, α5, α6 (Έρθες Ύπνε, καλώς ήρθες, παρ' το κούτσουρο και κάτσε, ως να γνέσω, να ξεγνέσω και να σφιχταγκαλιαστούμε), β, β6, (τ' ακούει η βασίλισσα), β7, β8. *III*: α9, (το βασιλόπουλο πάει και τη βλέπει και του αρέσει πολύ).

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ *514D

Πρόταση κατάταξης ως ΑΤ 545C, Η φαροκεφάλη

Η φαροκεφάλη

BP, I, 261

EB: 164, Mutter und Tochter (Μητέρα και κόρη) και 132, Der Schicksalsbrunnen (Το πηγάδι της Τύχης)

«Του βούρου την κεφάλην με το ζεστό φωμί»

Είχε χλε μια γργιάν κι είχε μια κόρη, κι αυτή η γριά ήταν φτωχή κι επεθύμαν να φάει του βούρου την γκεφάλην με το ζεστό φωμί. Εγύριζεν κι εζήταν για κι έθρεφεν την κόρην, ήταν πολύ ωραία. Επάγαινε στα σπίτια κι εδίναν την την κεφάλην του βούρου, το ζεστό φωμίν έν το 'βρισκε, επάηνεν σ' άλλον, εδίναν την το ζεστό φωμίν, την κεφάλην εν την έβρισκε. Χρόνια τυρανούνταν γκαι τα δύο δεν τα 'βρισκε. Πάει λοιπό σ' ένα σπίτιν, εδίναν την το έναν, το άλλο και «δεν τα θέλω, να μου δώσετε ό,τι θέλει η καρδιά μου: «Θέλω κεφάλην του βούρου και ζεστό». Λέει η κυρία στη δούλα: «Πήγαινε στο τουλάπι». Πάει η δούλα στο τουλάπι, βγάζει και πιάνει ζεστό, ήβρε και γκεφάλην του βούρου, έδωσέν τη. Η γρηά πιον να πετάει που τη χαράν της, έδινεν τόσες ευχές, «κόρη μου, ο Θεός να σε φυλάει»· έτρεξέν το σπίτιν της. Λέ: «Κόρη μου, έφερα γκεφάλην του βούρου και ζεστό φωμίν, έλα να φάμε». Η κόρη λέ: «Εμ πεινώ τωραδά». Επήρεν απομονήν να πεινάσει κι η κόρη. Εφήκεν ταμ πάνω σ' έναμ μέρος φανερόμ, πάει ο κάττης, τρώει τα. Ερκεται η μάνα, λέ: «Εν την ήβρα, που ήτα;» Λέ: «Σδα ήτα, λέ, ο κάττης θα την επήρε». «Ο κάττης την επήρε;» Πιάνει την στο ξύλον, εφήκέν την στην υστερηνώρα. Λέ: «Νά φύης που το σπίτιμ μου, τόσα χρόνια τυρανιούμαι να βρώ την γκεφάλην του βούρου με το ζεστόν γκαι να τη φήκεις να τη φάει ο κάττης, να φύεις, να φύεις». Επαρκαλάγιεν την, τίποτα. Βγάλλει την όξω, κλειδώνει τη.

Έπιασεν η κόρη ένα δρόμον παράτιεν έν έξαιρεν που επάηνε, γιατί η μάνα της έλεεν, τη λέ: «Να φύεις γιατί θα σε σκοτώσω, να μη σε δω καθόλου στο χωργιό». Έπιασεν η κοπέλα μια στράτα, με κείνην (δ)έν έξαιρεμ που θε να πάει, επερπάτη, επερπάτην, έβγκαλέν την η στράτα σ' έναμ περβόλι που'χεν ένα παλάτι βασιλικό. Επήεν, εστάθημ όξω που την πόρταν, εχτύπαν την πόρταν, ανοιζαν την οι δούλες. Θωρούν τηλ λέ: «Τι θες εδά;» Βράδυαζε. «Εμ με

βάλλετε μέσα να πομείνω το βράδυ που 'μαι ξένη. Λέ: «Να το πούμε του βασιλιά». Πάει, λέ: «Έχει μιαν κοπέλαν και κάθεται πόξω και κλαίει κι είπε μας να τη βάλουμε μέσα ωσά ξημερωθεί και άβρηγον να φύει που το πρωί». Λέει ο βασιλιάς, λέ: «Πήτε να 'ρτει μέσα». Μπαίνει μέσα, εβάλαν τη σε μια γκάμαρη, εβάλαν την έφαε, ύστερα επήεν το βασιλόπουλον να τη δει. Το βασιλόπουλον ήταν εμε λέφτερον και μοναχό. Ως είδεν την κοπέλαν, άρεσέν τον, ήταμ πολλά όμορφη κόρη. Λέει την: «Εδώ πούρθες εν έχει να φύεις έπειτα, να σε πάρω γυναίκα μου». Έμεινεν η κοπέλα, ετοίμασά ντα, μετά δγυο μέρες εγένητο γάμος, επαντρεύτην τη. Η κοπέλα πιον εγίνη βασίλισσα.

Η μάνα εγύριζεν γκόμα να 'βρει του βούρου την γκεφάλην και το ζεστό φωμί. Γύρισε-γύρισε, για την κόρην εν την έμελλε, έτυχεν να ξεπέσει στο παλάτι. Εχτύπα, εχτύπα, μπροβάλλει η κόρη, είδε την. Εμ εχάρη, έμ ελυπήθη. Λέει: «—ήδ— ακόμα οδά που 'ρτεν να την δώσω γρόσκλη (γροσάκια), να μην εδικονά». Έστειλε τις δούλες, λέει: «Ν' ανοίξετε τη γυναίκα, βάρτε τη μέσα και φέρτε τημ νάτες σπίτιαν». Ανοίξαν, επιάσαν την που το χέριν, ενεβάσαν την πάνω. «Καλώς τη μαννούλα μου,πού έξαιρες κι ήρτες;» «Τι, 'σύ 'σαι; Να μου δώσεις του βούρου την γκεφάλην γκαι το ζεστό φωμί». Έτυχεν να την έχει βάλλει εμπρός της του πουλιού το γάλα. Λέει τη, λέ: «Να, φάε τώρα κι ύστερα να 'βρουμε γκεφάλην του βούρου». Λέ: «Εγώ δεν θέλω τίποτα, θέλω την ίδιαν του βούρου την γκεφάλην, κείνη δα που 'φαεν ο κάττης». Πιάνει ένα σακκούλιν, ο Θεός εξαίρει τι την έβαλε, πιάνει ένα άλλο, γεμώνει το γρόσκλη. Δίνει της τα, λέει την: «Νά, πάρτα, να ζήεις καλά». Λέ: «Χτύπα τα στην γκεφάλην σου, εγώ θέλω του βούρου την γκεφάλην». Αφταδά που το πρωί ως το βράδι, να τημ παίρνει που 'δώ, να τημ παίρνει που 'χεί — «χτύπα τα στην γκεφάλην σου, την γκεφάλην του βούρου θέλω». Επάηνε που 'δώ, τα ίδια. Επάηνε που 'χεί, τα ίδια. Η κόρη λέ: «Μ' αφτή 'ναι πουλύ κακό ντέρτι. Πάηνε στο μέρος σου και να την έβρω, να σε την εστείλω». Εφτέβκεν: «Την γκεφάλην του βούρου θέλω», λέ: «Χάτε να σε την δώσω, εμένα εμπρός», βάλλει την εμπροστά, να κατέβει τη σκάλα, την εβγάλει όξω. Λέ: «Αδδέ μου δώσεις την γκεφάλην του βούρου μου, θε να σε σκοτώσω».

Πούτη (πήγε να) τα κατέβη δυο-τρία σκαλιά, εσκέφτην να τη δώσει μια ξαπλωτιάν, να την εσκοτώσει. Ως εκατέβη, δυο-τρία σκαλιά, έδωσέν της μιαν από τη σκάλα, εσκοτώσέν την. Κατεβαίνει κάτω, πιάνει τη σκοτωμένη και διορίζει τις δούλες ν' ανοίξουν ένα λάκκο κοντά στην αρτάνα (πόρτα), χώννει τη. «Δόξα σοι ο Θεός, εγλύτωσα από αυτό το ντέρτι, να τη δίνω τόσα γρόσια και να με κάμνει ρεζίλι. Καλά την έκαμα κι εγώ εκειδά.»

Με καμμιάν εικοσαριάν ημέρες, εξετσίνησε μια κιτριτίσα, λέ: «Έχετε τον νου σας, μην την γκάμετε τίποτα». Επότιζάν την ημέρα με την ημέραν, έβγανε πήχες-πήχες νάνο. Σα γίναν τρεις μήνες, εγένη μια κιτριά που σκέπασε τον κόσμο. Ο βασιλιάς το καλόν του, κάθισιν ήταν πό κάτω πό την κιτριά, να βάλλει το μαξιλλάριν του, το μοσχίταν του, και να πάει ποκάτω να καθίσει.

Μιαν ημέρα, κειά που κοιμούταν κάτω που την κιτριά, λέει στη βασίλισσα, λέ: «Έλα να με ψειρίσεις». Αυτή εν έθελεν, λέ: «Κάτσε δα εσύ κι εγώ καλά κάθουμαι». Ελυπούτα που θυμούταν τη μάνα της, λέ: «Όχι, να 'ρτεις». Τι να κάμει, επάε. Τσά που τον εφείριζεν, απλώνει έναν γκλαδίν και βάλλει το αγκάθι του μες στο μάτι της. Εσύρτη πάρα χει. Πάλι απλώνει έναν γκλαδίν, εκέντησέν τη. Αυτή εποφιάστη, λέ, φαρμακιά της μάνας μου, να σηκωθώ, να πάω πάρα χει. Λέει στο βασιλιά. Λέει: «Πού να πάεις», δεν την έφηνε. Εκένταν την το κλαδί, επάενεν το παρά χει, δεν είχε ησυχία. Επήρεν την το παράπονο, επέφταν τα δάκρυά πάνω στο βασιλιά, λέει της, λέ: «Τι ανησυχία έχεις. Λέ: «Κατιτίς ευθυμήθηκα», λέ: «Θα με πεις γρήγορα». Τρομάζει κι αυτή, λέ, «ευθυμήθηκα τη φροκαλιάν τ' αναγκαίου μας κι επήρεν με το κλάμα. Τσα που 'χουν τα γένεια σου, περιμοιάζουν σαν τη φροκαλιάν τ' αναγκαίου», λέει του. «Αν δε σηκωθείς πάνω, να με δείξεις τ'αναγκαίου και τη φροκαλιά, θά σ'αποκεφαλίσω. Αν ταιριάζουν, καλά, αδδίνον να σε πάρω το κεφάλι σου». που να τον πάρει; Κλάψε, δάρσου, βασίλισσα. Λέ, «εμπρός, λέ: «Εν ενθυμούμαι», «θα σε αποκεφαλίσω», λέει ο βασιλιάς.

Μπαίνει εμπρός και κείνος που πίσω. Επάνε που δω, επάνε που χει, τίποτα. Το δρόμον να βρεις. Πέρασε που δω, πέρασε που χει, βγήκε στα χειλογιάλγια (χειλογιιάλια), έπιασε τη στράταν, επορπάτειε, εκείνος που πίσω. Αφτός λέ: «Ας τη 'φήκω κομμάτι να δούμε, που θα περάσει' αυτή της έκαμνε πως εθώρηγε δώ και κεί. Επαράτειε χειλογιάλγια, χειλογιάλγια, θωρεί ένα πράμα στη θάλασσα, κάβουρας σα θερίον, έρχεται κοντά, λέ: «Τι έχεις και κλαίεις; Πε με, πε με, εγώ είμαι η τύχη σου». Είπεν τον την ιστορία. Πιάνει ο κάουρας¹, βγάξει μιαν μάτσαν γκλειδιά, λέει: «Να, πάρ'τα και πάηνε, βάστα το δρόμο, γκαι θα παρουσιαστεί ένα παλάτιμ, που να μην έχει άλλο στον γκόσμο. Στες σαρανταμιά κάμαρες είν' το αναγκαίον γκαι δείξε της τη. Δίνω σε διορίαν να καθίσετε σαράντα μέρες, ύστερα να 'ρτεις να με φέρεις τα κλειδιά. Αν δεν έρτεις, θα 'ρτω να σε φάω».

Πιάνει τα κλειδιά, επήρεν άνεση, λέει του: «Κάμε να μη βραδιαστούμε». Σε δυο-τρεις ώρες, εφάνην ένα μπαλάτιν, και που 'ταν βασιλιάς, δεν το 'δε μποτέ του. Λέ: «Αφτή, για να με πει τέτοιο λόο (λόγο), έχει τον τόπο του, αμερού τι φροκαλιά θα 'ναι και μοιάζει τα γένεια μου». Μπαίνουν μέσα, ήταν με το διαμάντι σουβαντισμένο, τι μπαξέδες ήταν εκείνους. Ο βασιλιάς λέ: «Γλήουρα τη σκούνα». Ένοιεν, τη μιαν κάμαρη, έννοιεν την άλλην, ενέβαινεν, εκατέβαινεν ο βασιλιάς, στις σαρανταμιά κάμαρες ανοίγουν, εμπαίνουμ μέσα, εστέχοντα μια σκουπίτσα, μα τι εξίζαν του βασιλιά τα γένεια. Λέ: «Ορίστε».

1. Στη Ρόδο υπάρχει το «Τραγούδι του Κάουρα», όπου ο ήρωας Κωσταντής φοβάται μην τον καταπονέσει στην πάλη ο κάουρας κι επικαλείται τη βοήθεια του Αγίου Γεωργίου. Πβ. Α. Βρόντη, «Ο Άγιος Γεώργιος στη ροδίτικη λαογραφία», *Λαογραφία* ΙΑ', 1934-1937, σ. 227-228.

Λέει την ο βασιλιάς, λέει: «Έχεις δίκαιον να πεις εφτήν την γκουβέντα, τώρα εν έχει να φύγουμε πουδά, εκείνον ας το έχουν οι δούλοι, να κάθονται». Εφιακώθησαν τα χείλη της. Ο βασιλιάς λέ: «Εδώ είναι εγαλύτερα», επέτα που τη χαρά του. Εκείνη έπεσε στο κρεβάτι, μ' έτρωε, μ' έπινε (μηδέ). Λέει την: «Τι έχεις;» «Και έτσι χαμένη είμαι και έτσι χαμένη». «Μην φοβάσαι· τι έχεις;» Εκείνη τα ίδια. «Και έτσι χαμένη είμαι και έτσι χαμένη». «Γιατί είσαι χαμένη;» Λέει: «'πό την τύχη μου».

Σαράντα ημέρες φτηδά ήταν η κουβέντα της. Εξημέρωσεν η σαρανταμία, λέ: «Σήμερα θα με φάει ο κάουρας». Λέει του, λέ: «Συ θα παντρευτείς – εγώ σήμερα πεθαίνω, θέλεις κάθεται, θέλεις φύε έξω». Έφτασεν το μεσημέρι, λέ: «Χάτε στο περβόλι», λέ: «Νάσσε συ, μ' έφαε γκείνη με όζω έβγαινε (μα βγες έξω)». Έβγκεν ο βασιλιάς, κι εσεργιάνιζε στον περβόλι, εκείνη εκαθόταν πάνω στ' ανώι. Κειδά να ο κάουρας, εκόνιζεν τα δόντια του κι επάηνε. Τσιδά που πάηνε, χαμαί στη σάλα μέσα είχαν λινάρι ξαμμένο να το κλώσουν, εμπλέξαν τα χαλγιά του στα λινάρια και δεν εμπόρει να ξεμπλέξει. Λέει: «Μου φτάνουν τα ντέρτια μου κι ήβρα και σένα». Πιλπάται το λινάρι και λέει, λέ: «τι βάσανα έχεις κάουρα; πιο πολλά έχεις εσύ από μένα;» «Με συ, τι βάσανα έχεις;» «Εμένα ξαίνουν με, κλώθουν με, τόσα βάσανα υποφέρω, με συ τι;» Γροικάται ο κάουρας, πέφτει, φοφά. Κατεβαίνει, πάει να σκύψει, να δει, θωρεί το που φόφησε, κι έκουσέν τα ούλα που είπε. Επόμεινεν νοικοκυρά στο παλάτιν κι έτρωαν κι επίναν γκαι μας εμ μας εδίνα.

Αφηγήτρια: Μαργιτούλλα Χατζηφώτη (τριάντα ετών). Ιστορικό Λεξικό 534, αρ. 14, σ. 460-463. Προέλευση: Ρόδος. Συλλογές: Χ. Παπαχριστοδούλου.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Μάνα και κόρη πεινούν

α: Μια φτωχή μάνα (μητριά) ζει με τη μοναχοκόρη (προγονή) της· α1: και δεν έχουν να φάνε· α2: οπότε η μάνα ζητιανεύει και της δίνουν· α3: μια φαροκεφαλή· α4: ένα φωμί· α5: και τα δύο (π.χ. πίτα και κολιό, κεφαλή βούρου και ζεστό φωμί, κλπ.), που της αρέσουν πολύ· α6: άλλο· α7: και ζητάει από την κόρη της· α8: να (το) τα φυλάξει· α9: να τα λιβανίζει· α10: αλλά η κόρη δεν υπακούει· α11: και τα δίνει στο(η) ζητιάνο(α)· α12: στο γέρο (που είναι ο Χριστός)· α13: άλλο· α14: δεν προσέχει και τα τρώει η γάτα.

II. Η φυγή της κόρης και ο γάμος με το βασιλόπουλο

α: Η μάνα (μητριά) δέρνει (φωνάζει) την κόρη (προγονή) α1: και ζητάει την φαροκεφαλή (άλλο) α2: και λέει στον βασιλιά, που επεμβαίνει, ότι τη δέρνει γιατί θέλει να τρώει (να ντύνεται) όπως η βασιλοκόρη α3: και να πάρει του βασιλιά το παιδί α4: η κόρη φεύγει για να γλιτώσει το ξύλο α5: τη διώχνει η μάνα της.

β: Η κόρη βγαίνει στα ρουμάνια β1: γυμνή β2: και φτιάχνει ρούχο με το φύλλωμα ενός δέντρου β3: καταφεύγει στο παλάτι και ζητά να την πάρουν δούλα β4: το βασιλόπουλο τη βλέπει και την ερωτεύεται β5: την παντρεύεται β6: κάνουν παιδιά.

γ: Ο ευεργετημένος γέρος (άλλο) γ1: τη στέλνει πίσω ν' ανοίξει την κασέλα, που είναι γεμάτη φλουριά γ2: της δίνει γ3: την ευχή του (της) γ4: να πάρει το γιο του βασιλιά (άλλο) γ5: ένα κουβάρι χρυσό (άλλο) γ6: και τη στέλνει να το πουλήσει στο παλάτι γ7: όσο ζυγίζει η ζυγαριά γ8: και τυλίγει μ' αυτό τρεις βόλτες το παλάτι γ9: η κόρη χαρίζει τα κεντίδια στο βασιλιά, που θέλει να την πληρώσει γ10: το κουβάρι είναι πάντα βαρύτερο από τα φλουριά στη ζυγαριά [πβ. AT *735E, (*Η άτυχη*), όπου βλέπε ανάλυση] γ11: δοκιμάζουν το ζύγι με τα κορίτσια του χωριού γ12: και μόνο η ηρωίδα ισοβαρίζει με το κουβάρι γ13: ο βασιλιάς (άλλο) την παντρεύεται γ14: παίρνει τη μάνα της στο παλάτι.

III. Η μητροκτονία

α: Η μάνα (μητριά) επισκέπτεται την κόρη (προγονή) της, που έχει γίνει βασίλισσα α1: ως ζητιάννα, γιατί δίνει ελεημοσύνες στους φτωχούς α2: τη βασανίζει πάντα ζητώντας α3: την φαροκεφαλή α4: τα καρβέλια α5: άλλο α6: ακούγοντας τις φωνές α7: ο βασιλιάς α8: οι φρουροί (άλλο) α9: η ηρωίδα α10: τη σκοτώνει (νουν) α11: ρίχνοντάς την α12: από το μπαλκόνι α13: στο πεγαδί α14: άλλο α15: τη θάβουν στο περιβόλι α16: και ησυχάζουν.

β: Η μάνα πεθαίνει από το κακό της.

γ: Από τον τάφο της μάνας, βγαίνει μια φωνή που ζητάει γ1: στον τόπο που έπεσε η μάνα, φυτρώνει ένα δέντρο γ2: καλάμι γ3: άλλο γ4: ένα κλαδί, που μιλάει στ' αυτή της ηρωίδας [πβ. AT 780, (*The Singing Bone*)] και ζητάει γ5: την φαροκεφαλή (άλλο) γ6: την ώρα που κάθεται με τον άντρα (άλλο) της γ7: και τον φειρίζει γ8: κι ηρωίδα σκάει στα γέλια γ9: ένα κλαδί απλώνει τ'αγκάθια του στο μάτι της γ10: κι εκείνη κλαίει γ11: δακρύζει γ12: προκαλώντας την απορία του βασιλιά, που τη ρωτά γ13: γιατί γελάει γ14: γ: γιατί κλαίει γ15: δεν απαντά γ16: κι ο βασιλιάς τη φυλακίζει.

δ: Το βασιλόπουλο της δίνει ένα βαρέλι κολιούς κι ένα κοφίνι πίτες για να μην ξαναμιλήσει.

IV. Η οδοιπορία προς το μαγικό παλάτι

α: Ως εξήγηση η ηρωίδα δίνει· α1: πως γελάει με τα ξανθά του μαλλιά· α2: πως τα γένεια του βασιλιά μοιάζουν (άλλο) με τη σκούπα (άλλο)· α3: του απόπατου· α4: του πατρικού της παλατιού· α5: του θείου της· α6: άλλο· α7: ο βασιλιάς θυμώνει και ζητά να δει· α8: και τη διώχνει· α9: κι απειλεί· α10: να τη σκοτώσει, αν δεν του δείξει· α11: το παλάτι· α12: τη σκούπα· α13: άλλο.

β: Απελπισμένη η ηρωίδα συνεχίζει τις ελεημοσύνες· β1: βλέπει μπροστά της το γέρο· β2: γριά· β3: που ευεργέτησε· β4: άλλο· β5: που της δίνει· β6: το (α) κλειδί(ά) ενός παλατιού· β7: (με 40 κάμαρες) και αναγκαίο (άλλο) με χρυσές σκούπες· β8: της φέρνει σκούπα χρυσή(διαμαντένια)· β9: ο γέρος γίνεται φίδι και τους οδηγεί σ' ένα μαγικό παλάτι, όπου βρίσκουν χρυσή σκούπα· β10: έρχονται οι Μοίρες της, μετεμφιεσμένες ως αδέρφια της, και της δίνουν μια διαμαντένια σκούπα, ζητώντας της να μη λείι ό,τι θέλει άλλη φορά· β11: άλλο· β12: οι Μοίρες της χτίζουν ένα παλάτι· β13: που βρίσκεται στο δρόμο της, με τις χρυσές σκούπες μέσα.

γ: Λέει την αλήθεια στον βασιλιά· γ1: και την παίρνει πίσω· γ2: τη δικαιώνει.

δ: Πάει σ' ένα σπίτι και ζητά να χτίσει λάκκο με μάρμαρα και χρυσά χαλιά, όπου ζει με δυο παιδιά και το βαλσαμωμένο χελιδόνι. Εκεί πηγαίνει και τη βρίσκει ο βασιλιάς· έτσι μαθαίνει την ιστορία της και συμφιλιώνονται.

ε: Οδηγεί ο (γέρος) Χριστός το ζεύγος και φτάνουν στον Παράδεισο, όπου ζουν ευτυχισμένοι· ε1: ανασταίνει τη μάνα και τη ρίχνει στην Κόλαση.

στ: Εμφανίζεται ένας Κάβουρας (μια Λάμια) και της δίνει τα κλειδιά για το παλάτι (άλλο)· στ1: με τις 41 κάμαρες και τη χρυσή· στ2: με σκοπό να του (της) τα επιστρέψει σε 40 μέρες, διαφορετικά θα τη φάει· στ3: πάει να τη φάει, όμως μπλέκεται στο λινάρι· στ4: το λινάρι λείι στη Λάμια την ιστορία του και της δείχνει ότι έχει μεγαλύτερη υπομονή απ' αυτήν· στ5: άλλο· στ6: και φοβά· στ7: ανοίγει η γης και την (τον) καταπίνει· στ8: το παλάτι μένει στην ηρωίδα.

V. Η Λύση

α: Ο βασιλιάς πείθεται· α1: τη συγχωρεί· α2: της ζητά συγνώμη· α3: της δίνει την κορώνα του· α4: και ζουν στο μαγικό παλάτι ευτυχισμένοι· α5: γυρνούν στο σπίτι τους.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

1. ΣΠ 65, 3-6, Τρίκαλα. Η αρχή όπως στον τύπο ΑΤ *514Α, βλ. παρ. αρ. 1. Η γριά βγάζει το δαχτυλάκι της (που βύζαινε) στο παράθυρο· το βασιλόπουλο τη θέλει γυναίκα του· στο δρόμο, οι Μοίρες την κάνουν 12 χρόνων κορίτσι· η άλλη γριά την ακολουθεί, ρωτώντας «πώς γίνηκες κορίτσι, να γίνω κι εγώ;». *III*: α9, α10, α15, γ1, γ3 (μια δάφνη, όπου είναι γραμμένα σ' ένα φύλλο τα ίδια της τα λόγια), γ6 (πεθερό), γ7, γ8, γ12, γ13. *IV*: α, α2, α4, α7, α11, α12, β12, β13. *V*: α.

ΘΡΑΚΗ

2. ΛΑ *514D, 2, Αίνος, «Η γεννήσασα έν κομμάτι κρέας». *III*: α9, α10, α11, α14 (σκάλα) γ1 (κλήμα) γ8, γ12, γ13. *IV*: α, α2, α4, α7, α11, α12, β12, β13. *V*: α.
3. Θρακικά 16, 1941, 147-148, Ηράκλεια, «Η πίτα κι ο κολιός». *I*: α, α1, α5 (πίτα και κολιό), α7, α8, α10, α11. *II*: α5, γ, γ2, γ5 (στεφάνι με χρυσές μαργαρίτες), β4, β5. *III*: β (από το κακό της, που δεν έφαγε την πίτα), γ, γ5, γ6, γ8, γ12, γ13. *IV*: α, α2 (είναι χειρότερα), α6 (του νεροχύτη), α7, α12, β1 (ζητιάνο), β8 (χρυσή). *V*: α.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά του Ανατολικού Αιγαίου

4. ΛΦ 1336, 1-2, Λέσβος. *I*: α, α1, α2, α6 (κολιό και πίτα), α7, α8, α10, α11. *II*: α, α1 (κολιό και πίτα), α5, β4, β5, γ14. *III*: α, α2, α3 (κολιό και πίτα), δ.

β. Δωδεκάνησα

5. ΙΑ 534, 460-463, αρ. 14 (ΛΑ *514D, 3), Λίνδος Ρόδου, «Του βούρου την κεφάλην και το ζεστό ψωμί», Η παραλλαγή που δημοσιεύεται εδώ.

γ. Κρήτη

6. ΛΑ 1132, (ΛΑ 514D, 4), Συλλογή Λιουδάκη, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α6 (καρβέλι), α7, α8 α11. *II*: γ, γ2, γ5 (ένα μήλο, που μόνο με το βασιλιά ισοζυγιάζεται), β5. *III*: α, α2, α3 (καρβέλι), α9, α10, γ, γ3 (καρβέλι), γ6, γ8, γ12, γ13. *IV*: α, α2, α4, α7, α12· β1, β5, β8. *V*: α.

δ. Κυκλάδες

7. ΛΑ 1396, 169-174, αρ. 55 (ΛΑ *514D, 6), Τήνος, άτιτλο. *I*: α, α5 (πίτα με τα βουράκια, που αρέσει η γριά), α11. *II*: α5, β4, β5· *III*: α, α2, α5 (πίτα με βουράκια), α9, α10, γ, γ1, γ5, γ8, γ12, γ13. *IV*: α, α2 (με τη σκούπα), α8, δ.
8. ΛΦ 445, 7-10, Κέα, «Η πίττα κι η ρεγκοκεφαλή». *I*: α (μητριά) α5 (ρεγκοκεφαλή και πίτα). *II*: α5, β4, β5. *III*: α, α1, α2, α5 (ρεγκοκεφαλή και πίτα), α9, α10, α11, α14 (από τη σκάλα), γ1, γ2, γ4, γ5 (ρεγκοκεφαλή και πίτα), γ8, γ12, γ13. *IV*: α1, α2, α6 (του αρχοντόσπιτου), α7, α13 (το αρχοντόσπιτο), β1, β3, β11 (ο γέρος της δείχνει ένα αρχοντόσπιτο με ασημένια σκούπα). *V*: α.
9. ΣΠ 68, 9-11, Πάρος, «Το σκουπιδάτζι», [ΑΤ 501, (Οι Κλώστρες), βλ. παρ. αρ. 12].
10. Φιλολογική Πρωτοχρονιά, έτος 18, 1961, 258-260, Σύρος, άτιτλο. *I*α, α1, α6 (καρβελάκι), α7, α9, α10, α11, α13 (καλογεράκι). *II*: α, α1 (καρβελάκι), α5, γ (καλογεράκι), γ5, γ6, γ7, γ12, γ13. *III*: α, α2, α5 (καρβελάκι), α14 (γκρεμίζεται από τις σκάλες), α15 (η κόρη τη θάβει), γ1, γ2 (καλαμιώνας), γ4, γ5 (καρβελάκια), γ6, γ8, γ12, γ13. *IV*: α, α2 (φρόκαλο κουζίνας στον πύργο του πατέρα της), α4, α7, β4 (καλογεράκι), β5, β6, β7 (φροκαλάκι στολισμένο με διαμάντια και μαργαριτάρια). *V*: α.
11. Klaar, *Christos*, 67-69, Κουφονήσια, «Die böse Mutter». *I*: α, α1, α2, α6 (πόδια και κεφαλή της δίνει ο χασάπης), α7, α8, α10, α11. *II*: α5, γ, γ2, γ3, γ4 (τον πιο πλούσιο και να γίνει όμορφη), β4, β5 (καλεί στον γάμο τη μάνα της). *III*: α2, α5, α9, α10 (βάζει ένα δούλο να τη σκοτώσει), γ1 (λεμονιά) γ4 (τα κλαδιά τραβούν τα μαλλιά της), γ8, γ12, γ13, γ15, γ16. *IV*: β1, β3, ε (τη συμβουλεύει να πει το αστείο που της είχε πει ο υπηρέτης στο παλάτι του πατέρα της), ε1.
12. Klaar, *Christos*, 58-67, Κουφονήσια, «Das Goldknäuel». *I*: α, α1, α2, α6 (μια πίτα), α7, α8, α10, α11 (στο γέρο καλόγερο, χωρίς να θέλει να τ' ομολογήσει στη μάνα της). *II*: α, α1 (πίτα) γ, γ2, γ5, γ6, γ7, γ10, γ11,

γ12, γ13. *III*: α2, α5 (πίτα), α9, α10, α11, α12, γ12 (ένα πλατάνι), γ4, γ5 (πίτα), γ8, γ11, γ12, γ13, γ14. *IV*: α, α2, α4 (στο τελευταίο από τα 40 δωμάτια), β1 (φεύγει και συναντά τον καλόγερο-Χριστό), β5, β6, β7. *V*: α, α4.

ε. Κρήτη

13. ΛΑ 1161B, 56-60 (ΛΑ *514D, 5), Λιουδάκη, 1938, Τοπάζα, «Ίντα 'χαμες τα καρβέλια;». *I*: α, α1, α2, α6 (καρβέλια, που λαχταρούσε), α7, α8, α10, α11, α14 (από τη σκάλα), γ1, γ4, γ5 (τα καρβέλια), γ6, γ8, γ12, γ13. *IV*: α, α2, α3, α4, α7, α11, α12, β1, β5, β6, β7 (κουζίνα με χρυσή βούρτσα).
14. ΣΛ II, 331-334, Σητεία, «Η μάνα κι η κόρη». *I* α, α1, α2, α6 (ένα πιτάκι), α7, α8, α10, α11. *II*: α, α1 («ίντα 'χαμες, κόρη μου, το πιτάκι;»), γ, γ2, γ3, γ5 (ένα κουβάρι σπάγγο), γ8, γ9, γ12. *III*: α, α2, α5 («ίντα 'χαμες, κόρη μου, το πιτάκι;»), α9, α10, α11, α15, γ1 (λεμονιά), γ4, γ5, γ6, γ8, γ12, γ13. *IV*: α, α2, α3, α4, α7, α11, α12, β1, β5, β6, β7, β13. *V*: α1.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

15. ΛΦ 1247, 3-5, Λευκάδα. *I*: α, α1, α6 (η μάνα φέρνει από ένα γάμο ένα κουλούρι), α11 (στη ζητιάννα). *II*: α5, β, β4, β5. *III*: α, α1, α2, α5 (το ποδαράκι), α9, α10, α11, α13, γ1, γ3 (κληματαριά), γ4 (μια βέργα στο αυτί της βασίλισσας), συμφυρμός με τον τύπο AT 780, γ5 (το ποδαράκι), γ8, γ12, γ13. *IV*: α1, α2, α3, α4, α7, α9, α10, α11, α12. *V*: α, α3, α4.
16. Λαογραφία ΙΑ', 1934-1937, 480-483, Ζάκυνθος, «Τα 5 φωμιά». *I*: α, α1, α2, α6 (5 φωμιά), α7, α8, α10, α12. *II*: α, α1 (τα 5 φωμιά), α5, β1, β2, β4, β5, β6, γ, γ2 (την κάνει αρχοντοπούλα, άξια να παντρευτεί το βασιλόπουλο). *III*: α, α1 (γίνεται υπηρέτρια στην κόρη της και κοιτάζει το παιδί της), α2, α4, α7, α10 (γιατί του το ζητάει η γυναίκα του), γ, γ1, γ3 (νεραντζιά), γ5 (τα 5 φωμιά), γ6, γ7, γ8, γ12, γ13. *IV*: α1, α6 (ότι θυμήθηκε το περιβόλι του πατέρα της), α7, α13 (το περιβόλι), στ (μια Λάμια της δίνει 40 κλειδιά για το περιβόλι), στ2, στ4, στ8.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

17. ΛΑ 1193 (ΣΜ 29), 122-124, Βελίτσα Ολυμπίας, «Το φωμί και το φάρι». *I*: α, α1, α5: φωμί και φάρι), α11 (στη ζητιάννα). *II*: α5, γ η ζητιάννα της

εύχεται: «ψωμί μου ὄωσες, ευχή θα πάρεις, την ευχή της ευχής μου να ὄχεις, ἄνδρα βασιλιά να πάρεις και βασίλισσα να κάτσεις, στο πευκί να καθίσσεις και τσεκίνα να μετρήσεις». Μια γριά τη φέρνει στο παλάτι και την κάνει βασίλισσα. *III*: α2, α5 (ψωμί και ψάρι), α9, α10, α11, α14 (από τη σκάλα ὀ λείει στο βασιλιά πως είναι μια ξένη). Ελλιπίες.

18. ΛΑ 2268, 1140-1141, Αχαΐα, «Το πόδι». *I*: α, α1, α4, β4, β5. *II*: α2, α5 (το πόδι), α9, α12, α11, α14 (από το παράθυρο), γ1, γ3 (κυπαρίσσι, τριανταφυλλιά), συμφυρμός με τον τύπο ΑΤ 780 (*The Singing Bone*), που ζητάει το πόδι και πάει να την ξεσκίσει, γ10, γ12. *IV*: γ1, γ2.
19. ΛΑ 501, 6, Κορώνη, «Οι τρεις πίτες». Συμφυρμός με τον ΑΤ 501, βλ. παρ. αρ. 20.
20. ΛΑ 1167, 47-51, 1927 (Ταρσούλη), «Τα γένεια του βασιλιά».
21. ΛΦ 122, 1-3, Μεσσήνη, «Η πατσίτσα». *I*: α, α1, α2, α6 (ο χασάπης δίνει στη μάνα την πατσίτσα), α10, α11 (στους ζητιάνους). *II*: α5, γ, γ1 (η μάνα της την αγκαλιάζει, ενώ μόλις ξαναβρεθεί με τα κουρέλια την ξαναδιώχνει), ο γέρος τη συμβουλεύει ν' ανέβει στο πιο ψηλό μέρος του παλατιού και να μην κατέβει κάτω, αν δεν της υποσχεθεί γάμο το βασιλόπουλο), γ13. *III*: α2, α5 (την πατσίτσα), α9 (ένα ζαχαροκάλαμο), γ4, γ5, γ10, γ12, γ13. *IV*: α, α2, α4, α7, α13 (ο βασιλιάς τη διώχνει). *V*: α, α2.
22. ΛΦ 236, Βοιωτία, «Οι πιτίτσες». *I*: α, α13 (η κόρη χαρίζει την πίτα στο φίδι, που είναι η τύχη της). *II*: α, α1, και λέει: «εμείς ζυμώσαμε τρεις πίτες, τη μια τη φάγαμε, την άλλη τη δανείσαμε, την άλλη τι την έκανες;», β4, β5 (τη βασανίζει και στον ύπνο της).
23. ΛΦ 1788, 15-19, Πυλία, «Η τυχερή κόρη». *I*: α, α6 (η μάνα βάζει στο φούρνο τρεις πίτες), α13 (δίνει τη μία στο γέρο). *II*: α, α2, συμφυρμός με τον τύπο ΑΤ 500, βλ. παρ. αρ. 12. *III*: α, α2, α5 (την τρίτη πίτα), α9, α10, α13, γ1, γ3 (κυπαρίσσι), συμφυρμός με τον τύπο ΑΤ 780, γ4, γ5 (την πίτα), γ8, γ12, γ13. *IV*: α, α2, α5, α7, α9, α10, α11, β1, β3, β9 (σκούπα χρυσή, σαν το μούσι του βασιλιά). *V*: α, α1, α5.
24. ΛΦ 872, 5-6, Τρίπολη, «Την πίτα μου θέλω». *I*: α, α1, α6 (4 πίτες), α8, α10, α11 (δίνει μια πίτα στο ζητιάνο). *II*: α, α1 (την πίτα), α4, β (στο βουνό κι αποκοιμείται), β4, β5, γ13. *III*: α2, α5 (την πίτα), α6, α7, α10, γ1, γ3 (κυπαρίσσι), συμφυρμός με τον τύπο ΑΤ 780, γ4, γ5.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ – ΠΟΝΤΟΣ – ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

Πόντος

25. ΛΦ 1833, 30-31, Πόντος. *I*: α, α1 (αγοράζει η μάνα), α7, α8, α10, α13 (γύφτο). *II*: α, α1, α2, α3, β5. *III*: α, α2 (καθόταν στο μπαλκόνι, έτριζε τα δόντια κι έλεγε: «φουρχίζω σε αφορισμένισσα»), γ6, γ8, γ12, γ13. *IV*: α, α2, α3, α4, α7, α9, α10, α11, α12, β4 (είπαν: «Άς πάμε να δούμε τι είδους είναι η σκούπα και μετά τη σκοτώνουμε» και πάνε κι η σκούπα ήταν όλο χρυσάφι και δεν τη σκότωσαν).

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

26. Φιλιππίδου, 29-37, αρ. 3, «Την πίτα μου θέλω». *I* α, α1, α2, α6: πίτα, α7, α8, α10, α13 (ζητιάνο-άγγελο). *II*: α, α1 (πίτα), α4, β, β2, β4, β5. *III*: α, α1, α2, α7, α10, γ1 (κυπαρίσσι), γ3, γ4, γ5 (πίτα).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ ΑΤ *514Α, ΑΤ *514Β,
ΑΤ *514C, ΑΤ *514D

ΑΤ *514, *Οι Λωλομαρίες*

Οι Λωλομαρίες ανήκουν κανονικά στις νουβέλλες (ΑΤ 877, *The Old Woman who was skinned*), απ' όπου ο Μέγας αποσύρει τον τύπο, για να τον κατατάξει εδώ, στο σύνολο των τεσσάρων αφηγήσεων, που έχουν ως κύριο υπερφυσικό βοηθό του ήρωα τις Μοίρες ή τη Θεά Τύχη. Έτσι ο τύπος ΑΤ *514Α, μαζί με τους επόμενους τρεις (ΑΤ *514Β, ΑΤ *514C, ΑΤ *514D), αντιμετωπίζεται από τον Μέγα ως μαγικό παραμύθι, λόγω της παρέμβασης των Μοιρών ως θαυμάσιων βοηθών για τη λύση του δράματος. Όπου ένας βασιλιάς παντρεύεται άθελά του μια γριά, χάρη σε σκηνοθεσία της αδερφής της, (επειδή ερωτεύεται τη φωνή της ή βλέπει το δαχτυλάκι της μόνον) κι όταν την καταλάβει, την πετάει έξω. Κρεμασμένη στο δέντρο τη βρίσκουν οι Μοίρες κι η Αγέλαστη Μοίρα γελάει. Ως αντάλλαγμα την ξαναγιάνουν. Η ζηλιάρα αδερφή της θέλει να ξαναβιώσει κι αυτή, ωστόσο πεθαίνει στα χέρια ενός κουρέα ή χασάπη που τη γδέρνει ζωντανή, συμβουλευμένη από την ξαναβιωμένη αδερφή της.

Υπάρχουν 19 τουρκικές παραλλαγές –τύπος ΕΒ 226 (*Το αγκάθι του μαρουλιού*)–, όπου καταλογογραφείται η ιστορία των δυο γριών. Επίσης αναφέρεται

αποσχίδα, με τη μαγική γέννηση μιας βατραχίνας (στις ελληνικές παραλλαγές μιας σαύρας (ΑΤ *514Β), η οποία παντρεύεται ένα βασιλόπουλο που δεν την έχει δει ποτέ του. Με βάση αυτό το μοτίβο, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι υπάρχει οργανική σύνδεση ανάμεσα στις δυο ιστορίες. Το κοινό στοιχείο μεταξύ ΑΤ *514Α και ΑΤ *514Β είναι ότι το βασιλόπουλο παντρεύεται μια νύφη χωρίς να τη δει, η οποία είναι είτε γριά (Α) είτε ζωύφιο (Β), κάτι που ο γαμπρός αποδιώχνει. Επίσης το γέλιο της Αγέλαστης Μοίρας αποτελεί κοινό στοιχείο στους δύο υπότυπους αλλά και στον ΑΤ *514C (Ο Ύπνος), που ακολουθεί.

Τέλος ο τύπος ΑΤ *514D, με θέμα τη διαμάχη μάνας και κόρης, δεν ανήκει οργανικά εδώ, όπως θα δούμε, απλώς κατατάσσεται από τον Μέγα σ' αυτό το πλαίσιο, λόγω παρέμβασης της Τύχης στη ζωή της ηρωίδας την κατάλληλη στιγμή.

ΑΤ *514Β, *Η σαύρα*

Στη δεύτερη αναθεώρηση των Aarne-Thompson, ο Μέγας δημιουργεί και παρουσιάζει έναν τύπο, τον ΑΤ 514* (*The Unlaughing Fate*) με έξι μόνον ελληνικές παραλλαγές και με κεντρικό θέμα την Αγέλαστη Μοίρα, ως υπερφυσικό βοηθό της ηρωίδας. Στο άρθρο του για τις Μοίρες στο ελληνικό παραμύθι² μετονομάζει τον τύπο αυτόν σε ΑΤ *514Β, όπου μια γριά γίνεται σαύρα, ύστερα γυναίκα και παντρεύεται το βασιλιά. Αλλά η ηρωίδα ξαναγίνεται σαύρα μετά τον γάμο ή τη διώχνει όταν τη δει ο γαμπρός. Η σαύρα ανεβαίνει πάνω σ' έναν πετεινό, που τον οδηγεί με χαλινάρι για να πάει στο παλάτι. Έτσι κάνει να γελάσει την Αγέλαστη Μοίρα. Ως ανταμοιβή, της δίνει ομορφιά, νιάτα και το βασιλόπουλο την παντρεύεται.

Ο παραμυθιακός τύπος της *Σαύρας* θα μπορούσε ευρύτερα να υπαχθεί στον ΑΤ 402 [(*Η χελώνα*), που συμφύρεται συχνά με τον ΑΤ 465Α (*Ο φθόνος για την όμορφη γυναίκα*)], όπου μια κόρη γεννιέται με μορφή ζώου, λόγω αστόχαστης γονικής ευχής. Ένα βασιλόπουλο τη βλέπει όταν χτενίζεται στον ήλιο, έχοντας βγάλει το καβούκι της και την ερωτεύεται. Η χελώνα αναγκάστηκε να αφήσει τη μορφή μέσα από τον έρωτα και το γάμο. Η κύρια διαφορά, που σφαλώς οδηγεί τον Γ. Μέγα να κατατάξει τον ΑΤ *514Β ως ελληνικό οικότυπο, είναι ότι η ηρωίδα και μετά το γάμο παραμένει σαύρα είτε γιατί το βασιλόπουλο την πήρε με προξενείο, χωρίς πρώτα να τη δει είτε για άλλους λόγους, που δεν εξηγούνται καθαρά στην αφήγηση. Επίσης το χιουμοριστικό μοτίβο της σαύρας, καθισμένης στη ράχη του πετεινού, που τον οδηγεί με χαλινάρι, φανερώνει ότι ο γαμπρός δεν έχει δει καν τη νύφη. Οπότε, η μεταμόρφωσή της δεν

2. G. Megas, «Die Moiren als funktioneller faktor im Neugriechischen Märchen», *Λαογραφία* ΚΕ', 1967, σ. 316-332.

οφείλεται στον Έρωτα αλλά σε παρέμβαση της Αγέλαστης Μοίρας, που της χαρίζει ανθρωπινή μορφή επειδή την έκανε να γελάσει.

AT *514C, Ο Ύπνος

Το παραμύθι του Ύπνου αριθμεί 29 παραλλαγές απ' όλη την επικράτεια, με εξαίρεση τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία. Μια κοπέλα κάνει νυχτέρι τα βράδια και, για να μην την πάρει ο Ύπνος, συνομιλεί μαζί του, απευθύνοντάς του ένα κάλεσμα, με ένα τυποποιημένο ποιηματάκι, όπου του ζητά να την περιμένει για να κοιμηθούνε μαζί. Τη συκοφαντούν οι γείτονές της ότι κοιμάται με τον γιο του βασιλιά, που τον λένε Ύπνο. Η βασίλισσα στέλνει δώρα στο κορίτσι και θέλει να δει το μωρό, αφού πιστεύει ότι η κόρη είναι έγκυος. Η κόρη ντύνει μωρό έναν κόπανο, τη συναντούν οι τρεις Μοίρες, που, επειδή γελάνε, της τον μεταμορφώνουν σε αληθινό παιδί, οπότε το βασιλόπουλο την παντρεύεται³.

Πέρα από το μοτίβο της Αγέλαστης Μοίρας ή των τριών Μοιρών, που απασχολεί τον Μέγα, ως αρχαιοελληνικό, το παραμύθι απαντάται με διαφορετική μορφή στην Τουρκία, (τύπος EB 91, *Die Belebte Puppe*, η ζωντανεμένη κούκλα), και στην Ιταλία (Indice delle Fiabe Toscane, nr. 868B). Όπου ένας άκληρος γέρος ή μια γριά αποκτά ή κατασκευάζει μια κούκλα, που, είτε ως παιδί είτε ως κοπέλα φυσικού μεγέθους, ζωντανεύει χάρη στο θαύμα ενός δερβίση ή των τριών Μοιρών. Ωστόσο οι αφηγήσεις αυτές προσεγγίζουν μάλλον τη νουβέλλα AT 898, *The Daughter of the Sun (The Speechless Maiden, The Puppet Bride)*, διότι το θέμα τους είναι κοινό. Ο Μέγας υποστηρίζει ότι πρόκειται για μαγικά παραμύθια, διότι έχουν υπερφυσικούς βοηθούς και τα κατατάσσει στον AT 402 (*H χελώνα*).

Ενδιαφέρον είναι το ποιηματάκι της ηρωίδας, νανούρισμα που δείχνει όπως και σ' άλλες περιπτώσεις ρυθμικού λόγου ενσωματωμένου στην αφήγηση, τη μακρά διάρκεια στην καταγωγή του παραμυθιού με λογοτυπική βάση. Η προσωποποίηση του Ύπνου είτε ως ερωτική φαντασίωση της κοπέλλας είτε ως μυθική φυσιογνωμία του παραμυθιού οδηγεί στην υπονοητική κατασκευή ενός παιδιού, από όλους όσους ξαγρυπνούν ή είναι ζύπνιοι γύρω από τον πρίγκηπα Ύπνο, που κοιμάται ή απουσιάζει, ενόσω πλάθεται γύρω του η πλεκτάνη της τεκνοποιίας, και ξυπνάει μόνον όταν του φέρουν το παιδί στα χέρια.

3. Το παραμύθι αυτό αναλύει η M. Papachristophourou, *Sommeils et veilles dans le conte merveilleux grec*, FFC 279, Helsinki 2001.

ΑΤ *514D, *Η φαροκεφάλη*. Πρόταση κατάταξης: τύπος ΑΤ 545C.

Το παραμύθι αυτό πραγματεύεται την ιστορία μίας μάνας, που ζητιανεύει για να θρέψει την κόρη της, με την οποία έρχεται σε ρήξη, λόγω της ποθητής τροφής, που η κόρη έδωσε στη γάτα ή παραχώρησε στο ζητιάνο.

Πρόκειται για ένα οριακά μαγικό παραμύθι, πολύ κοντά στο πνεύμα της νουβέλλας χάρη στο ειρωνικό, ρεαλιστικό πνεύμα που το διακατέχει. Ο Γ. Μέγας σε σχετικό άρθρο⁴ δηλώνει 18 καταγραμμένες παραλλαγές από όλη την Ελλάδα, που αναφέρονται όλες σε μια περιζήτητη τροφή (φαροκεφάλη, του βούρου την κεφάλη με το ζεστό ψωμί, ρεγκοκεφαλή, πιτίτσες, πατσιτσες, κεφάλη και πόδια, κλπ.), που η κυκλοφορία της προκαλεί οριστική ρήξη μεταξύ μάνας και κόρης και καταλήγει σε φόνο της πρώτης από τη δεύτερη.

Μητροκτονία έχουμε σπάνια στα παραμύθια κι ιδιαίτερα όταν δε συνοδεύεται από κάποιο καννιβαλιστικό μοτίβο. Όταν δηλαδή η κόρη δεν επιθυμεί να ενσωματώσει ούτε την ίδια τη μητέρα αλλά ούτε και την τροφή της συμβολικά, όπως στην περίπτωση της Σταχτοπούτας (ΑΤ 510Α).

Η τροφή γενικά θεωρείται ότι προέρχεται από τη μάνα. Στην ιστορία μας ωστόσο, η μάνα λαχταράει η ίδια να φάει κάτι, δεν λειτουργεί ως τροφός. Η κόρη με τη σειρά της —πετώντας το ψάρι στη γάτα ή παραχωρώντας το— απαξιώνει για την επιθυμία της μάνας, όπως και για τα γένεια του άντρα της αλλά και του πεθερού της: «Σαν τη φροκαλιά τ' αναγκαίου μου».

Στο αδιέξοδο που προκύπτει, μόνον η εμφάνιση της θεάς Τύχης, μπορεί να λύσει το πρόβλημα. Η Τύχη της κόρης, ως από μηχανής θεά, ως συμβολικό μητρικό υποκατάστατο, θα λέγαμε, μπορεί να τη γλιτώσει από τον αποκεφαλισμό που την караδοχεί. Διότι έχει διακοπεί η συνέχεια⁵ υπήρξε φόνος, διακοπή στην παροχή συμβολικής τροφής και μεταβίβασης της ταυτότητας από τη μία γενιά στην άλλη. Και χωρίς ταυτότητα, ο γάμος της δεν μπορεί να είναι αληθινός.

Η Τύχη ως διαμεσολαβητής αποκαθιστά μιαν ανύπαρκτη ισορροπία: προμηθεύει πατρικό παλάτι στην πάμφτωχη ορφανή, και μέσα στο καινούριο αυτό φαντασιακό κατασκευάσμα, της επιτρέπει να ζήσει εφεξής με το πριγκηπόπουλο σ' έναν άλλο κόσμο⁵. Της παρέχει κάτι που δεν μπορεί κανείς να επινοήσει από μόνος του, ένα πατρικό γένος.

Στην πορεία της ηρωίδας προς την ανεύρεση της Τύχης της, το παραμύθι μας φαίνεται να πλησιάζει την αφηγηματική δομή του *Παπουτσωμένου Γάτου*, που εδώ ονομάσαμε *Η Αλεπού η Προξενήτρα* (ΑΤ 545Β). Όπου ο ξυπόλητος ήρωας, που δεν έχει τίποτα, ούτε τα ρούχα του να φορέσει, οδηγείται από το

4. G. Megas, ό.π.

5. Είναι άλλωστε χαρακτηριστικό, ότι στην παραλλαγή της Marianne Klaar, το παλάτι βρίσκεται στον Παράδεισο, όπου πηγαίνει να ζήσει το ζεύγος για πάντα.

πανέξυπνο ζώο να γίνει βασιλιάς και να ζήσει στο παλάτι του δράκου. Αυτός ο διαμεσολαβητής, που απεικονίζεται ως κατοικίδιο ζώο (στην *Αλεπού προξενήτρα*, AT 545B, όπου βλέπε ανάλυση), στην *Ψαροκεφάλη* εμφανίζεται ως ερπετό – το φίδι – ή αμφίβιο – τεράστιος κάβουρας, αρχέγονη ορμή που κυβερνάει την ηρωίδα.

Στη δεύτερη αναθεώρηση των Aarne-Thompson (1961), υπάρχει ο τύπος AT 512* *The Sister Driven from Home* (*Η διωγμένη από το σπίτι αδερφή*), όπου η ηρωίδα διώχνεται από τις αδερφές της και, ακούγοντας τη συμβουλή ενός γέρου, πηγαίνει να υπηρετήσει σ' έναν πύργο. Ο γιος του ιδιοκτήτη της κάνει πρόταση, ζητώντας της παράλληλα να δει και το δικό της κάστρο. Ο μυθικός γέρος τότε τη βοηθά, δείχνοντάς της πώς να βρει το κάστρο που θα δείξει στον γαμπρό. Ο παραμυθιακός αυτός τύπος απαριθμεί φιλλανδικές και ρωσικές παραλλαγές κυρίως στον διεθνή κατάλογο. Ουσιαστικά όμως, η αφηγηματική δομή του, με τη θαυματουργή συμβολή του γέρου, προσεγγίζει και πάλι στους τύπους AT 545B και AT 545D* (*Αλεπού Προξενήτρα* και *Πολυρεβιθάς*), όπου ο ήρωας οδηγείται προς το μαγικό παλάτι από έναν υπερφυσικό βοηθό. Από τις σημειώσεις του Μέγα στο περιθώριο των δελτίων του, ξέρουμε ότι σκεφτόταν να φτιάξει έναν νέο τύπο για την *Ψαροκεφάλη*, τον AT 512A ή AT 512*, χωρίς τελικά να το πράξει.

Σύμφωνα με τα όσα είπαμε παραπάνω, ο παραμυθιακός τύπος AT *514D, που εξετάσαμε, θα ήταν καλύτερο να θεωρηθεί ως αποσχίδα του AT 545, ανάμεσα στους τύπους B και D (*Αλεπού Προξενήτρα* και *Πολυρεβιθάς*) λόγω της διαρθρωτικής συγγένειας των δύο αφηγήσεων. Θα μπορούσαμε να προτείνουμε έναν νέο τύπο, τον AT 545C, *Η Ψαροκεφάλη*, για παράδειγμα.

Σημειώνουμε επίσης ότι υπάρχει συμφυρμός της *Ψαροκεφαλής* με τις *Κλώστρες*, (AT 501), αλλά και με το AT 500 (*Στούπας*), παραμύθια όπου το γνέσιμο αποτελεί την κύρια δοκιμασία της ηρωίδας. Συμφυρμός παρατηρείται όταν η κόρη τρώει την τροφή που έφερε η μάνα στο σπίτι, γιατί είναι λαίμαργη· στην περίπτωση αυτή, ενώ την μαλλώνει η μάνα της, περνάει το βασιλόπουλο και ρωτάει γιατί φωνάζει, οπότε η μάνα αναγκάζεται από ντροπή να πει ψέματα ότι η κόρη της γνέθει συνέχεια, (η αντίθεση μεταξύ εργατικής κι οκνηρής-λαίμαργης κόρης) και το βασιλόπουλο την παντρεύεται ως προκομμένη. Η σύνδεση των δύο ιστοριών πραγματοποιείται ουσιαστικά σε σχέση με το αν τιμά η κόρη την τροφή της μάνας της.

Στους τύπους AT 500 και AT 501, ενώ η κόρη είναι λαίμαργη και οκνηρή, πρέπει να εμφανισθεί ως λιγόφαγη κι εργατική στον μελλοντικό σύζυγο και συνεπώς λέγεται –ψέματα– ότι γνέθει ασταμάτητα. Αν όμως η ηρωίδα περιφρονεί τη μητρική τροφή, δίνοντάς την πότε στη γάτα και πότε στο ζητιάνο, (ακόμα κι αν είναι ο Χριστός), δεν υφίσταται διαπραγμάτευση μεταξύ μάνας και κόρης και τότε περνάμε στην ιστορία της *Ψαροκεφαλής*.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 516

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT 516

Ο πιστός σύντροφος

AT: Faithful John (Ο πιστός John)

Delarue-Tenèze: Le fidèle Serviteur (Ο πιστός υπηρέτης)

Grimm no 6: Der getreue Johannes (Ο πιστός Johannes)

Το σκλαβί

Είχεν κι' αν είχεν έναν βασιλέα κ' εν έκαμεν παιδί. Εφοήθην ταλοιπονίς, μην τύχη κ' εν κάμη καθόλου παιδί, έκαμεν με τη σκλάβαν του παιδί. Εκεί 'τυχεν κ' η βασίλισσα κ' ήτον κ' εκείνη 'γκαστρωμένη, εγέννησεν κ' έκαμεν κ' εκείνη έναν παιδάκι. Εμεαλόνηναν τα παιδιά, επαίτζαν ματζή, επαίνυναν και 'ς το σχολειόν ματζή, εξησκολήσα. Το σκλαβόπουλλον ήτο ξυπνό και φρένιμον παιδί 'μμέ το βασιλόπουλλον ήτον χοντροκέφαλον κι' άταχτο. Αμμέ το σκλαβί εγάπαν πολλύν το βασιλόπουλλο' επάκινεν το βασιλόπουλλο 'ς της ταβέρνας, το σκλαβίν εσυββούλευγέν το' το βασιλόπουλλον γούλον με τους σουρτούκηδες.

Μιαν βολάν το βασιλόπουλλον ηύρεν έναν κάντρο κ' έχεν την ώμορφην του κόσμου κ' ελωλλάπη' ερώστησεν, έπεσε 'ς το κρεβάττι' γιατροί 'μπαίνα, γιατροί 'βγαίνα, εν έγιαινεν το βασιλόπουλλο. Εποφάσισεν τολοιπόν να φύη, να 'πά' ναύρη την ώμορφην του κόσμου. Λέει το του σκλαβιού. Το σκλαβίν εγάπαν το βασιλόπουλλο, εξεέν το και τι πράμαν ήτο, εποφάσισεν να 'πάη ματζήν του, για να το φυλάη. Επήαν τολοιπόν 'ς τον αφέντην των τον βασιλέαν να του γυρέφουν να των δώκη την άδειαν. Λέουν του: «Πατέρα, θέλουμεν να πάμεν να γυρίσουμεν, να 'δούμεν κόσμο, να μάθουμεν κι' άλλα πράματα, και σε περικαλούμεν να μας δώκης την ευκήν σου, να 'παμεν, να γυρίσουμεν καλόν καταβργόδιο. Ο βασιλέας έδωκέν των την άδειαν και την εύκην του, και λέει των κιόλα: «Θωρείτε, παιδιά μου, 'πού θα φύητε; πρώτα κι' αρχή, 'ς το δρόμον 'πού θα 'παίννητε, θαύρητ' έναν κιόσκι' να μπήτε, να κάτσητε, να φάητε, να πιήτε' τα φαγιά και τα πιστά θάρκουνται μονάχα τω' αμμέ την κατάραν μου νάχητε, να μην 'πομείνητε μέσα να κοιμηθήτε' να 'βγητε όζω να πίεςσητε, και μην φοάστε. Παρακεί θαύρητ' έναν δέντρο μεάλο' κάτσητε απού κάτω του, έχει σουφάδες, φάητε, πιήτε' τα φαγιά θάρκουνται μονάχα τω' αμμέ την κατάραν μου νάχητε, να μην ιπέσητε απού κάτω του' να πάητε καμπόσαις οργυιαίς αλάργα να πίεςσητε. Παρακεί θαύρητ' έναν κάμπον μεάλο, και μεσ' 'ς

την μέσση έναν πύργο· η πόρτα θάναιν ανοιχτή· μπήτε, κάτσητε, φάητε, πιήτε· εκεί, μοναχά θωρείτε καλά, την κατάραν μου νάχητε, μέσα 'ς τον πύργον να μην ιππέσητε· αβγάτε όξω ππέσητε, μην φοάστε· απ' εκεί, όπου θέλητε, 'παννήτε, εν έχητε φόο».

Έδωκέν των την εύκην του, εφύαν τα παιδιά, επααίνα. Επορπατήσαν πέντε δέκα 'μέραις, παρά δεκανιά είκοσι, ένα βραδύν εφτάσαν 'ς ένα μέρος, θωρούν έναν κιόσκι πολλύν ώμορφο. Μπαίνου μέσα, θωρούν, τι να 'δού; σουφάδες με στρώματα μαλακά, 'πού 'ξάπλωννες κ' έβούλλας, κκελίμια, σιτζετέδες, μαξελλάρες... άθρωπος εν φαίνετο. Εκάτσαν αυτοί. Ευτός ερχούνται των μοναχά τω γλυκά, καφέδες, τσιμπούκια, κιαάκο στρώννεται το τραπέζιν μοναχόν του, φαγιά και πιοτά λογίων των λογιώ. Καθίτζουν αυτοί, τρώουν, πίνου, ερχούνται των πάλοι καφέδες, τσιμπούκια· έπιαν, εφουμερά.

Το βασιλόπουλλον ενύσταξεν, εσινιέρετον να ππέση. Θωρεί το σκλαβί, λέει του: «Πρε, 'με τι μας είπεν ο αφέντης μας; εν μας είπεν να φάμεν, να πιούμε, 'με την κατάραν του νάχουμεν, να μην ιππέσουμεν μέσα, να βγούμεν όξω να ππέσουμε»; Λέει το βασιλόπουλλο: «Κάλε, δεν βαριέσαι; τέτοια στρώματα ήυραμεν, και θάβγουμε όξω να ππέσουμε; Εγώ θα ππέσω έω δα, 'σάν θέλης εσού, 'πάννε να ππέσης όξω να ξηπαγιάσης, γη να σε φάουν τα θεριά». Το σκλαβί λέει του: «Εγώ εν ιππέφτω». Τι τα θέλεις; το βασιλόπουλλον έπεσεν 'ς εκείνα δα τα στρώματα τα μαλακά, επήρέν το ο νύπνος, ερουχχάνεν κιόλα.

Το σκλαβίν εν το 'περεν ο νύπνος, έλεεν μέσα του: «Εδώ πάντα τίποτε θα 'κλουθίξη». 'Πάει, καίτζει ομπρός 'ς τη σκάλα, αντίκρυ 'ς την πόρτα· 'βγάλλει την σαΐταν του, κορδίτζει την ώμορφα, βάλλει την 'ς την βάνταν του, 'βγάλλει και το σπαθάκιν του, βάλλει το 'ς την βάνταν του κ' εφούμερε. Εκεί να κ' εσείστην το κιόσκι, κιαάκο να και 'νεφαίνει ένας δράκος, θεριόν με τρεις κεφάλαις. Θωρεί ο δράκος το σκλαβί και το βασιλόπουλον 'πού 'κοιμάτο, λέει του: «Πρε, δεν σας έφταννε 'πού κάτσητε κ' εφάητε κ' ίπιητε, μοναχά εθέλητε να ππέσητε και 'ς της μοναίς μου»; Λέει του το σκλαβί: «Και τι θα κάμης, πρε»; Λέει ο δράκος: «Α σε φάω». Λέει το σκλαβί: «Α φάης την κεφαλήν σου». Πιάννει την σαΐταν του, σταφνίτζει, τραβά τη, 'πέρει με μιας 'ς την σειρά και της τρεις της κεφάλαις του δράκου. Εσχότωσην το θεριό, 'με 'μισοσφάραν ακόμια. Λέει του του σκλαβιού: «Α! πρε ππούστη! αν το καυκιστής εσού, ππως εσχότωσης τέτοιον θεριό, να ενής μάρμαρον ίσα με τα γόνατα». Λέει του το σκλαβί: «Πρ', ας σε σκότωση 'γώ, κι' ας είναι». Κιαάκο πιάννει το σπαθάκιν του, κ' έκοφεν της κεφάλαις, έβγαλεν της γλώσσαις, έδεσέν ταις, κρύβγει ταις μέσ' 'ς το κισδάνιν του· ύστερα κάμνει μουρέλλα μουρέλλα το θεριό, κουβαλά το, ρίχτει το όξω μακρυά, πλύννει και τάματα, 'πάει πιο ππέφτει, μ' ήτον πión τα ξημερώματα. Το παωνό σηκόννεται το βασιλόπουλλο, φωνάτζει και του σκλαβιού, λέει του: 'Ελε!!! σηκώστου, να 'πααίνουμεν κ' εξημέρωσε... ε, μώρ' άθρωπος 'πούθελεν να φυλάη βάρδια»! Το σκλαβίν εξύπνησεν, έτριβγεν τα 'μμάτια του, για να δείξη και καλά, ππως εκοιμάτο βαρειά· λέει του:

«Ινναί, αέρφι, έτσε δα βαρειά κοιμούμαι, α μου συγχωρέσης». Σηκώννεται, λειμαίνουν να των έρτουν καφέδες,τσιμπούκια... ινναί... τίποτε. Λέει το βασιλόπουλλο: «Χάντε να πααίνουμεν, κ' εν τώχουν, 'ς φαίνει, σύστημα να φέρουν τίποτε το πωρνό». Το σκλαβίν εκατάλαβεν, αππώς εσκοτώτην το θεριό, εν έρχεται πιόν τίποτε. Εσηκώστησαν, εφύα.

Πάουν, πάουν... παρακεί 'βρίσκουν έναν δέντρον μεάλον ώμορφο κ' έχεν απού κάτω σουφάδες στρωμένους' ψυχημένοι αυτοί, 'πάου, καθίτζου. Ευτός να κ' εκρούνται μονάχα τω γλυκά, καφέδες,τσιμπούκια, οι δίσκοι ασημένοι, τζάρφια ασημένα' κιαάχο εκρούνται τα φαγιά μοναχά των, στρώννεται ο σουφράς μοναχός του, κουτάλια ασημένα, μαχαίρια, περούνια ασημένα. Εφάν αυτοί, ήπια. Α τα κοντολούμεν, το βασιλόπουλλον εθώρεν τα στρώμματα τα μαλακά, έππεσε. Το σκλαβί επαρακίαν το να 'πάουν παρακεί απού το δέντρον να πέσουν' το βασιλόπουλλο εν έθελεν, εναέλαν το σκλαβί. Τι τα θέλεις; το σκλαβί εσίγιαρεν πάλοι τη σαίτταν του, εκόρδισέν την, έβαλέν την 'ς τη βάντα του και το σπαθάκιν του χαντζίρι δίπλα, εκατσεν πάλοι 'ς την βάρδια. Έκει δα τα μεσάνυχτα, να κ' εσείστην «Πρε ππούστηδες, εν ιφτάννει 'πού κάτσητε κ' εφάητε κ' ήπηητε, μοναχά επέσσητε και 'ς της μοναίς μου»; Λέει του το σκλαβί: «Και τι 'νανι 'π' α κάμης, πρε ππούστη»; «Α σας φάω». «Α φάης θέλεις της κεφάλαις σου». Πιάννει την σαίτταν του, τραβά πέρει με μια και της τέσσεραις της κεφάλαις του δράκου' κιαάχο 'βγάλλει το σπαθάκιν του, κόβγει του και της άλλαις δυο. 'Πάνω 'πούθελεν να 'ποδώκη πιόν το θεριό, λέει του: «Α, πρε ππούστη, αν και το καυκιστής εσού, ππως εσκοτώσες τέτοιον θεριό, να ενής μάρμαρον ίσα με την μέση». Λέει του εκείνο: «Πρ', ας σε 'σκότωσα 'γώ, κι' ας είναι». Κιαάχο κόβγει της κεφάλαις, βγάλλει της γλώσσαις, κρύβγει ταις 'ς τον τουρβάν του' κόβγει και το θεριόν μουρέλλα, ρίχτει το μακρυά απού το δέντρο, πλύννει τάματα, 'πάει κι' αυτός ππέφτει. Επέρασε 'λλίος καιρός, εξημέρωσεν, εξύπηνησεν το βασιλόπουλλο, εφώναξεν και του σκλαβιού, εναέλαν το πάλοι. Εκείνον τα ίδια, εκαμεν το βαρόνυπνον, εσηκώσθη. Τι τα θέλεις; εφύαν πάλοι, επααίνα.

Πορπατούν, πορπατούν καμπόσαις 'μέραις, παρά δεκαννιά είκοσι, επέσαν μέσα 'ς έναν κάμπο. 'Σ την μέσην είχεν έναν πύργο. 'Πάνω 'πού 'βράδυατζεν, εφτάσαν ω τον πύργο. Η πόρτα τολοιπόν ανοιχτή' 'μπαίνουν αυτοί μέσα. Θωρούν, τι να 'δού; εκεί δάτον κι' αν ήτο... τι στρώμματα, τι κελίμια, τι σουφάδες ήτον εκείνοι!! Εκάτσα. Ετότες δάταν κι' αν ήτον 'πού 'ρκούντα μοναχά τω τα γλυκά, οι καφέδες, τατσιμπούκια' δίσκοι μαλαματένοι και τι δίσκοι! εστρώθην ο σουφράς μοναχός' πιάτα, ποτήρια, μαχαίρια, περούνια, κουτάλια, γούλα μαλαματένα. Εκρούνται τα φαγιά μοναχά τω, αμμέ τι φαγιά! τρώουν, πίννουν. Εσινιέρετον πάλοι το βασιλόπουλλον να ππέση. Λέει του το σκλαβί: «Πρε αέρφι, τι πολεμάς να κάμης»; Λέει: «Κάλε, τέτοια στρώμματα, κι,' α τα μολίκω να μην ιππέσω»; Λέει το σκλαβί: «Αμέ τι μας επαράφηκεν ο αφέντης μας; εν μας είπεν, την κατάραν του νάχουμεν, να μην ιππέσουμεν μέσα, μοναχά να 'βγουμεν όξω να ππέσουμε»; Λέει του το βασιλόπουλλο: «Ο

αφέντης μας είναι πión γέρος κ' επαπαμώρισε· τι 'πάθαμεν και 'ς τάλλα τα μέρη, 'πού μας είπεν να μην ιππέσουμε;» «Πρε αέρφιν, έλα 'ς τον νουν σου!» «Πρε, πελεβός είσαι; εγώ θα πέσω έω δα' εν τα μολαίρω εγώ τέτοια στρώματα, να 'πάω όξω να ππέσω· 'σαν θέλης εσού, πάννε». Τι τα θέλεις, έππεσεν το βασιλόπουλλο, επήρέν το ευτύς ο νύπνος. Το σκλαβίν ετοιμάστη, έκατσεν πάλαι 'ς τη βάρδια. Εκεί να και 'νεφαίνει απού την πόρταν ένα θεριόν ακκαίριο, μ' εννιά κεφάλαις, κ' εσέτον πión ο πύργος, κ' έτρεμεν η γης, κ' εθάρρες, 'ππως έθελεν να, χαλάση ο κόσμος. Γούλα μέσα 'ς τον πύργον εταντανιάτζαν. Θωρεί τους το θεριό, έφρισε, λέει τω: «Α, πρε ππούστηδες, μ' εν σας έφταννε 'πού 'φάητε κ' ήπιητε, κ' εθέλητε να ππέσητε κιόλα μέσα 'ς τον πύργο»; «Ε, και τι πατσαίρει, πρε; Τι θα κάμης»; «Α σας φάω θέλω». «Α φάης θέλεις και σου της κεφάλαις σου». Ρίχτει το σκλαβί την σαίτταν του, πέρει πιτομιάς της έξη της κεφάλαις, κιάαχο ξησπαθόννει, απού 'δω 'χεν απού 'κει 'χεν, 'πέρει και της άλλαις της τρεις της κεφάλαις. Εσφάραν πión το θεριόν κ' εμούνγκριτζε· λέει του: «Α, μωρέ ππούστη, αν καυκιστής εσού, ππως εσκότωσης τέτοιον θεριόν 'σαν κ' εμένα, να ενής μάρμαρον ως τον λαιμό». Λέει του και το σκλαβί: «Πρ', ας σε 'σκότωσα 'γώ, κι' ας είναι». Έπιασεν πάλαι, έκαμεν κομμάτια κομμάτια το θεριό, εκουβάλησέν το, έρριζέν το όξω, εσφουγγάριασεν τάματα κ' ήθελεν πιον να πάη να ππέση. Εκεί δα θωρεί κ' εκρέμμουνταν μια αρμαθιά κλειδιά· μετρά τα σαράντα· αυτά εννοία σαράντα νοντάδες, 'πουχεν μέσα 'ς τον πύργο. Πιάννει τα, 'ννοίει έναν νοντά· τι να 'δής; γεμάτος φλουριά βενέτικα· 'ννοίει άλλο, γεμάτος μαμουτιέδες· 'ννοίει άλλο, ρουμπιέδες· τι τα θέλεις; πάσα ένας ήτον γεμάτος κ' απού μιαν λοήν μονέδα· 'ννοίει και τον 'πισωνόν, τι να 'δης; γεμάτος διαμαντόπετραις. Πιάννει, γημόννει τώναν το 'μμάτι τον τουρβάν του διαμαντόπετραις και τάλλον βενέτικα, έβαλεν δα χαμπόσα και 'ς της περεσίαις του, σφαλά τους νοντάδες, κρύβγει και τα κλειδιά, επήεν κ' έππεσεν του θανάτου, γιατί ήτον πολλύν φυχημένος, ύστερ' απού τέτοιον άγωναν, 'πού 'χεν, όσον να 'ποβγάλη τέτοιον θεριό.

Εν επέρασεν κομμάιν καιρός, εξημέρωσε. Εξύπνησεν το βασιλόπουλλον, εναέλαν το πάλαι το σκλαβί. Αυτόν το κακόμοιρον εν του 'δωκεν να καταβάλη, έκαμεν πάλαι τον βαρόνυπνο, κ' εξύπνησεν, κ' έκαμεν ππως εποκόρδοννε, ππως εχασμουριέτο. Εθωρούσαν, αν τύχη κ' έρτη καένας καφές, καένατσιμπουκί· ινναί... τίποτε... εβγήκαν όξω, εσφάλισεν το σκλαβί, έκρυφεν το κλειδί 'ς έναν παλαθυρί, έφυαν, επακίνα.

Το βραδύν επήαν 'σε μιαν πολιτεία· 'πάουν 'ς ένα σπίτι μιας γρηάς. Λέει της το σκλαβί: «Ε, παραμάννα, ξένοι ήμεττε· εν μας 'φίννεις να ππέσουμε και 'μείς έδω δα 'ς το σπís· σου»; Λέει των εκείνη: «Πππεστήτε, παιδάκια μου, 'με μηέ στρώμμαν έχω, μηέ μονήν να χωστήτε». «Εν πουλούν πούετ' έδώ»; «Μ' εν πουλού; τι θέλητε; στρώμματα, παπλώματα, χερέμια, κκελίμια, σιτζατέδες, ταργαστήρια γέμουν πολλά». 'Βγάλλει το σκλαβί, δόννει της χαμπόσα φλουριά, λέει της: «Να, 'πάννε να πάρης». Θωρεί η γρηά τα φλουριά, επήεν

να λωλλαττή. Πάει δα, πión, φέρνει τα στρώμματα, παπλώματα λογίων των λογιώ, επήρεν και 'δικά της. Δόννει της πάλαι το σκλαβίν καμπόσα φλουριά, 'πάει, φέρνει των και φαγιά λοής λοής, και κρασί. Εκάτσαν, εφάαν κ' επίνα ματζή με τη γρηά: εκερνούσαν και τη γρηά: «Καλώς να σ' εύρω, παραμάννα». «'Σ την υάν σας, παιδιά μου». Εφάαν δά, ήπιαν, επέσα. Το πωρνόν εξημέρωσεν ο Θεός την ημέρα, το σκλαβίν έξεεν την πολιτεία, τι πολιτεία ήτο· εξεέντα, και ππώς ήτον εκεί η ώμορφη του κόσμου, 'μ' εν είπεν τίποτε του βασιλόπουλλον. Το βασιλόπουλλον, 'πού 'γύριτξε για να την εύρη, εν έξεε, ππως ήτον εκεί. Έβγαίνεν όζω, εγύριτzen 'πάνω κάτω, που να καταλάβη τίποτε; Το σκλαβίν απού την πρώτην ημέραν έρώτηzen, έμαθε 'σε ποιον καφενέν 'πάει ο βασιλέας εκείνου του τόπου· 'πέρει το βασιλόπουλλον, επιάσα φιλίαις με το βασιλέα, όποτ' εθέλαν, επαίνυναν, ευρίσκαν τον, εκουβεντιάτξα.

Το σκλαβί μιαν ημέραν έκατσεν, επιλωρώταν τη γρηά: «Τι τόπος είναι, τι καλά γέμει;» Λέει του η γρηά: «Έω δα 'ναι δα, παιδάκιν μου, 'που 'χει την ώμορφην του κόσμου 'πού λέου». Λέει της το σκλαβί: «Κιαάκο, παραμάννα, εν 'πάει πούετε αύτη η ώμορφη του κόσμου; Ας είναι δα, παραμάννα, έθελα κ' εγώ να την 'δώ, να μην 'πάω 'ς τον τόπον μου και λέω, ππως ήρτα κ' εν την είδα». Λέει του εκείνη: «Μάνα μου, παιδάκι μου! 'μπορεί λοάτε μου καένας να τη 'δή, 'πού κάεται γουλογκλειδωμένη μέσα 'ς το παλάτι; να, μοναχά την νύχτα, 'σαν θα κάτσου τα ποδαρικά, 'βγάλλουν την μурωμένη σαράντα στρατιώταις 'πού 'μπρός και σαράντα 'πού πίσω, και πέρουν της 'ς της δασκάλισσας· 'πάει μέσα 'ς της δασκάλισσας, οι στρατιώταις φυλάουν απ' όζω· δείχτει της δα η δασκάλισσα να μάθη να διαβάτξη, να ράβγη, να πλέκη, κιαάκο καένα δυο ώραις ύστερ' απού τα μεσάνυχτα βάλλουν την πάλαι μέσ' 'ς την μέσην τω, 'πέρουν την 'ς το παλάτι· κ' έτσε γούλαις της νύχταις». Λέει της το σκλαβί: «Και πού 'ναι της δασκάλισσας»; Λέει του: «Μάννα μου, παιδάκιν μου! και τι 'ναι 'π' α το κάμης της δασκάλισσας το σπίτι; Τάξη και 'ξέεις το κιόλα· μ' εν ημπορείς νάμπης να την εύρης μηέ 'μέραν μηέ νύχτα· καέναν άλλον 'πού εν βάλλει μέσα μοναχά την βασιλοπούλλα». Τι τα θέλεις; Εφάρεφεν τη γρηάν, εκατάλαβεν, 'πού πέφτει το σπίτιν της δασκάλισσας· πάει απού ημέραν αυτός, ήυρεν το σπίτι, είδεν τα κατατόπια, κιαάκο επήεν, ήυρεν το βασιλόπουλλον, εκαούνταν ματζή, μ' έν τούλεεν τίποτε...

'Σαν ενύχτιασεν καλά, βάλλει καμπόσα 'διαμάντια 'ς την περεσίκαν του, φεύγει, 'πάει, σκαλλιιάτξει, 'βγαίνει 'πάνω 'ς την περιώρα, ρίχτει μέσα 'ς την ναυλή μιαν φουχτιάν διαμάντια, κιαάκο κατηβαίνει, φεύγει. Έρτεν η βασιλοπούλλα, εκουρκουνίσαν την πόρταν της δασκάλισσας. Βγαίνει η δασκάλισσα να πάη ν' αννοιξη, θωρεί 'ς την ναυλήν κ' εστράφταν κάτι πράματα... εθάμμαξε· πιάννει, τι να 'δή διαμάντια· μαεύγει τα, κρύβγει τα. Έλα δα, έννοιZen, ήμπεν η βασιλοπούλλα μурωμένη, έδωκέν της το μάθημα, επήράν την πάλαι οι στρατιώταις, επήράν τη 'ς το παλάτι. Την άλλην νυχτιά εβλάτισεν πάλαι την γίδιαν την ώραν το σκλαβί, 'πάει, σπέρει άλλην μιάν φουχτιάν διαμάντια 'ς την ναυλήν

της δασκάλισσας. Θωρεί τα πάλοι η δασκάλισσα, εμάεφέν τα, λέει μέσα της: «Εγώ πρέπει να παραγλεπίσω, να 'δω, τις είναιιν αύτος 'που τα ρίχτει αύτα»! Την τρίτην την νυχτιά, 'πάνω 'πού 'σκάλιασεν το σκλαβί κ' έθελεν να ρίξη τα διαμάντια πάλοι 'ς την ναυλή, 'ρπά τον η δασκάλισσα 'πού την χέραν, άσυλα αύτο δα εύρευγεν κ' εκείνος, 'μπαίνειν μέσα 'ς την ναυλή, λέει της: «απ' αύτα γέμω να σου δώκω, όσα θέλγς, μοναχά να με κρύψγς μέσα να 'δω την βασιλοπούλλα». Η δασκάλισσα τολοιπόν εφοήθη, λέει του: «Μάννα μου, εν είναι πράμαν να ενή, γιατί, 'σαν το μάθη ο βασιλέας, 'πάουν τα κεφάλια μας και των ιδυωνών μας». Τι τα θέλεις; Το σκλαβί καταφέρνει τη, βάλλει τον μέσα 'ς το σπίτι, 'ντύνει τον γυναικίτικα, καθίτζει τον 'ς έναν καντούνι, δόνει του κ' έναν παννί και μιαν βολώνα να την περνά, τάξη και 'ρκινά να μάθη να ράβγη.

Τα μεσάνυχτα έρχεται η βασιλοπούλλα, μπαίνειν μέσα 'ς το σπίτι, θωρεί το σκλαβί, εταράχτη, πρώτην βολάν να 'δή κι' άλλην γυνάικα 'ς της διδασκάλισσας. Λέει της: «'Μμέ γιατί έτσε, δασκάλισσα; 'μ' ύστερα 'σαν τα μάθη ο αφέντης μου»; Λέει της η δασκάλισσα: «Εν πατσέρι, κοράκιν μου, μια αξιέρφη μου τσοπάννησά 'ναι κ' ήρτεν να κάτση κοντά μου καμπόσαις 'μέραις, ππας και μάθη να περνά καμμιάν βολωνιά, για να 'μπαλλόννη». Τι τα θέλεις; Εκατασύχασεν την βασιλοπούλλα' εμάλλονεν δα και του σκλαβιού πότε πότε: «Ε, τσοπάννησσα, ε Γερώδη, έτσε πέρνα την βολώνα, έτσε κάμνε» ... Α τα κοντολοούμεν, από νύχταν εις νύχτα, εφιλιώθησαν πιόν καλά η βασιλοπούλλα με το σκλαβί' αμμέ το σκλαβίν ήτον κ' εκείνον πολλύν ώμορφο' ερκινήσαν πιόν κ' επαίτζαν κιόλα. Εκεί 'πάνω 'ς τα παιχνίδια, μιαν νυχτιάν εκατάλαβεν η βασιλοπούλλα ππως ήτον παλληκάρι. Ε! όπως κι' αν ήτο, 'ς την αρχήν εταράχτην πολύ' ύστερα με το κολάιν το σκλαβίν εκατασύχασέν τη' κ' η δασκάλα απού την άλλην μεριά λέει της: «Κί' αυτός βασιλόπουλλον είναι, πιόν καλόν εθ θαύρης». Τι τα θέλεις; Η βασιλοπούλλα εγάπησέν το το σκλαβί. Λέει της το σκλαβί: «'Μμέ τώρα ππως θα κάουμεν να φύουμε»; Λέει του η βασιλοπούλλα: «Εμέναν απού 'δώ και 'λλίαις 'μέραις θα με 'παντρέφου' ο γάμος θα βαστάξη σαράντα 'μέραις και σαράντα νύχταις, και 'πάνω 'ς της σαράντα 'μέραις, έχουμεν συνήθειο 'ς τον τόπον μας, η νύφη ματζήν κι' άλλαις γυναικίς 'πάουν όξω απού την πολιτείαν και θυμιάτζουν τα μνημόρια των 'πεθαμμένω. Ταλοιπονίς θα 'πάω κ' εγώ και θα ξεστρατίσω κομμάτιν, και να 'σαι χατζίριν με τάλοον, να με 'ρπάξης, να φύουμε». Λέει της το σκλαβί: «Καλόν ταλοιπονίς, έτσε να καούμε»... Έφυεν η βασιλοπούλλα, έφυεν και το σκλαβίν το πωρνό, 'πάει 'ς της γρηάς.

Το βασιλόπουλλον είχέν το χαμένον το σκλαβίν τόσαις 'μέραις' εν έξεεν που 'κάεται κ' εχολομάνε. Θωρεί το. «Πρε, που 'σου; τι 'κάμνες; 'μμέ γιτήρταμε»; Λέει του το σκλαβί: «Άχχου, αέρφι! έμπλεξα 'σε μιαν ταβέρναν τόσαις 'μέραις κ' έπαθά σου τα κακά της μοίρας μου, κ' είδα κ' έπαθα να ξημπλέξω, μοναχά μην τα 'ρωτάς».

Επεράσαν καμπόσαις 'μέραις, να' μιαν ημέρα κ' ειδιαναλούσα, ππως 'παντρεύουν την βασιλοπούλλαν με του βετζύρη τον υιό, και προσκαλούσαν τον

κόσμο 'ς το γάμο. Γροϊκά το βασιλόπουλλο, ερώτηξεν, έμαθε, ππως ήτον αύτη δα η ώμορφη του κόσμου. Τρέχει, λέει του σκλαβιού: «Πρε αέρφι, εδώ κάεται και 'παντρεύουν την κιόλα». Λέει: «Ινναί». «Πρε, 'με τώρα; εγώ θα σκάσω, θα 'πάω να πνιώ». Λέει του το σκλαβί: «Πρε, μην φοάσαι». Τι τα θέλεις, το βασιλόπουλλον έρκετόν του να λωλλαττή. Τι να κάμη το σκλαβίν; λέει του: «Έτσε κ' έτσε θα κάουμε να την κλέφουμε και μην σου φύη λόος». 'Σάν έκουσεν το βασιλοπουλλο, 'σάννα κ' εσυνήφερεν κομμάτι' εκάμναν πιόν τον αδιάφορο...

'Ρωτά το σκλαβίν την γρηά: «'Πε μας δα, παραμάννα, τι συνήθειαν έχητε 'ς τους γάμους εδώ 'ς τον τόπον σας»; Λέει του η γρηά: «Να, παιδάκια μου' 'σάν θα τους 'παντρέψου, 'βγαίνει η νύφη με τον δίσκον τον μαλαματένον να κεράση και ρίχτει της δα πιόν πάσα ένας κατά την δύναμίν του, ό,τι προαιρά, γη φλουριά, γη άλλον τίποτες 'πού να 'ξίτζη δα». Α τα κοντολοοούμεν, ήρτεν να 'πούμεν η κεριακή, εκρίνησεν ο γάμος, επροσκαλέσαν δα και το βασιλόπουλλο και το σκλαβί, 'σάν βασιλόπουλλα 'πούσαν και τα δυο. Πιάννει το σκλαβί δόννει του βασιλόπουλλου έναν μονόχερον διαμάντια, έβαλεν κ' εκείνο μια φουχτιά 'ς την περεσίκαν του, επήα 'ς τον γάμο. 'Σάν είδεν την βασιλοπούλλαν το βασιλόπουλλο, εκόντεφεν να χάση τον νουν του. Το σκλαβί γούλον τον εγκούνιατξε. «Φρένιμα, τ' αέρφι, φρένιμα, τ' αέρφι, και μην σε μέλλει». 'Βγαίνει η βασιλοπούλλα να κεράση, ρίχτει της ο βασιλέας έναν μονόχερο φλουριά, ρίχτει της κι' ο βετζύρης καμπόσα φλουριά' 'πάει και 'ς το σκλαβί και 'ς το βασιλόπουλλο, ρίχτουν της απού μιάν φουχτιά διαμάντια' έστραφεν ο δίσκος κ' εθαμπώσαν τα 'μμάτια γουλωνώ. Θωρεί ο βασιλέας, λέει μέσα του: «Να βασιλόπουλλα, να 'τον δα κανένας τω γαμπρός μου, να 'πώ και 'γώ, γόχι επήα κ' έκαμα τέτοιον γαμπρό»!!.. Ετρώαν δα, επίνναν, εξηφαντώνναν γούλαις της ημέραις' παιχνίδια πιόν θέλεις, χορούς!... 'Ηρταν η σαράντα, λέει το σκλαβίν του βασιλόπουλλου: «ήρτεν ο καιρός' τοιμάστου δά τώρα, γατί θα 'παίνουμε». 'Πάνω 'πού 'κάθιτζεν ο νήλιος, εδώκαν της γρηάς το μπαξίσιν της, καμπόσα διάμάντια. «'Φίννουμεν υάν, παραμάννα». «'Σ το καλόν, παιδάκια μου, 'παννήτε 'ς το καλό». Καβαλλικεύουν 'πάνω 'ς τάλοά των, φεύγου. 'Σάν ήβγαν όξω απού την πολιτείαν κ' επήαν κοντά 'ς τα μνημόρια, εξηστρατήσαν κομμάτι, εστάθουσαν κ' ελειμαίνα. Έκει δα, 'σαν επάρτην το φως, να κ' ενεφάναν κ' εκρούνταν η βασιλοπούλλα, η αντραέρφη της κι' άλλαις γυναίκες, κ' επααίνναν να θυμιάσουν τα 'πεθαμμένα τω. Θωρεί τους η βασιλοπούλλα, ξηστρατίτζει ματζήν με την αντραέρφην της και σίξα 'πάνω 'ς το σκλαβί. 'Ρπά το σκλαβίν την βασιλοπούλλα, βάλλει την 'πάνω 'ς τάλοόν του, λέει και του βασιλόπουλλου: «Τι θωρείς; και σου την άλλη». 'Ρπά και εκείνος την αντραέρφην της 'πάνω 'ς το δικόν του τάλοο και δόννου τω δρόμον. Τ' άλοά των καλά, εήνουνταν άττητοι. Χάννουν η άλλαις η γυναίκες την βασιλοπούλλα και την αντραέρφην της, φωνάτζου, γυρεύγου ταις, εν εμπορούσαν να της εύρου' 'πάου, λέουν τα του βασιλέα και του γαμπρού. Ο

βασιλέας εκατάλαβέν τα, ποιος της έκλεψεν και μη επάτσαρέν το. Ο γαμπρός ήρτέν του να σλάση κ' έστειλεν να της γυρεύγη, κι' ακόμια γυρεύγουν ταις...

Ας 'φήκουμεν το γαμπρόν και τον βασιλέα, κι' ας πιάσουμεν το σκλαβίν και το βασιλόπουλλο. Πορπατούν, πορπατού, πορπού 'πά' 'ς τάλοα, έφτασα 'ς τον πύργο. Κατηβαίνουν, εκάτσαν, εποφυχήσα, κιαάκο 'ννοίει το σκλαβίν της κάμαραις, επίαν τόσαις μονέδαις και τόσα διαμάντα εμπορούσα, καβαλλικεύγουν πάλοι, 'πάου 'ς τον αφέντη τω, ματζήν κ' η κοπέλλαις, λέουν του τα' εδέχτην τους δα ο βασιλέας πολλύν ώμορφα. Λέει το σκλαβίν της βασιλοπούλλας: «Το βασιλόπουλλον θα πάρης». Γροικά η βασιλοπούλλα, εχόλιασε, λέει του: «Εγώ εσέναν θέλω' αν ήτον για 'κείνον, εγώ εν έκαμνά 'τσε' εγώ για 'λλόου σου 'κόψα». Το σκλαβίν πιόν έλέεν της: «Το γίδιον είναι, γη εγώ γη εκείνος' αυτός είναι ο αερφός μου ο καλός, αυτός είναι το βασιλόπουλλον, κ' έρχεται μάξους για 'λλόου σου, κ' ήρτα κ' εγώ μεταυτικού ματζήν του. Εσού να πάρης αυτόν, κ' εγώ θα 'πάρω την άλλην, την αντραέρφην σου». Τι τα θέλεις; εκατάφερέν την, επήρεν το βασιλόπουλλο, επήρεν και το σκλαβίν την αντραέρφην της, 'που 'κοφεν ματζήν της, 'μ' ήτον κ' εκείνη πολλύν ώμορφη. Εκάμαν πιόν γάμους και χαραις κ' εμαεύτην ο κόσμος...

Την νυχτιάν 'πού θέλαν να 'πάουν να πτέσουν το βασιλόπουλλο μαζήν με την βασιλοπούλλα, το σκλαβίν έξεε, ππως έθελεν να των 'κλουθήξη μεάλον κακόν, να χαθούν κ' οι δυο. Λέει του βασιλόπουλλου: «Αέρφι, εγώ θέλω να πτέσω 'ς τον ίδιον νοντά, να μου στρώσητε κ' εμουνού παραχεί κομμάτι απού το κρεβάττι σας, να πτέσω». Το βασιλόπουλο 'σάννα κ' εν έθελε, 'μμέ το σκλαβίν 'πού τους ελιπάτο!!.. Απού 'δω 'χεν, απού 'κει 'χεν, εκατάφερέν τον' εστρώσάν του κ' εκείνου εκεί δα κοντά τω. Επήεν το βασιλόπουλλον, έπεσεν με την γυναϊκάν του, έπεσεν και το σκλαβί 'ς το 'δικόν του το γιαττάκι. Εκοιμήθησαν το βασιλόπουλλον κ' η βασιλοπούλλα πολύ βαρειά. Το σκλαβάκιν εκατσεν, εφύλαε βάρδια, εκόρδισεν και την σαϊτταν του κ' έχεν την κοντά του και το σπαθάκιν του. Έκει δα τα μεσάνυχτα κάμνει μια βροντή, και σκίτζεται η σκέπασι, και καλουμέρεται κάτω ένας δράκος, θερίον μεάλο, για να φάη το βασιλόπουλλον και την βασιλοπούλλα. Ευτός το σκλαβί σαϊττεύγει το, εσχότωσέν το. Λέει του το θεριό: «Αν το καυκιστής, ππως εσχότωσες τέτοιο θεριό, να ενής γούλος μάρμαρο». Λέει το σκλαβί: «Ας σε σκότωσα γω, κι' ας είναι». Κιαάκο πιάννει το σπαθάκιν του και κάμνει το θεριόν μουρέλλα μουρέλλα, κ' εκουβάλησέν το όξω, κ' έσκαψεν ένα λάκκο ομπρός 'ς την πόρταν κ' έχωσέν το. Έστερα εφοάτον ακόμια, μπας κ' έρτη και καέναν άλλον θεριό πάλοι και φάη τους' επήεν κοντά 'ς το κρεβάττι των κ' εκατσεν κ' εβάσαν και 'ς τη χέραν του το σπαθάκιν του σηκωμένον, αν τύχη πάλοι τίποτε, νάναιν απίκου. Εκεί 'χέν το τώμα πιασμένο, κι' απού τον πολλύν τον άγωνα επήρέν το ο νύπνος έτσε δα ξησπαθωμένο. Ίσαν εξύπηνησεν το βασιλόπουλλο, θωρεί αό 'πάνω των το σκλαβί ξησπαθωμένο, κ' έτσε 'πού 'τον ρηχός 'ς τον νου, εθάρρεψε, ππως έθελεν να τον ισκοτώση για την γυναϊκα. Σύρνει της φωναίς κ' επήρεν τον κόσμο. «Πρε, ήρτες να με σκοτώσης; Ίσαν την έθε-

λες, πρε, ας την έπερνες εσού, γόχι να γυρεύγης να με σκοτώσης...». Απού της φωναίς του ετρέξαν απού μέσα απού το παλάτι, εξύπνησεν και το σκλαβί τζαλισμένο, εκατάλαβέν τα, ππώς απού την πελεβάραν του το βασιλόπουλλον εφοήθη, αμμ' ελυπήθη, γιατί εν εμπορέν να 'μολόγησ, τι και τι 'τρεξε, γιατί 'θελεν να καυκηστή... Λέει του: «'Σύχασε, πρ' αέρφι, 'σαν έθελα, εν τη έπερα εγώ την γυναϊκάν σου; 'μμ' εγώ 'γαπώ σε, εγώ πολεμώ για το καλόν σου». Το βασιλόπουλλον εν έπερνεν απού τέτοια λόγια, μοναχά εφώνατζεν' η βασιλοπούλλα εκαταλάβαινέν τα, 'μμέ τι να 'πή;

Α τα κοντολοούμε, μαθαίννει τα ο βασιλέας, διατάσσει να 'πα', να κρεμμάσουν το σκλαβί. 'Ηρτεν ο τζελλάττης, επήρέν το εκεί 'πού 'τον να το κρεμμάσου... εμαεύτεν ο κόσμος' επήεν κι' ο βασιλέας, η βασιλοπούλλα, το βασιλόπουλλον, η δωδεκάδα... Το σκλαβίν ετζήτηξεν να του φέρουν έναν παπάν να 'ξημολογηθή, ηύρέν το η δωδεκάδα, εδιατάξαν, εφέραν του έναν παπά. Ερκίνησεν να 'μιλά φρότσα... Λέουν του να τα 'πη κρυφά του παπά, λέει: «Εγώ εν θέλω να τα λέω κρυφά, θέλω να τα λέω φροτσα, να τα 'κούση ο κόσμος».

'Ρκινά πιόν το σκλαβίν λέει: «Αφέντη βασιλέα...». Λέει του ο βασιλέας: «Πρε μπάσταρδε, μη με λείεις αφέντη...». Λέει το σκλαβί: «Ας είναι, μπάσταρδος είμαι... τολοιπόν, 'σαν εφύαμεν κ' επααίναμε, τι μας είπες, αφέντη»; Λέει του πάλοι ο βασιλέας φουσκωμένος: «Μην με λής, σου λέω, αφέντη». Λέει το σκλαβί: «Εν μας είπες, σαν θα 'πααίννητε, θαύρητε πρώτα έναν κιόσκι, 'μπητε μέσα, φάητε, πιήτε, 'μμε την κατάραν μου νάχητε, να μην ιππέσητε μέσα, ναύγητε όξω να ππέσητε, και μη φοάστε; παρακεί εν μας είπες, αφέντη...». Λέει του ο βασιλέας: «Πρε, μη με λέγης, σου λέω, αφέντη». Λέει το σκλαβί: «Ας είναι' παρακεί εν μας είπες, ππως έχει έναν δέντρο, και να κάτζουμεν απού κάτω, να φάουμεν, να πιούμε, 'με την κατάραν σου νάχουμεν να μην ιππέσουμεν απού κάτω; παρακεί εν μας είπες ππώς θαύρητε έναν πύργον μέσα 'ς έναν κάμπον και νάμπητε να φάτε, να πιήτε, μοναχά την κατάραν μου νάχητε, μέσα να μην ιππέσητε και να 'βγήτε όξω να κοιμηθήτε και μην φοάστε; Εμείς εφύαμεν, επααίναμε, ηύραμεν το κιόσκι, ήμπαμεν μέσα, ηύραμεν στρωμένα ώμορφα, ερχούνταν γούλα μοναχά τω, καφέδες,τσιμπούκια, φαγιά, πισοτά λογίων των λογιώ... εκάτσαμεν, εφάσαμεν, ήπιαμεν, κιαάχο έθελεν ο αερφός μου να ππέσουμεν μέσα' εγώ εν έππεσα, εκείνος έππεσεν κ' εκοιμήθη. Εγώ εμποδιτζά τον, ελεά του: 'μ' εν μας έφηκεν την κατάραν του ο αφέντης μας, να μην ιππέσουμεν μέσα; 'με σου τι κάμνεις; φώματα, αέρφι»; Λέει του κι' ο αερφός πιο: «Εν είμ' εγώ αερφός σου»' εφώνατζέν του κι' ο βασιλέας γούλον: «Μην με λής αφέντη, πρε, μην με λής αφέντη, εγώ αφέντης σου εν είμαι». Το σκλαβί λέει: «Εσένα επήρέν σε ο νύπνος' εγώ εν έππεσα' έκασα κ' εφύλακ' εκεί δα τα μεσάνυχτα εσείστην το κιόσκι και να και 'νέφανεν ένας δράκος με τρεις κεφάλαις. Λέει: «Πρε ππούστηδες, εν τας ιφτάννει που 'πάητε κ' ήπιητε, μοναχά εθέλητε και να ππέσητε και 'ς της μοναίς μου»; Λέω του: «Ε, και τι θα κάμης»; Λέει: «Τώρα θα σας φάω». Ευτύς εγώ εν 'παίρω καιρό, ρίχτω την σαϊτταν μου, 'πηρά τον και της τρεις της

κεφάλαις του δράκου. Σαν εμισοσφάρα, λέει μου το θηριό: «Αν καυχηστής, πρε, σου, ππως εσκότωσες τέτοιο θηριό, να ενής μάρμαρον ως τα γόνατα». Αν δεν πιστεύγητε, να κ' η γλώσσαίς του. Ὑγάλλει ταις, δίχτει των ταις. Ευτύς εγένετον το παιδί μάρμαρον άσπρον ίσα με τα γόνατα. Ε, τότες πιο είδεν ο κόσμος, εφωνάτζαν: «κρίμα 'ς το παλληκάρι». Εβρίτζαν τον βασιλέα. Το βασιλόπουλλον κ' εκείνον κ' ο βασιλέας εχολιάσαν, εμετανοιώσα... εφωνάτζαν του, μάννα μου, αδέρφιν, ο ένας, μάννα μου, παιδίν μου, ο άλλος. Ελεέν των το σκλαβί: «Τώρα πión είμαι παιδίν σου; τώρα πión είμαι αέρφι σου; Εκείνον το θηριόν εκατάχοφά το, έρίξά το όζω' παρακεί πααίννουμε, 'βρίσκουμεν έναν δέντρο»... Εφωνάτζαν του πión, επαρακαλούσαν το ο βασιλέας, το βασιλόπουλλο: «Μην τα πης, παιδίν μου, αέρφιν μου, φτάννει πión, παιδίν μου, αέρφιν μου, και 'μεις να σε θρέφουμεν, να σε πατίτζουμεν, να σε ταίτζουμε»... το σκλαβίν εφώνατζεν: «Α τα 'πό θέλω. Ερίσκουμεν το δέντρο, εκάτσαμεν πάλαι εφάαμεν, ήπιαμεν' εσου έθελες πάλαι να πέpesουμεν απού κάτω' εγώ εν σ' έφιννα. Εσου εν έθελες, έππεσες πάλαι, επηρέν σε ο ύπνος' εγώ εφύλαα βάρδια. Τα μεσάνυχτα έρχετ' ένα θηριό πιο μεάλο μ' έξη κεφάλαις' σκοτόννω το κ' εκείνο' λέει μου: Αν το καυχηστής, πρέ ππούστη, ππως εσκότωσες τέτοιον θηριό, να ενής μάρμαρον ως τη μέση. Αν δεν πιστεύγητε, να κ' η γλώσσαίς του». Ευτύς εήνετο μάρμαρον ως την μέση. Εφιονάτζαν του πάλαι: «Σώννει, παιδίν μου, αέρφιν μου, μην τα 'πης πιο»... Ιννα! εκείνος εν' εγροίκα. Έκλεεν πιον ο βασιλέας, το βασιλόπουλλο, εναελούσαν τους πιον ο κόσμος γούλος. Το σκλαβίν λέει τω: «Παρακεί 'πάμε, 'βρίσκουμεν έναν πύργον' ήμπαμεν, εφάαμεν, ήπιαμε' έππεσεν πάλαι ο αερφός μου, εγώ εκάουμουν κ' εφύλαα' έρχεται ένας δράκος μ' εννέα κεφάλαις' εσκότωσά το' να και η γλώσσαίς του. Ειπέν μου κι αυτό, αν το καυχηστώ, να ενώ μάρμαρον ως τον λαιμό». Ευτύς το παιδίν εήνετο μάρμαρον ως τον λαιμό. Ετότες πión εκλαιούσαν πιο πολύ' το σκλαβί εν έθελεν να 'πάψη. «Επήαμεν, ηύρα την ώμορφην του κόσμου... φωματικά; Εγώ εν σου την ηύρα; για 'μέναν εν έκοφε; φωματικά; Εγώ της είπα να πάρη εσένα' 'σαν εθελά δα, εν σκότοννά σε κι' από πρώτα; μ' εν έθελα, και 'σαν επαντρεύτης, την νυχτιά' πού 'πής κ' έππεσες με την γυναίκα σου, έξα τι 'θελεν να σου 'κλουθήξη, κ' εν επήα κ' εγώ να πέpesω με την γυναίκα μου, μοναχά εκατσα πάλαι κ' εφύλαα βάρδια, κ' εκεί δα τα μεσάνυχτα κάμνει βροντή και σκίτζεται η σκέπασι και καλουμέρεται κάτω ένας δράκος θηριό μεάλο, για να σας φάη και τους δυο. Σαίττεύγω το, σκοτόννω το, κιάχο κάμνω τον μουρέλλα μουρέλλα, εκουβάλήσά το, έχωσά το μέσα 'ς ένα λάκκον ομπρός την πόρτα, 'με 'σάν εμισοσφάραν, ειπέν μου κι' αυτός, αν το καυχηστώ, ππως εσκότωσα τέτοιον θηριό, να ενώ γούλος μάρμαρο». Ευτύς έγεινεν πión μάρμαρον γούλος. Επήαν πión κ' έσαφαν κ' απ' όζω απού την πόρταν του παλατιού κ' έβγαλαν τω θηριό κομμάτια κομμάτια. Επίστεψαν πión γούλοι. Το βασιλόπουλλον εκλαιεν κ' εδέρετο. Εσήκωσεν πión το μάρμαρο κ' επήρέν το 'ς τον νοντάν του κ' έστεσέν το, κ' έχεν το, κ' εθούμιατζέν το πωρνό βραδύ 'σαν 'χόνισμα.

Επέρασεν δα καένας χρόνος, εγέννησεν η βασιλοπούλλα έναν παλληκαράκι κ' ἔχεν το 'ς το σκαφίδι. Μία νύχτα, 'ξημέρωμα, μεάλην κυριακή, θωρεῖ 'ς τον νύπνον της μιάν γυναίκαν ασπροφόρα' ἦτον η Παναγιά, λέει της: «Ανισωστά και θέλεις να τζωντανέψῃ πάλαι ο αντράερφός σου, να σφάξης το παιδίν σου, να λειψῇ το μάρμαρο γούλο με τωμάν του, και να βάλῃς το παιδί 'ς το φούρνον να γένη ἄττος, και να πιάσῃς τ' ἄττος να 'ρτύσῃς το Μάρμαρον, να ππέσουν γούλα τα μάρμαρα να ἐνῇ πάλαι 'σάν πρώτα».

Ε, η βασιλοπούλλα τώρα ἐξεέν τα, ππως το σκλαβίν ἐπάθεν τα ε,τι ἐπάθε για λλόου της κ' ἐγνώριτζέν του μεάλην χάρι κ' ἔλυπάτον πολύ· ξυπνά 'πάνω 'πού 'φυνε το βασιλόπουλλο 'ς την νεκκλησά' εν χάννει καιρό, πιάννει, σφάτζει το παιδίν της, και μαεύγει τώμα, και βάλλει το παιδί 'ς το φούρνο· τολοιπόν οι φούρνοι ἦτον πυρωμένοι από σπέρας 'πού 'κάμναν τα βωτυρένα των και της αβδοκούλλαις τω' ἐγίνην ευτὺς το παιδίν ἄττος. Πιάννει τώμα, 'λείβγει το μάρμαρον γούλον αποὺ 'πάνω που την κορφή, γίσα με τα πόδια' κιαάκο 'ρτυεῖ τα με τ' ἄττος. Εθώρες πión κ' ἐππέφταν τα μάρμαρα χάμαι, 'μμ' εν ἐτζωντάνευγε. Ἐλεεν αὐτὴ μέσα της: «πρε, 'μμε τ' ἔχει; πρε, 'μμε 'χει 'πέν μου τα η παναγιά...». Εκεί ἐξῆασεν να 'λείψῃ τα πλατόποδά του αποὺ κάτω... Ἐλα δα, εκατάλαβέν τα, ἐγεμεν ἀκόμια κομμάιν αἶμα, 'λείβγει τα κ' εκείνα, ἐτζωντάνεφεν πión το σκλαβί, κ' ἐήνετον πια 'μορφος αποὺ μπρί. Λέει της: «Ντύσου δα τώρα να βάλῃς τα καλά σου τα ρούχα, να παμεν 'ς την νεκκλησά». Επῆαν... Θωρεῖ το βασιλόπουλλον την γυναίκαν του κ' ἐρχετον ματζήν μ' έναν ὡμορφον κ' ἐστάθουσαν κοντά κοντά 'μέσ' 'ς την νεκκλησά... Που να βάλῃ ο νους του, ππως ἦτον ο αερφός του!.. Ευτὺς ἐκακοπήρεν ο νους του. Λέει μέσα του: «Του διαόλου την κόρη, φίλον ἔχει κ' ἔφερέν τον και 'ς την νεκκλησά, κ' εν ιντρέπεται». Εχολομάνησεν πολλύ, 'μ' ἔλα 'πού τον και νεκκλησά!! Εμάνιτζεν πión να 'πολύκη, να 'πάῃ 'ς το σπίτι, να την καταπιάσῃ.

Ἐλα δα ἐπόλυκεν' αὐτός ἐν ελείμενεν μῆ να πάρῃ ἀντίδερο, ἐπῆ 'ς το σπίτ' του χολομανισμένος, τ' εν τον ἐχώρεν το σπίτι. Ἦρταν ἀό 'πίσω της κ' η γυναίκα του και το σκλαβί χαρούμενοι. Ευτὺς ἐκεῖνος ἐκατάπιασέν τη: «Μωρή, εν ἐντρέπεσαι; Τις εἶναι ἐουτος, 'πού τον κουβαλάς ματζήν σου»; Λέει του ἐκεῖνη: «Τις εἶναι; 'μμ' ο αερφός σου δα 'ναι». Γυρίτζει ἐκεῖνος να 'δῇ το μάρμαρον, εν ἐκάετο... ἐτότες ἐγρώνισέν τον πιον, ἐχυσεν 'πάνω του κ' ἐγκάλιατζέν τον, κ' ἐφίλαν το. Ερώτηξεν δα πιο, ππως ἦτον κ' ἐτζωντάνεφε, λέει του η γυναίκα: «Να, ἔτσε κ' ἐτσ' ἔκαμα». Πέρει τον να του δείξῃ το σκαφίδι, 'πού 'λειπεν και καλά το μωρόν αποὺ μέσα, τι να δου; θωρούν το κ' ἐκάετον μέσα τζωντανό κ' ἐχοιμάτο... Ετότες δα πión ἦτον η χαραίς...

Μή' ἐγώ 'μουν ἐκεῖ, μή' ἐσεῖς πιστέψῃτε.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Η μαγική γέννηση

α: Δύο αγόρια· α1: ένα βασιλόπουλο· α2: κι ένα βεζιρόπουλο· α3: παιδί παπά· α4: παιδί της υπηρέτριας· α5: παιδί του ψαρά· α6: παιδί τσιγγάνας· α7: άλλο.

β: Γεννιούνται με θαυμαστό τρόπο· β1: από τις παρακλήσεις των γονιών τους που δεν μπορούσαν να αποκτήσουν παιδιά· β2: με το φάγωμα ενός μαγικού μήλου· β3: άλλου καρπού ή ζώου· β4: δοσμένο από ένα γέρο· β5: μια γριά· β6: άλλο πρόσωπο· β7: το οποίο μια άκληρη βασίλισσα μοιράστηκε με μια άλλη άκληρη γυναίκα· β8: η άλλη γυναίκα έφαγε μόνο τα φλούδια· β9: έφαγε το δεύτερο μαγικό μήλο.

γ: Τα δυο παιδιά μεγαλώνουν μαζί, σαν αδέρφια· γ1: ο σύντροφος του βασιλόπουλου είναι αντρεωμένος (έξυπνος, ωραιότερος, καρδιογνώστης κλπ.)· γ2: επειδή η μητέρα του έφαγε (και) τα φλούδια του φρούτου (ή το αρσενικό πουλί κλπ.).

δ: Ένα βασιλόπουλο έχει· δ1: έναν πιστό φίλο· δ2: μια πιστή αδερφή· δ3: έναν πιστό υπηρέτη (συνήθως πρόκειται για ένα ευγνώμονα νεκρό, όπως στο 507C, *Η κόρη με τα φίδια*)· δ4: συναντά έναν αγριάνθρωπο στην ερημιά, τον ημερώνει κι αυτός γίνεται πιστός του σύντροφος (όπως στο ΑΤ 502, *Ο Αγριάνθρωπος*).

II. Οι περιπέτειες στο δρόμο

α: Το βασιλόπουλο αναζητά με τη βοήθεια του πιστού συντρόφου· α1: την Πεντάμορφη (την Όμορφη του Κόσμου)· α2: μια βασιλοπούλα· α3: τη γυναίκα του χρυσοχού (όπως στο 1419E, *Underground Passage to Paramour's House*)· α4: άλλη· α5: που αγάπησε· α6: αντικρίζοντας τη φωτογραφία (ζωγραφιά) της· α7: στο απαγορευμένο δωμάτιο· α8: ή την έφερε ένα υπερφυσικό ον· α9: που πληροφορήθηκε την ύπαρξή της από την κατάρρα (ευχή) της γριάς· α10: αλλιώς· α11: και αρρώστησε από τον καημό του· α12: ένα βασιλόπουλο αναζητά νύφη.

β: Στον δρόμο το βασιλόπουλο και ο πιστός σύντροφος έχουν μια σειρά από τρομερές περιπέτειες (συνήθως τρεις)· β1: το βασιλόπουλο, παραχούοντας την εντολή του πατέρα του, περνάει τη νύχτα σε μια σειρά από απαγορευμένα μέρη· β2: στον πύργο (κάτω από το δέντρο, κοντά σε πηγή κλπ) όπου τα τραπέζια είναι στρωμένα μόνα τους, τα φαγητά έρχονται μόνα τους κλπ· β3: ενώ το βασιλόπουλο κοιμάται, ο πιστός σύντροφος μένει ξάγρυπνος και σκοτώνει τα θηρία που έρχονται να τους φάνε.

γ: Στο μέρος που έχουν κάνει στάση ο πιστός σύντροφος ακούει· γ1: κρυφακούει· γ2: τη συνομιλία κάποιων όντων· γ3: τα πουλιά· γ4: έτσι μαθαίνει· γ5: πώς θα φτάσουν στην κόρη· γ6: πως θα διασχίσουν τη θάλασσα (λίμνη)· γ7: πώς θα εξουδετερώσουν τους φύλακές της· γ8: για τους κινδύνους που θα απειλήσουν στη συνέχεια το βασιλόπουλο· γ9: δεν πρέπει όμως να μαρτυρήσει τα κατορθώματά του ή τις προφητείες που άκουσε γιατί θα μαρμαρώσει.

δ: Στον δρόμο (στον τόπο που φτάνουν) συναντούν πρόσωπα που τους δίνουν πληροφορίες, τους καθοδηγούν ή τους βοηθάνε στην αναζήτησή τους· δ1: μια γριά· δ2: μια δράκαινα· δ3: άλλο.

III. Η απαγωγή της κόρης

α: Η κόρη ζει α1: σε μακρινό τόπο· α2: σε παλάτι· α3: σε πύργο· α4: γυάλινο· α5: στη μέση της θάλασσας· α6: σε κάποιο υπόγειο μέρος· α7: μαζί με τον πατέρα της· α8: τα αδέρφια της· α9: που είναι οι σαράντα δράκοι· α10: τον αδερφό της· α11: τον άντρα της.

β: Φτάνοντας στον τόπο της κόρης ο αντρειωμένος σύντροφος κάνει διάφορα κατορθώματα· β1: σηκώνει μόνος του το καζάνι με τα 40 χερούλια που ήθελαν και οι σαράντα δράκοι για να σηκώσουν· β2: οι δράκοι τον παραδέχονται για δυνατότερό τους και τον βοηθούν· β3: του δίνουν την κόρη.

γ: Ο αντρειωμένος σύντροφος εξοντώνει το πλάσμα που φυλάει την κόρη· γ1: το δράκο· γ2: το θηρίο· γ3: άλλο.

δ: Ο πιστός σύντροφος· δ1: ή (και) το βασιλόπουλο· δ2: συναντά την κόρη μεταμφιεσμένος σε γυναίκα· δ3: έχοντας εξαγοράσει ένα πρόσωπο (δασκάλα, μοδίστρα κλπ.) της συνοδείας της· δ4: φτάνει στο δωμάτιό της ανοίγοντας υπόγειο πέρασμα· δ5: μεταμφιεσμένος σε ζώο· δ6: κρυμμένος μέσα σε ένα τεχνητό άλογο.

ε: Η κόρη δέχεται να ακολουθήσει με τη θέλησή της τους απαγωγείς· ε1: γιατί έχει ερωτευτεί το βασιλόπουλο· ε2: έχει ερωτευτεί τον πιστό σύντροφο που την προορίζει όμως για το βασιλόπουλο· ε3: φεύγει με τους απαγωγείς· ε4: αφήνοντας στη θέση της κερνίο ομοίωμά της.

στ: Η κόρη παντρεύεται κρυφά το βασιλόπουλο (όπως στο 1419E, *Underground Passage to Paramour's House*)· στ1: ή με την παρουσία του πατέρα (του άντρα, του αδελφού) στα στεφανώματα, που δεν ξέρει όμως για ποια κοπέλα πρόκειται (όπως στο 1419E).

ζ: Το βασιλόπουλο με τη βοήθεια του πιστού συντρόφου· ζ1: απάγει (ουν) την κόρη· ζ2: και μια άλλη κοπέλα ως νύφη για τον πιστό σύντροφο· ζ3: όταν βγαίνει έξω με τη συνοδεία της· ζ4: τη μέρα του γάμου της με ένα άλλο βασιλόπουλο.

η: Τους καταδιώκει ο πατέρας της αλλά καταφέρνουν να ξεφύγουν· η1: επαινώντας όντα ή αντικείμενα στο δρόμο τους που στη συνέχεια αρνούνται να τους σταματήσουν· η2: άλλο.

Η συνέχεια όπως ΑΤ 302 (*Η εξωτερική ψυχή*) και ΑΤ 302Α* (*Η αγριογουρούνα*): η κόρη απάγεται από ένα υπερφυσικό ον, που το βασιλόπουλο ελευθέρωσε άθελά του (έναν αράπη, ένα δράκος, ο τριτοπεθαμίτης κλπ.). Ο πιστός σύντροφος την αναζητά και τη βρίσκει. Τη βάζει να μάθει από το υπερφυσικό ον που βρίσκεται η δύναμή του – σε τρία περιστέρια στην κοιλιά μιας αγριογουρούνας. Με τη βοήθεια της παπαδοπούλας ο πιστός σύντροφος νικά την αγριογουρούνα, σκοτώνει τα τρία περιστέρια κι έτσι πεθαίνει το δαίμονα. Επιστρέφει πίσω με την κόρη.

IV. Οι κίνδυνοι στο γυρισμό

α: Στον γυρισμό ο πιστός σύντροφος μαθαίνει ακούγοντας (κρυφακούγοντας) τη συνομιλία (λόγια) άλλων (των ιδίων) όντων· α1: των πουλιών· α2: του πουλιού· α3: για τους κινδύνους που απειλούν το βασιλόπουλο και την κόρη αλλά και τον τρόπο με τον οποίο θα τους αντιμετωπίσει, με τον όρο να μην αποκαλύψει το μυστικό αλλιώς θα μαρμαρώσει· α4: οι κίνδυνοι αυτοί υποβάλλονται από τους γονείς του βασιλόπουλου· α5: από τον πατέρα της βασιλοπούλας· α6: από κάποιο άλλο πρόσωπο.

β: Οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζονται από τον πιστό υπηρέτη είναι: β1: να απαλλαγεί από τον φαρμακωμένο καφέ· β2: τη δηλητηριασμένη τροφή· β3: το δηλητηριασμένο ρούχο· β4: το άλογο που θα σκοτώσει το βασιλόπουλο (ή την κόρη)· β5: το σκυλί, που θα τον (την) δαγκώσει· β6: το αμάξι· β7: άλλο.

γ: Οι νέοι φτάνουν σώοι και παντρεύονται.

δ: Ο τελευταίος κίνδυνος είναι το φίδι (θηρίο, δράκος κλπ) στο νυφικό θάλαμο του ζευγαριού· δ1: που βγαίνει από το στόμα της νύφης (όπως ΑΤ 507C)· δ2: ο πιστός σύντροφος το σκοτώνει, όμως η συμπεριφορά του παρεξηγείται· δ3: τον βρίσκουν με το σπαθί στο χέρι και νομίζουν ότι πήγε να σκοτώσει από ζήλια το βασιλόπουλο· δ4: ζητούν επίμονα εξηγήσεις· δ5: τον καταδικάζουν σε θάνατο αφού αρνείται να εξηγηθεί.

ε: Οι Μοίρες προλέγουν για το βασιλόπουλο μια σειρά από θανατηφόρα ατυχήματα· ε1: οι συμφορές προλέγονται με άλλο τρόπο· ε2: η πιστή αδελφή το μαθαίνει και τις αποτρέπει.

V. Το μαρμάρωμα και το ξεμαρμάρωμα

α: Ο πιστός σύντροφος αποκαλύπτει τους λόγους της συμπεριφοράς του αλλά μαρμαρώνει· α1: σταδιακά (γόνατα, μέση, λαιμός)· α2: ολόκληρος.

β: Ακούγοντας τη συνομιλία των ίδιων όντων· β1: με άλλον τρόπο· β2: το βασιλόπουλο· β3: η γυναίκα του· β4: άλλος· β5: μαθαίνει ότι μπορεί να ζωντανέψει τον πιστό σύντροφό· β6: σφάζοντας το νεογέννητο παιδί του· β7: και αλείφοντας το άγαλμα με το αίμα του (στάχτη του)· β8: στάζοντας λίγο από το αίμα του παιδιού πάνω στο άγαλμα· β9: με το θάνατο νερό· β10: με άλλο τρόπο.

γ: Το κάνει και τον ανασταίνει.

δ: Το παιδί ανασταίνεται· δ1: από ένα από τα υπερφυσικά όντα· δ2: αλλιώς.

ε: Ο πιστός σύντροφος παντρεύεται· ε1: την κοπέλα που τον είχε βοηθήσει στις περιπέτειές του.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 1296, 415-418, Συρράχο, «Η καλή αδελφή». I: δ, δ2. IV: ε, ε2.
2. ΛΑ 1296 (ΣΜ 126), 448-453, Συρράχο, άτιτλο. I: α, α1, α7 (παιδί σιδερά), γ. II: α (το βασιλόπουλο αναζητά μόνο του), α1, α10 (στο τρίστρατο παίρνει το δρόμο που οδηγεί στην Όμορφη του Κόσμου). III: ζ1. IV: α, α1, α2, α3, δ, δ2. V: α, β1 (από τον ίδιο τον ήρωα), β5, β8, γ.
3. Hahn 1, 201-209, αρ. 29, Ζίτσα, Ο τίτλος στη 3: «Die Goldschmiedin und der true Fischersohn» «Ο χρυσοχόος και ο πιστός γιος του φαρα». I: α, α1, α5, β. II: α, α3. III: δ, δ4, στ1. IV: α, α1, α3, β, β4, β5, β7 (καρόνια), δ, δ2. V: α, β10 (με τα δάκρυα της βασίλισσας), γ.
4. Χρηστοβασίλης, 69-77, Ήπειρος, «Η βασιλοπούλα της Άκρης της Γης με το κόκκινο μάγουλο». I: δ, δ1. II: α, α4 (Πανέμορφη κόρη του βασιλιά της άκρης του κόσμου), α10 (ο καλόγερος βλέποντας το αίμα της κίσσας που σκότωσε το βασιλόπουλο του λέει πως τέτοιο χρώμα μόνο τα μάγουλα της κόρης έχουν). III: δ, δ2, ζ, ζ1, ζ2, ζ4.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

5. ΣΠ 65 (ΛΑ 592), 45, Τρίκαλα, άτιτλο. I: δ, δ2. IV: ε, ε2.
6. ΣΠ 101, 51-52, Πήλιο, άτιτλο. I: δ, δ3 (Αράπης που είναι φώκια μεταμορφωμένη, που της γλίτωσε τη ζωή). II: α, α2, α5, α6. IV: δ. Κρεμώ-

ντας τη νύφη από το δέντρο για να τη μοιράσουν, ξεπετώνται από το στόμα της τα φίδια, η φώκια ξαναγυρίζει στη θάλασσα (όπως 507C, *Η Κόρη με τα φίδια*).

ΘΡΑΚΗ

7. ΙΑ 725B, 253-269, Μάλγαρα Θράκης, άτιτλο. *I*: δ, δ4 (όπως στο ΑΤ 502, *Ο Αγριάνθρωπος*, ή ΑΤ 650A, *Strong John*: ο ήρωας είναι το παιδί της αρκούδας και της κόρης της γριάς – το όνομά του Αρκουδογιάννης. Το βασιλόπουλο τον ημερεύει και τον φέρνει στο παλάτι). *II*: α, α1, α5, α6. *III*: α, α1, α9, β (με τη βαρεία από τετρακόσιες οκάδες που του έφτιαξε ο σιδεράς ανοίγει τρύπα), β2, β3. Η συνέχεια όπως ΑΤ 302, βλ. παρ. αρ. 18. *IV*: α, α1, α2, α3, α4 (από τη βασίλισσα), β, β2 (κουφέτα, φαγητό), γ, δ, δ2, δ4. *V*: α, α1, β1 (από ένα γέρο σε όνειρο), β3, β8, γ. Συνέχεια με στοιχεία από τον ΑΤ 326.
8. ΛΦ 901, 1-5, Παναγία Καλαμπάκας, «Ο Αντρίκος». Η αρχή όπως ΑΤ 301B (*Αρκουδογιάννης*), βλ. παρ. αρ. 2. Το βασιλόπουλο με το σύντροφό του αδειάζοντας την κοπριά από το απαγορευμένο δωμάτιο, κατεβαίνουν στον κάτω κόσμο. *III*: β, β1 (40 διαβόλοι). [*H* συνέχεια όπως ΑΤ 302: *III*: α1, γ11 (αέρας). *IV*: γ2, γ10 (κοιλιά φάλαινας), ζ, ζ2]. *IV*: α1, α3, β, β1, β7 (λιοντάρια κάτω από το κρεβάτι), δ2, δ4. *V*: α. Η Πεντάμορφη σφάζει το παιδί της και πεθαίνει κι αυτή.
9. *Θρακικά* 16, 1941, 99-105, Φανάρι, «Το αντρειωμένο βασιλόπουλο». *I*: α, α1 (αντρειωμένο), α2, β, β1, γ. *II*: α, α1, α5, α6, α7. *III*: α, α1, α3, α4, α5, δ1, δ4, ε, ε1, ε4, στ1. *IV*: α, α1, α3, β, β4, β5, δ, δ2. *V*: α, α1, β1 (συμβουλή του τσοπάνη), β2, β5, β6, β7, γ.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

10. ΛΑ 1234 (ΣΜ 64), 7-14, Μελισσοχώρι Θεσσαλονίκης, «Γχιουζέλ Ντουνιά». *I*: α, α1, α2, β, β2, β4, β8, γ, γ1 (πιο όμορφος), γ2. *II*: α, α1, α5, α6 (η φωτογραφία βρίσκεται πάνω στο χρυσό σπαθί που ο νονός του αφήνει κάτω από μια πέτρα για να το βρει όταν θα γίνει 18 χρονών), α11, γ, γ3, γ4, γ8 (φαρμακωμένος καφές, φαρμακωμένο φαί), γ9. *III*: δ, δ2, ε, ε2, ε3. *IV*: α, α1, α3, β, δ, δ1, δ2, δ4. *V*: α, α1, β1 (από τον μάγο πατέρα της), β3, β5, β6.
11. ΛΑ 2763, 336-358, Σιτοχώρι, άτιτλο. *I*: α, α1, α4, β, β2, β4, β8, γ, γ1, γ2. *II*: α, α1, α5, α6, α7, α11. *III*: α, α9, β, β1, β3 (ο ήρωας κερδίζει στους τρεις αγώνες –τρέξιμο, πήδημα, ρίξιμο πέτρας– που του βάζουν οι

- δράκοι για να του δώσουν την Πεντάμορφη). Συνέχεια όπως στο ΑΤ 302, βλ. παρ. αρ. 24. *IV*: α, α1, α3, α4 (τον πατέρα του), β, β6, β7 (φαρμακερά ξυράφια), δ, δ2, δ3. *V*: α, α1, β3, β9, ε, ε1 (τη θυγατέρα του παπά).
12. ΛΑ 516, 6, Βέροια, «Η Αλιζάκ'ς κι η Γιαννάκ'ς». *I*: α, α1, α6, β, β2, β6 (φίλο), β7. *II*: α, α12. *IV*: α, α1, α2, α3, β, β1, β4, δ, δ1, δ2, δ4. *V*: α, β (από τον ίδιο τον πιστό σύντροφο), β2, β10 (καίγοντας τα κεφάλια των σκοτωμένων φιδιών και αλείφοντάς τον με τη σκόνη τους), γ.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

13. ΛΑ 1656, 1-8, Αγία Παρασκευή Λέσβου, «Το παραμύθι της εφτάσκεπης». *I*: α, α1, α2, β, β3, γ1, γ2. *II*: α, α4 (κοπέλα όμορφη, στο πρόσωπό της εφτά σκέπες), α10 (την ονειρεύεται), α11, γ, γ3, γ4, γ8 (σκυλάκι, άλογο, φαρμακωμένο νερό), γ9. *III*: δ, δ2, δ3, ε, ε1, ζ, ζ4. *IV*: δ, δ5. *V*: α, α1, β, β5, β8, γ, ε.
14. ΛΦ 5, 12-16, Σάμος, «Η Πεντάμορφη». *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α5, α6, α7, δ, δ1. *III*: δ, δ2, δ3, ζ, ζ1. *IV*: α, α2 (του πουλιού), α3, δ, δ3, δ4. *V*: α, β1 (συμβουλή μάγισσας), β2, β5, β9, γ.

β. Δωδεκάνησα

15. Ζωγράφειος Αγών 1, 1891, 254 -262, αρ. 5, Σύμη, Η παραλλαγή που δημοσιεύεται εδώ.
16. Dawkins, 45 *Stories*, 41-55, αρ. 2, Αстуπάλαιο, «Το χρουσαλοάτσι». *I*: α, α1, α3, β, β1, β2, β6 (άγγελο), β7, γ. *II*: α, α1, α5, α6, α8 (χέρι), α11, β, β2, γ1, γ2 (μάγισσα με την κόρη της), γ4, γ5, γ6 (να βρει το χαλινάρι κάτω από το μάρμαρο, να το βουτήξει στη λίμνη και θα βγει φτερωτό άλογο που θα τους μεταφέρει), γ9. *III*: α, α3, α11, δ, δ6, ε, ε2, ε3. *IV*: α, α3, γ, δ, δ1, δ2, δ3. *V*: α, α2, β, β2, β5, β6, β7, γ, δ, δ1, ε, ε1 (κόρη της μάγισσας).
17. Μιχαηλίδης-Νουάρος, 322-324, αρ. 7, Όλυμπος Καρπάθου, «Η Βαρσαμίνα». *I*: δ, δ2. *IV*: ε1 (τα εικονίσματα στο εκκλησάκι), ε2. *V*: α, α1, β1 (όραμα), β2, β5, β6, β7, γ, δ, δ2 (από την αδερφή).
18. Ρίο, 80-92, Αстуπάλαιο, «Το χρουσό άλογο». *I*: α, α1, α3, β1, γ. *II*: α, α1, α5, α6, α8 (αράπης), α11, β2, γ1, γ2 (μάγισσα και κόρη της), γ4, γ5, γ6 (να βουτήξουν το χαλινάρι που θα βρούν και αυτό θα γίνει φτερω-

τό άλογο που θα τους περάσει απέναντι). *III*: δ, δ6, ε, ε2, η. *IV*: α, α3, α5, δ, δ2, δ3, δ4. *V*: α, α2, β, β3, β6, γ, δ, δ2 (με την κορδέλα της μάγισσας), ε, ε1 (την κόρη της μάγισσας).

γ. Εύβοια - Σποράδες

19. ΛΑ 2744, 220-237, Γιάλτρα Ιστιαίας, άτιτλο. Η Αρχή όπως ΑΤ 502, βλ. παρ. αρ. 3. *I*: δ, δ4. *II*: α, α4 (δύο βασιλοπούλες), α6, α7. *III*: β, β1, β2, γ, γ1, γ3 (δράκος, Τριοπιθαμίτης). *IV*: α, α1, α3, α4 (μάννα τους), β, β1, β2. *V*: α, β1 (από τη δεύτερη βασιλοπούλα), β3, β5, β6, β7, γ, ε, ε1.

δ. Κρήτη

20. ΛΦ 7, 1-11, Βιάννος Ηρακλείου, «Ο Χαρά - Τρομάρας». *I*: δ4. *II*: α, α1, α5, α6, α7, α11, δ, δ3 (καφετζή). *III*: α, α1, α3, α8, α9. Η συνέχεια όπως ΑΤ 302 (η Πεντάμορφη απάγεται από το δαίμονα που την εξουσιάζει) και ΑΤ 513 (ο Χαρά - Τρομάρας τη γλιτώνει με τη βοήθεια των συντρόφων με υπερφυσικές ιδιότητες). *IV*: α, α2 (πουλιού), α3, δ, δ1, δ5. *V*: α, β1 (από μια ζητιάνα), β3, β5, β6, γ, δ, δ2 (αθάνατο νερό).
21. ΛΦ 1595, 23-29, Περιβόλια Ρεθύμνου, «Η Γκεμιλέ - Σουλτάνα». *I*: α, α1, α2, β, β2, β6 (ασκητή), β9, γ, γ1, γ2. *II*: α, α4 (Γκεμιλέ - Σουλτάνα), α5, α6, α11, β2, γ, γ2, γ4, γ5, γ6, γ9. *III*: δ, δ2, δ3, ε, ζ1. *IV*: α, α3, α4, β4, β7 (μαγεμένη γούνα), δ, δ4. *V*: α, β1 (δυο πουλιά), β2, β5, β8, γ.
22. ΣΛ II, 355-375, Κανένες Σητείας, «Η Σαρανταπλεξουδάτη». *I*: α, α1, α2, β, β2, β5, γ1. *II*: α, α4 (Σαρανταπλεξουδάτη), α9, γ, γ3, γ5 (πρέπει να κόψουν τρεις βέργες που άμα τις χτυπήσουν το ποτάμι θα γίνει στεριά και θα το περάσουν). *III*: α, α2, α8, α9, β, β2. Η ηρωίδα απάγεται από τον Ακατάλυτο που κατά λάθος ξελιθώνεται από το βασιλόπουλο. Το βεζιρόπουλο παίρνει τα μαγικά αντικείμενα ξεγελώντας τα αδέρφια που μαλώνανε στη μοιρασιά και με αυτά φτάνει στην Σαρανταπλεξουδάτη. [Η συνέχεια όπως ΑΤ 302: *IV*: β4, γ, γ10 (μέσα σε βράχο), ζ, ζ2]. *IV*: α, α1, α3, α4 (τον πατέρα του βασιλόπουλου), β, β4, β7 (φαρμακωμένο νερό), δ, δ2. *V*: α, β, β2, β5, β6, β7, γ (το κάνει η κόρη γιατί το βασιλόπουλο δεν θέλει).
23. ΣΛ IV, 1-18, «Η Σαρανταπλεξουδάτη». *I*: α, α1, α2, β, β2, β6 (μάγισσα), β7, γ1, γ2. *II*: α, α4 (τη Σαρανταπλεξουδάτη), α9, γ, γ3, γ5 (πρέπει να κόψουν τρεις βέργες που, άμα τις χτυπήσουν, το ποτάμι θα γίνει

στεριά και θα το περάσουν). *III*: α, α3, α8, α9, β, β2. Η ηρωίδα απάγεται από τον Ακατάλυτο και το βεζυρόπουλο την αναζητά. Τη βρίσκει με τα μαγικά αντικείμενα (βέργα που σε πάει όπου θέλεις άφαντο σκουφάκι) που παίρνει ξεγελώντας τους δύο που μαλώνανε. [Η συνέχεια όπως ΑΤ 302: *IV*: β4, γ, γ10 (μέσα σε βράχο), ζ, ζ2]. *IV*: α, α1, α3, α6 (κακό υποσπιστή), β, β4, β7 (δηλητηριασμένη βρύση), δ, δ2. *V*: α, β, β2, β10 (με το αίμα 9 αδελφών, σφάζει εννέα κλωσόπουλα), γ.

ε. Κυκλάδες

24. ΛΑ 1390, 7-9 και 11-15, Τήνος, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, β, β2, β6 (μάγο), β8. *II*: α, α1, α5, α10 (μέσα σε ταμπακέρα). *III*: δ1, δ6 (χρυσό λαφάκι), με τη βοήθειά της εκτελεί τις δοκιμασίες που βάζει ο βασιλιάς πατέρας της και την κερδίζει. *IV*: α, α3, α4, β, β4, β5, δ, δ2. *V*: α, γ, ε, ε1.
25. ΛΑ 1390, 45-74, Τήνος, «Ζαβές - Ζαβές». *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α5, α6, δ, δ1. *III*: δ, δ1, δ2, δ3, ζ, ζ1, ζ2. *IV*: α, α1, α, β1 (συμβουλή ενός δερβίση), β3, β10 (με ένα χόρτο), γ.
26. ΛΑ 1684B, 21-23, Χώρα Αμοργού, «Οι 2 ειλικρινείς φίλοι». Αρχή όπως 1419E. *I*: δ, δ1 (βεζυρόπουλο). *II*: α, α4 (Πεντάμορφη της Ρόδου), δ, δ1, δ4, ζ1. *IV*: α, α1, α3, β, β7 (θα βουλιάξει η βάρκα τους, θα πέσει το ανώφλι της πόρτας όταν θα περνούν), δ, δ4. *V*: α.
27. ΛΦ 426, 5-16, Σαντορίνη, «Τα τσόφλια». *I*: α, α1, α2, β, β2, β7, β9, γ, γ1, γ2. *II*: α, α1, α5, α6, α10 (στο ξεροπήγαδο όπου οι υπηρέτες είχαν ρίξει το βεζυρόπουλο με διαταγή του βασιλιά), δ, δ1. *III*: δ, δ1, δ3, δ4. Συνέχεια όπως 851 + 860A*: πρέπει να λύσουν τρία αινίγματα για να την πάρουν, η Πεντάμορφη τους βοηθάει. Τη νύχτα του γάμου η βασιλοπούλα βάζει στη θέση του γαμπρού κολοκύθα με τα ρούχα του, η μάνα της την τρυπάει, γλιτώνει, φεύγουν όλοι μαζί.
28. ΛΦ 1330, 1-8, Κόρωνας Νάξου, «Ο Αντρειωμένος». *I*: δ, δ1 (παιδί της χήρας αντρειωμένο). *II*: α, α1, α5, α6, α11. *III*: β (σπρώχνει μόνος την πόρτα που έσπρωχναν και οι σαράντα μαζί, υποτάσσει τις αμαζόνες), β2 (του δίνουν τρίχες να τις κάψει όποτε τους χρειαστεί), δ, δ1, δ2, δ3, σκοτώνει ο φίλος τη μάνα της Πεντάμορφης που είχε δύναμη σαράντα δράκων και την παίρνουν, η2 (τους κυνηγούν οι 40 δράκοι, μαγική φυγή). *IV*: α, α1, α3, δ, δ1, δ2, δ3, δ4. *V*: α, β, β4 (δασκάλα), β5, β9, γ, ε, ε1.
29. ΣΠ 68 (ΛΑ 595), 13-20, Πάρος, «Ο Απτάλξης». *I*: δ, δ3. *II*: α, α1, α9, α11, β, β2, β3, γ, γ3, γ4, γ5, γ9. *III*: δ1, δ6, ε, ε1, ε3, η, η1. *IV*: α, α1, α3, α6 (τον μεγαλύτερο αδερφό του βασιλόπουλου), β, β7 (ετοιμόροπος πύργος), γ, δ, δ2, δ3, δ5. *V*: α, β1 (μια φωνή), β2, β5, β8, γ.

30. Hahn 2, 16-29 (αρ. 64), Σύρος, άτιτλο. *I*: α1, β, β3, δ, δ1 (βεζιρόπουλο ένα γυφτόπουλο καρδιογνώστης). *II*: α, α1, α5, α6, α7. *III*: α, α8, α9, β3. *V*: α. Η συνέχεια όπως ΑΤ 302*.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

31. Λαογραφία ΙΑ', 1934-1937, 444-450, Καταστάρι Ζακύνθου, «Οι δύο αγαπημένοι φίλοι». *I*: α, α1, α4, β, β2 (απιδιού), β4 (διακονιάρη - τον Χριστό), β9, γ. *II*: α3, α12 (το βασιλόπουλο αναζητά νύφη για το φίλο του). *III*: δ, δ4, στ, στ1. *IV*: α, α1, α3, β, β7 (ο δρόμος πρέπει να είναι στρωμένος, της πεθεράς το τάισμα να το δώσει στη νύφη κάποιος άλλος), δ, δ2. *V*: α, α1, β1 (από τον Χριστό), β3, β6 (τρία παιδιά), γ, δ.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

32. ΛΑ 1186 (ΣΜ 16), 221-224, Ηλεία, «Η Πεντάμορφη». *I*: α, α1, α6, β, β1, β2, β8, γ. *II*: α, α6, γ, γ2 (φωνές), γ4, γ5. *III*: α, α6, α7, ζ, ζ1, η. *IV*: α, α3, δ, δ2, δ4. *V*: α, β4 (το παιδί του ζευγαριού), β8, γ.
33. ΛΑ 1193 (ΣΜ 23), 11-15, Αμαλιάδα, «Ο Δακρυλιάς». Η αρχή όπως 301B: από τα δάκρυα της μάνα του γεννιέται παιδί δυνατό, Δακρυλιάς. *I*: δ, δ1. *II*: α, α1, γ, γ2 (φωνές), γ4, γ5, γ8 (σκυλάκι, δηλητηριασμένο καφέ, θηρίο), γ9, δ, δ1. *III*: α, α6, γ, γ1. *IV*: α4 (τον πατέρα του), β, β1, β5, δ, δ4. *V*: α, β1 (από μια γριά), β2, β6, β7, γ.
34. ΛΑ 1277 (ΣΜ 107), 93-94, Τρόπαια, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, γ. *II*: α, α1, α5, α6, α10 (βρίσκουν τη φωτογραφία πάνω στο σκοτωμένο γέρο), α11. *III*: δ, δ2.
35. ΛΑ 1281 (ΣΜ 111), 313-321, Κυπαρισσία, άτιτλο. *I*: δ, δ1. *II*: α, α1, α7, α10 (βρίσκεται η ίδια μέσα αλλά χάνεται), γ, γ3, γ4, γ8 (νερό, σκυλί, φίδια), γ9. *III*: Παίρνουν την Πεντάμορφη. *IV*: γ, δ, δ2, δ3, δ4. *V*: α, β3, β6, γ, δ, δ2 (φύλλο με το οποίο η Πεντάμορφη είχε δει τη γουστέρα να ανασταίνει το παιδί της).
36. ΛΑ 1282, 97-104, Κυπαρισσία, «Η πεντάμορφη». *I*: α, α1, α7 (παιδί μια φτωχιάς), β, β1, β3, β6 (επαίτης), β8, γ. *II*: α, α1. *III*: α, α5. Συνέχεια όπως ΑΤ 310. Η κατάρη της μάνας «όποιος πει την ιστορία θα μαρμαρώσει, το βασιλόπουλο τη λέει και μαρμαρώνει. *V*: β1 (η μάνα της Πεντάμορφης τη συμβουλεύει), β3, β5, β6, β7, γ.
37. ΛΑ 3183, 108-111, Μικρά Μαντίνεια Μεσσήνης, «Το βασιλόπουλο και το έξυπνο τσικαλόπουλο». *I*: α, α1, α7 (τσικαλόπουλο), γ. *II*: α12 (ταξιδεύ-

- ει). Ο φίλος ντύνεται με τα ρούχα της Πεντάμορφης και παίρνει τη θέση της στην εκκλησία, ζητάει από τον γέρο-πρίγκιπα σαράντα μέρες προθεσμία για να κοιμηθεί μαζί του, κοιμάται με την αδελφή του πρίγκιπα και της φανερώνεται πως είναι άντρας, φεύγουν μαζί και οι τέσσερις. *IV*: α, α1, α6 (το αίμα του γέρου πρίγκιπα), β, β4, β5, δ, δ2. *V*: α, β1 (μάγισσα), β3, β5, με το αίμα του παιδιού της, γ.
38. ΛΑ 516, 4, Κορώνη Πυλίας, άτιτλο. Σύντροφος των τριών βασιλόπουλων το παλικάρι που βρήκαν στο κυνήγι. Αναζητούν την Πεντάμορφη, από ναυτικούς μαθαίνει το παλικάρι πώς θα την πάρουν, κόβοντας 3 πλεγμένες λούρες μιας λεμονιάς, να μην το μαρτυρήσει γιατί θα μαρμαρωθεί. Στο γυρισμό ναυτικοί του λένε για το φίδι που θα φαρμακώσει το βασιλόπουλο. Το παλικάρι μαρμαρώνεται αποκαλύπτοντας την αλήθεια (ατελής).
39. ΛΑ 516, 5, Καστάνιτσα Συταίνης, «Οι Μοίρες». *I*: δ, δ2. *IV*: ε, ε2.
40. ΛΦ 829Α', 1-11, Κορυφάσιο Πυλίας, «Ασκλάμπεης». [Εισαγωγή όπως το ΑΤ 502: *I*: α, α3, α7, γ6, δ5, δ8. *II*: α, α1, α4, α5, α6, β2, γ]. ΑΤ 516: *II*: α (ξεκινά μόνον ο πιστός σύντροφος), α1, α5, α6, α7, δ, δ2. *III*: α, α1, α6, β (ελευθερώνει τα φυλακισμένα παλικάρια), ζ1. *IV*: α, α3 (οι κίνδυνοι απειλούν τον ίδιο τον Ασκλάμπεη), α4 (τον πατέρα του βασιλόπουλου), β, β5, β7 (δηλητηρισμένη σέλα), γ, δ, δ2, δ4. *V*: α, α1, β1 (τυχαία στάζει πάνω στο άγαλμα λίγο από το αίμα του παιδιού), β3, β5, β6, β7, γ, δ.
41. ΛΦ 1349, 1-7, Γραίκα Ολυμπίας, «Ο Καραμαυριάς και η Πεντάμορφη βασιλοπούλα». Αρχή όπως ΑΤ 920 (παραμύθι του «άκλαστου κόσμου»). *II*: α, α1, α5, α6, α7, γ, γ3, γ4, γ5 (να χτυπήσει τρεις φορές το λιθάρι για να γίνει δρόμος και να φτάσουν σε τρεις μέρες αντί σε τρία χρόνια), γ9. *III*: δ, δ4, στ, στ1, η. *IV*: α, α1, δ, δ2, δ4. *V*: α, β8, γ.
42. ΛΦ 1732, 1-4, Άγιος Βασίλειος Κορινθίας, «Η Πεντάμορφη». *I*: δ, δ4. *II*: α, α1, α5, α6, α7, δ, δ1. *III*: α, α2, α4. Η συνέχεια όπως ΑΤ 302, βλ. παρ. αρ. 60. *IV*: α, α1, α3, α4, β, β2, δ, δ2, ε.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

43. ΛΑ 2947, 102-107, Μέγαρο, «Το μπαρμπεράκι». Η αρχή όπως ΑΤ 409Α, βλ. παρ. αρ. 45. *I*: δ, δ1 (ένα μπαρμπεράκι), γ, γ2, γ3, γ4, γ8, γ9. *IV*: β, β7 (γέφυρα, αν την περάσει θα πετρωθεί, πόρτα της εκκλησίας θα πέσει πάνω του), δ, δ2, δ3. Δεν υπάρχει μαρμάρωμα.
44. ΛΦ 476, 101-104, Ανάληψη Τριχωνίας, «Το βεζιρόπουλο και το βασιλόπουλο». *I*: α, α1, α2, β, β2, β6 (μάγος), β9, γ1, γ2. *II*: α, α1, α9 (η κα-

τάρα της γριάς στο βασιλόπουλο γιατί πέταξε μια πέτρα σε έναν κόκορα, να σπαρταράει σαν τον κόκορα ώσπου να βρει την Πεντάμορφη). Στον δρόμο αποκτούν θαυμαστά πράγματα από δυο που μαλώνανε, άφαντο σκουφάκι, κουβέρτα που σε πάει όπου θέλεις, με την κουβέρτα φτάνουν στο παλάτι της Πεντάμορφης που φύλαγαν οι δράκοι που τους προσκυνούν. [Η συνέχεια όπως ΑΤ 302: *III*: γ6. *IV*: β4, γ2, γ6, δ2, δ3, δ10 (μπογάτσα της παπαδοπούλας), ζ, ζ1]. *IV*: α, δ, δ2. *V*: α, α1, β6, γ, δ.

45. ΛΦ 771, 1-21, Γαβαλού Μεσολλογίου, «Το βασιλόπουλο και ο Αρκουδογιάννης». *I*: δ, δ1 (δυνατός, Αρκουδογιάννης). *II*: α, α1, α5, α6, α10 (βιβλιοθήκη), α11, β, β1, β3, γ9, δ, δ2. *III*: α, α1, α7, α8, ζ, ζ1, ζ3, η1, η2 (τους καταδιώκει το στοιχειό-φύλακας της Πεντάμορφης, ο Αρκουδογιάννης το σκοτώνει). *IV*: δ, δ2 (το στοιχειό ζωντανεύει και ο Αρκουδογιάννης το σκοτώνει ξανά), δ3, δ5. *V*: α, α1, β1 (από έναν άγγελο), β3, β5, β6, β7, γ, δ.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ - ΠΟΝΤΟΣ - ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

46. ΚΜΣ, J98-J99, 1-36, Καράμπουργα - Μποϊνάκι, «Το βασιλόπουλο, η πεντάμορφη και ο φίλος». *I*: α, α1, α5, β, β2, β5, β8, γ, γ1. *II*: α, α2. *III*: δ, δ2, δ3, ε, ε1, ε3. *IV*: α1, α3, β, β5, β6, δ, δ2, δ3, δ4. *V*: α, β6, β7, γ, ε.

β. Καππαδοκία

47. ΚΜΣ, ΚΠ 357, 4472-4509, Φάρασα, «Η Ζελφιτελούσα». *I*: δ, δ3 (συμβουλή του πατέρα να κάνει υπηρέτη μόνο αυτόν που θα φάει χωριστά από το βασιλόπουλο και δεν θα του αντιμιλήσει, στον δρόμο εξαγοράζει τον νεκρό που ήθελαν οι δανειστές τους, που τους χρωστούσε λεφτά, να τον κάψουν (όπως ΑΤ 506Α), διαλέγει και παίρνει για υπηρέτη έναν που ήθελαν να τον κάψουν, ο μόνος καλός σύμφωνα με τις οδηγίες του πατέρα) *II*: α, α4 (τη Ζελφιτελούσα), α10 (πιάνοντας το πελεκούδι που έπεσε από το δέντρο, βρίσκει γράμμα της κόρης), β2, γ1, γ2 (τους δερβίσηδες). *III*: δ1, δ6 (το βασιλόπουλο φοράει το τομάρι πρόβατου με κρεμασμένα χρυσά κουδούνια και χορεύει τραβώντας την προσοχή της), ε (αποφασίζουν να φύγουν). *IV*: α, α3, β, β1, β3, δ. *V*: α, β, β2, β6, β7, γ, δ, δ2 (με το ίδιο αίμα το ανασταίνει ο υπηρέτης), ε.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

48. Misotakis, 112-123, «Das kunstliche Pferd». I: α, α1, α3, β, β1. II: α, α1, α6, α8. IV: γ, δ, δ2. Η βασιλοπούλα λυπημένη για την κατάρρα του πατέρα της, το παπαδοπαίδι πετυχαίνει τη συγχώρεσή του.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Πρόκειται για παραμύθι με διάδοση στην Ασία και την Ευρώπη, αλλά όχι ιδιαίτερη παρουσία στα Βαλκάνια. Η γνωστότερη παραλλαγή του είναι αυτή των αδελφών Grimm «Der getreue Johannes». Για το παραμύθι αυτό υπάρχει η μονογραφία του E. Rosch, *Der getreue Johannes. Eine vergleichende Märchenstudie*, FFC 77, Helsinki 1928.

Ο Rosch θεωρεί ότι το κέντρο της ιστορίας βρίσκεται στην προσπάθεια του πιστού υπηρέτη να σώσει τον αφέντη του, που παρεξηγείται. Ιστορίες αυτού του είδους καταγράφηκαν στην Ινδία εδώ και δύο χιλιάδες χρόνια. Από αυτή την άποψη σημαντική είναι η ιστορία του σκυλιού που, ενώ προσπαθεί να σώσει το παιδί του αφέντη του από ένα φίδι, παρεξηγείται και σκοτώνεται. Πιο αναπτυγμένες μορφές του παραμυθιού μας εμφανίζονται επίσης στην Ινδία, στο έργο του ύστερου 11ου αιώνα *Ocean of Story* αλλά και σε πρόσφατες προφορικές παραλλαγές. Ο Rosch μελετά τη σχέση του παραμυθιού με το μυθιστόρημα *Amis and Amiloun*, που περιλαμβάνει το μαρμάρωμα και το ξεμαρμάρωμα με το αίμα των παιδιών. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ιστορία του πιστού Ιωάννη αναπτύχθηκε από υλικό προερχόμενο από την Ινδία και από τα μοτίβα του μυθιστορήματος *Amis and Amiloun* και ότι αυτή η σύνθεση έγινε στην Ουγγαρία. Εξηγεί τις μεγάλες ομοιότητες ανάμεσα στις ινδικές και τις πορτογαλικές παραλλαγές, υποθέτοντας ότι μεταφέρθηκαν απευθείας από Πορτογάλους αποίκους από την Ινδία στην Πορτογαλία.

Ο Kaarle Krohn καταλήγει σε διαφορετικά συμπεράσματα. Θεωρεί το παραμύθι πολύ παλιό ήδη στην ολοκληρωμένη του μορφή. Πιστεύει ότι εξαπλώθηκε προς τα δυτικά από την Ινδία στην Πορτογαλία μέσα από όλες τις ενδιάμεσες χώρες και ότι η μορφή που απαντάται στην Ινδία και στην Πορτογαλία αντιπροσωπεύει την αρχική μορφή της ιστορίας. Την ιστορία του *Amis and Amiloun* το θεωρεί σαν μια λογοτεχνική προσαρμογή του Πιστού Ιωάννη και όχι ως πηγή του λαϊκού παραμυθιού.

Η συνηθέστερη εισαγωγή στις ελληνικές παραλλαγές αναφέρεται σε ένα άκληρο βασιλικό ζευγάρι. Ένα μαγικό μήλο φτάνει στα χέρια τους και η βασίλισσα τρώει τον καρπό, ενώ μια άλλη γυναίκα τρώει τα φλούδια. Τα παιδιά

που θα γεννηθούν θα γίνουν στενοί φίλοι. Μια στείρα φοράδα, που τρώει τα φλούδια που περίσσεψαν, γεννά αλογάκι. Οπωσδήποτε οι ήρωες των ελληνικών παραλλαγών είναι δυο παιδιά διαφορετικής κοινωνικής προέλευσης. Συνήθως το δεύτερο παιδί, ο πιστός σύντροφος είναι εξυπνότερο ή δυνατότερο, επειδή η μητέρα του έφαγε το δικό της μήλο μαζί με τα φλούδια. Σε άλλες περιπτώσεις το παραμύθι συμφύρεται στην εισαγωγή του με τον ΑΤ 502 (*Ο Αγγριάνθρωπος*) ή τον ΑΤ 507C (*Η Κόρη με τα φίδια*, όταν ο πιστός υπηρέτης είναι ένας ευγνώμων νεκρός).

Το μοτίβο της συζήτησης των πουλιών που ακούει (κρυφακούει) ο ήρωας εμφανίζεται στο παραμύθι μας με δύο τρόπους: είτε πρόκειται για τα γνωστά από την παράδοση πουλιά με ανθρώπινη λαλιά, είτε ο ήρωας καταλαβαίνει τη γλώσσα των πουλιών, ιδιότητα που επίσης κατέχουν οι ήρωες διαφορετικών παραμυθιών και μύθων (ο Μελάμπους στον αρχαίο ελληνικό μύθο είχε το χάρισμα να καταλαβαίνει τη γλώσσα των ζώων, όπως και ο Siegfried στο νορβηγικό μύθο, το ίδιο όμως συμβαίνει και με τους ανώνυμους ήρωες του παραμυθιακού τύπου ΑΤ 670 (*The Animal Language*) και ΑΤ 781 (*The Princes who murdered her Child*).

Αντί για μια βασιλοπούλα, οι ήρωες των ελληνικών λαϊκών παραμυθιών αναζητούν συνήθως την Πεντάμορφη, την Όμορφη του Κόσμου ή την Ντουνιά-Γκιουζέλ.

Η συνέχεια του παραμυθιού δείχνει και το εύρος των συμφορών του με άλλους παραμυθιακούς τύπους. Η προσέλευση της νέας με πονηριά στο καράβι των δύο ηρώων για να θαυμάσει τάχα τα εμπορεύματά τους, που αναφέρεται στο διεθνή κατάλογο, δεν απαντάται στις ελληνικές παραλλαγές, όπου οι μέθοδοι απαγωγής ποικίλουν. Συνήθως προηγείται η γνωριμία του βασιλόπουλου ή του πιστού συντρόφου με την κόρη, στην οποία αυτός παρουσιάζεται μεταμφιεσμένος σε γυναίκα ή ανοίγοντας κρυφό πέρασμα. Κατόπιν η απαγωγή γίνεται με τη σύμφωνη γνώμη της νέας, ενώ σε ορισμένες παραλλαγές θα βρούμε επεισόδια από τον κύκλο των ευτράπελων διηγήσεων (ΑΤ 1419E *Underground Passage to Paramour's House* – ως επισημανθεί πάντως ότι αυτές οι ευτράπελες διηγήσεις λέγονται και ανεξάρτητα, βλ. π.χ. Dawkins, *Modern Greek in Asia Minor*, 297-299, Σίλλη Καππαδοκίας). Άλλοτε η συνέχεια είναι εκείνη ενός μαγικού παραμυθιού (ΑΤ 302, *Εξωτερική Ψυχή* και ΑΤ 302A*, *Αγριογουρούνα*). Παρατηρούμε λοιπόν ότι η σταθερότητα της δομής του παραμυθιού μας στο εισαγωγικό και στο τελικό επεισόδιο διαταράσσεται στο μέσον του, στην ανάπτυξη του επεισοδίου της αναζήτησης και απαγωγής της Πεντάμορφης. Εδώ ο παραμυθιακός τύπος ΑΤ 516 είτε ενσωματώνει στοιχεία γνωστά και σε άλλα μαγικά παραμύθια, είτε εξελίσσεται ως μια ευτράπελη διήγηση για τη γυναίκα του χρυσοχόου.

Η αναζήτηση της Πεντάμορφης αποτελεί κοινό θέμα διαφορετικών παραμυθιών, που αναπτύσσονται γύρω από τη βασική ιδέα της αντιπαράθεσης ανάμεσα

σ' έναν θνητό άντρα και μια γυναίκα με υπερφυσικές δυνάμεις. Ο παραμυθιακός ήρωας ξεκινά σε αναζήτηση της Πεντάμορφης, που τη ζωγραφιά της έχει κάποτε δει μέσα σε ένα απαγορευμένο δωμάτιο. Η Πεντάμορφη που κατοικεί σ' έναν απομακρυσμένο, μαγικό τόπο, μακριά από τον κόσμο των ανθρώπων, στην ερημιά, προσκαλεί τους υποψήφιους μνηστήρες να παλέψουν μαζί της, αποδεχόμενη να παντρευτεί μόνο όποιον τη νικήσει στο πάλεμα. Συχνά πρόκειται για μια μάγισσα, που έχει τη δυνατότητα να αλλάζει μορφές ή και να μεταμορφώνει τους αντιπάλους της σε ζώα ή να τους μαρμαρώνει. Είναι συχνά καρδιογνώστης, γνωρίζει τις σχέσεις και τις βουλές των ανθρώπων. Άλλοτε πρόκειται για την κόρη ενός βασιλιά, ο οποίος βάζει αδύνατα ζητήματα στους υποψήφιους μνηστήρες, τους σκοτώνει, όταν αποτύχουν και χτίζει πύργο με ανθρώπινα κεφάλια (δεν ισχύει το μοτίβο των δοκιμασιών στον AT 516, όπως συμβαίνει με άλλα παραμύθια αναζήτησης της Πεντάμορφης). Άλλοτε, όπως στον AT 516, αντί για αδύνατα ζητήματα έχουμε το θέμα της απαγωγής. Ο υπερφυσικός της χαρακτήρας δεν κρύβεται πάντα, αφού σε ορισμένες παραλλαγές είναι η αδελφή των σαράντα δράκων. Συχνά επίσης, η Πεντάμορφη ακολουθεί με τη θέλησή της τους απαγωγείς, αφού έχει ερωτευτεί τον έναν από τους δυο.

Μια ομάδα παραμυθιών αναφέρονται όχι σε έναν πιστό υπηρέτη ή σύντροφο αλλά στην πιστή αδερφή του ήρωα. Αν και ακολουθούν μιαν αρκετά διαφοροποιημένη ανάπτυξη της πλοκής (απουσιάζει το επεισόδιο της αναζήτησης της Πεντάμορφης, του μαρμαρώματος και του ξεμαρμαρώματος και όλο το παραμύθι αναφέρεται στις προσπάθειες της αδερφής να αποτρέψει τις συμφορές που προλέγουν οι Μοίρες) κατατάσσονται και αυτά στον AT 516 εξαιτίας της ομοιότητας του βασικού θέματος. Με βάση τα παραπάνω, θεωρήσαμε σωστό να υπάγουμε στον AT 516 και ορισμένες παραλλαγές της *Πιστής αδερφής*, που στον ανέκδοτο κατάλογο υπάγονται στον AT 934B (*The Youth to Die on his Wedding Day*).

Το επεισόδιο που αναφέρεται στο πώς η αδερφή σώζει από πνιγμό τον αδερφό της εμφανίζεται και σε παραμύθια για το αμετάτρεπτο της Μοίρας, όπου οι Μοίρες προλέγουν ότι το παιδί θα πνιγεί, μόνο που στα παραμύθια αυτά η προφητεία πραγματοποιείται.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 530

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 530

Ο Σταχτογιάννης

ΑΤ: The princess on the Glass mountain (Η βασιλοπούλα στο γυάλινο βουνό)

Delarue-Tenèze: La montagne de verre (Το γυάλινο βουνό)

Ο Σταχτομπιμπιλάρης

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας πατέρας και μια μητέρα και είχαν τρία παιδιά, τα δύο ήταν γερά, αλλά το τρίτο ήταν σακάτικο στα πόδια και τα 'βαζε στη στάχτη στο τζάκι, και γι' αυτό τον έλεγαν σταχτομπιμπιλάρη.

Έξω από το χωριό είχαν έναν αυλαγά και κάθε βράδυ κατέβαιναν τρία αγριάλογα κι έτρωγαν το σάρι το φυτρωμένο. Μια μέρα λέει ο μεγαλύτερος ο γιος στον πατέρα του: «Εγώ, πατέρα, το βράδυ θα πάρω μια τριχιά και θα πάω να φυλάξω». Στη μέση απ'τουν αυλαγά ήταν και μια γκουρτσιά (αχλαδιά), πήγε το παιδί, ανέβηκε πάνω στη γκουρτσιά και φύλαξε, και τη νύχτα ήρθαν τ' αγριάλογα, ένα φαρίτικο (άσπρο), ένα ντορίτικο (κόκκινο) και ένα καράτικο (μαύρο), αλλά το παιδί φοβήθηκε και δεν μπόρεσε να κάνει τίποτα. Πήγε στο σπίτι το πρωί και τον ρώτησ' ο πατέρας τ': «Τι έφκιασες παιδάκι μ';» «Δεν μπόρεσα να φκιάσω τίποτα», απαντάει το παιδί. Λέει τότε ο δεύτερος: «Θα πάω κι εγώ πατέρα το βράδυ», πήγε κι αυτός αλλά δεν μπόρεσε να κάνει τίποτα όπως κι ο πρώτος.

Την άλλη μέρα λέει κι ο σταχτομπιμπιλάρης: «Θα πάω κι 'γώ πατέρα το βράδυ», τον είπαν τότε τ'αδέρφια του: «Αι, δεν μπόρσαμε μεις, και θα μπορέσεις εσύ;» Ο πατέρας όμως είπε: «Ας πάει κι αυτός».

Πήρε την τριχιά ο σταχτομπιμπιλάρης κι ανέφκε πάνω στη γκουρτσιά. Ήρθαν τ'αγριάλογα, τ' άφσε πλησίασαν στη γκουρτσιά κι έφκιασε μια θλια μεγάλη στην τριχιά κι την έριξε και τα 'πιασε και τα τρία μαζί, κατέβηκε κάτου και πήρε το καμτσίκι και τα 'τρεξε πολλές ώρες μέσα στον αυλαγά. Κουράστηκαν τ'άλογα κι είπαν: «Τι θες να σε δώσουμε να μας αφήν'ς να φύγουμε;», ο σταχτομπιμπιλάρης είπε: «Θέλω να σας πάω στο χωριό», αλλά αυτά είπαν: «Όχι, θα σε δώσουμε μια τρίχα απ' το κεφάλι μας και ό,τι ώρα μας χρειαστείς να κάψεις την τρίχα και μεις θα'ρχόμαστε έτοιμα, σηλωμένα, μπροστά στην πόρτα σου».

Τ' απόλσει κι ο σταχτομπιμπιλιάρης τ' άλογα, πήρε τις τρίχες, τσ' έβαλε στην τσέπη του, πήρε την τριχιά και πήγε σπίτι του. Τον ρώτηξε ο πατέρας και τ' αδέρφια του: «Τι έφτιαξες σταχτομπιμπιλιάρη;» και κείνος δεν μαρτύρησε κι είπε: «Δεν μπορέσατε σεις και θα μπορούσα εγώ;» και πήγε κι έβαλε τα πόδια του πάλι μέσα στη στάχτη στο τζάκι.

Εκείνες τις ημέρες ο βασιλιάς διέταξε όποιος περάσει τα εμπόδια που αυτός είχε βάλει, θα τον κάνει γαμπρό στην κόρη του. Και πήγαν κόσμος πολύς να δουν και πήγαν κι ο πατέρας με τ' αδέρφια του σταχτομπιμπιλιάρη, και τον είπαν να πάει κι αυτός αλλά εκείνος είπε: «Δεν έχω εγώ καμμιά δουλειά να 'ρθω». Άφησε όμως κι έφυγαν αυτοί όλοι και ύστερα αυτός έκαψε την τρίχα την φαρίτικη κι ήρθε το φαρίτικο τ' άλογο, σηλωμένο με χρυσή σέλα, χρυσό χαλινό και χρυσή φορεσιά για τον σταχτομπιμπιλιάρη. Σηκώθηκε τότε απ' τη στάχτη, πλύθηκε, ντύθηκε, φόρεσε τη χρυσή τη στολή και πήγε κι αυτός να λάβει μέρος στον διαγωνισμό. Πέρασε όλο το ιππικό που ήταν, κι αυτός τελευταίος πάει να περάσει τα εμπόδια, δίνει μια καμτσικιά τ' άλογο κι άλλα τόσα μέτρα απ' τα εμπόδια πήγε, αλλά εξαφανίστηκε αμέσως κι ο κόσμος τον έχασε.

Μετά αυτός ξεντύθηκε, απόλσει τ' άλογο και πήγε κι έβαλε πάλι τα πόδια του μέσα στη στάχτη. Ήρθαν στο σπίτι ο πατέρας, η μάνα και τ' αδέρφια του και τον είπαν: «Σταχτομπιμπιλιάρη δεν ήσουν να δεις έναν άνθρωπο στα ολόχρυσα ντυμένον που πήδησε άλλο τόσο απ' τα εμπόδια, αλλά τον έχασαν, πω, πω! Τι άνθρωπος ήταν!»

Ο βασιλιάς όμως, την άλλη μέρα, άλλα τόσα μέτρα έβαλε εμπόδιο. Πάλι μαζεύτηκε κόσμος, πήγαν οι δικοί του, αλλά αυτός δεν πήγε μαζί τους, αλλά όταν έφυγαν αυτοί όλοι ξανά, έκαψε την τρίχα την ντορίτικη κι ήρθε το ντορίτικο τ' άλογο με χρυσή σέλα, χρυσό χαλινό και φορεσιά για τον σταχτομπιμπιλιάρη, ο οποίος ετοιμάστηκε και πήγε. Πέρασαν πάλι όλοι και στο τέλος αυτός, πάλι, με μια καμτσικιά πέρασε άλλα τόσα μέτρα απ' τα εμπόδια, αλλά δεν τον έπιασαν.

Τον βασιλιά όμως τον έπιασε μανία και βάζει αγώνισμα πιο μεγάλο, αλλά έβαλε και φρουρά να τον πιάσουν. Πήγαν πάλι όλος ο κόσμος και ο σταχτομπιμπιλιάρης καίει την τρίχα την καράτικη και παρουσιάστηκε το καράτικο τ' άλογο με τη χρυσή σέλα και αφού ετοιμάστηκε πήγε. Μόλις τελείωσαν οι άλλοι, τελευταίος αυτός δίνει μια καμτσικιά τ' άλογο και περνά άλλο τόσο απ' τα εμπόδια, αλλά τον έπιασαν αυτή τη φορά. Τον πήγαν στο παλάτι, κοιτάν', ο Σταχτομπιμπιλιάρης! Κι έγινε γαμπρός του βασιλιά και ζήσαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Ο ήρωας

α: Ο ήρωας είναι· α1: ο μικρότερος από τους αδερφούς του· α2: είναι σακάτης· α3: είναι τεμπέλης· α4: κάθεται συνεχώς με τα πόδια του μες στις στάχτες· α5: και γι αυτό τον φωνάζουν Σταχτοπούτη (Σταχτοπαμπαλιάρη κ.λ.π.)· α6: άλλο.

II. Η καταστροφή των σπαρτών κι η αγρύπνια

α: Τ' αδέρφια φροντίζουν· α1: τα χωράφια τους· α2: τον κήπο τους (περιβόλι)· α3: άλλο α4: αλλά δεν μαζεύουν καρπούς· α5: γιατί κάθε πρωί τα βρίσκουν κατεστραμμένα· α6: επειδή μπαίνουν άγρια άλογα· α7: που τρώνε το σιτάρι· α8: ποδοπατούν τα σπαρτά· α9: άλλο.

β: Τα (τρία) αδέρφια αποφασίζουν να παραμονέψουν για να δούν ποιος χαλάει τα σπαρτά· β1: παραφυλάνε πρώτα οι μεγαλύτεροι· β2: αλλά αποκοιμούνται· β3: φοβούνται· β4: και δεν καταφέρνουν να δουν τι συμβαίνει· β5: γυρίζουν άπρακτοι.

γ: Ο μικρότερος αδερφός αποφασίζει να παραφυλάξει κι αυτός· γ1: παρόλο που τον κοροϊδεύουν· γ2: την νύχτα ανεβαίνει σ' ένα δέντρο και περιμένει· γ3: βλέπει να έρχεται· γ4: ένα άγριο άλογο· γ5: τρία άλογα, (άσπρο, μαύρο, κόκκινο)· γ6: περιμένει να φτάσει (-ουν) κάτω από το δέντρο και πηδά στη ράχη του(ς)· γ7: το (τα) άλογο (-α) αφηνιάζει (-ουν) και προσπαθεί να ρίξει τον ήρωα· γ8: αλλά εκείνος κατορθώνει να το (τα) τιθασέψει· γ9: το (τα) άλογο (-α) βγαίνουν μέσα από τη θάλασσα· γ10: κι ο ήρωας το (τα) πιάνει· γ11: το (τα) άγριο (-α) άλογο (-α) δίνει (-ουν) στον ήρωα τρίχες που μόλις τις κάψει θα εμφανιστεί (-ούν) να τον βοηθήσει (-ουν)· γ12: άλλο.

III. Οι δοκιμασίες που θέτει ο βασιλιάς κι ο γάμος του ήρωα

α: Ο βασιλιάς· α1: υπόσχεται να παντρεύει την κόρη του με όποιον καταφέρει· α2: να περάσει με το άλογό του πάνω από ένα πολύ μεγάλο (φαρδύ) χαντάκι· α3: να πηδήξει πάνω από έναν πολύ ψηλό τοίχο· α4: και να πάρει το χρυσό μήλο που κρατά η βασιλοπούλα· α5: να πάρει το δαχτυλίδι της βασιλοπούλας· α6: άλλη δοκιμασία.

β: Ο νέος καλεί το άλογό του· β1: τα καταφέρνει στην δοκιμασία· β2: αλλά εξαφανίζεται γρήγορα και δεν μπορούν να μάθουν ποιος είναι· β3: και γυρνά στις στάχτες· β4: έχοντας λαβωθεί στον ώμο από τη βασιλοπούλα.

γ: Αποκαλύπτεται ποιος είναι ο γενναίος νέος· γ1: από τη λαβωματιά· γ2: όταν τον πιάνει η φρουρά του βασιλιά· γ3: με άλλο τρόπο.

δ: Ο ήρωας παντρεύεται τη βασιλοπούλα· δ1: άλλο.

ε: Το παραμύθι μπορεί να συνεχίζεται με τα τελευταία επεισόδια του ΑΤ 314 (*Ο Κασίδης*: ο βασιλιάς δεν θέλει το γάμο αλλά ο νέος αποδεικνύει τελικά την αξία του είτε στον πόλεμο είτε φέρνοντας το γιατρικό για τον άρρωστο πεθερό του).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 1908 Δ', 29-39, Κόνιτσα, «Το αθάνατο νερό». Ενωμένο με ΑΤ 314. *I*: α, α1, α4, α5 (Σταχτομπουμπαλιάρης). *II*: α, α1, α4, α6, α7, β, β1, β2, β4, β5, γ, γ1, γ2 (τρώει φουντούκια για να μην τον πάρει ο ύπνος), γ3, γ5 (πολλά άλογα), γ6 (απ' τον τρόμο του), γ8, γ11. *III*: ο Στ. καίει τις τρίχες κι εμφανίζεται το άλογό του, ε [η συν. όπως ΑΤ 314: *IV*: δ (αφού τον κυνηγά και τον βρίσκει μετά από τη δοκιμή του παπουτσιού που έχει χάσει ο ήρωας), ε, ε1 *V*: β, β1, β3, δ, δ2, α (από τη φωτιά του πολέμου), γ, γ2 (από το Βόσπορο, από εκεί που ανοιγοκλείνουν τα μάρμαρα), ε, ε1, ε3, στ, στ1, στ2, στ9)].
2. ΛΑ 1294 (ΣΜ 124), 272-279, Ζαγόρια, «Το θαλασσινό άλογο». Ενωμένο με ΑΤ 314. *I*: α, α1 *II*: α9 (τ' άλογα κλέβουν το μήλο της μηλιάς), β, β1, β3, β4, β5, γ, γ3, γ5, γ9, γ10, γ11. *III*: ε (η συν. όπως ΑΤ 314: *IV*: β, β1, γ, γ1, δ, ε *V*: β, β1, β3, δ, δ2, δ3, στ, στ2).
3. ΛΑ 2277 Β', 138-145, Σούλι, «Ο Σταχτομπούρας». Ενωμένο με ΑΤ 314. *I*: α, α1, α4, α5 (Σταχτομπούρας). *III*: α, α1, α3, α4, α5, *II*: α9 (στο χωριό ζουν δυο άγριες φοράδες που δεν μπορεί κανείς να τις πιάσει), γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ6 (απ' το φόβο του), γ7, γ8, γ11. *III*: β, β1, β2, β3, γ3 (ο βασιλιάς καλεί όλους τους νέους για να διαλέξει η κόρη του γαμπρό δίνοντάς του το μήλο κι εκείνη το δίνει στον Σταχτομπούρα), ε [η συν. όπως ΑΤ 314: *V*: α, α1, γ, γ1 (του λαγού), καίει την τρίχα και εμφανίζεται το άλογό του που τον πάει να βρει το γάλα του λαγού), ε, ε1, ε3, στ1, στ10 (ο ήρωας διηγείται όλη την ιστορία και αναγνωρίζεται η αξία του)].
4. ΛΦ 1221, 1-7, Γαλατάς Πρέβεζας, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 300 (*Ο Δρακοντοκτόνος ήρωας*). *I*: α, α1. *III*: η βασιλοπούλα θέτει ζητήματα για να παντρευτεί: να της φέρουν τ'άγρια άλογα. *II*: γ, γ2, γ3, γ5, γ6, γ7, γ8, γ11. *III*: α3, α4, β, β1. Η συνέχεια όπως ΑΤ 300, βλ. παρ. αρ. 8.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

5. ΛΦ 33 1-4, Βολκάνο Τρικάλων, άτιτλο. Ενωμένο με AT 314. *I*: α, α1, α4, α5 *II*: α, α2, α6 (άγρια φοράδα), α9 (το μήλο της μηλιάς), β, β1, β2, β4, β5, γ, γ3, γ4 (που προσπαθεί να του πάρει το μήλο αλλά εκείνος δεν το αφήνει), γ10, γ11. *III*: ε (η συν όπως AT 314: *IV*: δ, ε, *V*: α, α2, β, β1, β2 αλλά καλεί το άλογό του, δ, γ, γ2, ε, ε7, ε3 τους δίνει κανονικό νερό, στ, στ1).
6. ΛΦ 364, 1-3, Μελία Λάρισας, «Ο Σταχτομπιμπιλιάρης». *I*: α, α1, α2, α4, α5. *II*: α, α1, α4, α5, α6, α7, β, β1, β3, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6, γ8, γ11. *III*: α, α1, α5 (να περάσει με τ' άλογό του τα εμπόδια), β, β1, β2, β3 (το επεισόδιο επαναλαμβάνεται τρεις φορές), γ, γ2, δ.
7. ΛΦ 1630, 1-4, Ν. Καρδίτσας, «Ο Σταχτιάρης». Ενωμένο με AT 314. *I*: α, α1, α4, α5 (Σταχτιάρης). *II*: α, α1, α4, α5, α6, α7, β, β1, β3, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6, γ8, γ11. *III*: ε [η συν. όπως AT 314: γίνεται χηνάρας, αγοράζει μια ωραία στολή και παντρεύεται την κοπέλα που τον έχει ερωτευτεί βλέποντάς τον *V*: β, β1, β2, (αλλά φωνάζει το άλογό του), δ (τρεις). Ο βασιλιάς του δίνει σπαθί, το μαντίλι του και μια χρυσή ζώνη, στ, στ2, στ9].

ΘΡΑΚΗ

8. ΛΑ 532, 8, Χατζηγύριο Κεσσάνης, «Το θαλασσινό άλογο». Η αρχή όπως AT 530: *I*: α, α1. *II*: α, α3 (τη χρυσή μηλιά), α4, α6, α9 (που κλέβουν τα μήλα), β, β1, β4, β5, γ, γ3, γ5, γ9, γ10 (με δίχτυα), γ11. Η συν. όπως AT 532, βλ. παρ. αρ. 17.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

9. ΛΑ 1238, (ΣΜ 38), 13-4, Πολύγυρος Χαλκιδικής, άτιτλο. *I*: α, α1, α6 (Πιπιλιάρη). *II*: α, α1, α4, α6, α7, β, β1, β5, γ, γ2, γ3, γ5, γ6, γ8, γ11. *III*: α, α3, β, β1, δ.
10. ΛΑ 2496, 88-92, Ανασελίτσα- Βόϊο, «Πώς ένας υπηρέτης έγινε βασιλιάς». Ενωμένο με AT 314. *I*: α, α1. *II*: α, α1, α4, α5, α6, α7 (καλαμπόκι), β, β1, β2, β4, γ, γ2, γ3, γ4, γ6, γ7, γ8, γ11. *III*: ε (η συν όπως AT 314: *IV*: β, β1, γ, γ2, δ, ε, ε4 *V*: β, β1, β2, β3, δ, στ).
11. ΛΑ 2761, 463-469, Μανδήλιο επ. Φυλλίδος, άτιτλο. Ενωμένο με AT 314. *I*: α, α1, α6 (φωριάρης). *II*: α, α1, α4, α6, α7 (καλαμπόκι), β, β1, β2, β4, γ, γ1, γ3, γ5, γ9 (ποτάμι), γ10, γ11. *III*: α, α1, α3, α4, β, β1, β2,

γ, γ3 (τον πάνε τ'αδέρφια του στον βασιλιά. Ο βασιλιάς δεν τον θέλει για γαμπρό του και τον βάζει να φυλάει τις κόττες), ε (η συν. όπως ΑΤ 314: IV: γ, δ, ε, ε4. V: β, β1, β3, δ, δ2, στ).

12. ΛΦ 1719, 3-5, Ροδολίβος Φυλλίδος, «Μπουλμέμ». Ενωμένο με ΑΤ 314. I: α, α1, α6 (είναι χαζός και γι' αυτό τον φωνάζουν «Μπουλμέμ»). II: α, α1, α4, α5, α6, α7, α8, β, β1, β2, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ6, γ7, γ8, γ11. III: ε [η συν. όπως ΑΤ 314: IV: β, β1, γ, γ1, δ, α8, δ1 (η βασιλοπούλα γεννάει παιδί. Ο πατέρας της θέλει να μάθει ποιος είναι ο πατέρας και λέει στο παιδί να ρίξει το μήλο στον πατέρα του), ε, ε1. V: α, γ, γ2 (μέσα από τα βουνά που ανοιγοκλείνουν), ε, στ, στ9)].

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Εύβοια - Σποράδες

13. ΛΑ 2745, 89-99, Χαλκίδα, άτιτλο. Συμφυρμός με στοιχεία του ΑΤ 300. I: α, α1, α6 (τσοπάνος). II: α9 (μόνο ο ήρωας έχει το θάρρος να ξαγρυπνήσει το νεκρό πατέρα τους. Για να τον ανταμείψει εκείνος του δίνει τρίχες από άλογα, να τα καλεί όποτε τα χρειάζεται). III: α, α1, α3, α4, β, β1, β2, γ, γ3 (από τη σφραγίδα που του έχει βάλει στο μέτωπο η βασιλοπούλα). Ο βασιλιάς τον παίρνει στο παλάτι αλλά εκείνος λέει μόνο «μπιλμέμ». Για να τον κάνει να μιλήσει τον στέλνει στο κυνήγι μαζί με τους άλλους δυο γαμπρούς του. Η παραλλαγή περιέχει στη συνέχεια μοτίβα του ΑΤ 300: II: β, β1, β5 (και μετά το λιοντάρι), γ, γ1, γ4 (οι γαμπροί), γ5, δ, δ1. III: α, α1.

β. Κρήτη

14. Κρητική Στοά Γ', 1911, 126-132, «Ο Σταχτογιάννης». I: α, α1, α3, α4, α5 (Σταχτογιάννη). II: α, α1, α4, α5, α6, α7, β, β1, β3, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4 (πουλάρι και φοράδα), γ6, γ7, γ8, γ11. III: α, α1, α2, β, β1, δ.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

15. ΛΑ 2067Α', 13-19, Κεφαλλονιά, «Ο Σταχτιάρης». I: α, α1, α4, α5 (Σταχτιάρη). II: α, α1, α4, α6, α8, β, β1, β5, γ, γ2, γ3, γ5, γ6, γ7, γ8, γ11. III: α, α1, α2, α3, α4, β, β2, β3, β4, γ, γ1, γ3 (κι από το χρυσό μήλο) δ.
16. ΛΦ 737Α', 29-30, Κεφαλλονιά, «Η κακιά μητριά». Η αρχή όπως ΑΤ 532

(Ο Μπιλμπέμ), βλ. παρ. αρ. 35. *III*: α, α1, α3 (αλλιώς θα τους σκοτώσει. Η μητριά στέλνει το βασιλόπουλο να δοκιμάσει, με στόχο να τον εξοτρώσει), β, β1, δ, δ1 (η μητριά σκάει από το κακό της).

17. ΛΦ 929, 13-17, Λευκάδα, «Η αγριοφοράδα». *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α4, α5, α6, α7 (καλαμπόκι), β, β1, β3, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4 (φοράδα), γ6, γ7, γ8, γ11. *III*: ε [η συνέχεια όπως ΑΤ 314: *V*: β, β1, β3, δ, στ10 (φωνάζει την αγριοφοράδα, φορά τα ρούχα του πολεμιστή κι εμφανίζεται μπροστά στο βασιλιά), στ8].

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

18. ΛΑ 1189 (ΣΜ 19), 124-26, Ηλεία, «Τρία άλογα». Ενωμένο με ΑΤ 314. *I*: α, α1, α6 (τον έχουν για χαζό), α4, α5 (Στάχτιαρη). *II*: α, α1, α4, α6, α7, β, β1, β3, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6, γ7, γ8, γ11. *III*: α, α1, α2, β, β1, β2, β3, β4, γ, γ1, δ, ε [η συν. όπως ΑΤ 314: *IV*: ε, ε1 *V*: β, β1, β3 (αλλά καλεί το άλογό του), δ, δ2, στ (από το μαντίλι), στ9)].
19. ΛΑ 1192 (ΣΜ 22), 38-39, Βελίτσα Ολυμπίας, «Το μαγικό άλογο». *I*: α, α1, α4, α6 (παλαβός). *II*: α, α1, α4, α6, α8, β, β1, β4, γ, γ3, γ4, γ10 (με μια θηλειά), γ11 (για να το απελευθερώσει). *III*: α, α1, α3, α5, β, β1 (την τρίτη φορά), β2, γ, γ3 (από το δαχτυλίδι, δ).
20. ΛΑ 1206 (ΣΜ 36), 27-8, Κορινθία, «Το μαγικό άλογο». *I*: α, α1, α6 (παλαβός). *II*: α, α1, α4, α5, α6, α7, β, β1, β5, γ, γ3, γ4, γ10, γ11. *III*: α, α1, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ3 (από το δαχτυλίδι), δ.
21. ΛΑ 1281 (ΣΜ 111), 250-252, Κυπαρισσία Τριφυλίας, «Η μάνα και τα τρία παιδιά». *I*: α, α1, α3, α5 (Σταχτογιάννης). *II*: α, α1, α4, α5, α6, α7, γ, γ2, γ3, γ5 (δυο), γ9, γ6, γ7, γ8, γ11. *III*: α, α1, α2, β, β1, δ.
22. ΛΑ 1281, (ΣΜ 111), 276-280, Κυπαρισσία Τριφυλίας, «Ο κασιδιάρης». Ενωμένο με ΑΤ 314. *I*: α, α1, α6 (είναι ο εξυπνότερος αλλά τον φωνάζουν Κασιδιάρη). *II*: α, α2, α4, α5, α6, α8 (τ' αμπέλια), β, β1, β2, β4, β5, γ, γ1, γ2 (περιμένει πάνω στη βρύση), γ3, γ5, γ6, γ7, γ8, γ11, ε (η συνέχεια όπως ΑΤ 314: *IV*: α, α9, β, β4, γ, γ1, δ και ζητά να περάσουν όλοι από μπροστά της για να διαλέξει τον άντρα της με μηλοβολία. Ο ήρωας ξεφεύγει απ' όλες τις προσπάθειες να τον πιάσουν και τους σκοτώνει).
23. ΛΑ 1342 (ΣΜ 155), 65-66, Γορτυνία, «Ο Γιάννης ο χαζός». *I*: α, α1, α6 (είναι χαζός). *II*: α, α1, α4, α6, α7, β, β1, β5, γ, γ3, γ4, γ10, γ12 (του δίνει το χάρισμα όταν μπαίνει στο αριστερό αυτί του να γίνεται καλός, και με το αντίθετο να γίνεται πάλι χαζός). *III*: α, α1, α3, α5, β, β1, δ.

24. ΛΑ 1346 (ΣΜ 159), 13-14, Ναυπλία, άτιτλο. *I*: α, α1. *II*: α, α1, α4, α9 (τα τρώει το άγριο λιοντάρι), β, β1, β4, β5, γ, γ3, γ4 (το λιοντάρι), γ10, γ11 (εμφανίζεται άλογο). *III*: α, α2, β, β1, δ.
25. ΛΑ 530, 3, Κορώνη Πυλίας, «Τα τρία άλογα». Ενωμένο με ΑΤ 314. *I*: α, α1. *II*: α, α2, α5, α6, α7, α9 (ξεριζώνουν τον κήπο), β, β1, β5, γ, γ3, γ5, γ10 (το κόκκινο), γ11 (οι τριχες φυλακτό, κάθε επιθυμία του ήρωα πραγματοποιείται). *III*: α, α2, α4 (ρόδι), β, β1 (ντυμένος με χρυσή στολή), β2, γ (τον αναγνωρίζει η βασιλοπούλα αν και φορά παλιόρουχα), δ, ε [η συν. όπως ΑΤ 314: *IV*: ε, ε4 *V*: β, β1, β3, δ, δ2, δ5, στ, στ2 (και από το ρόδι που είχε αρπάξει από τη βασιλοπούλα)].
26. ΛΦ 353Α, 16-21, Τρίκορφο Μεσσηνίας, «Ο σταχτομάρης που έγινε βασιλιάς». *I*: α, α1, α4 (Σταχτοπούτη). *II*: α, α1, α4, α5, α6, α7, β, β1, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, γ6, γ7, γ8, γ11 (το επεισόδιο επαναλαμβάνεται τρεις φορές, με άσπρο, μαύρο και κόκκινο άλογο). *III*: α, α1, α2, β, β1, β2, (επανάληψη επεισοδίου τρεις φορές), α4, δ, δ1.
27. ΛΦ 1551, 38-40, Γορτυνία, «Ο γουρουνάς και η βασιλοπούλα». Ενωμένο με ΑΤ 314. *I*: α6 (ένα φτωχό παιδί διώχνεται από τον περιβολάρη γιατί έφαγε ένα καρπούζι και από τον γουρουνά γιατί κούτσανε ένα γουρούνι). *II*: μια μάγισσα του δίνει μια τρίχα που, όταν την καίει, εμφανίζεται ένα άλογο. *III*: ε [ΑΤ 314: *IV*: γ, δ, ε, *V*: α, γ (της αγριόγιδας), ε, ε1 (και τους σφραγίζει), στ, στ1, στ9].
28. ΣΠ 21, 15-17, Αίγιο, «Το χωράφι και τα τρία άλογα». *I*: α, α1. *II*: α, α1, α4, α5, α6, α8, β, β1, β4, β5, γ, γ2, γ3, γ5, γ6, γ7, γ8, γ11. *III*: α, α1, α2, β, β1, δ.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

29. ΛΑ 1171 (ΣΜ 16), 43-44, Βάλτος Ακαρνανίας, «Ο πλούσιος και τα τρία παιδιά». *I*: α, α1. *II*: α, α1, α4, α5, α9 (τα καταστρέφει το θηρίο της βελανιδιάς), β, β1, β3, β5, γ, γ2 (και πληγώνει το θηρίο), γ11. *III*: η βασιλοπούλα θα παντρευτεί αυτόν που θα: α2, α5, β, β1, β2, β4, γ, γ1, δ.
30. ΛΑ 1216, (ΣΜ 46), 159, Γαβαλού Αιτωλίας, «Σταχτιάρης και άλογο». *I*: α, α1, α5. *II*: α, α1, α4, α5, α6, α7, β, β, β5, γ, γ3, γ5, γ6, γ7, γ8, γ9. *III*: ο βασιλιάς βάζει δοκιμασία, α2, β, β1.
31. ΛΦ 216, 11-13, Υπάτη Λαμίας, «Ο σταχτοκύλης». *I*: α, α1, α4, α5 (Σταχτοκύλη). *II*: α, α1, α5, α6, α8 (το ποδοπατούν), β, β1, β3, β5, γ, γ2 (σε μια γέφυρα), γ3, γ5, γ6, γ7, γ8, γ11. *III*: η ίδια η βασιλοπούλα θέτει τα ζητήματα, α2, β, β1, β2, β3, β4, γ, γ1, δ.

32. ΛΦ 236, 13-15, Θήβα, άτιτλο. *I*: α, α1, α4, α5. *II*: α, α1, α4, α6, α7, β, β1, β3, β4, β5, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, γ6, γ7, γ8, γ11. *III*: α, α5 (όποιος νικήσει στους αγώνες με τα άλογα), β, β1, β2, β3, γ, γ3 (παρουσιάζεται στη βασιλοπούλα), δ.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ - ΠΟΝΤΟΣ - ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Πόντος

33. *Αρχεϊόν Πόντου* ΚΓ', 1959, 61-68, 1, Σάντα, «Ο σαφλέας, τ'αδέλφα τ' και ο βασιλέας». (Λιανίδη, 267-85, 24). Ενωμένο με ΑΤ 314. *I*: α, α1, α2. *II*: ο πατέρας πεθαίνοντας ζητά από τους γιους του να πηγαίνουν στον τάφο του. Πηγαίνει μόνο ο μικρός, του δίνει τρεις τρίχες, που, όταν τις τρίβει, θα εμφανίζονται άσπρο, μαύρο και κόκκινο άλογο. *III*: α, α1, α2, α3, α5, β, β1, β2, γ, γ3 (καλούν όλους τους νέους στο τραπέζι και τον αναγνωρίζουν από το δαχτυλίδι), δ, ε [η συν. όπως ΑΤ 314: *IV*: ε, ε1, *V*: α, β1, β2 (φωνάζει το άλογό του), δ, δ2, α3, γ, γ2, ε, ε3, ε4, στ, στ1, στ2, στ5, στ8].

ΚΥΠΡΟΣ

34. ΛΦ 1280, 7-8, «Σταχτογιάννης». *I*: α, α3, α4, α5 (Σταχτογιάννη). *II*: α, α1, α4, α5, α6, α8, γ, γ1, γ2, γ3, γ5 (που βγάζουν φωτιές), γ6, γ8, γ11. *III*: α, α1, α2 (ποτάμι), β, β1, δ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ο παραμυθιακός αυτός τύπος φέρει στον διεθνή κατάλογο τον τίτλο «η βασιλοπούλα στο γυάλινο βουνό» κι είναι διαδεδομένος σε όλη την Ευρώπη, ιδίως στη βόρεια και την ανατολική. Απαντά επίσης στην Εγγύς Ανατολή¹.

Ανήκει στην ομάδα των παραμυθιών όπου βοηθός του ήρωα είναι το άλογο του (ΑΤ 530, ΑΤ 531), και κατά τον Thompson αποτελείται από δύο μέρη: το πρώτο διηγείται πώς ο ήρωας, που είναι ο μικρότερος γιος και δεν είναι

1. S. Thompson, *The Folktale*, University of California Press, 1946, σ. 61-62.

άξιος για τίποτα, αποκτά το άλογο-βοηθό, ενώ το δεύτερο αφηγείται τη δοκιμασία, που θα τον κρίνει άξιο να κερδίσει τη βασιλοπούλα για γυναίκα του.

Οι ελληνικές παραλλαγές ακολουθούν το αφηγηματικό σχήμα που δίνεται στον διεθνή κατάλογο χωρίς παρεκκλίσεις, ενώ έχουν τίτλους, που αναφέρονται συνήθως σε κάποιο χαρακτηριστικό του ήρωα ή στο άλογό του.

Η πλοκή έχει ως εξής: ο ήρωας είναι ο μικρότερος από τρεις αδερφούς, που τον περιφρονούν και τον θεωρούν ανίκανο για ο,τιδήποτε, γιατί είτε έχει κάποια σωματική αναπηρία (είναι κουτσός), είτε δεν κάνει τίποτε άλλο από το να κάθεται χωμένος στις στάχτες. Τον φωνάζουν λοιπόν Σταχτογιάννη, Σταχτομπιμπιλιάρη κ.λ.π². Όταν βρίσκουν τα χωράφια τους ποδοπατημένα και κατεστραμμένα χοροϊδεύουν τον μικρό, που θέλει να βοηθήσει και να μάθει τι συμβαίνει. Θα είναι όμως αυτός, που θα καταφέρει να εξαγρυπνήσει άφοβος, να δει και να τιθασεύσει τα άγρια άλογα, που καταστρέφουν τα χωράφια τους, ενώ οι μεγαλύτεροι αδερφοί του αποκοιμούνται ή τρομάζουν³. Έτσι ο ταπεινός και ανάξιος γιος μεταμορφώνεται στον γενναίο ήρωα του παραμυθιού και αποκτά έναν πολύτιμο βοηθό, το (ή τα) άλογο (-α) που κατάφερε να δαμάσει.

Στη συνέχεια του παραμυθιού, ο ήρωας παίρνει μέρος στις δοκιμασίες που θέτει ο βασιλιάς: πρέπει να περάσει με το άλογό του πάνω από ένα τεράστιο χαντάκι, ή να πηδήσει ψηλά, ως το παράθυρο της βασιλοπούλας. Συνήθως, αφού τα καταφέρνει σε αυτή τη δοκιμασία, εξαφανίζεται και τον αναζητούν. Τον ανακαλύπτουν τελικά από το σημάδι που του άφησε η βασιλοπούλα στον ώμο και γίνεται ο γάμος.

Αυτή είναι η βασική δομή του παραμυθιού· στην Ελλάδα όμως συνήθως η αφήγηση δεν τελειώνει με τον γάμο του ήρωα, αλλά συνεχίζεται με ορισμένα επεισόδια που ανήκουν στον τύπο ΑΤ 314 (Ο Κασίδης)⁴.

Έτσι, το παραμύθι του Σταχτογιάννη ενώνεται με τα τελευταία επεισόδια του παραμυθιού του Κασίδη, στο σημείο όπου ο βασιλιάς θέτει δοκιμασίες για

2. Σχετικά με τους ταπεινούς, «αφανείς» ήρωες που κρύβουν την ομορφιά τους, κρύβονται στις στάχτες ή μας παρουσιάζονται σαν τεμπέληδες και κουτοί ενώ στο τέλος γίνονται οι ομορφότεροι ο M. Luthi, *Das Volksmärchen als Dichtung. Ästhetik und Anthropologie*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1990 (1975), σ. 43-46 γράφει πως εξυπηρετούν και μια αισθητική λειτουργία του παραμυθιού. Το παραμύθι βασίζεται στην αντίθεση ανάμεσα στο είναι και το φαίνεσθαι, ανάμεσα στο άσχημο και το όμορφο, το οποίο θριαμβεύει τελικά, και αυτή η αντίθεση έχει αισθητική επίδραση, αφού το μη ρεαλιστικό ύφος των παραμυθιών χρειάζεται τις ακραίες αντιθέσεις.

3. Το μοτίβο αυτό της αγρύπνιας των αδερφών διαδοχικά για να δουν ποιος τους κάνει κακό υπάρχει και σε άλλους τύπους (πχ. στον ΑΤ 315Α και στον ΑΤ 301Α).

4. Οι 15 από τις 35 παραλλαγές ενώνονται με τον ΑΤ 314. Οι περισσότερες από αυτές τις παραλλαγές δεν περιλαμβάνονται στον προηγούμενο τόμο, αφού ο Μέγας δεν τις είχε συμπεριλάβει στα δελτία του ΑΤ 314.

να βρει τον πιο άξιο γαμπρό για την κόρη του. Πρέπει λοιπόν το παλικάρι να φέρει το αθάνατο νερό για να γιατρέψει τα μάτια του βασιλιά, ή να αποδείξει την αξία του κερδίζοντας στον πόλεμο.

Ο συμφυρμός των δύο τύπων μπορεί εξάλλου να διευκολύνεται κι από ένα κοινό χαρακτηριστικό των ηρώων, την ταπεινή τους εμφάνιση. Στον ΑΤ 314 δηλαδή, ο ήρωας κρύβει τα (χρυσά) μαλλιά του και παρουσιάζεται στον βασιλιά ως κασίδης. Στον ΑΤ 530, ο νέος εμφανίζεται αρχικά σαν τεμπέλης, χωμένος μέσα στις στάχτες, ακόμα και σαν σακάτης κι έτσι κανείς δεν μπορεί να πιστέψει ότι είναι αυτός ο γενναίος και ωραίος νέος, που τα καταφέρνει στις δοκιμασίες του βασιλιά.

Ένα ακόμα κοινό σημείο των δυο τύπων, με διαφορετική όμως επεξεργασία σε καθέναν τους, είναι η καταστροφή των σπαρτών από τα άλογα. Το θέμα βέβαια λειτουργεί διαφορετικά, καθώς, στον «Σταχτογιάννη», ο ήρωας προσπαθεί να αποτρέψει την καταστροφή του πατρικού χωραφιού από τα άλογα, ενώ στον ΑΤ 314 ποδοπατά ο ίδιος πάνω στο άλογό του τους κήπους του βασιλιά.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 531

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ AT 531

Ο βαφτισμιός του βασιλιά και ο σπανός / Ο γιος του κυνηγού

AT: Ferdinand the True and Ferdinand the False (Ο πραγματικός κι ο
ψεύτικος Φερδινάνδος)

Delarue-Tenèze: La belle aux cheveux d'or (Η ωραία Χρυσομαλλούσα)
Grimm no. 126: Ferenand getru un Ferenand ungetru (Ο πραγματι-
κός κι ο ψεύτικος Φερδινάνδος)

Straparola *III*, 2, Dalphrene, roy de Tunis, ayant deux enfants...
(Νταλφρέν, ο βασιλιάς της Τύνιδας, με δυο παιδιά)

Παραλλαγή πρώτη: Η Χρυσομαλλούσα

Σ' ένα χωριό, τα παλιά τα χρόνια, ήταν μια μάνα κι είχε ένα παιδί που πήγαινε σχολείο. Μόνοι τους ζούσαν στο σπίτι, γιατί ο πατέρας είχε πεθάνει πριν πολλά χρόνια.

Στο σχολείο, που πήγαινε το παιδί, το κορόιδευαν οι άλλοι: Ω, ω, δεν έχεις πατέρα. Και κείνο έκλαιγε κάθε φορά κάνοντας τα παράπονά στη μάνα του. «Μην κλαις», του λέει και κείνη μια μέρα. «Εσύ έχεις νουνό τον βασιλιά. Πρέπει να πας να τον βρεις».

Κι έτσι μια μέρα, η μάνα ετοίμασε το γιο της, δίνοντας του λίγο ψωμί κι ένα μαχαίράκι και του είπε: «Ώρα καλή παιδί μου και πρόσεχε: στο δρόμο να μην πας με άνθρωπο σπανό». Κι έφυγε το παιδί για τον νουνό του. Περπάτησε κάμποσο και να 'σου παρουσιάζεται μπροστά του ένας σπανός. «Γεια σου, φίλε μου. Πάρε με και μένα μαζί σου», του λέει. «Όχι, του απάντησε, ας πάω και μόνος μου».

Συνέχισε τον δρόμο του και παρουσιάζεται πάλι μπροστά του ο σπανός, αλλά με άλλη μορφή. Πάλι του απάντησε όχι, «θέλω να πηγαίνω μόνος». Παρουσιάζεται και τρίτη φορά. Βαρέθηκε το παιδί και του λέει: «Η μάνα μου μού είπε να μην πάρω μαζί μου σπανό, αλλά ας είναι, έλα».

Ξεκίνησαν λοιπόν μαζί. Μιλώντας, είπε το παιδί τον σκοπό του ταξιδιού του. Όταν μεσημέριασε, κάθισαν κοντά σ' ένα πηγάδι για να φάνε. Δεν υπήρχε όμως κουβάς να βγάλουν νερό. «Ξέρεις», λέει ο σπανός, «θα σε δέσω μ' ένα

σχοινί, θα κατεβείς να πεις εσύ και μετά κατεβαίνω κι εγώ». «Καλά», είπε το παιδί. Και τον κατέβασε στο πηγάδι. Όταν ήρθε η ώρα να τον τραβήξει, αδύνατον. «Δεν σε βγάζω», του λέει ο σπανός. «Θα πεθάνεις. Εκτός αν συμφωνήσεις σε ό,τι σου πω. Θα πάμε στον βασιλιά, αλλά θα πούμε ότι εγώ είμαι ο κουμπάρος του. Και δεν θα μαρτυρήσεις, παρά μονάχα όταν πεθάνεις και αναστηθείς. Σύμφωνοι;» «Καλά», λέει και το παιδί, «όπως είπες». Κι έτσι τον τράβηξε και συνέχισαν το ταξίδι ώσπου έφτασαν στο παλάτι.

Ο βασιλιάς, σαν έμαθε πως ήρθε ο κουμπάρος του, χάρηκε πολύ και του είπε: «Κουμπάρε μου, ζήτησε ό,τι θες από το βασίλειό μου και θα το έχεις. Και κείνος του απάντησε: «Θέλω να πάρω γυναίκα τη Χρυσομαλλούσα. Και κείνος που θα τη φέρει είναι ο φίλος μου, που ήρθαμε μαζί».

Ήξερε καλά πως η Χρυσομαλλούσα ήταν μακριά και αυστηρά περιορισμένη και πως ήταν αδύνατο να ξαναγυρίσει ζωντανός ο φίλος του.

Έτσι ο πραγματικός κουμπάρος ξεκίνησε για τη μακρινή χώρα της Χρυσομαλλούσας. Εκεί που περπατούσε, βλέπει δυο μεγάλα πουλιά, δυο όρνια, να έχουν ένα κομμάτι κρέας και να μαλώνουν. «Γιατί μαλώνετε;», τους λέει, «ελάτε να σας μοιράσω εγώ το κρέας». Και τους το μοίρασε. Για να τον ευχαριστήσουν τότε εκείνα του είπαν: «Να, πάρε ένα φτερό, κι όταν μας χρειαστείς κάψτο και φτάνουμε εμείς».

Συνεχίζει το δρόμο του το παιδί. Πιο πέρα βλέπει δυο μυρμηγκια να μαλώνουν μ' ένα σπόρο σιτάρι. Τους το μοίρασε, κι αυτά για ευχαριστώ του 'δωσαν ένα φτερό για να το κάψει, αν τα χρειαστεί. Έφτασε κάποτε στο παλάτι της Χρυσομαλλούσας. «Ήρθα», λέει στον πατέρα της, «να πάρω τη Χρυσομαλλούσα». «Θα σου τη δώσω, αλλά πρώτα θα σε δοκιμάσω να δω αν είσαι δυνατός. Το βράδυ θα γεμίσουμε τη μάντρα με βόδια κι, ως το πρωί, πρέπει να τα βγάλεις όλα έξω, όχι από την πόρτα, αλλά από τον τοίχο. Αν δεν τα βγάλεις, θα σου πάρω το κεφάλι». Το βράδυ, πού να μπορέσει να βγάλει τόσα βόδια. Ούτε να τα πλησιάσει δεν μπορούσε. Πάνω όμως στη σκέψη και στη στεναχώρια του, θυμήθηκε τα πουλιά. Δεν χάνει καιρό, καίει το φτερό. Και ξαφνικά βλέπει ένα σύννεφο από πουλιά να τον πλησιάζουν. «Τι θέλεις;» του λένε. «Να, να με βοηθήσετε να βγάλουμε τα βόδια». «Μην ανησυχείς», του απάντησαν. Και μέσα σε λίγη ώρα, όλα τα βόδια βρέθηκαν έξω.

Το πρωί ο βασιλιάς τα 'χασε, δε περίμενε να δει έξω τα βόδια. «Καλά», του είπε. «Θα κάνεις και κάτι άλλο. Το βράδυ θα καθαρίσεις μια αποθήκη. Έχει μέσα κριθάρι και σιτάρι ανακατωμένο. Πρέπει να τα ξεκαθαρίσεις».

Πάλι στεναχώρια το παιδί. Πώς θα μπορούσε να το κάνει αυτό; Θυμήθηκε όμως πάλι τα μυρμηγκια, έκαψε το φτερό κι αμέσως παρουσιάστηκαν αμέτρητα μυρμηγκια μπροστά του. Τους είπε τι έπρεπε να κάνει και, σε λίγη ώρα, το σιτάρι είχε χωρισθεί από το κριθάρι.

Τον θαύμασε ο βασιλιάς την άλλη μέρα. «Μπράβο, του λέει. Σου αξίζει η Χρυσομαλλούσα. Τώρα να την πάρεις». Και άρχισαν οι ετοιμασίες για το τα-

ξίδι. Κοντά στα άλλα πράγματα, η Χρυσομαλλούσα ζήτησε από τον πατέρα της και λίγο αθάνατο νερό. Και έφυγαν.

Σαν έφτασαν, ο σπανός, που ήταν όλο χαρά, που θα έπαιρνε για γυναίκα του μια τόσο όμορφη βασιλοπούλα, διέταξε τους δούλους να σκοτώσουν το παιδί και να το κόψουν μικρά κομματάκια. Όταν ήρθε η ώρα του γάμου, η Χρυσομαλλούσα έβλεπε πως άλλος ήταν ο γαμπρός. «Δεν παίρνω, λέει, άντρα αυτόν εδώ. Θέλω τον άλλο που μ' έφερε». Αφού είδαν πως ήταν αδύνατο να την καταφέρουν, της είπαν το μυστικό, πως τον έσφαξαν. «Καλά, λέει, πηγαίντε με στο μέρος που τον θάψατε». Πήγε λοιπόν εκεί, τον ξέθαψε, μάζεψε όλα τα κομματάκια και, τα έβαλε στη σειρά και με λίγο αθάνατο νερό που τα έβρεξε, ξαναζωντάνεψε το παιδί. Και δεν περίμενε άλλο. Τώρα που είχε πεθάνει και αναστήθηκε, μπορούσε να πει το μυστικό. «Εγώ», λέει στο βασιλιά, «είμαι ο κουμπάρος σου. Αυτό κι αυτό συνέβη». Και διηγήθηκε όλη την ιστορία με το σπανό.

Χαρές μεγάλες στο παλάτι. Ο κουμπάρος του βασιλιά παίρνει γυναίκα τη Χρυσομαλλούσα, και τον σπανό τον κάνανε μικρά-μικρά κομματάκια για τα όσα είχε κάνει.

ΛΦ 151, 23-26. Παραλλαγή που συλλέχτηκε στον Πλατανιστό Καλαμπάκας το 1964.

Παραλλαγή δεύτερη. Του Αυτζιόλου ο γιος

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια μάνα κι είχε ένα γιο. Το παιδί από μικρό ήταν φτωχό και, για να βγάξει το φωμί τους, κουβαλούσε κλαδιά και τα πουλούσε ταχτικά, όμως η παρέα του τον ρωτούσε: «Γιατί δεν κάνεις του μπαμπά σου τη δουλειά; Αυτό αράδιζε στη μάνα του και τη ρωτούσε: «Τι δουλειά έκανε ο μπαμπάς;» Αλλά αυτή δεν του έλεγε. «Ε, παιδί μου, τίποτε...». Μια και δυο όμως, που το είπαν οι φίλοι του, έμεινε με απορία τι δουλειά να έκανε ο πατέρας του και το έκρυβε η μάνα του. Στο τέλος βαρέθηκε και το είπε: «ε, παιδί μου, ο πατέρας σου είχε ένα παλιοτούφεκο και ήταν κυνηγός». Ανέβηκε τότε στο ταβάνι, βρήκε το τουφέκι κι από τότε έγινε κυνηγός.

Η μάνα του, όμως, δεν ήθελε να κάνει αυτή τη δουλειά. Έλεγε: «Μη, βρε παιδί μου κι ο μπαμπάς προκοπή δεν είδε!» Το παιδί, όμως, είχε πολύ μεράκι και κάθε μέρα κατέβαζε καλό κυνήγι. Έτσι, το άκουσε ο βασιλιάς και το πήρε κυνηγό του. Κάθε βράδυ που πήγαινε στο κυνήγι, κατέβαινε μια σκλάβα, έπαιρνε το λαγό ή τις πέρδικες και του έδινε μια μαγκούρα και μια ξυλιά.

Αράδιζε βράδυ στο σπίτι, τον ρωτούσε η μάνα του πώς τα πέρασε σήμερα, πολύ καλά, έλεγε. Οι παλιοί κυνηγοί του βασιλιά δεν μπορούσαν να φέρουν κάθε μέρα κυνήγι, κι έτσι σιγά-σιγά έχασαν τη δουλειά τους. Τότε από τη ζήλεια τους κούρτιζαν το βασιλιά, πως του Αυτζιόλου ο γιος μπορεί να φέρει το κοπάδι τα ελάφια, για να κάνει με τα κόκκαλα παλάτι.

Την άλλη μέρα λέει ο βασιλιάς στο παιδί: «Να με φέρεις ένα κοπάδι ελάφια». Το παιδί το βράδυ γύρισε στεναχωρημένο στο σπίτι. Η μάνα του, σαν το είδε έτσι, το ρώτησε γιατί είναι συλλογισμένο. Το παιδί είπε: «Το και το μου είπε ο βασιλιάς». «Εμ, όταν σ' έλεγα να μην κάνεις τη δουλειά του πατέρα σου, εσύ ήθελες. Δεν πειράζει όμως, θα γυρέψεις από το βασιλιά δέκα αμάξια ασβέστη και δέκα κρασί, θα πας στη λίμνη του βουνού, θα ρίξεις μέσα τον ασβέστη και το κρασί. Εκεί κατεβαίνουν τα ελάφια διψασμένα και πίνουν νερό. Αφού πιουν και ζαλιστούν όλα, θα βγεις και θα τα σκοτώσεις».

Την άλλη μέρα, το παιδί γύρεψε αυτά τα δυο, τα πήρε, πήρε και δυο-τρεις σκλάβες και πήγε ψηλά στο βουνό, που ήταν η λίμνη. Αφού έκανε όπως του είπε η μάνα του, κρύφτηκε εκεί κοντά και καρτερούσε. Το ηλιοβασίλεμα κατέβαιναν χορεύοντας, κι όπως ήταν όλα διψασμένα, ήπιαν και με μιας έπεσαν. Το παιδί τα σκότωσε, τα φόρτωσε στ' αμάξια και ξεκίνησαν. Όταν ζύγωσαν στην πόλη, έστειλε έναν σκλάβο να ειδοποιήσει τον βασιλιά. Ο βασιλιάς βγήκε με όργανα και με μουσικές και με όλο τον κόσμο να τον υποδεχτούν. Έτσι τ' Αυτζιόλου ο γιος πήρε τρανές δόξες και ξακούστηκε παντού για δυνατό παλι-κάρι.

Οι άλλοι κυνηγοί ζήλεψαν τόσο πολύ, που ήθελαν να το χάσουν, γι' αυτό λένε πάλι στον βασιλιά πως αυτός είναι πολύ άξιος και μπορεί να του φέρει την πεντάμορφη κόρη του Σουλτάν Χαμίτ. Ο βασιλιάς έτσι έκανε. Το παιδί πήγε πάλι βασανισμένο στο σπίτι. Η μάνα του, σαν τον είδε συλλογισμένο, τον ρώτησε τι έχει κι αυτός τα 'πε. Τότε η μάνα του του είπε: «Πάρε την ευχή μου και βάδιζε, αλλά στο δρόμο καλό να πεις, καλό να κάνεις, ακόμα και στα μυρμηγκια». Έτσι το παιδί, με συντροφιά την ευχή της μάνας του, κίνησε και πήγαινε. Αράδιζε μέρες πολλές, στην ερημιά βλέπει έναν που μαγεύει φαί σ' ένα πολύ μεγάλο καζάνι κι είχε μια κουτάλα, που έπαιρνε ίσα με πέντε οκάδες. «Γεια σου λεβέντη, του λέει». «Καλώς το παλικάρι», απαντά. «Τι είναι αυτό που κάνεις εσύ;» «Ε, τι κάνω εγώ, ίσα με του Αυτζιόλου το γιο, δεν κάνω τίποτα!». «Εγώ είμαι του Αυτζιόλου ο γιος, λέει». «Τι λες! Και πού πας;» «Με έστειλε ο βασιλιάς, να πάρω του Σουλτάν Χαμίτ τη θυγατέρα». «Με θέλεις και μένα μαζί σου;» «Έλα», του είπε χαρούμενος.

Έτσι έγιναν δύο, κινήσανε πάλι, δρόμο παίρνουνε, δρόμο αφήνουνε, ανταμώνουν μυρμηγκια πολλά, κανένα δεν πατούν. Καμιά φορά πέρασαν από τη φωλιά, που ήταν ο βασιλιάς των μυρμηγκιών. Σαν είδε ο βασιλιάς πως πέρασαν και δεν τα πείραξαν, βγήκε και του είπε: «Πάρε αυτό το φτερούδι, κι ότ,ι ανάγκη δεις, κάψ' το και μεις θα σε βοηθήσουμε». Ξεκίνησαν πάλι, δρόμο

παίρνουν, δρόμο αφήνουν, ανταμώνουν έναν που ξεφούρνιζε τα φωμιά κι ένα φωμί μια χαφιά το έκανε. «Καλημέρα, του λέει, τι κάνεις βρε συ;» «Ε, τι κάνω; Ίσα με του Αυτζιόλου το γιο δεν κάνω». «Εγώ είμαι». «Τι λες; Με θέλετε και μένα μαζί σας;» «Έλα». Κι έγιναν τρεις. Εκεί που αράδιζαν, ανταμώνουν έναν, που έβαζε τα μουστάκια του στο ποτάμι και το στέρευε. «Γεια σου λεβέντη, του λέει, μωρέ τι κάνεις εδώ;» «Ε, τι κάνω; Ίσα με του Αυτζιόλου το γιο δεν κάνω». «Εγώ είμαι», λέει το παιδί. «Τι λες; Με θέλετε και μένα μαζί σας;» «Έλα». Πήραν κι αυτόν και ξεκίνησαν. Εκεί που πήγαιναν, βρίσκουν έναν που σε χοντινό λειβάδι έκανε λαγό. Απόρησαν με το τρέξιμό του και τον φώναξαν μαζί τους. Πήραν πάλι δρόμο και πάλι ανταμώνουν έναν, που είχε δυο μεγάλα αυτιά, τ' ακουμπούσε στο χώμα κι άκουγε τι γινόταν σ' όλη τη γη. Τον πήραν κι αυτόν μαζί τους. Ξεκίνησαν. Εκεί που πήγαιναν, βλέπουν έναν, που είχε στα χέρια του δυο βουνά και τα έπαιζε σαν μπάλες. Τον πήραν κι αυτόν. Τώρα κίνησαν επτά παλικάρια με απόφαση να πάρουν τη βασιλοπούλα.

Περπάτησαν νύχτα μέρα, ζύγωσαν στο παλάτι, τον προσκύνησαν και είπαν του βασιλιά: «Μας έστειλε ο βασιλιάς μας να μας δώσεις τη θυγατέρα σου». «Θα σας τη δώσω, αν βρείτε τα στοιχήματα που θα σας βάλω. Το πρώτο βράδυ», είπε στου Αυτζιόλου το γιο, «θα σε κλείσω σε μια κάμαρα με ένα σωρό μπερδεμένο σιτάρι και κριθάρι. Αν το διαλέξεις μέχρι το πρωί, θα σας τη δώσω». Έτσι κι έγινε. Τη νύχτα θυμήθηκε το φτερό του μέρμηγκα, έκαψε λίγο το φτερουδί και μάνι-μάνι ήρθαν τα μυρμήγκια και διάλεξαν χωριστά το σιτάρι και χωριστά το κριθάρι. Το πρωί ο βασιλιάς απόρησε. «Τώρα, λέει, αν μπορεί ένας να φάει ένα καζάνι φαί, θα κερδίσετε και το άλλο στοίχημα». Γρήγορα ο μάγειρας, με μια δυνατή ρουφηξιά, τέλειωσε το φαί κι ο βασιλιάς έμεινε με το στόμα ανοιχτό. «Το τρίτο, λέει, αν μπορεί να φάει ένα φούρνο φωμιά». Και σ' αυτό το στοίχημα κέρδισε ο φούρναρης. Ο βασιλιάς φοβήθηκε και λέει: «Εάν τώρα αδειάσετε σε μια μέρα της λίμνης το νερό». Τέλειωσε κι αυτό το στοίχημα. «Τώρα, λέει ο βασιλιάς, θα απολύσω ένα λαγό και, αν τον πιάσει, τότε τελειώνουν όλα».

Εκέρδισαν πάλι τα παλικάρια. Μα ο βασιλιάς αρνήθηκε να δώσει την κόρη του κι άρχισε πόλεμος δυνατός με το στρατό. Τότε, αυτός που έπαιζε με τα βουνά έριξε ένα βουνό και σκότωσε τον μισό στρατό. Τότε φοβήθηκε ο βασιλιάς και τους υποσχέθηκε να τους την δώσει. Σταμάτησε ο πόλεμος, ετοίμασε ο βασιλιάς ένα χρυσό αμάξι, κάθισαν όλοι πάνω, χαιρέτησαν και κίνησαν. Μόλις έφταναν στον τόπο του κάθε παλικαριού, κατέβαινε το καθένα, τους αποχαιρετούσε και έμενε εκεί. Αφού έμεινε μόνος του Αυτζιόλου ο γιος, πήρε το δρόμο για το βασιλιά του. Όταν έφτασε, παρέδωσε την ωραία βασιλοπούλα στον βασιλιά και πήγε στη μάνα του με μεγάλες τιμές.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Ο ήρωας

α: Ο ήρωας· α1: είναι γιος ενός φτωχού ζευγαριού· α2: και βαπτισμιός του βασιλιά· α3: γιος κάποιου άνδρα ξενιτεμένου· α4: είναι ανηψιός ενός βασιλιά· α5: χωρίς διάδοχο· α6: άλλο.

β: Ο ήρωας είναι γιος ενός κυνηγού· β1: που προσπαθεί να εμποδίσει το γιο του ν' ακολουθήσει το ίδιο επάγγελμα· β2: αφήνοντας αυτή την παραγγελιά πριν πεθάνει· β3: η μητέρα του προσπαθεί να τον εμποδίσει να γίνει κι αυτός κυνηγός· β4: λέγοντάς του ψέματα ότι ο πατέρας του ήταν μαραγκός, χτίστης, κλπ, αλλά το παιδί ανακαλύπτει την αλήθεια· β5: γίνεται κυνηγός.

IIA. Ο σπανός προδίδει τον ήρωα

α: Ο νέος πρέπει να φύγει για να βρει· α1: τον νονό του· α2: τον πατέρα του· α3: τον θείο του· α4: όταν φτάσει σε κάποια ορισμένη ηλικία· α5: φέρνοντας ως απόδειξη της ταυτότητάς του τα δώρα που του έδωσε ο βασιλιάς-νονός του· α6: άλλο.

β: Στον δρόμο ο νέος συναντά· β1: έναν σπανό· β2: άλλον σημαδιακό άνθρωπο· β3: που του ζητά να ταξιδέψει μαζί του· β4: αλλά ο νέος τον αποφεύγει· β5: γυρίζει πίσω (δυο φορές)· β6: η μάνα του (άλλο πρόσωπο) τον έχει συμβουλέψει να μην εμπιστεύεται τους σημαδιακούς ανθρώπους (σπανούς, κουτσούς κλπ)· β7: ο σπανός ταξιδεύει μαζί με τον ήρωα· β8: καθώς μεταμφιέζεται και τον ξεγελά· β9: άλλο.

γ: Ο ήρωας διηγείται στον σπανό την ιστορία του· γ1: ο σπανός· γ2: τον απειλεί ότι θα τον σκοτώσει· γ3: προσπαθεί να τον κάνει να διψάσει· γ4: τον ξεγελά ώστε να κατέβει μέσα στο πηγάδι για να φέρει νερό και απειλεί ότι θα τον αφήσει εκεί· γ5: αν ο νέος δεν δεχτεί ν' αλλάξουν θέσεις και να παρουσιαστεί ο σπανός στη θέση του μπροστά στον βασιλιά· γ6: και αν δεν ορκιστεί να μην αποκαλύψει την αλήθεια παρά μόνο αν πεθάνει κι αναστηθεί· γ7: άλλο.

δ: Ο ήρωας κι ο σπανός φτάνουν στο παλάτι· δ1: εμφανίζεται ο σπανός στη θέση του ήρωα· δ2: και κάνει τον νέο υπηρέτη του.

IIB. Ο κυνηγός και το χρυσό πουλί

α: Ο νέος έχει ένα άλογο· α1: που μιλά και τον συμβουλεύει· α2: άλλο.

β: Ο ήρωας βρίσκει· β1: ένα παράξενο (χρυσό) φτερό· β2: ένα πολύχρωμο (χρυσό) πουλί· β3: άλλο· β4: και το παίρνει· β5: παρά την προειδοποίηση του αλόγου του· β6: παρά την προειδοποίηση κάποιου άλλου· β7: το πηγαίνει στον βασιλιά· β8: άλλο.

γ: Ο νέος μπαίνει στην υπηρεσία του βασιλιά· γ1: σαν κυνηγός· γ2: φέρνει στο παλάτι πλούσιο κυνήγι και γι' αυτό οι άλλοι τον φθονούν.

III. Οι δύσκολες δοκιμασίες κι η κατάκτηση της Πεντάμορφης

α: Ο βασιλιάς στέλνει τον ήρωα· α1: μετά από συμβουλή του σπανού· α2: μετά από συμβουλή του φθονερού υπηρέτη· α3: άλλου προσώπου που ζηλεύει τον ήρωα· α4: να φέρει· α5: τα μήλα (πορτοκάλια) των δράκων· α6: το (χρυσό) πουλί, στο οποίο ανήκει το φτερό· α7: το κλουβί του πουλιού· α8: το άγριο άλογο· α9: το φίλντισι· α10: τα κόκκαλα άγριων ζώων· α11: για να φτιάξει μ' αυτό παλάτι· α12: για να στολίσει μια κάμαρα· α13: άλλο.

β: Τελικά ο βασιλιάς στέλνει τον ήρωα να βρει και να φέρει την πεντάμορφη βασιλοπούλα· β1: που την φυλάνε θηρία· β2: οι δράκοι· β3: για να την παντρευτεί ο ίδιος· β4: ως νύφη για τον σπανό· β5: άλλο.

γ: Το άλογο· γ1: κάποιο πρόσωπο που βοηθά τον ήρωα· γ2: συμβουλεύει τον ήρωα· γ3: κι αυτός παίρνει μαζί του· γ4: μέλι· γ5: σιτάρι· γ6: κρέας· γ7: κρασί· γ8: άλλο· γ9: να το τυλίξει με τομάρια· γ10: κι έτσι το άλογο νικά τα άγρια άλογα (ή άλλα ζώα)· γ11: ο ήρωας ζητά να του δώσουν ένα καράβι· γ12: άλλο.

δ: Στο δρόμο ο νέος βοηθά τα ζώα που συναντά· δ1: πουλιά (αητούς, κοράκια)· δ2: μυρμήγκια· δ3: μέλισσες· δ4: ψάρια· δ5: άλλα· δ6: δίνοντάς τους τροφή· δ7: σώζοντάς τους τη ζωή· δ8: με άλλον τρόπο· δ9: τα ζώα του δίνουν τρίχες (φτερά, λέπια κλπ.) που, αν τις κάψει, θα εμφανιστούν να τον βοηθήσουν σε ό,τι χρειαστεί (AT 554, Τα ευγνώμονα ζώα).

ε: Ο νέος συναντά ανθρώπους (ή δράκους) με υπερφυσικές δυνάμεις· ε1: ένας μπορεί να φάει τεράστιες ποσότητες· ε2: ένας μπορεί να ρουφήξει τα ποτάμια· ε3: ένας είναι πιο γρήγορος από λαγό· ε4: ένας είναι πολύ δυνατός· ε5: και παίζει τα βουνά στα χέρια του· ε6: ένας παγώνει τη φωτιά· ε7: ένας ακούει πολύ μακριά· ε8: με άλλη δύναμη· ε9: και τους παίρνει μαζί του· ε10: και του δίνουν κάποιο αντικείμενο με το οποίο μπορεί να τους καλέσει αν τους χρειαστεί (AT 513A, Οι θαυμάσιοι σύντροφοι).

στ: Ο ήρωας φτάνει· στ1: στον κήπο των δράκων· στ2: που κοιμούνται με ανοιχτά μάτια κι είναι ξύπνιοι όταν έχουν τα μάτια κλειστά· στ3: κλέβει τα φρούτα· στ4: φτάνει στο δάσος· στ5: στη λίμνη· στ6: ρίχνει κρασί στη λίμνη (γούρνα) απ' όπου πίνουν τα ζώα (τα πουλιά)· στ7: και αυτά πίνουν και ζαλίζονται· στ8: κι έτσι παίρνει το πουλί· στ9: παίρνει το φίλντισι (ή τα κόκκαλα των ζώων)· στ10: και το φέρνει στον βασιλιά· στ11: άλλο.

ζ: Ο ήρωας φτάνει στη χώρα της Πεντάμορφης βασιλοπούλας· ζ1: που έχει φτιάξει σωρό από τα κεφάλια όσων απέτυχαν στις δοκιμασίες· ζ2: η βασιλο-

πούλα· ζ3: ο πατέρας της βασιλοπούλας· ζ4: οι δράκοι που τη φυλάνε· ζ5: του θέτει (-ο)υν νέα δύσκολα ζητήματα, ως προϋπόθεση για να πάρει την Πεντάμορφη.

η: Ο νέος πρέπει· η1: να χωρίσει το σιτάρι από το κριθάρι· η2: να φέρει το αθάνατο νερό· η3: να βρει το δαχτυλίδι της βασιλοπούλας· η4: να αναγνωρίσει την Πεντάμορφη ανάμεσα σε σαράντα κοπέλες· η5: να φάει μια τεράστια ποσότητα φαγητού· η6: να πιει πάρα πολύ· η7: να φτάσει στο τρέξιμο το άλογο της βασιλοπούλας· η8: άλλο.

θ: Καίει τις τριχές των ζώων κι αυτά έρχονται να τον βοηθήσουν· θ1: τα μυρμήγκια ξεχωρίζουν το σιτάρι από το κριθάρι· θ2: τα πουλιά φέρνουν το αθάνατο νερό (μέσα από βράχους που ανοιγοκλείνουν)· θ3: τα ψάρια βρίσκουν το δαχτυλίδι της πριγκίπισσας μέσα στη θάλασσα· θ4: η μέλισσα πετάει γύρω από την αληθινή βασιλοπούλα και δείχνει στο νέο ποια είναι· θ5: οι θαυμαστοί σύντροφοι εκπληρώνουν τα ζητήματα· θ6: άλλο.

ι: Ο ήρωας πρέπει να μπει μέσα σε ένα χώρο που καίει· ι1: στο τζάκι· ι2: στο φούρνο· ι3: σε καυτό γάλα· ι4: σώζεται· ι5: καθώς ο σύντροφος που ρουφά τα ποτάμια (ή παγώνει με το σώμα του τη φωτιά) σβήνει τη φωτιά· ι6: καθώς αλείφεται με τον ιδρώτα του αλόγου του· ι7: το άλογό του φυσά το φούρνο (το γάλα κλπ) και τον κρυώνει· ι8: άλλο.

κ: Έχοντας πετύχει στις δοκιμασίες, ο ήρωας φέρνει την Πεντάμορφη στο παλάτι του βασιλιά (-νονού)· κ1: παρά τη θέλησή της· κ2: ξεγελώντας την να μπει στο καράβι· κ3: στο δρόμο η Πεντάμορφη ρίχνει το δαχτυλίδι της στη θάλασσα· κ4: φτάνοντας στο παλάτι, η Πεντάμορφη θέτει καινούρια ζητήματα· κ5: ζητά να της φέρουν· κ6: το δαχτυλίδι της· κ7: το παλάτι της· κ8: άλλο ζήτημα.

V. Η λύση κι ο γάμος του ήρωα

α: Ο σπανός ζητά να σκοτώσουν τον ήρωα· α1: τον κομματιάζει· α2: αλλά η βασιλοπούλα τον ραντίζει με το αθάνατο νερό· α3: κι ο νέος ανασταίνεται· α4: κι έτσι μπορεί να αποκαλύψει όλη την αλήθεια, αφού «πέθανε και ξανάεξησε»· α5: ο σπανός τιμωρείται.

β: Η Πεντάμορφη αρνείται να παντρευτεί τον βασιλιά· β1: η Πεντάμορφη μεταμορφώνει τον βασιλιά και τον βεζύρη του σε ζώα· β2: ο βασιλιάς μπαίνει κι αυτός στο καυτό μέρος (νομίζοντας ότι θα ξαναγίνει νέος) και πεθαίνει· β3: ο βασιλιάς στέλνει τον ήρωα στον Κάτω Κόσμο (για να φέρει νέα από τους πεθαμένους). Τον σκοτώνουν αλλά η Πεντάμορφη τον ανασταίνει. Πηγαίνοντας να κάνει το ίδιο κι ο βασιλιάς πεθαίνει· β4: άλλο.

γ: Ο ήρωας παντρεύεται τη βασιλοπούλα· γ1: και γίνεται αυτός βασιλιάς· γ2: άλλη λύση.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΙΑ 857, 141-154, Αυλότοπος Σουλίου Θεσπρωτίας, «Σπανού». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α3. *II*: α, α2, α4, β7, β9 (γιατί είναι ο μόνος που δέχεται να συνοδέψει τον ήρωα στον πατέρα του), γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: β, β4, γ, γ2, δ, δ2, δ3, δ1, δ7, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η8 (να αναστήσει έναν πεθαμένο), θ, θ2, η, η1, θ, θ1, η, η8 (να δαμάσει και να συγκεντρώσει τα βουβάλια), γ, γ2, γ9, γ10 (τον αρχηγό των βουβαλιών), ι, ι3, ι4, ι7, η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5, γ.
2. ΛΑ 1263, (ΣΜ 93), 88-97, Επαρχία Κονίτσης, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 513Α. *I*: β, β1, β2, β5. *IIB*: β9 (μη βρίσκοντας κυνήγι, ο ήρωας σκοτώνει τα απαγορευμένα πουλιά, που ανήκουν στον βασιλιά). *III*: α, α4, α13 (το μπιρμπίλι-αηδόνι), γ1 (η μοίρα του), γ2, γ12 (να παινέψει τη βρώμικη βρύση, τη βρώμικη μηλιά, το βρώμικο περιβόλι των δράκων όπου βρίσκεται το αηδόνι), στ, στ1, στ8, στ11 (οι δράκοι ζητούν από τον κήπο, τη μηλιά, το περιβόλι να σταματήσουν τον ήρωα αλλά εκείνα τον βοηθούν να ξεφύγει), στ10, β, ε, ε1, ε2, ε3, ε7, ε4, ε9, γ11 (και 99 κοπέλες), ζ, ζ1, ζ2, ζ5, η, η5, η6, η7, η8 (να πετάξει μια πέτρα πολύ μακριά), θ5 (κι ο δυνατός παίρνει στους ώμους του το δωμάτιο της Πεντάμορφης μ' αυτήν μέσα), κ. *IV*: ο ήρωας λέει στον βασιλιά πως πρέπει να πάρει την Πεντάμορφη όποιος την αναγνωρίσει ανάμεσα στις άλλες 99 κοπέλες. Την αναγνωρίζει ο ίδιος, γ.
3. ΛΑ 1309, (ΣΜ 139), 248-249, Επαρχία Κονίτσης, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α1, α4, α5. *IIA*: α, α3, β, β2 (γχαβρό), β3, β4, β5, β6, β7 (την επόμενη φορά), γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α13 (την καθάρια φοράδα), γ12 (φεύγει με το φοραδόπουλο της φοράδας), δ, δ1 (χόρακα), δ4, δ7, στ, στ4, στ11 (η φοράδα αναγνωρίζει το πουλάρι της, το πλησιάζει κι ο ήρωας την πιάνει), στ10, β, γ, γ2, ζ, κ (η Πεντάμορφη λέει πως θα παντρευτεί αυτόν που θα φέρει το αθάνατο νερό), θ, θ2. *IV*: γ.
4. ΛΑ 2277 Β', 79-83, Σούλι, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α3. *IIA*: α, α2, α4, β7, β9 (γιατί δεν βρίσκεται άλλος να τον συνοδέψει), γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1. *III*: γ, γ2, δ, δ3, δ1, δ7, δ2, δ8 (τους ανοίγει δρόμο για να περάσουν), δ9 (ο ήρωας σκοτώνεται κι ο αητός τον ανασταίνει με το αθάνατο νερό), β5 (ο βασιλιάς μαζί με τον γιο του και τον σπανό ξεκινούν για το παλάτι της βασιλοπούλας, για να την πάρουν νύφη), ζ, ζ3, ζ5, ι, ι1 (καζάνι), ι4, ι8 (καθώς έχει το αθάνατο νερό), η, η1, θ, θ1, θ4, κ. *IV*: α4, α5, γ.

5. ΛΑ 2277 Γ', 31-36, Σούλι, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α6 (γιος του βασιλιά. Ο πατέρας του τον στέλνει να παντρευτεί και τον συνοδεύει ένας σπανός). *IIA*: γ1, γ4, γ2, γ5 (στον πατέρα της βασιλοπούλας), γ6. *III*: δ, δ1, δ7, δ2, δ8 (τους ανοίγει δρόμο), δ3, δ7, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η4, θ, θ4, η, η1, θ, θ1, κ. *IV*: α, α2 (που φέρνει ο αητός), α3, α4, α5, γ.
6. ΛΑ 3018, 123-130, Καπέσοβο Ζαγορίου, «Η ξανθομαλλούσα». Συμφυρμός με ΑΤ 554. Η αρχή όπως 532, βλ παρ. αρ. 3. Η συνέχεια όπως ΑΤ 531: *III*: α, α3 (του Οβρηού), β, δ, δ3, δ7, δ2, δ8 (τα βοηθά να περάσουν τη θάλασσα), δ1, δ7, δ9 (ο αητός του δίνει και το αθάνατο νερό), ζ, ζ3, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: στον δρόμο της επιστροφής ο Οβρηός σκοτώνει τον ήρωα, α2, α3, γ, γ2 (σκοτώνουν τη μάνα και τον εραστή της).
7. ΛΦ 1638, 1-5, Χόσεφη Άρτας, «Το παραμύθι του χαμένου βασιλιά». *I*: α, α3. *IIA*: α, α2, β, β1, γ, γ3, και εκείνος δίνει στον διψασμένο νέο νερό με την προϋπόθεση: γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α8, γ1 (η τύχη του), γ2, γ9 (το άλογο του βασιλιά), γ10 (σκοτώνει το άγριο άλογο και οδηγεί το κοπάδι στο παλάτι), α, α1, α4, α13 (το μπερμπίλι αηδόνι των λιονταριών), γ1 (η τύχη του του δίνει ένα γράμμα για τ'αδέρφια της τα λιοντάρια), στ, στ5 (στη σπηλιά των λιονταριών), στ11 (διαβάζουν το γράμμα και του δίνουν το αηδόνι), στ10, β, δ, δ3, δ2, δ7, δ5 (κοράκια), δ6, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η2, θ, θ2, η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: α, α1, α2, α3, α4, α5 (τον σκοτώνουν), γ.
8. ΛΦ 1680, 1-3, Θεσπρωτία, άτιτλο. *I*: β, β1, β2, β3, β4, β5. *IIB*: β2, β3 (το σκοτώνει), β7. *III*: α, α2, α13 (να σκοτώσει τα πουλιά που τρώνε τα σπαρτά), γ3, γ6, γ7, στ, στ4, στ6, στ7 (κι έτσι τα εξοντώνει), β (τη βασίλισσα των Αμαζόνων), β3, γ11, ζ (της προσφέρει τρεις φορεσιές, την κάνει να μπει στο καράβι και φεύγουν), κ. *IV*: β, γ, γ1.
9. Σ.ΚΠ. ΙΔ', 1879-80, 255-6, αρ. 2, Ζαγόρια, «Η ξανθομαλλούσα». Συμφυρμός με ΑΤ 554. Η αρχή όπως ΑΤ 532, βλ. παρ. αρ. 6. Η συν. όπως ΑΤ 531: *III*: α (πατέρας του ήρωα), α3 (του Εβραίου), β, δ, δ3, δ2, δ1, δ7, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η1, η2, η4, θ, θ1, θ2, θ4, κ. *IV*: α (ο Εβραίος), α1, α2, α3, γ.
10. Dozon, 83-96, 12, Ζαγόρια, «La loubie et la belle de la terre». Συμφυρμός με ΑΤ 554. Ενωμένο με ΑΤ 400 (*Η νεράιδα*). *I*: α, α1, α2. *IIA*: α, α1, α4 (15 χρονών), α5 (σταυρό), β9 (το παιδί συνοδεύει ένας δούλος), γ1 (ο δούλος), γ2, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1 (που προσποιείται τον άρρωστο), α4, α13 (το λάχανο της Λουβίας), γ1 (ένας γέρος), γ2 (να καθαρίσει τη φωλιά της Λουβίας και να κρυφτεί αφού της αφήσει μέλι και γάλα. Από ευγνωμοσύνη η Λουβία του δίνει το λάχανο. Ο ήρωας το τρώει ο ίδιος), στ10

(ένα φεύτικο λάχανο), β, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2, δ3, δ6, δ9, ζ (και ταΐζει τα λιοντάρια που φυλάνε τις πόρτες. Έτσι αυτά δεν τον πειράζουν), ζ2, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η2, θ, θ2, η, η4, θ, θ4, κ. IV: η α, α2, α3, α4, α5, γ. Η συν. όπως AT 400, βλ. παρ. αρ. 9.

11. Hahn 1, 233-239, αρ. 37, Νεγάδες Ζαγορίου, «Der Königssohn und der Bartlose». (Μετάφραση Κούρτοβικ, 1991, 140-146). Συμφυρμός με AT 554. I: α, α3. IIA: α, α2, α4 (16 χρονών) β7, β9 (γιατί δεν υπάρχει άλλος αγωγιάντης εκτός από τον σπανό), γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. III: α13 (ο σπανός για να εξοντώσει τον ήρωα λέει να τον δώσουν να τον φάει ο τυφλός δράκος που ζει στον κήπο. Όμως ο νέος, με τη συμβουλή ενός αλόγου, γιατρεύει τα μάτια του δράκου, κι αυτός τον καταπίνει και του μαθαίνει μ' αυτόν τον τρόπο τις γλώσσες των πουλιών και των ζώων. Ακούγοντας τα πουλιά να μιλούν, ο ήρωας μαθαίνει για την Πεντάμορφη), β, γ, γ2, δ, δ2, δ3, δ1, δ7, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η1, η4, η2, θ, θ1, θ4, θ2, κ. IV: α, α1, α2, α3, α4, α5, γ.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

12. ΛΑ 1267, (ΣΜ 97), 83-86, Λάρισα, «Η ξανθομαλλούσα». Συμφυρμός με AT 554. I: α, α1, α2. IIA: α, α1, α4, α5 (μαχαίρι), β, β1, β3, β4, β5, β6 (ο πατέρας του), β7, γ, γ1, γ2, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. III: α, α1, β, β4, γ1 (ένας γέρος), γ2, γ8 (κεχρί), γ4, γ6, δ, δ1, δ2, δ3, δ6, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η3, η1, η4, θ, θ3 (τα πουλιά), θ1, θ4, κ. IV: α, α2, α3, α4, α5, γ.
13. ΛΑ 2746, 521-534, Τίρναβος, άτιτλο. Συμφυρμός με AT 513A. I: β, β1, β2, β3, β4, β5. IIB: β8 (σκοτώνει το χρυσό ελάφι), β7. III: α, α2, α4, α10 (της στρουθοκάμηλου), α11, γ1 (η μητέρα του), γ2, γ3, γ5, γ6, γ7, γ8 (12 στρατιώτες και 12 άλογα), δ, δ2, δ6, δ9, στ, στ5, στ6, στ7, στ9, στ10, α, α2, α4, α13 (το μπιρμπίλι αηδόνι), γ1, γ2, γ3, γ12 (ένα φτερωτό άλογο), στ, στ1, στ2, στ3 (το αηδόνι), β, γ1, γ2, γ11 (πλοίο φορτωμένο με πολύτιμα πετράδια και 12 κοπέλες), ε, ε3, ε4, ε5 (τα δέντρα), ε2, ε9, ζ, ζ3, ζ5, η, η2, θ5, η8 (να παλέψει ένας άνθρωπος με δυο λιοντάρια), θ5, ι (οι κοπέλες που έχει μαζί του), ι8 (ο δράκος, που καταπίνει τα ποτάμια, σβήνει τη φωτιά), η, η1, θ, θ1, κ.
14. ΛΦ 151, 23-26, Πλατανιστός Καλαμπάκας, «Η χρυσομαλλούσα». Συμφυρμός με AT 554. I: α, α2. IIA: α, α1, β, β1, β3, β4, β5, β6, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1. III: α, α1, β, δ, δ5 (όρνια), δ2, δ8 (μοιράζοντάς τους την τροφή για την οποία μαλώνουν), γ9, ζ, ζ3, ζ5, η8 (να βγάλει όλα τα βόδια της μάντρας από τον τοίχο), θ6 (τα βγάζουν τα πουλιά), η, η1, θ, θ1, κ. IV: α, α1, α2, α3, α4, α5, (τον σκοτώνουν), γ.

15. ΛΦ 152, 1-5, Βολκάνο Τριχάλων, «Η Πεντάμορφη». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: β5. *IIB*: β, β2 (ένα μαγεμένο πουλί, που κάθε φτερό του κελαηδά διαφορετικά), β7. *III*: α, α2, β, β2, γ1 (γριά), γ2 (να κάνει το καλό σε όποιον συναντά), δ, δ2, δ3, δ7, δ9, ζ, ζ4, ζ5, η, η1, η4, θ, θ1, θ4, κ. *IV*: γ2 (ο βασιλιάς αμείβει τον ήρωα με χρήματα κι αυτός γυρίζει σπίτι του πλούσιος).
16. ΛΦ 187, 1-8, Πορταριά Βόλου, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α2 (ενός πλούσιου εμπόρου), *IIA*: α, α1, α4, α5 (ταμπακίερα, σουγιά και μολύβι), β (στο ταξίδι με το καράβι), β1, γ7 (τον αφήνει να πεινάσει και να διψάσει και του δίνει φαΐ και νερό με αντάλλαγμα τα δώρα του νονού και την αλλαγή θέσεων ανάμεσά τους), γ6, δ, δ1, δ2. *III*: δ, δ2, δ4, δ1, δ7, δ9, α13 (ο βασιλιάς θέλει να δοκιμάσει τον σπανό για να δει αν είναι άξιος να γίνει γαμπρός του θέτοντάς του δοκιμασίες, κι ο σπανός βάζει τον ήρωα να τις καταφέρει), η, η1, η3 (του νονού), η2, θ, θ1, θ3, θ2. *IV*: α, α2, α3, α4, α5 (τον διώχνουν), γ (την κόρη του εμπόρου-νονού).
17. ΛΦ 880, 10-20, Βόλος, «Ο κυνηγός κι ο πασάς». Συμφυρμός με ΑΤ 513Α. *I*: β5. *III*: α (ο πασάς), α4, α13 (πέρδικα), γ1 (ένας Αράπης), γ2, γ3, γ7, στ, στ5 (στο βουνό), στ6, στ στ8, στ10, α, α4, α13 (το αγριογούρουνο), γ1 (ο Αράπης), γ12 (του δίνει ένα μαγικό δαχτυλίδι που θα τον κάνει πολύ δυνατό), στ, στ5 (σ' ένα χωριό κοντά στη σπηλιά του αγριογούρουνου. Γίνεται βοσικός, σκοτώνει το αγριογούρουνο και επιστρέφει στο σπίτι του), β, γ1, γ12 (του δίνει μια σαΐτα), ε, ε6, ε1, ε3 (αν και κουτσός), ε10 (τρίχα απ'τα μαλλιά τους), ζ, ζ1, ζ2, ζ5, η, η8 (να σβήσει τη φωτιά στην αποθήκη), ι5, η, η5, η7, θ5. *IV*: γ2 (ο πασάς σκάει από το κακό του), γ.
18. ΛΦ 901, 8-11, Καλαμπάκα, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 513Α και ΑΤ 554. *I*: α, α4, α5, α6 (κι ο μικρότερος από τους αδερφούς του). *IIA*: α6 (ο πατέρας δοκιμάζει τους γιους του, για να δει ποιος είναι ο γενναϊότερος κι αυτόν να στείλει στον θείο του. Πιο γενναίος ο μικρότερος). *IIB*: α, α2 (που το διαλέγει γιατί τρώει αναμμένα κάρβουνα). *IIA*: α, α3. *III*: δ, δ3, δ2, δ7, δ9. *IIA*: β, β1, β3, β4, β6 (ο πατέρας του), β7, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α13 (να σκοτώσει τον δράκο), γ1 (μια γριά), γ2, (να σκεπαστεί με κλαδιά για να μην τον δει ο δράκος), στ, στ1, στ2, στ11, β, ε, ε6, ε1, ε2, ε8 (μπορεί να βρεθεί όπου θέλει), ε9, ζ, ζ3 (τους βάζει φωτιά για να καούν), θ5 (ο πρώτος σύντροφος σβήνει τη φωτιά), η, η5, η6, θ5, η, η4, θ, θ4, η, η8 (να βρει την πεντάμορφη που εξαφανίζεται), θ5, κ. *IV*: γ2 (ο νέος παλεύει με τον σπανό και τον σκοτώνει).
19. ΛΦ 1071, 19-24, Δομένικο Ελασσόνας, «Ο γιος του ξενητεμένου και ο σπανός». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α1, α4. *IIA*: α, α2, β9 (η μητέρα ξεχνά την συμβουλή του άντρα της και νοικιάζει για το ταξίδι ένα μουλάρι

- με αγωγιάτη σπανό), γ1, γ4, γ2, γ5, γ6, δ (στο σπίτι του πατέρα), δ1, δ2. *III*: α (ο πατέρας), α1, β, β1, β4, δ, γ2, δ5 (γεράκι), δ3, δ6, δ9, στον δρόμο συναντά τη μοίρα του, που του δείχνει που είναι το παλάτι της πεντάμορφης, δ, δ4, δ7, δ9, ζ, ζ2, ζ5, η, η1, η3, η2, η4, θ, θ1, θ3 (το γεράκι), θ2, θ4, κ. *IV*: α, α1, α2, α3, α4, α5, γ.
20. ΛΦ Τρούκης Κ, 138-48, 2, Γεωργανάδες Τρικάλων, «Ο κουμπάρος του βασιλιά». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α2. *IIA*: α, α1, α4, α5 (δαχτυλίδι), β, β1, β3, β4, β6 (ο νονός του στο γράμμα που του έχει αφήσει), β7, β9 (την τρίτη φορά), γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α13 (το αθάνατο νερό από τη βρύση που τη φυλάει το φίδι), γ1 (η Μοίρα του), γ2, γ12 (να ανακουφίσει το φίδι από την πληγή του), στ11 (το φίδι ευγνώμον αφήνει το νερό), β, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ3, δ2, δ5 (χόρακες), δ6, δ9, ζ, ζ2, ζ5, η, η1, η2, η4, θ, θ1, θ2 (αφού σκοτώνουν την τρυγώνα της βασιλοπούλας, που πρόλαβε πρώτη να φέρει το αθάνατο νερό, της το παίρνει), θ4, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5, γ.
21. ΣΠ 65, 111-7, Τρίκαλα, «Ο βεζιρης και η Πεντάμορφη του κόσμου». Συμφυρμός με ΑΤ 554 και ΑΤ 513Α. *I*: β, β5. *IIB*: β, β2, β7. *III*: α, α2, α4, α13 (το κεφάλι του δράκου), γ1 (η μάνα του), γ2, στ, στ5, στ6 (στη βρύση του δράκου), στ7 (ο δράκος), στ11 (ο ήρωας τον σκοτώνει), στ10, α, α2, α4, α13 (το αηδόνι των 40 δράκων), στ, στ1, στ2, στ3 (το πουλί), στ10, β, ε, ε1, ε2, ε3, ε9, δ, δ3, δ7, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η4, θ, θ4, η, η5, η6, θ5, κ. *IV*: β4 (ο βασιλιάς σκοτώνει τον ήρωα αλλά η βασιλοπούλα τον ανασταίνει), γ.
- ΘΡΑΚΗ
22. ΛΑ 2894, 521-543, Αδριανούπολη, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 513Α. *I*: β, β5. *IIB*: β, β1, β4, β7. *III*: α, α3 (της θείας του), α4, α6, γ, γ1 (η μάνα του), γ2, γ3, γ8 (κεχρί), στ, στ4, στ11 (ρίχνει το κεχρί, έρχεται το πουλί και το πιάνει), α, α2, α4, α13 (τα πουλιά τ'αηδόνια), στ11 (βαδίζει ως το τέρμα του ήλιου και με τη βοήθεια ενός γέρου παίρνει το κλουβί με τα πουλιά), α, α2, α4, α13 (το χρυσόδερμα του φιδιού των δράκων), γ3, γ7, στ, στ5, στ6, στ7 (οι δράκοι ζαλίζονται, τους σκοτώνει και παίρνει το δέρμα του φιδιού), στ10, α, α2, α4, α13 (τη Λάμια), ε, ε3, ε8 (με το ένα χέρι πιάνει τη γη και με το άλλο τον ουρανό), ε4, ε5, ε2, ζ (στη Λάμια), ζ2 (η Λάμια), ζ5, η, η5, θ5, ι, ι4, ι8 (τη σβήνει αυτός που ήπια το ποτάμι), η, η8 (να πάνε στο βασιλιά πιο γρήγορα από το πουλί της Λάμιας), θ5, κ (μαζί με το παλάτι της και τον κήπο της, που τα κουβαλά ο δυνατός). *IV*: γ1.

23. ΛΑ 531, 4, Βιζύη, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α1, α2. *IIA*: α, α1, α4, β, β1, β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α13 (στέλνουν τον ήρωα για νερό στη βρύση που τη φυλάει μια τυφλή αρκούδα. Ο ήρωας την χτυπά στα μάτια και τα κάνει ν'ανοίξουν. Η αρκούδα φτύνει στο στόμα του και του μαθαίνει τις γλώσσες των ζώων, κι αφήνει πια τον κόσμο να παίρνει νερό), β, δ, δ1 (χοράκους), δ2, δ3, δ6, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η2, θ, θ2, η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5, γ.
24. ΛΑ 531, 5, Σουφλί, «Του βασιλουπαίδ'». *I*: α, α6 (βασιλόπουλο). *IIB*: α, α1, β8 (ο ήρωας φεύγει να βρει γιατρικό για να γιατρέψει τα μάτια του πατέρα του), β, β1, β4, β5, β7. *III*: α, α2, α4, α6, β, α, α4 (το λουτρό της βασιλοπούλας), κ. *IV*: ο ήρωας γλυτώνει τη δρακοπούλα από τον Αράπη, που την κρατούσε και φέρνει το αθάνατο χορτάρι των δράκων για να γιατρέψει τα μάτια του πατέρα του.
25. ΛΑ 531, 6, Αίνος, «Ο κυνηγός». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: β, β5. *IIB*: β, β1, β4, β7. *III*: α, α2, α, α6, α9, β, δ, δ1, δ4, δ5 (φίδι), δ7 (κι έτσι περνά από τα φίδια χωρίς να τον πειράξουν), ζ (ανεβασμένος στα φτερά του αητού), ζ, ζ2, ζ6, η, η3, θ3, κ. *IV*: β3 (πνίγουν τον βασιλιά και τον βεζύρη), γ, γ1.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

26. ΛΑ 2763, 157-176 και 327-329, Σιτοχώρι Σερρών, άτιτλο. Ενωμένο με ΑΤ 590 (*The Prince and the Arm bands*) και ΑΤ 566 (*The three Magic Objects and the Wonderful Fruits*). *IIB*: ο πατέρας του παιδιού: β, β1, β4, β7. *III*: α, α3 (Εβραίου), α4, α6 (αλλά δεν καταφέρνει να το σκοτώσει και πεθαίνει). *I*: β, β3, β4, β5. *IIB*: β8 γίνεται ξακουστός ως κυνηγός. *III*: α, α3, (του Εβραίου), α4, α6, στ, στ4, στ11 (σκοτώνει το πουλί), στ10, α, α3, α4, α9, α13 (για να φτιάξει κλουβί για το πουλί), γ1 (η μάνα του), γ2, γ3, γ12 (να πριονίσουν τα δέντρα κάτω από τα οποία κάθονται οι ελέφαντες για να πέσουν πάνω τους να τους σκοτώσουν), στ, στ5, στ9, στ10, α, α3, α4, α13 (το δέντρο με τα πουλιά), γ3 (κιλίμι που σε πάει παντού και σκουφί που σε κάνει αόρατο), στ, στ1, στ3 (το δέντρο), στ10, β, β1 (ο διάβολος), ζ (και την κλέβει), κ. Η συνέχεια όπως ΑΤ 590: εγκαθίσταται με τη μάνα του στο παλάτι του Αράπη, που τα φτιάχνει μαζί της και προσπαθούν να σκοτώσουν τον ήρωα. Θέλουν να μάθουν που βρίσκεται η δύναμή του και τελικά το μαθαίνουν: στις τρεις χρυσές τρίχες του κεφαλιού του, που τις κόβουν, και έπειτα τυφλώνουν τον ήρωα και τον διώχνουν. Περιπλανώμενος ακούει από τα πουλιά πώς να γιατρέψει τα μάτια του, επιστρέφει και σκοτώνει τη μάνα του και τον Αράπη. Η συν. όπως ΑΤ 566: ο νέος έχει μια μαγική σακούλα που βγάζει χρυσάφι και

μαγική σφυρίχτρα. Παντρεύεται τη βασιλοπούλα, που του κλέβει τα μαγικά αντικείμενα και τον διώχνει. Ανακαλύπτει συκιά με άσπρα σύκα, που αν τα φας σου φυτρώνουν κέρατα, και άλλη με μαύρα, που ρίχνουν τα κέρατα. Εκδικείται έτσι τη βασιλοπούλα, που του επιστρέφει τα μαγικά αντικείμενα και ξανακάνουν το γάμο.

27. ΛΑ 2763, 330-335, Σιτοχώρι Σερρών, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α6 (γιος του βασιλιά που έδιωξε τη γυναίκα του). *IIA*: α, α2, β, β1, β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α13 (το νερό που κρατάει η Λάμια), στ11 (ο ήρωας γιατρεύει τα τυφλά μάτια της Λάμιας κι εκείνη του δίνει τρίχες για όποτε τη χρειαστεί), β, β4, γ1 (η Λάμια), γ2, δ, δ1 (αητούς), δ2, δ3, δ6, δ9, ζ, ζ2, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: α, α2 (καλεί τη Λάμια κι εκείνη φέρνει το θάνατο νερό), α3, α4, α5, γ.
28. ΛΑ 531, 11, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 513Α και ΑΤ 554. *III*: α, α4, α9, γ1 (η μάνα του), γ2, γ3, γ7, στ, στ5, στ6, στ7, στ9, στ10, β, ε, ε2, ε8 (ένας που κόβει με το σπαθί του τα βουνά κι ένας που κάνει μακριές δρασκελιές), ε9, δ, δ2, δ3, δ6, δ9, ζ, ζ3, ζ5, θ6 (οι σύντροφοι δείχνουν στον βασιλιά τι μπορούν να κάνουν), η, η1, θ, θ1, η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: γ.
29. ΛΦ 523, 13-19, Άνω Κώμη Κοζάνης, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 513Α και ΑΤ 554. *I*: β, β1, β5. *IIB*: β, β1 (παγωνιού), β4, β7, β8 (παίρνει ένα αλογάκι από μια άγρια αγέλη), α1. *III*: α (γιατί τον φοβάται και θέλει να τον εξοντώσει), α4, α8 (όλη την άγρια αγέλη), γ, γ2, γ9, γ10, α, α4, α13 (τον θησαυρό της Κων/λης), γ, γ2, γ3, γ8 (40 άντρες να σκάβουν, 40 φυτάρια, 40 βόδια: τα κοράκια τρώνε τα βόδια και τους λένε που είναι κρυμμένος ο θησαυρός), β, (μαζί με τα σαράγια της), δ, δ1 (τους μοιράζει το τόπι του αλατζά για το οποίο μάλωναν), δ2, δ3, δ7, δ9, ε, ε4, ε5, ε7, ε8 (ένας παίζει το τοπούζι κι ακούγεται στον κάτω κόσμο), ε3, ε8 (κι έναν που τραβάει με μια αλυσίδα τα σαράγια), ε10, ζ, ζ4 (ο φρουρός της), ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η8 (να πάει στον κάτω κόσμο και να γυρίσει πιο γρήγορα από το περιστέρι της Πεντάμορφης και τέλος να παλέψει με την Πεντάμορφη), θ5, (ο δυνατός την νικάει κι αυτός με την αλυσίδα παίρνει μαζί και τα σαράγια), κ. *IV*: γ2 (ο λαός σκοτώνει τον βασιλιά), γ, γ1.
30. ΛΦ 1617, 1-5, Ηλιοκώμη Σερρών, «Του αυτζόγλου ο γιος». Παραλλαγή δημοσιευμένη εδώ.
31. *Μακεδονικό Ημερολόγιο* Α', 1908, 310-312 (Καφαντάρης, 1, 547-549, αρ. 94, «Ο κυνηγός»), Λουκόμι Ανασελίτσας, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α6 (είναι γιος μάγισσας), β5. *III*: α, α3, α9, α11, γ1 (η μητέρα του), γ2, γ3, γ6, γ7, στ, στ5 (εκεί που μαζεύονται τα πουλιά), στ6, στ7, στ8, στ10, β5 (ο βασιλιάς τον θαυμάζει και του λέει πώς να πάει στη χώρα της Πεντάμορφης για να την παντρευτεί), ε, ε4 (και κόβει τα βουνά

με το σπαθί του), ε2, ε3, ε9, δ, δ2, δ8 (τα βοηθά να περάσουν έναν λάκκο με νερό), δ3, δ8 (σκοτώνει την αρκούδα, που θέλει να φάει το μέλι), δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η8 (να περάσει τη σφαίρα μέσα από ένα δαχτυλίδι. Τα καταφέρνει), η, η8 (να φτάσουν στο τρέξιμο ένα λαγό), θ5, η1, η4, θ, θ1, θ4. *IV*: γ.

32. Miliopulos, *Vonderlage*, 87-100, άτιτλο. *I*: α6 ο ήρωας είναι ένα βασιλόπουλο, που φεύγει από το παλάτι με το άλογό του. *III*: δ, δ2, δ4, δ7, δ9. *IIB*: α, α1, β, β1, β4, β5, β8 (φτάνει σε μια πολιτεία όπου το βασιλόπουλο βλέπει το φτερό και θέλει οπωσδήποτε να το αποκτήσει), β7. *III*: α, α4, α6, γ1, γ2, γ12 (του λείει πού βρίσκεται το πουλί, που στην πραγματικότητα είναι μια πανέμορφη κοπέλα), στ, στ4, στ8 (το πουλί γίνεται κοπέλα), κ, κ3 (ο βασιλιάς θέλει να την παντρέψει με το γιο του), κ4, κ5, κ6, θ, θ3, κ5, κ8 (το άλογό της και τις 40 φοράδες της), γ, γ2, γ9, γ10, ι, ι3, ι4, ι7. *IV*: β2 (ο γιος του βασιλιά), γ, γ1.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

33. ΛΑ 531, 8, Χίος, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α1 (ενός καρabo-κύρη). *IIA*: α, α1, α4, α5 (δαχτυλίδι), β, β2 (κασίδη), β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α13 (το αθάνατο νερό), γ1 (μια γριά), γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2, δ3, δ5 (λιοντάρια), δ6, δ9 (τα μυρμήγκια και οι μέλισσες, ενώ τα λιοντάρια του δίνουν δύναμη και οι αητοί την ικανότητα να μεταμορφώνεται σε αητό), στ11 (σαν αητός, παίρνει το αθάνατο νερό ανάμεσα από τα βουνά που ανοιγοκλείουν), στ10, β, δ, δ4, δ7, ζ, ζ3, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η3, θ, θ3, η, η8 (να σκίσει μια κολώνα - τα καταφέρνει με τη δύναμη του λιονταριού). *IV*: α, α2, α3, α4, α5, γ.
34. *Χιακά Χρονικά Α'*, 1911, 132-137, Καρδάμυλα Χίου, «Η όμορφη του κόσμου». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α2. *IIA*: α, α1, α4 (σε ηλικία γάμου, για να πάρει την ευχή του), β, β1, β4, β5, β6 (ο πατέρας του), β7, γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ1, δ2. *III*: β, β2, γ1 (ο πατέρας του, που εμφανίζεται στο όνειρό του), γ2, γ3, γ6, γ5, γ4, δ, δ5 (λιοντάρια), δ2, δ3, δ6, δ9, ζ, ζ4, ζ5, η, η5 (να φάει πέντε βόδια και πέντε φούρνους παξιμάδια), η1, η4, θ, θ6 (τα λιοντάρια τρώνε τα 5 βόδια και τους 5 φούρνους παξιμάδια), θ1, θ4, κ. *IV*: λείει την αλήθεια στον βασιλιά, α5, γ.
35. Dawkins, *More G.F.*, 59-70, Χίος, «The Blessing Incarnate» *I*: α6 (ο ήρωας είναι ένα βασιλόπουλο, που φεύγει από το πατρικό του μ'ένα καράβι για να γνωρίσει τον κόσμο. Όμως η πόλη του βυθίζεται κατά την απουσία

του και επιστρέφει να δει τι απέγιναν οι γονείς του. Εμφανίζεται τότε ένα χρυσό άλογο, που του λέει ότι είναι η ευχή των γονιών του. *IIB*: α, α1, β, β1, β4, β5, β7 (του το πουλάει για πολύ λίγα χρήματα), β, β2 (λαμπερή ζώνη), β4, β5, β7. *III*: α, α2, α4, α6 (τα κόκκαλά του, που είναι από μαργαριτάρι), α12, γ1 (η δράκισσα, που την αποκάλεσε μάνα), γ2, γ3, γ7, στ, στ5 (στη λίμνη), στ6, στ7, στ11 (σκοτώνει το πουλί) στ9, στ10, β, β5 (που θα τον κάνει νεότερο), γ1, γ2, γ3, γ12 (φορέματα για τις 10 πριγκήπισσες, που ζουν με την Πεντάμορφη), ζ, (δίνει τα φορέματα και ζητά γι'αντάλλαγμα τον αυλό. Μόλις αρχίζει να παίζει, το παλάτι αρχίζει να κουνιέται κι η Πεντάμορφη από το θυμό της πετά ό,τι υπάρχει μέσα), κ (μαζί με το παλάτι), κ4, κ5 (ό,τι υπήρχε μέσα στο παλάτι της), κ6, γ, γ2, γ3, γ12 (σιδερένιους θώρακες και σπαθί), στ, στ5 (στην ακροθαλασσιά. Καλούν το τζίνι, που είχε καταπιεί το δαχτυλίδι και που έχει στην κοιλιά του ένα πουλάρι, παλεύουν, βγάζουν το πουλάρι και παίρνουν το δαχτυλίδι), ι, ι2, ι8 (και βγαίνει ομορφότερος). *IV*: β, β1, γ, γ1.

36. Dawkins, *M.G.F.*, αρ. 34, 183-9, Χίος, «The Servant who took the Place of his Master». Συμφυρμός με AT 554. *I*: α, α1, α2. *IIA*: α, α1, α4, α5 (μενταγιόν), β, β1, β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: ο νέος μαθαίνει τη γλώσσα των πουλιών και τα ακούει να μιλάνε για τη Χρυσομαλούσα, α, α1, β, β3, γ1 (λάμια), γ2, γ3, γ4, γ6, δ, δ1, δ3, δ6, δ9, ζ, ζ1, ζ2, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: α, α1, α3, α4, γ.

β. Δωδεκάνησα

37. ΣΠ 61, 7-9, Πάτμος, «Ο σπανός». Συμφυρμός με AT 554. *I*: α, α2 (πραματευτή). *IIA*: α, α1, β, β1, β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α5, γ1 (μάγισσα), γ2 (του λέει πότε λείπουν οι δράκοι), στ, στ1, στ3, στ10, β, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ2, δ3, ζ, ζ3, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5, γ.
38. Dawkins, *45 Stories*, αρ.3, 56-72, Αστυπάλαια, «Του τσυνηού το παιδί» («The Son of the Hunter»). *I*: β, β1, β2, β3, β4, β5. *III*: α, α3 (του βεζήρη), α4, α6 (το πουλί με το διαμάντι), γ1 (ένα καλογεράκι), γ2, γ12 (πώς να βρει το δράκο, που έχει το πουλί και πώς να του το ζητήσει), στ, στ5 (στο βουνό), στ8, στ10, α, α3, α4, α9, α11, γ1 (το καλογεράκι), γ2, γ3, γ7, γ8 (τροφή για τα ζώα και χασαπόπουλα μαζί του), στ, στ5 (στο βουνό), στ6, στ7, στ11 (κομματιάζουν τους ελέφαντες), στ9, στ10, β, β3, γ1, γ2, γ11, ζ (όπου ο πατέρας της την κρατά φυλακισμένη. Ζητά βοήθεια από μια γριά, που πείθει την πεντάμορφη να ντυθεί με γέρικα ρούχα για να πάει να δει το καράβι), κ, κ1, κ2 (η Πεντάμορφη αγαπά τον κυνηγό). *IV*: β3. Η Πεντάμορφη συμβουλεύει τον ήρωα να ζητήσει να τον σκο-

τώσουν, τάχα για να πάει στον Κάτω Κόσμο. Τον ανασταίνει με το αθάνατο νερό και γράφει ένα γράμμα, τάχα πως του τό 'δωσαν οι γονείς του βασιλιάς, που λέει πως θα'ρθουν στον γάμο, μόνο αν πάει ο ίδιος ο βασιλιάς με τον βεζίρη και τη δωδεκάδα του στον άλλο κόσμο να τους πάρει. Έτσι σκοτώνουν τον βασιλιά και τους άλλους, γ, γ1.

γ. Εύβοια - Σποράδες

39. ΛΦ 518, 1-2, Εύβοια, άτιτλο. *I*: β5. *IIB*: β, β2, β7. *III*: α, α2, α4, α9, γ1, γ2, γ3, γ6, γ7, στ, στ5 (στο βουνό), στ6, στ7 (τα θηρία), στ9, στ10, β, γ11, ζ, ζ2, ζ5 (και αινίγματα, που πρέπει να λύσει, όπως ΑΤ 871: «ποιο βυζί είναι της μάνας μου και ποιο του πατέρα μου»), η, η5 (τα τρώνε οι αγριάνθρωποι, που έχει πάρει για πλήρωμα), η, η2 (το έχει μαζι του), κ. *IV*: γ2 (η Πεντάμορφη σκοτώνει τον βασιλιά), γ.
40. ΛΦ 1580, 1-3, Κοκκινομηλιά Ιστιαίας, «Το παραμύθι Τσαϊγρούνας». *I*: α, α2. *IIA*: α, α1, α5, (φορώντας τη φορεσιά που του είχε κάνει δώρο ο βασιλιάς), β, β2 (έναν μονόματο τσιπούτη), γ, γ1, γ2, γ5 (και του παίρνει τη φορεσιά που του είχε δώσει ο βασιλιάς), δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α13 (το γουρουνόπουλο της άγριας γουρούνας), γ1 (οι μοίρες του), γ2 (να ζητήσει από δυο κοπέλες δυο παξιμάδια, να τα πάει στη γουρούνα και να κλέφει το γουρουνόπουλο), α, α1, α4, α13 (το φίδι), γ1, γ2 (να ζητήσει απ' τις ίδιες κοπέλες μια σακούλα για να κλείσει μέσα το φίδι). *IV*: μην αντέχοντας άλλο ο νέος διηγείται την αλήθεια στον βασιλιά, α5 (τον σκοτώνουν).
41. Ρήγας 2, 52-59, αρ. 13 (Ιωάννου 1990, 199-208), Σκιαθός, «Η ξανθομαλλούσα». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α1, α2. *IIA*: α, α1, α4 (12 χρόνων), β, β1, β4, β5, β6, β9 (την τρίτη φορά), γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α13 (λουλούδια από τον κήπο της ανθρωποφάγας Ξανθομαλλούσας. Η Ξανθομαλλούσα δεν πειράζει τον ήρωα και του δίνει λουλούδια), α, α1, β, γ1 (η Ξανθομαλλούσα), γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ1 (γερανούς), δ3, δ2, δ6, δ9, ζ, ζ1, ζ3, ζ5, η, η1, η8 (να κόψει ένα δέντρο με μια τσεκουριά), η2, η4, θ, θ1, θ6 (τα μυρμήγκια τρώνε τον κορμό του δέντρου από μέσα κι ο ήρωας το ρίχνει με μια τσεκουριά), θ2, θ4, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5 (τον σκοτώνουν), γ.

δ. Κρήτη

42. ΛΑ 1323 (ΣΜ 136), 17-21, Κυδωνία Χανίων, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α1, α2. *IIA*: α, α1, α4, α5 (δαχτυλίδι), β, β1, β3, β7, γ1, γ4,

- γ7 (αν δεν του δώσει το δαχτυλίδι). *III*: δ, δ2, δ3, δ4, δ7, ζ, ζ1, ζ3, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η3 (του βασιλιά), θ, θ3, η, η4, θ, θ4. *IV*: γ.
43. ΛΑ 2396, 16-62, Ιεράπετρα, «Η βασιλοπούλα της Τριοματιάς». Συμφυρμός με ΑΤ 554 και ΑΤ 513Α. *I*: β, β1, β2, β3, β4, β5. *IIB*: β8 (σκοτώνει το τρικέφαλο θερίο και παίρνει το δέρμα του, που λάμπει), β7. *III*: α, α2, α13 (να κρεμάσει την προβοιά στον τοίχο), γ1 (ο νεκρός πατέρας του του λέει πώς να το κάνει), α, α2, α4, α9, α11, γ3, γ6, γ7, γ1 (μια γριά του λέει πού είναι οι ελέφαντες), στ, στ5, στ6, στ7, στ9, στ10, β, β3 (και να ξαναγίνει νέος με τον γάμο), ε, ε8 (ένας πηδά ψηλά, άλλος με την ανάσα του γυρίζει τον ανεμόμυλο), ε2, ε5, δ, δ2, δ3, δ6, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η4, θ, θ4, ι, ι4, ι8 (αυτός που πίνει τα ποτάμια σβήνει τη φωτιά), η η8 [να κάνει τη βασιλοπούλα να μιλήσει (όπως ΑΤ 852). Τα καταφέρνει με την απίστευτη ιστορία, που διηγείται στον παπαγάλο], κ. *IV*: β, β4 (η βασιλ. βάζει τον βασιλιά στο λουτρό, τάχα για να ξαναβιώσει και τον καίει με ζεματιστό νερό. Παρουσιάζει στη θέση του τον ήρωα, γ, γ1.
44. ΛΑ 2982, 33-37, Σητεία, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α1, α2. *IIA*: α, α1, α5 (δαχτυλίδι και γράμμα), β, β2 (τυφλό και κουτσό στην αρχή), β1, β3, β6, β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α6, γ1 (η βασίλισσα), γ2, γ3, γ8 (άλογο), στ, στ4, στ11 (βλέπει το δέντρο που φλέγεται, περιμένει να σταματήσουν οι φλόγες και περνά), στ8, στ10, β, γ, γ1, δ, δ1, δ2, δ3, δ4, δ7, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η3, θ, θ3, η, η2, θ, θ2, η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5.
45. ΛΦ 900, 6-9, Ρέθυμνο, «Το παραμύθι της γεννη-Ντουινιάς». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α4, α5. *IIA*: α, α3, β, β2 (Αράπη), και τον παίρνει μαζι του, αφού τον δοκιμάζει: του προσφέρει το μήλο του κι ο Αράπης παίρνει το μικρότερο κομμάτι, γ, γ1, (ο Αράπης), γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, β, γ1 (η Τύχη του), γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, γ8 (ψωμιά), δ, δ2, δ3, δ5 (δράκους και πουλιά), δ6, δ9, ζ, ζ2, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η4, θ, θ4, η, η8 (να κόψει το κυπαρίσσι με τρεις τσεκουριές), θ6 (οι δράκοι κόβουν το κυπαρίσσι), η, η2, θ2, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5 (τον σκοτώνουν) γ, γ1.
46. ΛΦ 1466, 1-4, Χανιά, «Η πεντάμορφη βασιλοπούλα». *I*: β, β5. *IIB*: β, β2, β8 (του το παίρνει ο βασιλιάς). *III*: α, α2, α4, α9, α11, γ1 (η νένα και μοίρα του), γ2, γ3, β7 (κρασί και σαράντα ανθρώπους), στ, στ5 (στο βουνό), στ6, στ7 (τα θηρία. Τα σκοτώνουν), στ9, στ10, β, β3, γ1, γ2, γ11, ζ, κ2, κ. *IV*: β1, (τον βασιλιά σε λαγό και τον σύμβουλό του σε σκύλο), γ.
47. ΣΛ I, 28-42, Λάστρος Σητείας, «Το βασιλόπουλο και το αλογάκι». Η αρχή όπως ΑΤ 532.
48. ΣΛ III, 147-164, «Η αμαζόνα βασιλοπούλα της Τριοματιάς».

ε. Κυκλάδες

49. ΙΑ 561, 276-295, Απείρανθος Νάξου, «Η Χρυσομαλλούσα». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α2. *IIA*: α, α1, α4 (18 χρονών), β, β1, β3, β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: β, β3, γ1 (η Τύχη του), γ2, γ3, γ5, γ6, δ, δ2, δ1, δ3, δ6, δ9, δ, δ4, δ7, δ9, ζ, ζ1, ζ3 (η μάνα της), ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η3, θ, θ3, η, η8 (να υψωθεί στον ουρανό), θ, θ6 (τον σηκώνουν οι αετοί), η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5, γ.
50. ΛΑ 1268, (ΣΜ 98), 27-30, Μήλος, «Ο βασιλιάς και η ωραία του κόσμου». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: β, β5. *IIB*: β, β2 (και το σκοτώνει), β6 (γέρου), β7. *III*: α, α2, β, γ1 (γέρος), γ2, γ12 (και 30 παλικάρια), δ, δ2, δ3, δ5 (λιοντάρια), δ8 (μοιράζοντάς τους δίκαια την τροφή για την οποία μάλωναν), δ, δ4, δ7, δ9, ζ, ζ2, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η3, θ, θ3, η, η4, θ, θ4, η, η5, θ6 (το τρώνε τα λιοντάρια), κ. *IV*: β, γ.
51. ΛΑ 1389, 79-96, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά (ΛΑ 531, 20), Τήνος, «Ο Κυνηγός». Συμφυρμός με ΑΤ 513Α. *I*: β, β3, β4, β5. *IIB*: β, β2, β7. *III*: α, α2, α4, α13 (το ταίρι του πουλιού), γ1 (η μάνα του), γ2, γ3, γ8 (καναβούρι και σουσάμι) στ, στ4, στ11 (σκορπάει στον κάμπο 40 σακιά καναβούρι, 40 σουσάμι και 40 κεχρί και πιάνει το πουλί), στ10, α, α2, α4, α9, γ1, γ2, γ6, γ7, στ, στ5, στ6, στ7, στ9, στ10, β, γ11, ε, ε2, ε4 (πετάει γκρεμούς), ε7, ε10 (τρεις τρίχες), ζ, ζ2, ζ5, η, η2 (γρηγορότερα από τη βασιλοπούλα – η μάνα του με μάγια κρατάει δεμένη τη βασιλοπούλα), η, η3, θ5 (αυτός που ρουφά τη θάλασσα ζητά από τα ψάρια να του φέρουν το δαχτυλίδι), κ. *IV*: γ2 (η μάνα του παιδιού σκοτώνει τον βασιλιά και τον βεζύρη), γ, γ1.
52. ΛΑ 1389, 97-107, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά (ΛΑ 531, 21) Τήνος, «Ο κυνηγός». *I*: β, β1, β2, β3, β4, β5. *IIB*: β, β2, β8 (σκοτώνει το τεράστιο πουλί και του βγάζει τα φτερά), β7. *III*: α, α2, α4, α6 (το αηδόνι των δράκων), γ1 (μια μάγισσα), γ2, στ, στ1, στ2, στ3 (το πουλί), στ10, β, β3, γ11, ζ, κ. *IV*: β3, γ, γ1.
53. ΛΑ 1389, 109-124, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά (ΛΑ 531, 22), Τήνος, «Ο στραβός». *I*: Οι τρεις γιοι του τυφλού βασιλιά φεύγουν για να βρουν γατρικό για τα μάτια του. Στον τρίτο ο πατέρας δίνει ευχή και κατάρια να κάνει πέντε χρόνια να γυρίσει. *IIB*: α, α1, β, β1, β4, β7. *III*: α, α2, α4, α6, γ, γ2, γ3, γ5, στ, στ4 (και ταΐζει το πουλί, που έρχεται μαζί του), στ10, α, α2, α4, α7 (που είναι στο δέντρο της Πεντάμορφης), στ11 (το άλογο πηδά ψηλά και κλέβει το κλουβί), β, β3, ζ (και την κλέβει), κ, κ4, κ5 (το λουτρό της), γ, γ2, γ9, γ10 (και εκείνο φέρνει το λουτρό). *IV*: β, γ, γ2 (γυρνά στον πατέρα του και του γιατρεύει τα μάτια).
54. ΛΑ 1389, 125-54, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά (ΛΑ 531, 23), Τήνος, «Ο

- κνούδουνας». *I*: α6 (ο ήρωας είναι γιος ενός βασιλιά, που τυφλώθηκε πηγαίνοντας να βρει την ωραία του κόσμου. Μεγαλώνοντας αποφασίζει να πάει ο ίδιος να την βρει και να γιατρέψει τα μάτια του πατέρα του). *IIB*: α, α1, β, β2, β4, β7. *III*: α, α2, α4, α6, γ, γ2, γ3, γ5 (σουσάμι), γ7, στ, στ5, στ6, στ7, στ8, στ10, β, β1, β3 (που κάνει τους γέρους νέους ξανά), γ, γ2, γ3, γ6, γ8 (βαμβάκι), γ12 (ταΐζει τα λιοντάρια, που φυλάνε την ωραία), ζ (βουλώνει την κουδούνα και την παίρνει. Αλλά η κουδούνα χτυπά κι η Πεντάμορφη αρχίζει να τον κυνηγά μαζί με το παλάτι της), κ4, κ5, κ8 (τη φοράδα της). *IV*: πνίγεται ο βασιλιάς κι ο βεζύρης, γ, γ2 (γυρνούν στον πατέρα του βασιλόπουλου και τον γιατρεύουν).
55. ΛΑ 1392, 101-2 και η συνέχεια στις σελίδες ΛΑ 1393, 67-76, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά (ΛΑ 531, 24), Τήνος, «Η ωραία του κόσμου». *I*: α6 (ο ήρωας είναι γιος ενός βασιλιά, που τυφλώθηκε πηγαίνοντας να βρει την ωραία του κόσμου. Μεγαλώνοντας αποφασίζει να πάει ο ίδιος να την βρει και να γιατρέψει τα μάτια του πατέρα του). *IIB*: α, α1, β, β1, β4, β5, β7. *III*: α, α2, α4, α6, γ, γ2, γ3, γ5 (καναβούρι), ταΐζει τα πουλιά, στ8, στ10, α, α2, α7, α9, γ, γ2, γ3, γ4, γ7, στ, στ5, στ6, στ7, στ9, στ10, β, β1 (λιοντάρια), γ, γ2, γ3, γ12 (ταΐζει τα λιοντάρια που φυλάνε την Πεντάμορφη), ζ (βουλώνει την κουδούνα και την παίρνει. Αλλά η κουδούνα χτυπά κι η Πεντάμορφη αρχίζει να τον κυνηγά μαζί με το παλάτι της). *IV*: σκοτώνονται ο βασιλιάς κι ο βεζύρης, γ, γ2 (γυρνούν στον πατέρα του βασιλόπουλου και τον γιατρεύουν).
56. ΛΑ 1393, 51-65, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά (ΛΑ 531, 25), Τήνος, «Ο κώδωνας». *I*: α6 (ο ήρωας είναι γιος ενός βασιλιά, που τυφλώθηκε πηγαίνοντας να βρει την ωραία του κόσμου. Μεγαλώνοντας, αποφασίζει να πάει ο ίδιος να την βρει και να γιατρέψει τα μάτια του πατέρα του). *IIB*: α, α1, β, β1, β4, β5, β7. *III*: α, α2, α4, α6, γ, γ2, γ3, γ5 (καναβούρι), γ7 (ταΐζει τα πουλιά), στ5, στ6, στ7, στ8, στ10, α, α2, α7, α9, γ, γ2, γ3, γ4, γ7, στ, στ5, στ6, στ7, στ9, στ10, β, β1 (λιοντάρια), γ, γ2, γ3, γ12 (ταΐζει τα λιοντάρια που φυλάνε την Πεντάμορφη), ζ (βουλώνει την κουδούνα και την παίρνει. Αλλά η κουδούνα χτυπά κι η Πεντάμορφη αρχίζει να τον κυνηγά μαζί με το παλάτι της). *IV*: σκοτώνονται ο βασιλιάς κι ο βεζύρης, γ, γ2 (γυρνούν στον πατέρα του βασιλόπουλου και τον γιατρεύουν).
57. ΛΑ 1395, 301-344, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά (ΛΑ 531, 26), Τήνος, «Απτζής». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: β, β5 *IIB*: β, β2, β4, β6 (του πατέρα του), β7. *III*: α, α2, α4, α13 (το ασκέρι του πουλιού), γ1 (ο αδερφοποιός του πατέρα του), γ2, γ12 (πηγαίνει στους πύργους των δράκων και παίρνει τσατσάρα, καθρέφτη, σαπούνη και φτερωτή φοράδα), γ1, γ2, στ, στ1, στ3 (το κλουβί του χρυσού πουλιού και τότε όλο το ασκέρι ακολουθεί).

Ακολουθεί καταδίωξη από τους δράκους και μαγική φυγή: η τσατσάρα γίνεται βάτος, το σαπούνι λάσπη και ο καθρέφτης λίμνη), α, α2, α4, α9, γ3, γ7, στ, στ5, στ6, στ7, στ9, στ10, β, γ12, δ, δ2, δ6, ζ, ζ2, ζ5, η, η1, θ, θ1, κ. *IV*: γ, γ3 (επειδή, όπως είναι φτωχός, γκρινιάζει). Γίνεται έμπορος και φεύγει. Στον δρόμο κατεβαίνει σε ένα πηγάδι κι ένας Αράπης τον πηγαίνει στον Κάτω Κόσμο. Δίνοντας όμως τη σωστή γυναίκα στους έξι άντρες που τις διεκδικούν, τον ανεβάζουν πάλι στον Πάνω Κόσμο. Γίνεται πλούσιος και παντρεύεται την Πεντάμορφη.

58. ΛΑ 1684 Β', 3-7, Αμοργός, «Η Πεντάμορφη». Συμφυρμός με ΑΤ 554 και ΑΤ 513Α. *I*: β, β1, β2 (το παιδί πιάνει άλλη δουλειά). *IIB*: β, β3 (ένα θηρίο με πολύχρωμο δέρμα. Το σκοτώνει και παίρνει το δέρμα του), β7. *III*: α, α2, α4, α9, γ1 (η μάνα του), γ2, γ3, γ7, στ, στ5, στ6, στ7, στ9, στ10, α13 (ο ήρωας πρέπει να χτίσει πύργο με τα δόντια μέσα σε μια νύχτα), γ12 (τρίβοντας το δαχτυλίδι της μάνας του στην ψαρόπετρα παρουσιάζονται τελώνια και τον χτίζουν), β, γ12 (έχει ένα φτερωτό άλογο), δ, δ2, δ6, δ9, ε, ε1, ε9, ζ, ζ3, ζ5, η, η8 (να πηδήσει ποτάμι 40 βήματα πλατύ), θ6 (το περνά καβάλα στο φτερωτό άλογο), η, η2, θ6 (ξεγελαίει την βασιλοπούλα και το παίρνει), η, η1, θ, θ1, η, η5, θ5, κ. *IV*: β1 (γαϊδάρους), γ.
59. ΛΦ 113, 3-6, Νάξος, «Ο κυνηγός». *I*: β (που πεθαίνει από στεναχώρια, γιατί δεν μπόρεσε να σκοτώσει το άσπρο πουλί), β3, β4, β5. *IIB*: β8 (σκοτώνει το άσπρο πουλί κι εμφανίζεται ένας γυάλινος πύργος). *III*: α13 (ο βασιλιάς λέει πως θα δώσει την κόρη του σ' αυτόν που έχτισε τον πύργο), α, α2, α4, α5, γ1 (ένας δράκος), γ2, στ, στ1, στ2, στ3, στ10, β (σαν νύφη για γιο του), γ11 (καράβι και 40 κοπέλες), κ, κ2 (ξεγελούν την Πεντάμορφη), κ3 (προσπαθεί να το ρίξει αλλά ο ήρωας την εμποδίζει). *IV*: γ (την κόρη του βασιλιά), γ2 (ο γιος του βασιλιά παντρεύεται την πεντάμορφη κι ο υπασπιστής σκάει από το κακό του).
60. ΛΦ 149, 1-6, Άνδρος, «Ο σπανός». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α6 (είναι ο μικρότερος γιος κι ένας άτεκνος βασιλιάς θέλει να τον υιοθετήσει, όταν γίνει 14 χρονών). *IIA*: α, α6, α5 (το δαχτυλίδι του βασιλιά) β, β1, β3 (να τον πάρει αγωγιάτη), β4, β5, β6, β7, β8, γ, γ1, γ2, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α13 (το πάπλωμα του δράκου, όπως στο ΑΤ 328, *Ο Δεκατρείς*), γ1 (μια γριά), γ2 (να ρίξει πάνω στον δράκο φείρες, ώστε να πετάξει το πάπλωμα), στ, στ1 (στο σπίτι του), στ2, στ11 (του ρίχνει τις φείρες και κλέβει το πάπλωμα), στ10, α, α1, α4, α13 (το κόκκινο τριαντάφυλλο από τον κήπο των λιονταριών), γ1, γ2, γ3, γ6, στ, στ5 (στον κήπο των λιονταριών), στ11 (τους ρίχνει το κρέας και κλέβει το τριαντάφυλλο), στ10, β, β4, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ3, δ2, δ5 (κοράκια), δ6, δ9, ζ, ζ1, ζ3, ζ5, η, η1, η2, η4, θ, θ1, θ2, θ4, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5 (τον σκοτώνουν), γ.

61. ΛΦ 662, 1-11, Σίφνος, «Ο βαφτιστικός του βασιλιά». Συμφυρμός με AT 554. *I*: α, α2 (του κυνηγού). *IIA*: α, α1, α4 (12 χρονών), β, β1, β3, β4 β5, β6 (ο πατέρας του), β7, β9 (την τρίτη φορά), γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α5 (λάμιες), στ, στ1, στ11 (οι λάμιες του χαρίζουν τα φρούτα), στ10, β, β4, γ1 (οι λάμιες), γ2, γ3, γ4, γ5, γ8 (12) άλογα, δ2, δ3, δ5 (άγρια θηρία), δ6, δ0, ζ, ζ3, ζ5, η, η1, η4, θ, θ1, θ4, κ. *IV*: α (βάζει τους ψαράδες να τον πνίξουν), α2, α3, α5 (ο ήρωας καλεί τα θηρία που τρώνε τον σπανό), γ.
62. ΣΠ 58, 214-226, Πάρος, «Του Γκιουζέ Ντουνιά η κόρη». Συμφυρμός με AT 554. *I*: α, α2 (πραματευτή). *IIA*: α, α2, β, β1, β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α5 (λάχανα), γ1 (μια γριά μάγισσα), γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, στ, στ1 (όταν αυτοί λείπουν), στ3, στ10, β, δ, δ1 (γερανούς), δ2, δ3, δ6, δ9, ζ, ζ1, ζ3, ζ5, η, η2, θ, θ2, η, η1, θ, θ1, η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5, γ.
63. Hahn 2, 3-13, αρ. 63 «Der jünge Jäger und die schöne der Welt» (Kretschmer, *NM*, αρ. 57), Τήνος, «Το παλλικάρι και η όμορφη του κόσμου». Συμφυρμός με AT 513A και AT 554. *I*: β, β3, β4, β5. *IIB*: β8 (ο ήρωας σκοτώνει ένα πουλί και του παίρνει τον λαμπερό πολύτιμο λίθο που είχε), β7 (το πουλά στον βασιλιά). *III*: α, α3 (βεζιρη), α4, α10 (ανθρώπινα), α11, γ1 (η μητέρα του), γ2, γ7, γ8 (ψωμί), στ, στ5 (σκάφη), στ6 (οι χωρικοί), στ7 (οι χωρικοί), στ9 (τους σκοτώνει και παίρνει τα κόκκαλά τους), στ10, β, β3, ε, ε8 (έναν πολύ ψηλό κι έναν μυρμηγκάνθρωπο, που είναι ο βασιλιάς των μυρμηγκιών), ε2, ε8 (έναν τεράστιο γίγαντα), ε10 (τρίχες), ζ, ζ2, ζ5, η, η5, θ5, ι, ι2, ι, η, η1, θ, θ1, η8 (να φέρει το μοναδικό μήλο μιας πολύ μακρινής μηλιάς σε ελάχιστο χρόνο, θ5 (ο γίγαντας το φέρνει), κ. *IV*: β, β3 (σκοτώνει τον βασιλιά), γ, γ1.
64. Ρίο, 212-220, Σύρος, «Το Γιαννάκι της χήρας». Συμφυρμός με 513A. *I*: β, β1, β2, β3, β4, β5. *IIB*: γ, γ1, γ2, β, β3 (σκοτώνει ένα αγρίμι και παίρνει το δέρμα του με τα πετράδια), β7. *III*: α, α3 (του βεζιρη), α4, α10, α11 (μια εκκλησία), γ1 (η μάνα του), γ2, γ12 (να πάρει στρατό, κρασί και μπαρούτι), στ, στ5 (στη λίμνη και την αδειάζουν), στ6, στ7, στ9 (κόκκαλα), στ10, β, β2, β5 (για να του δώσει μ' ένα φιλή τη νιότη του), ε, ε2, ε4, ε5, ε8 (ένας κουβαλάει σωρούς από ξύλα), ε3, ε7, ε9, ζ, ζ4 (που είναι αδέρφια της), ζ5, η, η5, η8 (ν'ανοίξει την πόρτα του πύργου), η8 (να φέρει νερό πιο γρήγορα απ'το περιστέρι, που είναι η βασιλοπούλα μεταμορφωμένη), θ5, κ. *IV*: διηγούνται στον βασιλιά τι έκανε ο βεζιρης, α5, γ2 (γίνεται βεζιρης).
65. Roussel, αρ.17, Μύκονος, άτιτλο. Συμφυρμός με AT 513A. *IIB*: γ, γ1, β, β1, β7. *III*: α, α2 (βεζιρη), α4, α6, γ1 (ένας γέρος), γ2, γ12 (ζητά ένα μαλαματένιο κλουβί), στ8 (το πουλί μπαίνει στο κλουβί μόνο του),

στ10, β, γ1, γ2, γ11 (ντυμένο με διαμάντια), ε, ε2, ε1, ε4, ε9, ζ, ζ2, ζ5, η, η5, θ5, κ. IV: γ, γ2 (οι βοηθοί σκοτώνουν τον βασιλιά και τον βεζύρη).

66. Roussel, αρ. 18, Μύκονος, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. I: β IIB: γ, γ1 (μετά το θάνατο του πατέρα του), β8 (σκοτώνει το χρυσό πουλί, παρά την προειδοποίηση ενός γέρου), β7. III: α, α2 (βεζύρη), β, β3, γ1 (ο γέρος), γ2, γ3, γ8 (τροφή για 10 χρόνια), γ11 (μαλαματένιο), δ, δ6 (λιοντάρι), δ2, δ3, δ6 (μοιράζοντας δίκαια την τροφή τους), δ4, δ7, δ9, ζ, ζ2, ζ5, η, η5, θ, θ6 (τα λιοντάρια τρώνε όλη την τροφή), η, η1, θ, θ1, η, η4, θ, θ4, κ, κ3 (και το καράβι μαρμαρώνει), θ, θ3 (και έτσι το καράβι μπορεί να ξεκινήσει πάλι). IV: β, β3 (η Πεντάμορφη σκοτώνει τον βασιλιά), γ, γ1.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

67. ΛΑ 2250, 316-327, Παξοί, «Άλογα και ζωύφια στη διάθεση του ανθρώπου», (Λουκάτος, Παξοί, 149-154). Συμφυρμός με ΑΤ 554. I: α6 (ο ήρωας έχει δυο μεγαλύτερους αδερφούς. Όταν ο πατέρας τους καταλαβαίνει πως θα πεθάνει, τους ρωτά τι θέλουν, πλούτη ή την ευχή του. Οι μεγαλύτεροι ζητούν πλούτη και καταλήγουν δούλοι στο παλάτι, ο μικρότερος την ευχή του πατέρα. Παίρνει δυο άλογα από τους θεούς του και πιάνει κι αυτός δουλειά στο παλάτι). III: α, α3 (των αδερφών του), α13 (να σκοτώσει το θειό, που με την ανάσα του σκορπίζει την αρρώστεια), στ11 (το άλογο πηδά ανάμεσα στους βράχους που ανοιγοκλείνουν και ο ήρωας σκοτώνει το θειό), β, ζ, κ, κ1 (με τ' άλογά του), κ3 (και αφήνει το κολιέ και το σκυλάκι της στον κάμπο), κ4, κ5, κ8 (κολιέ και σκυλάκι), γ, γ2, γ3, γ5, γ8 (παξιμάδι), δ, δ2, δ5 (σκύλος), δ6, θ6 (τα μυρμηγκια βρίσκουν το κολιέ κι οι σκύλοι το σκυλάκι), δ, δ4, δ7, θ3. IV: γ, γ1.
68. ΛΑ 2276, 215, Μεγανήσι Λευκάδας, «Η ευχή του πατέρα». Συμφυρμός με ΑΤ 554. I: α6 (ο ήρωας έχει δυο μεγαλύτερους αδερφούς. Όταν ο πατέρας τους καταλαβαίνει πως θα πεθάνει, τους ρωτά τι θέλουν, πλούτη ή την ευχή του. Οι μεγαλύτεροι ζητούν πλούτη. Τον ήρωα βρίσκει στην ερημιά ένα βασιλόπουλο και τον παίρνει στο παλάτι). III: α, α3 (τ'αδέρφια του), α4, α13 (να φέρει από το ερημονήσι 3000 πρόβατα), γ1 (ένα κριάρι, η ευχή του πατέρα του), γ12 (του προμηθεύει τα πρόβατα), δ, δ4, β, ζ, κ, κ1, κ3 (και την κορώνα της), θ3, ι, ι4, ι7 (το κριάρι). IV: β2, γ, γ1.
69. ΛΑ 2276, 391-3, Μεγανήσι Λευκάδας, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. I: β, β5. IIB: β, β3 (το ζώο με το πλουμιστό δέρμα και το σκοτώνει), β6 (του καλόγερου νονού του), β7. III: α, α2 (πασά), α4, α13 (πλουμιστά

δέρματα), α12, γ1 (καλόγερος), γ2, γ3, γ5 βρώμη), γ7, στ, στ5, στ6, στ7, στ11 (χι οι 40 σκοπευτάδες σκοτώνουν τα ζώα), στ10, β, δ, δ2, δ3, δ6, δ9, ε, ε1, ε2, ζ, ζ3, ζ5, η, η8 (να δρασκελίζει το παλάτι με το αλόγο του), η, η1, θ, θ2, η, η4, θ, θ4, η, η5, η, η6, θ5, ι, ι2, ι4, κ. *IV*: γ.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

70. ΛΑ 1186, (ΣΜ 16), 81-87, Πύργος Ηλείας, «Η Πεντάμορφη». *I*: β5. *IIB*: γ, γ1, γ2. *III*: α, α2, α4, α6, γ1 (η μάνα του η μάγισσα), γ2 (λέγοντάς του πού θα βρει το πουλί), στ, στ5, στ8 (όταν αποκοιμείται), στ10, β, γ1, γ2, γ11 (η μάνα του τον στέλνει στην αδερφή της, τη μάγισσα, να του πει πού είναι η Π. Ο ήρωας παίρνει μαζί του 40 νέες και 40 νέους), ζ, (αρχίζουν το χορό, κι όταν εμφανίζεται η Πεντάμορφη ο ήρωας την παίρνει μαζί του), κ, α13 (ο υπασπιστής του ζητά να φτιάξει σε μια νύχτα έναν πύργο γυάλινο, τον βοηθά η Π.), α13 (του ζητούν να φέρει γράμμα από τους γονείς του από τον Άδη). *IV*: σκοτώνουν τον ήρωα, α2, α3, β3 (γράφει γράμμα, τάχα από τον πεθαμένο πατέρα του, που λέει στον υπασπιστή πόσο ωραία είναι στον Κάτω Κόσμο. Ο υπασπιστής σκοτώνει τον βασιλιά κι αυτός τον υπασπιστή για να πάνε στον Άδη).
71. ΛΑ 1206, (ΣΜ 36), 17-18, Κορινθία, «Το παιδί του κυνηγού». *I*: β, β3, β4, β5. *IIB*: β, β3 (ένα ζώο που το δέρμα του έχει πάνω τον ουρανό με τ'άστρα. Το σκοτώνει), β7. *III*: α, α2, α13 (να σκοτώσει το θηρίο που κάθε χρόνο τρώει 9 κορίτσια και 9 αγόρια), γ1 (η θεία του η μάγισσα), γ2, γ3, γ6 (40 σφαγμένα βουβάλια), στ11 (ρίχνει το φαί στο θηρίο και το σκοτώνει). *IV*: ο βασιλιάς ανταμείβει το παιδί με 5 χρυσά αμάξια.
72. ΛΑ 1281 (ΣΜ 111), 436-444, Κυπαρισσία Τριφυλίας, «Το χρυσό καραβάκι». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: β, β3, β4, β5. *II*: β, β2, β8 (το σκοτώνει), β7. *III*: α, α4, α13 (το ταίρι του χρυσού πουλιού), γ1 (γριά), γ2, στ, στ4, στ8 (το σκοτώνει), στ10, β, ε, ε1, ε4, ε2, ε9, δ, δ3, δ7 (αυτός που πίνει ποτάμια σβήνει τη φωτιά που θα έκαιγε το μελίσι), δ9, ε, ε4 (και σηκώνει ολόκληρο σπίτι στην πλάτη του), ε9, ζ, ζ3, ζ5, η, η5, η6, η8 (να πετάξει μια ασήκωτη πέτρα πολύ μακριά), θ5, η, η1, θ, θ1 (οι μέλισσες), κ. *IV*: β3 (ο ήρωας σκοτώνει τον βασιλιά), γ.
73. ΛΑ 2934, 87-90, Αίγιο, «Η Πεντάμορφη του κόσμου». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α3. *IIA*: α, α2, β, β1, β3, β6, β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α13 (το αθάνατο νερό που το φυλάει το τυφλό θηρίο. Από τον φόβο του όταν βλέπει το θηρίο, το βασιλόπουλο χύνει το νερό, και γιατρεύει τα μάτια του θηριού. Από ευγνωμοσύνη αυτό γίνεται βοηθός του ήρωα), β, β4, γ1 (το θηρίο), γ2, δ, δ1 (χοράκια), δ2, δ3, δ6, δ9, ζ, ζ2, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η4, θ, θ4, η, η2, θ, θ2, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5, γ.

74. ΛΑ 2934, 139-141, Αιγιάλεια, «Το βασιλόπουλο». *I*: α, α3. *IIA*: α, α2, β, β2 (ληστή), β3, β7, γ7 (ο ληστής του κλέβει τη στολή και το άλογο), δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α13 (το αθάνατο γάλα, που το φυλάνε τα θηρία και τον άγριο λαγό), γ1 (μια φωνή), γ2, στ10. *IV*: το βασιλόπουλο λέει στον βασιλιά την αλήθεια, όταν ο ληστής κοιμάται, α5 (ο ληστής).
75. ΛΑ 531, 3, Επ. Γυθείου, «Το βασιλόπαιδο και ο σπανός». Συμφυρμός με ΑΤ 328. *I*: α, α2. *IIA*: α, α1, β, β1, β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, γ, δ, δ1, δ2. Η συνέχεια όπως ΑΤ 328: για να ξεκάνει τον ήρωα, ο σπανός τον στέλνει να φέρει το άλογο του δράκου με τα κουδούνια, το πάπλωμά του και τελικά τον ίδιο τον δράκο. Τα καταφέρει με τις συμβουλές μιας γριάς. *IV*: α, α2 (η γριά), α3, α4, α5.
76. ΛΑ 531, 17, Κορώνη Πυλίας, «Ο Γιάννος και η Πεντάμορφη». *I*: β, β3, β5. *IIB*: β, β2, β7 (στη βασιλοπούλα). *III*: α (η βασιλοπούλα), α2, α4, α10 (των ελαφιών), α13 (για να φτιάξει με αυτά κλουβί για το πουλί), γ1 (η μάνα του), γ2, γ3, γ4, γ7, στ, στ5, στ6, στ7, στ9, στ10, β, β5 (για σκλάβα της βασιλοπούλας), γ1 (η μάνα του), γ2, γ11, ζ, ζ2, ζ5, η, η4 (με δεμένα τα μάτια), θ6 (ένας γέρος κάνει τη σφήκα να σταθεί στο κεφάλι της Πεντάμορφης κι έτσι την αναγνωρίζει), κ. *IV*: β3, γ.
77. ΛΑ 531, 18, Σπάρτη, «Ο σπανός και το βασιλόπουλο». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α4. *IIA*: α, α3, β, β1, β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6. *III*: α, α1, β, β1, β2, γ1 (η Μοίρα του), γ2, δ, δ2, δ3, δ5 (λιοντάρια), δ6, δ9, ζ, ζ4, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η4, θ, θ4, η, η8 (να κόψει ένα δεντράκι με τρεις τσεκουριές. Με τις δυο πρώτες, το δέντρο μεγαλώνει. Παίρνοντας δύναμη από το λιοντάρι, το κόβει με την τρίτη), κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5, γ.
78. ΛΦ 14, 27-53, Μολάοι Λακωνίας, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α4, α5. *IIB*: α, α1. *IIA*: α, α3, β, β1, β3, β4, β5, β6, β7, γ, γ1, γ3, γ7 (του δίνει νερό με αντάλλαγμα τα ρούχα του και το άλογό του), δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α13 (ένα χρυσό δέντρο με χρυσά καναρίνια), γ, γ2, γ3, γ8 (βαμβάκι), στ, στ1, στ11 (βουλώνει τα κουδουνάκια του δέντρου και το ξεριζώνει), στ10, α, α1, α4, α13 (όπως στο ΑΤ 328: τα παπλώματα και τα μαξιλάρια των δράκων), στ, στ1, στ11 (βουλώνει τα κουδουνάκια των παπλωμάτων, αλλά ξεχνά ένα κι οι δράκοι τον πιάνουν. Καταφέρει όμως να ξεφύγει από τη μαγείρισσα, που ετοιμάζεται να τον σφάξει), στ10, β, β4, γ2, γ3, γ4, γ7 (ρόβι και σουσάμι), δ, δ3, δ5 (περιστέρια), δ1, δ6, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η1, η4, η2, θ, θ1, θ4, θ2, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5 (τον σκοτώνουν), γ.
79. ΛΦ 360, 6-8, Επ. Μεσσήνης, «Το βασιλόπουλο». *I*: α, α6 (έχει μια αδερφή, που είναι παντρεμένη σε μακρινό τόπο). *IIA*: α6 (ξεκινά να πάει στην αδερφή του). *III*: δ, δ2, δ7, δ9. *IIA*: β, β2 (έναν στραβό κι έναν

- κουτσό), γ, γ1 (ο κουτσός), γ4, γ5, γ6, δ, δ1 (σαν ο πραγματικός αδερφός), δ2. *III*: α13 (για να εξοντώσουν τον ήρωα, τον ρίχνουν στο θηρίο-εκείνος το τάζει και γλυτώνει. Τον στέλνουν στους δράκους), ζ4, ζ5, η, η1, θ, θ1, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5 (τον σκοτώνουν), γ (την αδερφή των δράκων).
80. ΛΦ 573, 1-4, Εύα Μεσσηνίας, «Η Πεντάμορφη». Συμφυρμός με AT 554. *I*: α, α6 (δούλος). *III*: α (ο αφέντης του), β, γ1 (το στοιχειό ενός πηγαδιού, που το ελευθέρωσε ο ήρωας), γ2 (να μη φοβηθεί τα ζώα, που θα συναντήσει), δ, δ5 (κοράκια), δ2, δ3, δ8 (δείχνει πως δεν τα φοβάται), ζ, ζ3, ζ5, η, η1, η2, η4, θ, θ1, θ2, θ4, κ. *IV*: α (ο αφέντης), α2, α3, γ.
81. ΛΦ 597, 1-6, Σπάρτη, «Η πεντάμορφη βασιλοπούλα». Ενωμένο με AT 328. *I*: α, α6 (είναι ο μικρότερος γιος). *III*: α (ο πατέρας του), α3 (των φθονερών αδερφών του), β, γ1 (μια μάγισσα), γ2, γ3, γ4, γ5, γ8 (καλαμπόκι), δ, δ5 (τζιτζίκια), δ3, δ5 (περιστέρια), δ6, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η1, η4, η2, θ, θ1, θ4, θ2, κ, α (τ' αδέρφια του), α4, α13 (τον δράκο). Ακολουθεί επεισόδιο όπως στον AT 328: *V*: α, α1, α2, β, β1, β5, γ, δ (ο ήρωας πείθει τον δράκο να μπει μέσα στο φέρετρο, αλλά, όταν τον πηγαίνει στ' αδέρφια του, αυτά ανοίγουν την κάσα κι ο δράκος τους τρώει. Γάμος του ήρωα με την Πεντάμορφη).
82. ΛΦ 915, 5-9, Μεγαλόπολη, άτιτλο. Συμφυρμός με AT 554. *I*: α, α1, α2. *IIA*: α, α1, α4 (12 χρονών), α5 (γράμμα) β, β1, β3, β4, β5, β6, β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2, *III*: α, α1, α4, α5. *IIB*: α, α1. *III*: γ, γ2, στ, στ1, στ2, στ3, β, β2, γ, γ2, γ3, γ8, (ζάχαρη και κριθάρι), γ6, δ, δ5 (κοράκια), δ2, δ3, δ6, δ9, ζ, ζ4 (αδερφοί της), ζ5, η, η8 (να καταφέρει να κατεβεί από την κορυφή του κάστρου), η1, η4, θ, θ6 (τον κατεβάζει ο κόρακας στα φτερά του), θ1, θ4, κ. *IV*: α (σκοτώνει), α2 (με μαγικό χόρτο), α3, α5 (τον σκοτώνουν), γ.
83. ΛΦ 1091, 4-6, Πυλία, «Ο Κώστας». Συμφυρμός με AT 554. *I*: α, α2. *IIA*: α, α1, α4 (12 χρονών), β, β1 (που του κλέβει το φαγητό του), β6, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, β, β2, γ1 (ένας τυφλός δράκος, από ευγνωμοσύνη, που ο ήρωας του έδωσε το φως του), γ2, γ3, γ8 (γελάδα στέρφα, φωμί, σύκα), γ4, γ5, δ, δ5 (κοράκια), δ3, δ2, δ6, δ9, ζ, ζ4, ζ5, η, η1, θ, θ1 ι, ι1, ι8 (τον βγάζουν τα κοράκια πριν καεί), η, η4, θ, θ1, θ4, κ, (οι δράκοι τους κυνηγούν αλλά οι μέλισσες τους τσιμπούν και τους στραβώνουν). *IV*: α, α2 (με το χόρτο που ανασταίνει), α3, α4, α5, (τον σκοτώνουν), γ.
84. ΛΦ 1286, 1-4, Βούρβουρα Τριπόλεως, «Το χρυσό αλογάκι». *I*: α, α6 (είναι ο μικρότερος γιος – ο πατέρας ρωτά τους τρεις γιους του τι προτιμούν, χρήματα ή την ευχή του. Οι δυο ζητούν χρήματα, ο μικρότερος την ευχή.

Ο πατέρας δίνει στον τρίτο τα 40 κλειδιά του παλατιού, λέγοντας του να τα ανοίξει όταν αυτός πεθάνει, και θα βρει ένα χρυσό αλογάκι. Έτσι και γίνεται. *IIB*: α, α1. *III*: α, α2 (των φθονερών αδερφιών), β, γ, γ2, γ11, ζ, κ, κ1, κ3, κ4, κ5, κ6, θ6 (φύγει με το βαπόρι και βρίσκει το φάρι, που το έχει καταπιεί), κ5, κ7 (και τον κήπο της κι ό,τι άλλο είχε), γ, γ2 (του λέει να φέρει ένα τούβλο, ένα φύλλο απ' όλα τα δέντρα κλπ. Όταν τα φέρνει, αυτά γίνονται παλάτι, κήπος και ό,τι ζήτησε η Πεντάμορφη), ι, ι2, ι4, ι6. *IV*: β2, γ.

85. ΛΦ 1461, 1-2, Φιλιατρά Τριφυλίας, «Το παραμύθι του παιδιού και του σπανού» (Μόνο η εισαγωγή). *I*: α, α1. *IIA*: (στον δρόμο για την αγορά) β, β1, β3, β4, βγ (ο πατέρας του), γ1, γ4 (τον αφήνει εκεί. Ακούν τις φωνές του οι χωρικοί και τον βγάζουν έξω).
86. ΛΦ1686, 1-4, Αχαΐα, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α2. *IIA*: α, α1, α4, β, β1, β4, β5, β6 (ο πατέρας του), β9 (τον ακολουθεί), γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α13 (στέλνουν τον ήρωα να ταΐσει το άγριο άλογο του βασιλιά, εκείνο καταλαβαίνει ότι είναι ο πραγματικός βαπτισιμύς και δεν τον πειράζει, έπειτα τον στέλνουν να σκοτώσει το θηρίο που κρατά το νερό και τρώει ανθρώπους, τα καταφέρνει και σώζει τη βασιλοπούλα- όπως ΑΤ 300, *Ο Δρακοντοκτόνος ήρωας*). *IV*: α, α2, α3, α4, α5. *III*: α13 (μια βασίλισσα αναζητά σύζυγο κι ο ήρωας ξεκινά για να την βρει), ε (τον αντρεωμένο και τις νεράιδες), ε10, ζ, ζ1, η, η8 (να κόψει ένα δέντρο με μια σκεουριά και να υφάνει 80 πήχες ύφασμα), θ5. *IV*: γ.
87. ΛΦ 1831, 27-35, Νομός Λακωνίας, «Το χρυσό πουλί». *I*: β, β1, β2, β3, β4, β5. *IIB*: β, β1, β4, β7. *III*: α, α2, α4, α6, γ1 (μια γριούλα, που είναι μαγεμένη βασιλοπούλα), γ2, γ12 (να φτιάχνει σωρούς από στάρι και καλαμπόκι, για να έρθουν τα πουλιά να φάνε), στ11 (όταν έρχεται το πουλί να φάει, το πιάνει και το φέρνει στο βασιλιά), β, β3, γ1, γ2 (να κόψει τα φρύδια της δρακομάνας, που την εμποδίζουν να βλέπει, κι έτσι αυτή θα τον βοηθήσει να πάρει την Πεντάμορφη. Πράγματι, η δρακομάννα του λέει τι πρέπει να κάνει και του δίνει συνοδούς τους γιούς της, τους 40 δράκους), ζ (μεθάνε τους σκύλους, σκοτώνει τον Αράπη που την φυλάει, σταματά το σπαθί, που πηγαиноέρχεται πάνω από την πόρτα της, και την ελευθερώνει), κ. *IV*: β, β1 (τον βασιλιά αλεπού και τον βεζύρη σκύλο), γ, γ1.
88. ΛΦ 1859, 1-4, Τρίπολη, «40 οκάδες ατσάλι». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α6 (γιος ενός βασιλιά που πεθαίνει. Ο θεός του ανεβαίνει στον θρόνο και θέλει να τον εξοντώσει, για να μείνει εκείνος βασιλιάς. *IIB*: α, α1. *III*: β, β2 (τ'αδέρφια της οι δράκοι), β3, γ, γ2 (ζητά να του δώσει να φάει ατσάλι, για να δυναμώσει), γ3, γ8 (ψωμιά), δ, δ2, δ6, δ9, ζ (και την παίρνει μαζί του, παίρνοντας κι όλα τα σπίτια του βασιλιά), κ, κ3 (και τα μαργα-

- ριτάρια), κ4, κ5, κ6 (τα μαργαριτάρια), θ, θ6 (τα μυρμήγκια βρίσκουν τα μαργαριτάρια και τα φέρνουν), δ, δ4, δ7, κ5, κ6, θ3, κ8 (να φέρει τα 40 γελάδια, που τα φυλάει το άγριο άλογο), γ, γ10, (και παίρνουν τα γελάδια), ι, ι3, ι4, ι7 (φυσά το γάλα κι ο ήρωας βγαίνει ομορφότερος από μέσα). *IV*: β, β2, γ.
89. ΣΠ 8, 15-22, Κορινθία, άτιτλο. Συμφυρμός με AT 554. *I*: α, α2. *IIA*: α, α1, β, β2 (έναν γέρο δαίμονα), β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: το παιδί, γνωρίζοντας τις γλώσσες των πουλιών, ακούει τι λένε τα χελιδόνια και γελά. Ένα χελιδόνι φέρνει τ'αποχτενίδια της Πεντάμορφης, β, γ1 (μια γριά), γ2, δ, δ2, δ3, δ5 (λιοντάρια), δ6, δ9, ζ, ζ2, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5, γ.
90. ΣΠ 34, 16-23, Κερπινή Καλαβρύτων, άτιτλο. Συμφυρμός με AT 554. *I*: α, α2. *IIA*: α, α1, β, β1, β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, β, γ, γ2, δ, δ1 (χοράκια), δ2, δ3, δ6, δ9, ζ, ζ2, ζ5, η, η8 (να βγει από τον κρυστάλλινο πύργο), θ6 (τον βγάζουν τα πουλιά), η, η1, θ, θ1, η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5, γ.
91. ΣΠ 40, 3-7, Λαγκάδια Γορτυνίας, «Ο υιός του Αβιντζιόγλη». Συμφυρμός με AT 554 και AT 513A. *I*: β, β5. *IIB*: β8 (ο ήρωας βρίσκει δυο στοιχειά που μαλώνουν, σκοτώνει το ένα και το άλλο γίνεται βοηθός του). *III*: α, α4, α9, γ1, γ2, γ3, γ7, στ, στ5, στ6, στ7, στ9, στ10, β, ε, ε1, ε4, ε9, δ, δ2, δ3, δ6, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η5, θ5, η, η1, θ, θ1, η, η8 (να κάνει τη θάλασσα να βαρέσει στα παραθύρια του παλατιού), θ5, η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: γ.
92. NEA 1, 1870-1872, 46-56, αρ. 10, «Το παραμύθι του σπανού» (Legrand, *Recueil*, 57, Garnett 2, 28). Συμφυρμός με AT 554. *I*: α, α3. *IIA*: α, α2, α5 (πιστόλι), β, β1, β4, β5, β6, β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α9, α12, γ1 (η Μοίρα του), γ2, γ3, γ5, γ8 (ψωμί), στ, στ5, στ6 (οι ελέφαντες), στ7, στ9, στ10, α, α1, α4, α6 (που το φυλάνε οι δράκοι), γ1 (η Μοίρα του), γ2, γ12 (να καβαλικέψει ένα γρήγορο άλογο, που θα τον πάει στο δάσος των δράκων), στ, στ1, στ8, στ10, β, γ1, γ2, γ3, γ6, γ5, γ4, δ, δ5 (λιοντάρια), δ2, δ3, δ6, δ9, ζ, ζ4 (αυτοί που τη φυλάνε), ζ5, η, η5, θ, θ6 (το τρώνε τα λιοντάρια), η, η1, θ, θ1, η, η5 (μελιού), θ, θ6 (το τρώνε οι μέλισσες), η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5, γ.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

93. ΛΑ 1171 (ΣΜ 12), 31-33, Βάλτος Αχαρνανίας, «Το παιδί και ο βασιλιάς». *I*: α, α1, α2. *IIA*: α, α1, α4 (15 χρόνων), α5, γ7 (στο δρόμο διψά και κατεβαίνει στο πηγάδι να πει νερό. Εμφανίζεται ένα παιδί και απειλεί ότι θα τον αφήσει μέσα), γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α3, β, β2, γ1 (η μοί-

- ρα του), γ2, στ, στ1, στ2, στ11 (και παίρνει την Πεντάμορφη), κ. IV: α, α1, α2, α3, α4, α5, γ.
94. ΛΑ 1171 (ΣΜ 27), 77-80, Βάλτος Αχαρνανίας, «Ο ριτσινόβουλος». Συμφυρμός με ΑΤ 513Α και ΑΤ 554. I: β, β5. IIB: γ, γ1, γ2, β, β2 β8 (το σκοτώνει), β7. III: α, α2, β, ε, ε1, ε2, ε7, ε4, δ, δ3, δ2, δ7, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η5, η6, θ5, η, η1, θ, θ1 (τότε ο βασιλιάς διατάζει να τον σκοτώσουν αλλά τον φοβίζονται οι δυνατοί σύντροφοι), η, η4, θ, θ4, κ, ι, ι2 (καζάνι απ' όπου βγαίνει χρυσός). IV: β2, γ, γ1.
95. ΛΑ 1256 (ΣΜ 86), 5-9, Κατούνα Αχαρνανίας, «Πουλί και ανδρειωμένο παιδί». Η αρχή όπως στον τύπο ΑΤ 300: Το παλικάρι, γιος ενός κυνηγού, σώζει τη βασιλοπούλα από το ανθρωποφάγο θεριό, που κρατά το νερό του πηγαδιού. III: α, α3, α4, α6, γ, γ1 (η μοίρα του), γ2, γ3, γ5, στ, στ4, στ11 (αφήνει το στάρι κι, όταν έρχονται τα πουλιά, τα σκοτώνει), στ8, στ10. IV: ο βασιλιάς δίνει στον ήρωα την κόρη του γυναίκα.
96. ΛΑ 1271 (ΣΜ 101), 21-22, Κριεκούκι Λειβαδιάς, «Παραμύθι του σπανού». Μόνο η εισαγωγή. I: α, α1, α2. IIA: α, α1, α4 (15 χρονών), α5 (άλογο και βασιλική φορεσιά), β, β1, β7, γ, γ1, γ3, γ4, γ5, γ7 (αλλάζουν θέσεις και φεύγουν).
97. ΛΑ 531, 1, Αιτωλιά, «Ο Ατζόλης και ο παππούλης του». Συμφυρμός με ΑΤ 513Α. I: β, β5. IIB: β, β3 (ένα πλουμιστό αγρίμι), β4, β7. III: α, α2, α4, α9, α6, β, ε, ε1, ε2, ε3, ε4, ε8 (ένας παγώνει τη θάλασσα, ένας ρίχνει μακριά τη σαίτα), ε9, ζ, κ. IV: β3 (ο ήρωας σφάζει τον βασιλιά και τον βεζύρη), γ, γ1.
98. ΛΑ 531, 13, Κεφαλόβρυσο Παμφίας Αιτωλίας, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. I: β5. III: α, α2, α4, α6, α13 (διαμάντια από το νησί με τα λιοντάρια), γ1 (η Τύχη του), γ2, γ3, γ6, γ8 (και 400 στρατιώτες), στ (στο νησί των λιονταριών), στ11 (ρίχνει το κρέας στα λιοντάρια κι οι στρατιώτες καταφέρνουν να τα σκοτώσουν), στ9 (τα διαμάντια), στ10, β, ε, ε1, ε2, ε9, δ, δ2, δ4, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η5, θ5, ι, ι5 (με το νερό), η, η1, θ, θ1, η, η3, θ, θ3, κ. IV: βασιλιάς και βεζύρης σκοτώνουν τον ήρωα, α2, α3, γ, γ2 (ο βασιλιάς πέφτει στον γκρεμό).
99. ΛΑ 531, 14, Γαβαλού Μεσολογγίου, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554 και ΑΤ 513Α. I: β, β5. IIB: β, β3 (το τομάρι ενός ελέφαντα), β7. III: α, α2, α4, α13 (την τίγρη, που έχει στο δέρμα της τα λουλούδια του Μάη), β, ε, ε1, ε2, ε9, δ, δ2, δ3, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η5, θ5, η, η1, θ, θ1, η, η4, θ, θ4, κ. IV: αυτός που πίνει τα ποτάμια απολύει το νερό και πνίγει τον βασιλιά και τον βεζύρη, γ, γ1.
100. ΛΦ 169α, 1-8, Ορχομενός Βοιωτίας, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. I: α, α3. IIA: α, α2, α4 (20 χρονών, κι αφού έχει μάθει τις γλώσσες όλων

- των ζώων), β, β1, β3, β4, β5, β6 (ο πατέρας του), β7 (ο τρίτος σπανός που συναντά), γ, γ1, γ3 (του δίνει να φάει αλμυρά), γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α5, (των λιονταριών), γ1 (γριά), γ2 (να κόψει τα φρύδια του λιονταριού, που το εμποδίζουν να δει), στ, στ1 (λιονταριών), στ11 (του κόβει τα φρύδια και το λιοντάρι του δίνει τα πορτοκάλια από ευγνωμοσύνη), β, γ1, γ2, γ3, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2, δ3, δ6, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η1, η4, η2, θ, θ1, θ4, θ2, κ. *IV*: α (ο ίδιος), α2, α3, α4, γ, γ1.
101. ΛΦ 227, 19-25, Περίβλεπτος Φθιώτιδας, «Πώς ένας βασιλιάς ετυφλώθη και επανήλθε το φως του». *I*: α, α6 (γιος ενός βασιλιά, που τυφλώνεται όταν αντικρίζει την Πεντάμορφη). *IIB*: β8 (όταν μεγαλώνει ο ήρωας, αποφασίζει να ταξιδέψει σε άλλες πολιτείες), α, α1, β, β1, β4, β5. *III*: α, α3 (φθονερού πριγκηπόπουλου, που θέλει να παντρευτεί την βασιλοπούλα), α4, α6, γ, γ2 (να κλείσει τα μάτια και ν' αρπάξει γρήγορα το πουλί), στ, στ1 (των λιονταριών), στ8, στ10, α, α4, α7 (με το αθάνατο νερό), γ, γ2 (ν' αρπάξει το κλουβί με το νερό, με κλειστά μάτια), στ, στ1, στ8 (παίρνει το κλουβί), στ10, β, ζ (το άλογο ξεγελά την Πεντάμορφη, την κάνει να το καβαλικέψει και φεύγει μακριά), κ, κ4, κ5, κ8 (η Πεντάμορφη ζητά από το βασιλόπουλο να της φέρει το λουτρό της), γ, γ2, γ9, γ10 (και παίρνει το δαχτυλίδι, που βρισκόταν στην κοιλιά της φοράδας, και που, όταν το στρίβεις, γίνεται λουτρό. Ζητά απ' όλους να μπουν μέσα και τους καίει). *IV*: γ, γ2 (επιστρέφουν στο βασίλειό του και η Πεντάμορφη γιατρεύει τον τυφλό πατέρα του).
102. ΛΦ 476, 29-30, Ανάληψη Τριχωνίας, «Ο Γιάννης της χήρας». Συμφυρμός με ΑΤ 513Α. *I*: β, β3, β4, β5. *IIB*: β8 (σκοτώνει ένα ελάφι στο κυνήγι). *III*: β, (διαφορετικά θα τον διώξει), ε, ε1, ε3, ε4, ε5, ε8 (βοσκό που, πετώντας μια πέτρα, φέρνει πίσω το κοπάδι του, που βόσκει μακριά), ε9, ζ, ζ4 (τ' αδέρφια της), ζ, η, η5, η7, θ5 (αυτός που ρίχνει την πέτρα σταματά το άλογο κι ο γρήγορος το φτάνει), κ *IV*: γ2 (ο βασιλιάς κρατά τον ήρωα κοντά του).
103. ΛΦ 788, 6-10, Νεοχώρι Ναυπακτίας, «Το χρυσό πουλί». Συμφυρμός με ΑΤ 513Α και ΑΤ 554. *I*: β, β1, β2, β3, β4, β5. *IIB*: β3 (πιάνει ένα πουλί), β7. *III*: α, α2, β, β3, ε, ε3, ε1, ε9, δ, δ2, δ7, δ9, ε, ε2, ε9, δ, δ4, δ3, δ7, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η5, η7, θ5, η, η3, η1, η4, θ, θ3, θ1, θ4 *IV*: β, γ2, (καλούν τον βασιλιά να έρθει με το καράβι του κι αυτός που ρουφά την θάλασσα, τον πνίγει), γ, γ1.
104. ΛΦ 811, 5-8, Φθιώτιδα, «Η Πεντάμορφη». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α2. *IIA*: α, α1, α4 (12 χρονών), β, β1, β3, β6 (ο νονός του), β7, β9 (γιατί ο νέος δεν ακούει τη συμβουλή), γ1, γ3 (του τρυπά τ' ασπί με το νερό), γ4, γ, γ5, δ, δ1, δ2 *IIB*: α, α1 (το άγριο άλογο του βασιλιά). *III*: β, β4, γ, γ2, γ3, γ4, γ8 (κεχρί και φαρώνερο), δ, δ2, δ3, δ6, δ4, δ7

- (τους ρίχνει το φαρόνερο), δ9, ζ, ζ1, ζ2, ζ5, η, η1, η4, θ, θ1, θ4, κ, κ3, (της πέφτει), θ3. *IV*: γ2 (το άλογο σκοτώνει τον ήρωα, γιατί δεν του γνώρισε την Πεντάμορφη), α2, α3, α4, α5 (τον σκοτώνουν), γ.
105. ΛΦ 1061, 9-15, Αστακός Αιτωλοακαρνανίας, «Ο γιος του κυνηγού». Συμφυρμός με ΑΤ 513Α και ΑΤ 554. *I*: β, β5. *IIB*: γ. *III*: α, α2, α4, α6 (που το φυλάνει οι δράκοι), γ1 (μια γριούλα), γ2, στ, στ1, στ2, στ8, στ10, β, β1, β3, ε (δράκους), ε1, ε2, ε10, δ, δ2, δ3, δ7, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η5, η6, θ5, η, η1, η4, θ, θ1, θ4, η8 (να φέρει ένα χρυσό καράβι), κ. *IV*: β, α (ο ίδιος ο βασιλιάς), α1, α2, α3, γ.
106. ΛΦ 1634, 21-32, Επαρχία Μεσολογγίου, «Ο σπανός». Συμφυρμός με ΑΤ 554 και ΑΤ 513Α. *I*: α, α4, α5. *IIA*: α, α3, β, β1, β4, β5, β6 (ο πατέρας του), β7, β9 (γιατί είναι πολύ κοντά στον προορισμό του και δεν θέλει να γυρίσει πίσω), γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α5 (λουλούδια), γ1 (μια γριούλα), γ2, γ12 (να κόψει τα φρύδια του δράκοντα, ώστε να τον ευγνωμονεί), στ, στ1, στ11 (κόβει τα φρύδια του δράκοντα κι εκείνος του χαρίζει λουλούδια), α, α1, α4, α13 (το μαγικό μαχαίρι του δράκοντα και το χρυσό του κρεβάτι), στ11 (ο δράκοντας του τα χαρίζει), β, β4, β5 (ο νέος ξεκινά μαζί με τον δράκοντα), ε, (δράκους πολύ δυνατούς, με τους οποίους ο ήρωας παλεύει και τους νικά), ε9, δ, δ1, δ2, δ5 (έναν ποντικό) δ7, δ9, ζ, ζ2, ζ5, στ, η, η8 (να κόψει ένα δέντρο με μια τσεσουριά), η2, η1, η3, θ5 (οι δράκοι κόβουν το δέντρο), θ, θ2, θ1, θ6 (φάχγουν τα ποντίκια αλλά δεν βρίσκουν το δαχτυλίδι- ο ήρωας σκοτώνει τα φάρια, για να βρει ποιο το έχει καταπιεί), κ. *IV*: β, α, α2, α3 α4, α5 (τον σκοτώνουν), γ2 (γίνεται κληρονόμος του δράκου).
107. Αθηνά, 45, 55-89, αρ. 1, Σαλαμίνα, «Η όμορφη της γης». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α2. *IIA*: α, α1, α5 (φορεσιά), β, β1, β3, β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α13 (νερό από τη βρύση, που τη φυλάει η Λάμια), στ, στ5 (βρύση), στ11 (σκοτώνει τη Λάμια με τρία μόνο χτυπήματα και παίρνει το νερό), στ10, α, α1, α13 (να γδάρει τον ελέφαντα με το διαμαντένιο πετσά που βγάζει φωτιές), γ12 (φορά σιδερένια παπούτσια και περικεφαλαία, για να μην καεί), στ11 (γδέρνει τον ελέφαντα και του παίρνει τα δόντα), β, δ, δ2, δ3, δ4, δ9, ζ, ζ2, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η3, θ, θ3, η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5, γ.
108. ΔΙΕ 1, 1883, 304, αρ. 7, Αθήνα, «Η βασίλισσα των Γοργόνων» (Καμπούρογλου 53, αρ. 6, Garnett 2, 229, Ιωάννου 1990, 126-132). *I*: α6 (είναι γιος του βεζύρη του βασιλιά και το βασιλόπουλο θέλει να τον εξοντώσει). *IIB*: β, β1, β4, β6 (του δασκάλου του: «αν το πάρεις θα μετανιώσεις, αν δεν το πάρεις πάλι θα μετανιώσεις»), β7. *III*: α (το βασιλόπουλο), α4, α6, γ1 (ο δάσκαλός του), γ2, γ3, γ7, στ, στ5, (στη στέρνα που πίνουν τα πουλιά νερό), στ6, στ7, στ8 (τον χρυσό αητό), στ10 *IIB*:

β, β3 (ένα λουρί με διαμάντια και μαργαριτάρια), β4, β7. *III*: β, β5 (στην οποία ανήκει το διαμαντένιο λουρί), ζ, κ, κ1, κ3 (τα μαργαριτάρια της), κ4, κ5, κ8 (να μαζέψει τα μαργαριτάρια), θ6 (βρίσκει τα μυρμήγκια, που τα έχουν μαζέψει και τα παίρνει), ι, ι2, ι4, ι8 (οι γοργόνες σβήνουν τον φούρνο). *IV*: β2 (του το ζητά η βασίλισσα), γ.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ - ΠΟΝΤΟΣ - ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

109. ΚΜΣ, Γκιουλ-Μπαζέ, 3, 1-37, Γκιουλ Μπαζέ Σμύρνης, «Το βασιλόπουλο και ο σπανός». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α3 (βασιλιά, που φεύγει για τον πόλεμο). *IIA*: α, α2, α5 (δαχτυλίδι και σπαθί), β7 (είναι φίλοι από παιδιά), γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α5 (του θηρίου), γ1 (ο Χριστός), γ2 (και του δίνει το χάρισμα να καταλαβαίνει τις γλώσσες των ζώων), στ, στ1 (του θηρίου), στ11 (του δίνει ένα καρβέλι και το αποκοιμίζει), στ3, στ10, β, δ, δ1, δ2, δ3, δ6, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η1, θ, θ1, η, η4, θ, θ4, η, η8 (να κρυφτεί και να μην μπορούν να τον βρουν), θ6 (τον κρύβουν τα λελέκια με τα φτερά τους), κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5, γ, γ1.
110. ΛΑ 531, 10, Αρμουτλί Βιθυνίας, «Ο βαπτιστικός του βασιλέ». Συμφυρμός με ΑΤ 554. Με στοιχεία από τους τύπους ΑΤ 328 και ΑΤ 313. *I*: α, α2. *IIA*: α, α1, β, β1, β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: α, α1, α4, α5 (λουλούδια), γ1 (μια γριά), γ2, στ, στ1, στ3, στ11 [και κρούοντας τη γλώσσα του με τη γλώσσα της δράκαινας, μαθαίνει τις γλώσσες των ζώων και των πουλιών. Γελάει ακούγοντας τι λένε τα χελιδόνια, όταν ξυρίζεται ο σπανός, κι ο σπανός, για να τον εκδικηθεί, τον στέλνει να φέρει το πάπλωμα του δράκου με τα κουδούνια (όπως στον τύπο ΑΤ 328). Ξυπνάει ο δράκος και τον κυνηγά. Μαγική φυγή (όπως στον τύπο ΑΤ 313, *Η κόρη βοηθός στη φυγή του ήρωα*), β (Γκιουζέλ Ντουινιά), γ, γ1 (μια γριά), γ2, γ3, γ4, γ8 (κεχρί), δ, δ1, δ2, δ3, δ4, δ6, δ7, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η2, θ, θ2, η, η3, θ, θ3, η, η4, θ, θ4, κ. *IV*: α, α2, α3, α4, α5, γ.
111. ΛΦ 691, 10-19, Καντιρλί Νικομήδειας Βιθυνίας, «Ο βαπτισμιός του βασιλιά». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α, α1, α2. *IIA*: α, α1, α4 (και όταν μπορέσει να βγάλει το σπαθί, που ο βασιλιάς έχει βάλει κάτω από μια πέτρα), β, β2 (κασσίδη), β3, β6, β7 (γιατί ο ήρωας δεν ακούει τη συμβουλή), γ, γ1, γ3 (του σπάει το σταμνί με το νερό), γ4, γ5, γ6, δ, δ1. *III*: α, α1, α4, α5, δ, δ2, δ5 (χέλι), δ7, δ1, δ8 (σκοτώνει το φίδι, που του τρώει τ' αυγά), δ9, στ, στ5 (στην πολιτεία όπου βρίσκονται τα χρυσά μήλα. Για να τα πάρει, πρέπει να κάνει αυτά που διατάζει η βασιλο-

πούλα), ζ, ζ2, ζ5, η, η1, η3, η2, θ, θ1, θ3, θ2. *IV*: γ, γ2 (φέρνει τα μήλα στο νονό του), α, α1, α2, α3, α4, α5 (τον σκοτώνουν).

112. ΛΦ 1876, 4-9, Τουρκομουσλί Μαγνησίας, «Τα τρία αδέρφια». Συμφυρμός με ΑΤ 554. *I*: α6 (έχει δυο αδέρφια, που τον φθονούν. Ο νέος φτάνει στο σπίτι της Ηλιομάνας και γίνεται προστατευόμενος του ήλιου). *IIB*: α, α1, β, β3 (τα χαλινάρια των άγριων αλόγων), β4, β7 (στ'αδέρφια του). *III*: α (τ' αδέρφια του), α4, α8, γ, γ2, γ3, γ7, γ9, γ10, στ, στ5 (στη βρύση, που ποτίζονται τ' άγρια άλογα), στ6, στ7 (τ' άλογα), στ10 (τη φοράδα στ' αδέρφια του. Στο δρόμο συναντά τα παγώνια και παίρνει ένα φτερό), β, γ, γ2, γ3, γ4, γ5, γ8 (κεχρί), δ, δ2, δ3, δ4, δ6, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η4, η1, θ, θ4, θ1, κ, κ3, κ4, κ5, κ6, θ3, κ8 (να φέρουν το αθάνατο νερό), θ6 (το φέρνουν τα παγώνια). *IV*: β (τα αδέρφια του ήρωα, γ2 (τ' αδέρφια του τον σκοτώνουν), α2, α3, γ.

β. Πόντος

113. ΛΑ 531, 9, Κερασούντα, «Αβτσόγλους». Συμφυρμός με ΑΤ 513Α. *I*: β, β5. *III*: α, α2, α4, α9, γ1 (η μάνα του), γ2, γ3, γ7, στ, στ5, στ6, στ7, στ9, στ10, β, β2 (που είναι αδέρφια της), ε, ε1, ε2, ε4, ε7, ε9, ζ, ζ4, α5, η, η2 (γρηγορότερα από τη βασιλοπούλα), θ5, κ. *IV*: β, β1 (τον βεζύρη σε ποντικό και τον βασιλιά σε γάτα, που τρώει τον ποντικό), γ, γ1.
114. *Αρχαίον Πόντου* ΙΗ', 1953, 286-292, αρ. 2, Κοτύωρα, «Ο κιοσές και το βασιλόπουλον». *I*: ο βασιλιάς παντρεύεται την κόρη ενός φτωχού, που τον φιλοξένησε, α, α3. *IIA*: α, α2, α4, α5 (ο πατέρας του δίνει ζωνάρι και μετάλλιο), β, β1, β4, β5, β6 (ο πατέρας), β7, β9 (γιατί κοντεύει πια στον προορισμό του), γ, γ1, γ4, γ5, δ, δ1, δ2. *III*: ο σπανός του βγάζει τα μάτια και τον αφήνει στην ερημιά. Τον φροντίζει η κόρη του βεζύρη. Εκείνη βοηθά τα φάρια: δ, δ4, δ7, δ9 (και θαλασσόνερο και το δαχτυλίδι της, που το είχε χάσει στη θάλασσα. Με το θαλασσόνερο, θεραπεύει τα μάτια του ήρωα). *IV*: ο ήρωας της λέει να ζητήσει από τον πατέρα της να κάνουν γιορτή όπου όλοι θα διηγηθούν την ιστορία τους, με κλειστές πόρτες, ώστε να μην φύγει κανείς. Στη γιορτή κι ο βασιλιάς με τον σπανό. Αναγνώριση πατέρα-γιου, γ.

γ. Καππαδοκία

115. ΙΑ 811, 76-82, Φλογητά, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 513Α. *I*: β, β1, β2, β3, β4, β5. *IIB*: β, β2, β8 (το σκοτώνει, του το ζητά ο γιαβέρης αλλά δεν του το δίνει και τον θυμώνει). *III*: α, α2, α4, α13 (το δέρμα του

- μαύρου λιονταριού), γ1 (ασκητής), γ2, γ12 (να σκοτώσει το λιοντάρι, το μεσημέρι που κοιμάται), α, α2, α10 (κεφάλια λιονταριών), α11, γ1, γ2, γ3, γ8 (φακή), στ, στ5, στ6, στ7, στ9 (τα κεφάλια των λιονταριών), στ10, β, ε, ε1, ε4, ε8 (που παγώνει τα πάντα), ε9, ζ, ζ2, ζ5, η, η5, ι, η, η2, θ5, κ. *IV*: γ.
116. ΚΜΣ, Φάρασα, 5321-5337, «Η Χουρουγίξα». Συμφυρμός με AT 513A. *I*: β, β5 (πριν πεθάνει ο πατέρας, αφήνει παραγγελιά να μην πάει το παιδί του για κυνήγι σε ορισμένο τόπο). *IIB*: β, β2 (το σκοτώνει), β7. *III*: α, α2 (του βεζύρη, που φθονεί τον ήρωα, γιατί δεν του έδωσε το δέρμα του πουλιού), α4, α13 (τα δόντια των πουλιών), α12, γ1 (οι φίλοι του πατέρα του), γ2, γ3, γ7, γ8 (και 40 άντρες για να σκοτώσουν τα πουλιά), στ, στ5, στ6, στ7, στ11 (τα δόντια), στ10, β, β3, ε (πολύ δυνατούς), ε9, ζ, ζ3, η, η5, θ5, κ. *IV*: β, β3 (η Πεντάμορφη σκοτώνει τον βασιλιά και τον βεζύρη), γ, γ1.
117. Dawkins, *MG in AM*, 352-5, Ουλαγάτς Νίγδης, άτιτλο. Συμφυρμός με AT 554. *I*: α, α3 (κι έχει έναν υπηρέτη), *IIA*: α, α2, α6 (φέρνοντάς του το δαχτυλίδι), β9 (τον ακολουθεί ο υπηρέτης του), γ1 (ο υπηρέτης), γ4, γ5 *III*: α2, β, β4, δ, δ2, δ9, ζ, η, η1, θ, θ1, κ, *IV*: αποκαλύπτει την αλήθεια, γ.
118. Dawkins, *MG in AM*, 469-475, Φάρασα, άτιτλο. Συμφυρμός με AT 554. *I*: α, α3 (κι έχει έναν υπηρέτη). *IIA*: α, α2, α4, α5 (το δαχτυλίδι του πατέρα του), β7 (ο υπηρέτης), γ4, γ5. *III*: β, β4, δ, δ1, δ2, δ4, δ7, δ9, ζ, ζ2, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η3, θ, θ3 (να ζωντανέψει έναν άνθρωπο - τον ανασταίνει ρίχνοντάς του το λίπος του πουλιού), κ. *IV*: α, α2 (με το λίπος του πουλιού), α3, α4, γ.
- ΚΥΠΡΟΣ
119. ΛΦ 950, 1-4, Αμμόχωστος, «Η χρυσομαλλούσα». Συμφυρμός με AT 554. *I*: α, α6 (είναι ο μικρότερος γιος). *IIA*: α, α6 (τον αδερφό του, που είναι βασιλιάς σε μακρινό τόπο), β, β2, β3, β4, β5, β6, β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: β (ο ίδιος ο σπανός), γ3, γ5, γ6 (ένα πρόβατο), δ, δ1, δ2, δ6, δ9, δ4, δ7, δ9 (λέπι) ζ, ζ2, ζ5, η, η1, η2, η3, θ, θ1, θ2, θ3, κ, *IV*: α, α1, α2, α3, α4, α5 (τον σκοτώνουν), γ.
120. *Κυπριακά Χρονικά Θ'*, 1933, 293-8, Κυθρέα, «Ο μύθος του σπανού» (Γ. Μέγα, Παραμύθια Α', 116-127, «Ο βαφτιστικός του βασιλιά και ο σπανός»). Συμφυρμός με AT 554. *I*: α, α1, α2. *IIA*: α, α1, α4, α5 (δαχτυλίδι), β, β1, β3, β6 (ο νονός του), β7, γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. *III*: ο ήρωας καταλαβαίνει τις γλώσσες των ζώων, α, α1, α4, α6 (το πουλί

του Πιτιρή), γ1 (μια γριά δούλα), γ2, γ12 (του λέει να φύγει με το φτερωτό άλογο και να πάει στον τόπο, όπου καίνε φωτιές, που σβήνουν κάθε τρίτη μέρα, να περιμένει να σβήσουν και τότε να πάρει το πουλί), στ8, στ10, β, γ1, γ2, γ3, γ4, γ8 (χεχρί και λίρες), δ, δ1, δ4, δ7, δ2, δ3, δ6, δ9, ζ, ζ3, ζ5, η, η3, θ, θ3, η, η1, θ, θ1, η, η2, θ, θ2, η, η4, θ, θ4, κ. IV: α, α2, α3, α4, α5, γ, γ1.

121. Κληρίδης II, 58-64, αρ. 27, Γιαλούσα Καρπασίας, «Ο βραντζόλος». Συμφυρμός με ΑΤ 513Α. I: β, β1, β2, β3, β4, β5. IIB: γ2. III: α, α2, α4, α6 (βασιλιά των πουλιών), γ1 (γέρος), γ2, γ3, γ6, γ8 (μαχαίρι και κλουβί), γ12, στ (στο ερημονήσι, όπου βρίσκεται το πουλί), στ11 (ταΐζει τα πουλιά που θα τον έτρωγαν), στ8 (το κλείνει στο κλουβί), στ10, α, α2, α4, α13 (το αυγό, που έχει στην κοιλιά του ο βασιλιάς των ζώων-τον κόβει και παίρνει το αυγό), α, α2, α4, α9, γ1, γ2, γ3, γ7, στ, στ5, στ6, στ7, στ9, στ10, β, ε, ε1, ε2, ε7, ε8 (ένας μπορεί να ψηλώνει όσο θέλει), ζ, ζ2, ζ5, η, η8 (να λύσει τα στοιχήματα της Χρυσομαλλούσας), θ6 (ο βοηθός ακούει τη συνομιλία της Χρ. με τη δούλα), η, η5, θ5, ι, ι2, ι4, ι5, η, η8 (να περάσει το ψηλό χαντάκι και να φτάσει την πορτοκαλιά), θ6 (τον παίρνει στον ώμο του αυτός που ψηλώνει), κ. IV: γ3 (ο βασιλιάς παντρεύεται τη Χρυσομαλλούσα κι ο ήρωας τη βασιλοπούλα).

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

122. ΛΦ 290, 1-7, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 554. I: α, α1, α6 (έχει έναν πλούσιο θείο). IIA: α, α3, β, β1, β3, β4, β5, β6, β9 (την τρίτη φορά, ο νέος αποφασίζει να συνεχίσει μαζί με τον σπανό), γ, γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1. III: α, α1, α4, α8, γ (το πουλάρι της φοράδας), γ2, γ3, γ7, στ, στ4, στ6, στ7 (η φοράδα), στ8 (αφού την ορκίζει στο πουλάρι της ότι δεν θα τον πειράξει), στ10, α, α1, α4, α13 (το αθάνατο χειμωνικό, που το κρατά μια λάμια), γ, γ2, γ3, γ4, γ5 (και καλαμπόκι), δ, δ5 (αγριόχοιρους), δ2, δ3, δ6, δ9, στ, στ1 (της λάμιας), στ2, στ3 (το αθάνατο χειμωνικό), στ10, β, β1 (ένας Αράπης), ζ, ζ4 (ο Αράπης), ζ5, η, η1, η8 (να κάνει πεδιάδα μια ράχη), η4, θ, θ1, θ8 (οι αγριόχοιροι ισοπεδώνουν τη ράχη), θ4, κ. IV: α, α2, α3, α4, α5, γ.
123. Πανελλήνιον Ημερολόγιον Γ', 1921, 123-8, «Το βασιλόπουλο και ο σπανός». Συμφυρμός με ΑΤ 554. I: α, α3 (βασιλιά). IIA: α, α2, β9 (η μητέρα του τον στέλνει με συνοδεία ενός σπανού), γ1, γ4, γ5, γ6, δ, δ1, δ2. III: α, α2, α13 (στον τυφλό δράκο. Ο ήρωας του γιατρεύει τα μάτια κι ο δράκος από ευγνωμοσύνη τον καταπίνει, τον ξερνάει και του μαθαίνει έτσι τις γλώσσες των ζώων), β, β4, γ, γ2, δ, δ1, δ2, δ3, δ7, δ9, ζ, ζ2, ζ5, η, η1, θ, θ1, η, η2, θ, θ2, η, η4, θ, θ4, κ. IV: α, α2, α3, α4, α5, γ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Το παραμύθι που φέρει τον αριθμό AT 531 είναι μια διήγηση με μεγάλη διάδοση στην Ελλάδα. Ο Μέγας καταγράφει πάνω από 120 παραλλαγές απ' όλο τον ελλαδικό και ελληνόφωνο χώρο¹. Όπως μας πληροφορεί ο S. Thompson, είναι διαδεδομένο σε ολόκληρη την Ευρώπη και το συναντούμε επίσης στην Εγγύς Ανατολή και την Ασία, μέχρι την Ινδία και τις Φιλιππίνες. Έχει επίσης μεταφερθεί στην Αμερική από τους Γάλλους και τους Ισπανούς. Για τον S. Thompson είναι πιθανή η ανατολική, ίσως ινδική προέλευση του παραμυθιού. Παρατηρεί πάντως πως η προφορική παράδοση αυτού του παραμυθιού δεν είναι πάντοτε συνεκτική και πως δεν είναι πάντοτε κατανοητή η λειτουργία και σημασία ορισμένων μοτίβων, που χρησιμοποιούν οι αφηγητές². Ως παράδειγμα φέρνει το μοτίβο του φτερού που βρίσκει ο ήρωας, του οποίου πάντως η λειτουργία αποσαφηνίζεται στις ελληνικές παραλλαγές (καθώς ο ήρωας στέλνεται αργότερα να φέρει το πουλί, στο οποίο ανήκει το φτερό, και το οποίο ανήκει στην Πεντάμορφη).

Πρόκειται πράγματι για ένα παραμύθι που παρουσιάζει μεγάλη αφηγηματική ποικιλία.

Γενικά μπορούμε να προσδιορίσουμε το κεντρικό θέμα του παραμυθιού ως εξής: ένας βασιλιάς, με την παρότρυνση κάποιου φθονερού προσώπου, στέλνει τον ήρωα να εκπληρώσει δύσκολα ζητήματα και, αφού επιτυγχάνει σε αυτά, του ζητά να βρει και να του φέρει την Πεντάμορφη. Ο ήρωας τα καταφέρνει με τη βοήθεια ευγνωμόνων ζώων (AT 554) ή θυμαστών συντρόφων (AT 513), που εκπληρώνουν και μια δεύτερη σειρά ζητημάτων, τα οποία θέτει η ίδια η βασιλοπούλα ή ο πατέρας της.

Τον βασικό αυτό πυρήνα εντοπίζουμε για πρώτη φορά σε ένα εβραϊκό χειρόγραφο, χρονολογούμενο γύρω στο 1200 μ.Χ. Αρκετά στοιχεία της ιστορίας περιέχονται και στον Straparola³. Οι νεότερες ωστόσο αφηγήσεις, τόσο οι ελληνι-

1. Στην παρουσίαση των δελτίων του Μέγα από τον Πούχνερ (W. Puchner, «Der uneroeffentlicher Zettelkasten eines Katalogs der griechischen Maerchentypen nach dem System von Aarne-Thompson von Georgios Megas», in: *Die heutige Bedeutung oraler Traditionen*, Nordrhein/Westfaelische Akademie der Wissenschaften, Band 102, 1998) αναφέρονται 144 παραλλαγές του AT 531. Ορισμένα δελτία του Μέγα φέρουν ερωτηματικό δίπλα από το νούμερο AT 531 και σε άλλα έχει σηηστεί αυτός ο αριθμός και προτείνεται άλλη κατάταξη. Μελετήσαμε αυτές τις παραλλαγές και κρατήσαμε εδώ εκείνες που θεωρούμε ότι ανήκουν ξεκάθαρα στον τύπο, με βάση τη συνθετική παραλλαγή και τις δύο ελληνικές αφηγηματικές εκδοχές του. Βλ. και παρακάτω, υποσημείωση 4.

2. S. Thompson, *The Folktale*, ό.π., σ. 63.

3. Pape Walter, «Ferdinand der treue und Ferdinand der ungetreue (AT 531)»,

χές, όσο και γενικότερα οι ευρωπαϊκές, παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία ως προς την επιλογή των μοτίβων και των επεισοδίων και ως προς τον συνδυασμό τους.

Στις ελληνικές παραλλαγές διακρίνονται καταρχάς δυο διαφορετικά εισαγωγικά επεισόδια, στα οποία περιγράφεται γιατί και πώς ο ήρωας φτάνει στο παλάτι του βασιλιά που θα του αναθέσει τις δύσκολες δοκιμασίες και που θα του ζητήσει τελικά να βρει την όμορφη βασίλοπούλα.

Στην πρώτη εισαγωγή (στις μισές περίπου παραλλαγές) ο ήρωας είναι ένα μικρό αγόρι, που το βαπτίζει ο βασιλιάς, αφήνοντας παραγγελιά στους γονείς του να του τον στείλουν στο παλάτι όταν μεγαλώσει. Κάποτε, τους δίνει ένα γράμμα, το δαχτυλίδι του ή κάποιο άλλο δώρο, ως σημάδι αναγνώρισης. Όταν φτάνει η ώρα, το παιδί ξεκινά να βρει τον νονό του. Οι γονείς του τον συμβουλεύουν να προσέξει στο δρόμο και να μην ταξιδέψει με σπανό, αλλά τελικά αυτό γίνεται, κι ο σπανός, αφού μαθαίνει την ιστορία του αγοριού, τον ρίχνει σ' ένα πηγάδι και απειλεί να τον αφήσει εκεί μέσα, αν το παιδί δεν δεχτεί να αλλάξουν θέσεις και να εμφανιστεί ο σπανός σαν βαπτισιμικός του βασιλιά. Τον βάζει μάλιστα να ορκιστεί πως δεν θα αποκαλύψει την αλήθεια, παρά μόνο «αν πεθάνει και ξαναζήσει», όρκος που λειτουργεί ως προοικονομία για τη λύση του παραμυθιού, η οποία επέρχεται με τον θάνατο και την ανάσταση του ήρωα και την αποκάλυψη της αλήθειας.

Σε αρκετές παραλλαγές λείπει το θέμα του βασιλιά-νονού, κι ο ήρωας ξεκινά να βρει τον πατέρα του, που έφυγε μακριά, όταν το παιδί ήταν μικρό. Σ' αυτή την περίπτωση, ο ίδιος ο πατέρας θέτει τις δύσκολες δοκιμασίες στον γιο του. Σπανιότερα, ο νέος φεύγει για να συναντήσει τον θείο του, βασιλιά χωρίς διάδοχο, που θα δώσει τον θρόνο στον νέο, αφού αυτός βέβαια αποδειχτεί άξιος γι' αυτό.

Σε όλες αυτές τις παραλλαγές κοινό είναι πάντως το επεισόδιο με την προδοσία του σπανού⁴.

Η δεύτερη εισαγωγή είναι εντελώς διαφορετική: ο ήρωας είναι γιος ενός κυνηγού, ο οποίος πεθαίνει, συνήθως στο κυνήγι, και, πριν πεθάνει, αφήνει παραγγελιά να εμποδίσουν τον γιο του ν' αχολουθήσει το ίδιο επάγγελμα. Όταν το παιδί ρωτά, λοιπόν, τι δουλειά έκανε ο πατέρας του, η μητέρα του λέει φέμματα πως ήταν μαραγκός, τεχνίτης κλπ. Όμως ο γιος μαθαίνει τελικά την αλήθεια και αποφασίζει να γίνει κι αυτός κυνηγός. Αυτή του η ιδιότητα τον φέρνει στο παλάτι του βασιλιά, που θα του αναθέσει τα δύσκολα ζητήματα, είτε γιατί ο νέος του φέρνει καλό κυνήγι, προκαλώντας έτσι τον φθόνο κά-

Enzyklopädie des Märchens, (EM), Band 4, 1984, σ. 1011-1021, όπου και επισκόπηση 300 παραλλαγών από όλη την Ευρώπη.

4. Πρόκειται για την αφηγηματική εκδοχή Α (Fassung A) σύμφωνα με τη διάκριση του Μέγα στο άρθρο που αφιερώνει σε τούτο το παραμύθι: G. Megaz, *Der Bartlose in neugriechischen Maerchen*, FFC no. 157, Academia Scientiarum Fennica, Helsinki 1955.

ποιου υπηρέτη, που πείθει τον βασιλιά να τον στείλει σε δοκιμασίες ώστε να τον εξοντώσει, είτε γιατί του φέρνει ένα λαμπερό φτερό, προκαλώντας την επιθυμία του βασιλιά ν' αποκτήσει και το πουλί, και το κλουβί του, και άλλα, και τελικά την Πεντάμορφη⁵.

Από αυτό το σημείο και μετά το παραμύθι ακολουθεί τον ήρωα στις περιπέτειές του και στην προσπάθειά του να εκπληρώσει τις δύσκολες δοκιμασίες, που του έχει θέσει ο βασιλιάς. Κι αν ο πυρήνας του παραμυθιού είναι αυτός, κι αν ο τελικός στόχος για τον νέο είναι να βρει την Πεντάμορφη και να την φέρει στον βασιλιά-νονό-πατέρα, οι δοκιμασίες στις οποίες πρέπει να ανταποκριθεί και οι τρόποι με τους οποίους τα καταφέρνει είναι ποικίλες (κι εδώ παρουσιάζονται οι συμφυρμοί με τους τύπους, ή καλύτερα τα επεισόδια AT 513A και AT 554).

Έτσι, ο ήρωας στέλνεται, ανάλογα με την εκάστοτε παραλλαγή του παραμυθιού, να φέρει τα μήλα των δράκων, το αθάνατο νερό, το φίλντισι ή τα κόκκαλα άγριων ζώων, ώστε να φτιάξει ο βασιλιάς ένα παλάτι (ή και μια εκκλησία!), ή το πουλί με τα περίεργα φτερά στις παραλλαγές της δεύτερης εκδοχής. Ανάλογα με τη δοκιμασία, ο ήρωας χρησιμοποιεί και διαφορετικούς τρόπους και βοηθούς. Σε αρκετές παραλλαγές αυτός που τον συμβουλεύει είναι το άλογό του που μιλά, και του λέει πχ. πώς να φέρει το φίλντισι: πρέπει να πάρει κρασί και να το ρίξει στη λίμνη, που πίνουν νερό τα άγρια ζώα, ώστε να ζαλιστούν, να τα σκοτώσει και να πάρει τα κόκκαλά τους. Το ίδιο κάνει για να φέρει το (χρυσό) πουλί. Ή πρέπει να πάρει σιτάρι, μέλι και κρέας, που θα του χρησιμεύσει για να τάϊσει τα μυρμήγκια, τις μέλισσες και τα πουλιά (AT 554). Ή πρέπει να πλησιάσει τους δράκους, όταν έχουν ανοιχτά τα μάτια, γιατί τότε σημαίνει πως κοιμούνται, και να κλέφει τα μήλα τους. Υπάρχουν

5. Fassung B. Στον διεθνή κατάλογο AT περιλαμβάνεται ένας υπότυπος AT 513C με τίτλο «ο γιος του κυνηγού», που περιλαμβάνει παρόμοια επεισόδια με αυτά της δεύτερης Fassung. Είναι τα εξής: I. Το μυστικό του κυνηγού. Μια μητέρα αποκαλύπτει τελικά στο γιο της ότι ο πατέρας του ήταν κυνηγός. Ο γιος γίνεται κυνηγός και καταδιώκεται από έναν αυλικό που μισούσε τον πατέρα του. II. Οι δοκιμασίες. Με την παρότρυνση του αυλικού ανατίθενται στο παιδί δύσκολες δοκιμασίες: να φτιάξει ένα παλάτι από φίλντισι (μεθάει τους ελέφαντες ρίχνοντας κρασί στη λίμνη τους), να φέρει στο βασιλιά κάποιο αντικείμενο ή άλλες δοκιμασίες (τα καταφέρνει με τη βοήθεια θαυμάσιων συντρόφων). III: Γάμος με την πριγκίπισσα.

Ο Μέγας πάντως στη μελέτη που ήδη αναφέραμε θεωρεί τα παραμύθια που περιλαμβάνουν αυτά τα επεισόδια ως παραλλαγές του AT 531. Πράγματι τα επεισόδια II και III του AT 513C είναι τα ίδια με αυτά που συναντούμε τόσο στις ελληνικές όσο και στις ευρωπαϊκές παραλλαγές του AT 531 (βλ. και την ανάλυση σε μοτίβα του Pape, *ό.π.*), η δημιουργία ενός ιδιαίτερου τύπου δεν είναι επομένως απαραίτητη. Το επεισόδιο I μπορεί να θεωρηθεί ως άλλο εισαγωγικό επεισόδιο στο AT 531, με διάδοση κυρίως στην Πολωνία, Σλοβακία, Ρωσία, Ελλάδα και Αρμενία.

και άλλες ακόμα δοκιμασίες, που μπορεί κανείς να τις δει στη συνθετική παραλλαγή και στον κατάλογο παραλλαγών.

Πάντως, στις ελληνικές παραλλαγές, δεν υπάρχει πάντα ένα άλογο που μιλά και συμβουλεύει τον ήρωα. Συχνότερα βοηθός και συμβουλάτοράς του είναι η Τύχη του, ή μητέρα του, ή, σπανιότερα, κάποιο άλλο πρόσωπο.

Αφού λοιπόν ο ήρωας τα καταφέρει σ' αυτήν την πρώτη σειρά δοκιμασιών, στέλνεται να φέρει την Πεντάμορφη (ως νύφη για τον σπανό ή για τον βασιλιά, όπως προσδιορίζουν ορισμένες παραλλαγές). Στον δρόμο για το παλάτι της, βοηθά τα ζώα που συναντά, δίνοντας τους τροφή ή σώζοντάς τους τη ζωή, κι αποκτά έτσι πολύτιμους βοηθούς, που θα τον βοηθήσουν στα καινούρια ζητήματα, που θα του θέσει η Πεντάμορφη ή ο πατέρας της⁶, ως προϋπόθεση για τον γάμο (πβ. ΑΤ 465Α, *Ο φθόνος για την όμορφη γυναίκα*). Τα μυρμηγκια θα τον βοηθήσουν να χωρίσει το σιτάρι από το κριθάρι, η μέλισσα ν' αναγνωρίσει την Πεντάμορφη ανάμεσα σε όμοιες κοπέλες και τα πουλιά, θα φέρουν το αθάνατο νερό μέσα από τα βουνά που ανοιγοκλείνουν.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, αυτό το επεισόδιο φέρει τον αριθμό ΑΤ 554 (*The grateful Animals*) στον διεθνή κατάλογο. Φαίνεται πάντως πως, όσον αφορά το ελληνικό corpus, ο ΑΤ 554 εμφανίζεται μάλλον ως παραμυθιακό επεισόδιο που μπορεί να περιλαμβάνεται σε άλλους τύπους, που περιγράφουν δύσκολες δοκιμασίες για τον ήρωα, παρά ως αυτόνομος παραμυθιακός τύπος⁷.

Η ίδια παρατήρηση μοιάζει να ισχύει και για ένα άλλο επεισόδιο, που συναντάμε σε πολλές ελληνικές παραλλαγές του ΑΤ 531, αυτό των θαυμάσιων συντρόφων (ΑΤ 513Α). Στο δρόμο της αναζήτησης της Πεντάμορφης, ο ήρωας συχνά συναντά θαυμάσιους άνδρες με υπερφυσικές ικανότητες: ένας μπορεί να φάει αμέτρητα καζάνια φαί, άλλος συγκρατεί τα ποτάμια μέσα στο στόμα του, ένας άλλος παίζει με τα βουνά, ένας τέταρτος με μια δρασκειλιά φτάνει στην άκρη του κόσμου, κάποιος άλλος ακούει ως τα πέρατα της γης και άλλους ακόμη – η φαντασία των παραμυθιάδων είναι πολύ δημιουργική σ' αυτό το θέμα. Τυπολογικά το θέμα τούτο των «extraordinary companions» έχει καταλογραφηθεί στον ΑΤ ως ξεχωριστός τύπος με τον αριθμό ΑΤ 513 και υπό-τυπους Α και Β. Φαίνεται πάντως, πως κι εδώ έχουμε ένα παραμυθιακό επεισόδιο, το οποίο δεν απαντά αυτόνομο αλλά ως τμήμα άλλων τύπων⁸.

Στο παραμύθι που αναλύουμε εδώ, όλοι αυτοί οι θαυμάσιοι σύντροφοι θα

6. Κατά κάποιον τρόπο ο πατέρας της Πεντάμορφης γίνεται έτσι, σύμφωνα με τον Μ. Μερακλή, αντεραστής, όπως στον μύθο του Οινόμαου και της Ιπποδάμειας (Μ. Μερακλής, «Σχόλια στα παραμύθια του Λιβισιού και της Μάκρης», στο: Κ. Μουσαίου-Μπουγιούκου, *Παραμύθια του Λιβισιού και της Μάκρης*, ΚΜΣ, Αθήνα 1976, σ. 259).

7. Ως εκ τούτου ο Μέγας δεν καταλογογραφεί αυτόνομες παραλλαγές του ΑΤ 554. Βλ. και στην εισαγωγή, σ. 16.

8. Π.χ. Του ΑΤ 301Β και του ΑΤ 667. Βλ. και στον τύπο ΑΤ 513, σελ. 197-199.

εκπληρώσουν στη θέση του ήρωα τα καινούρια δύσκολα ζητήματα, που θέτει η Πεντάμορφη ή ο πατέρας της, ως προϋπόθεση για τον γάμο.

Οι δοκιμασίες λοιπόν, που περνά ο ήρωας, μοιράζονται σε δύο στάδια: αυτές που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε «προκαταρκτικές», και οι οποίες αποδεικνύουν στον βασιλιά την τόλμη του και τις ικανότητές του (να φέρει το φίλντισι ή τα μήλα των δράκων κτλ). Κι αυτές που θέτει η ίδια η Πεντάμορφη ή ο πατέρας της και είναι εκείνες, που αποδεικνύουν ότι ο νέος είναι ώριμος να παντρευτεί: αφορούν δηλαδή τη σεξουαλική ωρίμανσή του. Η επιτυχία σ' αυτές τις δεύτερες δοκιμασίες ακολουθείται πάντοτε από το γάμο του νέου με την Πεντάμορφη. Όμως, πριν από το γάμο, μεσολαβεί ένα ακόμα επεισόδιο, διαφορετικό στις παραλλαγές της Fassung A και σ' αυτές της Fassung B. Στις πρώτες έχουμε προϋποθέσει για το τέλος του παραμυθιού ήδη από την αρχή του, όταν ο ήρωας ορκιζόταν στο σπανάκι ότι δεν θα αποκαλύψει την αλήθεια, παρά μόνο αν πεθάνει και αναστηθεί. Έτσι, στο τελευταίο επεισόδιο, ο σπανάκι σκοτώνει και κομματιάζει τον νέο, που έχει καταφέρει να φέρει την Ωραία του Κόσμου στον βασιλιά. Εκείνη όμως, τον ραντίζει με το αθάνατο νερό, που ο ήρωας είχε πάρει με τη βοήθεια των ευγνώμωνων πουλιών και τον επαναφέρει στη ζωή. Κατ' αυτόν τον τρόπο αποδεσμεύεται απ' το όρκο του και η αλήθεια μπορεί να αποκαλυφθεί. Έτσι, το μυθικό ταξίδι του νέου ολοκληρώνεται με τον συμβολικό θάνατό του και την ανάσταση του ήρωα σε μια καινούρια, έγγαμη ζωή.

Στις παραλλαγές της Fassung B, το τέλος είναι κάπως διαφορετικό, αφού είναι πιο φανερός στο παραμύθι ο ανταγωνισμός μεταξύ του βασιλιά και του ήρωα για τη βασιλοπούλα. Παρ' ό,τι, δηλαδή, ο νέος φέρνει την Πεντάμορφη στο βασιλιά, που θέλει να την κρατήσει για τον εαυτό του, εκείνη θέλει να παντρευτεί αυτόν που κατάφερε να την αποκτήσει πετυχαίνοντας στα ζητήματα. Γι' αυτό ζητά κι άλλα (να της φέρουν το δαχτυλίδι της μέσα από τη θάλασσα κι ακόμα και τα παλάτια της) και τελικά τιμωρεί τον βασιλιά, κάνοντάς τον ζώο ή σκοτώνοντάς τον. Σ' αυτή την αφηγηματική εκδοχή υπάρχει και μια διαφορετική δοκιμασία, μια «τελετουργία» στην οποία υποβάλλονται, τόσο ο ήρωας, όσο και ο βασιλιάς: πρέπει να μπουν σε ένα καυτό μέρος, στο φούρνο, στο τζάκι, στο καυτό γάλα. Όποιος τα καταφέρει να μην καεί, θα βγει ομορφότερος. Ο νέος πράγματι βγαίνει σώος και ομορφότερος, ενώ ο βασιλιάς καίγεται. Αναγνωρίζουμε εδώ το μυθικό θέμα της φωτιάς, που χαρίζει νεότητα: στην αρχαία ελληνική μυθολογία, η Μήδεια σκοτώνει τον Πελία, πείθοντάς τον ότι θα ξαναγίνει νέος, αν δεχτεί να τον κομματιάσουν και να βάλουν τα κομμάτια σε ένα καζάνι που βράζει⁹. Το καζάνι της νιότης είναι γνωστό και

9. R. Graves, *Les mythes grecs*, Hachette - Pluriel, Paris 1967 (1958), vol. 2, 155, 247-251. Η Monique Halm-Tisserant (*Cannibalisme et immortalité. L'enfant dans le chaudron en Grèce ancienne*, Les Belles Lettres, Paris 1993) αναλύει το θέμα με βάση την αρχαία ελληνική εικονογραφία και τα αρχαία κείμενα.

στην κέλτικη μυθολογία, όπου ο ήρωας Kilhwych στέλνεται να το αναζητήσει και να το φέρει στον πατέρα της αγαπημένης του, αφού έχει πετύχει και σε άλλες δοκιμασίες, που θυμίζουν τους παραμυθιακούς ήρωες¹⁰.

Στο παραμύθι μας αντί για καζάνι έχουμε συχνά έναν φούρνο, το τζάκι ή ένα δοχείο με γάλα, κι ο ήρωας προστατεύεται, ώστε να μην καεί, μόλις μπει στο καυτό μέρος. Εξάλλου, δεν έχει ανάγκη από τέτοια μαγικά τεχνάσματα, αφού έχει όλη τη νιότη κι έχει αποδείξει ήδη ότι είναι ικανός να παντρευτεί. Ο βασιλιάς αντίθετα, που θέλει να του κλέψει την Πεντάμορφη και να την κρατήσει για τον εαυτό του, παρασύρεται όπως ο Πελιάς και βρίσκει τον θάνατο.

Όσον αφορά τη μορφή του σπανού, ο Μέγας γράφει πως είναι χαρακτηριστική του ελληνικού παραμυθιού, παρατήρηση που, όπως λέει, είχε κάνει ήδη ο Kretschmer. Ο Kretschmer ερμήνευσε όμως αυτή τη μορφή ως σύμβολο του κακού, επειδή βρίσκεται στον αντίποδα του έλληνα κληρικού ή μοναχού, χαρακτηριστικό των οποίων είναι, ως γνωστόν, η γενειάδα. Ο Μέγας διαφωνεί με αυτή την ερμηνεία, που συσχετίζει τις μορφές του σπανού και του κληρικού αντιθετικά, διαπιστώνοντας ότι, στα ελληνικά παραμύθια, οι παπάδες δεν έχουν καθόλου καλή φήμη, και, μάλιστα, πολλές φορές, χρησιμοποιούνται στις διηγήσεις στη θέση του σπανού. Η εξήγηση που προτείνει είναι πως το μουστάκι ήταν παλιότερα χαρακτηριστικό αρρενωπότητας στην ελληνική λαϊκή αντίληψη, ένα στοιχείο που ξεχώριζε τους άντρες από τις γυναίκες, και άρα ο σπανός κατατασσόταν στην πλευρά του γυναικείου φύλου. Το σωματικό αυτό ελάττωμα το θεωρούσαν εξάλλου σημάδι θεϊκής βούλησης, όπως και όλες τις σωματικές αναπηρίες, και κατ' επέκταση ένδειξη ψυχικών ελαττωμάτων. Γι' αυτό και τα παραμύθια μας λένε ότι πρέπει να είμαστε προσεκτικοί απέναντι στους σπανούς αλλά και στους κουτσούς, τους τυφλούς και γενικά τους σημαδιακούς ανθρώπους¹¹.

10. Για παράδειγμα να καθαρίσει ένα λόφο που είναι γεμάτος βελόνες, κι έπειτα να τον σπείρει και να θερίσει τον καρπό, όλα αυτά σε μια μέρα. Graves, *ό.π.*, σ. 216.

11. Megaw, *ό.π.*

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 532

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 532

Πρόταση κατάταξης ως ΑΤ314

*Ο Μπιλμέμ**

ΑΤ: I dont know

Ο λοιτζιαρέτης

Μιαν φοράν τζαι ένα τζαιρόν είσιεν έναν βασιλιά και δεν έκαμνεν παιδικιά. Είσιεν μιαν φοράν* τζαι δεν έκαμνε φοραούδκια. Μια ημέραν, εξεκίνησε τζαι επήαινε να'βρει έναν μάγον, να του πει γιατί εν κάμνει η γυναίκα του τζαι η φορά παιδικιά. Στο δρόμο ηύρε ένα γέρον και του το είπε, ότι η γυναίκα του δεν κάμνει παιδικιά ούτε η φορά φοραούδκια. Ο γέρος του έδωσε τρία μήλα και του είπε να καθαρίσει τα μήλα, να τα δώσει της βασίλισσας και τα φύλλα της φοράδας, και θα κάμουν παιδί. Επήρεν τα ο βασιλιάς τζαι έδωσε τα μήλα στην βασίλισσαν τζαι τα φύλλα στην φοράδαν. Και ευθύς, αγκαστρώθηκε η βασίλισσα τζαι η φοράδα. Έστερα απου εννιά μήνες, γέννησε η βασίλισσα τζαι έκαμε ένα παιδί τζαι η φοράδα ένα φοραούδι.

Ο βασιλιάς, πριν να γεννήσει η βασίλισσα, επήεν ταξίδι. Όταν εστράφηκε, ηύρεν γεννημένες την βασίλισσαν και την φοράδα. Η βασίλισσα είχεν έναν φίλον. Όταν ήρθεν ο βασιλιάς και είδεν το παιδί, εχάρην πολλά και επήεν πάλιν στο ταξίδι και είπεν στην βασίλισσα να σάξει το βασιλόπουλον, ώσπου να πάει και να έρθει. Το βασιλόπουλον το ονόμασαν Θεοχάρην και το φοραούδι Φαρήν. Ο φίλος της βασίλισσας έβαλεν την πάνω να φατζιέψει* το βασιλόπουλον. Αλλά ο Φαρής επρονόαν την νύκταν. Το πρωίν εσηκώθην το βασιλόπουλον για να πάει στο σχολειόν. Πριν να πάει στο σχολειόν, επέρασε απού το Φαρήν τζαι του είπεν: «καλημέρα Φαρήν». Τζι' ο Φαρής του είπεν: «Καλώς τον Θεοχάρην. Εγώ είμαι καλά, μα εσύ είσαι κακά». «Γιατί είμαι κακά;» είπεν του το βασιλόπουλον. Τζαι το Φαρίν του είπε: «Ο φίλος της μάνας σου είπεν της να βάλει μέσα στο φαϊν σου φατζιήν*, για να σε φατζιέψει. Τζαι συ να πεις της μάνας σου ότι είσαι άρρωστος τζαι εθ θέλεις να φάεις». Έτσι τζαι έγινεν. Την νύκτα λαλεί του η μάνα του: «Έλα, γιε μου, να φάεις», τζαι τζείνος λαλεί: «όχι, μάνα, είμαι άρρωστος τζαι να πέσω*».

* Οι λέξεις που φέρουν αστερίσκο εξηγούνται στο τέλος του χειμένου.

Την νύκταν πάλιν λαλεί ο φίλος της βασίλισσας: «Να του φατζιέφεις την μονήν*». Το πρωί εσηκώθηεν το βασιλόπουλον, επέρασεν απού τον Φαρήν τζαι τον εκαλημέρισεν. Ο Φαρής του είπε: «Καλώς τον Θεοχάρην. Εγώ είμαι καλά μα εσύ είσαι κακά». «Γιατί;» λαλεί του ο Θεοχάρης. Τζαι ο Φαρής του είπεν: «Πόφε η μάνα σου εν να βάλει φατζιήν μέσ' την μονήν να σε φατζιέφει. Τζαι συ να πεις ότι έσεις πολλά μαθήματα να διαβάσεις, τζαι να μην πέσεις». Και το έκαμεν ο Θεοχάρης. Όταν ήρθε απού το σχολείον, η βασίλισσα του είπε να πέσει, αλλά το βασιλόπουλον της είπε ότι έσεις πολλά μαθήματα να διαβάσει.

Το πρωί επήεν στο Φαρήν τζαι του είπεν: «καλημέρα Φαρή». Τζαι τζεινος του είπεν: «Καλώς τον Θεοχάρην. Εσύ είσαι καλά, μα εγώ είμαι κακά, διότι ο φίλος της μάνας σου της είπεν να σκοτώσει εμένα, γιατί εκατάλαβέν το, ότι σου τα λέω». Έπειτα ήλθεν ο βασιλιάς από το ταξίδι του τζαι ο Φαρής του είπε να πάει να πει στο βασιλιά, τον πατέρα του, να κάμει μια σέλλαν ολόχρυσην γι'αυτόν, τζαι μια ολόχρυσην φορεσιάν δική του, τζαι να τον καβαλλιτζιέφει, για να τον δοκιμάσει τάχα, τζι'έτσι να εύρουν ευκαιρία να φύουσιν, για να γλυτώσουν τον θάνατο. Είπεν το του πατέρα του τζαι έκαμέν του την αλλαήν* τζαι την σέλλαν. Εκαβαλλίτζεφεν πάνω τζαι είδεν το ο πατέρας του, εδκιανεύτην* καλά τζαι έβαλεν του την ευτζήν του τζαι ύστερα έφυεν.

Ότι τζαι επήεν κάμποσον τόπον, ηύρεν ένα καλογερούιν. Είπεν του το βασιλόπουλον να αλλάξουσιν ρούχα. Έστερα, λαλεί του ο Φαρής: «Να βχάλεις τρεις μάλλες απού τον νούρον μου τζαι, άμα με γρειιάξesai, να μου τσικωνείς* μιαν μάλλαν τζαι εγιώ να έρχομαι, να καβαλλιτζιέφεις να κάμνης περίπατον». Έστερα εφόρεσεν τα παλιόρουχα του καλοϊρκού τζαι επήεν σ' έναν περβολάρην τζαι επρόσεχέν του το περβόλιν του. Την νύκτα ετσίκωνε την μάλλα του Φαρή τζαι έρχετον, τζαι εφόρεν την ολόχρυσήν του την φορεσιάν τζαι εδκιανέφκετον μέσα στο περβόλιν τζαι έκαμεν τα φυτά κομμαδάκια. Την άλλην ημέραν ήρτεν ο περβολάρης τζαι εθύμωσέν του. Τζείνος είπεν του ότι ήρθεν ένας με τον άππαρον* τζαι εκατάκοφέν τα. Την άλλην ημέραν πάλιν το ίδιο.

Είσιεν έναν βασιλιάν τζαμαί* κοντά τζαι είσιεν μια κόρην τζαι κάθε νύκτα ήταν στο παραθύρι τζαι εθώρεν τον λαιτζιαρέτην, που εφόρεν τα ολόχρυσά του τα ρούχα τζαι εδκιανεύκετον με τον Φαρήν. Ο βασιλιάς τζείνος ήταν να χαρτώσει* την κόρην του τζαι έδωσε διαταγήν να έρθει ούλος ο κόσμος, να περάσει κάτω απού το παράθυρον τζαι όποιος της άρεσκε, τζείνον ήταν να πάρει άντρα της. Εσυνάχτην ούλος ο κόσμος τζαι πέρασε κάτω απού το μαρκόνι, μα η βασιλοπούλα δεν έριψε το μήλον. Ερέξαν* ούλοι δεύτερη τζαι τρίτην φοράν, μα δεν έσυρε το μήλο. Έστερα είπεν ο περβολάρης: «Έχω τζαι εγιώ έναν λαιτζιαρέτην, που βλέπει το περβόλι, να το φέρω να τον δούμε». Έστερα επήραν τον. Όσον τζαι επήραν τον, τζαι επέρασε απού κάτω στο παρκόνιν, έριφεν του το μήλον. Όταν του έσυρεν το μήλον πάνω του, αντάκωσεν* κλάμα-

τα ο λοιτζιαρέτης τζαι ελάλεν: «Τον λύκον μου, τον λύκον μου, τον λύκον μου, τζαι εσκοτώσετέ μου τον.

Επιάσαν τον τζαι επαντρέψαν τον με την βασιλοπούλα. Ο βασιλιάς εθυμώθηκε και δεν της έδωσε με σπίτιν με τίποτε. Εκαθάρισεν έναν ορνιθώνα τζαι της τον έδωσεν. Του βασιλιά τζείνου ήρτεν διαταγή να πάει να πολεμήσει. Ετοιμάστηκαν οι άλλοι οι γαμπρούς του. Τους εστόλισε, τους έδωσε καλούς αππάρους τζαι επήσας. Λαλεί του η κόρη του: «Δως του πατέρα τζαι τζείνου τζείνον τον κουτσάππαρον, να άπει να σας βοηθήσει». Λαλεί της τζαι ο πατέρας της: «Να πάρω τούτον τον λοιτζιαρέτην, να ξαντροπιαστώ;». Όταν τον επαρχάλεσεν η κόρη πολλές φορές, του έδωσε τζαι τζείνου τζείνον τον κουτσάππαρον. Εξεκίνησαν ούλοι τζαι, ύστερα απού λίον, εξετζίνησεν τζαι τζείνος τ' απισόν*. Όταν επήεν κάμποσον, εκατέβην απού τον κουτσάππαρον, έδησεν τον κάπου, τεισίνωσεν την μάλλαν τζαι ήρτεν ο Φαρής. Εφόρησεν τα χρυσά του τα ρούχα, εξώστην το σπαθίν του τζαι εξεκίνησε. Έφτασεν την ώρα που ήταν να νικηθεί ο βασιλέας. Έδωκεν μέσα στην μάχην τζαι το σπαθίν του έκοψε πολλούς ανθρώπους τζαι έτσι ενίκησεν ο βασιλέας. Όταν έδωκε την τελευταία του σπαθικιάν, έκοψε το δακτύλι του τζαι ο βασιλιάς έβκαλεν την χρυσήν του σιεργέν* τζαι του το έδησε, για να μην τρέσει το γαίμα. Εκαβαλλίτζεφεν πάνω στον χρυσόν άππαρον τζαι εχάθηκεν. Επήεν τζαμαί, που είσιεν δημένο τον κουτσάππαρον, έπιασεν τον τζαι εκαβαλλίτζεφεν.

Τζείνην την ώραν, έρκετουν* ο βασιλιάς με τους άλλους γαμπρούς του τζαι του είπαν να στραφεί, γιατί ο πόλεμος ετέλειωσεν. Εστράφην τζαι τζείνος τζαι ήρτεν σπίτιν τζαι έπεσεν απού την κούρασιν. Είπεν της γυναίκας του ότι ενίκησεν. Η βασιλοπούλα επήεν να ερωτήσει τον βασιλιάν πώς επέρασεν στην μάχην. Είπεν της ότι ήρτεν ένας με ολόγρυσσα ρούχα τζαι ενίκησεν τους εχθρούς μας, την ώρα που ήταν να τελειώσει η μάχη, έκοψε το δακτύλιν τζαι έφκαλα τζαι εγιώ το χρυσόν μου σιεργέν τζαι ετύλιξά του το δακτύλιν του. Έτσι γαμβρόν ήθελα να έχω, όχι τον λύκον. Έστερα λέγει του: «Πατέρα αγρονίζεις* τον σιεργέν σου, όταν τον δεις;» Λαλεί της τζαι τζείνος: «Καλά, εν τον αγρονίζω;» «Πάμε ποτζει να τον δεις, να σοούμεν αν τον αγρονίζεις». Επήεν ο βασιλιάς, εξησιέπασέν τον, είδεν τον τζαι αγρόνισεν ότι ήταν τζείνος. Έστερα επίσιευσεν ότι ήταν τζείνος τζαι τους επάντρευσεν ξανά. Τους έδωσεν παλάτια τζαι χρήματα τζαι χωράφκια. Τζαι ζήσαν τζείνοι καλά τζαι εμείς καλύτερα.

ΛΦ 1430, 1-18. Παρραλαγή που συλλέχθηκε στην Αρμίνου της Κύπρου. Καταγραφή: Παναγ. Ροδοσθένους.

Λεξιλόγιο

Αγρονίζω = καταλαβαίνω

Αλλαγή = φορεσιά

Αντάκωσεν = άρχισε

Άππαρος = άλογο

Εδκιανεύτη = έκανε περίπατο

Ερέξαν = επέρασαν

Έρκετουν = ερχόταν

Λίον = λίγο

Μονή = κλίνη

Μπιλμέμ (τουρκικά) = δεν ξέρω

Να πέσω = να ξαπλώσω

Να φατζιέφει = να δηλητηριάσει

Σιερβές = μανδύας

Τ' απισόν = από πίσω

Τζαμαί = εκεί

Τσικνώνω = καίω στη φωτιά

Φοράα = φοράδα

Χαρτώνω = αρραβωνιάζω

Ψατζιή = δηλητήριο

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Η μαγική γέννηση

α: Ένα άτεκνο ζευγάρι αποκτά τελικά έναν γιο· α1: μετά από συμβουλή· α2: ενός γέρου· α3: ενός μάγου· α4: άλλου προσώπου· α5: που τους δίνει ένα μήλο και τους λείει· α6: να το φάει η βασίλισσα· α7: να φάει το μισό ο βασιλιάς και το μισό η βασίλισσα· α8: και να δώσουν τα φλούδια στη φοράδα, που γεννά κι αυτή ένα αλογάκι· α9: το οποίο μιλά· α10: άλλο.

II. Η κακή μητέρα προσπαθεί να εξοντώσει τον ήρωα

α: Η μητέρα του νέου αποκτά εραστή· α1: έναν δράκο· α2: άλλο πρόσωπο· α3: όταν ο βασιλιάς φεύγει για τον πόλεμο· α4: άλλο.

β: Η μητέρα του νέου πεθαίνει· β1: κι ο βασιλιάς παντρεύεται ξανά μια πολύ κακή γυναίκα.

γ: Η μητέρα με τον εραστή της· γ1: η μητριά· γ2: σχεδιάζει (-ουν) να σκοτώσουν τον ήρωα· γ3: βάζουν δηλητήριο στο φαί του· γ4: βάζουν δηλητηριασμένες βελόνες στο κρεβάτι του· γ5: βάζουν φαρμακωμένα μαχαίρια στο κατώφλι για να πατήσει πάνω και να σκοτωθεί· γ6: προσπαθούν να τον σκοτώσουν με άλλον τρόπο· γ7: αλλά το αλογάκι προειδοποιεί κάθε φορά τον ήρωα κι έτσι αυτός γλυτώνει.

δ: Τελικά σχεδιάζουν να σκοτώσουν το αλογάκι· δ1: η μητέρα προσποιείται την άρρωστη· δ2: και ζητά να της δώσουν να φάει κρέας του αλόγου· δ3: άλλο.

ε: Ο ήρωας ζητά· ε1: να του φτιάξουν μια (τρεις) ωραία (-ες) φορεσιά (-ές)· ε2: να του δώσουν μια χρυσή σέλλα· ε3: άλλα πολύτιμα πράγματα· ε4: να τον

αφήσουν να καβαλικέφει το αλογάκι πριν το σκοτώσουν· ε5: ιππεύει το άλογο και φεύγουν μακριά· ε6: το άλογό του του δίνει τρίχες και του λέει να τις κάψει όταν τον χρειαστεί για να έρθει να τον βοηθήσει.

στ: Όταν γυρνά ο πατέρας μαθαίνει την αλήθεια· στ1: τιμωρούν την κακιά μάνα.

Τα επεισόδια που ακολουθούν είναι τα ίδια με τα επεισόδια IV και V του τύπου AT 314.

III. Στην υπηρεσία του βασιλιά (βλέπε και AT 314, Ο Κασίδης)

α: Ο ήρωας φτάνει σ' ένα άλλο βασίλειο· α1: όπου εμφανίζεται σαν κασίδης· α2: φορώντας σκεμπέ (δέρμα ζώου) στο κεφάλι· α3: ντυμένος με παλιά ρούχα· α4: εμφανίζεται μεταμφιεσμένος σε· α5: τσοπάνο· α6: σε γέρο· α7: καθώς έχει αλλάξει ρούχα στο δρόμο με ένα βοσκό (ή άλλο πρόσωπο)· α8: φορώντας το δέρμα ενός γέρου, που έχει σκοτώσει· α9: λέει μόνο μια λέξη «μπιλιμέμ»· α10: άλλο.

β: Ο νέος ζητά δουλειά στο βασιλιά· β1: ως κηπουρός· β2: για να φυλάει τις όρνιθες· β3: ως μάγειρας· β4: γίνεται βοηθός ενός περιβολάρη· β5: άλλο.

γ: Ο βασιλιάς (ο περιβολάρης) τον παίρνει στη δούλεψή του· γ1: αλλά αυτός, όταν φεύγουν όλοι χαλάει τον κήπο (περιβόλι)· γ2: πάνω στο άλογό του· γ3: φορώντας τη (χρυσή) στολή του· γ4: χωρίς να φορά το κάλυμμα στο κεφάλι· γ5: άλλο.

δ: Η (μικρότερη) κόρη του βασιλιά τον βλέπει και τον ερωτεύεται.

ε: Ο βασιλιάς θέλει να παντρέψει την (τις) κόρη (-ες) του· ε1: διατάζει όλα τα παλικάρια να έρθουν, για να διαλέξει η (οι) βασιλοπούλα (-ες) σύζυγο· ε2: δίνοντας σε αυτόν που επιθυμεί (-ούν) για άντρα· ε3: ένα μήλο· ε4: το δαχτυλίδι της (τους)· ε5: άλλο.

στ: Οι δυο κόρες διαλέγουν καλούς γαμπρούς· στ1: η (μικρότερη) βασιλοπούλα διαλέγει τον ήρωα· στ2: του δίνει το μήλο (δαχτυλίδι κ.λ.π)· στ3: ο βασιλιάς δεν δέχεται τον γάμο· στ4: και διώχνει το ζευγάρι· στ5: τους στέλνει να ζήσουν σε μια καλύβα· στ6: άλλο.

IV. Ο ήρωας σώζει τον βασιλιά κι αποδεικνύει την αξία του

α: Ο βασιλιάς χάνει το φως του· α1: ο βασιλιάς αρρωσταίνει· α2: από τη στεναχώρια του· α3: από άλλη αιτία (AT 551, Οι γιοι αναζητούν θαυμάσιο φάρμακο για τον πατέρα τους).

β: Ο βασιλιάς πρέπει να πάει στον πόλεμο (κηρύσσει πόλεμο)· β1: ο ήρωας πάει να τον βοηθήσει· β2: με ένα παλιάλογο που του δίνουν· β3: καλεί το άλογό του· β4: καίγοντας την τρίχα του· β5: φορά τη (χρυσή) στολή του· β6: άλλο.

γ: Για να θεραπευτεί ο βασιλιάς πρέπει να φέρουν από μακριά το γιατρικό· γ1: το αθάνατο νερό· γ2: το γάλα της ελαφίνας· γ3: άλλο γιατρικό· γ4: οι τρεις γαμπροί ξεκινούν για να φέρουν το γιατρικό (ΑΤ 551).

δ: Στον πόλεμο ο ήρωας νικάει (αλλά κανείς δεν τον αναγνωρίζει)· δ1: σώζει τη ζωή του βασιλιά· δ2: πληγώνεται στο χέρι κι ο βασιλιάς του το δίνει με το μαντίλι του· δ3: ο βασιλιάς του δίνει ένα αντικείμενο (το δαχτυλίδι του)· δ4: άλλο.

ε: Ο ήρωας φέρνει το γιατρικό στο βασιλιά· ε1: αλλά, πριν φτάσει στο παλάτι, δίνει στους γαμπρούς κοινό νερό (ή κατρουλιό του αλόγου) και κρατάει εκείνος το φάρμακο· ε2: παίρνει σε αντάλλαγμα τα δαχτυλίδια των γαμπρών· ε3: σημαδεύει τους γαμπρούς· ε4: σφραγίζοντάς τους· ε5: οι γαμπροί δίνουν στο βασιλιά το ψεύτικο γιατρικό και δεν γιατρεύεται.

στ: Αναγνωρίζεται η αξία του ήρωα, όταν θεραπεύεται ο βασιλιάς ή όταν τελειώνει ο πόλεμος· στ1: καθώς αποκαλύπτεται μόνος του· στ2: αποκαλύπτοντας και τα σημάδια των γαμπρών· στ3: τον αναγνωρίζουν από το μαντήλι (ή τα δώρα) που του είχε δώσει ο βασιλιάς· στ4: η αποκάλυψη γίνεται με άλλο τρόπο.

ζ: Ο ήρωας γίνεται βασιλιάς· ζ1: αναγνωρίζεται ο γάμος κι ο ήρωας ζει ευτυχισμένος με τη γυναίκα του.

ΚΑΤ ΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 1297 (ΣΜ 127), 484-486, Ζαγόρια, άτιτλο. *I*: α10 (το παιδί έχει ένα ζαρκάδι), α9. *II*: α, α2 (Εβραίο), γ, γ2, γ3, γ7, δ, δ1, δ2, ε, ε5. Μαθαίνοντας ότι ο βασιλιάς θα δώσει την κόρη του γυναίκα σε όποιον μπει στο καζάνι με το καυτό γάλα, το ζαρκάδι ανακατεύει το γάλα και το κρυώνει, κι ο νέος μπαίνει μέσα και δεν καίγεται. Γάμος με τη βασιλοπούλα.
2. ΛΑ 1303 (ΣΜ 133), 70-74, Ζαγόρια, «Ο κασιδιάρης». *I*: α, α1, α2, α5, α6, α8, α9. *II*: ε6 *III*: α10 (ακούει για την ωραία βασιλοπούλα και ξεκινά για να την παντρευτεί), α, α1, γ1, γ2, δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ1, στ2, στ3. *IV*: β, β1, β3, β4, β5, δ, δ2, στ, στ3, ζ1.
3. ΛΑ 1308, 123-130, Καπέσοβο Ζαγορίου, «Η ξανθομαλλούσα». Ενωμένο με ΑΤ 531. Η αρχή όπως 532: *I*: ο ήρωας είναι ένα βασιλόπουλο κι έχει

- ένα άλογο που μιλά. *II*: α, α2 (Οβρηό), α3, γ, γ2, γ5, γ3, γ7, δ, δ1, δ3 (τάχα πρέπει να φορέσει το δέρμα του αλόγου), ε, ε4 (κι έτσι γλυτώνει το άλογο). Η συνέχεια όπως AT 531, βλ. παραλ. αρ. 6.
4. ΛΑ 532, 1, Θεσπρωτία, «Ο Βιλμέμης». *II*: β, β1, γ1, γ2, γ3, γ7, ε5, ε6. *III*: α, α9, β, β1, γ, γ1, γ2, γ3, δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ1, στ2, στ3. *IV*: β, β1, δ, στ, ζ1.
5. ΛΦ 1749, 22-24, Καλέντζι Ιωαννίνων, «Το παιδί και το αλογάκι». *I*: α, α1, α4 (ενός γυρολόγου), α5, α6, α8, α9. *II*: α, α2 (έναν Εβραίο), γ, γ2, γ3, γ4 (φαρμακωμένα βελόνια), γ6 (βάζουν ένα φαρμακερό φίδι στο δωμάτιό του), γ7, δ, δ1, δ2, ε, ε1, ε4, ε5, ο πατέρας του τον κυνηγά, αλλά το αλογάκι του αποκαλύπτει όλη την αλήθεια, στ1. *IV*: ζ.
6. Σ. ΚΠ. ΙΔ', 1879-80, 255-6, αρ. 2, Ζαγόρια, «Η ξανομαλλούσα». Ενωμένο με AT 531. Η αρχή όπως AT 532: *I*: ο ήρωας έχει σύντροφο ένα αλογάκι που μιλά *II*: α, α2 (Οβρηό), γ, γ2, γ5, γ3, γ7, δ, δ1, δ2, ε, ε4. Η συν. όπως AT 531, βλ. παρ. αρ. 9.
7. Hahn 1, 90-96, αρ. 6, «Der Prinz und seine Fohlen» (Pio 3, Ζίτσα, «Το βασιλόπουλο και το πουλάρι»). Συμφυρμός με AT 551. *I*: α, α1, α4 (ενός Οβρηού), α5, α6, α8, α9. *II*: α, α2 (τον Οβρηό), α3, γ, γ2, γ3 (και στο κρασί του), γ4 (φαρμακερά βελόνια), γ7, δ1, δ3 (ζητά από τον βασιλιά να σκοτώσουν το παιδί και να φάει το συκώτι του για να γειάνει), ε, ε1, ε5, ε6. *III*: α, α1, α2, α3, β5 (η βασιλοπούλα βλέπει πως φοράει χρυσά ρούχα κάτω από τα κουρέλια), δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ, στ1, στ2, στ3. *IV*: α, γ, γ1, γ4, β2, β3, β4, β5, ε, ε1, ε3, ε4 (τους κλωτσάει το άλογο και τους σημαδεύει), ε5, στ, στ1, στ2, ζ1.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

8. ΛΦ 937, 1-4, Φάρσαλα, άτιτλο. *I*: α, α1, α4 (μάγισσας), α5, α6, α8, α9. *II*: α4 (ο βασιλιάς πεθαίνει κι η μητέρα ξαναπαντρεύεται), γ, γ2, γ3, γ4 (φαρμακερά βελόνια), γ7, ε5, ε6. *III*: α, α4, α5, α7, α9, γ, γ5 (πηγαίνει στο χορό του βασιλιά) γ2, γ3, δ, ε, ε1, στ1, στ3, στ5. *IV*: β, β1, β3, β4, δ, δ4 (πληγώνεται ο βασιλιάς κι ο ήρωας του δίνει την πληγή με το μαντίλι του, στ, στ3 (που είχε δώσει στον βασιλιά), ζ, ζ1.
9. ΣΠ 65, 57-61, Τρίκαλα, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α5, α6, α8, α9. *II*: ε5. *III*: α, α1, α9, β, β1, δ. *IV*: α1, γ, γ3 (τυρί από λαγό), ε, β, β1, δ, στ.
10. ΣΠ 69, 3-5, Βόλος, «Το παραμύθι του Μπελμέμ». Ο ήρωας με τη βοήθεια του αλόγου του που μιλά σκοτώνει τον δράκο (όπως στον AT 300).
11. ΣΠ 74, 3-6, Πρόπαντο Πηλίου, «Το Γιαννάκι». Συμφυρμός με AT 551.

I: α, α1, α2, α5, α6, α8, α9. *III*: α, δ, στ, στ1, στ3. *IV*: α, γ, γ1, ε, ε1, ε3, ε4, στ, στ2, ζ1.

12. ΣΠ 101, 33-34, Πήλιο, «Μπελμέμ». Συμφυρμός με ΑΤ 551. *I*: α, α6, α8. *II*: α, α2 (έναν Εβραίο), δ, δ1, ε, ε4, ε5, ε6. *III*: α, α1, α9, β, β1, γ, γ1, γ2, γ5 (όταν τον ρωτά ο περιβολάρης ποιος χάλασε τον κήπο ο ήρωας απαντά μπελμέμ), δ, ε, ε1, ε5, στ1, στ3, στ4, στ5. *IV*: α, α2, γ, γ1, γ4, ε, ε1, ε5, στ.

ΘΡΑΚΗ

13. ΛΑ 1490 Α', 66, Σουφλί, «Το παιδί και το αλογάκι» (ΛΑ 532, 13). Συμφυρμός με ΑΤ 551. *I*: α, α1, α4 (μιας γριάς), α5, α6, α8, α9. *II*: α, α1 (γιατρό), γ, γ2, γ3, γ4, γ5, γ7, δ, ε, ε1, ε5. *III*: α. *IV*: α, γ, γ3 (το γάλα του πουλιού), ε (γλυτώνει τη φωλιά των κοράκων από το φίδι κι αυτοί του φέρνουν το γάλα του πουλιού). Ο ήρωας θα κερδίσει τη βασιλοπούλα αν νικήσει στο τρέξιμο, β3, β6 (νικά), ζ1.
14. ΛΑ 532, 3, Αδριανούπολη, «Δεν ξέρου, δεν γνουρίζου». Συμφυρμός με ΑΤ 551. *II*: α, γ, γ2, γ6 (η μάνα κάνει την άρρωστη και ζητά να φάει την καρδιά του παιδιού της. Ο πατέρας σφάζει στη θέση του παιδιού ένα αρνί), ε5, ε6. *III*: α, α1, α9, β, β1, γ, γ1, γ2, δ, στ1, στ3. *IV*: α, γ, γ2 (το γάλα της βουνίσιας κατσίκας), ε, β, β1, στ, ζ1.
15. ΛΑ 532, 4, Χατζηγύριο Κεσσάνης, «Ο κασιδιάρης». Η αρχή όπως ΑΤ 530: *I*: α, α1. *II*: α, α2, α6, α8, β, β1, β4, β5, γ, γ3, γ5 (που βγαίνουν από τη θάλασσα), γ8 (τα πιάνει με τα δίχτυα), γ9. Η συνέχεια όπως ΑΤ 532: *III*: α, α1, β, β1, γ, γ1, γ2, δ. *IV*: β, β1, β3, β4, δ, δ1, δ2, στ, στ3, ζ1.
16. ΛΑ 532, 5, Αίνος, «Το βασιλόπουλο μπαχτσεβανοπαίδι». Συμφυρμός με ΑΤ 551. *I*: α, α4 (μάγισσας), α5, α7, α8, α9. *II*: α, α2 (έναν Οβρηό), γ, γ2, γ6 (η μάνα κάνει την άρρωστη και ζητά να σκοτώσουν το παιδί και να λουστεί με το αίμα του, τάχα για να γιατρευτεί), γ7, ε, ε1, ε5. *III*: α. *IV*: α, γ, γ1, ε (νωρίτερα από τους άλλους υποψήφιους γαμπρούς) και κερδίζει τη βασιλοπούλα.
17. ΛΑ 532, 8, Χατζηγύριο Κεσσάνης, «Το θαλασσινό άλογο». Η αρχή όπως ΑΤ 530. Η συν. όπως ΑΤ 532: *III*: α, α3, β, β1, γ, γ1, γ2, δ, στ1, στ3. *IV*: β, β1, β3, β4, δ, δ1, δ2, στ, στ3, ζ1.
18. ΛΑ 532, 9, Αίνος, «Του πουλιού το γάλα». Συμφυρμός με ΑΤ 551. *I*: μια γριά δράκαινα δίνει στον ήρωα ένα δαχτυλίδι. Παρουσιάζεται αράπης και του φέρνει φορέματα και άλογο. *III*: α, β, β1, γ, γ1, γ2, δ, στ1, στ3. *IV*: α, γ, ε, στ, ζ1.

19. ΛΑ 532, 12, Σαράντα Εκκλησίες, «Δεν ξέρω».». Συμφυρμός με ΑΤ 551. *I*: και η αρχή όπως ΑΤ 314: το παιδί με τα χρυσά μαλλιά είναι ταμένο στο θηρίο, που το έβγαλε από τη θάλασσα για να το δώσει στον άτεκνο φερά. Όμως δεν δέχεται να το ακολουθήσει κι έτσι το νικάει. Κάνοντας δίκαιη μοιρασιά σε λιοντάρι, αλεπού, αητό παίρνει τρίχες για να τα καλέσει όποτε τα χρειαστεί. *III*: α, α2, α9, β, β1, γ, γ5 (τη νύχτα βγάζει το γαϊδουρόδερμα από το κεφάλι και μπαίνει κρυφά στη βιβλιοθήκη για να διαβάσει), δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ1, στ2, στ3, στ4. *IV*: α, γ, γ1, ε (καλεί τον αητό που φέρνει το θάνατο νερό), β, β1, β2, β3 (την αλεπού και το λιοντάρι, κι αυτά του φέρνουν ένα καλό άλογο), β5, δ, δ4 (γυρνά πίσω και βγάζει τα χρυσά ρούχα), στ, στ4 (στον δεύτερο πόλεμο τον ανακαλύπτουν πριν προλάβει να βγάλει τη χρυσή φορεσιά), ζ1.
20. ΛΦ 204, 21-28, Αυδήμιο (Βαβά Τεσκή) Σαράντα Εκκλησιών, «Ο Κελς». Συμφυρμός με ΑΤ 551. *I*: α, α1, α4 (γιατρού), α5, α6, α8, α9. *II*: β, β1, γ1 (πειθοντας και το βασιλιά), γ2, γ3, γ5 (μέσα σ' ένα λάκκο), γ7, γ6 (τον αρπάζουν για να τον σφάξουν), ε, ε4 (πριν τον σφάξουν), ε5, ε6. *III*: α, α1, α2, α3, β, β1, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ, στ1, στ2, στ3, στ5. *IV*: α, α2 (για τον γάμο της κόρης του), γ, γ4, ε, ε1, ε3, ε4, ε5, β, β1, β5, δ, δ1 (σώζει τη ζωή του βασιλιά), δ2, στ, στ3, ζ (διάδοχος), ζ1.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

21. ΛΑ 1181 (ΣΜ 11), 113-115, Κοζάνη, «Το βασιλόπουλο». *I*: α, α1, α4 (του εραστή της γυναίκας), α5, α6, α8, α9. *II*: α, α3, γ, γ2, γ3, γ5, γ7, δ, δ1, δ2, ε, ε1, ε4, ε5, ε6. *III*: α, α1, α2, α4, α5, α7, α9, β, β1, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, δ, ε, ε1, ε2, ε4, στ1, στ2, στ3. *IV*: β, β1, β2, β3, β4, β5, δ, στ, ζ1.
22. ΛΑ 2894, 470-77, Ανταρτικό Φλώρινας, «Το παιδί, το άλογο και η κακιά μητριά». Συμφυρμός με ΑΤ 551. *I*: α, α1, α2, α5, α7, α8, α9. *II*: β, β1, γ1 (με το γιο της), γ2, γ3, γ7, ε, ε1, ε5, ε6. *III*: α, α1, α2, α3, α7 (ζητιάνο), β, β2, γ, γ1, γ2, γ3, δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ1, στ2, στ3, στ4, στ5. *IV*: α, α2, γ, γ1, γ4, ε, ε1, ε2, ε4, β, β1, β3, β4, δ, δ2, στ, στ2, στ3, ζ, ζ1.
23. ΛΑ 532, 2, Ενωτία, «Η Σταχτουμπουπαλιάρης» *I*: α, α1, α4 (ενός γιατρού), α5, α6, α8, α9. *II*: α, γ, γ1, γ2, γ7, δ, ε, ε1, ε4, ε5, α6. *III*: α, α1, α9 (το άλογό μου ξέρει), α10 (κοιμάται μέσα στις στάχτες), β, β1, γ, γ1, γ2, γ3, δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ1, στ2, στ3. *IV*: β, β1, β3, δ, δ3, στ, στ3, ζ, ζ1 (καλούν τους γονείς του και σκοτώνουν την κακιά μητέρα του).
24. ΛΦ 227, 39-40, Πιερία, άτιτλο. *I*: α10 (ο ήρωας είναι ορφανός από πατέ-

ρα κι έχει ένα αλογάκι). *II*: α, γ, γ2, γ3, δ, ε, ε1, ε4, ε5. *III*: α, β4, γ, γ1, γ2, γ3 (το άστρο και το φεγγάρι), δ και παντρεύονται.

25. ΣΠ 75, 1-10, Ν. Θεσσαλονίκης, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 551. *I*: α, α1, α4 (ενός Εβραίου), α5, α6, α8, α9. *II*: α, α2 (τον Εβραίο), δ, δ1, δ3 (να τυλιχτεί με το δέρμα του τάχα για να γιατρευτεί), ε5. *III*: α, α1, α9, δ, στ1, στ3. *IV*: β, β1, δ, δ2, δ3 (το σπαθί του), α, γ, γ1, γ4, ε, ε1, ε3, ε4, στ, στ3.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

26. ΛΦ 1463, Σάμος, 3-8, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 551. *I*: α, α1, α3, α5, α7, α8, α9. *II*: α, α2 (έναν αράπη), α3, γ, γ2, γ3, γ4, γ5, γ7, δ, δ1, δ2, ε, ε1, ε2, ε3 (μαλαματένιο σπαθί, μαλαματένια βέργα και χρυσά γκέμια), ε4, ε5, ε6. *III*: α, α1, α2, α4, α5, α7, β, β2, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, δ, ε, στ, στ1, στ3, στ4, στ5. *IV*: α1, α2, γ, γ2, γ4, ε, ε1 (γάλα γαϊδούρας που όταν το πίνει ο βασιλιάς χειροτερεύει), β, β1, β2, β3, β4, β5, δ, δ2, στ, στ3, ζ, ζ1, *II*: στ1.

27. Argenti-Rose I, 500-507, αρ. 21 Καρδάμυλα Χίου, «Ο Μπιλιμές» («The Ignoramus») (ΛΑ 532, 6). *I*: α, α1, α4 (φεγγαριού), α5 (πορτοχάλι), α7, α8, α9. *II*: α, α3 (Εβραίο), α4 (όταν ο βασιλιάς πεθαίνει), γ, γ2, γ3, γ5, γ7, δ, ε (του πατέρα του), ε3 (το σπαθί του πατέρα του), ε5. *III*: α, α4, α5, α7. *II*: ε6, *III*: α9, β, β1, γ, γ1, γ2, γ3, γ5 (και χαρίζει όλα τα λουλούδια στη βασιλοπούλα), δ. *IV*: β, β1, β2, β3, β4, β5, δ, δ1, δ2, στ, στ3, ζ1 (παντρεύεται τη βασιλοπούλα).

β. Εύβοια - Σποράδες

28. ΛΑ 1275, 9-12, Καστέλλα Χαλκίδας, «Ο Γιαννάκης και το φοραδάκι του». *I*: ένα μικρό αγόρι έχει ένα αλογάκι. *II*: α, α2 (τον νονό του γιου της), α4 (όταν φεύγει ο άντρας της), γ, γ2, γ7, δ, ε, ε1, ε5. *III*: α, α3, ε, ε1, ε2, ε3, στ1, στ3, στ5. *IV*: β, β1, β2, β3, β4, β5, δ, δ2, στ, στ3, ζ1.

γ. Κρήτη

29. ΛΦ 431, 1-5, Πηγή Ρεθύμνου, «Το αλογάκι». *I*: α10: λείπει η μαγική γέννηση. Ο ήρωας είναι ένα βασιλόπουλο κι έχει ένα άλογο που μιλά. *II*: α, α2 (τον γιατρό), α3, γ, γ2, γ3, γ4, γ5 (δηλητήριο), γ7, δ, δ1, δ2, ε,

ε4, ε5, ε6. *III*: α, α3, β, β1, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ1, στ2, στ5. *IV*: β, β1, β2, β3, β4, β5, δ, δ2 (με μια χρυσή γάζα), στ, στ3, ζ, ζ1.

δ. Κυκλάδες

30. ΛΑ 1394, 151-168, Τήνος, «Το αλογατάκι», (ΛΑ 532, 15). Συμφυρμός με ΑΤ 551. *I*: α, α1, α2, α5, α6, α8, α9. *II*: α, α9, γ, γ2, γ7, δ, δ1, δ2, ε, ε1, ε5, ε6. *III*: α, β, β1, γ, γ1, γ3, δ, στ1, στ3. *IV*: α, α2, γ, γ2, γ4, ε, ε1, ε3, ε4, στ, στ1, στ2, ζ1.
31. ΛΑ 1395, 181-188, Τήνος, άτιτλο (ΛΑ532, 16). Συμφυρμός με ΑΤ 551. *I*: α, α1, α2, α5, α6, α8, α9. *II*: α, α2 (Εβραίο), γ, γ2, γ3, γ4, γ7, δ, δ1, δ2, ε, ε1, ε2, ε5, ε6. *III*: α, α1, α9, β, β1, γ, γ1, γ3, δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ1, στ2, στ3, στ4, στ5. *IV*: α, γ, γ2, ε, β, β1, δ, δ2, στ, στ3, ζ1 (γυρνά στο βασίλειό του κι εκδικείται τον Εβραίο).
32. ΛΑ 2342, 71-75, Νάξος, άτιτλο. *II*: α, γ, γ2, γ7, ε, ε1, ε5. *III*: α, α9, β5 (πιάνει δουλειά σε έναν εργολάβο), γ1, γ3, δ, στ1, στ3. *IV*: β, β1, β3, α, γ, γ2, γ4, ε, ε1, ε3, ε4, στ, στ2, ζ1.
33. ΛΦ 113, 4, Νάξος, «Το βασιλόπουλο και το αλογάκι». *I*: α, α1, α2, α5, α6, α8, α9. *II*: α, γ, γ2, γ7, δ, ε, ε4, ε5 (παντρεύεται μια βασιλοπούλα), στ, στ1.
34. ΣΠ 58, 158-173, Πάρος, «Ο προβειάς» (Κρίσπη, Χόρτα Β', 239-249).

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

35. ΛΦ 737 Α', 29-30, Κεφαλλονιά, «Η κακιά μητριά». Ενωμένο με ΑΤ 530. *II*: γ, γ2, γ5 (σαπούνι), γ3, γ7, η συνέχεια όπως ΑΤ 530 βλ. παρ. αρ. 16.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

36. ΛΑ 1187 (ΣΜ 17), 97-98, Ηλεία, άτιτλο. *I*: α, α1, α4 (τον Χριστό), α5, α6, α8, α9. *II*: α, α2 (αράπη), α3, γ, γ2, γ5, γ3, γ4, γ7, δ, δ1, δ2, ε, ε4, ε5.
37. ΛΑ 1192 (ΣΜ 22), 35-6, Βελίτσα Ολυμπίας, «Ο Μπελιμές». *I*: Ο ήρωας λέγεται Μπελιμές κι ο πατέρας του δεν τον αφήνει να κυνηγήσει. Όταν πεθαίνει ο πατέρας ο νέος βγαίνει για κυνήγι. Δεν σκοτώνει τον άσπρο και τον μαύρο καβαλλάρη κι αυτοί του δίνουν τρίχες από τα άλογά τους. *III*: α, α1, α2, ε, ε1, στ1, στ2 (που εμφανίζεται πάνω σε χρυσό άλογο). *IV*: γ1, ε.

38. ΛΑ 1193 (ΣΜ 23), 53-54, Βελίτσα Ολυμπίας, «Το νοητάκι». *I*: α, α1, α2, α5, α6, α8, α9. *II*: β, β1, γ1, γ2, γ3, γ5, γ7, ε, ε1, ε5, ε6. *III*: α, α3, α7 (ζητιάνο), α9, β, β1, γ, γ1, γ2, δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ1, στ2.
39. ΛΑ 1277, (ΣΜ 107), Βυζίκι Γορτυνίας, 135, άτιτλο. *I*: Ο ήρωας είναι γιος βασιλιά και βασίλισσας κι έχει σύμβουλο ένα αλογάκι. *II*: α, α3, γ, γ2, γ3, γ4, γ6 (με το τσεκούρι), γ7, δ, δ1, δ2, ε, ε4, ε5. *III*: α, α3, δ, στ1, στ2.
40. ΛΦ 350, 7-14, Πύργος, άτιτλο. *I*: α10 (λείπει η μαγική γέννηση. Ο ήρωας είναι ένα βασιλόπουλο που έχει ένα αλογάκι). *II*: β, β1, γ1, γ2, γ3, γ4 (δηλητηριασμένα βελόνια), γ7, ε, ε1, ε3 (το σπαθί του πατέρα του), ε5, ε6. *III*: α, α1, α2, α4, α5, α7, β, β1, γ, γ1, γ2, γ3, δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ, στ1, στ2, στ3, στ5, στ6 ο ήρωας (κυλιέται στις βρωμίες), α9. *IV*: β, β1, β3, β4, β5, δ, δ1, δ2, α1, γ, γ1 (μέσα από τα βουνά που ανοιγοκλείνουν), γ4, ε, ε1, ε5, στ, στ1 (στη γυναίκα του), στ3, ζ, ζ1
41. ΛΦ 1537, 10-13, Λαστέικα Πύργου, άτιτλο *I*: α10 (λείπει η μαγική γέννηση. Ο ήρωας είναι ένα βασιλόπουλο που έχει ένα αλογάκι). *II*: β, β1, α (η μητριά), α3, γ1, γ2, γ3, γ4 (δηλητηριασμένα καρφιά), γ5 (στη σκάλα), γ7, δ, ε5 (πιάνει δουλειά σε ένα χωράφι), στ, στ1.
42. ΣΠ 44, 75-83, Κυπαρισσία, άτιτλο.
43. ΣΠ 112, 1-4, Επ. Καλαμάτας, άτιτλο.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

44. ΛΑ 1216 (ΣΜ 46), 61-62, Γραμματικό Αιτωλίας, «Ο Κασσιδιάρης». *I*: α, α4 (Αη-Γιώργη), α5, α6, α8, α9. *II*: β, β1, γ, γ1, γ2, γ3, γ7, δ, ε, ε4, ε5, ε6. *III*: α, β4, γ, γ1, γ2, γ3, δ, ε, ε1, στ, στ1, στ3. *IV*: α1, α2, γ, γ3 (το λιονταρόγαλο). Η διήγηση σταματά σε αυτό το σημείο.
45. ΛΑ 1271 (ΣΜ 101), 31-32, Κριεκούκι Λειβαδειάς, «Ο βασιλέας και ο Μπελμέμης». Συμφυρμός με ΑΤ 551. *II*: ο ήρωας λέγεται μπελμέμης κι έχει ένα άλογο, ε6. *III*: γ, γ1, γ2, δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ1, στ2. *IV*: α, α2, γ (οι βασιλιάδες), γ1, β1, β2, β3, β4, στ, ζ1.
46. ΛΑ 532, 10, Κεφαλόβρυσο Παμφίας Αιτωλίας, «Ου μπιλιμέλς». Συμφυρμός με ΑΤ 551. *I*: α, α1, α2, α5, α6, α8, α9. *II*: ε, ε1, ε5, ε6. *III*: α, β, β1, γ, γ1, γ2, δ, στ1, στ3. *IV*: α, γ, γ4, ε, ε1, ε3, ε4, ε5, στ, ζ1.
47. ΛΑ 532, 11, Γραμματικό Αιτωλίας, «Ο Μπελμέμς». Όμοιο με το παραπάνω.
48. ΛΦ 55, 4-5, Γρανίτσα Ευρυτανίας, «Το χρυσό αλογάκι». *I*: α, α10 (ο Θεός τους χαρίζει ένα αγοράκι με χρυσά μαλλιά κι ένα αλογάκι με χρυσά μαλλιά.). *II*: α4 (η μητέρα αρχίζει να ζηλεύει το παιδί), γ2, γ3, γ6 (δη-

- ληρηριασμένες βελόνες στην καρέκλα του), γ7, δ, δ1, δ2, ε, ε4, ε5, στ2 (γυρνά μετά από πολλά χρόνια στο σπίτι του και δεν βρίσκει κανέναν. Παντρεύεται και ζει ευτυχισμένος.
49. ΛΦ 55, 15-17, Γρανίτσα Ευρυτανίας, «Το χρυσό αλογάκι». *I*: α, α10 (γεννιούνται αγοράκι με χρυσά μαλλιά και χρυσό αλογάκι, που μιλά). *II*: α, α2 (έναν αράπη), γ, γ2, γ3, γ4 (καρφίτσες), γ7, δ, δ1, δ2, ε5, ε6 (και θα εμφανιστούν χρυσή φορεσιά κι αρματωσιά). *III*: α, β, β2, δ, στ3, στ4. *V*: β, β1, β2, β3, β4, β5, δ, στ, στ4 (από τη γυναίκα του), ζ, ζ1.
50. ΛΦ 147, 11-14, Μέγαρο Αττικής, άτιτλο. Ενωμένο με ΑΤ 314. *II*: ε (ένα βασιλόπουλο), ε1, ε5. *III*: α, α9, β, β1, γ, δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ, στ1, στ2, στ3. *IV*: β, β1, β3, β5, δ, δ2, στ, στ3, ζ1.
51. ΛΦ 621, 23-26, Άγραφα Ευρυτανίας. Ιδιότυπη παραλλαγή. Η αρχή ασαφής: ο ήρωας γιος μιας γοργόνας, από την οποία ξεφεύγει. Βοηθά τα ζώα (λιοντάρι, αητό και μυρμήγκι) μοιράζοντάς τους την τροφή και παίρνει σε αντάλλαγμα μια τρίχα από το καθένα. (Πβ. ΑΤ 316, *Το ταμένο παιδί*). *III*: α10 (γίνεται βοσκός, γιατρεύει τη βασιλοπούλα κι αυτή τον ερωτεύεται), ε, ε1, ε2, ε3, στ1, στ2, στ3, στ5. *IV*: β, β1, β2, β3, β4 (του αητού), δ, δ2, δ2, δ3 (το δαχτυλίδι), στ, στ3 (από το μαντήλι και το δαχτυλίδι), ζ, ζ1.
52. ΛΦ 1560, 30-34, Θήβα, «Ο Κασιδιάρης». Συμφυρμός με ΑΤ 551. *I*: α, α1, α2, α5, α7, α8, α9. *II*: α (όταν πεθαίνει ο βασιλιάς), γ, γ2, γ3, γ7, δ, δ1, δ2, ε, ε1, ε5. *III*: α, α1, α2, α4, α5, α7, β, β1, γ6 (μαζεύει όλα τα πεπόνια και τα καρπούζια του περιβολιού), δ, ε, ε1, ε2, ε3 (πορτοκάλι), στ, στ1, στ2, στ3, στ5. *IV*: β, β1, β2, β3, β5, δ, δ2 (δυο φορές), α, γ, γ1, γ4, ε, ε1 (τους δίνει κάτουρο του αλόγου και βάζει το αλόγο του να τους κλωτσήσει στον πισινό), ε5, στ, στ3, ζ1.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ-ΠΟΝΤΟΣ - ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

53. ΛΦ 48 1-8, άτιτλο. Συμφυρμός με ΑΤ 551. *I*: α, α1, α4 (του Χριστού), α5, α7, α8, α9. *II*: α, α2 (έναν Εβραίο), γ, γ2, γ3, γ4 (καρφίτσα), γ7, δ, δ1, δ3 (να τυλιχτεί στην προβιά του), ε, ε1, ε4, ε5, ε6. *III*: α, α1, α2, α4, α5, α9, β4, β2, γ1, γ2, γ3, γ4 (και φαίνονται τα χρυσά μαλλιά του), γ5, δ, στ, στ1, στ2 (το λουλουδένιο στεφάνι), στ3, στ4, στ5 (στο κοτέτσι). *IV*: α, γ, γ3 (το γάλα της αγριογουρούνας), γ4, ε, ε1, ε5, στ, στ1, ζ2 (καλεί και τον πατέρα του και τους διηγείται όλη την ιστορία), ζ1.

β. Πόντος

54. ΛΑ 532, 7, «Το βασιλόπουλον και τάλογόν ατ'». Ατελής. *I*: α, α1, α4 (δεrbίση), α5, α6, α8, α9 *II*: α, γ, γ2, γ7.

ΚΥΠΡΟΣ

55. ΛΑ 532, 14, Μακράσυκα Αμμοχώστου, «Το φαρίν». Συμφυρμός με ΑΤ 551. *I*: α, α1, α2, α5, α6, α8, α9. *II*: β, β1, γ1, γ2, γ7, δ, ε, ε5, ε6. *III*: β, β1, γ, γ1, δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ, στ1, στ2, στ3. *IV*: α, γ, γ3 (το γάλα των πουλιών), ε, β, β1, β3, β4, δ, δ2, στ, στ3, ζ, ζ1.
56. ΛΦ 601, Λεμεσός, 13-15, άτιτλο. *I*: α10 λείπει η μαγική γέννηση. Ο ήρωας είναι ένα βασιλόπουλο που έχει ένα αλογάκι. *II*: β, β1, γ1, γ2, γ6 (σκάβει ένα λάκκο μπροστά στην πόρτα), γ3, γ6 (καρφιά στο κρεβάτι του), γ7, ε5 (ντυμένος με τα καλά του και παίρνοντας τα χρυσά χαλινάρια). *III*: α, α4, α6, γ1 (και κρύβεται σε μια κουφάλα. Όταν τον ανακαλύπτει ο βασιλιάς, δεν φαντάζεται ότι αυτός ο γέρος είναι που χάλασε τον κήπο), δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ1, στ2 και παντρεύονται.
57. ΛΦ 686Α, 9-14, Ριζοκάρπασο Καρπασίας, «Το Τσιελεπί». *I*: α, α1, α2, α5, α6, α8, α9. *II*: α, γ, γ2, γ5, γ4 (βελόνια), γ7, δ, δ1, δ2, ε, ε1, ε4, ε5, ε6 (παρεμβάλλεται επεισόδιο με ευγνώμονα ζώα: ο ήρωας κάνει δίκαιη μοιρασιά της τροφής σε αητό, λιοντάρι και μυρμήγκι και τα ζώα του δίνουν το χάρισμα να μεταμορφώνεται σαν αυτά). *III*: α, α10 (το όνομά του είναι Πιρμέν), β, β1, γ, δ, στ3, στ4. *IV*: β, β1, β3, β4, β5, δ, δ2, στ, στ3, ζ1.
58. ΛΦ 769, 16-22, «Το παιδί και το αλογάκι». *I*: α, α1, α3, α5, α6, α8, α9. *II*: β, β1 (που θέλει να εξοντώσει το παιδί για να πάρει τον θρόνο ο δικός της γιος), γ1, γ2, γ3, (το παιδί αλλάζει το πιάτο του, με το πιάτο του γιου της μητριάς και πεθαίνει εκείνος), γ6 (βάζει μια έχιδνα στην πόρτα του δωματίου του), γ7, δ, δ1 (η μητριά), δ2, ε, ε1, ε2, ε3 (χρυσά χαλινάρια, δισάκι και φτερνιστήρια), ε5, ε6. *III*: α, α3, α7 (μ' έναν λαδοπώλη), β4, γ, γ1, γ2, γ3, δ, ε, στ1 *IV*: β, β1, β2, β3, β4, β5, δ, δ4 (κόβει το δάχτυλο του σύγγαμβρου του), στ, στ4 (η γυναίκα του φανερώνει την αλήθεια, ο ήρωας εμφανίζεται με τη χρυσή στολή του), ζ1 (στο παλάτι του πατέρα του, αφού η μητριά έχει πεθάνει).
59. ΛΦ 1227, 25-28, Πάφος-Κτήμα, «Ο Φαρής τζι' ο Τσιελεπής». Συμφυρμός με ΑΤ 551. *I*: α, α1, α4 (μάγισσας), α5, α6, α8, α9. *II*: α, α3, γ, γ2, γ3, γ6 (σκάβει λάκκο ώστε να πέσει μέσα), γ7, δ, δ1, δ2, ε, ε4 (κάνει τρεις φορές τον γύρο του χωριού, την μια με τη χρυσή σέλλα, την άλλη με τη διαμαντένια και την τρίτη με την ασημένια), ε5. *III*: α, α3, α4, α6, α8 (για να γλυτώσει από τους δράκους, που τρώνε τους νέους), β5 (πιάνει δουλειά ως

- εργάτης), γ5 (κάνει βόλτες καβάλα στο άλογό του), γ1, δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ1, στ2, στ3. *IV*: α1, γ, γ1, γ4, ε1, ε2, ε5, ε6, γ, γ3 (το γάλα της δράκαινας), γ4, ε1, ε3 (τους κόβει το δάχτυλο), ε5, ε6, γ, γ3 (το γάλα της Ντουνιά Γχιουζέλ), γ4 (τους ξεγελά ξανά), στ, στ1, στ2, ζ.
60. ΛΦ 1430, 15-18, Αρμίνου, «Λοιτζιαρέτης». *I*: α, α1, α3, α5, α6, α8, α9. *II*: α, α3, γ, γ2, γ3, γ4, γ7, δ, ε, ε1, ε2, ε4, ε5, ε6. *III*: α, α4 (σε καλογεροπαίδι), α7, β (σε ένα περιβολάρη), β1, γ, γ1, γ2, γ3, γ5, δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ, στ1, στ2, στ3, στ4, στ5 (σε κοτέτσι). *IV*: β, β1, β2, β3, β4, β5, δ, δ1, δ2, στ, στ3, ζ1.
61. Λαογραφία Κ', 1962, 347-355, «Το φαρίν». Συμφυρμός με AT 551. *I*: α, α1, α2, α5, α6, α8, α9. *II*: β, β1, γ, γ2, γ3, γ6 (βάζουν φίδι στο κρεβάτι του και δηλητήριο στο μάνταλο της πόρτας), γ7, δ, δ1, δ2, ε, ε1, ε4, ε5, ε6. *III*: α, α1, α2, α4, α5, α7, β, β1, γ, γ1, γ2, γ3, γ4, δ, ε, ε1, ε2, ε3, στ, στ1, στ2, στ3, στ4, στ5. *IV*: α, γ, γ3 (το γάλα του πουλιού), γ4, ε, ε1, ε3, ε4, ε5, β, β1, β2, β3, β4, δ, δ2, στ, στ1, στ2, στ3, ζ, ζ1.
62. Κληρίδης II, 17-20, Ποταμιά-Δάλι, «Το βασιλόπουλον τζαι το φαρί».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ο παραμυθιακός τύπος AT 532 φέρει στον διεθνή κατάλογο AT τον τίτλο «I dont' Know» και περιγράφεται πολύ συνοπτικά ως εξής: Ο ήρωας διώχνεται από τη μηριά του, κι αποκτά ένα άλογο που μιλά και τον συμβουλεύει να φορέσει φτωχικά ρούχα και, σε ό,τι τον ρωτάνε, να απαντά «δεν ξέρω». Πιάνει δουλειά ως κηπουρός στο παλάτι και σώζει τον βασιλιά ή τη βασιλόπουλα από ένα δράκο, ή κάποιον άλλο κίνδυνο, κρατώντας κρυφή την ταυτότητά του. Η βασιλοπούλα τον ερωτεύεται και τον παντρεύεται.

Ο κατάλογος παραπέμπει στη συνέχεια στον τύπο AT 314, (*Ο Κασίδης*) και ο S. Thompson παρατηρεί πως δεν είναι εύκολο να αποφανθεί κανείς για τον αν πρόκειται για ιδιαίτερο παραμυθιακό τύπο ή για μια παραλλαγή του «Χρυσού παραμυθιού» (του AT 314 δηλαδή). Μ' αυτήν τη μορφή, πάντως, η ιστορία του ήρωα, που, σε ό,τι τον ρωτούν απαντά «δεν ξέρω», είναι διαδεδομένη σε περιορισμένη έκταση της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, είναι γνωστή αλλά, όχι πολύ δημοφιλής στη Βαλτική και δεν φαίνεται να κυκλοφορούσε στη Δυτική Ευρώπη¹.

Οι ελληνικές παραλλαγές του παραμυθιού ενισχύουν την άποψη ότι πρόκει-

1. S. Thompson, *The Folktale*, ό.π., σ. 61.

ται για μια ιδιαίτερη μορφή του παραμυθιού του *Κασίδη*, δηλ. του ΑΤ 314 (βλέπε ανάλυσή του στον προηγούμενο τόμο). Η σύγκριση των παραλλαγών των δύο τύπων δείχνει ότι τα επεισόδια που διηγούνται τις περιπέτειες του ήρωα, από τη στιγμή που φεύγει από το σπίτι του και γίνεται κηπουρός στο παλάτι είναι τα ίδια στον ΑΤ 314 και στον ΑΤ 532. Τα επεισόδια δηλαδή ΙΙΙ και ΙV, που βρίσκουμε στη συνθετική παραλλαγή του τύπου ΑΤ 532, είναι τα ίδια με τα επεισόδια ΙV και V του τύπου ΑΤ 314.

Φαίνεται, λοιπόν, πως πρόκειται για παραλλαγή του παραμυθιού του *Κασίδη*, με διαφορετική εισαγωγή, εισαγωγή που διηγείται την «ενδο-οικογενειακή» ζωή του ήρωα πριν αυτός φύγει από την πατρική εστία για να ξεκινήσει την περιπετειώδη του πορεία.

Έτσι λοιπόν οι παραλλαγές του ΑΤ 532 ξεκινούν με την περιγραφή της μαγικής γέννησης του ήρωα: η επί πολλά χρόνια άτεκνη βασίλισσα γεννά τελικά ένα γιο, όταν τρώει το μήλο που της δίνει ένας γέρος. Καθώς δίνει τα φλούδια του φρούτου στη φοράδα, γεννά κι αυτή ένα αλογάκι, που μιλά και που γίνεται ο καλύτερος φίλος του νέου κι ο προστάτης του. Όταν λοιπόν η μητέρα αποκτά σχέσεις με έναν δράκο κι αποφασίζει να σκοτώσει τον γιο της, για να μην την προδώσει, το αλογάκι τον προειδοποιεί και τον σώζει. Γι' αυτό κι η άπιστη μάνα αποφασίζει τελικά να σκοτώσει το αλογάκι, παριστάνει την άρρωστη και ζητά να φάει από το κρέας του για να γιατρευτεί. Τότε ο ήρωας καταλαβαίνει πως είναι καιρός να φύγουν, ζητά να του φτιάξουν ωραίες (χρυσές) φορεσιές, καβαλλικεύει το άλογό του και εξαφανίζονται.

Πολύ λίγες παραλλαγές τελειώνουν κάπως απότομα λίγο μετά απ' αυτό το σημείο, όταν ο βασιλιάς ανακαλύπτει τι έχει συμβεί, ο ήρωας επιστρέφει μετά από καιρό και τιμωρείται η μητέρα και ο εραστής της. Στις περισσότερες περιπτώσεις όμως, οι παραμυθάδες συνεχίζουν τη διήγηση τους μεταφέροντας το παλικάρι σε ένα άλλο βασίλειο, όπου θα υποστεί δοκιμασίες, θα κάνει κατορθώματα και θα παντρευτεί. Ό,τι δηλαδή κάνουν γενικά οι ήρωες των παραμυθιών, αφού αφήσουν την πατρική εστία. Αυτές, λοιπόν, οι περιπέτειες και τα κατορθώματα του παλικαριού ταυτίζονται με του *Κασίδη* (ΑΤ 314).

Έτσι, και στις παραλλαγές που ο Μέγας είχε κατατάξει στον τύπο ΑΤ 532, όπως και σε αυτές του ΑΤ 314, ο ήρωας φτάνει με το άλογό του σε ένα άλλο βασίλειο. Βγάζει όμως τα καλά του (χρυσά) ρούχα και μεταμφιέζεται σε τσοπάνο. Κρύβει μάλιστα και το κεφάλι του με μια κασίδα, παρόλο που συνήθως δεν αναφέρεται ότι έχει χρυσά μαλλιά, και δεν λέει τίποτε άλλο παρά «μπιλιμέμ», που σημαίνει «δεν ξέρω». Πιάνει δουλειά στο παλάτι ως περιβολάρης, κι, όταν νομίζει ότι δεν τον βλέπει κανείς, φωνάζει το άλογό του, βάζει τα καλά του και καταστρέφει τον κήπο. Όμως τον βλέπει η βασιλοπούλα, που τον ερωτεύεται και τον διαλέγει για σύζυγο (εδώ βρίσκουμε το θέμα της εκλογής συζύγου δια μηλοβολίας) παρόλο που ο πατέρας της δεν θέλει για γαμπρό του τον κασίδα. Ακολουθούν τα κατορθώματα του νέου, που θα αποδείξουν την

αξία του: γιατρεύει τα μάτια του πεθερού του, φέρνοντας το αθάνατο νερό (τύπος ή, ίσως μάλλον, παραμυθιακό επεισόδιο AT 551, *Οι γιοι αναζητούν θαυμάσιο φάρμακο για τον πατέρα τους*) ή/και νικά στον πόλεμο τον εχθρικό στρατό, και έτσι ο βασιλιάς αποδέχεται τον γάμο.

Και οι δύο τύποι (ή καλύτερα θα έπρεπε να πούμε και οι δυο εκδοχές του παραμυθιού του *Κασίδη*) αφηγούνται λοιπόν την ιστορία ενός αγοριού, που κρύβει την πραγματική του ταυτότητα, και, που εμφανίζεται σαν παρακατιανός, για να αποδείξει τελικά την αξία του σε όσους τον περιφρονούν και να κερδίσει επάξια μια σύζυγο.

Και στις δυο περιπτώσεις, ο ήρωας γίνεται περιβολάρης στον βασιλιά, αφού ξεφύγει από ένα εχθρικό περιβάλλον, εδώ όμως βρίσκεται η διαφορά μεταξύ των δυο εκδοχών του παραμυθιού: στις παραλλαγές του AT 532 ο νέος προσπαθεί να γλυτώσει από τη μητέρα του, που προσπαθεί να τον εξοντώσει, για να ζήσει με τον εραστή της (θέμα που αποτελεί τον πυρήνα ενός άλλου παραμυθιακού τύπου, του AT 590, *Η άπιστη μάνα*). Στον AT 314 (*Ο Κασίδης*), ο νέος είναι ένα παιδί ταμένο στον δράκο από τους γονείς του, μπαίνει στην υπηρεσία του, αλλά παρακούει την απαγόρευσή του να μπει στο τελευταίο δωμάτιο του πύργου, όπου βρίσκει κάποτε κι ένα άλογο. Έτσι αναγκάζεται να φύγει.

Και στις δυο περιπτώσεις πάντως, ο ήρωας πριν φύγει μακριά, αποκτά τα χρυσά ή λαμπερά χαρακτηριστικά του, με τα οποία θα κερδίσει αργότερα την αγάπη της πριγκίπισσας: στον AT 314, ένα σημάδι στο ίδιο του το σώμα, αφού το δάχτυλο ή τα μαλλιά του γίνονται χρυσά, όταν τα βουτάει στο χρυσάφι του απαγορευμένου δωματίου, στον AT 532, τις λαμπρές (χρυσές) στολές. Και, παρόλο που κρύβει τα μαλλιά του με μια κασίδα και ντύνεται κουρέλια, η βασιλοπούλα ανακαλύπτει ποιος είναι και αποφασίζει να τον παντρευτεί.

Το παραμύθι πάντως δεν τελειώνει, όπως συμβαίνει συνήθως, με τον γάμο αυτό, αφού η πραγματική ταυτότητα του ήρωα δεν έχει αποκαλυφθεί σε κανέναν άλλο, εκτός από τη γυναίκα του. Έτσι, ο ήρωας πρέπει να αποδείξει την αξία του και στον πεθερό του, ώστε ο γάμος να γίνει πραγματικά αποδεκτός.

Φαίνεται λοιπόν πως οι παραλλαγές του AT 532 διαφέρουν από αυτές του AT 314, μόνο ως προς τα εισαγωγικά επεισόδια², που αφορούν κατά κάποιον

2. Την ίδια άποψη υποστηρίζει και ο Guenter Dammann, («Goldener» AT 314, *Enzyklopädie des Märchens*, Band 5, 1999, σ. 1372-1383). Μελετώντας έναν μεγάλο αριθμό παραλλαγών από όλο τον κόσμο που ανήκουν στον κύκλο του *Χρυσού παραμυθιού*, όπως είναι γνωστός ο τύπος AT 314, ο συγγραφέας καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι βασικές μορφές-υπότυποι του είναι τρεις, και διαφέρουν ως προς τα αρχικά επεισόδια. Η πρώτη περιλαμβάνει τα μοτίβα του ταγμένου σε δαίμονα παιδιού, στου οποίου την υπηρεσία πρέπει να μπει για ορισμένο χρονικό διάστημα και του απαγορευμένου δωματίου (όπως και σε πολλές ελληνικές παραλλαγές που έχουν αναλυθεί στον προηγούμενο τόμο του καταλόγου ως AT

τρόπο την προϊστορία του ήρωα, την περίοδο πριν από τη φυγή από την πατρίδα εστία. Αν αυτό είναι ξεκάθαρο για το ΑΤ 532, είναι υπόρρητο και στο ΑΤ 314, αφού ο δράκος είναι ο δεύτερος γονέας του παιδιού, αυτός που τον διαπαιδαγωγεί (και που κάποτε τον υιοθετεί). Έχει λοιπόν ενδιαφέρον το ερώτημα πώς μια ιστορία μπορεί να εισάγεται με διαφορετικούς τρόπους και τι σημαίνει αυτό για τη μυθική πορεία του ήρωα, της οποίας την αφήγηση παρακολουθούμε.

Σχετικά με την προέλευση του παραμυθιού, ο Μέγας παρατηρεί πως πρέπει να είναι ανατολική. Κατά τον Dawkins, μοιάζει τουρκικό ως προς το ύφος, και υπέρ αυτής της άποψης συνηγορεί και το τούρκικο όνομα του ήρωα, Μπελμέμης³.

Συμπεραίνοντας πρέπει να πούμε ότι, αν και κρατήσαμε την ταξινόμηση του Μέγα, που έδωσε σε τούτες τις παραλλαγές, με την ιδιαίτερη εισαγωγή, τον αριθμό ΑΤ 532, θεωρούμε σωστότερη την κατάταξή τους ως υπότυπου του ΑΤ 314. Μια τέτοια κατάταξη θα έλυνε ορισμένα προβλήματα, που φαίνεται να προκύπτουν από τα δελτία του Μέγα, όπου για παράδειγμα, παραλλαγές οι οποίες αποτελούν προφανώς συμφωρμούς των τύπων ΑΤ 530 και ΑΤ 314 εμφανίζονται με τους αριθμούς 532, 4 και 532, 8⁴, ή άλλες δεν έχουν ούτε το επεισόδιο της κακής μητέρας⁵.

314). Η δεύτερη περιέχει τα μοτίβα που γνωρίζουμε από την συνθετική παραλλαγή μας του ΑΤ 532 και η τρίτη μορφή ξεκινά με τη μαγική γέννηση του ήρωα, το τάξιμό του στο ον που την προκάλεσε και την εξολόθρευση αυτού του όντος, πριν ο ήρωας ξεκινήσει το ταξίδι του για το βασίλειο όπου θα αποδείξει την αξία του και θα αποκτήσει σύζυγο. Κατά τον Dammann η δεύτερη μορφή του παραμυθιού πρέπει να είναι η παλαιότερη και την συναντούμε σε μια μεγάλη γεωγραφική ζώνη, από τα Ιμαλάια ως τη Σιβηρία και το Ιράν, στις αραβικές χώρες, στην ανατολική Μεσόγειο, στα Βαλκάνια και την Σικελία, αλλά και στην Ουγγαρία και την Πολωνία. Μεμονωμένες παραλλαγές συναντάμε και στη Γερμανία, στην Ιαπωνία και στην Αμερική.

3. Γ. Μέγας, «Σημειώσεις εις τα κυπριακά παραμύθια», *Λαογραφία* Κ', 1962, σ. 425-7.

4. Είναι οι παραλλαγές νούμερο 14 και 16 από την Θράκη. Για τις δακτυλογραφημένες παραλλαγές του ΚΕΕΛ που στα δελτία του Μέγα είναι ταξινομημένες με βάση τον αριθμό του παραμυθιακού τύπου χωρίς άλλη παραπομπή σε χειρόγραφο βλέπε στην εισαγωγή, σ. 17. Δυστυχώς δεν μας δόθηκε άδεια να τις συμβουλευτούμε και τις περιγράφουμε με βάση τα δελτία.

5. Π.χ η παραλλαγή αρ. 18 (532, 12), όπου και το αρχικό επεισόδιο –το παιδί με τα χρυσά μαλλιά ταμένο στο θηρίο– ανήκει στον ΑΤ 314.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΑΤ 545Β,
ΑΤ 545D*

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 545Β

Η αλεπού προξενήτρα

ΑΤ: Puss in Boots (or the helpful fox) (Παπουτσωμένος γάτος ή αλεπού βοηθός)

Delarue-Tenèze: Le Chat Botté (Ο παπουτσωμένος γάτος)

Ο Σάκ-Σάκ αφέντης

Ένας χαμελετάρης έτونه σ' έναν χωρίον. Κάθαν πρωϊ εσκούτουν σά χαράγματα, έλεπεν τα σακκία τ' τρυπεμένα και τ' αλεύρια ξυμένα.

«Πολλά τρανός πεντικός θα εν ατός που έρται κάθαν νύχταν και τρυπέν τα σακκία, εμουρμούριζεν. Ας κουρεύω έναν τρανόν τουζάκ απόψ' και πιάν ατον.

Άμον το ενύχτωσεν, εκούρεφεν το τουζάκ κ' επερμένεν τον πεντικόν».

Σιμά σα μεσάνυχτα, έκσεν απές ση χαμελέτεν έναν τρανόν σαματάν. Εσκώθεν κ' ελάγχεφεν κ' ετρεξεν σο τουζάκ, και ντο ντερεί. Σιτ επερμένεν να ελέπ' πεντικόν, ελέπ' πιασμένον σο τουζάκ έναν αλεπόν.

«Α! εσύ έσουν π' έτρύπενες τα σακκία. Άρ' ατώρα τέρεν ντο θα έρται σο κιφάλς, κομενόχρονε».

Αλεπόν [...] ερχίνεφεν να παρακαλή τον χαμελετάρ: «Μη σκοτώντς με, Σάκ-Σάκ αφέντη, κι εγώ θα δίγω σε του βασιλέα τη θαγατέραν!»

Ό χαμελετάρης επάτεσεν τα γέλια!

«[...] Νέπε, παλαλέ, επορείς και φτάς καμμίαν άοίκον πράμαν εσύ;»

«Ατό εν τ' εμόν δουλεία, είπεν ατον ο Αλεπόν [...]».

Ο χαμελετάρης εκαλονούντσεν και είπεν απέσατ:

«Αν σκοτώνατον, ντο θα εγροικώ. Ας αφήνατον. Ημπορεί κατ να γίνεται. [...]

Και έλυσεν ατον. Και ο Αλεπόν ασή χαράνατ εδώκενατο δρόμον.

Έναν και δύο σύρ ο Αλεπόν ση βασιλέα το παλάτ'. Ενήβεν τα σκάλας [...], έρθεν εμπροστά σον βασιλέαν, προσκύνεσενατον και είπεν:

«Πολυχρονεμένη βασιλέα, η βασιλική σ' να εν καλά. Ασόν αφέντη μ' σόν Σάκ-Σάκ -έχ'ς πολλά προσκυνήματα και θέλ' το κότ ντο χτυπάς τα δεκάρια τα φλουρία».

Ο βασιλέας άμον ντο έκσενατο εσάσεφεν και ερώτεσενατον:

«Και ντο άνθρωπος εν ατός ο Σάκ-Σάκ αφέντης;»

«Ω πολυχρονεμένη μ' βασιλέα! Ατός ο Σάκ-Σάκ αφέντης εν ένας πολλά τρανός και εσ' έναν σουρίν καλά και καλωσύνης. Ντο θέλτς και κ' ες; Αν λέω σε, βασιλέα, τα πλούτια τ', θα σασέβς. Και πολλά μακρά πα κ' εν ασό παλάτι σ'».

Ο βασιλέας ενούντσεν ολίγον κ' επεκει επρόσταξεν να δίγνε σον αλεπόν το κότ ντο μετρούνε τα δεκάρια τα φλουρία.

Πέρ το κότ ο Αλεπόν και διάτο δρόμον. Ίσα έρθεν οπίσ' στην χαμελέτεν και λέει σον χαμελετάρ:

«Δώσμε έναν δεκάρ φλουρίν».

«Άειτε δέβα χάθ' από μπροστάμ', ναι παλαλέ».[...]

Άμα ο Αλεπόν κ' εφήνεν τη γιακάναντ. Κάθαν ημέραν επέγνεν κ' έρχουτου και εφאלάφανεν το δεκάρ. [...]

Επουαλέφτεν ο χαμελετάρτς κ' έναν ημέραν εδώνκενατον το φλουρίν:

«Α σ εσέναν έναν φλουρίν κι ας τερούμε ντο θα φτάς, ναι κομενόχρονη».

Ο Αλεπόν χαρεμένος επέρεν το δεκάρ κι εβαλένατο σ' έναν αραλούκ τη κοτή. Κεπεκει φορτούται το κότ και τρέσ' σο παλάτ' και δι' οπίσ' το κότ.

Ο βασιλέας εδώνκεν διαταγήν να εξετάζνε καλά το κότ. [...] Και σίτια ετίναζατο, ερούξεν απάν σο τραπέζ' το φλουρίν. Ο βασιλέας εσάσεφεν:

«Πολλά πλούσιος θα εν ατός ο Σάκ-Σάκ, παιδία, είπεν. [...]»

Επέρασαν κάμποσα ημέρας και ξάν εχπάστεν ο Αλεπόν να πάη σο παλάτ. [...]

Ο Αλεπόν πάει σον βασιλέαν κα! παρακαλεί ατον να διατάζ' τι δούλτς να δίγνατον το κότ ντο μετρούν τα εικοσάρικα φλουρία.

Ο βασιλέας εδώνκεν τη διαταγήν και ο Αλεπόν χαρεμένος ξάν γυρίζ' ση χαμελέτεν.

«Ε Σάκ-Σάκ αφέντη, δώσμε έναν εικοσάρ φλουρίν».

«Άμε χάθ, ναι κομενόχρονη, έφαες το δεκάρ και ξάν θέλτς να δίω σε ατώρα εικοσάρ, να τρως κ' εκείνο;»

Ο Αλεπόν επείσμωςεν. Επουαλέφτεν ο χαμελετάρτς, εδώνκενατον το εικοσάρ και έδεξεν ατον.

Πέρ το εικοσάρ ο Αλεπόν και κρύφτιατο σ' έναν αραλούκ τη κοτή και τρέσ' επεκει σο βασιλέαν, διάτον το κότ και λέει ατοναν:

«Βασιλέα πολυχρονεμένημ', πολλά τα έτησ'. Έχ'ς πολλά πολλά προσκυνήματα ασόν Σάκ-Σάκ αφέντην και φαλαφά την θαγατέρα σ'».

Ο βασιλέας εδιέταξεν να κρούγνε το κότ κά και ντο τερεί, ρούζ από πες έναν εικοσάρ. Εθάμαξεν οτότες ο βασιλέας και άμον ενοςστιμεύτενατο κι όλα ντο θα φτιάει αοίκον πλούσιον γαμπρόν. Και χωρίς να καλονουνίζ' εδώνκεν' το λόγονατ σον Αλεπόν και επαρχάλεσενατον να παίρατον κ' έρται σο παλάτ.

Ο Αλεπόν με το δυνατόν το τρέξιμόν ατ έρθεν κ' ερούξεν άμον παλαλός απές σήν χαμελέτεν. [...]

«Έ, Σάκ-Σάκ αφέντη, η δουλεία ντο είπα σε εγέντονη. Άειτε, ετοιμάστ' να

πάμε σο παλάτ'. Ο βασιλέας θα εφτιάη σε γαμπρόν!» Ο χαμελετάρτης που να πιστεύ' αοίκον πράμαν! [...].

«Με τ' αούτα τα χάλια πουθέν κ' έχω πρόσωπον να πάω. Άφσ' με ήσυχον».

Που να πέρ' απ' άοίκα λόγια ο Αλεπόν!

«Ξάι μη νουνίεις ατο, είπεν ατον. Έρχαλ κατ θα εβρίκομε και για τ' ατό». [...]. Πουρνά-πουρνά με το ηλιοχάραγμαν εσήβαν σο δρόμον.

Όπου επένταναν ση στράταν ατουα αγριοτσιτσεκα ο Αλεπόν εσώρευενατα. [...].

Πορπατούν πορπατούν, εσίμωσαν σ' έναν ποτάμ' και πέραν ασό γεφύρναθε εφαινόντον τη βασιλέα το παλάτ!

Έτονε μεσημέρτς. και ο ήλιον έκαιεν. Ο Αλεπόν [...] λέει:

«Άρ' ατώρα έρθεν η ώρα να παστρεύεσαι. Ρούζον σο ποτάμ' και λούστ'. [...].».

Ο Σάκ-Σάκ αφέντης [...] εγδύστεν κ' έρούζεν σο ποτάμ' να λούσκειται.

Ο Αλεπόν πέρ ετότε τα λώματατ' και σύριατα σο ποτάμ, και από πάνατον ταουτεύ' τα αγριοτσιτσεκα. Όμπως εντούνενατα ο ήλιον ετσαρτίλιζαν απές σο ποτάμ', κ' εθάρνες πως έσανε αληθινά βασιλικά φορέματα.

Ατώρα ο Αλεπόν έτρεξεν με τα τέσσερα σον βασιλέαν και είπεν ατον:

«Βασιλέα μ' πολυχρονεμένη, έρθεν ο Σάκ-Σάκ αφέντης, έρθεν. Άμα σιτ έλούσκουτον σο ποτάμ, το νερόν επέρεν κ' εδέβεν τα λώματα τ'. Επέμνεν αέτς. Στείλον ογλήγορα τ' ανθρωπίσις να φέρνατον καινούργα λώματα».

Ο βασιλέας αμάν επρόσταξεν να φέρνατον λώματα.

Οι δούλ' επήραν ατα κ' έτρεξαν σον Σάκ-Σάκ αφέντην. Όνταν έφτασαν σιμά σο ποτάμ είδαν τον Σάκ-Σάκ αφέντην να λούσκειται και τα λώματα τ' να τρέχνε απάν σο νερόν. Όμπως ετσαρτήλιζαν τα τσιτσεκία, εθάρεσαν τα λώματα τ' είναι και εκούντσαν τα κεφάλια τουα άμον σασεμέν'. Αμάν έτρεξαν, εξέγκανατον ασό ποτάμ', εφόρτσανατον τα βασιλικά, έκατσαν ατον απάν σ' άλογον και έναν και δύο επέραν το δρόμον για το παλάτ'.

Ο βασιλέας εζήβεν σήν απαντήνα τ' με όλον την παράταξιν.

Ο Σάκ-Σάκ αφέντης όλον ετέρνεν απάνατ τα βασιλικά φορέματα. Ο βασιλέας κ' επόρνευ να εγροικά γιατί ετέρνεν ατα και εσίμωσεν τον Αλεπόν και ερώτεσέν ατον.

«Αλεπέ, όλα καλά είνε ντο λες, άμα ο Σάκ-Σάκ αφέντης γιατί τερεί τ' απάνατ. Για πέειμε, εσύ που εξέρτσασα όλα».

«Βασιλέα, ντο να λέγω σε και πώς να δίγω σε να εγροικάς. Τα φορεσιάς ντο εφόρνευ ο Σάκ-Σάκ αφέντης βασιλέας καμίαν κ' εφόρεσενατα. Ετσαρτίλιζαν τα μετάξια και τα πετράδια και τα χρώματα. Αν θέλτς ρώτα και τ' ανθρωπίσης, είδανατα όνταν εκύλιζένατα το ποτάμ'».

Ο βασιλέας επρόσταξεν ετότε να φέρνε και να φορίζνατον ας' όλον το καλίον τη φορεσίαν.

Ο Αλεπόν τρέσ' στον Σάκ-Σάκ εφέντην και λείιατον κρυφά:

«Νέπαι, σέφτελε, ντ' εντρανής τ' απάντς. Θέλτς να μυρίσκουνταν τη δουλείαν τι σκύλ τα παιδιά;» [...] Απ' οπίσ' έρθαν οι δούλ' κι έφεραν όλον το καλίον την φορεσίαν κι εφόρτσανε τον γαμπρόν.

Ο Σάκ-Σάκ αφέντης εφοέθεν κι άλλο κι εντράνεν απάνατ.

Πολλά κι επήεν εέντον η χαρά. Εκράτεσεν σαράντα ημέρας και σαράντα νύχτας. Έτρωαν, έπιναν, εχόρευαν, ετραβόδωναν.

Ετελείωσαν τα χαράντας, εδέβανε τα μήνας, άμα ο γαμπρόν κσάϊ κ' είσεν νιέτ να φέβ' ασό παλάτ για να πάη με τη νύφεν σο κονάχναντ.

Ο βασιλέας κάπως ατσαίπκον έρθενατον από κ' ερώτεσεν έναν ημέραν τον Αλεπόν.

«Ντο χαπέρια, αούτος ο γαμπρόν για πάϊσιμον ξάϊ κι νουνίζ;» [...].

«Ε, βασιλέα, ντο να λέω σε. Κάθαν ημέραν από νουνίζ. [...] Τρώει την καρδίαν ατ, άμα κι θέλ' να εμπροδιαβαίν. Περιμέν να δίσαντον την άδειαν.» [...].

«Αέτς αν εν εγώ οσήμερον θα δίγαντον την άδειαν κι ας πάη να ησυχάζ' σο μέρος ατ».

Άμον ντο έμαθεν από ο Σάκ-Σάκ αφέντης εσήβεν σο νούνισμαν. Τρέσ' ευρίκ τον Αλεπόν και λείιατον: «Ντο θα γίνουμαι ατώρα; [...]»

«Ξάϊ μη φοάσαι, Σάκ-Σάκ αφέντη. [...] Μόνον τέρεν καλά να έρχεσιν απ' οπίσι μ'. Εγώ θα πάω εμπροστά και θα ευρίκω την τσαρέν».

Τ' άλλο την ημέραν ετοιμάσαν τα γομάρια και τ' άλογα, εφόρτωσαν την προίκαν τη νύφες και έναν αλάι όλ' εντάμαν εχπάστανε με τα ζουρνάδες και τα ταούλια. Εμπροστά επέγναν ο βασιλέας με τη νύφεν και τον γαμπρόν. Απ' οπίσ' τ' αλάι του βασιλέα και όλον οπίσ' ή προίκα.

Ο Αλεπόν έτρεσεν εμπσόν ώραν εμπροστά και οπού έλεπεν ανθρωπύς, για οσπίτ έχτιζαν, για χωράφ' ώργωναν, για έσπερναν, για ξύλα έκοφαν, για χτήνια ώριαζαν, για σ' αργαστέριατον εξ έστεκαν, εσίμωνέν ατς μ' έναν φόραν κ' έλεενατς:

«Ντο στέκετεν, παιδιά, ο Σάκ-Σάκ αφέντης εσκέρται με το στράτεμάναν, αχά, εντρανέστεν πως εμαύρισην από μακρά. Αν θέλετεν να εγλυτώνετεν, όνταν ερωτούνε σας τίνος είνε τα χωράφια αούτα και τα κονάκια και τ' ορμάνια και τα χτήνια και τ' αργαστέρια θα λέτεν: “Του Σάκ-Σάκ εφέντη είνε”. Από μόνον θα λέτεν και ξάϊ μη φοάστην άλλο».

Έρχουντου κ' επέρανε τ' αλάι και ο βασιλέας όντιαν έλεπεν έρώτανεν άτόν τίνος είνε αούτα τα χωράφια; τίνος είνε αούτα τα κονάκια τίνος είνε αούτα τ' ορμάνια και τα χτήνια και τ' αργαστέρια; Κι' όλ' έλεγαν:

«Του Σάκ-Σάκ αφέντη».

Ο βασιλέας εθάμαζεν για το βίον του γαμπρούατ. [...]

Εμπροστά ο Αλεπόν, οπίσ' τ' αλάι, πάγνε. Εσίμωσαν σ' έναν τρανόν ορμάν. Ο Αλεπόν έξερεν πως εκειαπές έτονε χτισμένον έναν τρανόν κονάκ, κι

απές εκάθουσαν σαράντα κλεφτάντ.

Εσήβεν μ' έναν φόρτσαν σ' ορμάν και τρές ίσα σο κονάκ και κουίζ ασήν αυλήν απές:

«Ε παιδιά, ντο στέκετεν. Ο Σάκ-Σάκ αφέντης έμαθεν πως ήστην αδά και εσκέρται με τρανόν στράτεμαν να χάντσας. Άντσα προφτάνετεν να φέβετεν». [...]

Οι κλεφτάντ' εχπαράγανε όνταν είδανας κ' ελίγορα ελίγορα ετοπλάετσαν τα καλά καλά κ' εθέκανατο.

Πολλά κ' επέρασεν το βασιλικόν αλάι έρθεν κ' εκόνεφεν εμπροστά σο κονάκ. Ο Αλεπόν ένοιξεν τα πόρτας και σίτα ελάιζεν τ' ουράδνατ εκαλωσώριζεν τον κόσμον κ' εβάλλνενας σο κονάκ.

Εστρώθαν αμάν τα τραπέζια κ' έφαγαν και έπιαν.

Απάν σο βράδ ο βασιλέας επεχαιρέτεν το γαμπρόν και τη νύφεν κι όλον τ' αλάι εγύρτεν οπίς.[...]

Ο Αλεπόν για να δοκιμάζ' την καρδιάνατ είπενατον:

«Ε, σ' ατά όλα απάν κάτ' θα ψαλαφώ σε κ' εγώ».

«Ό,τι θέλτς, Αλεπέ, όντι έχω τ' εσά είνε όλα».

«Θέλω απόψ' να κοιμούμαι σο κρεβάτνε σου».

Ο Σάκ-Σάκ αφέντης επάτεσεν τα γέλια όνταν έκσενατο.

[...] Το θέλημα σ' θα γίνεται, είπεν [...].

Ενύχτωσεν. [...] Η νύφε ενήβεν σήν κάμαράνατς [...] έσκωσεν το πάπλωμαν και κ' επρόφτασεν να ξαπλούται.

Έναν άσκεμον μυρωδιάν εντώκεν σο μυτίνατς κ' επήεν να λυγοθυμά. Έσκωσεν όλον το πάπλωμαν και ντο τερεί. Ο Αλεπόν ξαπλωμένον εντούνεν ροθόν απάν σα μεταξωτά κρεβάτια.

Τρες σον άντρανατς και με το θυμόν λέει ατον:

«Κί' αμ' κ' εξέρτς, ο προκομένον ο Αλεπόν εξαπλώθεν άπλαν δίπλαν σο κρεβατοκάμαραν κ' εβρωμισέναντο».

«Ντο λες; Αλήθεια λες;»

Και θυμωμένος τρες, περ έναν τρανόν ιφτιάρ και τα ίσα σην κρεβατοκάμαραν. Ο Αλεπόν εντούνεν ακόμαν τοθόν.

Συρ και περ από πánατ' τα παπλώματα, χώνιατον σ' ιφτάρ και ους καλά καλά να εγροικάτο ο Αλεπόν εσύρενατον οξωκά ασό παραθύρ.

Ο Αλεπόν πολλά εκούζεφεν κ' ερχίνεφεν ν' ανοί άσκεμα το στόμανατ.

Αποφκά ασό παραθύρ' εκούιζεν:

«Ναι αναθεματισμένε, ναι αχάριστε χαμελετάρ, ναι σελεμεντέρ, εγώ εποίκα σε άνθρωπον, εποίκα σε βασιλέαν, εδώκα σε τη βασιλέα τη θυγατέραν, ηύρα σε ολόκληρον παλάτ' κι ατώρα να εφτάς εσύ εμέναν οοίκον δουλείαν; [...] Ατώρα εξέρω γω ντο θα φτάγω».

Αέτς όμπως εγαραλάιζεν αποφκά ο Αλεπόν έξεν τα λόγια ντο έλεγεν και η νύφε κ'εσάσεφεν.

Και λέει σο Σάκ-Σάκ αφέντην:

«Ντο φάλλ' ο Αλεπόν; ντο ατά ντο λέει: χαμελετάρτζ, σελεμεντέρτζ, κονάκ, ντο θέλ' να εγροικά;» [...]

«Άφσατον να λήη, είπεν, εθύμωσεν ντο εσκωσάτον ασό κρεβάτ κ' εσυράτον αφκά κι ασό θυμόνατ κ' εξέρ ντο λέει. [...]

Ο Αλεπόν επήεν ηύρεν τη κλεφτάντζ. [...]

«Ε! Αλεπέ, ντο χαπέρια, ντο εγέντονε σο κονιάκ;»

«Ε! παιδιά, άλλο μη φράστιν. Όλ' έφυγαν κ' εφήκαν μόνον τον Σάκ-Σάκ αφέντην με τη νύφεν. Αν πάτεν ατώρα θα ευρίκετατς εκεί και θα παντρεύετατς».

Οι κλεφτάντ κ' επόρεσαν να πιστεύνε τα λόγια τη Αλεπού κ' έστειλαν ίναν να εντρανή αν λέει αλήθεια, και σ' εκείνο κερé να φτιάγνε.

Ο κλέφτες με τον Αλεπόν έρθαν σο κονάκ κ' ετριγύρτσσαντο οι δυο εντάμαν. Ο Σάκ-Σάκ αφέντης είδεν τον κλέφτεν και τον Αλεπόν εντάμαν και εγροίζεν τη δουλειά.

«Ας κουίζω, είπεν, κι' αχπαράζατς».

Και εκουίζεν;

«Ου τη σκύλ και τη γαιδάρ τον γυιόν, ατός εμέναν σαράντα νομάτς έταξεν κ' ίναν μονάχον έφερεν; Ογλήγορα, ατώρα να πας να φέρτσμε και τ' άλλτς». Άμον ντο έξενατα ο κλέφτες, ζατή είχεν τον φόβον στη καρδιάνατ, εφήκεν κ' έφυεν.

Από πίσ' ατ τρεσ ο Αλεπόν και λέει ατον:

«Νέπε, φοβετσέα, γύρτσον οπίσ'. Άξον κ' εμέν».

Πού ν' ακουίε ο κλέφτες. Τρέσ ση συντρόφσατ και λέει ατς:

«Ου τη σκύλ και τη γαιδάρ τον γυιόν, τον Αλεπόν, τολάπια εθέλνεν ν' επήνε μας. Ατά ντο είπε μας τα λόγια φέματα έτανε. Ατός είχεν συμφωνίαν με τον Σάκ-Σάκ αφέντην να παραδίνμας όλτς' εντάμαν. Από πίζ' έρθεν κι' ο Αλεπόν και σίτα ελάχμαζεν κατ εθέλεσεν να λήη, άμα ποίος έκουενατον;»

Θυμωμέν' οι κλεφτάντ απ' ίνας ίνας επιάνατον ασ' ουράδ, έσκωναν κ' εντούναν ατον κα, ίσαμε εψώψσαν ατον. Και έφυγαν επεκει και επήγαν πολλά μακρά κι' αέτς ο Σάκ-Σάκ αφέντης εγλύτwsεν.

Ζη ατώρα σο ξένον το κονάκ με τα σίλια καλάν ντο ηύρεν εκειαπές και ντο εγέντανε όλα τ' εκεινού.

Κι ο μαύρον ο Αλεπόν επήεν κι ακόμαν πάει.

Περίληψη

Ένας μυλωνάς βλέπει κάθε πρωί τα σακιά του τρυπημένα και τα αλεύρια χυμένα. Παραφυλάει με το δίκαννο και πιάνει την αλεπού που του τρυπάει τα σακιά. Της χαρίζει όμως τη ζωή, όταν αυτή του τάξει, αν δεν τη σκοτώσει, να τον κάνει γαμπρό του βασιλιά.

Η αλεπού πάει στο παλάτι του βασιλιά και του ζητά το κοιλό που μετρά τα δεκάριχα φλουριά. Επιστρέφει το κοιλό στον βασιλιά αφήνοντάς μέσα ένα φλουρί. Ο βασιλιάς βρίσκοντάς το υποθέτει ότι η αλεπού του είπε την αλήθεια για τα πλούτη του αφεντικού της. Η αλεπού ξανάρχεται στο παλάτι και ζητά το κοιλό που μετρούν τα εικοσάρικα φλουριά. Το επιστρέφει αφήνοντας μέσα το εικοσάρικο φλουρί που της έδωσε ο μυλωνάς και στη συνέχεια ζητά τη θυγατέρα του βασιλιά για το αφεντικό της. Ο βασιλιάς, χαρούμενος που θα κάνει τέτοιο πλούσιο γαμπρό, δίνει το λόγο του και τους ζητά να έρθουν στο παλάτι.

Στον δρόμο η αλεπού μαζεύει αγριολούλουδα. Βάζει τον μυλωνά να γδυθεί και να πέσει στο ποτάμι. Έπειτα ρίχνει μέσα στο νερό τα ρούχα του και από πάνω τα αγριολούλουδα, που λαμπυρίζουν στον ήλιο και φαίνονται σαν αληθινά βασιλικά φορέματα. Η αλεπού τρέχει στον βασιλιά και του λέει πως τα ρούχα του Σακ Σακ αφέντη τα πήρε τάχα το ποτάμι. Ο βασιλιάς προστάζει να του στείλουν βασιλικά ρούχα. Φτάνοντας στο παλάτι, ο Σακ Σακ αφέντης κοιτάζει συνέχεια τα καινούργια του ρούχα. Ο βασιλιάς απορεί και ρωτά την αλεπού το γιατί. Αυτή του λέει πως τάχα ο αφέντης της ήταν συνηθισμένος σε πολύ καλύτερα ρούχα. Έτσι ο βασιλιάς προστάζει να του φέρουν ακόμα καλύτερη φορεσιά. Γίνεται ο γάμος και, καθώς ο χρόνος περνά, ο βασιλιάς αναρωτιέται γιατί το ζευγάρι δεν ξεκινά για το σπίτι του γαμπρού. Έτσι ξεκινούν ο βασιλιάς, ο γαμπρός, η νύφη και η βασιλική συνοδεία. Η αλεπού τρέχει μπροστά και λέει στους ανθρώπους που χτίζουν σπίτια, που οργώνουν - σπέρνουν τα χωράφια, που κόβουν ξύλα, που βόσκουν κοπάδια πως δήθεν έρχεται στρατός κι αν θέλουν να γλιτώσουν, όταν τους ρωτούν τίνος είναι τα χωράφια, τα σπίτια, τα κοπάδια κ.λπ. να λένε «του Σακ Σακ αφέντη». Ο βασιλιάς θαυμάζει για τα πλούτη του γαμπρού του.

Φτάνοντας στο παλάτι των σαράντα κλεφτών, η αλεπού τους τρομάζει λέγοντας ότι τάχα έρχεται στρατός εναντίον τους. Αυτοί φεύγουν και το παλάτι τους μένει στον Σακ Σακ αφέντη. Η αλεπού για να δοκιμάσει το αφεντικό της του ζητά να την αφήσει να ξαπλώσει στο κρεβάτι του. Βρωμάει όμως και ο Σακ Σακ αφέντης την πετάει από το παράθυρο. Η αλεπού, για να εκδικηθεί, πάει να φέρει πίσω τους σαράντα κλέφτες. Αυτοί στέλνουν έναν, για να δει, και ο Σακ Σακ αφέντης, για να ξεφύγει, τα βάζει δήθεν με την αλεπού που ενώ του έταζε να τους φέρει όλους, έφερε μόνο έναν. Οι κλέφτες νομίζουν ότι τους γέλασε και τη σκοτώνουν στο ξύλο. Έπειτα φεύγουν και το παλάτι μένει στον Σακ Σακ αφέντη.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Αλεπού, το ευγνώμον ζώο

α: Ο ήρωας είναι ένας φτωχός· α1: μυλωνάς· α2: αμπελάς· α3: βοσκός· α4: τσαγκάρης· α5: ένας τεμπέλης· α6: σταχτοπούτης· α7: άλλο· α8: διαθέτει μόνο ένα περιορισμένο αριθμό κλημάτων· α9: άλλο· α10: που δηλώνεται και στο όνομά του.

β: Μια αλεπού του τρώει (κλέβει)· β1: τα σταφύλια· β2: τα πρόβατα (κατσίκια)· β3: το αλεύρι· β4: τις όρνιθες· β5: άλλο· β6: ο ήρωας την πιάνει, αλλά της χαρίζει τη ζωή· β7: όταν αυτή του τάξει, αν την αφήσει· β8: να τον κάνει γαμπρό του βασιλιά· β9: να του κάνει μεγάλο καλό.

γ: Ο ήρωας συναντάει μια αλεπού· γ1: τη φροντίζει (την ταΐζει)· γ2: και αυτή του υπόσχεται να του ανταποδώσει το καλό.

δ: Από την κληρονομιά ενός πατέρα οι δυο μεγαλύτεροι γιοι (ο μεγαλύτερος γιος) παίρνουν κάποια χρήσιμα πράγματα, ενώ ο μικρότερος έναν γάτο· δ1: ένας πατέρας πεθαίνοντας λέει στα δύο παιδιά του να διαλέξουν τι προτιμούν από την κληρονομιά, ένα αξιόλογο αγαθό και την κατάρρα του ή έναν άχρηστο γάτο και την ευχή του; Ο μεγαλύτερος γιος διαλέγει το πρώτο και ο μικρότερος το δεύτερο.

ε: Στον ήρωα εμφανίζεται ως βοηθός ένα άλλο ζώο· ε1: ή άνθρωπος.

II. Οι πανουργίες του ζώου

α: Η αλεπού βρίσκει μια λίρα· α1: την κλέβει· α2: βάζει τον ήρωα να πουλήσει τα λιγοστά υπάρχοντά του και εξοικονομεί χρήματα· α3: άλλο

β: Η αλεπού πηγαίνει στο βασιλιά και δανείζεται το δοχείο (τη ζυγαριά) για το μέτρημα των χρημάτων (των σιτηρών)· β1: το κοίλο· β2: το μέτρο· β3: άλλο· β4: για να μετρήσει τάχα τις λίρες (τα φλουριά κλπ) του αφέντη της· β5: του οποίου λέει το όνομα· β6: την επομένη το επιστρέφει, αφήνοντας επίτηδες ένα νόμισμα κολλημένο στον πάτο του δοχείου· β7: που είναι αλειμμένος με μέλι· β8: διαδοχικές (συνήθως τρεις) επισκέψεις της αλεπούς· β9: κάθε φορά, κολλημένα όλο και περισσότερα νομίσματα στο δοχείο του βασιλιά· β10: όταν ο βασιλιάς θέλει να τα επιστρέφει, η αλεπού του λέει να το κρατήσει γιατί σαν κι αυτά έχουν πολλά· β11: η αλεπού σκαρφίζεται κάποια άλλη πονηριά για να δείξει τα υποτιθέμενα πλούτη του αφέντη της.

γ: Ο γάτος πιάνει στο δισάκι του λαγούς, πέρδικες, περιστέρια κλπ· γ1: διαδοχικές φορές· γ2: πειθεί τα ζώα να τον ακολουθήσουν, λέγοντας πως είναι τάχα χαλεσμένα στο παλάτι· γ3: και τα προσφέρει στο βασιλιά, ως δήθεν δώρα του αφέντη του.

δ: Το ζώο παινεύει τον πλούτο του αφέντη του· δ1: προτείνει στον βασιλιά τον αφέντη της για γαμπρό· δ2: ο βασιλιάς, νομίζοντας ότι είναι πλούσιος, τον θέλει για γαμπρό του.

ε: Το ζώο έρχεται στον βασιλιά ζητώντας βοήθεια επειδή τάχα είχαν ένα ατύχημα στο δρόμο· ε1: ο αφέντης του έπεσε στο ποτάμι (λίμνη, ρέμα, θάλασσα)· ε2: στη λάσπη· ε3: βράχθηκε στη βροχή· ε4: κι έχασε (λέρωσε) τα ρούχα του· ε5: έχασε τα υπάρχοντά του· ε6: τάχα τους έκλεψαν ληστές· ε7 άλλο· ε8: ο βασιλιάς περνάει τα πολύχρωμα λουλούδια, που έριξε η αλεπού στο ποτάμι για τα πολύχρωμα φορέματα του γαμπρού (ή τα κρεμμυδόφυλλα για λίρες)· ε9: δίνει βασιλικά ρούχα· ε10: και λεφτά· ε11: η αλεπού βρίσκει με άλλον τρόπο καλή φορεσιά για τον αφέντη της.

στ: Στο βασιλικό τραπέζι ο ήρωας κινδυνεύει να προδώσει άθελά του την ταπεινή καταγωγή του με τους χωριάτικους τρόπους του· στ1: κοιτάζει συνέχεια τα καινούργια του ρούχα· στ2: ο βασιλιάς απορεί και η αλεπού δικαιολογεί τον αφέντη της· στ3: ότι τάχα είναι συνηθισμένος σε καλύτερα ρούχα· στ4: η αλεπού συμβουλεύει τον ήρωα πώς θα φερθεί στο παλάτι· στ5: έτσι ο ήρωας δεν κοιτάζει γύρω του κι ο βασιλιάς συμπεραίνει ότι είναι συνηθισμένος σε τέτοιο πλούτο.

ζ: Ο ήρωας γίνεται γαμπρός του βασιλιά.

III. Η εξασφάλιση μιας περιουσίας για τον ήρωα

α: Στο δρόμο της επιστροφής το ζώο προπορεύεται και πείθει όλους τους βοσκούς, εργάτες, θεριστές κλπ να πουν ότι τα κοπάδια, χωράφια, αμπέλια κλπ. ανήκουν στον αφέντη της· α1: απειλώντας τους πως αλλιώς θα τους σκοτώσει ο στρατός του βασιλιά· α2: απειλώντας τους βοσκούς πως αλλιώς θα τους φάει τα ζώα· α3 άλλο.

β: Φθάνοντας σε ένα λαμπρό παλάτι (πύργο), το ζώο φοβίζει τον (τους) ιδιοκτήτη (ες)· β1: τον δράκο· β2: τους δράκους· β3: τους σαράντα δράκους· β4: άλλο· β5: που είναι και ιδιοκτήτης (ες) των κοπαδιών, χωραφιών κλπ· β6: ότι τάχα έρχεται στρατός εναντίον του (τους)· β7: άλλο· β8: και τον (τους) κάνει να φύγει (φύγουν)· β9: τον (τους) συμβουλεύει να κρυφτεί (κρυφτούν) μέσα στο φούρνο (στα άχυρα) όπου βάζει φωτιά και τον (τους) καίει· β10: τους συμβουλεύει να κρυφτεί (κρυφτούν) στο πηγάδι και (τον) τους σκοτώνει· β11: ρίχνοντας πέτρες· β12: βάζοντας τους προσκεκλημένους να ρίξουν όλοι από μια πέτρα.

γ: Ο γάτος ξεγελάει τον ιδιοκτήτη του παλατιού (δράκο-μάγο), που μεταμορφωνόταν σε ό,τι ήθελε, να γίνει ποντίκι και τον τρώει.

δ: Το παλάτι με όλα τα υπάρχοντα μένει στον ήρωα· δ1: Ο βασιλιάς θαυμάζοντας τον πλούτο του τον κάνει γαμπρό του.

ε: Ο ήρωας εξασφαλίζει με άλλο τρόπο μια πλούσια κατοικία (υπάρχοντα) ε1: συνέχεια όπως το ΑΤ 812, *The Devil's Riddle*: με τον αναστεναγμό του ήρωα «Αχ Αλίμονο» παρουσιάζεται ένας αράπης, που ονομάζεται έτσι. Το αίτημα του ήρωα ικανοποιείται (το υπερφυσικό ον του δίνει παλάτι) αλλά ο αράπης (ή οι σαράντα δράκοι) του ζητούν να απαντήσει σε ερωτήματα (αινίγματα), συνήθως δώδεκα. Στη θέση του ήρωα απαντά το ζώο-βοηθός του ή ένας γέρος (ο Χριστός) και κερδίζει το στοίχημα, κάνοντας το δράκο (τον αράπη) να σκάσει ή (και) να μεταμορφωθεί ο μισός σε χρυσό και ο μισός σε διαμάντι.

IV. Ο φεύτικος θάνατος του ζώου και η αχαριστία του ανθρώπου (ΑΤ *154Α)

α: Η αλεπού (ο γάτος) προσποιείται την φόβια, για να δοκιμάσει την ειλικρίνεια του αφεντικού της, που της είχε τάξει από ευγνωμοσύνη μετά το θάνατό της· α1: να της κάνει χρυσά κόλλυβα· α2: να τη βάλει σε χρυσό κλουβί· α3: να τη θάψει με δεσπότες, παπάδες, μουσικές· α4: άλλο· α5: ο ήρωας δεν κρατά την υπόσχεσή του και την πετάει· α6: βάζει κάποιον άλλο να την πετάξει.

β: Η αλεπού κατηγορεί τον ήρωα για την αχαριστία του· β1: και φεύγει στενοχωρημένη· β2: απειλεί πως θα τον μαρτυρήσει· β3: αλλά μετά από παρκαλία τον συγχωρεί· β4: ο αφέντης της την πείθει πως ήξερε τάχα πως το έκανε φέματα· β5: η αλεπού τον καταστρέφει, μαρτυρώντας την αλήθεια στο βασιλιά (βασιλοπούλα)· β6: η αλεπού μαρτυρά την αλήθεια στους πραγματικούς ιδιοκτήτες του παλατιού, που το χουν σκάσει φοβισμένοι για να τους πείσει να γυρίσουν πίσω και να σκοτώσουν τον σφετεριστή· β7: ο ήρωας τους ξεγελά για δεύτερη φορά, ώστε να μην ξαναγυρίσουν· β8: τη δεύτερη φορά, που η αλεπού παριστάνει την φόβια, τη βάζει μέσα σε χρυσό φέρετρο, αλλά το καρφώνει έτσι ώστε να μην μπορεί να ξαναβγει· β9: άλλο.

γ: Όταν πραγματικά πεθαίνει, ο ήρωας τη θάβει με τιμές· γ1: την πετάει.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 1215 (ΣΜ 45), 17-19, Δωδώνη, «Ο γάτος και ο τσέλιγκας». I: δ. II: γ, γ1, γ3, ε, ε1, ε4, ε9. III: α, γ, δ, δ1.
2. ΛΑ 1263 (93), 19, Δίστρατο. Κονίτσης, άτιτλο. I: α3, β, β2, β8. II: α2, β, β3 (πλάστιγγα), β4, ζ. III: β, β2, β7 (με το θόρυβο των κουδουνιών), β10, δ. IV: α, α4 (κουλούρια από ασήμι), α5.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

3. ΛΦ 1141, 1-4, Λάρισα, «Ο αφέντης ο αμπελάς». *I*: α, α2, β, β1, β6, β7, β8. *II*: α2, β, β3 (κουτί), β4, β6, β7, β8, β9, δ2, ε, ε2, ε4, ε9, ζ. *III*: α3, β, β4 (ληστές), β5, β6, β10, β12, δ.
4. ΣΠ 65, 69-70, Τρίκαλα, «Ο παπουτσωμένος γάτος». *I*: δ. *II*: γ, γ1, γ3. *III*: α, β, β4 (μάγισσα), γ, δ, δ1.
5. ΣΠ 65, 95-98, Τρίκαλα, άτιτλο. *I*: δ. *II*: γ, γ1, γ3. *III*: α, β, β4 (μάγισσα), γ, δ, δ1.

ΘΡΑΚΗ

6. ΛΑ 2404, 15-16, Άσκυρα Ξάνθης, άτιτλο. *I*: α1, β6, β7, β9. *III*: β, β4 (πασά), β6, β9. *IV*: α, α4 (να τη διαβάσει μιάμης, αυτός δεν θέλει), α5, β, β4, γ.
7. ΛΦ 610, 7-11, Κωνσταντινούπολη, «Ο Σαραντάμπελος κι η αλεπού». *I*: α, α8, β, β1. Η συνέχεια όπως ΑΤ *176Α (ο γέρος κάνει τάχα πως θάβει ένα παιδάκι. Η αλεπού περνώντας ρωτά «γιατί δεν κλεις», η απάντηση «αύριο κλαίμε εδώ». Η αλεπού, που σκάβει να το βρει, πέφτει στην παγίδα και αρχίζει τα κλάματα), β6, β7, β9, γ1. *II*: α1, β, β3 (αγυάρι), β4, β5 (Σαραντάμπελος), β6, β8 (τρεις), δ2. *III*: β, β4 (υπηρέτες-φρουρούς), β7 (αγριάνθρωποι), β10, β11, δ, δ1. *IV*: α, α6, β, β3, γ.
8. Θρακικά 17, 1942, 113-115 (αρ. 46), Επιβάτες, «Γαβριήλ ο μυλωνάς κι' η κερά Μαριώ». *I*: α, α1, β, β1, β6, β7, β9. *II*: α3 (της δίνει ο ήρωας δυο φλουριά της μάνας του), β, β3 (κόσκινο), β6, β7, β8 (δύο), ε, ε6, ε10, στ4, ζ.
9. Θρακικά 17, 1942, 117-121 (αρ. 48), Τζετώ, «Η αλεπού κι' αφέντης το Τσαγκααραδάχ'». *I*: α5, γ. *II*: α2, β, β3 (αγιάρι), β4, β6, β7, β8 (τρεις), β9, β10, δ2, ε7 (πνίγει τις σαράντα καμήλες, που τις έδωσε ο βασιλιάς στο ποτάμι, τάχα για να φορτώσει τα πλούτη του αφεντικού της), ε9, ζ. *III*: α, α1, β, β1, β6, β9, δ. *IV*: α, α3, α6, β, β4, γ.
10. Θρακικά 17, 1942, 137-138, Σηλυμβρία, «Ο γάτος». *I*: δ. *II*: γ, γ1, γ3. *III*: γ, δ, δ1. *IV*: γ.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

11. ΛΑ 1182 (12), 83-85, Μηλοχώρι, Εορδαία Πτολεμαΐδος, «Η αλεπού και

- ο Μυλωνάς». *I*: α1, β, β3 (η αλεπού, φουσκώνοντας τη φούσκα ενός προβάτου, την πάει στο μυλωνά, να της αλέσει τάχα το σιτάρι που έχει μέσα. Ανοίγοντάς την ο μυλωνάς φεύγει ο αέρας αλλά αυτός γεμίζει τη φούσκα με τα αλεύρια των άλλων), γ1, γ2. *II*: δ, δ1, ε8, ε9, στ1, στ2, στ3. *III*: α, β, β4 (αγριανθρώπους), β6, β9, δ, δ1. *IV*: α, α4 (να την έχει μέσα στο σπίτι), α5, β3, γ, γ1 (στο τέλος σκουληχιάζει και την πετούν).
12. ΛΑ 1249 (79), 47-49, Δράμα, άτιτλο. *I*: α1, β, β4, β6, β9. *II*: α3 (ζητά τη λίρα από τον ήρωα), β, β4, β5 (Τρακάλ μπέης), β6, β7, β8, β9, β10, δ2, ε, ε2, ε4, ε6, ε9, στ1, στ2, στ3. *III*: α, α1, β, β2, β7 (τάχα έρχονται κλέφτες), β9, δ.
13. ΛΑ 1316, Πολύλακος Βοΐου, «Ο μυλωνάς». *I*: α1, β, β4, β6, β7, β8. *II*: β, β3 (ταγάρι), β4, β6, β7 (κατράμι), δ1, ε, ε2, ε4, ε9, στ (φυσάει και τινάζει τα φορέματα, νομίζοντας ότι έχουν αλεύρι), στ2, στ3, στ4, ζ. *III*: α, α3 (θα τους καταστρέψει το πλήθος), β, β3, β6, β9, δ. *IV*: α, α4 (χρυσό κουτί), α6, β2, γ.
14. ΛΑ 2762, 108-113, Κορμίστα Σερρών, άτιτλο. *I*: α1 (Τζαγκριτζής Μπέης), β, β4, β6, β7, β9. *II*: δ1, ε, ε1, ε4, ε9, ζ. *III*: α, α1, β (σε ωραία σπίτι), β8. *IV*: α, α4 (να τη θάψει με τιμές), α5, β2, β3, γ.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

15. ΛΑ 1146 Α, 94, Πέτρα Λέσβου, άτιτλο.
16. ΛΑ 1286, 23, Λήμνος, «Ο κάτος τ' παπτσή». *I*: α4, έχει ένα γάτο. *II*: γ, τρώνε τους λαγούς με το αφεντικό του.
17. ΛΑ 1288 (ΣΜ 118), 72, Μεσαγρός Λέσβου, «Η αλεπού και ο μυλωνάς». *I*: α1, γ1, γ2. *II*: δ, δ1, ε, ε7 (η βάρκα βούλιαξε), ε9, στ4, ζ. *IV*: α, α1, α6, β, γ.
18. ΛΑ 1289 (ΣΜ 119), 108-109, Λέσβος, «Μυλωνάς τσ' η αλεπού». *I*: α1, β5 (η αλεπού του γλύφει τις μυλόπετρες), β6, β7, β8. *II*: β, β4, β6, δ2, ε, ε6, ε9. *III*: β, β3, β6, β10, δ. *IV*: α, α1, όταν η αλεπού αποκοιμείται, ο μυλωνάς τη σκοτώνει.
19. ΛΑ 2457, 235-239, Μεστά Χίου, άτιτλο. *I*: δ. *II*: δ, ε11. *III*: α, γ, δ, δ1.
20. ΛΑ 545Β, 3, Καρδάμυλα Χίου, «Η αλεπού και τα χρυσά κόλλυβα». *I*: α3, β, β2, β6, β7, β8. *II*: β, β4, β6. *III*: β, β3, β10, δ. *IV*: α, α6.
21. ΛΑ 545Β, 5, Πέτρα Λέσβου, άτιτλο. *I*: α2, α8, α10 (Πεντεκλημά), β, β1, β6, β7, β8. *II*: δ, ζ. *IV*: α, β2, β3.

22. ΛΦ 1539, 1-3, Λέσβος, «Η κόρη του βασιλιά». *I*: α. *III*: ε1.
23. ΣΠ 82 (ΛΑ 609), 6-13, Πλωμάρι Λέσβου, «Πιντουκλημάτς και κερά Μαριγώ». *III*: β, β1, β10, β12.
24. ΣΠ 82 (ΛΑ 609), Πλωμάρι, άτιτλο. *I*: α, α2, α8, α10 (Πεντεκλημάτς), γ, γ1, γ2. *II*: α1, β, β6, δ1, ε2, ε7 (καθώς περνούσε ο γαμπρός, χάλασε το γεφύρι, τάχα τα γιοφύρια τους δεν είναι άξια να σηκώσουν το γαμπρό), ε9. *III*: α, α1, β, β1, β6, β10, β12, δ. *IV*: α, α6, β, β3.
25. Kretschmer, *L. D.*, 492-493 Λέσβος, αρ. 9, «Η αλεπού προζενήτρα». *I*: α, α7 (γεωργός), β, β4, β6, β7, β9 (υπόσχεται να του δώσει αρχόντισσα γυναικά). *II*: δ, δ1. Ανολοκλήρωτο.

β. Δωδεκάνησα

26. ΙΑ 690Α, 188-192, Αστυπάλαια, «Ο Ροβυτσάς» *I*: δ. *II*: δ1. [Παρεμβάλλεται ο 545D*: *II*: β, β1, β4, β5, β7, β8,]. *III*: α, β1, β7 (του βγάζει την τρίχα, απ' όπου κρέμεται η δύναμή του), δ1.
27. ΛΑ 178, 55, Νίσυρος, άτιτλο.
28. ΛΑ 2248, 143-146, Αστυπάλαια, «Ο Ροβιθάς». *I*: δ. *III*: α. Η συνέχεια όπως ΑΤ 545D*, βλ. παρ. αρ. 7.
29. ΛΑ 2299, 22-24, Απέρι Καρπάθου, «Η αλεπού κι ο μυλωνάς». *I*: α1, β, β1, β6, β9. *II*: α3 (εξοικονομούν χρήματα από τα αλέσματα), β (βασίλισσα), β3 (κόσκινο), β4, β6, β8, δ1, ε, ε6, ε9. *III*: α, α3 (πως θα τους πάρουν όλα τα ζώα, εκτός κι αν πουν ότι ανήκουν στον αφέντη της), β, β4 (η δράκαινα και οι κόρες της), β6, β10, β11, δ, δ1. *IV*: α, α6, β, β2, β3.
30. Λαογραφία ΙΕ', τεύχ. Β', 1954, 328-332, Πάτμος, «Η τσ'ερά κατά ή η τσ'ερά συμπεθέρα». *I*: δ1 (3 γιους). *II*: γ2, γ3, δ1, ε, ε7 (τον έριξε κάτω το άλογο), ε9, ζ. *III*: α, α1, β, β3, β6, β8, β9 (ο δράκος μέσα στο φούρνο γίνεται βουτσί με φλουριά), δ.

γ. Εύβοια-Σποράδες

31. ΣΠ 52 (ΛΑ 579), 5-12, Πλατανιστάς Καρυστίας, άτιτλο. *I*: α2, α8, α10 (Πεντεκλημάς), β, β1, β6, β7, β8. *III*: ε1. *V*: α, β9.

δ. Κρήτη

32. ΛΦ 1572, 2-6, Κάϊνα Αποκόρωνα, «Ο Πενταμπελάς». *I*: α, α8, β, β1,

β6, β7, β8. *II*: β, β3 (πινάκι), β4, β6, β8, δ1, ε, ε1, ε4, ε9. *III*: α, β, β3, β6, β10, β12, δ. *IV*: α, α4 (κρυστάλλινη κάσα), α5, β, β4, γ.

33. Λιουδάκη, *Γύρω στο μαγγάλι*, 1-8, Λατσιάδα Μεραμβέλλου, «Ο γάτος και τ' αφεντικό». *I*: δ. *II*: γ2, γ3, δ1. *III*: Συνέχεια όπως το ΑΤ 812.

ε. Κυκλάδες

34. ΛΑ 1684 Β', 75-79, Χώρα Αμοργού, άτιτλο. *I*: α, β, β4, β6, β7, β8. *II*: β, β3 (λαλousάκι), β4, β6, β8, στ, στ2. *III*: α, α2, β, β2, β6, β8, δ. *IV*: α, α1.
35. ΛΑ 3019, 24-26, Άνδρος, «Ο Γιάννης ο Πεντάμπελος». *I*: α, α8, α10, β, β1, β6, β7, β8. *II*: β, β4, β6, β8, β9, δ2, ε, ε6, ε9, ζ. *III*: α, β, β3, β10, β12. *IV*: α, α1, α6, β, β4, γ.
36. ΛΑ 1396, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, 239-240, αρ. 68 (ΛΑ 545Β, 7), άτιτλο. *I*: α2, α8, α10 (Αμπελογιάννης), β, β1, β6, β7, β8. *II*: α. Πηγαίνει στον βασιλιά. Ανολοκλήρωτο.
37. ΛΑ 1396, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, 367-374, αρ. 97, (ΛΑ 545Β, 7), «Σόρα Μπελόνας». *I*: α5, α8, ε1 (μια γριά κλέβει τα σταφύλια του, την πιάνει και αυτή τον παρακαλεί να την αφήσει και θα του δώσει του βασιλιά την κόρη). *II*: α2, β, β1, β4, β6, β8, δ2, ε11 (με κομματάκια από ραφτάδες και χρυσές πρόκες κάνει φορεσιά), ε, ε7 (έπεσε σε γούρνα), ε9, στ1, στ2, στ3, ζ. *III*: α, β, β3, ε1. *IV*: α, α1, α5, β, β2, β3, γ.
38. ΛΑ 1396, Αδ. Αδαμαντίου, Τηνιακά, 375-379, αρ. 98, (ΛΑ 545Β, 8) «Ο Σόρ - Μπελόν'ς». *I*: α8, β, β1, β6, β7, β8. *II*: ε11 (του κάνει φορεσιά, μαζεύοντας κουρελάκια από τα ραφτάδικα), ε, ε2, ε9, ζ. *III*: α, α1, β, β1, β6, β9, δ. *IV*: α, α1, β, β2.
39. ΛΦ 854, 3-14, Φιλώτι Νάξου, «Αφέντης ο Πεντοκλιματάς». *I*: α, α8, α10, β, β1, β6, β7, β8. *II*: β11 (ζητά αποθήκες, για να βάλει τάχα τις σταφίδες και τα κρασιά του), ε, ε1, ε2, ε4, ε9, ζ. *III*: α, α3 (θα τους σκοτώσει ο Πεντοκλιματάς), β, β4 (δώδεκα νάνοι), β6, β8. Η συνέχεια όπως ΑΤ 545D*, βλ. παρ. αρ. 23.
40. ΝΕΑ 1, 1870-1872, 14-17, αρ. 3, Μήλος, «Ο αφέντης ο Τριορρωγάς». *I*: α, α8, β, β1, β6, β7, β8. *II*: β (στη βασίλισσα), β3 (πινάκι), β6, β7, δ2, ε, ε1, ε9, ζ. *III*: α, β, β3, β9, δ. *IV*: α, α4 (ασημένια κασέλα), α6, β5.
41. ΝΕΑ 2, 1874, 66-74, αρ. 25, Νάξος, «Ο Πενταμπελάς». *I*: α, α8, β, β1, β6, β7, β8. *II*: β, β3 (πινάκι), β6, β8, β9, δ2, ε11 (εξαπατά δυο βασιλόπουλα), στ, στ1, στ2, στ3, στ4. *III*: α, α1, β, β1, β5, β6, β10, β11, δ, δ1. *IV*: α, α1, α5, β, β3, β4, β9 (τη σκοτώνει), γ1.

42. *Παρνασσός* Θ', 1885, 366-370, Θήρα, «Ο Πεντάκλημος». *I*: α, α8, β (μαϊμού), β5 (μασουλάει τους βλαστούς), β6, β7, β8. *II*: α, β, β3 (μισοκοίλι), β6, β8, δ2, ε11 (ζητά από το βασιλιά να φτιάξει φορεσιά), ζ. *III*: α, β, β3, β6, β9, δ.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

43. ΛΑ 1213 (ΣΜ 43), 93, Γαϊτάνι Ζακύνθου, «Η Μαντέλα Γάτα». *I*: α, α6, έχει μια γάτα. *II*: γ, γ1, γ3, δ2, ε, ε4, ε7 (βράχηκε με τη βάρκα), ε9, ζ. *III*: β, β4 (γριά με μαγική βέργα), δ.
44. ΛΑ 1215 (ΣΜ 45), 9-12, Ζάκυνθος, «Ιστορία μιας γάτας». *I*: δ. *II*: ε, ε7 (έγινε μούσκειμα στην τριχυμία), ε9, στ (ζητάει τα παλιά του ρούχα), στ2. *III*: β, β1, β7 (ότι τάχα θα τον σκοτώσουν), β10, β12, δ. *IV*: α, α4 (να χρυσώσει τα κόκαλά της), α6, β, β3.
45. *Λαογραφία* ΙΑ', 1934-1937, 471-472, αρ. 20, Μαχαιράδο Ζακύνθου, «Ο Σαρανταμπέλης». *I*: α2, α10, β, β1, β6, β7, β8. *II*: β, β3 (βατσέλι), β4, β5, β6, β8 (τρεις), δ2, ε, ε2, ε9, ζ. *III*: α, α1, β, β1.
46. Λουκάτος, 113-115, αρ. 15, Κεφαλονιά, «Ο Τριαντάμπελος». *I*: α, α4, α8, β, β1, β6, β7, β9 (να τον κάνει τριαντάμπελο). *II*: β, β3 (μισοκοίλι), β4, β5, β6, β8, β10, δ1, ε, ε1, ε4, ε9, ζ. *III*: β, β1, β6, β10, β12, δ.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

47. ΛΑ 1186 (ΣΜ 16), 111-112, Ηλεία, «Η Μεντέλα γάτα». *I*: α6 (σταχτομπούρης), δ (έχει απλώς μια γάτα). *II*: ε, ε1, ε4, ε9, ζ, στ (ζητάει τα παλιά του ρούχα), στ2. *III*: β, β4 (πλούσιος ληστής), β6, β8 (φεύγοντας πέφτει από τη σκάλα και σκοτώνεται), δ.
48. ΛΑ 1186 (ΣΜ 16), 125, Πύργος Ηλείας, άτιτλο. *I*: α7 (δραγάτης), β, β1, β6, β7, β8. *II*: α, β, β3 (μισοβάτσελο), β4, β6, δ1, ζ.
49. ΛΑ 1186 (ΣΜ 16), 149-151, Πύργος Ηλείας, «Η ευχή και η κατάρρα». *I*: δ1. *II*: γ2, γ3, δ1, ε, ε2, ε4, ε6, ε9, ζ. *III*: Επιστροφή στην καλύβα του ήρωα, που η ευχή του πατέρα έχει κάνει παλάτι. *IV*: α, α3, α6, β, β2, β3, γ.
50. ΛΑ 1193 (ΣΜ 23), 35, Αμαλιάδα, «Η σκουληχαντέρα». *I*: α7 (νέος), ε1 (γριά). *II*: β, β3 (λιρόμετρο), β4, δ2, στ (ονομάζει τα μακαρόνια σκουληχαντέρες), στ2 (η γριά λέει πως αστειεύεται), ζ. *III*: β, β2, β6, β10, δ.
51. ΛΑ 1208 (ΣΜ 38), 19-21, περ. Ξυλοκάστρου, «Η αλεπού γλιτώνει με την

- πονηριά της». *I*: α, α2, β, β1, β6, β7, β8. *II*: α, β, β3 (καντάρι), β4, β5 (Λιγκυντήρ αφέντης), β6, δ2, ε11, στ1, στ2 (η βασιλοπούλα απορεί). *III*: α, β, β4 (νοικοκύρη), β5, β10, δ.
52. ΛΑ 1280 (ΣΜ 110), 373-374, Κυπαρισσία, «Ο παπουτσωμένος γάτος». *I*: γ, δ. *II*: ε (αλεπού), ε1, ε4, ε9. *III*: α (γάτος με ένα παπούτσι), α1, δ1.
53. ΛΑ 1281 (ΣΜ 111), 7-14, Κυπαρισσία, άτιτλο. *I*: α2 (Τριτσάμπης), β, β1, β6, β7, β8. *II*: δ, δ1, ε, ε3, στ1, στ2, στ3, στ4, ζ. *III*: α, β, β1, β6, β9, δ. *IV*: α, α2, α6, β, β3, γ.
54. ΛΑ 1281 (ΣΜ 111), 298-300, Κυπαρισσία, «Ο Τριαντακουρβαλίτης». *I*: α2, α8, α10, β, β1, β6, β7, β8. *II*: δ1, ε6, ε10. Προσλαμβάνει μάστορες για να της φτιάξουν σπίτι, ζαχαροπλάστες για να ετοιμάσουν τα γλυκά, τάχα ότι είναι διαταγή του βασιλιά. *IV*: α4 (η αρσενική αλεπού ζητά για γυναίκα το παιδί του ήρωα και της το δίνουν).
55. ΛΑ 1281 (ΣΜ 111), 525-529, Κυπαρισσία, «Ο τριαντακουρβαλίτης». *I*: α2, α8, α10, β, β1, β6, β7, β8. *II*: δ1, ε, ε6, ε9. Προσλαμβάνει μάστορες για να της φτιάξουν σπίτι, ζαχαροπλάστες για να ετοιμάσουν τα γλυκά, τάχα ότι είναι διαταγή του βασιλιά. *IV*: α4 (η αρσενική αλεπού ζητά για γυναίκα το παιδί του ήρωα και της το δίνουν).
56. ΛΑ 545Β, 4, Κορώνη, «Το παραμύθι του αμπελά που έγινε βασιλιάς». *I*: α2, β, β1, β6, β7, β8. *II*: α2, β, β3 (κουτί), β4, β6, β8, β9, ε, ε9. *III*: α, β, β4 (σαράντα ληστές), β10, β12, δ.
57. ΛΦ 87, 9-11, Αιγιές Λακωνίας, «Ο Γιάννης ο σταχτομπούτης και η κυρά-Μαριώ». *I*: α, β, β5 (μαρούλια), β6, β7, β8. *II*: β11, δ, δ1, ε9, ζ. *III*: α3 (περνά μέσα από τα ξένα κτήματα, τάζοντας στους τσοπάνηδες κουστούμι, παπούτσια, καπέλο), β, β2, β6, β8, δ (εξασφαλίζει φαγητά και ποτά με το μαγικό τραπεζομάντιλο και το χρυσό πουλί). *IV*: α, α6, β, β1.
58. ΛΦ 162, 1-3, Αυλών Τριφυλίας, «Ο Τριτσάμπης». *I*: α2, α8, α10, β, β1, β6, β7, β8. *II*: α3 (τα παίρνει από το μνήμα της βασίλισσας), β, β3 (συνοίκι), β6, β7, β8 (τρεις), δ2, ε, ε1, ε4, ε9, στ1. *III*: β, β4 (ένας πλούσιος), β6, β8, δ. *IV*: α, α6 (το κυπαρίσσι που φύτρωσε χτυπάει τον Τριτσάμπη), γ.
59. ΛΦ 247, 1-3, Μάνη, «Ο Πεντοκληματής». *I*: α2, α8, α10, β, β1, β6, β7, β8. *II*: α3 (της το δίνει ο ήρωας), β (στη βασίλισσα), β3 (μισοκοίλι), β6, β7, δ1, ε11. *III*: α, α2, β, β3, β6, β10 (ρίχνοντας ζεματιστό νερό), δ1. *IV*: α, α4 (να της κάνει ασημένιο κιβούρι, να της φέρει πατριάρχη), α5, β, γ.
60. ΛΦ 920, 13-21, Τράπεζα Αιγιαλείας Αχαΐας, «Ο Άρχοντας Κάραβας». *I*: δ. *II*: γ, γ1, γ3, ε, ε6, ε9. *III*: α, α1, β5, γ, δ1. *IV*: α, α2, α5 (αδιαφορεί), β, γ.

61. ΛΦ 1317, 1, Αποσκερή επ. Οιτύλου, Λακωνία, άτιτλο. *I*: α7 (κηπουρός), β, β5 (κόκορα), β6, β7, β8. *II*: α3 (γυρεύει ένα φλουρί από τη γειτόνισσα), β (ο ήρωας πηγαίνει), β3 (σοινίχι), β4, β6, β10, ε8, ε9, ζ.
62. ΛΦ 1529, 15-17, Χώρα Τριφυλίας, «Ο Πεντακοτταράς». *I*: α, α9 (πέντε κότες), α10 (Πεντακοτταράς), γ. *II*: β, β3 (το κουτί), β4, β5, β6, β8 (δυο φορές), β9, δ2, ε11 (με το τάλιρο που της έδωσε ο βασιλιάς), ζ. *III*: α, α1, β, β4 (γριά με παιδάκι), β6, β8, δ. *IV*: γ1.
63. ΣΠ 34 (ΛΑ 561), 39-42, Κερπινή, Κλαπατσούνα επ. Καλαβρύτων, «Ο Γιάννης Ξάμπελας». *I*: με εξ αράδες αμπέλι. *II*: β, β4, β6. *III*: β, β2.
64. Λελέκος, *Επιδόρπιον Α'*, 293-297, άτιτλο. *I*: α, α9 (πέντε κότες), α10 (Πεντεκοτταρά), γ. *II*: β, β3 (κούβελο), β6, β8, δ, δ2, ε11 (ζητά δανεικά από το βασιλιά), ζ. *III*: α, α1, β, β3, β4 (μητέρα των δράκων), β6, β8, δ. *IV*: α4 (μαλαματένιο μνήμα), γ1.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

65. ΛΑ 1216 (ΣΜ 46), 161-162, Γαβαλού επ. Μεσολογγίου, «Ο γάτος και ο τσέλιγκας». *I*: α1, δ. *II*: γ, γ1, γ3, ε, ε1, ε7 (τάχα πνίγεται), ε9. *III*: γ, δ.
66. ΛΑ 1216 (ΣΜ 46), 165-166, Γαβαλού επ. Μεσολογγίου, «Γάτος και αφεντικός». *I*: δ. *II*: γ, ε, ε1, ε7 (τάχα πνίγεται), ε9. *III*: γ, δ, δ1.
67. ΛΑ 1256 (ΣΜ 86), 48, Κατούνα Ξηρομέρου, «Ο τριάντα Μπέλης». *I*: α, γ, γ2. *II*: β, β3 (βεζούρι), β4, δ2, ε, ε1, ε4, ε8, ε9, ζ. *III*: α, α2, β, β4 (λάμια), β6, β10, β12. *IV*: α, α5, β2.
68. ΛΑ 545B, 1, Μέγαρα, «Ο Σαρανταμπέλης». *I*: α2, α8, α10 (τα σαράντα κλήματα τα έλεγε σαράντα αμπέλια), β, β1, β6, β7, β8. *II*: β, β4, β6, ε9. *III*: α, β, β4 (Γιουσούφ αράπη), β9, δ.
69. ΛΑ 545B, 2, Άγραφα Ευρυτανίας, «Ου Ντιρουκλήμης». *I*: α2, α8, α10 (Τρικλήμης), ε, ε6. *III*: α.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ - ΠΟΝΤΟΣ - ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

70. ΛΑ 2299, 14-17, Κίος, «Η αλεπού κι ο μυλωνάς». *I*: α1, β, β5 (πίτα), β6, β7, β8, β9. *II*: β, β3 (κόσκινο), β4, β5 (Τσικλιντάρ μπέη), β6, β8, δ, δ1, ε, ε2 (βούρκο), ε4, ε9, ζ. *III*: α, α1, β, β4 (τους 40 δούλους), β6. *IV*: α, α4 (χρυσό κιβούρι), α5, β, β2, β3, γ.

71. ΛΦ 1411, 1-3, Σμύρνη, «Η αλπουδίτσα»: *I*: α4, α9 (έχει μόνο παπούτσι), α10 (Μονοπάπουτσος), γ1, γ2. *II*: δ, δ1, ζ. *III*: α, α1, β, β4 (μάγισσα), β6, β9, δ. *IV*: α, α1, α6, β, β4.
72. ΛΦ 1836, 1-4, Κρήνη, «Ο Τρίτσαμπος Βασιλιάς». *I*: α5, α8, α10, ε1 (η θεία του, το όνομά της κερά-Λεπού). *II*: β, β3 (κάρτο), β4, β6, β8 (τρεις), β9, β10, δ2, στ1, στ4. *III*: α3 (βάζει ανθρώπους της στα πιο καλά σπίτια και στα πιο μεγάλα αμπέλια και περβόλια να πουν ότι είναι της κερά-Λεπούς του γιου), δ1.
73. *Μικρασιατικά Χρονικά Δ'*, 1948, 250-252, Βουρλά, άτιτλο. *I*: α7 (αχυλοπιτάς), ε (πετεινός). *II*: δ1, ε, ε1, ε4, ε9, στ4. *III*: α, β4 (αλεπού), β5, β6, β10, β12. *IV*: α, α1, α6, β, β4.

β. Πόντος

74. ΛΑ 545B, 6, Τραπεζούντα, «Ο μυλωνάς κι η αλεπού». *I*: α1, β, β3, β6, β7, β9 (να τον κάνει πλούσιο). *II*: β, β4, β6. *III*: α, β4 (ληστής), δ, δ1.
75. ΚΜΣ, 1-7, Κρώμνη 48, «Ο αλεπός κι ο χαμαλετάρτζ». *I*: α1. *II*: ε, ε1, ε4, ε5, ε8, ε9, στ1, στ2, στ3, ζ. *IV*: α, α4 (να τη θάψει με πομπή), β2, γ.
76. *Ποντιακά Φύλλα Α'*, τεύχ. 9-10, Δεκ. 1936, 13-17, «Ο Σακ-Σακ αφέντης». Παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.
77. *Ποντιακή Εστία* 8, τεύχ. 88, 1957, 4217-4219, Τσακράκ, «Ο τερμεντσής κι ο αλεπόν». *I*: α1 (ένας ζητιάνος που οι χωριάτες τον έκαναν μυλωνά), β, β5 (πίτα), β6, β7, β8. *II*: β, β3 (το κότι), β4, β6, β8, β9, δ1, ε1, ε4, ε8, ε9, στ, στ1, στ2, στ3, στ4. *III*: β, β6, β9. *IV*: α, α4 (να την έχει στη θέση του κυρού του), α6, β, β4, γ.

γ. Καπαδοκία

78. Dawkins, *MG in AM* 455, Φλοϊτά Νίγδης. *I*: α1, β, β4, β6.

ΚΥΠΡΟΣ

79. ΛΦ 211, 1-3, «Ο Τσαγκάρης». *I*: α4, β, β5 (μία αίγα, που βγάξει τόσο γάλα, όσο οι άλλες τριάντα), β6, β7, β8. *II*: α, β, β1, β4, β6, β8, δ1, ζ. *III*: ε. *IV*: α, α1, α5, β, β4, γ1.
80. ΛΦ 1283, 5-9, «Ο σκαρπάρης τζιαι ο δράκος». Αρχή όπως 1060 (*Squeezing the Stone*) + 1045 (*Pulling the Lake together*) + 1134 (*Healing the*

- Ogre or Making him strong*). Συνέχεια όπως 545B: *I*: α7, β, β5, β6, β7, β8. *II*: β, β1, β4, β6, β8, δ2, ζ. *III*: α, β, β4 (δρακούνα), β6, β9, δ.
81. ΛΦ 1290, 3-4, «Ο Βοσχός της 101 αίγας». Αρχή όπως 1088 (*Eating Contest*) + 1115 (*Attempted Murder with Hatchet*) + 1134. Συνέχεια όπως 545B: *I*: α7 (σπανός), β, β5 (τη μία αίγα που έβγαζε πιο πολύ γάλα από τις άλλες 100), β6, β7, β8. *II*: α, β, β3 (πιλάντζα), β4, β6, δ1, ε, ε1, ε4, ε9, ζ. *III*: β, β2, β6, β10 (λάκκο), β11, δ. *IV*: α, α1, α6, β6.
82. ΛΦ 1480, 13-16, Καπούτι, «Η αλεπού με τα Χρυσοκόλλυβα». *I*: α, α4, β, β5 (μία αίγα), β6, β7, β9. *II*: α, β, β4 (ζύγι), β6, β8, δ, δ1. *III* (προηγείται του *II*): β, β4 (δράκος και δρακούνα), β9 (για να δει πώς ψήνει, όπως 1121), δ, δ1. *IV*: α, α1, α6, β, β2, β3, γ.
83. ΛΦ 1797, 3-8, Πάφος-Κτήμα, «Ο τσαγκάρης». *I*: α4, β, β5 (μία αίγα), β6, β7, β9. *II*: α, β, β1, β4, β6, β7, β8, δ1, ε, ε3, ε9, ζ. *III*: α, α2, β, β2, β6, β8, δ. *IV*: α, α1, α5, β, β4, γ1.
84. Κληρίδης, *Κυπριακά Παραμύθια*, τόμ. Α'-Β', 1958, 18-20, «Η αλεπού κι ο τσαγκάρης» (Μέγας: Κληρίδης: Ιστορίες ζώων κθ'-λβ, αρ. 14, Κάραβας Λαπήθου, «Η αλουπού τζ' ο τσαγκάρης»). *I*: α4, β, β1, β6, β7, β8. *II*: α, β, β1, β4, β6, β8. *III*: β, β1, β6, β9, δ.
85. Κληρίδης, *Ιστορίες ζώων κθ'-λβ'*, αρ.14, Κάραβας Λαπήθου, «Η αλουπού τζ' ο τσαγκάρης». *I*: α4, β, β1, β6, β7, β8. *II*: α, β, β1, β4, β6, β8. *III*: β, β1, β6, β9, δ.

ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑ

86. Taibbi-Caracausi, 23-27, Rocca Forte Καλαβρίας, «Η άγιο beneditsyoni». *I*: δ1 (περίπου), γ. *II*: β11 (τα κλέβει από το παλάτι). *III*: β, β4 (δυο αδελφές), β7 (δήθεν έρχονται ληστές, τις ρίχνει στο ποτάμι), δ. Η αλεπού χάνεται λέγοντας πως ήταν η ευλογία του πατέρα του. Τα αδέλφια του ζητούν ελεημοσύνη.
87. Taibbi-Caracausi, 70-79 (αρ. 12), Rocca Forte Καλαβρίας, «Η γατούδα». *I*: δ1 (περίπου). *III*: β, β4 (δυο αδελφές), β7 (τις ξεγελάει και τις πετάει στη θάλασσα), δ, δ1.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

88. Αινείας, 1-4, «Ο Σαραντακούρβουλας». *I*: α2, α8, α10 (Σαραντακουρβουλάς), β, β1, β6, β7, β8. *II*: β, β3 (μπακιρένιο, ασημένιο, χρυσό πιάτο), β4, β5, β6, β8, στ, στ2, ζ. *III*: α, α1, β, β1, β5, β6, β8, δ.

89. Νέα Παραμύθια, 26-32, «Η αλεπού με τα χρυσά κόλλυβα». *I*: α3, β, β2, β6, β7, β8. *II*: β, β4, δ1, ε11. *III*: β, β2, β6, β10, β12, δ, δ1. *IV*: α, α1, α5, β, β5.
90. Φιλιππίδου, 17-28. *I*: δ (Η μόνη κληρονομιά του γάτα, που, όποτε ήθελε, γινόταν γριά). *II*: β, β4, β5 (άρχοντας Περήφανος), β6, ε, ε2, ε4, ε9. *III*: β, β1, β10, β12, δ.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 545D*

Ο Πολυρεβιθάς

AT: The Bean King

Άτιτλο

Μια φορά κι ένα καιρό ήτανε μια χήρα κι είχε ένα γιο. Ήτανε πάμφτωχοι και δεν είχανε, μόνο το νερό στο σταμνί. Η χήρα εξενοδούλευγε κι ενέθρεφε το παιδί τζη και το μάθαινε ν' αγαπά το Θεό και να 'χει μεγάλη πίστη. Σαν εμεγάλωσε, εσκέφτοντανε ίντα δουλειά να βρει να ξεκουράσει τη μάνα ντου.

Μια μέρα εκάθοντανε ντουχιουντισμένος γιατί δεν ηύρισκε δουλειά και τσα πού σκυφτε χαμαί, βρίσκει ένα ροβύθι και το πιάνει και λέει τση μάνας του: «Έ, μητέρα, ανέ φυτέψω τονέ το ροβύθι, πόσα θα βγάλω;» «Μια χαχαλιά, παιδί μου». «Κι ανέ φυτέψω τη χαχαλιά, πόσα θα βγάλω;» «Ένα μουζούρι, παιδί μου». «Κι ανέ φυτέψω το μουζούρι;» «Είκοσι μουζούρια, παιδί μου». «Κι ανέ φυτέψω τα είκοσι μουζούρια;» «Διακόσα μουζούρια, παιδί μου».

Και για να μη ντα πολυλογούμε, φτάξα σ' ένα ποσό να βγάλει ένα εκατομμύριο οκάδες ροβύθια. Ο γιος εντουχιούντιζε όλη τη νύχτα κι εβάστα ντο ροβύθι στη χέρα ντου πού θα βρει τόπο να βάλει τσανά ροβύθια και στην υστεργιά ήβγαλε την απόφαση, ομπρός να βρει την αποθήκη να τα βάλει κι ύστερα να ντακάρει να καλλιεργά το ροβύθι κι ετσά εξέγνοιασε και τον ήπηρε ο ύπνος.

Τη ταχινή απού σηκώθηκενε λέει τση μάνας του πως θα πάει απού χει μια δουλειά στην πόλη, μόνο άνε ργήσει, να μη στενοχωράται, γιατί μπορεί να κάμει και μήνα να γιαγύρει.

Η μάνα ντου του δωκε την ευχή τζη κι ήφυγε. Σαν ήφταξε στην πόλη, ήβγαλε το ντελάλη και φώνιαξε: «Ποιος έχει μιαν αποθήκη να βάνει ένα εκατομμύριο οκάδες ροβύθια...». Δεν ήβρηκε και ήφυγε και πήε σε άλλη πολιτεία. Ήβγαλε πάλι το ντελάλη, μα δεν ευρέθηκε αποθήκη τσα μεγάλη κι ήφυγε και πήε σε πιο μακρινή πολιτεία, ετσά εγύρισε πολλές πολιτείες και διαδόθηκε τ' όνομά ντου και τονέ βγάλανε Πολυροβυθά.

Τέλος πάντων ήφταξε και σε μιαν άλλη πολιτεία κι ήβγαλε το ντελάλη, κι ως τόκουσε ο βασιλιάς τονέ κάλεσε στο παλάτι να τονέ γνωρίσει και να του μιλήσει για την αποθήκη.

Ο Πολυροβυθάς επήε, μα εχτύπανε η καρδιά ντου να μη ξεγιβεντιστεί πως είχε μόνο ένα ροβύθι. Ο βασιλιάς του καμε τραπέζι μέγα και μεγάλο κι εκάλεσε τη δωδεκάδα ντου να σκεφτεί πώς ήθελα να εξεπερητήσουνε τον πλούσιο Πολυροβυθά.

Εβγάλα την απόφαση να ντακάρουνε, να χτίζουνε πολλές αποθήκες γιατί δεν ήτανε δυνατό να βρεθεί τέτοια μεγάλη αποθήκη, να βάλει μονοχτύπι τοςανά ροβύθια. Εκράτησε και τον Πολυροβυθά στο παλάτι να παρακλουθά το χτίρι.

Σαν ετελειώσανε το συμβούλιο, ήφυγε η δωδεκάδα και ο βασιλιάς edιάταξε τσι δούλες να στρώσου του Πολυροβυθά όλο μπαμπάκια και πούπουλα να κοιμηθεί, γιατί δα νάναι πολλά καλομαθημένος.

Οι δούλες εκάμανε ό,τι μπορούσανε, μα τη νύχτα ήπεφτε το ροβύθι απόύ τη χέρα ντου απού το βάστανε, γιατί εφοβούντανε να μη ντο χάσει κι εγύριζε όλη την ώρα και το βρισκε άμα ήθελα μεταπνήσει.

Ο βασιλιάς τονέ παρακολούθησε και είχε μεγάλη στενοχωρία, γιατί δεν ευχαριστούσε το κρεβάτι τον ξένο. Το πρωί ήκαμε μεγάλη παρατήρηση στσι δούλες κι αυτές την άλλη βραδιά εβάλανε κι άλλα στρώματα κι ετσά το ροβύθι εστένουντανε στο λάκκο απού κανε το δεύτερο στρώμα κι άμα 'θελα ξυπνήσει ο Πολυροβυθάς τόβρισκε ντελόγο και δεν εταλαχοπορούντανε κι εξέγνοιασενε ο βασιλιάς.

Σαν επεράσανε κάμποσες ημέρες ο βασιλιάς εμπεγιέντισε τοςονά πολύ το Πολυροβυθά, απού του πρότεινε να τονέ κάμει γαμπρό. Ο Πολυροβυθάς εστενοχωρέθηκε μα δεν εμπούρε να προσβάλει το βασιλιά και τη θυγατέρα ντου και εσιβάστηκε κι είπε ότι 'ναι απού το Θιο γραφτό ας γενεί.

'Ηβλεπενε όμως σα ντα μάθια ντου το ροβύθι να μη ντο χάσει, γιατί ίντα 'θελα γενεί ύστερα κι ίντα 'θελα να βάλει στσι αποθήκες, απού ετοιμάζούντανε με τσσηνιά βιάση.

Επέρνανε ο καιρός και μιαν ημέρα είπενε ο βασιλιάς του Πολυροβυθά να πάνε στο βασιλείο απού κάθεται, να δούνε και τη μάνα ντου, να ρίξει κι αυτός μιαν αμαθιά στα χωράφια ντου, να δει ίντα κάνανε οι νεσπέρηδες απού τα καματεύγανε.

Ο Πολυροβυθάς, όντο τόκουσε, επήε το αίμα ντου στσι πατούχες του, μα δεν εμπούρε να πει όχι του βασιλιά και του λέει να ετοιμαστούνε και όντε θέλουνε να ξεκινήσουνε να πάνε.

Ο βασιλιάς ήρχιζενε μέγα και φοβερές ετοιμασίες και μια ταχινή εξεκινήσανε. 'Ηπηρε βασιλική συνοδεία και στρατός με μουζικές και ιππικό και όλες στσι βάγες τση βασιλοπούλας.

Ο Πολυροβυθάς τως ήπενε: «Εγώ δα πηγαίνω πλια ομπρός με το άλογό μου, γιατί θέλω να επιθεωρήσω τα πράμματα».

Επηγαίνανε, επηγαίνανε και ευρεθήκανε σ' ένα μέγα και φοβερό κάμπο, απού εβόσκανε χιλιάδες βούγια και μουσχάργια. Ο Πολυροβυθάς απού πήγγαινε ομπρός φωνιάζει τω βουκόλω και τώσε λέει: «Θωρείτε κειονέ τ' ασχέρι,

απού 'ρχεται από κειε πέρα;» «Ναι, του λένε». «Ε, ο βασιλιάς είναι με την ακολουθία ντου, μόνο ανέ σας ερωτήξει τίνος είναι τανέ τα βούγια, να του πείτε, του Πολυροβυθά, γιατί κακομοίρηδες πάει η κεφαλή σας». «Ο Θιός να σε ξεμιστεύγει απόυ μας τόπες, ντα που 'θελα το κόψει μας ο νους μας τέθιοιο πράμμα κι ήθελα πάμε σα τ' αποθαμένου τα ρούχα οι κακομοίρηδες, είπαν οι βοσκοί τω βουγιώ».

Σε λιγάκι φτάνει η συνοδεία και ο βασιλιάς και ρωτά τσι βουκόλους: «τίνος είναι τανά τα βούγια;» «Του Πολυροβυθά, βασιλέα μου». «Μπράβο, κόρη μου, με τον άντρα που πήρες, κι edιάταξε απόυ τον ενθουσιασμό ντου, να παίζουμε οι μουζικές».

Ο Πολυροβυθάς επροχώριε πάλι ομπρός και θωρεί ένα κάμπο μέγα και φοβερό γεμάτο πρόβατα και φωνιάζει τω βοσκώ και τώσε λέει: «Θωρείτε κειονέ τ' ασκέρι απόυ 'ρχεται από πάνω; Ο βασιλιάς είναι με την ακολουθία ντου, μονό ανέ σας ερωτήξει τίνος είναι τανέ τα ωζά, να πείτε του Πολυροβυθά, γιατί κακομοίρηδες πάει η κεφαλή σας». «Ο Θιός να σου δίδει την υγεία σου κι ως μας εγλίτωσες, ετσά να σε γλιτώνει και σένα ο Θιός απόυ τσι αδικές και τσι κακές ώρες, είπαν οι βοσκοί».

Σε λιγάκι ήφταξε και ο βασιλιάς και εθάμαζε την ομορφιά και τα πάχητα των ωζώ και ρωτά τσι βοσκούς: «Τίνος είναι τα ωζά;» «Του Πολυροβυθά, βασιλέα μου πολυχρονισμένη».

Ο βασιλιάς εκουζουλάθηκε απόυ τη χαρά ντου κι εντάκαρε τσι μουζικές και τα τραγούδια και τσι ζητοκραύγασες.

Ο Πολυροβυθάς επροχώριε πάλι ομπρός και παντήχνει του ένας άλλος κάμπος γεμάτος πουλόρνιθα, πάπιες, κούβες χιλιάδες.

Και φωνιάζει κειωνά που τα βλέπανε και τώσε λέει: «Θωρείτε τ' ασκέρι απόυ 'ρχεται από πάνω; Ο βασιλιάς και η συνοδεία ντου είναι, μόνο ανέ σας ερωτήξει τίνος είναι τανέ τα πουλόρνιθα, να του πείτε του Πολυροβυθά, γιατί κακομοίρηδες πάει η κεφαλή σας».

Το ίδιο εγίνηκε και στα πουλόρνιθα κι ύστερα επαντήξανε κάμπους με μπαμπάκια σπαρμένους, με σπαρτά, με όσπρια και σε όλα επαράγγερνε πια μπρος ο Πολυροβυθάς κι ελέγανε πως ήτανε δικά ντου.

Στα τελευταία εφτάζανε σ' ένα μέγα και φοβερό παλάτι και είπε στσι δούλους και στσι δούλες ο Πολυροβυθάς να πούνε πως είναι δικό ντου το παλάτι και να περιποιηθούνε όσο μπορούνε πια καλά το βασιλιά και την ακολουθία ντου. Απόυ τσι δούλους και τσι δούλες ήμαθε ο Πολυροβυθάς πως το παλάτι ήτανε 'νους δράκου και όλα τα υπάρχοντα που τώσε παντήξανε, και πως ήτανε ένα σκληρόκαρδο τέρατο και με το φύλλου πήδημα τσ' ήτρωγε κι ύστερα επήγαινε και ήπαιρνε άλλους και τσ' ήφερνε να του δουλεύουνε και πάλι τα ίδια μας.

«Ε, παρακαλείτε το Θεό να μας εβοηθήξει όλω μας, γιατί χωρίς να φταίω κι εγώ κι οι αθρώποι απόυ δα νάρθουνε δα μας εφάει».

Σε λιγάκι ήφταξε ο βασιλιάς και όλο το προσωπικό του παλατιού επαρου-

σιάστηκε στην υπερεσία του Πολυροβυθά να τσι 'ποδεχτεί. Ο βασιλιάς και όλοι ενθουσιασμένοι ρίχτηκαν αμέσως στο γλέντι και στα φαγητά, μόνο ο Πολυροβυθάς επήλαινε στο δρόμο αφού του 'πανε πως έρχεται ο δράκος και το ενήμενε να του εξηγηθεί.

Όντεν εμούχλιανε να το δράκο ίσαμε τέσσερα μέτρα στο ύψος κι ήρχουντανε. Ο Πολυροβυθάς εσηκώθηκε και του 'πενε ίντα του σύμβηκε, αφού την αρχή αφού βρήκε το ροβύθι και πώς χωρίς να το θέλει ήπηρε στο λαιμό ντου τοσουςάς αθρώπους και τσι λυπάται... κι άλλα πολλά.

Ο δράκος του λέει να πας να κάνεις τον αφέντη τωπραμάτω μου και τα μεσάνυχτα να κάτσεις από κάτω στη καμινάδα και θα σου πω δώδεκα κουβέντες κι ανέ μου δώσεις σωστή απάντηση δα σου πομείνουνε τα καλά μου.

Ο δράκος επήε αλλού και δεν επαρουσιάστηκε καθόλου κι ο Πολυροβυθάς εγύρισε και ήλαβε μέρος στη διασκέδαση. Συχνά ο βασιλιάς του 'λεγε: «Πώς ήκατσε, γαμπρέ μου, τοσεσάς ημέρες στο βασίλειό μου κι είχε νου, ν' ανεμίξεις τοσανά υπάρχοντα αμοναχά;»

Τα μεσάνυχτα ήφυγε ο Πολυροβυθάς αφού την παρέα και πήε στη καμινάδα κι ενήμενε το δράκο να του πει τα ερωτήματα. Αφού την κούραση όμως και τη στενοχωρία τον ήπηρε ο ύπνος κι εκοιμήθηκε κειά.

Σε λιγάκι φτάνει ο δράκος και του φωνιάζει: «Πολυροβυθά, γροικάς με;» Αντιπητός του Πολυροβυθά, επάντησε ο Χριστός: «Γροικώ σε, λέγε».

«Ένα», λέει ο δράκος.

«Ένας είναι ο Θεός», απαντά ο Χριστός.

«Δυο», λέει ο δράκος.

«Δίκερο είναι το βούι κι ένας είναι ο Θεός».

«Τρία», λέει ο δράκος.

«Τρισυπόστατος Σταυρός, δίκερο είναι το βούι κι ένας είναι ο Θεός», απαντά πάλι η Χάρι ντου.

«Τέσσερα», λέει ο δράκος.

«Τεσσαρορόη η αελιά, τρισυπόστατος Σταυρός, δίκερο είναι το βούι κι ένας είναι ο Θεός».

«Πέντε», λέει ο δράκος.

«Πενταδάχτυλη 'ναι η χέρα, τεσσαρορόη η αελιά, τρισυπόστατος Σταυρός, δίκερο είναι το βούι κι ένας είναι ο Θεός».

«Έξε», λέει ο δράκος.

«Έξ άστρα 'χει η πηλιά, πενταδάχτυλη 'ναι η χέρα, τεσσαρορόη η αελιά, τρισυπόστατος Σταυρός, δίκερο είναι το βούι κι ένας είναι ο Θεός».

«Εφτά», λέει ο δράκος.

«Εφταπάρθενος χορός γίνεται στον ουρανό, έξ άστρα 'χει η πηλιά, πενταδάχτυλη 'ναι η χέρα, τεσσαρορόη η αελιά, τρισυπόστατος Σταυρός, δίκερο είναι το βούι κι ένας είναι ο Θεός».

«Οχτώ», λέει ο δράκος.

«Το χταπόδι στο γιאלό, επταπάρθενος χορός γίνεται στον ουρανό, έξ' άστρα 'χει η πηλιά, πενταδάχτυλη 'ναι η χέρα, τεσσαρορόη η αελιά, τρισυπόστατος Σταυρός, δίκερο είναι το βούι κι ένας είναι ο Θεός».

«Εννιά», λέει ο δράκος.

«Εννιαμήνι το κοράσο, το χταπόδι στο γιאלό, επταπάρθενος χορός γίνεται στον ουρανό, έξ' άστρα 'χει η πηλιά, πενταδάχτυλη 'ναι η χέρα, τεσσαρορόη η αελιά, τρισυπόστατος Σταυρός, δίκερο είναι το βούι κι ένας είναι ο Θεός».

«Δέκα», λέει ο δράκος.

«Δεκαμήνι το πουλάρι, εννιαμήνι το κοράσο, το χταπόδι στο γιאלό, επταπάρθενος χορός γίνεται στον ουρανό, έξ' άστρα 'χει η πηλιά, πενταδάχτυλη 'ναι η χέρα, τεσσαρορόη η αελιά, τρισυπόστατος Σταυρός, δίκερο είναι το βούι κι ένας είναι ο Θεός».

«Έντεκα» λέει ο δράκος.

«Έντεκαμήνι το μουσκάρι, δεκαμήνι το πουλάρι, εννιαμήνι το κοράσο, το χταπόδι στο γιאלό, επταπάρθενος χορός γίνεται στον ουρανό, έξ' άστρα 'χει η πηλιά, πενταδάχτυλη 'ναι η χέρα, τεσσαρορόη η αελιά, τρισυπόστατος Σταυρός, δίκερο είναι το βούι κι ένας είναι ο Θεός».

«Δώδεκα» λέει ο δράκος.

«Δώδεκα μήνες έχει ο χρόνος, Έντεκαμήνι το μουσκάρι, δεκαμήνι το πουλάρι, εννιαμήνι το κοράσο, το χταπόδι στο γιאלό, επταπάρθενος χορός γίνεται στον ουρανό, έξ' άστρα 'χει η πηλιά, πενταδάχτυλη 'ναι η χέρα, τεσσαρορόη η αελιά, τρισυπόστατος Σταυρός, δίκερο είναι το βούι κι ένας είναι ο Θεός, Θεοκατάρατε», του λέει ο Χριστός και γίνεται ο δράκος ένας βόλος αλάτσι.

Ο Πολυροβυθάς εκοιμούντανε στη καθέγλα ντου όλη τη νύχτα και το πρωί απού είδενε το φως εξύπνησε και είπε, όφου ίντα 'παθα και ο δράκος δα νέχει δα φαωμένους τσι μισούς απού τσι καχομοίρηδες απού 'φερα παδέ.

Βγαίνει όξω και γροικά τα γλένδια και τσι χορούς κι εσυνεχίζανε και ρωτά τσι δούλους απού κατέχανε το νεραζό και του λένε όλα του τα 'πες σωστά, γιατί εμείς παρακολουθήσαμε και τον είδαμε και ήβγανε αφρό απού το στόμα όσο του τάλεγες καλά.

Ο Πολυροβυθάς εκατάλαβε πως άλλος ήτανε απού επάντανε και ήχαμε το σταυρό ντου κι είπε και στσι δούλους, πως αυτός εκοιμούντανε και ο Χριστός τσ' ήσωσε.

Ο Πολυροβυθάς εγίνηκε κυρίαρχος στα καλά του δράκου κι επεράσανε καλά κι εμείς καλύτερα.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Ο άνθρωπος και το ρεβίθι

α: Ένας νέος· α1: φτωχός· α2: τεμπέλης· α3: άλλο· α4: βρίσκει (έχει) ένα ρεβίθι· α5: λογαριάζει πόσα ρεβίθια θα βγάλει αν το σπείρει και καταλήγει σε ένα πολύ μεγάλο νούμερο· α6: αναρωτιέται πού θα βάλει τόσα ρεβίθια· α7: πού θα τα φορτώσει· α8: υπολογίζει πόσα λεφτά θα βγάλει από αυτά.

β: Ο ήρωας ονομάζεται Πολυρεβιθάς β1: άλλο.

II. Η δοκιμασία

α: Έχοντας πολλαπλασιάσει τα ρεβίθια με τη φαντασία του, ο ήρωας πηγαίνει στον βασιλιά και του ζητά· α1: καράβια για να τα φορτώσει· α2: αποθήκες για να τα βάλει· α3: καμήλες (ζώα) για να μεταφέρει· α4: τον καρπό· α5: το χρυσάφι που θα αποκτήσει· α6: ζητά τη βασιλοπούλα για γυναίκα· α7: η φήμη του φτάνει στον βασιλιά, που τον καλεί· α8: τον παίρνει για πλούσιο και τον παντρεύει (σκέφτεται να τον παντρέψει) με την κόρη του.

β: Ο βασιλιάς τον δοκιμάζει για να δει αν είναι πράγματι πλούσιος· β1: τον βάζει να κοιμηθεί σε κουρελιασμένο στρώμα (σεντόνια)· β2: σε αχυρένιο στρώμα· β3: άλλο· β4: ο ήρωας μένει άπνους· β5: φάχνοντας όλη τη νύχτα να βρει το ρεβίθι που έχασε· β6: από φόβο μήπως χάσει το ρεβίθι· β7: τον παρακολουθούν και νομίζουν πως κακοκοιμήθηκε, επειδή είναι καλομαθημένος· β8: την επομένη τον βάζουν σε καλό (καλύτερο) στρώμα και κοιμάται· β9: ο βασιλιάς πείθεται για τα πλούτη του· β10: και τον κάνει γαμπρό του.

III. Η λύση

α: Στον δρόμο της επιστροφής, ο ήρωας προπορεύεται και με απειλές πείθει όλους τους βοσκούς, χωρικούς κλπ να πουν ότι τα κοπάδια, χωράφια κλπ ανήκουν στον Πολυρεβιθά.

β: Πηγαίνοντας να φορτώσει τα υποτιθέμενα πλούτη του (στα καράβια) ή να μεταφέρει τα πλούτη του· β1: πηγαίνοντας για τον τόπο του· β2: με τη βασιλοπούλα· β3: και με τη βασιλική συνοδεία· β4: ο ήρωας φοβάται μην αποκαλυφθεί η αλήθεια για τη φτώχεια του· β5: απελπισμένος ετοιμάζεται να αυτοκτονήσει· β6: κρύβεται· β7: φεύγει με μια δικαιολογία· β8: στο δάσος· β9: αλλού.

γ: Ψάχνοντας να τον βρουν, οι ναύτες ανακαλύπτουν τυχαία έναν θησαυρό· γ1: σε μια σπηλιά· γ2: που τον φυλάει ένας αράπης· γ3: σκοτώνουν τον αράπη· γ4: και φωνάζουν τον ήρωα να παραλάβει την περιουσία του· γ5: ο ίδιος ο ήρωας βρίσκει έναν θησαυρό.

IV. Το αίνιγμα του δράκου ή του αράπη (όπως στο AT 812, *The Devil's Riddle*)

α: Ένα υπερφυσικό ον· α1: ένα δράκος· α2: ένας αράπης· α3: που βγαίνει μέσα από το πηγάδι (βρύση)· α4: με τον αναστεναγμό του ήρωα «αχ αλί», γιατί αυτό είναι το όνομά του· α5: του παραχωρεί· α6: παλάτι· α7: πύργο· α8: σπίτι· α9: όλα του τα πλούτη· α10 ένα μαγικό αντικείμενο, που πραγματοποιεί τις επιθυμίες.

β: Η παραχώρηση αυτή γίνεται με τον όρο να του απαντήσει ο ήρωας σε έναν αριθμό ερωτημάτων (λόγων, αινιγμάτων)· β1: δώδεκα· β2: δέκα· β3: δεκατρία· β4: τρία· β5: άλλο· β6: μετά από ορισμένο χρόνο· β7: δώδεκα μήνες· β8: δώδεκα χρόνια· β9: σαράντα μέρες· β10: άλλο· β11: αλλιώς το υπερφυσικό ον θα τον σκοτώσει (φάει).

γ: Ο ήρωας αποκτά ως βοηθό· γ1: ένα υπερφυσικό ον, που τον επισκέπτεται με ταπεινή εμφάνιση· γ2: και στο οποίο έχει προσφέρει βοήθεια ή φιλοξενία· γ3: ένα γέρο· γ4: μια γριά· γ5: έναν ζητιάνο· γ6: τον Χριστό· γ7: την Παναγία· γ8: τη μοίρα του (τύχη του)· γ9: έναν άγγελο· γ10: την ίδια τη γυναίκα του.

δ: Την καθορισμένη ώρα ο ήρωας λύνει τα αινίγματα (απαντά στα ερωτήματα, στα λόγια) χάρη στο βοηθό του· δ1: που του υπαγορεύει τις απαντήσεις· δ2: απαντά στη θέση του· δ3: κρυμμένος πίσω από την πόρτα· δ4: ο ίδιος ο ήρωας απαντά.

ε: Τα ερωτήματα και οι απαντήσεις σε αυτά είναι: ένας λόγος τι είναι; ένας είναι ο Θεός, δίκερο το βόδι (το αρνί), τρίποδ' είναι η πυροστιά, τεσσεραβύζικο αγελάδι, πενταδάχτυλο είναι το χέρι, έξι άστρα έχει η Πούλια, επταπάρθενος χορός, οχταπλόκαμο χταπόδι, εννιαμήνικο παιδί, δεκαβύζικο σκορφάρι, εντεκαμήνικο φοράδι (πουλάρι), δώδεκα μήνες είν' ο χρόνος, δεκατρία τα φεγγάρια· ε1: άλλο.

στ: Το υπερφυσικό ον σκάει από το κακό του· στ1: έτσι το παλάτι με όλα τα πλούτη απομένει στον ήρωα· στ2: με την ευχή (κατάρα) του βοηθού του ήρωα ο δράκος (αράπης κλπ) γίνεται· στ3: μισός χρυσάφι μισός ασήμι· στ4: μισός μάλαμα μισός ασήμι· στ5: άλλο· στ6: που ο ήρωας βρίσκει στο ανώφλι (κατώφλι) της πόρτας.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. Hahn 1, 100-104, αρ. 17, Ζίτσα, «Der Mann mit der Erbse» («Ο άνθρω-

πος με το μπιζέλι»). *I*: α, α4, α5, α7, β1 (Πεντεκλημάς). *II*: α7, β, β1, β4, β6, β7, β10. *III*: β, β6 (κρύβεται), γ, γ1, γ2, γ3, γ4.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

2. ΛΦ 1395, 1-4, Τρίκαλα, «Ο πτωχός και το ρεβίθι του». *I*: α1, α4, α5. *II*: α, α2, β10. *IV*: α2, α5, α10, β, β1, β8, β11, γ, γ2, γ3 (γέρο λεπρό, που μόνο η στάχτη του παιδιού τους, αν το ψήσουν μπορεί να τον γιατρέψει - όπως στο 750D, *Three Brothers each Granted a Wish by an Angel Visitor*), γ6, δ2, ε, στ (γίνεται κούτσουρο), στ1, ξαναβρίσκουν το παιδί ζωντανό να διαβάζει.

ΘΡΑΚΗ

3. ΛΦ 204, 29-31, Αυδήμιο Σαράντα Εκκλησιών, «Ο ζητιάνος και ο δράκος». *I*: α3 (ζητιάνος), α4, α5. *II*: α, α2, α8, β, β1, β4, β6, β7, β8, β9, β10. *III*: α (παππούς με μακριά ματοτσίνορα, που ο ήρωας τον βοηθάει), α5, α7, β (ερωτήματα του δράκου), β1, β6, β9, γ, γ2, γ3, δ1, δ3, ε, στ, στ5 (χρυσάφι).

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

4. ΛΑ 1175 (ΣΜ 61), Γαλάτισσα Χαλκιδικής, «Το ρεβίθι». *II*: β, β2 (ψάθα). *III*: β, β6 (μην ξέροντας που να πάει), γ5 (ακούει μια φωνή «άντε βρε αδελφέ και σε περιμένω τόσα χρόνια, για να φορτώσω»).

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

5. ΛΦ 1173, 5-8, Ερεσσός Λέσβου, «Το ρουβύθι». *I*: α2 (διώχνεται από τη μάνα του), α4, α5, α8. *II*: α, α3, β, β4, β8, β10. *III*: β1, β4, β7. *IV*: α2, α4, α5, α6, β, β4, γ, γ1, γ2, γ3, γ8, δ2, στ3.
6. Ζωγράφειος Αγών 2, 1896, 20-21 (αρ. 1), Λέσβος, άτιτλο. *I*: α2, α4, α5. *II*: α (πηγαίνει σε άρχοντα), α2 (μαγαζιά), α4, β, β3 (παρακατιανά στρώματα), β4, β5, β7, β8, β9, β10. *III*: β1, β2, β3, β5, β7. *IV*: α2, α3, α4 («τι τη θέλω τη ζωή;», ζωή είναι το όνομα του αράπη), α5, α6, β1, γ, γ8, δ2, δ3, ε, στ2, στ4, στ6.

β. Δωδεκάνησα

7. ΛΑ 2248, 143-146, Αστυπάλαια, «Ο Ροβιθάς». Η αρχή όπως ΑΤ 545Β, βλ. παρ. αρ. 28. *II*: β, β1, β4, β5, β7, β8. Ο γάτος ρωτά που βρίσκεται η δύναμη του δράκου, σε μια τρίχα στην κεφαλή του, τη βγάζει και τον εξοντώνει, ο πύργος του μένει στον ήρωα.
8. Μιχαηλίδης-Νουάρος, Α', 285-287, Όθος Καρπάθου, «Ο πολλυροϊθθάς». *I*: α1, α4, α5. *II*: α, α3, α4, β, β3 (σκληρό στρώμα), β4, β5, β9, β10. *III*: β, β5. *IV*: α (ο διάβολος), α9 (αμέτρητα ρεβίθια), β, β1, β6, β10 (τρεις μέρες), β11, δ4, ε, στ5 (τουλούμι, που βγάζει χρυσάφι).

γ. Κρήτη

9. ΙΑ 850, 64-67, Άνω Αρχάνες, άτιτλο. Παραλλαγή δημοσιευμένη εδώ.
10. ΛΑ 2186, 26-30, Βιάννος, «Ο Πολυροβιθάς». *I*: α3 (κακομοίρης), α4, α5. *II*: α, α6, β, β2, β4, β5, β7, β8, β9, β10. *III*: α. *IV*: α2, α3, α5, α6, β, β10 (την ίδια νύχτα), β11, γ, γ7, δ2, δ3, ε, στ5 (μάλαμα-χρυσάφι).
11. ΛΑ 545D*, 2, Χερσόνησος, «Ο Κοντορεβυθούλης». *I*: α, α4, α5. *II*: α, α3, β, β1, β10. *IV*: α (τρικέφαλο θηρίο), α4 (αναστεναγμός αχ), α5, α6, β, β1, β6, β9, γ, γ5, δ2, στ4 (κούτσουρο γεμάτο χρυσάφι και ασήμι).
12. ΛΦ 638, 1-3, Ηράκλειο, «Ο Πολυροβιθάς». *I*: α, α4, α5. *II*: α, α1, α8, β, β1, β4, β5, β7, β8, β9, β10. *III*: β1, β2, β3, β4, β5. *IV*: α2, α5, α6, α10, β, β1, β9, β11, γ, γ2, γ5, γ6, δ2, ε, στ5 (ο μισός χρυσάφι, ο μισός κούτσουρο).
13. ΛΦ 718, 26-30, Κριτσά Μεραμβέλλου, «Ο Πολυροβιθάς». *I*: α1, α4, α5, α8. *II*: β, β1, β4, β5, β7, β8, β10. *III*: β1, β5. *IV*: α2, α3, α5, α8, β, β1, β8, γ, γ10, ε1 (ένας είναι ο Θεός, διμάρτυρο το μοναστήρι, τρεις οι πόρτες της εκκλησίας κλπ.).
14. ΛΦ 719, 3-4, Κριτσά Μεραμβέλλου, «Ο Πολυροβιθάς». *I*: α, α4, α5. *II*: β (οι κοπέλες που τον φιλοξενούν, τον δοκιμάζουν), β1, β4, β5, β7, β8, παντρεύεται τη μια κοπέλα. *IV*: α1, α5, α7, β, β1, β7, β11, γ10, ε1, στ1.
15. ΛΦ 1536, 1-5, Ηράκλειο, «Ο Πολυροβιθάς». *I*: α1, α4, α5. *II*: α, α3, β, β1, β4, β5, β7, β8, β10 (τον ζητάει για γαμπρό). *III*: α (το λείει η Μοίρα του ως γριά). *IV*: α1, α6, β, β1, γ, γ4, γ8, δ, ε1, στ, στ1.
16. ΛΦ 1744, 3-5, Ρέθυμνο, «Ο Πολυροβιθάς». *I*: α1, α4 (το κλέβει), α5. *II*: α, α2, β10 (τον παίρνει για πλούσιο). *III*: α, β4, β5. *IV*: α2, α5, α7, β, β1, β6, β10 (σε δέκα μέρες), β11, γ, γ1, γ8 (ως ζητιάνα), δ2, στ2, στ3.

17. ΛΦ 1832, 1-4, άτιτλο. *I*: α (διωγμένος από τις αδελφές για να μη βρει πως έχουν φίλο), α4, α5. *II*: α, α3 (για να φορτώσει το χρυσάφι), β, β4, β5, β7, β8, β10. *IV*: α1, α5, α8, β, β1, β6, β7, γ10 (λέει στη γυναίκα του την αλήθεια), δ2, στ, στ1.
18. ΣΛ II, 324-329, Κανένες Σητείας, «Ο Πολυροβιθάς». *I*: α4, α5. *II*: α, α2 (μαστόρους για να χτίσει αποθήκες), β, β1, β4, β10. *IV*: α1, α4, α5, α6, β, β1, β6, β7, γ, καλογεράκι, δ2, στ3 (2 κολόνες μάλαμα κι ασήμι).
19. ΣΛ III, 2α -6α (Παππούς, 94-100), «Ο αφέντης πολυροβιθάς». *I*: α3 (ζητιάνος), α4, α5, α6. *II*: α, α2, β, β1, β4, β5. *III*: α. *IV*: α1, α5, α7 (με τις 101 κάμαρες), β, β1, β6, β7, β11, γ, γ3, δ2, στ2, στ3, στ5.

δ. Κυκλάδες

20. ΛΑ 1395, 39-57 (αρ. 2), «Οι τρεις φίλοι». *I*: Ένας ξεκινάει με τους φίλους του, τάχα πως είναι βασιλόπουλο, που δεν θέλει να φανερωθεί. *II*: α7, β10, β11. *III*: β4, β5 (να κρεμαστεί), γ5.
21. ΛΑ 1396, 629-631 (αρ. 143), Τήνος, άτιτλο. *I*: α2, α4, α5. *II*: α7, β, β1, β4, β5, β8, β10.
22. ΛΦ 635, 1-12, Δαμαριώνας Νάξου, άτιτλο. *I*: α1, α4, α5, α6, β1 (Γιαννάκης). *II*: α, α2, β, β1, β4, β5, β7, β8, β9, β10. *III*: β1, β2, β3, β4, β5. *IV*: α, α2, α3, α4, α5, α7, α10 (χρυσό βεργαράκι), β, β1, β7, γ, γ2, γ3, γ6, δ2, ε, στ1, στ5 (τσουβάλι διαμάντια).
23. ΛΦ 854, 3-14, Φιλώτι Νάξου, «Αφέντης ο Πεντοκλιματάς». Αρχή όπως ΑΤ 545B, βλ. παρ. αρ. 39. *IV*: α, α2, α3, α4, α5, α7, α9 (σταφίδες, κρασιά), β, β2, β10 (το επόμενο βράδυ), γ, γ1, γ2, γ3, γ6, δ2, δ3, ε, στ, στ1.
24. ΝΕΑ 2, 26-30, αρ. 16, Νάξος, «Ο Πολυρροβιθάς». *I*: α2, α4, α5, α6. *II*: α, α2, α8. *III*: α, β. *IV*: α, α1, α7, β1, β11, δ4, ε, στ, στ1.
25. Μέγας, Παραμύθια Α', 171-179, Νάξος, «Ο Πολλοροβιθάς». *I*: α2, α4 (το χώνει μέσ' στη μύτη του, για να μην το χάσει), α5, α6, β. *II*: α, α2, β, β1, β4, β5, β7, β6, β8, β9, β10. *III*: β1, β2, β3, β4, β8. *IV*: α2, α3, α4, α5, α7, β, β1, β6, β7, β11, γ, γ1, γ2, γ3, γ6, δ2, δ3, ε.
26. Ρίο, 193-195, Τήνος, «Το παραμύθι του δράκου». *I*: α, α4 (το κρατάει στο παπούτσι του), α5, α6, β1 (Πεντεκλημάς). *II*: α, α1 (τα δώδεκα κάρβια του βασιλιά), β, β1, β3 (σκληρό στρώμα), β4, β6, β8, β9, β10. *III*: α. *IV*: γ, γ4, δ2, ε.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΥΝΙΟΥ

27. Λουκάτος 239-242, αρ. 12, Κεφαλληνία, «Τα δεκατρία λόγια». *I*: α3 (διακονιάρης). *II*: β, β1, β7, β8 (εφτά στρώματα), β10. *IV*: α, α1, α5, α6, β, β3, β6, β10 (τρεις μέρες), β11, γ, γ1, γ2, γ5, γ9, δ2, ε, στ, στ1.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

28. ΛΑ 1186 (ΣΜ 16), 165, «Ο Αράπης». *I*: α, α4, α5, α8. *II*: α, α3, α5, β3 (σκληρό στρώμα), β4, β8, β10. *IV*: α2, α5, α6, β, β4, β10 (τρία χρόνια), β11, γ, γ4 (μια γριά που της έσωσε το παιδί), δ, δ1, ε (Α τι σημαίνει; Ο κύριος άρχων όλου του κόσμου, Β τι σημαίνει; ο βασιλεύς βασιλεύει, Γ τι σημαίνει; η αγία Τριάς), στ (φεύγει), στ1.
29. ΛΑ 1187 (ΣΜ 17), 126-127, «Η βασιλοπούλα και το ρεβίθι». Το βασιλόπουλο, που θέλει να παντρευτεί πραγματική βασιλοπούλα, την δοκιμάζει, βάζει ένα ρεβίθι κάτω από τα στρώματα και τα σανίδια του κρεβατιού κι εκείνη δεν μπορεί να κοιμηθεί. Το βασιλόπουλο πείθεται ότι πρόκειται για πραγματική βασιλοπούλα και την παντρεύεται.
30. ΛΑ 545D*, 1, άτιτλο. *I*: α3 (ένας βλάχας), α4, α5. *II*: α, α3, β, β1, β7, β10. *III*: β5 (να πνιγεί στο ποτάμι). *IV*: α (μάγισσα), α5, β, γ, γ9, δ2, στ, στ1.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

31. ΛΦ 236, 8-10, Θήβα, «Ο Πολυρεβιθάς». *I*: α, α4, α5, α8. *II*: β, β3 (φάθα), β4, β5, β7, β8, β9. *III*: α. *IV*: α1, α7, β2, γ, γ3, γ8, δ2, δ3, ε, στ2, στ5 (χιούπι με φλουριά).

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ - ΠΟΝΤΟΣ - ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Πόντος

32. *Αρχεῖον Πόντου Α'*, 1928, 193-195, Χαλδεΐα, «Ο καρβουνιάρης γαμβρός του βασιλέως». *I*: α, α3 (καρβουνιάρης), α4, α5. *II*: α6, β, β1, β4, β5, β7, β10. *III*: β7. *IV*: α (ο διάβολος), α5, α8, β, β7, β11, γ, γ1, γ3, γ6, δ2, δ3, ε1 (ποιο είναι που είναι απάνω, θα είναι αποκάτω και θα είναι ξανά απάνω; ο άνθρωπος, που είναι πάνω στον κόσμο, θα μπει αποκάτω στον τάφο και θα αναστηθεί στη δεύτερα παρουσία), στ, στ1.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

33. Λέριος, 24-26, αρ. 8, «Ο Χιλιομυλιορεβυθάς». I: α, α4, α5, α8, β1 (Χιλιομυλιορεβυθάς). II: β, β4, β5, β7.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΥΣ ΤΥΠΟΥΣ ΑΤ 545B, ΑΤ 545D*

Ο παραμυθιακός τύπος ΑΤ 545B κατατάσσεται στην κατηγορία «Τα ζώα-βοηθοί» (Animals as Helpers). Είναι γνωστός και σχεδόν διεθνώς διαδεδομένος, από την Ευρώπη και την Ασία έως την Ινδονησία και τις Φιλιππίνες. Επίσης μεταφέρθηκε έως τους Ινδιάνους της Αμερικής και την Αφρική.

Το βασικό θέμα του παραμυθιακού τύπου αναπτύσσεται σε δύο αφηγηματικές παραδόσεις, που διαφέρουν σε σχέση με τον ήρωα, που μπορεί να είναι ένας γάτος στη Δύση ή μια αλεπού στην Ανατολή¹.

Στη Δύση, ήδη από τον ύστερο Μεσαίωνα, κυκλοφορούσαν διηγήσεις για έναν περιπλανώμενο φτωχό ταξιδιώτη ή έμπορο, που κληρονομεί ή αγοράζει έναν γάτο, που φέρνει τύχη στο αφεντικό του. Μια παρόμοια ιστορία αναπτύσσεται και στον παραμυθιακό τύπο ΑΤ 1651, *Whittington's Cat*), όπου μια γάτα κάνει πλούσιο το αφεντικό της, όχι όμως χάρη στην πανουργία ή τις υπερφυσικές ιδιότητές της αλλά χάρη στην ικανότητά της να τρώει ποντίκια.

Το θέμα του παραμυθιακού τύπου ΑΤ 545B τροφοδότησε μεταξύ 16ου και 17ου αι. τη λογοτεχνική παράδοση της Δύσης, όπου οι παλαιότερες γραπτές μαρτυρίες του παραμυθιού αφορούν έναν γάτο. Την ιστορία ενός πανούργου γάτου διαχειρίζεται ο Straparola στη συλλογή παραμυθιών «Le piacevoli notti» (11, no 1), που εκδόθηκε στη Βενετία σε δύο μέρη (1550, 1553). Το παραμύθι περιλαμβάνεται και στην επίσης ιταλική συλλογή του Giambattista Basile «Lo Cunto de li Cunti», το γνωστό σήμερα «Πεντάήμερο», όπου συγκεντρώνονται ιστορίες κυρίως παραμυθιακές, που πιθανότατα ο Basile είχε ακούσει στη Νάπολη ή αλλού.

Είναι πάντως γνωστό στη Δυτική Ευρώπη, κυρίως μέσω του παραμυθιού του Perrault «*Le Chat Botté*» στο «*Histoires ou contes du temps passé*» (1697) και της άμεσα επηρεασμένης από αυτό παραλλαγής των αδελφών Grimm, κάτι που παρακίνησε τους συντάκτες του διεθνούς καταλόγου Aarne

1. Για μια συνολική θεώρηση του παραμυθιού βλ. Ines Köhler-Zulch, «Kater: Der gestiefelte K. (AaTh 545B)», *Enzyklopädie des Märchens*, Band 7, Walter de Gruyter, Berlin and New York 1993, σ. 1070-83.

και Thompson να δώσουν ως τίτλο του παραμυθιακού τύπου το όνομα του ήρωα της διάσημης αυτής παραλλαγής. Σύμφωνα με την ανάλυση των συντακτών, ένας γάτος (ή αλεπού), μόνη κληρονομιά ενός παιδιού, το οδηγεί σ' ένα παλάτι, όπου λείει στο βασιλιά πως είναι ένας ξεπεσμένος πρίγκιπας. Ο γάτος ζητά τη βασιλοπούλα για γυναίκα του αγοριού, που ισχυρίζεται ότι έχει καλύτερα πράγματα στο σπίτι. Ο βασιλιάς πρόκειται να επισκεφτεί τον πύργο του αγοριού. Ο γάτος προπορεύεται και βάζει τους χωρικούς να πουν ότι εργάζονται για τον αφέντη του. Στη συνέχεια, πάει στον πύργο του γίγαντα και τον σκοτώνει με πονηριά, εξασφαλίζοντας έτσι τον πύργο για το αφεντικό του.

Η επεξεργασία του παραμυθιού από τον Perrault αποτελεί σταθμό στην εξέλιξή του, καθώς ο συγγραφέας του, αξιοποιώντας τα δεδομένα του μαγικού παραμυθιού, το προσάρμοσε στο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον της εποχής του, δημιουργώντας ένα κλασικό πρότυπο για τους επόμενους αιώνες. Οι μεταγενέστεροι ερμηνευτές του είδαν στον Παπουτσωμένο Γάτο έναν απολογητή των αστικών μεθόδων και αξιών, όπως αποδεικνύεται και από το αισιόδοξο επιμύθιο του Perrault, και έτσι εξήγησαν και τη μεγάλη επιτυχία του.

Η άλλη παραλλαγή με την αλεπού ως ήρωα παρουσιάζει μεγάλο ερευνητικό ενδιαφέρον, καθώς παρουσιάζει και ένα εντυπωσιακό άνοιγμα διάδοσης που αρχίζει από τη Μογγολία και καταλήγει στα άκρα της νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Μια σειρά από πιο πρόσφατες συγκριτικές μελέτες αξιοποίησαν τις παλαιότερα άγνωστες μογγολικές και αλταϊκές -τουρκικές ιστορίες. Στην κεντροασιατική παράδοση του 545B, το ζώο-βοηθός είναι μια αλεπού, που συμβάλλει στην κοινωνική άνοδο του ήρωα, βρίσκοντας μια νύφη γι' αυτόν. Η αλεπού βοηθάει το φτωχό νέο, γιατί της χάρισε τη ζωή αντί να τη σκοτώσει. Πρόκειται για, «την ευχαριστία της πονηρής κόκκινης αλεπούς», όπως χαρακτηρίζει τα παραμύθια αυτού του τύπου ο L. Lorincz². Το ζώο πιάνεται από έναν κυνηγό, που του έφαγε τη λεία στο κυνήγι και του υπόσχεται σαν ανταπόδοση για την απελευθέρωσή του ότι θα τον κάνει χάνο. Στη συνέχεια, η αλεπού παρουσιάζεται στον χάνο ως προξενητής, συλλαμβάνει με δόλο τα άγρια ζώα, που ζήτησε ο χάνος ως γαμήλια δώρα και του παρουσιάζει τον νεαρό ήρωα σαν έναν πλούσιο, που τον λήστεψαν στο δρόμο. Γίνεται ο γάμος με την κόρη του χάνου και η αλεπού εξασφαλίζει κοπάδια ζώων και ένα παλάτι στον κυνηγό, σκοτώνοντας τον πραγματικό ιδιοκτήτη τους. Η αλεπού συνδέεται με τον Mangus, καθώς στα κεντροασιατικά έπη αυτός ή οι συγγενείς του μπορούν να μεταμορφώνονται σε αλεπού³. Ωστόσο,

2. L. Lorincz, «Mongolische Märchentypen», *Asiatische Forschungen*, Band 61, Wiesbaden 1979, σ. 40.

3. Hans-Jörg Uther, «Der Fuchs als tierhelfer in Mongolischen Volkserzählungen», in: *Fragen der Mongolischen Heldendichtung*, Teil V, Vorträge des 6. Epensymposiums des Sonderforschungsbereichs 12, herausgegeben von Walther Heissig, Bonn 1988, σ. 136-44. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1992, σ. 143.

στα ηρωικά έπη, σε αντίθεση με τα μαγικά παραμύθια, η λειτουργία του ζώου βοηθού δύσκολα εκπληρώνεται από την αλεπού, γιατί αυτή εκεί δρα σαν σύντροφος του Mangus με σαφώς αρνητική διάσταση⁴. Η αλεπού είναι επίσης γνωστή σε μύθους και παραμύθια από την Κίνα, την Κορέα και την Ιαπωνία ως ένα μυθικό και δαιμονικό ζώο⁵.

Το επεισόδιο της οικειοποίησης των κοπαδιών και της εξόντωσης του υπερφυσικού ιδιοκτήτη τους παρουσιάζει μια αξιοσημείωτη σταθερότητα σε όλη την παράδοση του 545Β, από την Κεντρική Ασία έως την Ευρώπη, είτε πρόκειται για παραμύθια με ήρωα την αλεπού, είτε με ήρωα το γάτο. Στα πλαίσια ενός νομαδικού-κτηνοτροφικού πολιτισμού, η κλοπή των ζώων αποτελούσε ένα πολύ σημαντικό γεγονός. Έτσι, αν ένα ζώο εξαφανιζόταν, αποδιδόταν εύκολα στη δράση κάποιου κακού δαίμονα. Η κυριότητα και η αναζήτηση των ζώων εντασσόταν εξάλλου σε πλαίσιο τελετουργιών, που σκοπό είχαν να ανανεώσουν την ελπίδα της αφθονίας. Σύμφωνα με τις σχετικές δοξασίες στη Σιβηρία, ο σαμάνος, στο συμβολικό ταξίδι της αναζήτησης, συναντούσε τον υπερφυσικό ιδιοκτήτη των ζώων, τον κύριο του κυνηγιού, και μπορούσε να τον εξαπατήσει ή να τον εξαναγκάσει, αλλά όχι να τον θανατώσει. Αντίθετα, σε κύκλους μύθων που γνώρισαν διαφορετικές επεξεργασίες από τους λαούς της Ασίας και της Ευρώπης, ένας μυθικός ήρωας παραδίδει στον άνθρωπο την κυριαρχία πάνω στα ζώα, θανατώνοντας τους υπερφυσικούς ιδιοκτήτες τους. Στην αρχαιοελληνική παράδοση, οι ιστορίες αυτές εντάσσονται στον κύκλο των μύθων για τον Ηρακλή. Ο μύθος για τον άθλο του Ηρακλή με τα βόδια του Γηρυόνη αποτελεί την ελληνική εκδοχή -προσαρμογή.

Το θέμα λοιπόν της οικειοποίησης των κοπαδιών από έναν υπερφυσικό ιδιοκτήτη αποτελεί μια ανεξάρτητη ιστορία. Ωστόσο, φαίνεται ότι πέρασε από νωρίς στην ιστορία του 545Β, όπου όμως η απόκτηση της νύφης, των κοπαδιών και της πλούσιας κατοικίας δεν πραγματοποιείται από τον ίδιο τον ήρωα, αλλά από μια ευγνώμονα αλεπού. Έτσι, οι κεντροασιατικές παραλλαγές του 545Β εντάσσονται στη θεματική της ευγνωμοσύνης και της ανταπόδοσης της χάρης. Η θεματική αυτή γνωρίζει νέες προεκτάσεις σε παραλλαγές από την Νοτιοανατολική Ευρώπη, όπου το παραμύθι αναπτύσσεται με αφετηρία την εκδήλωση της ευγνωμοσύνης της αλεπούς απέναντι στον άνθρωπο που της χάρισε τη ζωή και, τελικό επεισόδιο, τον πλαστό θάνατο του ζώου και την εκδήλωση της αγνωμοσύνης του ανθρώπου.

Στον χώρο που ορίζεται από τα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη στα δυτικά, την Αρμενία, τον Πόντο και τον Καύκασο στα ανατολικά και που θα μπορούσαμε να την ορίσουμε ως μια «ενδιάμεση περιοχή» στη γεωγραφική

4. Uther, ό.π., σ. 140.

5. H. J. Uther, «Fuchs», *Enzyklopädie des Märchens*, Band 5, Walter de Gruyter, Berlin-New York 1987, σ. 447-478.

εξάπλωση του παραμυθιού, σημειώνεται μια αναμόρφωσή του σε ό,τι αφορά την ανάπτυξη της πλοκής του. Και εδώ τα παραμύθια παρουσιάζουν μεγάλες ομοιότητες με τα κεντροασιατικά, διαφοροποιούνται όμως σε ορισμένα σημεία. Εδώ, ο υποψήφιος γαμπρός του βασιλιά δεν πρέπει να αποδείξει ότι είναι ένας ικανός κυνηγός, όπως στην Κεντρική Ασία, αλλά ένας πλούσιος αγρότης. Ο ήρωας είναι συνήθως ένας μυλωνάς ή αγρότης. Το μοτίβο του δανείσματος του δοχείου για το μέτρημα τάχα του χρυσού, που απαντάται σπάνια στις κεντροασιατικές παραλλαγές του 545B, απέκτησε μεγάλη διάδοση στις παραλλαγές του AT 545B από τον ελλαδικό χώρο, τους Έλληνες της Μικράς Ασίας και του Πόντου και απαντάται επίσης από τις κυπριακές και σικελικές παραλλαγές έως τις ποντιακές και καυκασιανές. Φαίνεται ότι αυτό το μοτίβο αντικαθιστά εδώ σε μεγάλο βαθμό το κεντροασιατικό μοτίβο της εξαπάτησης των άγριων ζώων, που οδηγούνται από την αλεπού στο βασιλιά, ως γαμήλια δώρα, πιστεύοντας ότι πηγαίνουν σε κάποια γιορτή. Εξαίρεση αποτελούν οι τουρκικές παραλλαγές, όπου το μοτίβο του δανείσματος του δοχείου για τη μέτρηση των φλουριών σχεδόν απουσιάζει και η απόδειξη για την αριστοκρατική καταγωγή του ήρωα στηρίζεται στην ικανότητά του να συμπεριφερθεί σωστά στο παλάτι του βασιλιά⁶.

Το τελικό επεισόδιο του ψεύτικου θανάτου της αλεπούς και της απόδειξης της αχαριστίας του ανθρώπου αποτελεί ένα τέλος αγαπητό στις αρμενικές, καυκασιανές, τουρκικές και ελληνικές παραλλαγές. Η ικανότητα της αλεπούς να παριστάνει την πεθαμένη αποτέλεσε ήδη θέμα των βυζαντινών διηγήσεων και αναφέρεται από τον Κοσμά Ιεροσολυμίτη αλλά και στο Φυσιολόγο. Η μεγάλη ανάπτυξη αυτού του επεισοδίου δείχνει ότι, στις ανατολικές διηγήσεις, η ξαφνική κοινωνική άνοδος του ήρωα αντιμετωπίζεται με σκεπτικισμό από τους αφηγητές, που μεταθέτουν έτσι το κέντρο βάρους της ιστορίας.

Ειδικότερα στην ελληνική παράδοση, είναι ιδιαίτερα συχνή η παρουσία της αλεπούς, ήδη από την εποχή των αισωπειών μύθων και μάλιστα στη θέση του πονηρού ζώου, που στο τέλος το ίδιο εξαπατάται.

Η συνηθέστερη ελληνική εισαγωγή του AT 545B αναπτύσσεται ως εξής: μια αλεπού (σπανιότερα μια γάτα ή άλλο ζώο) κλέβει τα σταφύλια ενός φτωχού χωριάτη (τρώνει τα ζώα ενός βοσκού) που την συλλαμβάνει. Η αλεπού του υπόσχεται, αν την αφήσει και δεν τη σκοτώσει, να τον κάνει βασιλιά. Βρίσκουμε σπανιότερα την εισαγωγή, που είναι γνωστή στις ευρωπαϊκές παραλλαγές: από την κληρονομιά του πατέρα τους, ο μεγαλύτερος γιος προτιμά την περιουσία και την κατάρρα του, ο μικρότερος την ευλογία του και το γάτο, που υπόσχεται στο παιδί να το κάνει πλούσιο, αν του δώσει να φάει από το φαγητό του.

6. W. Eberhard, and P.-N. Boratav, *Typen türkischer Volksmärchen*. Akademie der Wissenschaften und der Literatur. Veröffentlichungen der orientalischen Kommission, 5, Wiesbaden 1953, σ. 49-51.

Το όνομα του ήρωα παρουσιάζει, όπως γίνεται συχνά στα παραμύθια, ένα επεξηγηματικό ενδιαφέρον αλλά με τη ζωντάνια της λαϊκής σοφίας αποκαλύπτει είτε την πενιχρή οικονομική του κατάσταση είτε σπανιότερα τα υποθετικά του πλούτη ή ιδιότητες που η αλεπού θέλει να προβάλει στον βασιλιά⁷: Τριτάμπης, Πεντοκλημάτης, Σαραντακούρβουλος, Τριαντάμπελος, Τριαντακουρβουλίτης, Αμπελογιάννης, Σόραμπελόνας, Αρχοντοκάραβος.

Από τις ελληνικές παραλλαγές, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν αυτές που προέρχονται από τους Έλληνες του Πόντου. Εδώ, το επεισόδιο της επίσκεψης της αλεπούς στο βασιλιά, για να ζητήσει το δοχείο για το μέτρημα των φλουριών, μπορεί να παρουσιαστεί σε διπλή ή τριπλή επανάληψη. Επίσης, και το μοτίβο της δήθεν απώλειας των ρούχων και της υπόλοιπης περιουσίας στο ποτάμι, γνωρίζει ιδιαίτερη ανάπτυξη: η αλεπού έχει προηγουμένως ρίξει λουλούδια και κλαδιά στο ποτάμι, που γυαλίζουν στο φως του ήλιου, ώστε ο βασιλιάς να ξεγελαστεί και να τα περάσει για τα χρυσά ρούχα του γαμπρού. Στο τελικό επεισόδιο πάλι, μετά την απόδειξη της αχαριστίας του αφεντικού της, η αλεπού μαρτυρά την αλήθεια στους πραγματικούς ιδιοκτήτες του παλατιού, προσπαθώντας να τους πείσει να γυρίσουν πίσω, για να σκοτώσουν το σφετεριστή.

Ως προς τη γεωγραφική εξάπλωση του παραμυθιακού τύπου, η Erica Taube, εξετάζοντας τις κεντροασιατικές παραλλαγές του παραμυθιού, σε σύγκριση με τις ινδικές αφενός και τις δυτικοευρωπαϊκές αφετέρου, έθεσε το ερώτημα αν ο πρόγονος του Παπουτσωμένου Γάτου ήταν μια αλεπού. Αναλύοντας το εισαγωγικό επεισόδιο, παρατηρεί ότι η ευγνωμοσύνη του ζώου, που στα παραμύθια αυτά εξηγείται, στερεότυπα, ως ανταμοιβή για την αφιλοκερδή πράξη του ήρωα να του χαρίσει τη ζωή, είναι ένα πολύ πιο εύλογο κίνητρο, που φαίνεται παλαιότερο από το μοτίβο της κληρονομιάς με το οποίο αρχίζει ο *Παπουτσωμένος Γάτος*. Διαγράφοντας την πορεία που μπορεί να πήρε το παραμύθι, η Taube θεωρεί ότι, ακόμα και αν πατρίδα του παραμυθιού είναι η Ινδία, αυτό διαδόθηκε προς την Ευρώπη μέσω της Κεντρικής Ασίας και ότι η σημερινή ευρωπαϊκή μορφή του παραμυθιού διαμορφώθηκε πρώτα στον κεντροασιατικό χώρο, απ' όπου διαδόθηκε στην Ευρώπη, την εποχή του κράτους των Μογγόλων⁸.

Ωστόσο η στενή σύνδεση και συνάφεια των κεντροασιατικών παραλλαγών με τις αντίστοιχες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης είναι δύσκολο να ερμηνευθεί με βάση μια πορεία χαραγμένη πάνω στο χάρτη. Ακόμα κι αν έρχεται από την

7. Μ. Γ. Μερακλής, Σχόλια στο βιβλίο της Κ. Μουσαίου-Μπουγιούκου, *Παραμύθια του Λιβισιού και της Μάχρης*, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα, 1976, σ. 260-261.

8. Erica Taube, «War das Urbild des Gestiefelten Katers ein Fuchs?» In: *Proceedings of the Csoma de Körös Memorial Symposium*, ed. L. Ligeti, Akadémiai Kiadó, Budapest 1978, σ. 473-85.

Κεντρική Ασία, το παραμύθι φτάνει στη Νότια Ευρώπη και την Ανατολική Μεσόγειο σημαντικά αλλαγμένο. Ο τόπος του ευρωπαϊκού παραμυθιού διαμορφώθηκε στη Νοτιανατολική Ευρώπη και όχι στην Κεντρική Ασία. Στη διάδοση του παραμυθιού με τη μορφή που έχει στη Νοτιανατολική Ευρώπη οι πληθυσμοί του Καυκάσου, της Αρμενίας και της Μικράς Ασίας είχαν ένα ρόλο που πρέπει να επισημανθεί. Ιδιαίτερα οι καυκασιανές και οι ποντιακές (των Ελλήνων του Πόντου) παραλλαγές, παρουσιάζουν με πληρότητα ορισμένα βασικά μοτίβα, όπως αυτά του δανεισμού του δοχείου για το μέτρημα των χρημάτων αλλά και της τελικής αχαριστίας του ήρωα και αποτελούν ένα σημαντικό σταθμό στην ανάπτυξη του παραμυθιού, με τη μορφή που το ξέρουμε στη Νοτιοανατολική Ευρώπη⁹.

Φαίνεται λοιπόν να επιβεβαιώνεται η άποψη του του Polivka ο οποίος ήδη από το 1900 μελέτησε τις παραλλαγές της προφορικής παράδοσης του 545B και συμπέρανε ότι προέρχεται από την ανατολή. Σύμφωνα με την άποψή του, το ζώο-βοηθός ήταν αρχικά μια αλεπού, η οποία αργότερα αντικαταστάθηκε στη νοτιοδυτική Ευρώπη, από ένα γάτο. Σύμφωνα με τον Polivka, οι καυκασιανές και ταταρικές παραλλαγές δείχνουν ότι το παραμύθι διαμορφώθηκε στην ανατολή: πιθανώς με αραβική επιρροή, έφθασε στη Βόρεια Αφρική και στην Ζανζιμπάρη και, με ελληνική μεσολάβηση μέσω της Μικράς Ασίας, έφθασε στα Βαλκάνια και τη Νότια Ιταλία¹⁰.

Μπορούμε λοιπόν να υποθέσουμε ότι το παραμύθι έρχεται από το χώρο της Κεντρικής Ασίας, όπου ήταν ήδη σχεδόν απαρτισμένο με την αφηγηματοποίηση υπάρχουσας δοξασίας σε νομαδικούς-κτηνοτροφικούς λαούς, ότι δηλαδή τα υπερφυσικά όντα άρπαζαν μερικά από τα ζώα τους, τα οποία ήταν δυνατό να ανακαλύψει και να επαναφέρει ο σαμάνος. Η ιστορία πλάστηκε πάνω στο θέμα του γάμου (και μάλιστα κατά το παράδειγμα των τυπικών παραμυθιών) δυο διαφορετικής κοινωνικής προέλευσης προσώπων, με ορισμένες αναγκαίες τροποποιήσεις ή προσαρμογές του παραπάνω θέματος: τη θέση του σαμάνου παίρνει η τετραπέρατη αλεπού, που δρα στο πλαίσιο των ευγνωμόνων ζώων, ενώ και το υπερφυσικό ον παίρνει και αυτό μια παραμυθιακή μορφή, κάποτε πιο αποφασιστικά εκχοσμικευμένη (πλούσιος ιδιοκτήτης). Το παραμύθι αυτό πέρασε στην Ευρώπη, περνώντας από τις περιοχές του «ενδιάμεσου» χώρου¹¹.

Στην Ευρώπη, στο δυτικό μέρος της, διαμορφώθηκε και ένας παράλληλος τύπος, όπου η αλεπού υποκαταστάθηκε από το γάτο, ο οποίος είχε ήδη ανα-

9. Marianthi Kaplanoglou, «AT 545B. Puss in Boots and the Fox Matchmaker: from the Central Asian to the European Tradition», *Folklore* 110, 1999, σ. 57-62.

10. J. Polivka, «Le Chat Botté», *Sbornik za Narodni Umotvorenija I Narodopis* (Sbornik za Narodni Umotvorenija I Kniznina) 16/17, 1900, σ. 782-841.

11. Ξεχωριστές ευχαριστίες στον Μιχάλη Μερακλή για την ουσιαστική συμβολή του στη διαμόρφωση αυτής της εργασίας.

δειχθεί σε σημαντικό πρόσωπο, λόγω της ικανότητάς του να εξουδετερώνει τη μάλιστα των ποντικών. Είναι χαρακτηριστικό ότι το ηθικό μήνυμα ανήκει στις συνηθισμένες σε αυτό ιστορίες από την Ανατολή, ενώ λείπει από την ηθικά αδιάφορη Δύση.

Στη σύγχρονη ελληνική προφορική παράδοση ο παραμυθιακός τύπος ΑΤ 545B παρουσιάζει μια σταθερή δημοτικότητα, όπως φαίνεται από την παρουσία του σε πιο πρόσφατες συλλογές λαϊκών παραμυθιών. Ενδεικτικό στοιχείο της σημασίας και των χρήσεων που μπορεί να αποκτήσει και έξω από το περιβάλλον της αφήγησης είναι ότι, σύμφωνα με μαρτυρία λαϊκής αφηγήτριας, η προσφώνηση «Αφέντη μου, Τριτσάμπη» της αλεπούς προς τον παραμυθιακό ήρωα χρησιμοποιούνταν από την ίδια την αφηγήτρια, ως χαϊδευτικό κάλεσμα προς το μικρό γιο της.

Ο παραμυθιακός τύπος 545D*, όπως περιγράφεται στο διεθνή κατάλογο εντοπίζεται μόνο στην Ουγγαρία. Είναι όμως ένα αρκετά γνωστό παραμύθι και στον ελληνικό χώρο, όπου σχεδόν πάντα εμφανίζεται ενωμένο στο δεύτερο μέρος του με τον παραμυθιακό τύπο ΑΤ 812: *The Devil's Riddle* (το αίνιγμα του διαβόλου). Επομένως μπορούμε να μιλήσουμε για ένα σταθερό παραμυθιακό συμφυρμό. Το γενικό διάγραμμα της ιστορίας παρουσιάζεται ως εξής: ο ήρωας βρίσκει κατά τύχη ένα ρεβίθι και από αυτό υπολογίζει ότι μπορεί να γίνει πολύ πλούσιος. Ζητά λοιπόν την κόρη του βασιλιά. Για να τον δοκιμάσουν, τον βάζουν να κοιμηθεί σε κουρέλια. Αυτός μένει άγρυπνος, όχι βέβαια επειδή τον ενοχλεί το κρεβάτι, αλλά ψάχνοντας το ρεβίθι μέσα στα κουρέλια. Την επόμενη, που τον βάζουν σε μαλακό στρώμα, κοιμάται εύκολα. Ο βασιλιάς πείθεται για την καταγωγή του και τον παντρεύει με την κόρη του. Ο ήρωας οικειοποιείται τα πλούτη ενός δράκου, αράπη κλπ. λύνοντας, με τη βοήθεια ενός ξαφνικού βοηθού, το αίνιγμα που του βάζει¹².

Το παραμύθι εμφανίζεται διαδεδομένο σε πολλές ελληνικές περιοχές, με μια ιδιαίτερη όμως παρουσία στην Κρήτη.

Ας επισημανθεί επίσης ένας εμφανής, σε λιγοστές πάντως παραλλαγές, συμφυρμός ανάμεσα στον 545D* και το 545B.

12. Για το αίνιγμα και τη διατύπωσή του, βλ. Σ. Κυριακίδη, «Ο Εφταπάρθενος χορός», *Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος*, 1925, σ. 488-511. Την εικόνα των 7 παρθένων, που συμβολίζουν τη Μεγάλη Άρκτο, μελετά ο Σ. Κυριακίδης, σε σχέση με μυθολογικές και γνωστικές δοξασίες, που πέρασαν στην ορθόδοξη παράδοση.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ *546Α

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ *546Α

Τα ζώα φίλοι του βασιλόπουλου.

ΑΤ: Δεν συμπεριλαμβάνεται

Ο παραμυθιακός αυτός τύπος έχει κατασκευαστεί από τον Γ. Μέγα με τέσσερις παραλλαγές, με πρότυπο τον ΑΤ 546 (*The Clever Parrot - Ο έξυπνος παπαγάλος*), όπου ένας παπαγάλος κερδίζει μια πριγκήπισσα και την προσφέρει σ'ένα βασιλόπουλο, προς το οποίο τρέφει αισθήματα ευγνωμοσύνης. Στη συνέχεια, ο γαμπρός χάνει τη νύφη, εξαιτίας διαφόρων εξωτερικών παρεμβάσεων, όμως ο παπαγάλος τελικά τα καταφέρνει να ενώσει και πάλι το ζεύγος. Ο τύπος ΑΤ 546, στη δεύτερη αναθεώρηση των ΑΤ, παρουσιάζει μόνον εννέα καταγραφές από την Ινδία. Οι ελληνόφωνες παραλλαγές μέχρι στιγμής φαίνεται να προέρχονται αποκλειστικά από τη Μικρά Ασία, τον Πόντο, την Καππαδοκία και την Κύπρο¹.

Το παραμύθι αυτό, για το οποίο έχει γράψει σχόλια ο Dawkins (*M.G. in A.M.*, σ. 246-247), διηγείται την ιστορία ενός πρίγκηπα, που ζει μόνος του στα βουνά κι αγαπά το κυνήγι. Κάθε μέρα σκοτώνει κι από ένα ζώο. Μια μέρα σκοτώνει δύο και το βράδι εμφανίζεται μουσαφίρης η αλεπού, που τρώει το κυνήγι. Στη συνέχεια το βασιλόπουλο ταΐζει κι άλλα αγρίμια με τις πέρδικες και τ' άλλα ζώα, που σκοτώνει. Έτσι, αποκτά φίλους «ευγνώμονα ζώα», που συνήθως είναι η αλεπού, ο λύκος, η αρκούδα κι ο αετός.

Ο αετός αρπάζει μια βασιλοπούλα και τη φέρνει στον ήρωα για νύφη. Ο πατέρας της κόρης, ο βασιλιάς, την ξαναπαίρνει πίσω με πονηριά: βάζει μια γριά μάγισσα να την κλέψει από το βασιλόπουλο. Τότε η αλεπού, μαζί με τα άλλα ζώα, καθισμένοι όλοι στην πλάτη του αετού, πηγαίνουν στην πολιτεία για να ξαναφέρουν πίσω την κόρη. Η αλεπού ζεύει τον λύκο και την αρκούδα στο άροτρο και τους βάζει να οργώσουν, για να τραβήξουν την προσοχή του

1. Ο Μέγας συμπεριλαμβάνει και μία παραλλαγή από την Αμοργό, που αφαιρέσαμε (ΛΑ 1684Β, 20-21, Χώρα Αμοργού «Ο εκ θαύματος σωθείς δίκαιος». Η παραλλαγή αυτή δεν έχει καμία οργανική σχέση με την ιστορία του Πρίγκηπα, φίλου των ζώων. Θυμίζει μάλλον τον τύπο του Πολυρεβιθά (ΑΤ 545D* όπου ανάλυση): κάποιος φτωχός καυχιέται ότι είναι πλούσιος κι ο βασιλιάς τον κάνει γαμπρό του. Συμφύρεται με τον τύπο ΑΤ 812 (*Το αίνιγμα του διαβόλου*).

κόσμου. Πράγματι, όλοι τρέχουν να δουν το περίεργο θέαμα κι έτσι επωφελείται ο αετός από τη γενική ταραχή και κλέβει τη βασιλοπούλα. Ο βασιλιάς τότε κάνει πόλεμο με τ' αγρίμια, που υπερασπίζονται το παλικάρι, καταστρέφοντας τον στρατό του. Επικρατεί συμφιλίωση κι αναγνώριση του γάμου.

Άλλες παραλλαγές του παραμυθιού αναφέρει ο Dawkins, δύο αρμενικές, μία σερβική και μία γεωργιανή.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ-ΠΟΝΤΟΣ-ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

1. ΛΑ 1337 (ΣΜ 150), 25-27, Πόντος, «Πώς ένα παιδί έκλεψε το τουφέκι του πατέρα του».
2. Dawkins, *MG in AM*, 572-573, Αφσάρ-Κόι, «Τα ζώα φίλοι του βασιλόπουλου». Συμφυρμός με τον τύπο ΑΤ 653 (*Οι θαυμάσιοι σύντροφοι*). Ο Dawkins πιστεύει ότι ο συμφυρμός οφείλεται σε παραδρομή του αφηγητή που, συνειδητοποιώντας τη δεύτερη αρπαγή της βασιλοπούλας, περνά στη διάσωσή της από τους *Θαυμάσιους συντρόφους*, που σώζουν την ηρωίδα (ΑΤ 653), όπως συμβαίνει και στον παραμυθιακό τύπο ΑΤ 311, *Της Κάτω γης ο αφέντης* (βλ. ανάλυση).
3. Carnoy-Nicolaidis, 1-42, Ιντζέσου, «Le roman du renard». Παρόμοια με την καταγραφή του Dawkins, πολύ πιο πλούσια παραλλαγή. Τα αγρίμια είναι: αλεπού, λύκος, πίθηκος αρκούδα, γεράκι. Το γεράκι αρπάζει την πριγκηπέσσα του Μαρόκου και τη φέρνει στον ήρωα. Μια γριά μάγισσα, που πετάει πάνω σ'ένα μαγικό πιθάρι, την απάγει με δόλο. Τη σώζουν τ' αγρίμια με την πονηριά του οργώματος και την ξαναφέρνουν πίσω. Σκοτώνουν τη μάγισσα και διαλύουν τον στρατό του βασιλιά του Μαρόκου. Τέλος, το ζευγάρι παντρεύεται και ο ήρωας κληρονομεί το βασίλειο του Μαρόκου κι εγκαθιστά τ' αγρίμια μαζί του στο παλάτι.

ΚΥΠΡΟΣ

4. ΛΦ 1616, 27-31, Κέδαρα Νέας Πάφου, «Ο μονοπόαρος». Παρόμοια με την καταγραφή του Dawkins, χωρίς συμφυρμό με τον ΑΤ 653.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΑΤ 550, 550Α

Το μπιρμπιλαηδόνι

ΑΤ: The search for the Golden Bird (Η αναζήτηση του χρυσού πουλιού)

Grimm no 57: Der Goldene Vogel (Το χρυσό πουλί)

Delatue-Tenèze: Le merle blanc (Ο λευκός κότσυφας¹)

Η εκκλησιά και το πουλί τ' αηδόνι

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας άρχοντας, καλός άνθρωπος, κι είπε να χτίσει μιαν εκκλησιά για την ψυχή του.

Έχτισε την εκκλησιά, την έκανε μεγάλη κι όμορφη. Όλοι όσοι πήγαιναν και την έβλεπαν, εθαύμαζαν την ομορφιά και τον πλούτο της. Πήγε δα κι ένας και του λέει: «Έτσι όμορφη που 'ναι η εκκλησιά σου, έπρεπε να φέρεις και το πουλί τ' αηδόνι, να βοηθά τους ψαλτάδες και τότε, δε θα έχει άλλη στον κόσμο σαν ετούτη.

Θέλησε τότε κι ο άρχοντας να βρει το πουλί τ' αηδόνι, να το αγοράσει κι είπε, όποιος του το φέρει, θα του δώσει λεπτά όσα θέλει. Αλλά πού να το βρούνε; Όλοι ήθελαν να πάνε και κανείς δεν ήξερε που βρίσκεται.

Ήταν κι ένας φτωχός κι είχε τρεις γιους. Λέει στα παιδιά του: «Εγώ, παιδιά μου, λέω, να πάτε γι' αυτό το πουλί, να το βρήτε. Να πάτε μαζί ως πέρα, στο τρίστρατο, στο σταυροδρόμι, και να πάρετε ο καθένας σας ένα δρόμο κι όσο πηγαίνετε να ρωτάτε, ώσπου να βρεθεί κανείς, που να ξέρει να σας πει πού είναι αυτό το πουλί τ' αηδόνι, να το πιάσετε, να το φέρετε, να πάρουμε τα λεφτά». «Καλά λες, πατέρα», είπαν τα παιδιά. Ετοιμάστηκαν και την άλλη μέρα ξεκίνησαν κι έφυγαν.

Αφού έφτασαν στο τρίστρατο, κουρασμένοι, εκάθισαν να ξεκουραστούν λιγάκι. Λέει τότε ο μεγάλος: «Αδέρφια, εγώ δεν πάω άλλο! πού θα τρέχουμε

1. Η έκφραση αυτή χρησιμοποιείται στα γαλλικά για ένα πρόσωπο ή αντικείμενο «δυσεύρετο, άπιαστο», εφόσον ο κότσυφας δεν είναι κανονικά άσπρος αλλά μαύρος (*Nouveau Petit Larousse Illustré*, Paris 1956, 97th ed.)· όπως παρατηρεί η συντάκτρια του γαλλικού Καταλόγου, υπάρχει και ο τίτλος μιας παραλλαγής του Webster: *The White Blackbird* (το άσπρο μαυροπούλι), που υποδηλώνει ακριβώς αυτόν τον ανύπαρκτο, δυσεύρετο χαρακτήρα του μυθικού πτηνού.

τώρα; Θα πα να μπω εργάτης σ' ένα φωμάδικο, να χορτάσω φωμάκι». Λέει κι ο δεύτερος: «Ούτε κι εγώ δεν πάω. Θα μπω εργάτης σ' ένα χαλβατζιδικο να τρώω και να πίνω, να μην έχω κανέναν ανάγκη». Ο πιο μικρός λέει: «Μια και το 'πε ο πατέρας, εγώ, αδέρφια, θα πάω. Θα τραβήξω εμπρός κι όπου με βγάλει η άκρη. Ρωτώντας, ρωτώντας, πάει κανείς στην Πόλη. Αφήνω γεια!»

Πήρε πια το δρόμο. Πήγε, πήγε, βραδιάστηκε σε κάτι γκρεμοί. Εκεί βλέπει μια σπηλιά. «Ας μπώ», λέει, «να πλαγιάσω τη νύχτα και το πρωί ξεκινώ πάλι».

Μες στη σπηλιά ήταν ένας δράκος, που είχε τα φρύδια μακριά· έπεφταν οι τρίχες μες στα μάτια του και δεν έβλεπε τίποτε. Το παιδί, σαν τον είδε, φοβήθηκε, κι ήθελε να φύγει. Μα σαν είδε που ήταν στραβός, σκέφτηκε ν' απομείνει εκεί. Τί να κάνει και που να πάει μες στα σκοτάδια! «Ας ζαρώσω», είπε, «σε μιαν άκρη, να μη σαλέψω και με νιώσει και την αυγή, πρωί, πρωί, σηκώνομαι και φεύγω...».

Κει που ζάρωσε στην άκρη, ακούει ένα βρόντο, που βούηξε η σπηλιά. Πετιέται τότε το παιδί, πάει κοντά του και του λέει: «Ορίστε, πατέρα, τι θέλεις;»

«Ποιος είσαι εσύ και πώς βρέθηκες εδώ;» του λέει ο δράκος. «Πατέρα, συ μ' έκανες τούτη την ώρα! Με τον αέρα που βγήκε από την κοιλιά σου γεννήθηκα», λέει το παιδί. Ο δράκος δα το πήρε σε μεγάλη χαρά. «Έλα κοντά μου», του λέει, «να σε πιάσω, γιατί εγώ δε βλέπω ο καημένος, παιδάκι μου». Πήγε το παιδί κοντά του, το χάιδεψε και το είχε πια μαζί του. Του έδωσε τα κλειδιά από τις κάμαρες και γύριζε σ'όλο το παλάτι του δράκου. Είχε πια στα χέρια του όλα τα φλουριά και τα χρυσαφικά κι ο δράκος τ' αγαπούσε, τάχα πως ήταν δικός του γιος. Αλλά και το παιδί τον περιποιόταν· του έκοφε τις τρίχες από τα φρύδια του, του έπλυνε τα μάτια του· είδε ο δράκος τον ήλιο, που είχε χρόνια να τον ιδεί. Το παιδί τον καλόπιανε, τόσα καλά που βρήκε απ' αυτόν, αλλά δεν ξέχασε και τον πατέρα του τον αληθινό και την παραγγελιά του.

Λέει μια μέρα το παιδί στο δράκο: «Πατέρα, δεν έχεις άραγε ακουστά ποτέ σου για το πουλί τ' αηδόνι, που κελαηδάει πολύ όμορφα; Πού να βρίσκεται, να πα να το πάρουμε; Θα το είχαμε κι αυτό εδώ, να μας διασκεδάζει». Του λέει ο δράκος: «Πάρε αυτό το χρυσό κλειδάκι από το λαιμό μου κι ανέβα πάνω στον ηλιακό κι άνοιξε τον οντά. Μέσα θα βρεις ένα άσπρο άλογο με φτερά. Να του πεις, κι εκείνο θα σε πάει όπου θέλεις».

Πήρε το παιδί το κλειδί, ανέβηκε στον ηλιακό, κι ήβρε τ' άλογο. Μόλις άκουσε τ' άλογο τι ήθελε, του είπε: «Καβαλλίκεψε στην πλάτη μου κι εγώ θα σε πάω. Βλέπεις εκείνο το βουνό, πίσω από τον ήλιο; Εκεί θα πάμε! Μόνο πρέπει να κοιτάξουμε να περάσουμε την ώρα που ανοίγει, να βγούμε, προτού ξανασφαλήσουν τα βράχια και μας μαγγώσουν μέσα. Μη φοβάσαι, εγώ θα σε περάσω!»

Έφυγαν στ' αλήθεια, παραμόνεψε τ' άλογο την ώρα που άνοιξαν τα βουνά και τον πέρασε. Σαν έφτασαν από την άλλη μεριά, είδαν ένα παλάτι ολόχρυσο. Το παιδί ξεκαβαλλίκεψε μπρος στην πόρτα του παλατιού και μπήκε στο

περβόλι. Λογιών λογιών τραγούδια μοσκοβολούσαν και τα πουλιά κελαηδούσαν γλυκά. Το παιδί κοίταζε να ξεχωρίσει, να δει ποιο ήταν το πουλί τ' αηδόνι, να το πάρει να φύγει γρήγορα, προτού ξυπνήσει ο δράκος που τα φύλαγε και τον φάει.

Κει κάτω από μια λεμονιά με φύλλα μαλαματένια, βλέπει μια κοπέλα πλαγιασμένη και πάνω στην ποδιά της ήταν καθισμένο το πουλί τ' αηδόνι και κελαηδούσε και τη νανούριζε. Πάει αυτός αγάλια-αγάλια, λύνει την ποδιά της, τυλίγει μέσα το πουλί, τ' αρπάζει και φεύγει. Βγαίνει έξω, καβαλλικεύει τ' αλογο κι εκείνο πετιέται σαν τη σάϊτα και φτάνουν στο βουνό. Από πίσω τους ο δράκος κι η κοπέλλα (δρακοπούλα ήταν κι εκείνη μαθές) κι άλλα ξωτικά και νεράιδες, έτρεχαν σαν τον αέρα και την κυνηγούσαν.

Το παιδί έτρεμε από το φόβο του, όσο έβλεπε πίσω του όλα τα ξωτικά και τα ζούμπερα να τον κυνηγούν, και παρακαλούσε το Θεό και τον Αη Γιώργη να τον γλιτώσουν από τα νύχια τους. Έδωκε πια ο θεός κι η ευχή του πατέρα του τον εβοήθησε και μόλις έφθασαν στο βουνό, το ήβραν ανοιχτό και πέρασαν. Μπαίνουν από πίσω τους κι εκείνα όλα τα δαιμόνια, πα να περάσουν, κλείνουν τα βουνά κι απομένουν μέσα. Είπε τώρα το παιδί στο αλογο και τον έφερε ίσια στο σταυροδρόμι, κοντά στο χωριό του. Κατέβηκε τότε, χάιδεψε τ' αλογο, το ευχαρίστησε κι ύστερα τ' αλογο έφυγε να πάει στο δράκο. Εκείνος έκατσε εκεί να ξεκουραστεί λίγο, να φάει καμιά μπουκιά ψωμί και να ποτίσει το πουλί τ' αηδόνι, μην του φοφήσει.

Εκεί πιο πέρα βλέπει δυο κουρελήδες κι ακάθαρτους, που κάθονταν και τον κοίταζαν που έτρωγε. Τους εφώναξε να τους δώσει να φάνε, γιατί τους λυπήθηκε, και βλέπει που ήταν τα δυο αδέρφια του, που εγύριζαν φτωχοί κι ελεεινοί. Δουλειά δεν είχαν βρει και πεινούσαν. Τους έδωσε να φάνε, τους έδωσε λεπτά, και ξεκίνησαν να πάνε όλοι μαζί στο σπίτι και στον πατέρα τους. Τους έλεγε να μην στενοχωριούνται, που δεν έκαναν προκοπή. Εκείνος είχε λεπτά για όλους, θα έπαιρνε κι από το πουλί τ' αηδόνι, άμα το πήγαινε στην εκκλησιά, κι άλλα λεπτά και θα περνούσαν ζωή χαρισάμενη! Αλλά εκείνοι, άμα είδαν που είχε το πουλί τ' αηδόνι, εξήλεψαν και βουλήθηκαν να τον σκοτώσουν και να του πάρουν το πουλί.

Στο δρόμο που πήγαιναν, ήβραν ένα πηγάδι. «Να πιούμε λιγάκι νερό;» είπεν ο μεγάλος. «Πώς να πιούμε;» είπεν ο μεσιανός. «Με το σκοινί. Να κατεβούμε ένας ένας να πιούμε». «Καλά λες», είπε ο μεσιανός.

Έπιασαν λοιπόν κι έδεσαν πρώτα το μεγάλο, τον κατέβασαν και άμα ήπие, τον ανέβασαν και κατέβασαν το μεσιανό. Σαν ήρθε κι η σειρά του μικρού, τον κατέβασαν, μα δεν τον ανέβασαν πια. Τον εσκέπασαν με μια πλάκα και πήραν το πουλί κι έφυγαν.

Μα ο Θεός δε θέλει το άδικο! Σε λίγο πάει ένας τσοπάνης στο πηγάδι να ποτίσει τα πρόβατα. Ακούει φωνές, σκύβει μες στο πηγάδι, βλέπει το παιδί. Του ρίχνει ένα σκοινί, σκαρφαλώνει επάνω, βγαίνει. Οι άλλοι δυο, σαν έφτα-

σαν στο χωριό κι είπαν που έφεραν το πουλί, πήραν τα σχαρίκια, τους έδωσαν λεπτά. Τους έκαναν χαρές και γλέντια μεγάλα. Μα, άκουσες ποτέ σου την παροιμία: «Ο φεύτης κι ο κλέφτης τον πρώτο χρόνο χαίρονται!»

Το παιδί, μόλις βγήκε από το πηγάδι, ευχαρίστησε τον τσοπάνη, επήρε δρόμο κι ήρθε στο χωριό. Πήγε στον πατέρα του, του είπε τι έκαμαν οι αδερφοί του και είπε που εκείνος το είχε φέρει το πουλί. Εκείνοι οι δυο έλεγαν, που λέει φέματα, και δεν επαπαδέχονταν όσα έλεγε.

Το παιδί όμως είχε φυλαγμένη την ποδιά της βασιλοπούλας. Την έβγαλε και την έστρωσε μπροστά στο πουλί. Μόλις την είδε εκείνο, που ως την ώρα δεν είχε ανοίξει το στόμα του να κελαηδήσει καθόλου, πήγε κι έκατσε πάνω στην ποδιά κι άρχισε να κελαηδεί, όπως ήταν μαθημένο. Κατάλαβαν τότε όλοι, πως τ' αδέρφια του έλεγαν φέματα κι εκείνος είχε φέρει το πουλί. Τότε έδωσαν τα λεπτά σ' εκείνον κι έπιασαν τα αδέρφια του και τους εφυλάκισαν.

Αλλά ο μικρός δεν άφησε να τους πάνε στον κριτή. Τους συγχώρεσε για χατήρι του πατέρα του. Εμετάνοιωσαν πια κι εκείνοι κι έζησαν όλοι μαζί καλά κι εμείς καλύτερα.

Πέρδικα, ΙΙ, αρ.7, 170-172, Σκύρος, «Τα τρία αδέρφια τσαί το πουλί τ' αηδόνι» (Μέγας, *Παραμύθια Β'*, 1962, 135-140, αρ. 29).

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ι. Το αντικείμενο της αναζήτησης

α: Ένας βασιλιάς· α1: άλλο· α2: χτίζει μιαν εκκλησιά πλούσια κι όμορφη· α3: άλλο· α4: κάποιος λειί ότι έχει μια έλλειψη, που είναι· α5: το πουλί τ' αηδόνι· α6: το μπιρμπιλαηδόνι· α7: που άρπαξαν οι σαράντα αετοί· α8: άλλο· α9: πουλί κλέβει φρούτα από τον κήπο του βασιλιά.

β: οι τρεις γιοι (ο γιος)· β1: του φτωχού, για να πάρουν λεφτά· β2: του βασιλιά· β3: φεύγουν(ει) για να φέρουν(ει)· β4: το(τα) πουλί(α)· β5: τον μαγικό καθρέφτη· β6: που βλέπει τον κόσμο(άλλο)· β7: το χρυσομίλητο τάσι· β8: το φάρμακο· β9: που γιατρεύει· β10: που ξανανιώνει· β11: άλλο· β12: που κάποιος έκλεφε (άλλο)· β13: κι ο βασιλιάς αρρώστησε· β14: κι όποιος το φέρει θα κληρονομήσει το θρόνο.

II. Τα τρία αδέρφια

α: Πηγαίνουν μαζί ως το τρίστρατο και μετά ακολουθούν άλλο δρόμο ο καθένας· α1: βάζοντας τα δαχτυλίδια τους (άλλο) κάτω από μια πέτρα, για να δουν ποιος θα γυρίσει· α2: τα δύο μεγαλύτερα αδέρφια ακολουθούν κάποιο επάγγελμα (άλλο)· α3: βρίσκουν έναν δρόμο που γυρίζει· α4: έναν που γυρίζει και δε γυρίζει (άλλο)· α5: κι έναν που δε γυρίζει (άλλο)· α6: παίρνει το δρόμο ο μικρότερος και συναντά· α7: έναν δράκο (-καινα -ους)· α8: που τον βοηθάσαν παιδί του(της) – γιατί ο ήρωας του(της) κόβει τα ματοτσίνουρα κι έτσι ξαναβλέπει· α9: γιατί του λέει ότι βγήκε από την πορδή του²· α10: μια γριά που πανίζει το φούρνο με τα βυζιά της· α11: μια νεράιδα με την οποία παλεύει, τη νικάει και γίνεται αδερφός της· α12: άλλο.

III. Η επιτυχία της αναζήτησης

α: Με τη συμβουλή του υπερφυσικού βοηθού· α1: του(-ης) δεύτερου ή τρίτου(-ης) αδερφού(-ής) του δράκου -αινας (άλλο)· α2: τη βοήθεια μιας αλεπούς (άλλο, που κάποτε είναι «ευγνώμων νεκρός», πβ. ΑΤ 506 Α, όπου ανάλυση)· α3: ο ήρωας φτάνει το στόχο του (καβαλλώντας μαγικό άλογο)· α4: περνάει τις συμπληγάδες· α5: άλλο· α6: φτάνει στο παλάτι, όπου κοιμάται μια βασιλοπούλα· α7: προφταίνει να κοιμηθεί μαζί της· α8: και της δίνει το δαχτυλίδι του· α9: άλλο· α10: παίρνει το πουλί (άλλο)· α11: και ξυπνάει τα σαράντα θεριά· α12: μαγική φυγή· α13: ρίχνει χτένι-δάσος, (άλλο)· α14: και ξεφεύγει· α15: και τον πιάνουν· α16: τάζει να φέρει την Πεντάμορφη, για να τον αφήσουν· α17: και τα χρυσόμηλα· α18: τον στέλνουν· α19: να φέρει κάτι άλλο.

β: Ο ήρωας παρακούει τις συμβουλές του(ων) βοηθού(ών)· β1: εξευμενίζει το ποτάμι καθαρίζοντάς το από τις πέτρες (άλλο)· β2: δίνει στην αγελάδα το σανό και στην καμήλα τα κόκκαλα (άλλο)· β3: καθαρίζει τη σκάλα από τα σκουπίδια· β4: παίρνει το χρυσόμηλο· β5: την κορώνα· β6: το αθάνατο νερό από τους βράχους· β7: άλλο· β8: τον κυνηγούν οι φύλακες· β9: και του παίρνουν το μαγικό αντικείμενο, ζητώντας κάτι άλλο· β10: η Πεντάμορφη (ο αντίπαλός του) ζητά από τη σκάλα να τον γκρεμίσει, αλλά εκείνη αρνείται· β11: το ποτάμι να τον πνίξει, αλλά εκείνο αρνείται· β12: άλλο· β13: παρακούει δεύτερη φορά· β14: και χάνει το αντικείμενο· β15: τον στέλνουν για νέο απόκτημα.

γ: Ο ήρωας τελικά επιστρέφει θριαμβευτικά· γ1: με τα τρία κορίτσια· γ2: άλλο· γ3: η Πεντάμορφη, που τον ερωτεύεται· γ4: υποτάσσεται και τον ακολουθεί· γ5: την φέρνει στον Αράπη (άλλο) αλλά ζητάει πίσω το σπαθί του ως

2. Πβ. Δ. Λουκάτος, «Πατήρ τίκτων», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου Ακαδημίας Αθηνών*, 11-12, 1958-1959, σ.27-41.

ανταμοιβή· γ6: και τον σκοτώνει· γ7: φέρνει μαζί του μαγικά αντικείμενα, φουντούκι, καρύδι, αμύγδαλο, που περιέχουν θαυμασίες στολές (άλλο)· γ8: τους ξεγελάει όλους, δίνοντάς τους κάτι διαφορετικό απ'αυτό που ζήτησαν και φεύγει με ό,τι θέλει να κρατήσει· γ9: άλλο.

δ: Η αλεπού (άλλο) του ζητά να την αποκεφαλίσει· δ1: και μεταμορφώνεται σε· δ2: πρίγκηπα, αδερφό της βασιλοπούλας· δ3: πεντάμορφη βασιλοπούλα· δ4: που την παντρεύεται ο ήρωας.

ε: Στο γυρισμό, ο ήρωας θανατώνεται από τον πατέρα του· ε1: που παντρεύεται ο ίδιος την Πεντάμορφη (πβ. ΑΤ 465Α, *Ο φθόνος για την όμορφη γυναίκα*, όπου βλέπε ανάλυση).

IV. Η προδοσία των αδερφών.

α: Στον δρόμο του γυρισμού, ο ήρωας συναντά τα αδέρφια του (άλλο)· α1: κουρελήδες· α2: τον κατεβάζουν στο πηγάδι, παίρνοντάς του το αντικείμενο της αναζήτησης (άλλο)· α3: αφού τον τυφλώσουν· α4: να πει νερό (γιατί του έδωσαν σαρδέλλες αρμυρές)· α5: και τον αφήνουν· α6: γιατί ζηλεύουν την όμορφη αρραβωνιαστικιά του· α7: κατεβαίνει στον Κάτω Κόσμο· α8: συμφυρμός με τον ΑΤ 300 (*Ο Δρακοντοκτόνος ήρωας*)· α9: βρίσκει ένα φουντούκι, αμύγδαλο και καρύδι με φορεσιές· α10: κάνει σωστή μοιρασιά κρέατος σε τρία ζώα, που γίνονται βοηθοί του· α11: άλλο.

V. Η αναγνώριση.

α: Τ' αδέρφια τον σκοτώνουν· α1: εμφανίζονται στο χωριό με το πουλί τ' αηδόνι· α2: άλλο· α3: και παίρνουν τα λεπτά· α4: ο ήρωας σώζεται (άλλο)· α5: από έναν περαστικό, που τον γιατρεύει (άλλο)· α6: την αλεπού (άλλο, ευγνώμων νεκρός)· α7: άλλο· α8: κι επιστρέφει· α9: στη ράχη ενός αετού, που του έσωσε τα μικρά· α10: ως ράφτης ή βοηθός ράφτη (άλλο)· α11: δίνει τις φορεσιές που ζητάει η Πεντάμορφη για να παντρευτεί· α12: ως κασίδης εμφανίζεται (άλλο)· α13: το πουλί (άλλο) είναι βουβό· α14: για ν'αποδείξει την αλήθεια, ο ήρωας απλώνει την ποδιά της βασιλοπούλας (άλλο)· α15: και το πουλί κελαηδάει· α16: η κόρη έρχεται, αναζητώντας τον πατέρα του παιδιού της· α17: φανερώνεται η αλήθεια· α18: κι οι καχοί (αδερφοί) τιμωρούνται· α19: ο μαγικός βοηθός (άλλο) τον ανασταίνει(ουν) με αθάνατο νερό· α20: ο ήρωας συγχωρεί τ' αδέρφια του· α21: τους σκοτώνει (άλλο)· α22: παντρεύεται τη βασιλοπούλα· α23: ο πατέρας γιατρεύεται.

β: Ο ήρωας θανατώνεται απο τ' αδέρφια του μετά την επιστροφή του· β1: αφήνει ένα γράμμα, που λέει την αλήθεια· β2: ο βασιλιάς διαβάζει το γράμμα· β3: τον θάβει με βασιλικές τιμές· β4: και διώχνει τ' αδερφια του.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΙΛ 757, 93-104, Σούλι, «Το πουλί τ' αηδόνι». *I*: α, α2, α4, α5, β, β3, β4. *II*: α, α1, α3, α4, α5, α6, α. *III*: α (οι 40 γιοι της δράκαινας), α3, α10 (και παίρνει δώρο την Πεντάμορφη). *IV*: α, α1 (χαμάληδες), α2, α5. *V*: α4, α7 (βοσκό), α10, α11 (σπάζοντας τους καρπούς που του είχε δώσει η Πεντάμορφη τον καλεί, μαζί με τον κάλφα στο παλάτι), α15 (πβ. ΑΤ 707), α17, α21 (ο πατέρας τους).
2. ΙΛ 781, 25-28, Παλαιόκαστρο, άτιτλο. *I*: β, β2, β3, β11 (τον πράσινο αετό). *II*: α (ως τα 3 μάρμαρα). *III*: α, α3, α10 (πράσινο αετό). *IV*: α, α2, α5. *V*: α1, α2 (πράσινο αετό), α4, α7 (μια γυναίκα) α8 (σα διακονιάρης), α17 (ο αετός ζητά από το βασιλιά να μαζευτεί όλος του ο λαός και πηγαίνει μόνο στον διακονιάρη), α21 (ο βασιλιάς).
3. ΛΑ 1260 (ΣΜ 90) 32-31, Καστάνιανη Κόνιτσας, «Η κορώνα του βασιλιά». *I*: α, α3 (έχασε την κορώνα του), β, β2, β3, β11 (την κορώνα). *II*: α, α1, α5, α6, α12 (τρεις γυναίκες η πρώτη φτύνει μέσα στο στόμα του για να τον οδηγήσει, η δεύτερη τον στέλνει στην τρίτη, που τον συμβουλεύει βρίσκει τρία κορίτσια, που γίνονται βοηθοί του). *III*: α, α3, β (και φοράει την κορώνα), β5, β8, β9, β13, β14, γ, γ1. *IV*: α, α3, α5, α6. *V*: α1, α17, α21 (ο πατέρας σκοτώνει τ' αδέρφια).
4. ΛΑ 1264 (ΣΜ 94), 37-38, Ζαγόρια, άτιτλο. *I*: α, α2, α3 (που γκρεμίζεται κάθε τόσο, γιατί λείπει), α8 (το πουλί το φιρφιρί), β, β2, β3, β4. *II*: α, α4 (δρόμο με φωτιές, δρόμο με πλημμύρες), α5 (δρόμο με λάσπη), α6, α12 (δράκαινα). *III*: α, α3, α1. *IV*: α. *V*: α, α4, α7 (βοσκό) α14 (η εκκλησιά γκρεμίζεται και πάλι χωρίς το παιδί), α18.
5. ΛΑ 1294 (ΣΜ 124), 158-261, Ζαγόρια, άτιτλο. *I*: β, β2, β3, β11 (το χρυσόμηλο). *II*: α, α1 α12 (η δούλα του Αράπη). *III*: α, α3 (το χρυσόμηλο), α15 (τον πάνε στον Αράπη), α16, γ5, γ6. *IV*: α, α2. α5. *V*: α4, α7 (ξωτικά σε μια βρύση του ξαναδίνουν το φως) α21.
6. ΛΑ 1300, (ΣΜ 130), 7-8, «Το ξακουσμένο πουλί», Δωδώνη.
7. ΛΑ 1304, (ΣΜ 134), 101-104, άτιτλο.
8. ΛΑ 2277 Β', 65-69, Σούλι, άτιτλο. *I*: α, α2, α3 (είναι άρρωστος για να γιάνει, πρέπει να γίνει η εκκλησιά χρυσή δε γιατρεύεται, η «χάρη» της λέει στον μικρότερο ότι πρέπει να φέρει το πουλί Κατερινόπουλο), α4, α8 (Κατερινόπουλο), β, β1, β4, β9. *II*: α, α1, α5, α6, συμφυρμός με τον ΑΤ 313Α (Η κόρη βοηθός στη φυγή του ήρωα). *III*: α10, α12. *IV*: α, α2, α5.

V: α4, α7 (μπαστούνι δράκου· πετάει την πλάκα και βγαίνει), α10, α11, α13, α15, α17.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

9. ΛΑ 2746, 253-267, Πήλιο, άτιτλο. I: α, α2, α4 (μόνο το μικρότερο παιδί ακούει τη φωνή) (από το ιερό, κάτω από την πλάκα, κεφάλι με γένεια)· α8 (χρυσό καναρίνι κι ακοίμητο καντήλι), β, β2, α, β3, β4, β11 (καντήλι). II: α, α1, α5, α6 (σπίτι Όμορφης με σαράντα δράκους· τον στέλνει στις αδερφές της). III: α, α1 (που κοιμάται έξι μήνες), α6, α10 (καναρίνι, καντήλι, φοράδα, που τη νικάει στον πόλεμο) α12, α13 (τσατσάρα-γκρεμός, καθρέφτης-θάλασσα), α14 (πνίγεται η δράκαινα). IV: α (μαζί με την Πεντάμορφη κι οι αδερφές της), α1, α2, α5. V: α6, α7 (από ένα γύφτο, που του δίνει τα ρούχα του), α10, α11 (θα πάρει αυτόν που θα κάτσει επάνω του το καναρίνι· κάθεται στον γύφτο), α17 (παραμύθι), α21 (η φοράδα), α22.
10. ΛΦ 302, 7-9, Γαύροβο Καλαμπάκας, «Ο παπάς και τα τρία αδέρφια». I: α4 (ένας παπάς, στην πραγματικότητα ο Χριστός), β, β3, β4. II: α. III: α (της δράκαινας), α3, α10 (παντρεύεται μια κοπέλα). V: α4, α7 (παπάς -ο Χριστός-), α13, α17 (μπαίνοντας στην εκκλησιά λαλεί το πουλί).
11. ΛΦ 695, 21-30, «Της Μπιρμπίλως τ'αηδόνι». I: α, α2, α4 (άλλος βασιλιάς), α6, β, β2, β3, β4. II: α, α1, α3, α4, α5, α6, α12 (έναν δράκο, που η κόρη του τον ερωτεύεται). III: α, α3 (αρπάζει τ' αηδόνι από την αδερφή του δράκου και φεύγει με τη δρακοπούλα). IV: α, α2, α5, α7, α10. V: α8, α9, α13, α15 (κι η δρακοπούλα που είχε βουβαθεί, μιλάει), α17, α18.
12. ΛΦ 715, 39-44, «Το Μπερμπιλαηδόνι», Επαρχία Καρδίτσας. I: β, β2, β3, β4 (το «Μπερμπιλαηδόνι», το μόνο πουλί που λείπει από το παλάτι του βασιλιά). II: α, α1, α5, α6, α12 (δυο Λάμιες). III: α (του λένε να ταΐσει τα λιοντάρια με κριάρια και το άλογο με χορτάρια, για να μπορέσει να μπει στο παλάτι της Πεντάμορφης κι άμα τη δει, να την πιάσει από τα μαλλιά), α3, γ3, γ4, γ7, ε: ε1.
13. ΛΦ 1425, 2-4, «Το πουλί της Σαντορίνης», Καρδίτσα. I: α, α1, α4 (μια γριά), α5 (της Σαντορίνης), β, β2, β3, β4. II: α, α1, α3, α4, α5, α6, α7, α12 [μπαίνοντας στο απαγορευμένο δωμάτιο του πύργου των δράκων, βλέπει τις νεράϊδες να λούζονται· του δίνουν καθρέφτη για όποτε τους χρειαστεί. Κυνηγώντας με το δράκο, κάνει δίκαιη μοιρασιά στο λιοντάρι (του δίνει τα κόκκαλα) και στο γαίδαρο (τα άχυρα) και δεν τον κυνηγούν όταν παίρνει το πουλί]. IV: α, α7. α18 (διώχνονται).
14. ΛΦ 1754, 33-44, «Το πουλί της Σαντορίνης», Τρίκαλα. II: α, α2, α4

- (γριά), α5 (της Σαντορίνης), β, β2, β3, β4. *III*: α, α1, α5, α6, α7, α12 (το παιδί ζητά υιοθεσία από το δράκο· δοκιμασία: αν δεν πονέσει όταν το χτυπήσει με τη βαριά· το παιδί, κρυμμένο κάτω από το κρεβάτι, λείει πως τον τσίμπησαν φύλλοι). Παραλλαγμένο. Ανοίγοντας την απαγορευμένη κάμαρα, παίρνει τα ρούχα των τριών νεράιδων, και τα ανταλλάσσει με: α, σκόνη, που γιατρεύει τα μάτια του δράκου, β, καθρέφτη, που διώχνει τα εμπόδια, και τρεις χρυσές τρίχες. Ο δράκος, ως αντάλλαγμα για το φως του, τον περνάει στον πύργο του πουλιού. Με τον καθρέφτη, περνάει τον κόκκινο από το αίμα ποταμό, που γίνεται στεριά, και κάνει δίκαιη μοιρασιά (δίνει το χόρτο στο άλογο και το κρέας στο δράκο). Με τις τρίχες της νεράιδας, κατεβάζει το πουλί, αλλά αυτό φωνάζει τον τρικέφαλο δράκο, που τον κυνηγά. Όμως το βασιλόπουλο γλιτώνει, χάρη στον δράκο που βοήθησε με τη δίκαιη μοιρασιά. Παίρνει τους θησαυρούς του. *IV*: α, α1, α2, α5, α7 (πιάνοντας το λάϊο αρνί αντί το φλώρο), συμφυρμός με τον ΑΤ 300. *V*: α, α1, α8, α9, α10, α11 (με χρυσές τρίχες από τη νεράιδα)· α17 (με παραμύθι), α22.
15. ΛΦ 1798, 8-13, Βολκάνο, Τρίκαλα. «Το χρυσό κυπαρίσσι με το τερερέμ, το μαγικό πουλί», Συμφυρμός με ΑΤ 554 (*Τα ευγνώμονα ζώα*). *I*: α, α3 (παλάτι, για τα τρία παιδιά του, που γεννήθηκαν θαυματουργά), α4 (γριά), α8 (το χρυσό κυπαρίσσι και το τερερέμ, το μαγικό πουλί), β, β2, β3, β4. *II*: α, α1, α2, α12 (γλιτώνει το σταυραετό από τα βάρια, το μυρμήγκι από το πνίξιμο, το μελίτσι από τ' αγκάθια και παίρνει τα φτερά τους, για όποτε τα χρειαστεί· βοηθός του κι ένας γίγαντας, που με τα ρουθούνια του πάγωνε και ξεπάγωνε τη θάλασσα. Ο αετός τον πάει στο χρυσό κυπαρίσσι, μα δεν μπορεί να το ξεριζώσει, αν δε φέρει το σπαθί του τυφλού δράκου· αναγκάζεται γι' αυτό να φέρει την Πεντάμορφη, που φυλάνε τα επτά αδέρφια της. Εκείνα του βάζουν ζητήματα, που τα φέρνει σε πέρας, χάρη στους βοηθούς του· να βράσει 80 βόδια και να τα φάει αμέσως (τα κρυώνει ο γίγας και τα τρώει), να ξεχωρίσει καρπούς (τα μυρμήγκια), την Πεντάμορφη ανάμεσα σε άλλες όμοιες (το μελίτσι). Κερδίζει και την παίρνει. Παίρνει και το σπαθί, ξεγελώντας το δράκο. *IV*: α, α3, α5, α11 (κατανοεί τη γλώσσα των φιδιών και γιατρεύει τα μάτια του). *V*: α8, α12 (σαλεπιτζής)· α13, α15, α17 (από την Πεντάμορφη), α18 (σκάνε).
16. ΣΠ 101, 37-39, Πήλιο, άτιτλο. *I*: α, α3 (περιβόλ), α4 (Αράπης), α8 (τα τρία μυρμιπύλια), β, β2, β3, β4. *II*: α, α1, α5, α6, α11. *III*: α, α3, α4, α5 (πώς να πάρει το κλουβί με τα αηδόνια από τους σαράντα δράκους, το φτερωτό άλογο από τον Αράπη, την Πεντάμορφη από το βασιλιά, που χτίζει πύργο με ανθρώπινα κεφάλια, το αθάνατο νερό από τις Συμπληγάδες· δίνοντας στο βασιλιά τ' αθάνατο νερό, παίρνει την Πεντάμορφη και δίνει τη Νεράιδα στον Αράπη, αντί για την Πεντάμορφη. Έτσι ξεγελά

τους δράκους και παίρνει τα τρία αηδόνια, χωρίς να δώσει το φτερωτό άλογο). *IV*: α, α2, α5. *V*: α4, α7 (τον ανασταίνει η Νεράιδα με αθάνατο νερό), α8, α13, α15, α17 (από την Πεντάμορφη).

17. ΣΠ 101, 44-45, Πήλιο, άτιτλο. *I*: α, α1, α3 (βλέπει στον ύπνο του την έλλειψη), α5, α8: την «όμορφη του κόσμου», β, β2, β3, β4, β11 (Πεντάμορφη). *II*: α, α1, α5, α11 (αράπισσα· σηκώνοντας το μάρμαρο, που δε μπορούν να το τραβήξουν οι τέσσερις δράκοι), α7 (και παίρνει τη Λέα). *III*: α5 (ρίχνοντας σε 2 κριάρια (άσπρο-μαύρο) χτυπάει το άσπρο και το δίνει στα λιοντάρια· έτσι μπαίνει στο παλάτι και αρπάζει το δαχτυλίδι και το μπιρμπίλι). *IV*: α, α4, α5, α6. *V*: α1, α4 (με το αθάνατο νερό της Λέας), α13, α15 (όταν έρχεται ο ήρωας).

ΘΡΑΚΗ

18. ΛΑ 550, 1, Αίνος, «Το πουλί, το άλογο κι η βασιλοπούλα», (πβ. Αθανασούλα, 'Ήταν και δεν ήταν, 11-19). *I*: α, α2, α4 (πουλί), α5, β, β2, β3, β4. *II*: α, α1, α5, α6, α7 (40 δράκοι), α12 (κατεβάζει το καζάνι από τη φωτιά μόνος του· τον στέλνουν στη μάνα τους με γράμμα, πως είναι αδερφός τους). *III*: α, α3, β2 (ν' αλείφει με λάδι δυο σκαλιά σταυρωτά, που στέκουν πάνω από την πόρτα του πύργου), β3 (να δώσει στα δυο λιοντάρια ένα πρόβατο και να διαλέξει το κλουβί με την κάργα· «όσοι σκοποί άλλαζε, τόσα και χρώματα άλλαζε»). *IV*: α, α2, α5. *V*: α1, α4, α7 (βοσός)· α8, α13, α15, α17.
19. ΛΑ 550, 2, Αίνος, «Πώς ένα βασιλόπουλο γλίτωσ' από πολλούς κινδύνους κι επήρε έπειτα το ξακουστό αηδόνι και την ωραιοτάτην βασιλοπούλαν». *I*: α, α2, α4 (ένας Αρμένης), β, β11 (ο βασιλιάς, που έχει στον κήπο του το αηδόνι, και το φυλάγουν 40 λιοντάρια, τάξει να το δώσει στο παιδί, αν του φέρει από έναν άλλο βασιλιά το άλογο, που ομιλούσε ανθρωπινά και το φυλάγουν 40 λιοντάρια, κι εκείνος του τάξει, αν του φέρει την «ομορφότερη του κόσμου», που, με τα κάλλη της, άλλους τύφλωνε κι άλλους τρέλλαινε κι άλλους σκότωνε, αφού με το μαγικό καθρέφτη τους εύρισκε, όπου κι αν κρυβότανε). *II*: α12 (ταΐζοντας μια μαϊμού κι έναν κόρακα και χαρίζοντας τη ζωή σ' ένα φάρι, τους κάνει βοηθούς του· τον κρύβουν, ο κόρακας στα σύννεφα, το φάρι στη θάλασσα· η μαϊμού τον κάνει λουλούδι στον κήπο της βασιλοπούλας, που σπάει τον καθρέφτη της· το παιδί, γελώντας και τους δύο βασιλιάδες, φεύγει με το άλογο, το αηδόνι και την όμορφη). *IV*: α, α2, α5. *V*: α1, α4, α8, α13 (κι η Πεντάμορφη βουβή), α15, α17.
20. ΛΦ 835, 1-4, Κωνσταντινούπολη, άτιτλο. *I*: β, β2, β3, β5, β6 (όπου ο βασιλιάς έβλεπε τη νεκρή γυναίκα του), β12 (το πουλί). *II*: α, α1, α5,

- α6, α7 (δράκαινα). *III*: α, α3, α5 (παίρνει τα χρυσόμηλα αλλά κόβει ένα), α18, α19, β, β13, β15 (να φέρει την Πεντάμορφη αλλά να μην κοιμηθεί μαζί της. Η δράκαινα απειλεί να την κόψει στα δύο με το σπαθί κι από την κοιλιά της βγαίνουν φίδια, πβ. ΑΤ 507C (*Η κόρη με τα φίδια*). Η δράκαινα δίνει τρεις τρίχες στο βασιλόπουλο. *IV*: α, α2, α5. *V*: α4, α5 (το άλογό του), α17 (καίει τις τρίχες της δράκαινας, που έρχεται και φανερώνει την αλήθεια), α18 (εξορία), α22.
21. Αρχ. Θρ. Θησ. Η', 1941-1943, 187-190, Σαράντα Εκκλησίες, «Το ζαρίμ μπουλ-μούλ. *I*: α, α2, α4, α8 (πουλί «Ζαρίμ μπουλ-μούλ»), β, β2, β3, β4. *II*: α, α1, α5, α6, α12 (ένας γέρος τον συμβουλεύει να βυζάξει τις δράχισσες, για να γίνει αδερφός των δράκων). Αποκτά ως βοηθούς ευγνώμονα ζώα: αετός, ψάρι, αλεπού, μυρμήγκι. Παραλλαγή παρόμοια με την προηγούμενη. *III*: α, α3, α10. *IV*: α, α3. *V*: α1, α4, α7 (η φοράδα τον συμβουλεύει πώς να ξαναβρεί το φως του: πλένεται σε αγίασμα και βάζει στα μάτια του φύλλο), α8, α13, α15, α17.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

22. ΛΑ 2877, 72-74, «Η μαγεμένη λίμνη», Πευκόφυτο Καστοριάς. *I*: α9, β (ο γιος), β2, β3, β4. *III*: α, α2 (αλεπού), α3, α10 (αλλά με τη συμβουλή της αλεπούς, χωρίς το χρυσό κλουβί), α15, α18 (ο βασιλιάς τον στέλνει), α19 (για το χρυσό άλογο) (χωρίς σέλλα)· β13 (τον πιάνουν), β14 (τον στέλνουν να φέρει την Πεντάμορφη), γ, γ2 (με το άλογο, την Πεντάμορφη, το Πουλί), δ, δ1, δ2.
23. ΛΦ 182, 125-128, Πευκόφυτο Καστοριάς, «Η μαγεμένη αλεπού». *I*: α9, β (ο γιος), β2, β3, β4. *III*: α, α2 (αλεπού), α3, α10 (αλλά με τη συμβουλή της αλεπούς, χωρίς το χρυσό κλουβί), α15, α18 (ο βασιλιάς τον στέλνει), α19 (για το χρυσό άλογο) (χωρίς σέλλα)· β13 (τον πιάνουν), β14 (τον στέλνουν να φέρει την Πεντάμορφη), γ, γ9 (η αλεπού γίνεται σύννεφο, μπαίνει στο δωμάτιο της Πεντάμορφης και την αρπάζει· τη δίνει στο βασιλιά και παίρνει το πουλί), δ, δ3, δ4.
24. ΛΦ 536, 40-43, Γρεβενά, «Το πουλί της Σαντορίνης». *I*: α, α2, α4 (γριά), α8 (πουλί Σαντορίνης) β, β2, β3, β4. *II*: α, α1, α6, α7, α12 (του λέει ότι είναι γιος του (τον χτυπάει με το σίδερο και γλιτώνει· απαγορευμένη κάμαρα· νεράιδες, που τους παίρνει τα ρούχα κι έτσι του δίνουν τη σκόνη, που γιατρεύει τα μάτια του τυφλού δράκου). *III*: α (βλέποντας, τον συμβουλεύει), α3, α5 (ταΐζει ζάχαρη τους αγριανθρώπους στο δάσος με τις μαϊμούδες και μαλώνουν), α10. *IV*: α, α11 (γυρνούν όλοι μαζί στον πατέρα τους).

25. ΛΦ 1246, 9-18, Επαρχία Κοζάνης, «Το πουλί της Σαντορίνης». *I*: α, α3 (παλάτι), α4 (μια γριά), α8 (το πουλί της Σαντορίνης), β, β2, β3, β4. *II*: α, α1, α2 (μανάβης, χαλβατζής), α6, α7 (τυφλός, παρουσιάζεται ως γιος του, χτυπάει τη μαγκούρα και κρύβεται κάτω από το κρεβάτι). *III*: α (απαγορευμένη κάμαρα· μπαίνοντας βρίσκει τρεις νεράιδες· κρατώντας τα ρούχα τους, τις αναγκάζει να του δώσουν: η πρώτη, σκόνη για τα μάτια του τυφλού δράκου, η δεύτερη, καθρέφτης που, άμα τον βαστάει δεν παθαίνει τίποτα, η τρίτη, τρίχα που, άμα την κάψει θα έρθει να τον βοηθήσει. Με τον καθρέφτη περνάει το δάσος με τα άγρια θηρία, το ποτάμι), α10, α12, α14. *IV*: α, α2, α5. *V*: α4, α7 (νεράιδα, που έρχεται με το κάψιμο της τρίχας), α8, α12 (κουλουράς), α13, α15, α17, α18 (διώχοντα), α22 (τη νεράιδα).

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

26. ΛΑ 1272 (ΣΜ 102), 35-36, Χίος, «Το χρυσό πουλί». *I*: β, β2, β3, β4 (χρυσό πουλί), β8, β9. *II*: α, α1, α3, α5, α6, α12 (νικάει τους δύο Αράπηδες, που τον συμβουλεύουν). *III*: α, α3, α5 (περιποιείται τη φοράδα κι αντί να τον σκοτώσει, τον πάει στη σπηλιά με τα χρυσά έπιπλα. Το σπαθί δεν υπακούει στη διαταγή του Αράπη και σκοτώνει —αντί για το βασιλόπουλο— τον Αράπη), α10. *IV*: α, α2, α3, α5. *V*: α1, α4, α7 (χωρικός), α13, α15, α17, α23.
27. ΛΑ 550, 3, Λέσβος, «Το γχιουζέλ πουλί». *I*: α, α2, α4, α8 (γχιουζέλ πουλί), β, β2, β3, β4. *II*: α, α1 (τα μαντήλια τους), α3, α5, α6, α7 (σαράντα δράκοι). *III*: α, α5 (ενός λαγού, που τον σώζει και τον συμβουλεύει: να τρομάξει τους σαράντα δράκους, κατεβάζοντας το καζάνι από τη φωτιά, να τους πάρει σαράντα πήχεις αλυσίδα και να τυλίξει το άλογό του· έτσι ξεδοντιάξει τα λιοντάρια που του ορμάνε· να ρίξει ένα πρόβατο στον Αράπη, που φυλάει στην πόρτα του πύργου την κοπέλα, που κοιμάται 40 μέρες), α6, α10. *IV*: α, α2, α3, α5. *V*: α4, α7 (τσομπάνη, που τον ανεβάζει στον πλάτανο· τη νύχτα ακούει την ομιλία των διαβόλων μαθαίνει πώς θα γιάνουν τα μάτια του, με το νερό μιας βρύσης), α13, α14 (ανεμίζοντας το φτερό του πουλιού, που το κάνει να κελαηδάει), α15, α17.
28. ΛΑ 550, 4, Νένητα Χίου, άτιτλο *I*: α, α8 (έχασε τον καθρέφτη), β, β2, β3, β5, β6 (που έλεγε ό,τι του έμελλε να πάθει). *II*: α, α1, α6, α10. *III*: α, α5 (στέλνεται σε μια αγριογουρούνα, της κάνει χόρτο σωρό και του δίνει οδηγίες για το πώς να πάρει απ' τα 40 αδέρφια τον καθρέφτη), β8, β12 (τα 40 αδέρφια που τον προφταίνουν, υπόσχονται να γίνουν σκλάβοι του,

αν φέρει του Μώρου το σπαθί από το παλάτι του, που είναι 40 πήχες μακρύ κι είναι ο μισός μέσα κι ο μισός έξω. Το ίδιο κι ο Μώρος, αν φέρει την κόρη της βασίλισσας. Φτάνει, καίει τις τρίχες, παρουσιάζονται τα 40 αδέρφια, γίνονται σκάλα· ανεβαίνοντας, διατάζει το σπαθί του να κόψει όσους είναι στο επάνω πάτωμα και να καρφωθεί στην πόρτα. Το βγάζει και μπαίνει μέσα, σαν κασίδης, και παίρνει τη βασιλοπούλα). *IV*: α, α2. *V*: α1, α4, α17 (όλα τα στοιχειά του κόσμου, που είχαν γραφτεί σκλάβοι του, παρουσιάζονται και μαρτυρούν την αλήθεια).

29. ΛΦ 1659, 1-8, Ρόδος, «Το Λαζαρί». *I*: β, β2, β3, β5, β12, β13. *II*: α, α4 (φέρνουν πίσω διαμάντια), κλπ., α6, α7 (δράκαινα), α8, α12 (αφήνει φαί και νερό στη δράκαινα κι ανεβαίνει σε δέντρο και δεν κατεβαίνει, αν δεν ορκιστεί στα κόκκαλα της μάνας της ότι δε θα τον πειράξει). *III*: α, α3, α4, α5 (κατεβάξει μόνος του το καζάνι από τη φωτιά και γίνεται πορτοκαλιά για να μην τον φάνε), α18, α19 (το σπαθί του Λαζαρί), β14 (ο Λαζαρίς τον στέλνει στην Πεντάμορφη, στο δρόμο βρίσκει μουσικό κουτί και μ' αυτό την κερδίζει), γ, γ3, γ6, γ7, γ8. *IV*: α, α2, α5. *V*: α4, α7 (βοηθάει ο Θεός), α8, α10, α11, α17, α20, α22.

30. Σταματιάδης, Ε', 539, αρ. 5, Σάμος, άτιτλο. *I*: β, β2, β3, β11 (το χρυσό μαστραπά του πατέρα της, που άρπαξε χρυσός αετός). *II*: α, α1, α5, α6, α12, α10 (που είναι η αδερφή του τρικέφαλου θεριού, στην οποία τον στέλνει για να τον ανταμείψει για τα τρία κεφάλια αρνιών, που του πέταξε για κάθε κεφάλι του). *III*: α1 (με τη συμβουλή της, στέλνεται στους σαράντα δράκους), α3, α5 (φυλάνε το μαστραπά στη φούντα μιας αχλαδιάς), α15 (γιατί πάει να κόψει ένα πορτοκαλί), α18, α19 (του Ντερβίς το σπαθί κι αυτός να του φέρει του βασιλιά την κόρη· παρουσιάζεται στο βασιλιά σαν άγγελος Κυρίου και του παίρνει την κόρη με άλογο τριπόδι), γ7 (φορεσιές ούτε με φαλίδι κομμένες ούτε με βελόνι ραμμένες, τρίχες από τα γένεια του Ντερβίση, για να τις κάψει, αν χρειαστεί). *IV*: α, α2, α5, α6 (του την παίρνουν), α9, α11: συμφυρμός με τον ΑΤ 301Α (*Τα Χρυσά Μήλα*). Η τρίτη κόρη χαρίζει στον ήρωα τρία φουντούκια (άλλο) και τον συμβουλεύει για το πώς ν' ανέβει στον Άνω κόσμο. Η βασιλοκόρη, για να παντρευτεί, ζητά μαγικά αντικείμενα, που μόνον ο ήρωας μπορεί να της δώσει· της τα προμηθεύει ως κασίδης κι αναγνωρίζονται.

β. Εύβοια - Σποράδες

31. ΛΑ 2744, 268-290, Αγία Άννα, Ιστιαίας, άτιτλο. *I*: α, α2, α4 (ζητιάνα), α8 (πουλί της Σαντορίνης), β, β2, β3, β4. *II*: α, α1, α3, α4, α5, α6 (ο Πολύκαλος, παίρνει την ευχή του γέρου), α7, α8, α9 (χτυπάει με τη μαγκούρα κι ο ήρωας κρύβεται κάτω από το κρεβάτι και λέει ότι δεν πόνεσε·

απαγορευμένη κάμαρα με τρεις νεράιδες, που τους παίρνει τα ρούχα και τους τα επιστρέφει, όταν του δώσουν το χόρτο που γιατρεύει τα μάτια του δράκου, την τρίχα που καλυμάρει το ποτάμι και το καθρεφτάκι). *III*: α, α3, β2, β7 (δίκαιη μοιρασιά σε ζώα, βάζει τους φρουρούς να κάνουν κωλοτούμπες), β10, β12 (τα ζώα κλείνουν το δρόμο στη Σαντορίνα, που τον κυνηγάει). *IV*: α, α1 (λούστρο, χαμάλη), α2, α5. *V*: α4, α7 (καλεί με το καθρεφτάκι τη νεράιδα, που τον βγάζει), α8, α12 (ως χαλβατζής με τη Σαντορίνα ως χαλβατζού, που τον ακολούθησε από αγάπη), α13, α15, α17 (με το παραμύθι), α20, α22 (γίνονται βασιλιάδες).

32. Hahn 1, 284-285, αρ. 51, Αγία Άννα, Ιστιαίας, «Der Zauberspiegel» («Ο μαγικός καθρέφτης»). *I*: β, β2, β3, β5 (που δείχνει τους εχθρούς από μακριά), β12 (ο δράκος). *II*: α6, α7. *III*: α (μια γριά με όμορφη κόρη, του λέει να μην κόψει μήλα από το δέντρο, γιατί φωνάζουν), α3, α10 (τον καθρέφτη και την κόρη της γριάς). *IV*: α, α2, α5. *V*: α4, α5, α11, α17, α22.

33. Πέρδικα, 170-172, αρ. 7, Σκύρος, «Τα τρία αδέρφια τσαι το πουλί τ' αηδόνι» (Μέγα, *Παραμύθια Β'*, 1962, 135-140, αρ. 29).
Η παραλλαγή που δημοσιεύουμε εδώ.

34. Πέρδικα, 252-258, αρ. 27, Σκύρος, «Το ακοίμητο καντήλι». *I*: β, β2, β3, β11 (το ακοίμητο καντήλι, που ζητά ο καλόγερος, απειλώντας με θάνατο το βασιλικό ζεύγος). *II*: α, α1, α3, α4, α5, α6, α12 (μια Πεντάμορφη, σκλάβα του δράκου, που θα τον βοηθήσει, αν την πάρει μαζί του). *III*: α, α3, α5 (του κόβει το κεφάλι με μια σπαθιά, όχι με δεύτερη· φεύγουν με το άλογό του, για το δεύτερο δράκο, όπου βρίσκεται δεύτερη Πεντάμορφη, αδερφή της πρώτης), β1 (δίνει κρέατα στα θηρία, τα κολακεύει, μπαίνει στον πύργο της αδερφής· υπόσχεται γάμο με τον αδερφό του και αποκεφαλίζει το δεύτερο δράκο. Σκοτώνει και τον τρίτο δράκο, κολακεύει τα φίδια στο χωράφι του. Παλεύει με τη Μέαινα, μάνα των δράκων. Παινεύει τα νερά του σπιτιού της, δίνει κουλουράκια στο άλογό της και το παίρνει), γ, γ1, α2 (το κλειδί και το καντήλι), β10, β11 (λίμνη), β12 (χωράφι με φίδια, δεν τον φαρμακώνουν), γ7 (που του δίνει η Πεντάμορφη). *IV*: α, α2, α5. *V*: α4, α5 (τσομπάνη και βάζει προβειά στα μούτρα του), α8, α12 (ως γαλατάς), α11, α17 (εμφανίζεται το καλογεράκι, του δίνει ο πρωτότοκος το ακοίμητο καντήλι, αλλά μόνον ο μικρός έχει το κλειδί), α18 (διώχνονται), α22.

γ. Κρήτη

35. ΛΑ 550, 9, Λασιθί, άτιτλο.

36. ΛΦ 1216, 15-18, «Ο βασιλιάς με τους τρεις γιους». *I*: α, α3 (δείχνει ότι είναι στενοχωρημένος, γιατί κάθεται στον ασημένιο θρόνο κι όχι στο χρυσό), β (ο μικρότερος γιος), β2, β3, β11 (το βασιλικό μαντήλι), β12 (οι σαράντα δράκοι). *II*: α6, α12 (τρεις γριές αλεπούδες αδερφές, που τους καθάρισε κι έκοψε τα νύχια κι η μία τον στέλνει στην άλλη). *III*: α, α1, α3, α10 (βασιλικό μαντήλι, δεν πρέπει να πειράξει τίποτε άλλο), β (κόβοντας ένα ρόδο), β8, β9 (πρέπει να πάρει το σπαθί του Αράπη· η αλεπού του λέει να το βάλει κάτω από το μαξιλάρι, αλλά να μην πειράξει τίποτα), β13, β14, β15 (να φέρει την Πεντάμορφη), β3 (επαινεί τη βρύση, τη σκουληχιασμένη συκιά, κάνει δίκαιη μοιρασιά σε ζώα, ξεσκουριάζει το σκουριασμένο σπαθί), β10, β12 (δεν υπακούουν στην Πεντάμορφη και δεν πειράζουν τον ήρωα), γ3, γ5 (του δίνουν οι δράκοι το μαντήλι).

δ. Κυκλάδες

37. ΙΑ 561, 245-255, Απείρανθος Νάξου, άτιτλο. *I*: β, β2, β3, β11 (την Πεντάμορφη). *II*: α, α3, α4, α5, α6, α7 (δράκαινα). Συμφυρμός με τον ΑΤ 653 (*The Four Skillful Brothers*). Εδώ οι υπερφυσικοί βοηθοί, —οι γιοι της δράκαινας— φέρνουν την Πεντάμορφη. Το βασιλόπουλο θέλει και το πουλί που κελαηδά με τις δώδεκα φωνές, που το φυλάν οι δράκοι· τους ξυπνάει άθελά του, α18, α19 (το σπαθί άλλου δράκου, αλλά αγγίζει κατά λάθος τον τοίχο και τον ξυπνάει), γ6 (αντί να το διατάξει να σκοτώσει τους άλλους δράκους, διατάζει να τον σκοτώσει εκείνον), γ, γ2 (σπαθί, πουλί, Πεντάμορφη). *IV*: α, α3, α5, α6. *V*: α4, α7 (ακούει φωνές δύο πουλιών για το πώς να γιατρευτεί), α8, α13 (κι η Πεντάμορφη κι η τριανταφυλλιά), α15, α17, α18 (διώχνονται, να ξαναγίνουν σκλάβοι), α22.
38. ΙΑ 847, 117-121, Μήλος, «Ο μαγικός καθρέφτης». *I*: β, β2, β3, β4, β5, β12 (τον πήρε ο αέρας). *II*: α, α1, α5, α6, α7 (μάγισσα και κόρη της). *III*: α, α3 (του λένε να πάρει τον καθρέφτη και να μη γυρίσει αν φωνάξουν), β, β14, γ (δεύτερη φορά), και δεν γυρίζει, γ7 (μαγική αλοιφή της κόρης). *IV*: α, α2, α5, α6. *V*: α4, α7 (από την αλοιφή και γίνεται κασίδης), α8, α11, α12, α18, α22.
39. ΛΑ 1684 Β, 28-32, Χώρα Αμοργού, «Η Αρετή θριαμβούσα». *I*: β, β2, β3, β4, β11 (την ασημένια κούπα του βασιλιά, όπου έβλεπε τι γινότανε στον κόσμο), β12 (οι σαράντα δράκοι πείθουν τον αετό να την αρπάξει, με την υπόσχεση ότι θα τον κάνουν χρυσό). *II*: α, α1, α3, α5, α6, α12 (αλεπού, που ελευθέρωσε από τα βάτα). *III*: α, α2, α3, β, β7 (κόβει ένα κλαρί του δέντρου), β8, β9 (σπαθί του μεγαλύτερου δράκου), β13, β15 (τη βασιλοπούλα της Ελλάδος· τη σαγηνεύει με μουσικά όργανα και μαγικές φορεσιές), γ, γ2 (με την Πεντάμορφη, το σπαθί και την ασημένια κούπα), γ7 (φέρειν τρι-

- χα της αλεπούς και των δράκων μαζί του). *IV*: α, α1, α2, α5, α6. *V*: α4, α5 (βοσκό κι αλλάζουν ρούχα), α8, α17 (καίει τις τρίχες δράκων κι αλεπούς κι έρχονται όλοι ως μάρτυρες), α18 (αλογοσέρνονται), α22.
40. ΛΑ 2340, 383-406, Κέα, «Τρεις χιλιάδες αετοί, που πήρανε την κορώνα του βασιλιά». *I*: β, β2, β3, β11 (τρεις χιλιάδες αετοί πήραν την κορώνα του βασιλιά). *II*: α, α1, α5, α6, α12 (τις δύο Πεντάμορφες), πβ ΑΤ 310: τον κρύβουν από τις δράκαινες μανάδες τους, μεταμορφώνοντάς τον σε λεμόνι, ποτήρι. Αυτές ορκίζονται να μην τον πειράξουν. *III*: α, α1 (δράκαινες βοηθοί του λένε να ξεριζώσει το δέντρο με την κορώνα, όταν κοιμούνται οι αετοί), α3, α5 (παίρνει την κορώνα, ομολογούν ότι ηττήθηκαν οι αετοί και του δίνουν την αδερφή τους, την Πεντάμορφη), γ1, γ7. *IV*: α1 (κουλουρτζής, σερβιτόρος τους αρραβωνιάζει με τις Πεντάμορφες), α2, α5. *V*: α4, α7 (το άλογό του), α8, α10 (βοηθός ράφτη), α11, α17 (αφήγηση ιστορίας), α18 (τους διώχνει ο βασιλιάς, δίνει την κορώνα στον ήρωα).
41. ΛΑ 2777, 257-262, Χώρα Αμοργού, «Ο μαγικός καθρέφτης». *I*: β, β2, β3, β4, β5, β12 (τον πήρε ο αέρας). *II*: α, α1, α5, α6, α7 (δράκισσα και κόρη της). *III*: α, α3 (του λένε να πάρει τον καθρέφτη και να μην τον ανοίξει), β, β14, γ (δεύτερη φορά, και δεν τον ανοίγει), γ7 (μαγική αλοιφή της κόρης). *IV*: α, α2, α5, α6. *V*: α4, α7 (από την αλοιφή και γίνεται κασίδης), α8, α11, α12, α18, α22.
42. ΛΑ 550, 8, Απείρανθος Νάξου, άτιτλο. *I*: β, β2, β3, β4, β5 (που έλεγε τι γίνεται στον κόσμο), β12 (ένα πουλί). *II*: α, α1, α2 (κουλουρτζής, μανάβης), α6, α7 (τρεις σταυρομένες, που τον στέλνουν η μία στην άλλη). *III*: α, α1, α3, α5 (το καθρεφτάκι βαστάει με το ράμφος του ένα πουλάκι στην κορυφή μιας πορτοκαλιάς τη φυλούν σαράντα δράκοι), α10 (και κόβει πορτοκάλι), α15, α18, α19 (το σπαθί ενός άλλου δράκου), β, β13, β14 (ανεβαίνει στο δωμάτιο του δράκου και παίρνει το σπαθί όσο κοιμάται, αλλά κι όταν κλείσει τα μάτια του), β15 (να φέρει την Πεντάμορφη που σαγηνεύει με το τραγούδι του), γ, γ2 (βάζει σπαθί στη μέση και της λέει ότι πρέπει πρώτα να γυρίσουν σπίτι του), γ5 (στο δράκο), γ6 (απειλεί να σκοτώσει τους σαράντα δράκους, που γίνονται σκλάβοι του και τους μεταφέρει μαγικά, μαζί με το περιβόλι στην πατρίδα του). *V*: α4 (η Πεντάμορφη, με νερό που έφερε μαζί της, με συμβουλή ενός γέρου (του Χριστού). Οι δράκοι δε δίνουν τον καθρέφτη στ' αδέρφια του), α8, α17, α18 (εξορίζονται και ο ήρωας γίνεται βασιλιάς).
43. ΛΑ 1394, 63-67, αρ. 3 (ΛΑ 550, 10), Τήνος, άτιτλο. *I*: α, α2, α4, α5, β, β2, β4. *II*: α, α1, α6, α8. *III*: α, α1 (της αδερφής του δράκου, που την αποκαλεί «μάνα»), α3, β1, β2 (επαινεί τη σκουληχιασμένη μηλιά), β3, β7 (το πουλί), γ7 (φερουδάκια, που του έδωσε ο δράκος). *IV*: α, α2,

- α5. *V*: α4, α7 (καίγοντας ένα φτερό του δράκου, που τον ανεβάξει επάνω), α8, α10 (ως φούρναρης), α13, α15, β, β1, β2, β3, β4.
44. ΛΦ 1111, 1-11, 'Ιος, «Το πουλί τ' αηδόνι». *I*: α, α2 (με τρία στασίδια, χρυσό, ασημένιο, μπρούτζινο, όπου κάθεται ανάλογα με τα κέφια του), α4 (γριά), α5, α8 (κάθεται στο μπρούτζινο), β, β2, β3, β4, β5. *II*: α, α1, α2, α3, α4, α5, α6, α12 (σηκώνει πέτρα, κατεβαίνει σκαλιά, βρίσκει φυλακισμένες κόρες από τους σαράντα δράκους), α7, α8 (ορκίζεται στη Μαύρη θάλασσα). *III*: α, α3 (τον Τριπόντη), α4 (πόρτες κήπου, που ανοιγόκλειναν και με σαράντα φουρνιές ψωμί και νερό, ταΐζει και ποτίζει τα θηρία), β1, β3, β7 (το πουλί τ' αηδόνι), α13 (τον κυνηγάει η κόρη), α13 (φαλίδι-θάλασσα, κλπ.), α14 (του ζητάει να φτιάξει σε δέκα χρόνια μαλαματένιο αλώνι, ασημένιο και μπρούτζινο, για να παλέψουν κι όποιος νικήσει, να πάρει το πουλί. Ο ήρωας ελευθερώνει τις φυλακισμένες κόρες, σκοτώνει τους σαράντα δράκους). *IV*: α, α2, α5. *V*: α1, α4, α5, α8, α10 (βοηθός), α11 (στις κόρες), α13, α15, α18, α22. Παλεύει στ' αλώνια με τη νεράιδα και νικά. Έτσι παίρνει το πουλί τ' αηδόνι.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

45. ΛΦ 137, 1-4, Λευκάδα, άτιτλο. *I*: β, β2, β3, β4, β5, β11 (όποιος το φέρει θα πάρει το θρόνο). *II*: α, α6, α12 (ένα λύκο που ταΐζει). *III*: α, α3 (στη ράχη του τον φέρνει στο βουνό με τα δέντρα), β (και παίρνει το πουλί με το κλουβί), β8, β9 (ο βασιλιάς ζητά το χρυσό άλογο· ο λύκος το παίρνει, μαζί με τη βασιλοπούλα, που το καβαλούσε). *IV*: α. *V*: α, α1, α4, α7 (τον ζωντανεύει ο λύκος), α17 (η βασιλοπούλα φανερώνει), α18, α22.
46. ΛΦ 225, 13-16, Κέρκυρα, «Το Μπιμπιλό πουλί και η Πεντάμορφη του κόσμου». *I*: α, α2, α4 (γριά), α8 (το «Μπιμπιλό πουλί» και η Πεντάμορφη), β2 (βασιλόπουλο), β3, β4. *III*: α (να φορτώσει ένα καράβι ζώα, για να ταΐσει τα θηρία που φυλάνε), α3, α6, α7, α9 (της αφήνει δαχτυλίδι και μαντήλι). *IV*: α (φθονεροί υπασπιστές), α2. *V*: α1, α4, α5 (βοσκό), α8, α12 (ως κουρελής), α15 (κάθεται στον ώμο του), α16, α17, α18, α22.
47. Schmidt, 82, αρ. 8, Ζάκυνθος, «Der golden Apfel des unsterblichen Vogels». (Το χρυσό μήλο και το αθάνατο πουλί) *I*: β2 (βασιλόπουλο), β3, β4, β11 (ο βασιλιάς δήλωσε ότι θα δώσει την κόρη του σ' όποιον φέρει το μήλο από το παλάτι του αθάνατου πουλιού). *III*: α (μάγισσας: να σκοτώσει όλα τα πουλιά στο δρόμο του), α3, α5 (αγοράζει ασχί από γέρο, το γεμίζει νερό και ποτίζει τη διφασμένη μηλιά, που τον προσκυνάει), α10 (το μήλο· τα θηρία δεν προφταίνουν να βγουν). Γάμος. Ελλιπές.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

48. ΛΑ 1186 (ΣΜ 16), 61-63, Πύργος Ηλείας, άτιτλο. *I*: α, α2, α4 (καμήλα κι αηδόني), β, β2, β3, β11 (καμήλα κι αηδόني). *II*: α, α1, α5, α6 (με ευχή καλόγερου). *III*: α, α3, β1, β2, β3, β7 (χρυσό αηδόني), β10, β11, β12 (τη σκάλα να τον ρίξει, κλπ.), γ3, γ4. *IV*: α, α2, α3, α4, α5. *V*: α1, α2 (Πεντάμορφη και καμήλα), α4, α5 (με θαλάσσιο νερό), α8, α12, α13, α15, α17 (μαρτυράει η Πεντάμορφη), α21.
49. ΛΑ 1187 (ΣΜ 17), 53-60, Επαρχία Ηλείας, «Ο καθρέφτης». Όμοιο με της Ταρσούλη «Ο καθρέφτης», 42-49.
50. ΛΑ 1189, (ΣΜ 19), 131-132, Επαρχία Ηλείας, «Η χρυσοπέταλη φοράδα και το χρυσοπράσινο πουλί». *I*: α, α2, α4 (μια γυναίκα), α8 (Χρυσοπέταλη φοράδα και χρυσοπράσινο πουλί). *II*: α, α5, α6, α12 (δυο δρακοντοπαλάτια). *III*: α1, α3, α10 (Χρυσοπέταλη φοράδα και χρυσοπράσινο πουλί). *IV*: α, α2, α3, α5. *V*: α4, α5 (βοσκός βλέπει με κουτσουλιά πουλιού, α17 (διηγείται στον πατέρα του).
51. ΛΑ 1227 (ΣΜ 57), 205-207, Επαρχία Μεσσήνης, «Το μπιρ πουλί». *I*: α, α2, α4 (διακονιάρης), α8 (το μπιρ πουλί), β, β2, β3, β4. *II*: α, α1. *III*: α (της νεράιδας, που της πάνισε με δάφνη το φούρνο και της έφησε φωμί), α3, β1 (τη βρώμικη βρύση), β2 (λιοντάρι, γάιδαρο), β3, β7 (σκουριασμένο σπαθί), β10, β11 (βρύση), β12 (στα ζώα να τον αρπάξουν, κλπ.). *IV*: α, α2, α3, α4. Ελλιπές.
52. ΛΑ 1282 (ΣΜ 112), 461-469, Κυπαρισσία Τριφυλλίας, άτιτλο. *I*: α, α2, α4, α8 (πουλί γάλατος), β, β2, β3, β4. *II*: α, α3, α4, α5, α6, α7. *III*: α, α1, α3 (ταΐζει θηρία), α10. *IV*: α, α1 (κουλουράς, στη φυλακή), α2, α5, α7, α8 (σκοτώνει το θηρίο, που θα έτρωγε μια κόρη), α11 (γυρίζουν όλοι σπίτι τους).
53. ΛΑ 1342, (ΣΜ 155), 41-43, Γορτυνία, άτιτλο. *I*: α, α2, α4 (γέρος), α8 (πουλί που λαλεί στη Βενετία κι ακούγεται στην Πόλη), β, β2, β3, β4. *II*: α, α1, α5, α6, α7 (μάγισσα). *III*: α, α3, β (κόβει λουλούδι), β15 (να φέρει την Πεντάμορφη από τις Συμπληγάδες τον βοηθούν οι γιοι της μάγισσας και τη φέρνει). (Το τέλος ασαφές).
54. ΛΑ 1349 (ΣΜ 162), 21-22, Επαρχία Μεγαλοπόλεως, «Βασιλεύς και οι τρεις γιοι». *I*: α, α2 (μοναστήρι), α4, α8 (χρυσό πουλί του Αβραάμ), β, β2, β3, β4. *II*: α, α1, α6, α12 (επαινεί βρύση σκουληκιασμένη κι αχλαδιά γίνονται βοηθοί του). *III*: α (κόβει τα τσίνορα του τυφλού λύκου και βλέπει), α3, α10. *IV*: α, α2, α5. *V*: α1, α4, α5 (μια γυναίκα), α8, α12 (διακονιάρης, στον πατέρα του υπηρέτης), α13, α15, α17, α18 (ο πατέρας τους καίει).

55. ΛΑ 2934, 81-83, Μεσσήνη, «Το περίπολο πουλάκι». *I*: α, α2, α8 (που γκρεμίζει κάθε βράδι), β, β2, β3, β4 (το περίπολο πουλί). *II*: α, α1, α3, α5, α6, α7 (δράκαινα), α12 (που καθαρίζει τον βρώμικο φούρνο της και γίνεται βοηθός του). *III*: α, α1 (αδερφός της ο δράκος· δασκαλεμένος ο ήρωας του ρίχνει τρία σακιά άχυρο, για να τον αναγκάσει να τον βοηθήσει), α3, α10 (από τη Λάμια), α12, α13 (ρίχνει σαπούνη, που γίνεται λάσπη, η Λάμια μεταμορφώνεται σε γουρούνι και περνάει, ρίχνει τσατσάρα, που γίνεται φράχτης, η Λάμια μεταμορφώνεται σε γουστέρα και περνάει, ρίχνει λάδι, που γίνεται ποτάμι κι η Λάμια δε μπορεί να περάσει), α14. *IV*: α, α2, α3, α5. *V*: α1, α4, α5 (από τα πουλάκια που μιλούν, ακούει πώς θα γιαιτρέψει τα μάτια του), α8, α17, α18 (διώχνονται).
56. ΛΦ 690, 1-6, Επαρχία Καλαμάτας, «Το μαγεμένο πουλί». *I*: α8 (αν λείψουν τα χρυσόμηλα από τον κήπο του βασιλιά, θα πεθάνει η βασίλισσα), α9 (χρυσό πουλί), β (ο γιος), β2, β3, β4. *II*: α6 (με τη συμβουλή νεράιδας, σώζεται ο ήρωας, αλλά ο λύκος του τρώει το άλογο). *III*: α (ο λύκος, που του έφαγε το άλογο), α3 (μαρμαρώνει τις δούλες της βασιλοπούλας με το ραβδί της νεράιδας), α10 (του το φέρνει η βασιλοπούλα και τα χρυσόμηλα), γ, γ2 (στην πλάτη του λύκου, με τη βασιλοπούλα. Γιατρεύεται η βασίλισσα).
57. ΛΦ 710, 4-6, Επαρχία Πυλίας, «Του Ευαγγελισμού το πουλί». *I*: α, α2, α4, α8 (πουλί που κελαηδάει), β, β2, β3, β4. *II*: α, α1, α6, α7 (γριά, που τον συμβουλεύει να περάσει τη γέφυρα τα μεσάνυχτα, που κοιμούνται οι δράκοι, που φυλάγουν το πουλί). *III*: α, α3, α10 (η γριά του δίνει όργανο, που γοητεύει την Πεντάμορφη), γ, γ2 (με την Πεντάμορφη, το πουλί και το όργανο). *IV*: α, α2, α5. *V*: α1, α4, α8, α13, α15, α17 (γίνεται βασιλιάς).
58. ΛΦ 743, 3-7, Λαγκάδια Γορτυνίας, «Ο μαγικός καθρέφτης». *I*: β, β2, β3, β5 (που έβλεπε τον κόσμο), β12. *II*: α, α1 (κουρέας, φούρναρης), α2, α3, α5, α6, α7 (δράκαινα), α8. *III*: α, α3, α10, β (και κόβει ένα μήλο ξυπνώντας τους δράκους), β8, β9 (το βασιλόπουλο ξεγελάει τους δράκους: τάχα πιο δυνατός στο κουβάλημα νερού· πβ. ΑΤ *1075). Οι δράκοι επιχειρούν να τον σκοτώσουν και του ρίχνουν ένα βράχο μες στη νύχτα, όμως ο ήρωας είναι μακριά – τάχα τον τσιμπούσαν οι φύλλοι και μετακινήθηκε· (πβ. ΑΤ 1115, *Attempted Murder with Hatchet*), β15 (στον δράκο, που τα γένεια του σκεπάζουν σαράντα σκαλιά και δεν πρέπει ν' ακουμπήσει μια του τρίχα· ο ήρωας του παίρνει το σπαθί κι ο δράκος, που τον φοβάται, τον στέλνει να φέρει την Πεντάμορφη), γ, γ2 (Πεντάμορφη, καθρέφτης, χρυσά μήλα, φλουριά). *IV*: α, α11 (ο καθρέφτης προειδοποιεί τον ήρωα ότι τα αδέρφια του τον κλέβουν κι έτσι η κλοπή δεν παραγματοποιείται κι επιστρέφουν όλοι μαζί στον πατέρα τους). *V*: α22.

59. ΛΦ 764, 4-9, Λεωνίδι Κυνουρίας άτιτλο. *I*: α, α2, α4 (μάγισσα), α8 (το πουλί της Πεντάμορφης), β, β2, β3, β4. *II*: α, α1, α2 (ζητιάνος, διαρρήκτης), α6, α7 (δράκαινα), α8 (τη λéeι «σταυρομένα»), α12 (τον στέλνει στη μάνα της). *III*: α (να κάψει την τρίχα που του έδωσε), α3, α6 (σαράντα μέρες κοιμάται και σαράντα είναι ξύπνια), α10 (και τρία καρύδια), α12, α13 (και τις τρίχες της δράκαινας και γίνεται πρώτα ένα δάσος κι ύστερα ένα πέλαγος), α14. *IV*: α, α2 (συμφυρμός με τον ΑΤ 301Α, Τα Χρυσά Μήλα: Η κόρη του δίνει μαγικούς καρπούς, για να τους ανοίξει όταν χρειαστεί, στον Άνω Κόσμο. *V*: α4, α8, α10, α11 (σπάει τα τρία καρύδια, για να δώσει τις φορεσιές στην Πεντάμορφη, που είχε φέρει το παλάτι της πλάι στου βασιλιά, μετά την αρπαγή του πουλιού, για να παντρευτεί ένα από τα τρία βασιλόπουλα), α17, α22.
60. ΛΦ 829, 73-75, Επαρχία Τριφυλίας, «Τα τρία αδέρφια». *I*: β, β2, β3, β11 (τα μήλα που κλαίνει και γελάνε για την ετοιμοθάνατη αδερφή τους). *II*: α, α1, α5, α6, α7 (μια γυναίκα, που της έκρυσαν το φως τα μαλλιά της), α8. *III*: α, α3 (διαλέγει από τον κήπο με όλα τα παλιά του κόσμου, το ασκημότερο – παύουν να κελαηδούν τα πουλιά), α10 (σταματούν να φωνάζουν τα μήλα), α12, α13 (χτένι-λόγγος, σαπούνι-γλιστερός τόπος, λάδι-θάλασσα, όπου πνίγεται ο δράκος). *IV*: α, α2, α5, α (στην αδερφή του), α20.
61. ΛΦ 876, 44-49, Επαρχία Μαντινείας, «Τα τρία βασιλόπουλα». Παραλλαγμένο. *I*: β, β2, β3, β11 (το καλύτερο δώρο για τον πατέρα τους). *II*: α, α1, α5, α6, α12 (μια γριά). *III*: α, α3, α10 (και σκοτώνει το εφτακέφαλο θηρίο, που θα έτρωγε τη βασιλοπούλα, που παντρεύεται πβ ΑΤ 300, Ο Δρακοντοκτόνος ήρωας). Ανοίγοντας την απαγορευμένη κάμαρα, βλέπει κήπο, που βγάζει σε δάσος. Σκοτώνει πουλιά, αλλά παίρνοντας μια γριά να τα μαδήσει, μαρμαρώνεται. Βλέποντας ο δεύτερος αδερφός (όμοιος στη μορφή) το δαχτυλίδι του σκουριασμένο, πηγαίνει να τον βρεί (πβ. ΑΤ 303, Τα Δίδυμα) και μαρμαρώνεται. Πηγαίνοντας κι ο τρίτος, μαθαίνει από μια πέρδικα πώς θα μαρμαρώσει τη μάγισσα, μαδώντας ο ίδιος τα πουλιά. Βρίσκει μια βέργα και ξεμαρμαρώνει τ' αδέρφια του. *IV*: α, α2, α3, α5. *V*: α1, α4, α5 (με το νερό της βρύσης) α13, α15, α17, α18 (τους διώχνει ο βασιλιάς και δίνει το θρόνο στον μικρότερο.
62. ΛΦ 1161, 12-16, Επαρχία Μεγαλοπόλεως, «Το πουλί-πουλί φρυγάνι». *I*: β, β2, β3, β4, β14. *II*: α2 (αποτυχαίνουν), α6, α7 (γριά του δίνει χτένι, σαπούνι). *III*: α, α3, α10 (την ώρα που η μάγισσα κοιμάται), α12, α13 (χτένι-δάσος, σαπούνι-θάλασσα), α14. *IV*: α11 (του παίρνουν το πουλί). *V*: α1, α13, α15 α17. Γίνεται βασιλιάς.
63. ΛΦ 1585, 7-10, Κορινθία, «Το πουλί το κελαηδόνι». *I*: α, α2, α4 (ζητιάνος), α8 (το πουλί το κελαηδόνι), β, β2, β3, β4. *II*: α, α1, α3, α4, α5,

- α6, α7 (έναν γέρο, που του δίνει γράμμα για τη Λάμια). *III*: α1 (η Λάμια στέλνει τον ήρωα στην αδερφή της, που φύλαγε το πουλί), α3 (του το δίνει). *IV*: α, α1 (στραγαλατζής, μανάβης), α3, α4. *V*: α1, α4, α8, α13, α15, α17 (ακούει δυο περιστέρια να μιλούν και γιατρεύει τα μάτια του με το αίμα τους), α18.
64. ΣΠ 8, 33-66, Επαρχία Κορινθίας, «Ένας βασιλιάς και τα τρία βασιλόπουλα».
65. ΣΠ 38, 1-2, Κακοχώρι Αιγιάλειας, «Ο άρρωστος βασιλιάς».
66. ΣΠ 40, 9-12, Λαγκάδια, Γορτυνίας. *I*: α, α2, α4 (γριά μάγισσα), α8 (το αηδόνι μπιρμπιλί), β, β2, β3, β4. *II*: α2 (λαγού) (ευγνώμων νεκρός), α3, α10, α11, α15, α16, α17 (και χρυσή μούλα), β (θέλει και το χρυσό φόρεμα και τη χρυσή σέλλα), β8, γ9 (ξεφεύγει, κάνοντας τρεις φορές το γύρο του παλατιού καβάλα). *IV*: α, α2, α5. *V*: α4, α7 (λαγό), α13, α15 (και την Πεντάμορφη και τα χρυσόμηλα), α17, α22.
67. Ταρσούλη, 42-69, Κορώνη, «Ο καθρέφτης». *I*: β, β2, β3, β5, β12 (άρπαξε ένας αετός). *II*: α, α1, α5, α6, α7 (δράκαινα), α8 (γιατί την αποκαλεί «μάννα»). *III*: α, α1 (τρίτη αδερφή δράκαινας, που του λέει ότι οι δράκοι κοιμούνται, όταν βγαίνει άσπρος καπνός από το βουνό· τον συμβουλεύει να μην ανοίξει τον καθρέφτη), α3, α10 (καθρέφτη), β, β8, β9 (να φέρει τη βασιλοπούλα. Φτιάχνει (με βοηθό τον Αράπη) ένα χρυσό παλάτι στον τόπο της βασιλοπούλας, γίνεται γαμπρός του βασιλιά. Εξαφανίζει το παλάτι μ' ένα στρίψιμο του δαχτυλιδιού και το ζεύγος φεύγει μαζί με τρεις μαγικές φορεσιές), γ, γ2 (οι δράκοι του αφήνουν βασιλοπούλα και καθρέφτη). *IV*: α, α2, α5. *V*: α4, α5 (αράπη), α8, α12, α11, α17, α18.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

68. ΛΑ 1171, (ΣΜ 20), 55-57, Βάλτος Ακαρνανίας, «Το μπιρμπιλαηδόνι». *I*: α, α2, α4 (ο διάβολος με τη μορφή παπά), β, β2, β3, β4. *II*: α, α1, α6, α7 (γριά). *III*: α (τον συμβουλεύει και κατεβάζει μόνος του το καζάνι από τη φωτιά, για να τον κάνουν αδερφό τους οι σαράντα δράκοι· παίρνει το σαρανταπληγιασμένο τους άλογο), α3 (στο παλάτι των δράκων που φυλάν το πουλί), α6 (όμορφη του κόσμου), α9 (την κάνει γυναίκα του), α10. *IV*: α, α2, α5. *V*: α1, α4, α5 (τον ξεστραβώνει μια γριά), α8, α13, α15, α17, α18 (αλογοσέρνονται).
69. ΛΦ 476, 107-109, Ανάληψη Τριχωνίας, «Το πουλί τ' αηδόνι». *I*: β, β2, β3, β4. *II*: α6, α7 (γριά και γέρος). *III*: α, α3 (τον Τριπόδη), α10 (και μαζί με τ' αδέρφια του έρχονται στη γριά), β9 (τη χρυσή σέλλα, που ξε-

γελά το δράκο και την παίρνει), γ, γ2 (με το πουλί τ'αηδόνι και την Πεντάμορφη). IV: α, α2, α5. Ατελής.

70. ΛΦ 631, 1-11, Μεσολόγγι, «Το πουλί τ'αηδόνι». I: β, β2, β3, β4, β12 (άρπαξαν οι σαράντα αετοί). II: α12 (Τα βασιλόπουλα αδυνατούν να περάσουν τον ποταμό για να φτάσουν στο βουνό, όπου βρίσκονται οι αετοί. Οι δύο πρώτοι, σκληρόκαρδοι, αφήνουν αβοήθητη μια γριά, που πνίγεται στο ποτάμι. Ο μικρότερος τη βοηθάει κι αποδεικνύεται ότι είναι η Μοίρα του. Του δίνει άλογο φτερωτό). III: α3, α10, α14, γ, γ2 (με το πουλί τ'αηδόνι κι ο βασιλιάς τον τιμά). IV: α (τον ρίχνουν στο λάκκο, όπου έγραφε «Κάτω Κόσμος»), α7, α8 (ΑΤ 300. Ο ήρωας σκοτώνει το δράκο με τα δέκα κεφάλια, με το σπαθί που του έδωσε η Μοίρα του και σώζει τη βασιλοπούλα). II, α, β, III, β, Vα, β, VIα, β, VIIc). V: α8, α9 (μαζί με τη βασιλοπούλα στον Άνω Κόσμο), α20, α22.
71. ΛΦ 788, 1-6, Νεοχώρι Ναυπακτίας. I: β, β2, β3, β5, β12 (που χάθηκε). II: α, α1, α2 (κουλουράς, πωλητής πατσά), α3, α5, α6, α7 (δράκαινα). III: α (να μην πάρει τίποτα άλλο, παρά μόνον τον καθρέφτη), α3, α10 (κοιμούνται οι δράκοι), β (παίρνει και το χρυσό στεφάνι), α18, α19 (σπαθί Αράπη), β13, β15 (να φέρει την Πεντάμορφη με το άλογο (Σπίθα) του Αράπη. Την κατακτά με τις φορεσιές της δράκαινας), γ5, γ6 (καθώς και τους σαράντα δράκους). IV: α, α2, α5. V: α4, α5 (βοσχός), α8, α10, α11, α17, α18 (τους σκοτώνει ο βασιλιάς), α22.
72. ΛΦ 969, 1-2, Επαρχία Αχαρνανίας, «Ο παπάς». I: α1 (παπάς), α2, α4 (γριά), α8 (κατερνό πουλί), β (ο μικρότερος, με τρεις χρυσές βέργες), β2, β3, β4. III: α3 (με τις βέργες εμποδίζει τα λιοντάρια, που φυλάνε το πουλί, να τον φάνε), α10. Το φέρνει στον πατέρα του. Ελλιπές.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ - ΠΟΝΤΟΣ - ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

73. ΛΑ 550, 6, Μάκρη, «Τον χρυσομίλητον τάσιν». I: β, β2, β3, β7, β11 (αρματώνουν από ένα καράβι για να το βρουν, γιατί ταιριάζει στη βρύση του περιβολιού τους). II: α6, α7 (γέρο), α12 (τον οδηγεί να το πάρει από τους σαράντα δράκους, την ώρα που ο πατέρας τους, μ' ένα μπάτσο τους μεταμορφώνει σε πρόβατα και τους βόσκει· πρέπει να δέσει την καμπάνα, που χτυπάει, άμα κανείς αγγίζει το τάσι). III: α, α3, α6, α7, α8, α10 (το χρυσομίλητο τάσι). IV: α, α11 (τον αναγκάζουν να ομώσει, «μα του ναι και μα του βόχι, μα τουν ουρανόν που βρέχει, εν του λέου»). V: α, α2 (του το παίρνουν), α13, α16, α17, α19(η δρακοπούλα).

74. ΣΠ 93, 16-22, Σμύρνη. *I*: α, α3 (τζαμί), α4 (δερβίσης), α8 (το τζιρτζί πουλάκι), β, β2, β3, β4. *II*: α, α1, α6, α7 (δράκο), α8. *III*: α, α1 (και της μάνας του δράκου, που της έκοψε τις αλυσίδες), α3, α10. *IV*: α, α2, α5. *V*: α1, α4, α8, α9, α10, α11, α17.
75. Hahn, 2, 64-66, αρ. 72, Αϊβαλί, «Die neue Kirche und die Nachtigall» («Η καινούρια εκκλησιά και τ'αηδόνι»). *I*: α, α2, α4, α5, β, β2, β3, β4.

β. Πόντος

76. *Αρχεόν Πόντου* 6, 233-239, (ΛΑ 550, 5), Ανω Αμισός, «Το πλουμιστό αηδόνι». *I*: α, α2, α4 (ένας δερβίσης), α8 (το πλουμιστό αηδόνι), β, β2, β3, β4. *II*: α, α1, α5, α6, α12 (κατεβάζει το καζάνι από τη φωτιά και παλεύει με τους σαράντα δράκους· έτσι γίνεται αδερφός τους· του μαθαίνουν να γίνεται λιοντάρι, τίγρις, σταυραετός, μερμήγκι. Συμφυρμός με τον ΑΤ 316 (*Το Ταμμένο παιδί*): ως μερμήγκι, κρύβεται στο δωμάτιο της βασιλοπούλας· νικά στον πόλεμο τον αρραβωνιαστικό της, ως λιοντάρι· την παίρνει και φεύγουν μαζί με το αηδόνι· τον παίρνει η «μάννα του ποταμίου» αλλά τον ανακτά η γυναίκα του, παίζοντας με τα χρυσά μήλα). *IV*: α, α3, α4, α5. *V*: α1, α3 (ακούει διάλογο πουλιών και μαθαίνει πώς θα γιατρέψει τα μάτια του), α8, α13, α15, α17.

ΚΥΠΡΟΣ

77. ΛΦ 981, 1-6, «Το πουλλίν του ήλιου». *I*: α, α3 (πύργο), α8 (το πουλλίν του ήλιου), β, β2, β3, β4. *II*: α, α1, α2 (κουλουρτζής, λούστρος), α6, α7 (γριά), α8. *III*: α (το πουλί φυλάν τρεις αδερφές και μόνο στην τρίτη κάθεται και το βάζει σε κλουβί), γ, γ1. *IV*: α, α2, α5. Κάθοδος στον Κάτω Κόσμο και συμφυρμός με τον ΑΤ 300. Ο ήρωας σώζει τη βασιλοπούλα που προοριζόταν για το θηρίο και το σκοτώνει. *V*: α4, α5 (τον ανεβάζουν οι αετοί, ευγνώμονες διότι έσωσε τα νεογνά τους από το φίδι), α17 (η αρραβωνιαστικιά του μιλάει), α18 (τους εξορίζει ο βασιλιάς), α22.
78. ΛΦ 804, 6-10, Λευκωσία, «Το Σπανέτι». Παραλλαγμένο. *I*: β, β2, β3, β11 (την Πεντάμορφη). *II*: α (βάζουν ως σημάδια ζωής τα δένδρα που φύτεψε ο πατέρας τους όταν γεννήθηκαν), α2 (μαγειρεί, ψωμάδικο), α6, α12 (το γέρο Σπανέτι, με τη συμφωνία να τον ακούει πάντα). Συμφυρμός με ΑΤ 850 (*The Birthmarks of the Princes*). Ο ήρωας, δασκαλεμένος από το Σπανέτι, σφάζει ένα αρνί από το πίσω μέρος του λαιμού του και τον προσέχει η Πεντάμορφη. Της το πουλάει με αντάλλαγμα να δει το γυμνό της πόδι και το λαιμό της. Το βράδι μένουν με δόλο στο παλάτι, ο Σπανέτης με τη δούλα, που παντρεύεται, κι ο ήρωας με την Πεντάμορφη. Νέος συμφυρμός, με τον ΑΤ 1654 (*The Robbers in the Death Chamber*). Ο

ήρωας ανακαλύπτει στο νεκροταφείο το τέχνασμα του Σπανέτη, που έκανε τον πεθαμένο, για να μην πληρώσει το μερτικό του, ενώ είναι ζωντανός. *III*: γ, γ2 (με την Πεντάμορφη και το μερτικό του). *IV*: α, α2, α5. *V*: α4, α5 (βοσκός), α8, α17 (ανθισμένα και τα τρία δέντρα στο παλάτι), α18 (τους διώχνει ο πατέρας και κάνει βασιλιά το μικρότερο).

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 550Α

ΑΤ: Only one Brother Grateful (Μόνον ένας ευγνώμων αδερφός)

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

1. Dawkins, *MG in AM*, 523, Φάρασσα, άτιτλο.
2. Κεσσίσογλου, 154, Ουλαγκάτς Καππαδοκίας, άτιτλο.
3. Σταματιάδη, άτιτλο, 535.

Δίνουμε εδώ μια περίληψη των τριών παραλλαγών που εντοπίζει ως ξεχωριστό τύπο ο Dawkins (ο Μέγας δεν τις συμπεριλαμβάνει στα δελτία του), και που υιοθετείται από τους συντάκτες της διεθνούς κατάταξης ως αποσχίδα ΑΤ 550Α του προηγούμενου τύπου, που εξετάσαμε:

Τρία βασιλόπουλα φτώχυναν και ξεκίνησαν να πάνε να βρουν την τύχη τους. Συνάντησαν και οι τρεις έναν γέρο, που, ως μαγικός βοηθός, τους έδωσε ό,τι του ζήτησαν. Στον πρώτο έδωσε ένα κοπάδι πρόβατα, μεταμορφώνοντας τα κοράκια που περνούσαν σε αρνιά. Του ζήτησε όμως, ως αντάλλαγμα, να δίνει γάλα και τυρί στους φτωχούς, που θα περάσουν από το δρόμο του.

Στον δεύτερο γιο, έδωσε ένα ελαιοτριβείο κι ελιές, αλλάζοντας μια πηγή νερού, που είχε γύρω-γύρω δέντρα. Του ζήτησε ως αντάλλαγμα να δίνει λάδι στους φτωχούς. Όσο για τον μικρότερο, που δεν ήθελε τίποτα, τον πήρε μαζί του ως σύντροφο στα ταξίδια του. Κατάφερε να τον παντρέψει με μια κοπέλα όμορφη και πλούσια. Φεύγοντας, του ζήτησε να είναι φιλεύσπλαχνος. Στη συνέχεια ο γέρος, μεταμφιεσμένος, επισκέφθηκε τα δυο αδέρφια ζητώντας ελεημοσύνη και τον έδωξαν άσπλαχνα. Τότε κι εκείνος τους πήρε πίσω τα δώρα τους, τα πρόβατα ξανάγιναν κοράκια και το λάδι νερό. Τέλος πέρασε κι από το σπίτι του μικρότερου, παριστάνοντας το λεπρό και ζητώντας βοήθεια. Εκείνος θυσίασε το μοναδικό του παιδί για να τον γιατρέψει με το αίμα του (πβ. ΑΤ 516, *Ο πιστός σύντροφος*).

Το παιδί βρέθηκε στο φούρνο χαμογελαστό και ζωντανό κι ο μικρότερος γιος ευλογημένος και πλούσιος, ενώ ο γέρος είχε εξαφανισθεί.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ AT 550

Ο τύπος αυτός είναι διαδεδομένος στην Ευρώπη αλλά και σε ολόκληρη τη λεγόμενη ινδοευρωπαϊκή ζώνη. Απαντάται και στην Ασία, ενώ ο συγγενικός τύπος AT 551, *The Sons on a Quest for a Wonderful Remedy for their Father* (Οι γιοι αναζητούν θαυμάσιο φάρμακο για τον πατέρα τους), παρουσιάζει μικρότερη διάδοση, ενώ στην Ελλάδα, αφορά απλά ένα μοτίβο, του αθάνατου νερού, που φέρνει ο μικρότερος αδερφός, για να γιατρέψει τον πατέρα, και με το οποίο συχνά ανασταίνεται ο ίδιος. Οι δύο τύποι έχουν κοινή ιστορία και, σύμφωνα με τον Thompson³, δεν μπορούμε να ξέρουμε, με τα σημερινά ερευνητικά δεδομένα, αν η μία από τις δύο ιστορίες προηγείται της άλλης ή αν συγχωνεύθηκαν και οι δύο σ' ένα κοινό σχήμα. Ο Μέγας καταργεί τον AT 551, διότι προφανώς δεν ανθίζει με αυτόνομο τρόπο στην Ελλάδα, συμπτύσσοντάς τον με τον παρόντα τύπο AT 550A, *Only one Brother Grateful* (Μόνον ένας ευγνώμων αδερφός), την οποία όμως εμείς θεωρούμε ως παραλλαγμένη εκδοχή του τύπου AT 550, που εξετάζουμε, καθώς δεν φαίνεται να έχει καμιά σχέση με τον τύπο που παρουσιάζουν οι Aarne-Thompson στη δεύτερη αναθεώρησή τους (1961)⁴ ως AT 550A, όπως θα δούμε παρακάτω.

Ο διεθνής κατάλογος παρουσιάζει εξάλλου από κοινού τα μοτίβα και των δυο παραμυθιών στην δεύτερη αναθεώρησή του (1961). Συμφωνώντας με την κατανομή που προτείνεται, την υιοθετούμε κι εμείς, διευκρινίζοντας ορισμένα σημεία, όπου οι ελληνικές παραλλαγές μοιάζει ν' ακολουθούν κάποια οικοτυπικά επεισόδια.

Καταρχήν έχουμε πλούσια κατανομή του τύπου σ' ολόκληρη την Ελλάδα, με ελάχιστη παρουσία στη Μικρά Ασία και στον Πόντο, συγκριτικά πάντοτε με τις υπόλοιπες περιφέρειες. Το γενικό αφηγηματικό σχήμα είναι το εξής: ένας βασιλιάς χτίζει μιαν εκκλησία, πλούσια και τέλεια. Καποιος του λέει ότι της λείπει ένα σπάνιο πτηνό, που κελαηδάει όμορφα. Τα τρία παιδιά του φεύγουν προς αναζήτηση του μαγικού πτηνού. Ο μικρότερος γιος, στην πορεία του, εξημερώνει έναν υπερφυσικό βοηθό, δράκο ή δράκαινα, διότι του παρουσιάζεται ως παιδί του. Ο βοηθός, που μπορεί να είναι τότε θηλυκός και τότε αρσενικός, συμβουλεύει τον ήρωα για το πώς να πιάσει το άπιαστο πουλί και ν' αποκτήσει και την Πεντάμορφη βασιλοπούλα.

Αυτά τα κύρια στοιχεία της αφήγησης πολλαπλασιάζονται στις διάφορες παραλλαγές με πολλούς τρόπους. Ο δράκος μπορεί να στείλει τον ήρωα στη

3. Thompson, *The Folktale*, ό.π., σ. 107-108.

4. Aarne-Thompson, *Only one Brother Grateful*, ό.π., 550A κατά τον Μέγα. Παραλλαγή από την Πελοπόννησο, ΛΦ 876, 44-46, Επαρχία Μαντινείας, «Τα τρία βασιλόπουλα».

μάννα του ή στ' αδέρφια του, για να τον βοηθήσουν, επιμηκύνοντας έτσι την περιπέτεια της αναζήτησής του. Επίσης, η κατάκτηση του μαγικού πτηνού πολλές φορές προϋποθέτει αναγκαστικά συμπληρωματικά κατορθώματα, γιατί ο ήρωας παρακούει τους συμβούλους του κι αιχμαλωτίζεται, άρα πρέπει να φέρει στους δεσμοφύλακές του και το σπαθί του δράκου και την Πεντάμορφη, δηλαδή να γνωρίσει νέες περιπέτειες. Η ανυπακοή του εμφανίζεται ως θετικό στοιχείο για την εξέλιξή του, εφόσον κάθε φορά που παρακούει, εμφανίζεται νέο αντικείμενο προς κατάκτηση, κάτι που πλουτίζει ουσιαστικά τη συλλογή του. Η Πεντάμορφη, οι αδερφές της, το μαγικό σπαθί, ο μαγικός καθρέφτης, όλα αυτά στο τέλος γίνονται δικά του. Άλλοτε πάλι, ο ήρωας πρέπει να ξεφύγει, γιατί τον κυνηγούν οι διώκτες του και τότε παρουσιάζεται το μοτίβο της μαγικής φυγής, όπου πετάει ένα χτένι και εμφανίζεται ένα δάσος, μαζί με ολόκληρη την ακολουθία των αντίστοιχων μοτίβων, που συναντά κανείς στον τύπο AT 313 (*Η κόρη βοηθός στη φυγή του ήρωα*), με τον οποίο παρατηρείται στο σημείο αυτό συμφυρμός ή, μάλλον, από τον οποίο γίνεται δανεισμός των σχετικών μοτίβων μαγικής φυγής.

Στη συνέχεια, εμφανίζονται στο προσκήνιο τα προδοτικά αδέρφια, που τον ρίχνουν σ' ένα πηγάδι για να του αφαιρέσουν το μαγικό πουλί. Εδώ παρατηρείται σχετικά συχνά κάθοδος του ήρωα στον κάτω κόσμο και συμφυρμός είτε με τον τύπο του *Δρακοντοκτόνου ήρωα* (AT 300) είτε με τον AT 301A (*Τα χρυσά μήλα*), με τον οποίο υπάρχουν πολλές ομοιότητες. Ο ήρωας σκοτώνει το θηρίο του Κάτω Κόσμου, με τα δέκα κεφάλια, που απειλεί να φάει τη βασιλοπούλα κι ανέρχεται στον Άνω κόσμο στην πλάτη αετού, του οποίου έσωσε τα νεογνά. Εδώ συναντούμε και το μοτίβο της προσφοράς των τριών μαγικών καρπών από την όμορφη κόρη στον ήρωα, για να ξεπεράσει μελλοντικές δυσκολίες και να υπάρξει η τελική αναγνώριση μεταξύ τους. Το μοτίβο αυτό είναι ιδιομορφία των ελληνικών παραλλαγών και στα *Χρυσά Μήλα* (AT 301), όπου απαντάται συχνά.

Συνήθως ο ήρωας επιστρέφει στη χώρα του κρυφά, μετεμφισμένος, και παρουσιάζεται στην εκκλησιά, όπου το πουλί, που είχε βουβαθεί όσο το είχαν τ' αδέρφια του, τον αναγνωρίζει και κελαηδάει. Χρησιμοποιεί κι άλλους τρόπους αναγνώρισης, που απευθύνονται μάλλον στη βασιλοπούλα, που δε θέλει να παντρευτεί κάποιον από τ' αδέρφια του. Για παράδειγμα, γίνεται ράφτης και μέσα από μαγικούς καρπούς —που συχνά του έχει δώσει η ίδια η Πεντάμορφη (αμύγδαλο, φουντούκι, καρύδι)—, παρουσιάζει τις θαυμάσιες φορεσίες που ζητάει, για να παντρευτεί. Έτσι αναγνωρίζονται οι ερωτευμένοι και αποκαλύπτεται η αλήθεια.

Το μοτίβο του *ευγνώμονος νεκρού*, με τη μορφή λαγού ή αλεπούς, πολύ σημαντικό σε άλλες παραδόσεις, όπως και στην παραλλαγή των αδερφών Grimm, είναι απόν η «τυφλό» στις ελληνικές παραλλαγές, έχει δηλαδή χάσει τη λειτουργικότητά του.

Η αναπαράσταση του ανθρώπινου σώματος ως αρχιτεκτόνημα είναι γνωστή στα Βαλκάνια, όπου σε διάφορα είδη του λόγου εμφανίζεται το ανθρώπινο σώμα ως ναός της ψυχής. Την εικόνα αυτή φαίνεται να χρησιμοποιεί και το παραμύθι μας, που αφηγείται τη διάπλαση του νέου ήρωα, που —όπως η εκκλησία του βασιλιά— τα έχει όλα, εκτός από τη μύηση στην ανδρική ταυτότητα, που συμβολικά εκφράζεται ως απόκτηση μαγικού πουλιού, που κελαηδάει. Γράφοντας σχετικά με την κατασκευή του αγοριού στις παραδοσιακές κοινωνίες, ο Daniel Fabre⁵, στο άρθρο του «Ο δρόμος των πουλιών», έδειξε πόσο σημαντική είναι για τη μύηση του αγοριού στην ανδρική ταυτότητα, η εξόρμηση στη φύση και το κυνήγημα των πουλιών με ξόβεργες κι άλλα βοηθητικά σύνεργα καθώς και η αναγνώριση του κελαηδίσματός τους, η μίμησή του με σφυρίγματα και φλογέρες, που μεταβάλλεται σε ερωτική γλώσσα των νέων. Εξάλλου, στο παραμύθι μας ο ήρωας σχεδόν ποτέ δεν κατακτά αποκλειστικά και μόνο το Μπιρμπιλαηδόνι, αλλά επιστρέφει στο πατρικό του μαζί με την Πεντάμορφη και —κατά κανόνα— με τις αδερφές της, που προορίζει για νύφες στ' αδέρφια του.

Το μαγικό πουλί ως αντικείμενο της αναζήτησης του ήρωα, μπορεί να το συναντήσει κανείς —εκτός από την ιστορία των Χρυσών μήλων του βασιλιά (ΑΤ 301Α), που αναφέραμε— και στον παραμυθιακό τύπο Τα τρία Χρυσά παιδιά (ΑΤ 707), δημοφιλέστατο στην Ελλάδα. Εκεί το μαγικό πουλί, απαντάται ως συγκρίσιμο μοτίβο, όταν το χρησιμοποιεί μια φθονερή τροφός, ως επίδικο αντικείμενο, για να χωρίσει, —με βάση το φύλο—, τα τρία αδέρφια στην εφηβεία τους. Αναγγέλλει στα παιδιά ότι το μόνο πράγμα που τους λείπει, για την ευτυχία τους, είναι το «πουλί τ' αηδόνι» κι έτσι τ' αγόρια φεύγουν προς αναζήτησή του, αφήνοντας πίσω την κόρη. Η ιστορία βέβαια τελικά παίρνει διαφορετική τροπή, εφόσον η ηρωίδα είναι αυτή που σώζει τ' αδέρφια της από βέβαιο θάνατο και φέρνει το θαυμάσιο πουλί στο σπίτι, ούτως ώστε να αποκαλυφθεί η αλήθεια περί της βασιλικής καταγωγής τους.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ ΑΤ 550Α

Όσο για τον τύπο ΑΤ 550Α, ο διεθνής κατάλογος παραπέμπει στη συλλογή του Dawkins⁶, που αναφέρει τρεις παραλλαγές, δύο από τη Μικρά Ασία και μία από τη Σάμο, με θέμα τα τρία βασιλόπουλα που φτώχυναν, στη συνέχεια

5. Daniel Fabre, «La voie des oiseaux, Sur quelques récits d'apprentissage», *L' Homme*, 99, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1986, σ. 67 κ.εξής.

6. M.G.F., no 70, σ. 415-419, «Only one Brother was Grateful».

απόκτησαν μαγικό βοηθό, που τους ευεργέτησε. Ωστόσο, μόνον ο τρίτος υπήρξε ευγνώμων και φιλεύσπλαχνος, με αποτέλεσμα να ανταμειφθεί, ενώ οι άλλο δύο, που αποδείχθηκαν άκαρδοι, επέστρεψαν στη φτώχεια τους.

Η ιστορία αυτή δεν έχει πολλά κοινά στοιχεία με το Μπιρμπιλαηδόνη, πέρα από την αντιζηλία των τριών αδερφών, την παρασπονδία των δυο μεγαλύτερων και την εντιμότητα του τρίτου. Δεν γνωρίζει ιδιαίτερη διάδοση στην Ελλάδα, υπάρχουν ωστόσο κάποιες παραλλαγές της στις σλαβικές χώρες και στην Αρμενία, καθώς και μία βερβερική και μία αλβανική παραλλαγή. Προφανώς η απόκλιση της αφήγησης δεν είναι ουσιαστική, ικανή να δημιουργήσει ξεχωριστή αποσχίδα του τύπου AT 550.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 552

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 552

Οι μαγικοί γαμπροί

ΑΤ: The Girls Who Married Animals (Οι κόρες που παντρεύτηκαν ζώα)

Delarue -Tenèze: Les Filles Mariées à des Animaux (Οι κόρες που παντρεύτηκαν ζώα)

Basile IV 3: Li treri animale (Τα τρία ζώα)

Grimm no. 82 a: Die drei Schwestern (Οι τρεις αδερφές)

Το λιοντάρι, το καπλάνι κι ο αϊτός

Ήταν ένας βασιλιάς κι είχε τρεις τσιούπρες και τρία παιδιά. Ήρθε καιρός να πεθάν' ο πατέρας τους κι είπε στα παιδιά του: «Εγώ, παιδιά μ', τώρα 'ποθήσκω, μούν' εσείς να φροντίστε να παντρεύεστε τ'ς αδερφές σας κι ύστερα να παντρευτείτε και σεις. Και σένα», είπε του μικρότερου, «σου έχω μια ξωτική στον οντά τον κρουσταλλένιο κλεισμένη, κι όντας παντρευτούν οι αδερφές σου, να παντρευτείς και συ».

Αφού τους έδωσε κι άλλες κάμποσες συμβουλές, απέθανε. Ύστερα από κάμποσες μέρες απέθανε κι η βασίλισσα, και τα παιδιά απόμειναν ορφανά.

Απέρασε κάμποσος καιρός, κι ήρθε και τσιουκάν'σε την πόρτα το λιοντάρι. «Ποιος είναι;» εφώναξαν τα βασ'λόπουλα. «Είμ' εγώ, το λιοντάρι,» είπε, «κι ήρθα να πάρω τη μεγάλη σας την αδερφή γυναίκα». «Πόσο μακριά είν' ο τόπος σου;» του είπαν. «Σα στ' εμένα πέντε μέρες,» είπε, «και σα στ' εσάς πέντε χρόνια». «Πέντε χρόνια!» είπαν. «Δεν τη δίνουμε την αδερφή μας. Αν αρρωστήσει καμιά φορά, πώς να πάμε να την ιδούμε;»

Ο μικρότερος αδερφός την έπιασ' απ' το χέρι και την πήγε του λιονταριού. «Εδώ που βήχ' η τύχη σου, σύρε», τ'ς είπε. Κι αφού φιλήθηκαν, την πήρε το λιοντάρι κι έφυγε.

Την άλλη τη μέρα ήρθε το καπλάν' και τσιουκάνισε την πόρτα. Το ρώτησαν: «Τι θέλεις;» Κι αυτό είπε: «θέλω τη μεσιά την αδερφή σας γυναίκα». «Πόσο είναι μακριά ο τόπος σου;» του είπαν. «Σα στ' εμένα δέκα μέρες,» είπε, «και σα στ' εσάς δέκα χρόνια».

«Δέκα χρόνια!» είπαν. Δεν την δίνουμε την αδερφή μας». Την πήρε πά-

λι ο μικρότερος ο αδερφός και την έδωκε του καπλανιού, καθώς και του λιονταριού.

Την άλλη μέρα ήρθε και τσιουκάνισε την πόρτα ο αϊτός, και τον ρώτησαν ποιος είναι. Και τους είπε: «Εγώ είμ', ο αϊτός, κι ήρθα να πάρω τη μικρότερή σας την αδερφή γυναίκα». Τον ρώτησαν κι αυτόν αν είναι μακριά ο τόπος του. Κι αυτός τους είπε: «Σα στ' εμένα δεκαπέντε μέρες, και σα στ' εσάς δεκαπέντε χρόνια». «Δεν τη δίνουμε», είπαν, «την αδερφή μας. Τη μια την edώσαμε πέντε χρόνια, την άλλη δέκα, κι αυτή να τη δώκομε δεκαπέντε;» Πάλι ο μικρότερος την πήρε κι αυτήν απ' το χέρι και την έδωκε του αϊτού.

Αφού παντρεύ'ταν οι τσιούπρες, παντρεύ'ταν και τα παιδιά, πρώτα ο μεγαλύτερος, τότες ο μεσός, κι ύστερα ο μικρότερος άνοιξε τον οντά για να πάρει την εξωτική. Κι η ξωτική αμέσως έφ'γε και του είπε: «Αν θέλεις να με βρεις, να φτιάξεις σιδερένιο δεκανίκι και σιδερένια ποδήματα και να 'ρθεις στις ίλινες, τις μπίλινες, τις αλαμαλακούσιες, τα μαρμαρένια τα βουνά, τους κρουσταλλένιους κάμπους». Έφτιαξε το σιδερένιο δεκανίκι και τα σιδερένια ποδήματα και πήγε να την βρει. Κι αφού επερβάτησε πέντε χρόνια δρόμο, έφτακε στης αδερφής του το σπίτι κι έκατσ' όξου στο πεζούλι να ζαποστάσει.

Τότες ήρθε κι η δούλα να γεμώσει το μαστραπά νερό. Αυτός της εζήτησε να πιει νερό με το μαστραπά. Πρώτα δεν του έδωκε, μόν' αφού την περικάλεσε, του έδωκε. Και πίνοντας νερό έρ'ξε το δαχτυλίδι του μέσα. Η δούλα το πήγε το νερό της κυράς.

Η κυρά εκατάλαβε απ' το δαχτυλίδι πως ήταν ο αδερφός της όξω. «Τίνος έδωκες νερό;» είπε της δούλας. «Δεν έδωκα κανενός», τ'ς είπ' η δούλα. «Μη σκιάζεσαι,» τ'ς είπ' η κυρά, «μαρτύρα τον άνθρωπο». «Είναι διαβάτης. Κάθονταν όξου στο πεζούλ'», είπ' η δούλα, «και με περικάλεσε και του έδωξα». «Σύρε να του πεις», τ'ς είπε, «να 'ρθει μέσα». Κι αφού μπήκε μέσα αγκαλιάστ'χαν, κι η αδερφή του τον ρώτησε: «πώς ήρθες εδώ;» Αυτός της μολόγησε όσα έπαθε. Εκεί που μιλούσαν, ακούουν και το λιοντάρι που έρχονταν. «Να σε χρύψω», του είπε του αδερφού της, «να μη σε φάει». Και τον εχτύπ'σε ένα φούσκο κι έγινε σκούπα, και τον έβαλε στη θύρα.

Σαν εμπήκε το λιοντάρι στη θύρα, λέει: «Βασιλικό αίμα μυρίζει». «Βασιλικές στράτες περβατείς», του είπε η βασ'λοπούλα, «βασιλικό αίμα σου μυρίζει». Καθώς έτρωγαν φωμί, είπε του λιονταριού η βασ'λοπούλα: «Αν έρχονταν ο μεγάλος μου ο αδερφός, τι θα τον έκανες;» «Θα τον εξέσκιζα», τ'ς είπε. «Αν έρχονταν ο μεσιός;» «Θα τον έκανα λιανά κομμάτια». «Αν έρχονταν ο μικρότερος;» «Θα τον φιλούσα στα μάτια». «Ήρθε», του είπε. «Και τον χρύβεις από τ' εμένα;» τ'ς είπε. Τότες αυτή πήρε τη σκούπα και την εχτύπησ' ένα φούσκο κι εγίν'χ' ο αδερφός της. Το λιοντάρι τον

αγκάλιασε, τον εφίλ'σε και τον ρώτησε γιατί ήρθε. Τότες του μολόγησε όσα έπαθε και τον ρώτησε αν ξέρει τις ίλινες, τις μπίλινες, τις αλαμαλακούσιες, τα μαρμαρένια τα βουνά, τους κρουσταλλένιους κάμπους. «Δεν ξέρω 'γω», του είπε, «μούν' αύριο να φωνάξω όλα τα ζώα, και μπορεί να τ'ς ξέρει κανένα».

Το πωρνό εφώναξ' όλα τα ζώα, και κανένα δεν τ'ς ήξερε. Εκίν'σε πάλι την άλλη μέρα για να βρει τις ίλινες μπίλινες, κι ύστερ' από πέντε χρόνια πήγε στην άλλη του την αδερφή. Κι έκατσε πάλι στο πεζούλ', κι ήρθε η δούλα να πάρει νερό, και τ'ς εχάλεφε να του δώσει ολίγο νερό με το μαστραπά να πιει και, σαν έπие, έρ'ξε το δαχτυλίδι του μέσα στο μαστραπά. Και σαν είδ' η αδερφή του το δαχτυλίδι, κατάλαβε πως είναι του αδερφού της κι έστειλε και τον φώναξαν μέσα. Κι αφού πήγε μέσα, αγκαλιάστ'καν και φιλήθ'καν, και τον ρώτησ' η αδερφή του: «Πώς ήρθες;» Κι αφού της διηγήθ'κε όλα τα πάθια του, ήκουσαν το καπλάν' οπού έρχονταν. Και τον εχτύπησ' ένα φούσκο και τον έκανε φαρεσιά, για να μη τον φάει το καπλάν'.

Σαν εμπήκε μέσα το καπλάν', «βασιλικό αίμα μυρίζει» λέει. «Βασιλικές στρατές περβατείς», του είπ' η γυναίκα του, «βασιλικό αίμα σου μυρίζει. Αν έρχονταν ο μεγάλος μου ο αδερφός, τι θα τον έκανες;» «Θα τον εξέσχιζα», τ'ς είπε. «Αν έρχονταν ο μεσιός;» «Θα τον έκανα λιανά κομμάτια». «Αν έρχονταν ο μικρότερος;» «Θα τον είχα αδερφό». «Ήρθε», του λέει, «κι εσκιάχ'κα μη τον φας και τον έκρυφα». Τον εχτύπησε πάλι ένα φούσκο και τον έκανε άθρωπο. Τότες το καπλάν' τον αγκάλιασε, τον εφίλ'σε και τον ρώτησε: «γιατί ήρθες;» Του είπ' αν ήξερε τις ίλινες τις μπίλινες. «Εγώ δεν τις ξέρω», του είπε. «Αύριο να φωνάξω όλα τα ζώα, και μπορεί να τες ξέρει κανένα». Το πωρνό τα εφώναξε, και κανένα δεν τ'ς ήξερε.

Την άλλη τη μέρα κίν'σε και πήγε πάλι στην άλλη του την αδερφή, που ήταν άλλα πέντε χρόνια μακρυνά. Και πάλι πήγε κι έκατσε στο πεζούλ' της αδερφής του, και βήκε η δούλα να πάρει νερό και τ'ς εχάλεφε να πιει, και μέσα στο μαστραπά έρ'ξε το δαχτυλίδι του. Σαν είδ' η βασ'λοπούλα το δαχτυλίδι, εκατάλαβε πως ήρθ' ο αδερφός της κι έστειλε τη δούλα να φωνάξει να μπει μέσα. Κι αφού μπήκε μέσα, αγκαλιάστ'καν, εφιλήθ'καν, και τον ρώτησε: «Γιατί ήρθες;» Και της μολόγησε τα πάθια του. Τότες ήρθε κι ο αϊτός και τον ρώτησε γιατί ήρθε. Και του είπε, και τον ρώτησε αν ξέρει τις ίλινες τις μπίλινες. «Εγώ δεν τις ξέρω», είπε, «μόν' αύριο να συνάξω όλα τα πετούμενα, κι ίσως κανένα τες ξέρει».

Το πωρνό συνάχ'καν όλα τα πετούμενα, και τα ρώτησ' ο αϊτός αν ξέρουν τις ίλινες τις μπίλινες. «Εμείς δεν τις ξέρομε», είπαν, «μόν' λείπει μια κουτσογεράκινα κι ίσως αυτή θα τες ξέρει». Ήρθε κι η κουτσογεράκινα και τ'ς ήξερε. Τότες τα'ς είπε ο αϊτός: «Να πας τούτον τον άνθρωπο στις

ίλινες τις μπίλινες». «Τον πάνω», είπ' η κουτσογεράκινα. Κι αφού εξύγωσαν στις ίλινες τις μπίλινες, ετρύπησαν τα σιδερένια παπούτσια. Πήγε στις ίλινες τις μπίλινες κι ήυρε τη γυναίκα του, οπού ήταν με άλλες εξωτ'χές, και την πήρε στο βασίλειό του και την εστεφανώθ'κε.

J. Pio, *Νεοελληνικά παραμύθια. Contes populaires grecs*, Κοπεγχάγη 1879, σ. 40-43. Νεγάδες Ηπείρου.

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Ο γάμος των τριών κοριτσιών

α: Ένας βασιλιάς έχει· α1: τρεις γιους και τρεις κόρες· α2: άλλο.

β: Ο πατέρας πεθαίνοντας αφήνει παραγγελία στους γιους του· β1: να παντρέψουν τις αδελφές τους με τους πρώτους υποψήφιους που θα τις ζητήσουν· β2: να παντρέψουν πρώτα τις αδερφές του και μετά να παντρευτούν κι αυτοί· β3: άλλο

γ: Έρχονται διαδοχικά και ζητούν τις κόρες του βασιλιά σε γάμο· γ1: ζώα· γ2: ένα λιοντάρι· γ3: ένα καπλάνι (τίγρης)· γ4: ένας αετός· γ5: ένας λύκος· γ6: μια αρκούδα· γ7: άλλο.

δ: Οι υποψήφιοι γαμπροί είναι ανθρώπινα όντα· δ1: με ταπεινή εξωτερική εμφάνιση· δ2: ή (και) κάποια αναπηρία· δ3: ένας γέρος· δ4: ζητιάνος· δ5: φτωχός· δ6: κουτσός· δ7: στραβός· δ8: με ένα μάτι· δ9: κουλός· δ10: έρχονται προξενιά από την ξενιτιά· δ11: άλλο.

ε: Ενώ τα δύο μεγαλύτερα αδέρφια, παραβαίνοντας την εντολή του πατέρα τους, διώχνουν τους υποψήφιους γαμπρούς (ή παντρεύονται πρώτα), ο μικρότερος δίνει τις αδερφές του στους υποψήφιους γαμπρούς· ε1: άλλο.

στ: Οι υποψήφιοι γαμπροί κρύβουν (αποκαλύπτουν στη συνέχεια) ένα θαυμαστό εαυτό· στ1: είναι δράκοι· στ2: ουράνια σώματα (ήλιος, φεγγάρι, αυγερινός)· στ3: βασιλείς· στ4: της γης· στ5: της θάλασσας· στ6: των ανέμων· στ7: των ζώων· στ8: των αρκούδων· στ9: των λύκων· στ10: των πουλιών· στ11: άλλο.

Αρχή όπως στον ΑΤ 312, *Ο αδερφός, που σώζει την αδερφή του από το δράκο*. Οι μαγικοί γαμπροί απάγουν τα τρία κορίτσια.

IIA. Ο μικρότερος γιος αναζητά νύφη (την Πεντάμορφη ή κάποια άλλη κοπέλα, πιθανοί συμφυρμοί με τον AT 408, 400, 300, 301A, 313, 554 κ.ά.)

IIB. Ο μικρότερος αδελφός εξασφαλίζει μια νύφη (συμφυρμός με τον AT 304, Ο κυνηγός) αλλά, στη συνέχεια του, την απάγει κάποιο υπερφυσικό ον και αυτός την αναζητά (πιθανοί συμφυρμοί με τον AT 302 και 302A).*

III. Οι τρεις μαγικοί γαμπροί βοηθούν τον μικρότερο αδελφό στην αναζήτησή του.

α: Τα δύο μεγαλύτερα αδέρφια φτάνουν διαδοχικά στα σπίτια των τριών μαγικών γαμπρών και συναντούν τις αδελφές τους, που τους κρύβουν. Στη συνέχεια ρωτούν τους άντρες τους πώς θα τους υποδέχονταν, αν εμφανίζονταν και εκείνοι είναι εχθρικοί απέναντί τους. Έτσι τα δύο μεγαλύτερα αδέρφια φεύγουν και σκοτώνονται στο δρόμο.

β: Ο μικρότερος αδελφός φτάνει διαδοχικά στα μέρη που κατοικούν η κάθε μια από τις παντρεμένες αδελφές του· β1: σε ένα παλάτι· β2: πύργο· β3: σε ένα δάσος· β4: στην ερημιά· β5: αφού έχει περπατήσει για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα· β6: ξεκουράζεται δίπλα σε μια βρύση· β7: ένα πηγάδι.

γ: Αναγνωρίζεται διαδοχικά με τις αδελφές του· γ1: με τη μεσολάβηση της υπηρέτριας, που έρχεται να πάρει νερό και ειδοποιεί την κυρά της για την άφιξη του νέου· γ2: παρατηρώντας την ομοιότητα τους· γ3: από το δαχτυλίδι που ο νέος ρίχνει μέσα στο κανάτι.

δ: Οι παντρεμένες αδελφές πληροφορούν το νέο για τη μαγική (θαυμαστή) φύση των συζύγων τους· δ1: και για να μην τον φάνε οι γαμπροί, τον μεταμορφώνουν σε κάποιο αντικείμενο· δ2: ή φρούτο· δ3: με ένα χαστούκι, που του δίνουν· δ4: τον κρύβουν.

ε: Κατά την άφιξή τους οι μαγικοί σύζυγοι (ή τα ζώα γαμπροί) ε1: μυρίζουν ανθρώπινο κρέας (βασιλικό αίμα)· ε2: απαντούν στις γυναίκες τους ότι αν έρχονταν τα μεγαλύτερα αδέρφια, θα φέρονταν εχθρικά, αν ερχόταν ο μικρότερος, θα φέρονταν φιλικά· ε3: οι αδελφές φανερώνουν το νέο· ε4: αφού βάζουν πρώτα τους συζύγους τους να ορκιστούν ότι δε θα τον πειράξουν.

στ: Ο νέος ζητά τη βοήθεια των μαγικών γαμπρών για να ξαναβρεί τη γυναίκα του (ή για να βρει την Πεντάμορφη, την κόρη που αναζητά)· στ1: οι δύο πρώτοι δεν μπορούν να βοηθήσουν· στ2: συνάζουν όλα τα πλάσματα που διατάζουν αλλά ούτε και αυτά μπορούν να βοηθήσουν· στ3: ο τρίτος γαμπρός τον βοηθάει· στ4: του λέει πού βρίσκεται η γυναίκα του (ή η Πεντάμορφη)· στ5: του δίνει οδηγίες (τον συμβουλεύει)· στ6: καλεί όλα τα πλάσματα που διατάζει, για να τα ρωτήσει· στ7: μόνο ένα πλάσμα ξέρει· στ8: ένα γέριχο (κουτσό) πτηνό· στ9: που φτάνει αργοπορημένο· στ10: και αναλαμβάνει να μεταφέρει το νέο στο μαγικό τόπο.

ζ: Οι μαγικοί γαμπροί βοηθούν το νέο με άλλους τρόπους· ζ1: του δίνουν τρίχες (φτερά) τους· ζ2: με τα οποία θα τους καλέσει, όταν τους χρειαστεί· ζ3: κάποιο μαγικό αντικείμενο.

Συνέχεια με βάση τους συμφυρμούς του παραμυθιού με άλλους παραμυθιακούς τύπους.

IV. Η σωτηρία του μικρότερου αδερφού

ζ: Ο νέος σκοτώνεται από τον αντίπαλό του αλλά τον ανασταίνουν οι μαγικοί γαμπροί· ζ1: που έχουν ειδοποιηθεί· ζ2: από τα σημάδια ζωής και θανάτου, που τους έχει αφήσει ο νέος.

Συνέχεια με βάση τους συμφυρμούς του παραμυθιού με άλλους παραμυθιακούς τύπους.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

1. ΛΑ 1266, 9-11, Ιωάννινα, «Η Εξοθιά».

2. ΛΑ 1432, 359-367, Θεσπρωτία.

3. ΛΑ 3018, 133-140, Καπέσοβο Ζαγορίου, «Ο βασιλιάς και τα παιδιά του». I: α, α1, β, β3 (να παντρεύουν τις αδελφές τους), δ11, ε. Η συνέχεια όπως ΑΤ 304, βλ. παρ. αρ. 4. III: β, β6, γ, γ1 (πεθερά), γ2, δ1 (σκούπα, τραπέζι, φαρασιά), δ3, ε, ε1, ε2, ε3, στ, στ5 (τον συμβουλεύουν ο 2ος και ο 3ος γαμπρός). Συνέχεια όπως *667A. IV: ζ, ζ1, ζ2 (σαΐτα στο ταβάνι).

4. ΛΦ 1207, 1-6, Τετρακώμη Άρτας, «Το βασιλόπουλο και τα καπλάνια». I: α, α2 (τρεις γιοι και μια κόρη), β, β2, δ, στ (φτερωτό καπλάνι), ε1 (οι δυο μεγαλύτεροι αδελφοί τη δίνουν παρά την αντίθετη γνώμη του μικρότερου). II: Τα τρία αδέρφια αναζητούν την Πεντάμορφη που βάζει ερωτήματα. III: β, γ, δ, δ4, ε3, στ (στον ένα γαμπρό του, το καπλάνι), στ7 (το γέριχο καπλάνι), ζ (το ζώο-γαμπρός τον βοηθά να βρει το θάνατο χορτάρι για να πεθάνει το δράκο που φυλάει την Πεντάμορφη). Στο τέλος ο ήρωας σκοτώνει και τα καπλάνια και την Πεντάμορφη.

5. Ρίο, 40- 43, Νεγάδες, «Το λιοντάρι, το καπλάνι κι ο αϊτός». I: α, α1, β, β2, γ, γ2, γ3, γ4, ε. IIA: ο μικρότερος αδελφός αναζητά την ξωτική στις ίλινες, τις μπίλινες, τις αλαμλακούσιες, τα μαρμαρένια τα βουνά, τους

κρυσταλλένιους κάμπους. *III*: β, β5, γ, γ3, δ1 (σκούπα, φαρεσιά), δ3, ε, ε1, ε2, ε3, στ, στ1, στ2, στ3, στ6, στ7, στ8 (κουτσογερακίνα), στ9, στ10. Βρίσκει την ξωτική και την παντρεύεται.

ΘΡΑΚΗ

6. Μέγας, *Παραμύθια Α'*, 156-163, Αίνος, «Της γης ο αφαλός». *I*: α, α1, β, β1, δ, δ6, δ8, (δ4), ε, στ1. *IIA*: το μικρό βασιλόπουλο αναζητά την Όμορφη του Κόσμου, που χτίζει πύργο με κεφάλια. Ο πατέρας της τον κλείνει σε δωμάτιο κάτω από τη γη για να βρει τι σημάδια έχει της γης ο αφαλός. *III*: β, β2, β6, γ, γ1, δ, δ4, ε, ε1, ε2, ε3, στ, στ1, στ3, στ6, στ7 (αετός), στ9. Ο νέος λέει στην Όμορφη τι βρίσκεται στης γης τον αφαλό, κερδίζει το στοίχημα και την παντρεύεται.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

7. ΛΑ 2763, 381-403, Σιτοχώρι Σερρών. Το παραμύθι ανήκει στον ΑΤ 304, βλ. παρ. αρ. 20. Παρεμβάλλεται ο ΑΤ 552: *I*: α, α1, β, β1, γ, γ2, γ3, γ7 (Καρταλάς), ε. Συνέχεια όπως ΑΤ 304. *III*: β, β1, γ, δ1 (σκούπα), ε, ε2, ε3, ε4, στ, στ1, στ2, στ3, στ6, στ7, στ8 (αετός), στ10.
8. ΛΦ 315, 1-12, Καστοριά. *I*: α, α1, β, β1, γ, γ5, γ6, (γ4), ε, στ3, στ9, (στ8). *II*: αρπαγή. *III*: β, β4, β7, γ, δ1 (σκούπα, μπάλα), δ2 (πορτοκάλι), ε, ε1, ε2, ε3, στ, στ1, στ2, στ3, στ4. *IV*: ζ.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Νησιά Ανατολικού Αιγαίου

9. Κανελλάκης, Χίος.
10. Buchon, 267-273, Χίος, «Le dracophege». Ενωμένο με ΑΤ 304. *I*: α2 (τρεις γιους και δύο κόρες), β1, δ, δ1, δ2, ε1 (ο μικρότερος αδελφός πείθει τους δύο μεγαλύτερους να τηρήσουν την εντολή του πατέρα), στ, στ3, στ10, στ7. (Η συν. όπως ΑΤ 304, βλ. παρ. αρ. 23). *III*: β, β2, β5, β6, γ, γ1, δ, στ, στ3 (ο πρώτος γαμπρός), στ6, στ8, στ10. *IV*: ζ. Ο νέος φτάνει στο σπίτι του δεύτερου γαμπρού (βασιλιάς των ζώων) και αυτός τον συμβουλεύει να βρει το άλογο που είναι γρηγορότερο από το άλογο του απαγωγέα της γυναίκας του. Η συνέχεια όπως ΑΤ 304, βλ. παρ. αρ. 23.

β. Δωδεκάνησα

11. Dawkins, *45 Stories*, 157- 172, αρ. 12, Ασφεντιού Κω, «Ο Αθθοπούττης». *I*: α, α1, β, β1, δ, δ3, δ6, δ7, δ9, ε, στ1. *IIA*. *III*: α, β, β2, γ, δ4, ε, ε1, ε2, ε3, ε4, στ, ζ1, ζ3 (μαγική βέργα). Ο ήρωας στη διαδρομή σκουπίζει τη σκάλα, βάζει τα κόκαλα στο λιοντάρι και τα άχυρα στο γάιδαρο, αλλάζει το βρώμικο νερό ενός πουλιού και κοιμίζει τις δούλες με τη μαγική βέργα, έτσι φτάνει στο δωμάτιο της Πεντάμορφης και την παντρεύεται.
- γ. Εύβοια - Σποράδες

12. ΛΑ 579 (ΣΠ 52), 24-37, Πλατανιστός Καρυστίας, άτιτλο. Το βασιλόπουλο ξεκινά να βρει την Ξανθομαλλούσα. Βοηθοί του οι τρεις γαμπροί: βασιλείς, ο ένας στους λύκους, ο άλλος στα λιοντάρια, ο άλλος στα πουλιά. Στο μυρμηγκονήσι ταΐζει τα μυρμηγκία σιτάρι, σε άλλο νησί τα πουλιά με κεχρί: αυτά τον φτύνουν στο στόμα κι έτσι μπορεί να γίνεται όταν θέλει μυρμηγκί ή πουλί. Χώνεται στην κάμαρα της Ξανθομαλλούσας και αυτή τον βοηθά να πετύχει τα ζητήματα του πατέρα της, που χτίζει πύργο με τα κεφάλια των νέων που τη ζητούν.

δ. Κρήτη

13. Kretschmer, *NM*, 77, αρ. 26, Κρήτη, άτιτλο.
14. Λιουδάκη, *Γιαγιά*, 113-122, «Η Χρυσομαλλούσα». *I*: δ11 (τρεις άγνωστοι άντρες), στ3, στ7 (των αετών, των αλόγων και των λιονταριών). *IIA*: αναζήτηση της Χρυσομαλλούσας. *III*: στ, στ6 (ο πρώτος γαμπρός), στ7 (αετός), στ9, ζ, ζ1, ζ2. Ο ήρωας με τη βοήθεια της Χρυσομαλλούσας και των ζώων - γαμπρών εκτελεί τα στοιχήματα που του βάζει ο πατέρας της.

ε. Κυκλάδες

15. ΛΑ 304, 6, Απείρανθος Νάξου, «Ο βασιλιάς που χει τρεις γιους και τρεις θυγατέρες ή ο Δρακοιωάννης». Ενωμένο με τον ΑΤ 304, βλ. παρ. αρ. 28.
16. ΛΑ 1394, 25-61, Τήνος, «Το τριπόδ'». Ενωμένο με ΑΤ 302, βλ. παρ. αρ. 42.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

17. ΛΑ 577 (ΣΠ 50), 1-6, Πάλη Κεφαλληνίας, «Παραμύθι της βασιλοπούλας του Πεχίνου». Οι βασιλοπούλες ρίχνουν το μήλο, των μεγαλύτερων πέ-

φτει σε δύο δράκους, της μικρότερης σε έναν αετό. Ο μικρότερος αδερφός φτάνοντας στου κουνιάδου του του αετού μαθαίνει από μια κουτσή πάπια που βρίσκονται οι μεγαλύτεροι αδερφοί του: στην βασιλοπούλας του Πεχίνου. Συνέχεια όπως στον *852A.

18. ΛΦ 1780, 1-12, Κατούνα Λευκάδας, «Η Πεντάμορφη». *I*: α, α1, β, β1, δ, ε1 (συμφωνούν και οι τρεις), στ3, στ10, στ11 (φιδιών, φαριών). *II*: Ο μικρότερος αδερφός αναζητά την Πεντάμορφη του Κόσμου. *III*: β, β3, γ, δ4, ε, ε1, ε3, ε4, στ, στ1, στ2, στ3, στ5. Συνέχεια όπως στον ΑΤ 300, βλ. παρ. αρ. 88.
19. Λαογραφία ΙΑ', 1934-1937, 439-441, Καταστάρη Ζακύνθου, «Τση κιτριάς η θεγατέρα». Αρχή όπως ΑΤ 408 (βλ. τόμος 3, τεύχ. 2, σ. 621). Ο νέος δέχεται βοήθεια από τις τρεις αδελφές του, τη βασίλισσα των πουλιών, τη βασίλισσα των δράκων και τη βασίλισσα του Κουτσοπάπουζα. *I*: στ1. *III*: β, γ, γ3, ε, ε1, ε3, στ, στ3, στ4, στ5.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

20. ΛΑ 533 (ΣΠ 6), 7-11, Κορινθία. *I*: γ, δ6, δ7, δ9, ε, στ, στ2. *IIA*. *III*: στ, στ1, στ3. Συνέχεια όπως στο ΑΤ 408, βλ. παρ. αρ. 45.
21. ΛΑ 541 (ΣΠ 14), 9-17, Κορινθία. *I*: γ (ένας γαμπρός), δ6, στ2 (ήλιος). Ο νέος στέλνεται στους φίλους του μαγικού γαμπρού, το φεγγάρι και την Αυγή. Η Αυγή βρίσκει την Πεντάμορφη. Συνέχεια με μοτίβα από το 313C και 403B.
22. ΛΑ 571 (ΣΠ 44), 174-180, Κυπαρισσία. *I*: ε1 (το βασιλόπουλο πείθει τους γονείς του να δώσουν τις αδελφές του), στ, στ2. Συνέχεια όπως στο ΑΤ 408, βλ. παρ. αρ. 46.
23. ΛΑ 1167, 70-73, Μεσσηνία.
24. ΛΑ 1186, 43-45, Πύργος Ηλείας, «Χρυσάφενια, Κρυσταλένια, Διαμαντένια». Αρχή όπως ΑΤ 312: αράπηδες σηκώνουν δυνατό άνεμο και αρπάζουν τις τρεις κόρες του βασιλιά. *IIA*: αναζήτηση της Πεντάμορφης από το μικρότερο γιο. *III*: β, β1, β6, γ (μόνο με την τρίτη αδερφή), γ3. Συνέχεια όπως ΑΤ 554.
25. ΛΑ 1186, 183-184, Ηλεία, «Στις ήλινες, στις μπίλινες, στις σαλαμαλακούσες, στα χρυσταλλένια τα βουνά, στους χρυσταλλένιους κάμπους».
26. ΛΑ 1281, 153-157, Κυπαρισσία, «Ο βασιλεύς και τα τρία παιδιά του και με τας τρεις θυγατέρες». *I*: α, α1, β, β1, γ, γ2, γ3, γ4, ε, στ3, στ7. *IIA*: αναζήτηση της κόρης που θα βρει στα βουνά, στους κάμπους, στις ρεματιές. *III*: β, στ, στ1, στ3, στ6, στ8 (αετός), στ10. Τη βρίσκει και γυρίζουν μαζί.

27. ΛΑ 2934, 49-52, Μεσσηνία, «Το παραμύθι της βασιλοπούλας». Ενωμένο με ΑΤ 304, βλ. παρ. αρ. 36.
28. ΛΑ 2934, 232-233, Μεσσηνία, «Χρυσομαλλούσα».
29. ΛΦ 555, 1-6, Ολυμπία, «Η πόλις Ταβιθά». *I*: α, α1, β, β1, δ, δ5, ε, στ, στ3 (των θηρίων), στ6, στ10. *II*: *III*: β, β1, γ, γ3, δ, δ2 (πορτοκάλι), ε, ε1, ε2, ε3, στ, στ1, στ2, στ3, στ6, στ7, στ8 (κοκκινολαίμης), στ9, στ10. Φτάνουν στην πόλη όπου ένας γίγαντας με ξίφος έχει μαρμαρώσει όλους τους ανθρώπους. Με τη βοήθεια της γριάς υπηρέτριας, ο ήρωας του αρπάζει το ξίφος, τον μαρμαρώνει και ελευθερώνει τ' αδέρφια του.
30. ΛΦ 805, 13-16, Γύθειο, «Πατροκυτρολεμονιού». *I*: α, α1, β, β1, δ, δ6, δ9, δ11 (κοντός), ε, στ, στ2. *II*: Αναζήτηση νύφης. *III*: β, β1, γ, δ, δ1 (η μικρότερη αδερφή τον μεταμορφώνει σε καρφίτσα στο πέτο της), δ3, ε, ε1, ε2 (τον ρωτάει μόνο για το μικρότερο αδερφό), ε3, στ. Συνέχεια όπως στον ΑΤ 408, βλ. παρ. αρ. 56.
31. ΛΦ 878, 1-11, Πεταλίδι Μεσσηνίας, «Το κάδρο της Γλυκομηλιάς». *I*: α, α1, β, β1, δ, δ6, δ7, δ9, ε, στ, στ2. *II*: Αναζήτηση της Πεντάμορφης (η φωτογραφία της στο απαγορευμένο δωμάτιο). *III*: β, β1, β5, γ, δ, δ1 (βάζο, σκούπα, λάμπα), δ3, ε, ε1, ε2, ε3, στ, στ1, στ3, στ6, στ7 (μικρό αστεράκι), στ9. Συνέχεια όπως στον ΑΤ 408, βλ. παρ. αρ. 57.
32. ΛΦ 1548, 7-9, Ασωπός Λακωνίας, «Το βασιλόπουλο και η Πεντάμορφη». *I*: α, α2 (τρεις γιους και μια κόρη), β, β1, δ2, ε1 (οι δυο μεγαλύτεροι αδελφοί, θέλουν να τη δώσουν, ο μικρότερος δεν θέλει αλλά τελικά πείθεται να τη δώσει), στ, στ2. *III*: β, β7, γ, δ4, ε3. Συνέχεια όπως το ΑΤ 408, βλ. παρ. αρ. 62.
33. ΛΦ 1620, 35-42, Καλύβια Ήλιδας, «Το τίτιρι που κελαδεί σ' ανατολή και δύση». Αρχή όπως στον ΑΤ 312. *III*: β (πηγαίνει μόνο στο μέρος της μεγαλύτερης αδερφής), β5, β6, γ, γ3, δ2 (πορτοκάλι), δ3, ε, ε1, ε3, ε4, στ, στ5 (τον συμβουλεύει ο πρώτος αδερφός). Συνέχεια όπως στον ΑΤ 554.
34. Ταρσούλη, 116-120, Άγιος Πέτρος Κυνουρίας, «Ο Λάμιος κι ο Νέραιδος». Λάμιος και Νέραιδος, δράκοι ανθρωποφάγοι, βοηθούν τον βασιλιά να βρει τη βασίλισσα, που ο πειρασμός την άρπαξε, όταν αυτή άνοιξε την 41η κάμαρα. Σύναξη όλων των πουλιών και μαμουινιών, μια γουστερίτσα δείχνει τον πύργο του πειρασμού. Η συνέχεια όπως ΑΤ 313.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

35. ΛΑ 531 (ΣΠ 4), 1-27, Γρανίτσα Ευρυτανίας. *I*: γ, γ2, γ4, δ11 (δράκος). *IIB*: (304). *IV*: ζ.

36. ΛΑ 1254, 51-53, Λεπιανά Ευρυτανίας, «Πως ένας βασιλιάς είχε τρία παιδιά και τρία κορίτσια». *I*: α, α1, β, β1, δ, δ6, δ7, δ9, ε1 (τις δίνουν), στ1. Τα δύο μεγαλύτερα αδέρφια ξεκινούν διαδοχικά για να βρουν τις αδερφές τους. Φτάνουν στον τόπο μιας βασιλοπούλας που βάζει ερώτημα: τι νέα από τη Χρυσούπολη. Μην ξέροντας να απαντήσουν τους σκοτώνει. Ο μικρότερος ξεκινά να βρει αυτή την πόλη. *III*: β, δ4, ε, ε3, ε4, στ3, στ6, ζ, ζ3. Ο ήρωας σκοτώνει το δράκο που φύλαγε τη Χρυσούπολη και φέρνει τα νέα στη βασιλοπούλα.
37. ΛΦ 220, 1-5, Δεσφίνα, «Οι σαράντα αράπηδες». *I*: α, α2 (τρία κορίτσια και ένα αγόρι), β, β1, δ, δ3, δ6, δ7, δ9, ε1 (παρά την αντίδραση των κοριτσιών, ο αδερφός τις δίνει), στ, στ2. *II*: Αναζήτηση των τριών λεμονιών. *III*: β, β5, γ, γ3 (από το δαχτυλίδι που η κόρη φορά). Συνέχεια όπως στον ΑΤ 408, βλ. παρ. αρ. 67.
38. ΛΦ 1129, 9-11, Πόρος Τροιζηνίας, «Η Πεντάμορφη». *I*: α, α1, β, β1, δ, δ4, ε, στ, στ2. *II*: Ο μικρότερος γιος αναζητά την Πεντάμορφη. *III*: β, β1, γ, δ, δ4, ε, ε1, ε2, ε3, στ, στ1, στ3, στ4. Συνέχεια όπως ΑΤ 408, βλ. παρ. αρ. 69.
39. ΛΦ 1634, 28-37, Μεσολόγγι, «Έρμη πολιτεία». *I*: α, α1, β, β1, δ, δ4 (τρεις), ε, στ, στ1 (διατάζουν τους δαιμόνους). *II*: Ο μικρότερος αδερφός αναζητά την έρμη πολιτεία, για να ελευθερώσει τα αδέρφια του από την ελαφίνα – πεντάμορφη λάμια, που τους έχει κλεισμένους σε μπουντρούμι. *III*: β, β2, β6, γ, γ1, δ, δ1 (γλάστρα, σάρωμα), δ2 (μήλο), δ3, ε, ε1, ε2, ε3, ε4, στ, στ1, στ2, στ3, στ6, στ8, στ9, στ10.

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ - ΠΟΝΤΟΣ - ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

α. Μικρά Ασία

40. ΛΦ 244, 1-6, Μαρμαράς Κωνσταντινουπόλεως, «Το αθάνατο νερό». *I*: α, α2 (τρεις κόρες και ένα γιο), δ, στ (δράκος, λιοντάρι, σταυραϊτός). *II*: αρπαγή. *III*: β (επισκέπτεται μόνο την πρώτη αδελφή), δ, δ1 (σκούπα), δ3, ε, ε1, ε4, στ, στ4 (ο πρώτος γαμπρός). *IV*: ζ.

β. Πόντος

41. ΛΑ 1035 (ΙΑ 394), 73-77, «Τα τρία βασιλόπουλα και οι τρεις γαμπροί».
42. ΛΑ 1035 (ΙΑ 394), 79-80, ΛΑ 552, 4, Κερασούντα, «Ο γαμπρόν άρχον».
- Σύμφωνα με την επιθυμία του πατέρα το κορίτσι του παίρνει τον πρώτο που παρουσιάστηκε στην πόρτα: μιαν αρκούδα. Γεννάει μισό αρκούδάκι –

μισό άνθρωπο. Γυρνάει στο σπίτι της και η αρκούδα έρχεται να τη ζητήσει. Της λένε ότι θα την δώσουν αν ανέβει ένα δέντρο, πέφτει και σκοτώνεται (όπως στον 1240*).

43. Dawkins, *MGF*, 121-131, Σούρμενα, «The magic Brothers - in-law». *I*: α, α1, β1, β3 (ο ίδιος ο βασιλιάς τις δίνει), γ, στ3, στ8, στ9, στ10. [Η συνέχεια όπως ΑΤ 304 *I*: β12 (να μην κυνηγήσουν στο βουνό). *II*: α, α1, α3, α4 (σε τρία διαδοχικά μέρη φίδια, το πρώτο με ένα κεφάλι, το δεύτερο με δύο, το τρίτο με τρία), α6, α7 (γέρο), α8 (τον πλακώνει με βράχο), α10, α11, α14, α15, α16. *III*: α, α1, α3, α5, α6, β, β5 (τερατώδες πουλί)]. *III*: στ, στ1, στ3, στ4, στ5. *IV*: ζ (τον ανασταίνει η αδερφή του). Η συνέχεια όπως ΑΤ 302, βλ. παρ. αρ. 72.

γ. Καπαδοκία

44. Dawkins, *MG in AM*, 355-357, αρ. 3, Ουλαγάτς, άτιτλο. *I*: α (ένας πατέρας), α1, β (στο μικρότερο γιο), β1, δ, δ11 (δερβίσης). Η συνέχεια όπως ΑΤ 304, βλ. παρ. αρ. 44.
45. Dawkins, *MG in AM*, 379-383, αρ. 11, Ουλαγάτς, άτιτλο. *I*: α, α1, β, β3 (στο μεγαλύτερο να γίνει βασιλιάς, στο μεσαίο να πουλήσει τα κορίτσια), γ, γ7 (δεβ), ε. Η συνέχεια όπως ΑΤ 302, βλ. παρ. αρ. 74.

ΚΥΠΡΟΣ

46. ΛΦ 300, 1-9, Τριμύθι Κύπρου, «Ο τζιουτζιές». *I*: α, α2 (δύο κόρες και τρεις γιους), β, β1, β2, ε, στ1, στ3, στ4, στ5. *IIB*. *III*: β, β5, β6, γ, γ1, γ2, δ1, δ3, ε, ε2, ε3, στ (τον βοηθούν και οι δύο γαμπροί), στ6, στ8 (αετός), στ9, στ10. *IV*: ζ. [Η συνέχεια όπως στον ΑΤ 302: *IV*: β4, γ4, γ6, δ2, δ3, δ4, δ5 (παξιμάδι), ε, ε2, ζ, ζ5].
47. ΛΦ 829 Β', 7-17, Ίννια Πάφου, «Τα τρία αδελφια». *I*: α, α1, β, β1, δ, ε, στ, στ1, στ3, στ11 (λιονταριών, καπλανιών, κουκουφιάων). *IIB* (304, βλ. 3ος τόμος, τεύχ. α', σ. 138). *III*: β, β5, β6, γ, γ1, γ2, δ, δ1 (φροκάλι), ε, ε1, ε2, ε3, στ, στ1, στ2, στ3, στ6, στ7, στ8 (κουκουφιάος), στ9. Η φοράδα που βγαίνει μέσα από τη θάλασσα λείει στο γιο της να σκοτώσει το υπερφυσικό ον.
48. ΛΦ 1367, 1-11, Τριμύθι Λευκωσίας, «Ο τζιουτζιές». *I*: α2 (τρεις αδελφοί ορφανοί με τρεις αδελφές), δ10, ε1 (οι δύο μεγαλύτεροι δεν θέλουν να τις παντρέψουν, ο μικρότερος τις δίνει), στ, στ1 (διατάζουν τη γη, τη θάλασσα, τα πουλιά). *IIB*. *III*: β, β3, β6, γ, δ, δ1 (βελόνι), δ3, ε, ε1, ε2, ε3, στ, στ1, στ2, στ3, στ6. Η συνέχεια όπως ΑΤ 302, βλ. παρ. αρ. 75.

49. *Κυπριακά Χρονικά* Θ', 1933, 299-305, Κυθρέα, «Το παραμύθιν του βασιλοπαιδιού που τημ πεντάμορφην». Αρχή όπως ΑΤ 312: δράκοι με φτερά αρπάζουν διαδοχικά τις δύο βασιλοπούλες που πάνε στο παζάρι να φωνίσουν. *IIA. III*: β, β2, β6, γ, γ1, δ4, ε, ε3, στ, στ1. Η συνέχεια όπως ΑΤ 554.

ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑ

50. Taibbi- Caracausi, 89-92, αρ. 15, Rocca - Forte, «Η μάνη Aurora = η όμορφη Αυγή». *I*: στ, στ2 (Ήλιος, Βορέας, Πάγος). *IIA*: το παλικάρι αναζητά την όμορφη Αυγή. *III*: β, γ, ζ3 (τρία κουβάρια με κλωστή).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ο ΑΤ 552, στον οποίο συμπεριλάβαμε και τις παραλλαγές που αναφέρονται ως ΑΤ 552Α, καθώς αναπτύσσονται με τον ίδιο τρόπο, εμφανίζεται στην Ελλάδα περισσότερο ως ένα παραμυθιακό θέμα έτοιμο να ενταχθεί σε ποικίλες παραμυθιακές υποθέσεις, παρά ως ένας ανεξάρτητος παραμυθιακός τύπος. Πρόκειται για το βασικό θέμα της βοήθειας που προσφέρουν στο μικρότερο αδελφό οι τρεις μαγικοί γαμπροί του (ή τα τρία ζώα-γαμπροί) σαν αντάλλαγμα του καλού που τους έκανε. Το θέμα αυτό εξελίσσεται διαφορετικά, ανάλογα με τη φύση της αναζήτησης στην οποία μπλέκεται ο νεότερος αδελφός, απ' όπου προκύπτουν και οι συμφυρμοί του παραμυθιού μας με άλλους παραμυθιακούς τύπους: είτε πρόκειται δηλαδή για την αναζήτηση μιας μαγικής γυναίκας (συνήθως της Πεντάμορφης ή άλλης μαγικής γυναίκας, όπως εκείνης που βρίσκεται μέσα στο κίτρο) είτε ο μικρότερος αδελφός παντρεύεται, χάνει όμως τη γυναίκα του, που μετέφερε μακριά μια κακή δύναμη και την αναζητά. Στην πρώτη περίπτωση ο ΑΤ 552 είναι δυνατό να συμψύρεται με τον ΑΤ 408 (*Τα τρία Κίτρα*), και σπανιότερα με τον ΑΤ 554 (*Τα ευγνώμονα ζώα*), ΑΤ 300 (*Δρακοντοκτόνος ήρωας*), κ.ά. Στη δεύτερη, εμφανίζεται ενωμένος με τον ΑΤ 304 (*Ο Κυνηγός*), στην αρχή (όπου περιγράφονται οι νυχτερινές περιπέτειες του ήρωα και η απόκτηση μιας νύφης) και με τους ΑΤ 302 (*Εξωτερική ψυχή*) και ΑΤ 302Α* (*Αγριογουρούνα*) στη συνέχεια (που περιγράφουν την απώλεια της συζύγου και την επανάκτησή της, κάποιες φορές με τη βοήθεια των μαγικών γαμπρών που επανεμφανίζονται).

Στις περιπτώσεις των παραμυθιακών αυτών συμφυρμών το παραμυθιακό θέμα του ΑΤ 552 εμφανίζεται κάποιες φορές πιο αδύναμο (ο νέος συναντά μόνο τη μία αδερφή του και αντίστοιχα μόνο τον ένα μαγικό γαμπρό, ο νέος επισκέπτεται τις αδερφές του αλλά οι γαμπροί του δεν προσφέρουν καμιά βοή-

θεια) ώσπου σταδιακά να μετατρέπεται σε διακοσμητικό μοτίβο, που δεν παίζει κανένα ρόλο στην εξέλιξη της δράσης.

Η συνηθισμένη εισαγωγή των ελληνικών παραμυθιών εμφανίζει έναν θνήσκοντα πατέρα να αφήνει παραγγελιά στους γιους του να παντρέψουν τις αδερφές τους με όποιο τις πρωτοζητήσει. Οι γαμπροί μπορεί να είναι είτε ζώα, είτε, συχνότερα, ανθρώπινα όντα με ταπεινή εξωτερική εμφάνιση, που αποδεικνύονται δράκοι, ουράνια σώματα ή βασιλείς των ζώων.

Διαφοροποιημένη είναι η διεθνής ανάπτυξη του παραμυθιού, όπου ένας χρεοκοπημένος άνδρας, σε αντάλλαγμα χρημάτων, υπόσχεται τις τρεις θυγατέρες του σε γάμο με τρία ζώα (συνήθως αρκούδα, αετό και φάλαινα). Άλλοτε τα ίδια τα τρία κορίτσια απελπισμένα επειδή δε βρίσκουν γαμπρό, λένε ότι θα παντρευτούν οποιοδήποτε ακόμα και ζώο. Ο αδερφός των κοριτσιών επισκέπτεται τις αδερφές του και ανακαλύπτει ότι τα ζώα γαμπροί μεταμορφώνονται περιοδικά σε ανθρώπους. Τα ζώα γαμπροί του δίνουν ένα μέρος από το σώμα τους με το οποίο μπορεί να τα καλέσει, έτσι ο ήρωας συνεχίζει με τις περιπέτειές του, καλώντας την κατάλληλη στιγμή τους γαμπρούς του. Έως εδώ λέγεται ως ανεξάρτητο παραμύθι, στη συνέχεια όμως μπορεί να αφομοιωθεί σε οποιαδήποτε ιστορία, όπου τα ζώα βοηθοί απαντώνται: ο ήρωας μπορεί να τα χρησιμοποιήσει για να σώσει μια βασιλοπούλα από ένα τέρας ή να νικήσει το δράκο, του οποίου η δύναμη βρίσκεται μέσα σε ένα αυγό (ΑΤ 300, 302, 303), ή για να ξανακερδίσει τη γυναίκα του και τα μαγικά αντικείμενα που του έκλεψαν (ΑΤ 560, *The Magic Ring*). Με αυτό τον τρόπο το παραμύθι «τα ζώα γαμπροί» χρησιμεύουν ως μια αναλυτική εισαγωγή, που προσκολλάται σε ποικίλες περιπετειώδεις ιστορίες.

Πρόκειται για παραμύθι γνωστό στην ευρωπαϊκή προφορική παράδοση (με ιδιαίτερη διάδοση στις Βαλτικές χώρες και τη Ρωσία), από Ιρλανδία έως τον Καύκασο και την Παλαιστίνη. Από τους Γάλλους μεταφέρθηκε στην Αμερική. Οι R. M. Dawkins και Halliday αναφέρουν τουρκικά, μαγυαρικά, αλβανικά, σερβικά, ρωσικά και τσιγγανικά παράλληλα, ενώ ο Halliday θεωρεί την ιστορία χαρακτηριστική των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής.

Γραπτές επεξεργασίες της υπάρχουν από τον Basile (17ος αι.) και τον Musaus (18ος αι.).

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 555

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 555

Το χρυσό φαράκι

ΑΤ: The Fisher and his Wife (Ο φαράς και η γυναίκα του)
Delarue-Tenèze: Le pecheur et sa femme (ο φαράς και η γυναίκα του)
Grimm n. 19: Von dem Fisher un syner Fru (Περί του φαρά και της
γυναίκας του)

Ο φαράς και το φαράκι

Μια φορά κι ένα καιρό ήταν ένας φαράς και, όπως φάρευε, έπιασε πολλά φάρια και τα πήγε στο σπίτι του κι ένα απ'όλα τα φάρια πήδαγε και είπε της γυναίκας του, να μην το τηγανίσει, παρά να το βάλει σε μια μεγάλη μπουτίλια με νερό.

Και το έβαλε στη μπουτίλια και το φαράκι του είπε: «Αφού μου έκανες αυτό το καλό, τι θέλεις να σου χαρίσω;» Και εσχέφθη με τη γυναίκα, τι χάρη να ζητήσουμε από το φαράκι, αφού μας λέει; Η γυναίκα εγύρευε, αν μπορεί να μας κάνει ένα σπιτάκι. Και τους το 'κανε το σπιτάκι και το φαράκι ζούσε μέσα στη μπουτίλια. Πάλι η γυναίκα είπε του άντρα της: «Δεν μας χωράει το σπίτι, δε ζητάς από το φαράκι να μας το μεγαλώσει;» Ο άντρας της ντρεπότανε να το πει στο φαράκι και λέει της γυναίκας: «Πες το εσύ».

Και αμέσως η γυναίκα λέει στο φαράκι: «τούτο το σπίτι που μου 'κανες, καλό είναι, αλλά ήθελα να μου το κάνεις ψηλότερο ακόμη, γιατί καψώνουμε σε τούτο». Και το φαράκι της είπε: «Α! κυρά μου, η καλυβίτσα σε χώραγε, κοτζά μου σπίτι δε σε χωράει;» Και να είναι τέτοια αχάριστη, της τό 'κανε πάλι καλυβίτσα το σπίτι. Και ο άντρας της τη μάλωσε τώρα και της λέει: «Α! κυρά μου, δε μας έφτανε το σπιτάκι, τώρα η αχεροκαλύβα χωράει τα έπιπλα, ε;» Και το γκρέμισε το σπίτι και η πλεονέχτρα τράβαγε τα μαλλιά της τώρα και χλώθηκε πάλι στην καλύβα και περάσανε κείνοι καλά και μεις ακόμα καλύ-
τερα!

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

I. Η εκπλήρωση των ευχών του φάρά

α: Ένας φτωχός φάράς πιάνει ένα (χρυσό) φάρι που τον παρακαλεί να το ελευθερώσει και υπόσχεται να τον ανταμείψει· α1: εκπληρώνοντας οποιαδήποτε επιθυμία του· α2: ο φάράς το ελευθερώνει· α3: ζητά φαγητό· α4: ζητά ένα όμορφο σπίτι αντί για τη φτωχή καλύβα· α5: δεν ζητά τίποτε ο ίδιος αλλά μεταφέρει τις επιθυμίες της γυναίκας του· α6: η ευχή πραγματοποιείται· α7: γυρνώντας από το φάρεμα, ο φάράς βλέπει στη θέση της καλύβας ένα σπίτι με όλα τα καλά μέσα· α8: αλλά δεν πρέπει να μαρτυρήσει στη γυναίκα του τι συνέβη, αλλιώς όλα θα χαθούν.

β: Από ένα μαγικό καρπό (λάχανο) που φτάνει μέχρι τον ουρανό ο γέρος ή η γριά ανεβαίνει· β1: και συναντά πρόσωπο (έναν σοφό γέρο) που τους επληρώνει τις επιθυμίες.

II. Οι ευχές της άπληστης γυναίκας

α: Η γυναίκα γίνεται άπληστη και ζητά όλο και περισσότερα· α1: να γίνει το σπίτι παλάτι· α2: ν'αποκτήσουν πλούτη· α3: άλλο· α4: να γίνει εκείνη βασίλισσα· α5: ύστερα πάπισσα· α6: βασίλισσα της θάλασσας και των φαριών· α7: τελικά Θεός.

β: Το φάράκι (ή ο σοφός γέρος) εκπληρώνει αρχικά τις επιθυμίες, αλλά τελικά τιμωρεί την απληστία της γυναίκας και τους τα παίρνει όλα.

γ: η γυναίκα πιέζει τον άντρα της να της πει πώς τα απέκτησε όλα αυτά, κι όταν της το μαρτυρεί τα χάνουν όλα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

1. ΛΦ 1164, 1-3, Βόλος, «Το χρυσό φάράκι». I: α, α1, α2, α3, α6. II: α (και τα παιδιά του), α1, α4, β.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

2. ΛΑ 1178, ΣΜ 8, 57-58, Νομός Θεσσαλονίκης, «Το χρυσό φάράκι». I: α, α2, α7, α8. II: γ.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

α. Δωδεκάνησα

3. ΙΑ 690Α, 199-209, Αστυπάλαια, «Η γρ'ιντζά τσ'ο γέρος». *I*: α, α1, α2, α5, α4, α3, α6. *II*: α, α2 (έπιπλα, φαγιά, πολυελαίους), α4, β.
4. ΛΑ 2248, 349-354, Αστυπάλαια, «Το φαράκι». *I*: α, α1, α2, α5. *II*: α, α1, α2 (καθρέφτες, ντουλάπες, τραπέζια με φαγιά), α4, β.
5. Δωδεκανησιακόν Αρχεῖον Α', 1955, 168-172, Αστυπάλαια, «Η γριντζά τσ'ο γέρος». *I*: α, α1, α2, α5. *II*: α, α1, α2 (έπιπλα, σοφράς που δίνει ό,τι φαγητό επιθυμούν), α4, β.

β. Κρήτη

6. ΛΦ 910, 16-20, Τέμενος, «Το μαγικό λάχανο». *I*: β, β1 (τους δίνει ένα μαγικό τραπεζάκι για να έχουν πάντοτε φαΐ). *II*: α (και ο άντρας της), α2, α5 (δεσπότες), β (τους δίνει μια βέργα να κρατούν στην εκκλησία που αρχίζει να δέρνει όλον τον κόσμο. Χάνουν τα πάντα).

γ. Κυκλάδες

7. ΛΑ 1396, 83-85, αρ. 35 (ΛΑ 555, 1) Τήνος, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α5. *II*: α, α3 (σπίτι, μπαξέ, χρυσή πολυθρόνα), α2, α6, β.

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

8. ΛΑ 1213, (ΣΜ 43), 22-23, Ζάκυνθος, «Το χρυσό φάρι». *I*: α, α1, α2, α5. *II*: α, α3 (σκάφες, σπίτι) α1, α4 (στρατηγίνα, έπειτα βασίλισσα), α6, β.
9. ΛΦ 465, 10-11, Αργυράδες Κέρκυρας, «Το μαγεμένο φάρι». *I*: α, α1, α2, α5. *II*: α, α1, α2, α3 (υπηρέτριες), α4 (αυτοκρατορία), α7, β.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

10. ΛΑ 1186 (ΣΜ 16), 217, Ηλεία, «Το χρυσό φάρι». *I*: α, α1, α2, α5. *II*: α, α1, α2, α4, β.
11. ΛΑ 1188 (ΣΜ 18), 71α-74α, Ηλεία, «Ο φαράς και το χρυσόφαρο». *I*: α, α1, α2, α5. *II*: α, α3 (χαινούρια σκάφη, σπιτάκι), α1, α4, α6, β.
12. ΛΑ 1189 (ΣΜ 19), 146, Ηλεία, «Το χρυσό φάρι». *I*: α, α1, α2. *II*: α, α1, α4 (οι ευχές πραγματοποιούνται).

13. ΛΑ 1192 (ΣΜ 22), 39-40, Ηλεία, «Το χρυσό φαράκι». *I*: α, α1, α2, α7, α8. *II*: γ.
14. ΛΑ 1192 (ΣΜ 22), 152, Ηλεία, «Το παραμύθι του φαρά». *I*: α, α1, α2, α7, α8. *II*: γ.
15. ΛΦ 501, 35-36, Αίγιο, «Η γριά με τη νυφίτσα». *I*: α (μια γριά αγοράζει από τον φαρά το μαγικό φαράκι. Το ελευθερώνει κι αυτό της κάνει την καλύβα ωραίο σπίτι). *II*: α, α3 (έπιπλα, υφάσματα, αμάξι), α3 (να την κάνει 18 χρονών), β.
16. ΛΦ 1174, 8, Άργος «Ο φαράς, το χρυσόφαρο και η γυναίκα του». *I*: α, α1, α2, α4, α6. *II*: α, α1, α4, β.
17. ΛΦ 1448, 45-47, Άστρος, «Ο φαράς και το φαράκι». *I*: α, α1 (το βάζει σε μια μπουτίλια με νερό), α4, α6. *II*: α, α1, β.
18. ΛΦ 1604, 1-3, Ύδρα, «Ο γέρος και το δέντρο». *I*: τις ευχές εκπληρώνει το δέντρο που δεν το έκοψε ο γέρος, α2, α3, α4, α6. *II*: α, α3 (δήμαρχος ο άντρας της και δημαρχίνα αυτή), α4, α7, β (και τους μεταμορφώνει σε αρκούδες).

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

19. ΛΑ 1273 (ΣΜ 103), 1-2, Θίσβη, «Το χρυσό φάρι». *I*: α, α1, α2, α7, α8. *II*: γ.
20. ΛΑ 1273 (ΣΜ 103), 7-10, Θίσβη, «Το χρυσό φαράκι κι ο φαράς». *I*: α, α1, α2, α7, α8. *II*: γ.
21. ΛΑ 1273 (ΣΜ 103), 41-42, Θίσβη, «Ο φαράς και το χρυσό φάρι». *I*: α, α1, α2, α7, α8. *II*: γ.
22. ΛΑ 1273 (ΣΜ 103), 143, Θίσβη, «Ο πτωχός φαράς». *I*: α, α1, α2, α7, α8. *II*: γ.

ΚΥΠΡΟΣ

23. *Κυπριακά Χρονικά* Θ', 1933, 293, Κυθρέα, «Το παραμύθιν του χρυσόφαρου» (Μέγας, *Παραμύθια Α'*, 107-8). *I*: α, α1, α2, α5. *II*: α, α1, α4, β.

ΑΔΗΛΟΥ ΤΟΠΟΥ

24. ΛΦ 815, 3-4, άτιτλο. *I*: α, α1, α2, α4, α6. *II*: α, α4, α5, α7, β.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Η αφήγηση αυτή, αν και καταταγμένη στα μαγικά παραμύθια, λόγω του μαγικού στοιχείου της εκπλήρωσης όλων των ευχών από ένα ζώο, μοιάζει περισσότερο με διδακτική διήγηση σχετικά με την πλεονεξία¹.

Όπως μας πληροφορεί ο S. Thompson είναι διαδεδομένη σε ανατολική και δυτική Ευρώπη και έχει μεταφερθεί από τους Ισπανούς στη λατινική Αμερική και από τους Ολλανδούς στις Ινδίες. Απαντάται επίσης στην Ινδονησία².

Στην Ευρώπη υπάρχουν δυο αφηγηματικές εκδοχές του παραμυθιού. Στην πρώτη, που, σύμφωνα πάντα με τον Thompson, απαντά στις γερμανόφωνες και σλαβόφωνες χώρες και κάποτε στη Γαλλία, ένας ψαράς πιάνει ένα ψαράκι που τον παρακαλεί να το ελευθερώσει, και σε αντάλλαγμα εκπληρώνει όλες του τις επιθυμίες. Στη δεύτερη, διαδεδομένη στην Ιταλία αλλά γνωστή και στη Γαλλία, ένας γέρος ανεβαίνει μια σκάλα (μια φασολιά) που φτάνει ως τον ουρανό, όπου συναντά τον Θεό, ή τον φύλακα του Παραδείσου, που εκπληρώνουν τις ευχές του.

Στην Ελλάδα βρίσκουμε και τις δυο αυτές αφηγηματικές εκδοχές ως αρχικά επεισόδια-στη συνέχεια η διήγηση περιγράφει την ολοένα αυξανόμενη πλεονεξία της γυναίκας του ψαρά, που τον βάζει να ζητήσει όλο και περισσότερα, υλικά αγαθά στην αρχή (φαγητά, ένα σπίτι, έπιπλα κλπ) κι αργότερα εξουσία (να γίνει δημαρχία, βασίλισσα, πάπισσα) και τελικά παντοδυναμία (θέλει να γίνει Θεός). Στο τέλος η πλεονεξία τιμωρείται και το ζευγάρι χάνει τα πάντα. Το παραμύθι καυτηριάζει τη γυναικεία πλεονεξία (ο άνδρας εμφανίζεται εδώ συνήθως ως άβουλος σύζυγος, που δεν αντιστέκεται στις υπερβολικές επιθυμίες της γυναίκας του), ενώ ορισμένες παραλλαγές επικρίνουν και τη γυναικεία περιέργεια, αφού όλα χάνονται στο τέλος εξαιτίας της επιμονής της συζύγου να μάθει ποιος τους εκπληρώνει κάθε επιθυμία³.

1. Τουλάχιστον στην ελληνική της μορφή. Όπως λέει ο H. Roelleke, λείπει το αίσιο τέλος, δηλαδή ένα από τα βασικά ειδωποιά χαρακτηριστικά του είδους «μαγικό παραμύθι». (H. Roelleke, «Fischer und seine Frau», *Enzyklopädie des Märchens*, 4, 1984, σ. 1232-1240).

2. S. Thompson, *The Folktale*, ό.π., 134.

3. Αντίθετα, σε παραλλαγές άλλων χωρών μπορεί η γυναίκα να μην εμφανίζεται καν, ή το ζευγάρι να είναι από κοινού υπεύθυνο για τη μοίρα του. Κατά τον Roelleke (ό.π., σ. 1236-7) η διήγηση αυτή δεν έχει λοιπόν μόνο διδακτικά ή μπουρλέσκ στοιχεία, αλλά και τραγικά. Οι ήρωες διαπράττουν Ύβρη, επιδιώκοντας να γίνουν οι ίδιοι Θεοί.

**ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΙΑΔΟΣΗΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ
ΤΩΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΩΝ ΤΥΠΩΝ ΑΤ 500-559**

Τύπος	Παραλλαγές	Τύπος	Παραλλαγές
ΑΤ 500	13	ΑΤ *514Α	15
ΑΤ 501	25	ΑΤ *514Β	7
ΑΤ 502	9	ΑΤ *514C	29
ΑΤ 503	2	ΑΤ *514D	26
ΑΤ 505	5	ΑΤ 516	48
ΑΤ 506Α	15	ΑΤ 530	34
ΑΤ 507C	33	ΑΤ 531	123
ΑΤ 510Α	254	ΑΤ 532	62
ΑΤ 510Β	116	ΑΤ 545Β	90
ΑΤ 511	3	ΑΤ 545D*	33
ΑΤ 511Α	6	ΑΤ *546Α	4
ΑΤ 513Α	44 (συμφυρμοί)	ΑΤ 550	78
ΑΤ 514	19	ΑΤ 550 Α	3
ΑΤ *884C	82	ΑΤ 552	50
ΑΤ *884D	25	ΑΤ 555	24

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΠΗΓΩΝ ΚΑΙ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ (η σειρά κατά το λατινικό αλφάβητο)

Υπενθυμίζουμε ότι η βιβλιογραφία αυτή βασίζεται στη δημοσιευμένη από τον Γ. Α. Μέγα βιβλιογραφία στον πρώτο τόμο του Καταλόγου, *Μύθοι Ζώων* (1978) και ότι περιλαμβάνει μόνο τα έργα που χρησιμοποιήθηκαν ως πηγές για τη συγκρότηση των καταλόγων παραλλαγών των παραμυθιακών τύπων που απαρτίζουν τον παρόντα τόμο, καθώς και τα βασικά έργα αναφοράς.

Α' ΠΗΓΕΣ ΑΔΗΜΟΣΙΕΥΤΕΣ

ΙΛ: Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών.

ΚΜΣ: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.

ΛΑ: Λαογραφικό Αρχείο του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών.

ΛΦ: Λαογραφικό Φροντιστήριο του καθηγητού Γ. Α. Μέγα, Αρχείο της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας.

ΣΛ: Συλλογή Μαρίας Λιουδάκη.

ΣΜ: Συλλογή Μαθητών των ελληνικών σχολείων, αποκείμενη στο ΛΑ (εγκύκλιος 1938).

ΣΠ: Συλλογή Ν. Γ. Πολίτου κατατεθειμένη στο ΛΑ.

Β' ΠΗΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ

α' Σε περιοδικά

Ανδριακόν Ημερολόγιον: Ανδριακόν Ημερολόγιον, τ. Α'-Ε', 1925-1929.

Αρχ.Θρ.Θησ.: Αρχείον του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, διευθ. Πολύδ. Παπαχριστοδούλου, τ. Α'-ΚΕ', 1928-1976, εν Αθήναις.

Αρχείον Πόντου: Αρχείον Πόντου. Σύγραμμα περιοδικόν εκδιδόμενον υπό της Επιτροπής Ποντιακών Μελετών, τ. Α'-ΚΖ' (κυρίως ο τόμος ΙΣΤ', 1951), εν Αθήναις.

Αστήρ Πόντου: Αστήρ του Πόντου, περιοδικόν σύγραμμα εκδιδόμενον υπό Θ. Γραμματικοπούλου, τ. Α', 1885, εν Τραπεζούντι.

- Αθηνά*: Σύγγραμμα περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας, τ. 45, 1933.
- ΔΙΕ*: Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, τ. Α'-Ε', 1883-1900, Αθήναι.
- Χιακά Χρονικά*: Χιακά Χρονικά, εκδιδ. Επιμελεία Κ. Αμάντου, Α'-Δ', 1911-1919, εν Αθήναις.
- Χρονικά Πόντου*: Χρονικά του Πόντου. Μηνιαίο λαογραφικό περιοδικό. Όργανο του Συλλόγου «Αργοναύται Κομηνοί». Α'-Β', 1943-1946, Αθήνα.
- Δρήρος*: Μηνιαίο λαογραφικό- ιστορικό- λογοτεχνικό περιοδικό, 1939-1940, Νεάπολις Κρήτης.
- Δωδεκανησιακό Αρχείο*: Δωδεκανησιακόν Αρχεῖον, τ. Α'-Γ', 1955-1958, Αθήνα.
- Επετηρίς Κρητικών Σπουδών*: Επετηρίς Εταιρείας Κρητικών Σπουδών, τ. Α'-Δ', 1938-1941, Αθήναι.
- Ηπειρωτική Εστία*: Ηπειρωτική Εστία. Μηνιαία Επιθεώρησις εν Ιωαννίνους. Β'-Ι', 1953-1961.
- Folk-Lore*: A quarterly Review of myth, tradition, institution and custom of the Folklore Society, t. VII, 1896, t. X-XII, 1899-1901, London.
- Jahresgabe*: Jahresgabe der Gesellschaft zur Pflege des Märchengutes der Europäischen Völker, 1957-1965.
- Κρητική Στοά*: Κρητική Στοά. Περιοδικόν εν Ηρακλείω Κρήτης, τ. 1-3, 1908-1911.
- Κυπριακά Χρονικά*: Κυπριακά Χρονικά, τ. Α'-ΙΓ', 1923-1937, εν Λάρνακι.
- Λαογραφία*: Λαογραφία. Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, 1909-1975. Κυρίως τ. Ι', 1929, ΙΑ', 1934-1937, ΙΕ', 1954, ΚΑ', 1963. Εν Αθήναις.
- Μικρασιατικά Χρονικά*: Μικρασιατικά Χρονικά. Σύγγραμμα περιοδικόν. Α'-ΙΓ', 1938-1967, Αθήναι.
- ΝΕΑ*: Νεοελληνικά Ανάλεκτα, περιοδικώς εκδιδόμενα υπό του Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσού, 1, 1870-1872, 2, 1874. Εν Αθήναις.
- Πανδώρα*: Σύγγραμμα περιοδικόν, 11, 1861. Αθήναι.
- Παρνασσός*: Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός, τ. 4-10, 1880-1886. Αθήναι. Νέα σειρά, 1, 1959 κ. ε.
- Ποντιακά Φύλλα*: Ποντιακά Φύλλα. Διευθ. Ν. Καπνάς. Α'-Γ', 1936-1938, Αθήνα.
- Φιλολογική Πρωτοχρονιά*: Φιλολογική Πρωτοχρονιά. Ετησία λογοτεχνική κα καλλιτεχνική έκδοση, διευθ. Α. Μαυρίδης, 1948-1961, Αθήναι.
- Σ. ΚΠ*: Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος. Σύγγραμμα περιοδικόν, τ. 8-31, 1874- 1909. Εν Κωνσταντινουπόλει.
- Θρακικά*: Θρακικά. Τριμηνιαίον επιστημονικόν σύγγραμμα, τ. 1-33, 1928-1960. Κυρίως τ. 16, 1941 και τ. 17, 1942, Αθήναι.

Ζωγράφειος Αγών: Ζωγράφειος Αγών ήτοι Μνημεία της Ελληνικής Αρχαιοτήτας ζώντα εν τω νυν ελληνικώ λαώ, τ. Α', 1891, τ. Β', 1896. Εν Κωνσταντινουπόλει.

β' Σε βιβλία

Αγγελοπούλου Άννα, *Ελληνικά παραμύθια Α'. Οι παραμυθοκόρες*, Εστία, Αθήνα 1991.

Αινειάς Τ., *Εύθυμα ελληνικά παραμύθια*, Αθήναι, τ. Α' 1949, τ. Β' 1950.

Άκογλου Ξενοφών, *Λαογραφικά Κοτυώρων*, Αθήναι 1939.

Αναγνώστου Σπ., *Λεσβιακά, ήτοι συλλογή λαογραφικών περί Λέσβου πραγματειών*, Αθήναι 1903.

Argenti-Rose: Argenti Philip and Rose H. J. *The Folklore of Chios*, v. 1-2, Cambridge 1949.

Basile: Basile Giambattista, *Lo cunto de li cunti, ouero Lo trattenemiento de peccerile*, (αλλιώς: *Pentamerone*), Napoli 1634-1636. Αγγλική μετάφραση: Penzer N. M., *The Pentamerone of G. B. translated from the Italian of Benedetto Croce*, London 1932.

BP: Bolte Johannes und Polivka Georg, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*, Leipzig 1915-1932.

Boulanger Jacques, *Les contes de ma cuisinière*, Paris, 1935².

Βρόντης Αναστ., *Ροδιακά*, τ. Α', Αθήναι 1939, τ. Β', Ρόδος, 1950.

Buchon J. A., *La Grèce continentale et la Morée*, Paris 1843.

Carnoy-Nicolaïdes: Carnoy E. Henry - Nicolaïdes Jean, *Traditions populaires de l'Asie Mineure*, Paris 1889.

Dawkins, MG in AM: Dawkins R. M., *Modern Greek in Asia Minor*, Cambridge 1916.

Dawkins, 45 Stories: Dawkins R. M., *Forty-five Stories from the Dodekanese*, Cambridge 1950.

Dawkins, MGF: Dawkins R. M., *Modern Greek Folktales. Chosen and translated by* -, Oxford 1953.

Dawkins, More G. F.: Dawkins R. M., *More Greek Folktales*, Oxford 1955.

Delarue-Tenèze: Delarue Paul, Tenèze Marie-Louise, *Le conte populaire français. Catalogue raisonné des versions de France*, Maisonneuve et Larose, Paris 1976-1985.

Dieterich Karl, *Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden*, Wien 1908.

Dozon A., *Contes albanais*, Paris, 1881.

E.B: Eberhardt W., - Boratav P. N., *Typen türkischen Volksmärchen*, Wiesbaden 1953.

- Επιφανίου-Πετράκη Στέλλα, *Λαογραφικά της Σμύρνης*, βιβλίο Β': Παραμύθια κ. ά., 1966, *Παραμύθια της Σμύρνης*, βιβλίο Γ', 1967 και βιβλίο Δ', 1969.
- Garnett: Garnett L. M. J. and Glennie St. J. S., *Greek Folk Poetry*, v. 1-2, London 1896.
- Geldart E. M., *Modern Greek Folklore. The Tales of the People*, London 1884.
- Georgakis-Pineau: Georgakis G. - Pineau L., *Le folklore de Lesbos*, Paris 1894.
- Γεώργιος Αντ. Στ., *Τα νέα παραμύθια του λαού, ανέκδοτα συλλεγέντα και γραφέντα υπό-*, Αθήναι 1891.
- Grimm: *Kinder - une Hausmärchen gesammelt durch die Brüder Grimm*.
- Hahn: Hahn Johann Georg von, *Griechische und albanesische Märchen*, Leipzig 1864, München 1918, v. 1-2. Ελληνική έκδοση: Hahn Johann Georg von, *Ελληνικά Παραμύθια*, επιλογή - μετάφραση Κούρτοβιχ Δ., Όπερα, Αθήνα 1991. Οι παραπομπές μας είναι στην έκδοση του 1864.
- Höeg Carstern, *Les Saracatsans. Une tribu nomade grecque*. Bd II : textes, Paris-Copenhagen, 1926. Ελληνική έκδοση: Höeg Carstern, *Σαρακασάνικα Παραμύθια*, επιμέλεια Α. Αγγελοπούλου, Ίδρυμα Α. Χατζημιχάλη, Αθήνα 2002.
- Ιωάννου Γιώργος, *Παραμύθια του Λαού μας*, Ερμής, Αθήνα 1974.
- Καφαντάρης Κώστα, *Ελληνικά Λαϊκά Παραμύθια*. Τ. 1: *Ο Φεγγαράς*, τ. 2: *Το Φιδόδεντρο*, Οδυσσέας, Αθήνα 1988.
- Κεσίσογλου Ι. Ι., *Το γλωσσικόν ιδίωμα του Ουλαγάτς*, Αθήνα 1951.
- Klaar, Christos: Klaar Marianne, *Christos und das verschenkte Brot. Neugriechischen Volkslegenden und Legendenmärchen. Ins Deutsche übertragen, zu einem Teil gesammelt von -*, Kassel 1963.
- Kretschmer, LD: Kretschmer Paul, *Der heutige lesbische Dialekt*, Wien 1905.
- Kretschmer, NM: Kretschmer Paul, *Neugriechische Märchen*, Jena 1917.
- Κυπριακόν Λεύκωμα: Κυπριακόν Λεύκωμα Πολυξένης Λοϊζιάδος. Λεμεσός Κύπρου 1924.
- Legrand Émile, *Recueil de contes populaires grecs*, Paris 1881.
- Λελέκος Επιδόρπιον: Λελέκος Μιχαήλ, *Επιδόρπιον*, τ. Α', εν Αθήναις 1888.
- Λέριος Δ., 38 παραμύθια ανέκδοτα, συλλεγέντα και γραφέντα εις δημώδη γλώσσαν, Αθήναι (προ του 1896).
- Λιουδάκη, Γιαγιά: Λιουδάκη Μαρία, *Στης γιαγιάς τα γόνατα*, Αθήναι 1932.
- Λιουδάκη, Παππούς: Λιουδάκη Μαρία, *Στου παππού τα γόνατα*, Αθήναι 1947.
- Λιουδάκη Μαρία, *Γύρω στο μαγγάλι*, Αθήνα 1954.
- Λοϊζιάς, Πολυξένη, *Κυπριακό Λεύκωμα*, Λεμεσός Κύπρου 1924.
- Λουκάτος Δημήτριος Σ., *Νεοελληνικά Λαογραφικά Κείμενα*, Βασική βιβλιοθήκη Αετού, αρ. 48, Αθήνα 1957.

- Λουκάτος Δημήτριος, Το παραμύθι της Σταχτοπούτας στις ξένες και τις ελληνικές παραλλαγές, *Παρνασσός* 1, 461-485, 1959.
- Λουκάτος, Παξοί: Λουκάτος Δημήτριος, *Λαογραφικά Σύμμεικτα Παξών, Καταγραφή* 1957, ΚΕΕΑ, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2002.
- Λουκόπουλος Δημήτρης, *Γεωργικά της Ρούμελης*, Αθήναι 1938.
- Λουκόπουλος Δ., *Νεοελληνική Μυθολογία – Ζώα, φυτά, Σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων*, Εν Αθήναις 1940.
- Μέγας, Παραμύθια: Μέγας Γεώργιος, *Ελληνικά παραμύθια Α΄*, Εκλογή Γ. Α. Μέγα, Αθήνα, 1962 και *Ελληνικά παραμύθια Β΄*, Αθήνα 1963.
- Miliopulos MB, *Vonderlage: Aus Mazedonischen Bauernstuben. Mazedonische Legenden, Fabeln und Märchen, gesammelt von DR. Paraskevas Miliopulos, übertragen von Bernard Vonderlage*, Hamburg 1955.
- Misotakis J., *Ausgewählte griechische Volksmärchen*, Berlin 1882.
- Μιχαηλίδης-Νουάρος Μιχαήλ Γ., *Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου*, τ. Α΄, Αθήνα 1932.
- Μονογιός Ευάγγελος, *Τα Μυκονιάτικα*, Εν Ερμουπόλει 1927.
- Μοσκόβη Ειρήνη, *Τα παραμύθια της πατρίδας μου (Σύμης)*, Αθήνα 1953.
- Πασχαλίδου Δέσποινα, *Παραμύθια του λαού μας*, Αθήνα 1939.
- Πέρδικα Νίκη, *Σχύρος. Μνημεία του λόγου του λαού*, τ. II, Αθήναι 1943.
- Pio Jean, *Contes publiés grecs, publiés d'après les manuscrits du Dr. J. G. von Hahn et annotés par -*, Copenhagen, 1879. Ανατύπωση από τη Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών, αρ. 17, 1966.
- Φιλίππιδου Μαρίκα, *Τα παραμύθια της μάννας μου*, Αθήναι 1926.
- Ρήγας Γεώργιος, *Σκιάθου λαϊκός πολιτισμός*, τ. Β΄ (Δημώδεις διηγήσεις), Θεσσαλονίκη 1962.
- Roussel Louis, *Contes de Mycono*, Leopold 1929.
- Σακελλάριος Αθαν. Α., *Τα Κυπριακά*, εν Αθήναις, τ. Β΄, 1891, τ. Γ΄, 1898.
- Schmidt Bernhard, *Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder*, Leipzig 1877.
- Σμυρλής Θαλής, *Μακεδονικά παραμύθια*, τ. Α΄ (άνευ έτους).
- Σταματιάδης Επαμεινώνδας Ι., *Σαμιακά ήτοι Ιστορία της Νήσου Σάμου*, τ. Ε΄, Σάμος 1887.
- Σταμούλη-Σαραντή Ελπινίκη, *Από την Ανατολική Θράκη. Η Σηλυμβρία και τα γύρω της χωριά*, τ. Β΄, Αθήναι 1958.
- Straparola: Straparola Giovan Francesco, *Le piacevoli notti*, Venezia, I, 1550, II, 1553.
- Taibbi - Caracausi: *Testi Neogreci di Calabria*. Parte I: Taibbi, Giuseppe Rossi. Parte II: Caracausi, Girolamo. Istituto siciliano di studi Bizantini e Neogreci, Palermo 1959.
- Ταρσούλη Γεωργία, *Μια φορά κι έναν καιρό. Δημοτικά Παραμύθια*, τ. Α΄, Αθήναι 1925.

γ. Συλλογές παραμυθιών δημοσιευμένες σε περιοδικά

Αδαμαντίου Αδαμάντιος, «Τηνιακά (Η ζωή του παραμυθιού στην Τήνο)», *ΔΙΕ*, τ. Ε', 1896, σ. 277-326.

Άκογλου, Τσακράκ: Άκογλου Ξενοφών Κ., «Παραμύθια χωρίου Τσακράκ», *Ποντιακή Εστία*, Η', 1957, τεύχ. 86-87.

Άκογλου, Εννέα παραμύθια: Άκογλου Ξενοφών Κ., «Εννέα παραμύθια του Κόλντερε», *Μικρασιατικά Χρονικά*, τ. Ζ', 1957.

Βενέτης Νικόλαος, «Λέξεις, φράσεις, παροιμίες, δεισιδαιμονίες και παραμύθια», *Ζωγράφειος Αγών*, τ. Α', 1891.

Χαβιαράς Δημοσθένης, «Συμαϊκά», *Ζωγράφειος Αγών*, τ. Α', 1891.

Καμπούρογλου Μαριάννα Γρ., «Αθηναϊκά παραμύθια», *ΔΙΕ*, τ. Α', 1883.

Κιρμιζάκη Αγλαΐα, «Παραμύθια και προλήψεις της δυτικής Κρήτης», *Επετηρίς Εταιρείας Κρητικών Σπουδών*, τ. Δ', 1941.

Κληρίδης Νέαρχος, «Ιστορίες των Ζώων της Κύπρου», *Κυπριακαί Σπουδαί*, τ. ΙΓ' Λαογραφικόν παράρτημα, Λευκωσία, 1950.

Κληρίδης ΙΙ: Κληρίδης Νέαρχος, «Κυπριακά παραμύθια Β'. Διάφορες διηγήσεις», *Κυπριακαί Σπουδαί*, τ. ΚΕ', 1961.

Κληρίδης ΙΙΙ: Κληρίδης Νέαρχος, «Κυπριακά παραμύθια Γ'. Διηγήσεις με δράκους», *Κυπριακαί Σπουδαί*, τ. ΚΣΤ', 1962.

Κονομής Νικόλαος, «Κυπριακά παραμύθια», *Λαογραφία* Κ', 1962, σ. 303-408.

Κρητικός Παν. Γ., «Πατινιώτικα παραμύθια», *Λαογραφία* ΙΕ', 1954.

Λογοθετίδης Ορέστης, «Ένα Αρακηνό παραμύθι», *Μικρασιατικά Χρονικά*, τ. Ζ', 1957.

Μανασσείδης Συμεών Α., «Παραμύθια κατά την εν Αίνω διάλεκτον του λαού», *Σ. ΚΠ*. τ. 9, 1874-1875.

Μινώτου Μαριέτα, «Παραμύθια από τη Ζάκυνθο», *Λαογραφία* Ι', 1929-1932, σ. 381-448, ΙΑ', 1934-1937, σ. 415-531.

Παπαχριστοδούλου Χρήστος, «Λαογραφικά Σύμμεικτα Ρόδου», *Λαογραφία* ΚΑ', 1963-1964, σ. 120-186.

Παπαχριστοδούλου Πολύδωρος, *Αρχείον Θρακικού Θησαυρού*, τ. ΚΣΤ', 1966, σ. 407-442.

Paton W. R., *Folk-Lore X-XII*, 1899-1901.

Φωστέρης Δημήτριος Π., «Αραβανιώτικα παραμύθια», *Μικρασιατικά Χρονικά*, τ. Ε', 1952.

Ζωγραφέακης Ι., «Κρητικά παραμύθια», *Παρνασσός*, τ. Ζ', 1883.

Ζωγραφέακης, Ρωγδιά: Ζωγραφέακης Ι., «Γλωσσική Ύλη εκ Κρήτης (Η Ρωγδιά)», *Σ. ΚΠ*. τ. 31, 1909.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ ΜΕ ΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ¹

Αίνος, τουρκική Θράκη, σήμερα Enez.
Αδριανούπολη, τουρκική Θράκη, σήμερα Edirne.
Αμισσός, σήμερα Samsun, στην Τουρκία.
Αϊβαλί, (Κυδωνίαι), σήμερα Ayvalik, στην Τουρκία.
Αλικαρνασσός, σήμερα Bodrum, στην Τουρκία.
Αργυρούπολις Πόντου, σήμερα Gumushane, στην Τουρκία.
Αυδήμιο, τουρκική Θράκη, σήμερα Babaeski.
Ηράκλεια, τουρκική Θράκη, σήμερα Eregli.
Θυάτεια (Αξάριον), σήμερα Ak Hissar, στην Τουρκία.
Ιμέρα Πόντου, σήμερα Imera, στην Τουρκία.
Καισάρεια σήμερα Kayseri, στην Τουρκία.
Κερασούντα Πόντου, σήμερα Giresun, στην Τουρκία.
Κεσσάνη, σήμερα Kessan, στην Τουρκία.
Κίος Μικράς Ασίας, σήμερα Gemlik, στην Τουρκία.
Κρώμνη Πόντου, σήμερα Kurum, στην Τουρκία.
Κοτύωρα Πόντου, σήμερα Ordu, στην Τουρκία.
Κωνσταντινούπολη, σήμερα Istanbul, στην Τουρκία.
Μάλγαρα, τουρκική Θράκη, σήμερα Malkara.
Μουδανιά, τουρκική Θράκη, σήμερα Mudanya.
Νίγδη Καππαδοκίας, σήμερα Nigde, στην Τουρκία.
Νικόπολις Πόντου, σήμερα Sabin Kara Hissar, στην Τουρκία.
Πέργαμος, σήμερα Bergama, στην Τουρκία.
Προύσσα, σήμερα Bursa, στην Τουρκία.
Σαράντα Εκκλησίες, τουρκική Θράκη, σήμερα Kirklareli.

Ο πίνακας αντιστοιχίσης των τοπωνυμίων προέρχεται από τον Κατάλογο Οικισμών του Αρχείου Προφορικής Παράδοσης του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών (ΚΜΣ), από το βιβλίο: Ιωάννης Καλφόγλους, *Ιστορική Γεωγραφία της Μικρασιατικής Χερσονήσου*, Εκδόσεις ΚΜΣ, Αθήνα 2002 και από τον Άτλαντα του καθηγητή Faik Sabri Duran, *Büyük Atlas*, Istanbul 1988. Ευχαριστούμε την υπεύθυνη βιβλιοθήκης του ΚΜΣ κ. Βαρβάρα Κοντογιάννη για τη σχετική ενημέρωση

Σηλυμβρία, τουρκική Θράκη, σήμερα Silivri.
Σμύρνη, σήμερα Izmir στην Τουρκία.
Σούρμενα Πόντου, σήμερα Surmene, στην Τουρκία.
Σωζόπολις Θράκης, σήμερα Sozopol, στη Βουλγαρία.
Τραπεζούντα Πόντου, σήμερα Trabzon, στην Τουρκία.
Τρίπολις Πόντου, σήμερα Tirebolu, στην Τουρκία.
Τσεσμέ, περιοχή της Σμύρνης, σήμερα Cesme, στην Τουρκία.
Φάρασα Καππαδοκίας, σήμερα Baraso, στην Τουρκία.
Φιλιπούπολη Θράκης, σήμερα Plovdiv, στη Βουλγαρία.

Anna Angelopoulou, Marianthi Kaplanoglou,
Emmanouella Katrinaki

Catalogue raisonné des contes grecs

Types et versions AT 500-559

<Archives Georges A. Megas. Catalogue du conte grec-4>

RÉSUMÉ

Ce quatrième tome du *Catalogue raisonné du conte grec* (publié par la Fondation Nationale de la Recherche Scientifique) fait partie d'un ouvrage qui présente et analyse l'ensemble des contes merveilleux grecs de tradition orale, en se basant sur la typologie internationale d'Aarne et Thompson. Il s'appuie largement sur le catalogue manuscrit de Georges Megas, qui, pour sa part, avait publié, de son vivant, un premier tome intitulé *Mythes d'Animaux*, édité par l'Académie d'Athènes en 1978.

Ce nouveau volume du catalogue du conte merveilleux grec, élaboré par Anna Angelopoulos, Marianthi Kaplanoglou et Emmanuella Katrinaki, constitue de ce fait un pas de plus vers la publication progressive de l'ensemble du corpus.

Le quatrième tome (AT 500-559), comme les deux précédents (AT 300-499 et AT 700-749), comporte pour chaque conte étudié une version grecque *in extenso*, le schéma des diverses versions attestées, la liste des versions publiées ou inédites, ainsi qu'une petite monographie sur chaque conte-type.

Rappelons que Aarne et Thompson classent les contes dans les catégories suivantes :

1. Contes d'animaux (Animal Tales): Nos 1-299.
2. Contes proprement dits (Ordinary Tales): Nos 300-1199. Les contes merveilleux en font également partie (Tales of Magic): Nos 300-749).
3. Contes facétieux (Jokes and Anecdotes): Nos 1200-1999.
4. Contes énumératifs (Formula Tales): Nos 2000-2399.

Dans ce tome, nous présentons les numéros AT 500 à AT 559 (*Aides surnaturels*). Le prochain tome comprendra les numéros AT 560 à AT 699 (*Objets magiques, et Force et Savoir surnaturels*) et achèvera l'édition de ce travail sur les contes merveilleux.

A l'origine de cette publication, comme nous l'avons dit, se trouvent les archives de Georges Mégas. Nous avons cependant choisi, comme modèle d'analyse et de présentation de notre corpus, le catalogue de Paul Delarue et Marie-Louise Tenèze (*Le Conte populaire français*). Celui-ci présente non seulement une organisation détaillée et minutieuse du matériel, mais aussi l'avantage d'être agréable à la lecture.

Notre souhait est que ce nouveau volume ne soit qu'une simple étape vers la publication intégrale du Catalogue du Conte grec.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 500 <i>Ο Στούπας (Άννα Αγγελοπούλου)</i>	21
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 501 <i>Η Χερού, Η Χειλού κι η Δοντού, Οι τρεις κλώστρες (Άννα Αγγελοπούλου)</i>	29
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 502 <i>Ο Αγριάνθρωπος (Μαριάνθη Καπλάνογλου)</i>	41
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 503 <i>Οι δύο καμπούρηδες (Μαριάνθη Καπλάνογλου)</i>	51
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 505 <i>Ο νεκρός ως βοηθός (Άννα Αγγελοπούλου)</i>	55
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 506Α <i>Ο ευγνώμων νεκρός (Άννα Αγγελοπούλου)</i>	61
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 507C <i>Η κόρη με τα φίδια (Άννα Αγγελοπούλου)</i>	83
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 510Α <i>Σταχοπούτα (Εμμανουέλα Κατρινάκη)</i>	103
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 510Β <i>Η Ευλομαρία (Άννα Αγγελοπούλου)</i>	153
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 511 <i>Το τρίτο μάτι (Άννα Αγγελοπούλου)</i>	179

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 511Α

<i>Το μικρό κόκκινο βοϊδάκι (Άννα Αγγελοπούλου)</i>	183

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 513Α

<i>Οι θαυμάσιοι σύντροφοι (Εμμανουέλα Κατρινάκη)</i>	195

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΑΤ 514, *ΑΤ884C, ΑΤ *884D

<i>ΑΤ 514: Η αλλαγή του φύλου</i>	203
<i>ΑΤ *884C: Το Κορίτσι – Στρατιώτης</i>	213
<i>ΑΤ *884D: Ο βασιλιάς με τα τρία αγόρια κι ο βασιλιάς με τα τρία κορίτσια (Μαριάνθη Καπλάνογλου)</i>	229

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΑΤ *514Α, ΑΤ *514Β, ΑΤ *514C, ΑΤ *514D

<i>ΑΤ *514Α: Οι Λωλομαρίες</i>	251
<i>ΑΤ *514Β: Η σάυρα</i>	257
<i>ΑΤ *514C: Ο Ύπνος</i>	261
<i>ΑΤ *514D: Η φαροκεφάλη</i>	269
<i>(Άννα Αγγελοπούλου)</i>	

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 516

<i>Ο πιστός σύντροφος (Μαριάνθη Καπλάνογλου)</i>	285

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 530

<i>Ο Σταχτογιάννης (Εμμανουέλα Κατρινάκη)</i>	313

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 531

<i>Ο βαφτισμιός του βασιλιά και ο σπανός / Ο γιος του κυνηγού</i>	327
<i>(Εμμανουέλα Κατρινάκη)</i>	

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 532

<i>Ο Μπιλμέμ (Εμμανουέλα Κατρινάκη)</i>	371

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΑΤ 545Β, ΑΤ 545D*

<i>ΑΤ 545Β: Η αλεπού προξενήτρα</i>	393
<i>ΑΤ 545D*: Ο Πολυρεβιθάς</i>	413
<i>(Μαριάνθη Καπλάνογλου)</i>	

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ *546

<i>Τα ζώα φίλοι του βασιλόπουλου (Άννα Αγγελοπούλου)</i>	431

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΑΤ 550, ΑΤ 550 Α	
ΑΤ 550: <i>Το πουλί το αηδόνι</i>	437
ΑΤ550Α: <i>Μόνο ένας ευγνώμων αδερφός</i>	461
(Άννα Αγγελοπούλου)	
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 552	
<i>Τα ζώα γαμπροί</i> (Μαριάνθη Καπλάνογλου)	467
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΑΤ 555	
<i>Το χρυσό φαράκι</i> (Εμμανουέλα Κατρινάκη)	483
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΠΗΓΩΝ ΚΑΙ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ	493
ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΟΠΩΜΥΜΙΩΝ ΜΕ ΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ	499
RÉSUMÉ	501

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΩΝ ΑΝΝΑΣ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ – ΜΑΡΙΑΝΘΗΣ ΚΑΠΛΑΝΟΓΛΟΥ –
ΕΜΜΑΝΟΥΕΛΑΣ ΚΑΤΡΙΝΑΚΗ
*ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΩΝ ΤΥΠΩΝ
ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ ΑΤ 500-559*
*<ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ, ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ – 4>*
ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ ΤΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΚΑΙ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ
ΣΤΟ ΑΤΕΛΙΕ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ «ΠΟΡΕΙΑ»
ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ 6 – ΑΘΗΝΑ – ΤΗΛ. 210.38.24.359
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ
ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟΥΣ Α. & Π. ΣΑΛΤΟΡΙΑΔΗ
ΤΟΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 2004
ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ
ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

1. Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας, τ. Α' - Β', 1986, σ. 725.
2. Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, *Η Μέση Εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα (1830-1893)*, 1986, σ. 467.
3. Γιώργος Παπαγεωργίου, *Η μαθητεία στα επαγγέλματα (16ος-20ός αι.)*, 1986, σ. 192.
4. Ματούλα Τομαρά-Σιδέρη - Νίκος Σιδέρης, *Συγχρότηση και διαδοχή των γενεών στην Ελλάδα του 19ου αιώνα: η δημογραφική τύχη της νεότητας*, 1986, σ. 231.
5. Κώστας Τσικνάκης, *Ελληνικός νεανικός τύπος (1915-1936)*. Καταγραφή, 1986, σ. 804.
6. *Actes du Colloque International Historicité de l' enfance et de la jeunesse*, 1986, σ. 709.
7. José Gentil Da Silva, *L' historicité de l' enfance et de la jeunesse dans la production historique récente*, 1986, σ. 119.
8. Ελένη Καλαφάτη, *Τα σχολικά κτίρια της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (1821-1929)*. Από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό, 1988, σ. 278 + 88 πίνακες.
9. Αλεξάνδρα Μπακαλάκη - Ελένη Ελεγκμίτου, *Η εκπαίδευση «εις τα του οίκου» και τα γυναικεία καθήκοντα (1830-1929)*, 1987, σ. 302.
10. Οντέτ Βαρών, *Ελληνικός νεανικός τύπος (1941-1945)*. Καταγραφή, τ. Α' - Β', 1987, σ. ρε' + 828.
11. Ελένη Φουρναράκη, *Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών, Ελληνικοί προβληματισμοί (1830-1910)*. Ένα Ανθολόγιο, 1987, σ. 630.
12. Μάρθα Καρπόζηλου, *Ελληνικός νεανικός τύπος (1830-1914)*. Καταγραφή, 1987, σ. 205.
13. Ελένη Μαχαίρα, *Η Νεολαία της 4ης Αυγούστου*. Φωτο-γραφές, 1987, σ. 216.

14. Χρήστος Γ. Κωνσταντινόπουλος, *Η μαθητεία στις κομπανίες των χτιστών της Πελοποννήσου*, 1987, σ. 136.
15. Βίκυ Πάτσιου, *Η «Διάπλασις των Παίδων» (1879-1922). Το πρότυπο και η συγκρότησή του*, 1987, σ. 236.
16. Κώστας Σοφιανός, *Το νομικό καθεστώς της παιδικής ηλικίας και της νεότητας (1833-1900)*, τ. Α' - Β', 1988, σ. ιη' + 1055.
17. Δαυίδ Αντωνίου, *Τα προγράμματα της Μέσης Εκπαίδευσης (1833-1929)*, τ. Α', 1987, σ. 759, τ. Β', 1988, σ. 960, τ. Γ', 1989, σ. 487.
18. Χριστίνα Κουλούρη, *Ιστορία και Γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1834-1914). Ανθολόγιο χειμένων - Βιβλιογραφία σχολικών εγχειριδίων*, 1988, σ. 789.
19. *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Πανεπιστήμιο: Ιδεολογία και Παιδεία. Ιστορική διάσταση και προοπτικές*, τ. Α' - Β', 1989, σ. 657.
20. Χαράλαμπος Χαρίτος, *Το Παρθεναγωγείο του Βόλου*, 1989, τ. Α', σ. 400, τ. Β', σ. 467.
21. Αλόη Σιδέρη, *Έλληνες φοιτητές στο Πανεπιστήμιο της Πίζας (1806-1861)*, τ. Α', 1989, σ. 404, τ. Β', 1989-1994, σ. 405-687.
22. P. Moullas, *Les concours poétiques de l' Université d' Athènes 1851-1877*, 1989, σ. 488.
23. Άννα Αγγελοπούλου - Αίγλη Μπρούσκου, *Επεξεργασία παραμυθιακών τύπων και παραλλαγών AT 700-749 <Γεωργίου Α. Μέγα, Κατάλογος Ελληνικών Παραμυθιών - 2>*, 1994, σ. 271.
24. Δημήτρης Ι. Κυρτάτας, *Παιδαγωγός. Η ηθική διαπαιδαγώγηση στην ύστερη ελληνική αρχαιότητα*, 1994, σ. 183.
25. Βασιλική Μπόμπου-Σταμάτη, *Τα καταστατικά του Σωματείου (Nazione) των Ελλήνων φοιτητών του Πανεπιστημίου της Πάδοβας (17ος-18ος αι.)*, 1995, σ. 215.
26. Anna Angélopolou - Aegli Brouskou, *Catalogue raisonné des Contes Grecs: types et versions AT 700-749 <Archives Georges A. Mégas. Catalogue du Conte Grec - 2>*, 1995, σ. 285.
27. Μιχάλης Ρηγίνος, *Μορφές παιδικής εργασίας στη βιομηχανία και τη βιοτεχνία (1870-1940)*, 1995, σ. 173.
28. Λία Παπαδάκη, *Το εφηβικό πρότυπο και η Δελφική Προσπάθεια του Άγγελου Σικελιανού*, 1995, σ. 159.
29. Μαρία Κορασίδου, *Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους. Φτώχεια και φιλανθρωπία στην ελληνική πρωτεύουσα το 19ο αιώνα*, 1995, σ. 263.
30. Αντωνία Κιουσσοπούλου, *Χρόνος και ηλικίες στη βυζαντινή κοινωνία. Η κλίμακα των ηλικιών από τα αγιολογικά κείμενα της μέσης εποχής (7ος-11ος αι.)*, 1997, σ. 167.

31. Γιάννης Κόκκωνας, *Οι μαθητές του Κεντρικού Σχολείου (1830-1834)*, 1997, σ. 809.
 32. Χριστίνα Κουλούρη, *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας. Γυμναστικά και αθλητικά σωματεία (1870-1922)*, 1997, σ. 447.
 33. *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου. Οι χρόνοι της Ιστορίας για μια ιστορία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας*, 1998, σ. 399 + 16 ει-
κόνες.
 34. Άννα Αγγελοπούλου – Αίγλη Μπρούσκου, *Επεξεργασία παραμυθια-
κών τύπων και παραλλαγών AT 300-499 <Γεωργίου Α. Μέγα, Κα-
τάλογος Ελληνικών Παραμυθιών –3>*, τ. Α' - Β', 1999, σ. 975.
 35. Δημήτρης Δημητρόπουλος – Ευδοκία Ολυμπίτου, *Αρχείο του Κεντρι-
κού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ. Συλλογή Αρχείων Σύγχρονης Κοινωνι-
κής Ιστορίας. Κατάλογοι και Ευρετήρια*, 2000, σ. 263.
 36. Αντωνία Μερτύρη, *Η καλλιτεχνική εκπαίδευση των νέων (1836-
1945)*, 2000, σ. 703.
 37. Ζιζή Σαλίμπα, *Γυναίκες εργάτριες στην ελληνική βιομηχανία και στη
βιοτεχνία (1870-1922)*, 2002, και ²2004, σ. 366.
 38. Μαρία Παπαθανασίου, *Μεγαλώνοντας στον ορεινό χώρο: Παιδιά και
παιδική ηλικία στο Κροκύλειο Δωρίδας τις πρώτες δεκαετίες του 20ού
αιώνα*, 2002, σ. 387.
 39. Κώστας Λάμπας, *Πανεπιστήμιο και φοιτητές στην Ελλάδα τον 19ο αι-
ώνα*, 2004.
 40. Ελίζα-Άννα Δελβερούδη, *Οι νέοι στις κωμωδίες του ελληνικού κινη-
ματογράφου (1946-1974)*, 2004.
 41. Άννα Αγγελοπούλου – Μαριάνθη Καπλάνογλου – Εμμανουέλα Κατρι-
νάκη, *Επεξεργασία παραμυθιακών τύπων και παραλλαγών AT 500-
559 <Γεωργίου Α. Μέγα, Κατάλογος Ελληνικών Παραμυθιών –4>*,
2004, σ. 511.
- Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, *Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαί-
ας. Μελέτες, Τεκμήρια, Συνέδρια για την Ιστορία της Παιδικής Ηλι-
κίας και της Νεότητας. Παρουσίαση του Ερευνητικού – Εκδοτικού
Προγράμματος (1983-1989, 1994-2003) και 34 ψηφιοποιημένα βι-
βλία, CD-ROM*, 2003.
 - Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γε-
νιάς, *Ερευνητικό Πρόγραμμα. Διεθνή συμπόσια. Διαρκές σεμινάριο.
Δημοσιεύματα. 1983-1989, 1994-2003, 2003 σ. 63.*

ISBN: 960-7138-35-X